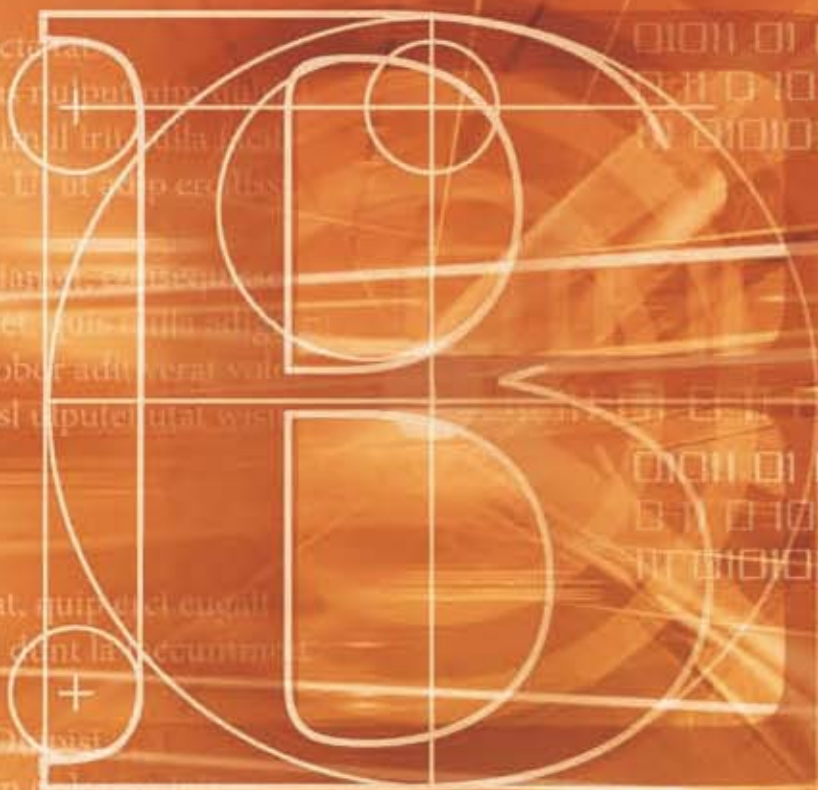

BIBLIOTEKA OTWARTA

**WCZORAJ I JUTRO
BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO**

BIBLIOTEKA OTWARTA
Wczoraj i jutro
Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego

BIBLIOTEKA OTWARTA
Wczoraj i jutro
Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego

Redakcja
Maria Kycler, Dariusz Pawelec

OFICyna WYDAWNICZA

Katowice 2008

Recenzent: *Hanna Tadeusiewicz*

Publikacja wydana przez Bibliotekę,
sfinansowana ze środków Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

© 2008 by Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISBN 978-83-60743-12-6

Wydawca: Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek
Katowice, ul. Mieszka I 15
wacek@paraww.pl

Tłumaczenie: *Patrycja Walasek-Lustyk*

Skład i łamanie: STUDIO NOA Ireneusz Olsza
poczta@studio-noa.com.pl

Druk: Marwes

Projekt okładki: *Michał Motłoch*

Wydanie I, nakład 200+50 egz.
Ark. druk. 24,0. Ark. wyd. 20,5.

Spis treści

<i>Dariusz Pawelec: Biblioteka otwarta</i>	9
<i>Wanda Dziadkiewicz: Dobrze służyła Uniwersytetowi</i>	13

Między tradycją a nowoczesnością – wybrane aspekty działalności

<i>Maria Kycler: Rozwój kwalifikacyjny kadry Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–2007</i>	23
<i>Anna Śpiechowicz: Źródła informacji o zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego – od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego OPAC</i>	39
<i>Arleta Majcherek: Rozwój systemu biblioteczno-informacyjnego PROLIB w bibliotekach Uniwersytetu Śląskiego</i>	49
<i>Aleksandra E. Adamczyk: Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego – od kartoteki do bazy on-line. Doświadczenia i perspektywy</i>	59
<i>Maria Kycler: Wydawnictwa informacyjne Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego jako narzędzie komunikacji społecznej</i>	69
<i>Aneta Drabek: Jak Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego stała się częścią globalnej sieci, czyli o stronie WWW</i>	81
<i>Aneta Drabek, Andrzej Kozłara, Mariusz Tomaszewski: Projekty digitalizacyjne w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego</i>	91
<i>Jadwiga Witek: Informacja naukowa w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego. Zapytania informacyjne i użytkownicy</i>	105

<i>Anna Bożena Sambura, Barbara Kuś</i> : Udostępnianie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego	117
<i>Renata Mateusiak, Małgorzata Kustra</i> : Udostępnianie zbiorów w Czytelnii Ogólnej i Matematycznej Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. Spostrzeżenia dotyczące współczesnej obsługi czytelniczej	129
<i>Elżbieta Rosół</i> : Oddział Czasopism w strukturze Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1978–2005	140
<i>Jolanta Pulikowska</i> : Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątka w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego	151
<i>Andrzej Koziara</i> : Rozwój systemów informatycznych wspomagających udostępnianie zbiorów własnych, elektronicznych baz danych i naukowych zasobów w sieci Internet	161

Zbiory Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego – wybrane problemy

<i>Maria Kycler, Sylwia Kalicka</i> : Struktura i dynamika zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–2007	175
<i>Monika Sarnecka, Iwona Blicharska</i> : Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w pozyskiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat	188
<i>Romana Śmieszolova</i> : Zagraniczna wymiana wydawnictw w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (rozwój, organizacja oraz warsztat pracy)	195
<i>Małgorzata Woźniak</i> : Promocja publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego na przykładzie wybranych niemieckich bibliotek akademickich	208
<i>Iwona Blicharska</i> : <i>The Western Canon. The Books and School of the Ages</i> Harolda Blooma jako forma uzupełniania kanonu literatury światowej w zasobach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego	218
<i>Marzena Smyła</i> : Księgozbiór Zygmunta Żuławskiego – rekonesans badawczy	225
<i>Katarzyna Ossolińska</i> : Księgozbiór harcerski w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego	242

Kolekcje i warsztaty bibliotek specjalistycznych

<i>Gabriela Cichy</i> : Transformacje Biblioteki Anglistycznej: księgozbiór i jego odzwierciedlenie w katalogach elektronicznych	259
<i>Magdalena Gil, Renata Ćmiel</i> : Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego – trzydzieści lat działalności	270
<i>Elżbieta Grabarska</i> : Rola Biblioteki Niemieckiej w środowisku uczelnianym i lokalnym...	279
<i>Krystyna Grudzień</i> : <i>Welcome to...</i> czyli Witamy w Bibliotece Brytyjskiej Uniwersytetu Śląskiego!	288
<i>Marta Kunicka, Magdalena Gapińska</i> : Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego – wczoraj, dziś i jutro	293
<i>Beata Michta</i> : Trzy dekady czyli o jednej z bibliotek rusycystycznych w Polsce	299
<i>Teresa Sowa, Małgorzata Szpek</i> : Z kart historii Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych ..	310
<i>Beata Trzaska</i> : Kultura organizacyjna w Bibliotece Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach	318
<i>Bogumiła Warząchowska</i> : Zbiory Biblioteki Teologicznej w służbie społeczności akademickiej	327

Bibliotekarze wobec przeszłości

<i>Aleksandra Kaszper</i> : Czekając na bibliotekę. Problemy związane z kształtowaniem się Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w minionym czterdziestoleciu	343
<i>Anna Kowolik</i> : Zachować wspomnienia – lata 1968–1973	353
<i>Ewa Żurawska</i> : Od czytelnika do użytkownika czyli kilka refleksji w czterdziestą rocznicę powstania biblioteki uniwersyteckiej	359
<i>Anna Kwiecień, Bogumiła Warząchowska</i> : Wykaz pracowników zatrudnionych w bibliotekach Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–2007	362
Indeks osobowy	374

Biblioteka otwarta

Biblioteka otwarta jest przede wszystkim zaprzeczeniem biblioteki zamkniętej. Podstawowe znaczenia obydwu tych zwrotów domagają się zazwyczaj uzupełnienia o dni i godziny otwarcia i zamknięcia. Z tego frazeologicznego punktu widzenia biblioteka otwarta jest w ramach pewnego limitu czasu. Z perspektywy czytelnika zawsze będzie go oczywiście zbyt mało. Nie może dziwić puenta jednego z artykułów prasowych, którego autorka podpisuje się pod stwierdzeniem Ryszarda Krynickiego, że „biblioteki to najwspanialszy wynalazek ludzkości”, ale od razu dodaje: „Nawet te polskie, tak krótko otwarte”¹. Granicę możliwości wyznacza tu realizowany z powodzeniem w różnych miejscach na świecie pomysł biblioteki otwartej przez całą dobę i przez siedem dni w tygodniu. Jeszcze w roku 1981 Umberto Eco, wygłaszając słynny dziś odczyt *O bibliotece*, konstatował nie bez ironii: „Dokonałem pobieżnej inspekcji jedynych bibliotek, do których mam dostęp, gdyż są otwarte również w godzinach nocnych, a więc biblioteki Assurbanipala w Niniwie, Polikratesa na Samos, Pizystrata w Atenach, biblioteki aleksandryjskiej (...)”². Pomysł nocnego otwarcia, i to nie tylko w wyobraźni zdolnej odnaleźć bramy do zaginionych bądź zrujnowanych bibliotek świata antycznego, jest rzecz jasna niezwykle trudny w realizacji, ale ze wszech miar godny naśladowania jako bliski ideału. Dlaczego wszakże tylko blisko ideału, a nie wypełniający go przez brak jakichkolwiek czasowych ograniczeń dla użytkownika? Między innymi dlatego, że mimo wszystko biblioteka otwarta, nawet przez całą dobę, wypełnia tylko podstawowy, czasowy właśnie sens „otwarcia”. W kolejce ustawiają się jednak sensy dalsze. O tym, czy biblioteka jest rzeczywiście „otwarta”, decyduje także to, czy z jej zbiorów może korzystać każdy, a nie tylko członkowie wąskiej uprzywilejowanej np. instytucjonalnie społeczności. Zatem biblioteka otwarta dla wszystkich. Bliska także idei „domu otwartego”, w którym gospodarze chętnie przyjmują gości, zapewnia-

¹ M.I. Niemczyńska: *Rusza konkurs „Biblioteka moich marzeń...”*. „Gazeta Wyborcza”, 2 czerwca 2006 r.

² U. Eco: *O bibliotece*. Tłum. A. Szymanowski. Wrocław 1990, s. 10.

jąc im przy tym rozliczne atrakcje, domu, w którym kwitnie życie intelektualne i towarzyskie. Biblioteka pozostająca miejscem dla otwartych dyskusji i otwartych umysłów. Otwarta niczym miasta otwarte, które pozostając w czasie wojny nieufortyfikowane, zachowywały także przywilej bycia wyłączonymi z ostrzeliwań czy bombardowań. Zatem „otwarta” jest także biblioteka dająca schronienie, biblioteka jako miejsce bezpieczne i przyjazne w przestrzeni fizycznej oraz duchowej.

U podstaw myślenia o bibliotece powinna się znaleźć refleksja inspirująca m.in. artystów czy filozofów a ujęta zwięźle w *Fenomenologii percepcji* przez Maurice’a Merleau-Ponty’ego: „Istotne dla rzeczy i świata jest zatem to, ażeby ukazywały się jako otwarte..., aby wciąż obiecywały nam, że z o b a c z y m y j e s z c z e c o ś i n n e g o”³. Podstawowy problem odkrywany przez fenomenologię konkretyzuje się w świecie biblioteki np. w proponowanych rozwiązaniach architektonicznych, w sposobach kreowania wewnętrznej przestrzeni bibliotecznych budowli tak, aby przestrzeń ta stanowiła dla użytkownika „pole możliwości”, zapraszała do nieskrępowanego wyboru. W tym sensie biblioteka staje się otwarta, gdy rozmija się trochę z jedną ze swoich fundamentalnych zasad: kiedy zamiast chronić i ukrywać książki w jak najbardziej zwartych i niedostępnych dla użytkownika magazynach, zapewnia do nich otwarty dostęp. Kiedy dostęp ten staje się możliwy bez pośrednictwa katalogu i bibliotekarza rzeczy ukazują się prawdziwie otwarte i rośnie szansa na to, że „zobaczymy jeszcze coś innego”. Horyzonty poznania, jak zauważa cytowany już Merleau-Ponty, „pozostają zawsze o t w a r t e”⁴. Biblioteka otwarta wychodzi zatem naprzeciw prawidłowości naszej świadomości, która na drodze do jakiejś domniemanej „pełnej syntezy” stara się łączyć perspektywy, z których każda, jak zauważa filozof, „poprzez swój horyzont odsyła do nowych perspektyw...”⁵. Architektura i układ zbiorów mogą więc pozytywnie odpowiedzieć na potrzeby takiej świadomości, stać się zbieżne z preferowanymi sposobami zdobywania wiedzy.

Oczywiście biblioteka otwarta nie może być definiowana przez twórczy nieład i ośrodek chaosu. Analogia z koncepcją „dzieła otwartego” Umberta Eco może być w tym miejscu niezwykle pomocna: „Dzieło jest otwarte, ale tylko w obrębie określonego pola relacji”⁶. Z jednej strony mamy swobodę zachowań użytkownika, które jawią się na podobieństwo zachowań in-

³ Cyt. wg U. Eco: *Poetyka dzieła otwartego. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*. Tłum. J. Gałuszka. Warszawa 1994, s. 49.

⁴ Tamże, s. 48.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 51.

terpretatora dzieła sztuki: „nieokreśloność rozwiązań, nieprzewidywalność nieskrępowanych koniecznością wyborów”. Z drugiej strony jednak ktoś „czuwa nad organizacją tegoż dzieła”⁷. Biblioteka nawet najbardziej otwarta jest wszakże światem zorganizowanym, także wtedy, gdy mechanizmy organizujące ten świat zdają się dla użytkownika niewidoczne. I tak jak dzieło otwarte – „dzieło w ruchu”: „stwarza możliwość wielu indywidualnych interwencji, nie stanowi jednakże zachęty do interwencji bezkształtnych i chaotycznych”⁸. Chodzi o otwarcie, które umożliwia „procesy różnych integracji”⁹. W idei biblioteki otwartej zawiera się zatem, podobnie jak w sytuacji estetycznej związanej z recepcją dzieła sztuki (dzieło wobec interpretatora), pewien nowy model stosunków między biblioteką a użytkownikiem: po jednej stronie przyjęte zasady organizacji, ale takie, które mają inspirować „akty świadomej swobody” i stawiają naprzeciw czytelnika „aktywny ośrodek niewyczerpanej sieci powiązań, którym ma on nadać własny kształt”¹⁰.

Otwarty charakter dzisiejszych nowoczesnych bibliotek najpełniej zdaje się wyrażać ich architektura. Jest to przede wszystkim otwartość formy, która stanowi wyraz poszukiwania właściwszej odpowiedzi na wyzwania współczesności skonfrontowane z powinnościami wobec przeszłości: „w połowie świątynie, w połowie futuramy”¹¹. Dla autora tych słów George’a Steinera „nowo powstające czy rozbudowywane monumentalne biblioteki nie są pewne celu i drogi do niego”¹². To niewątpliwie ciemna strona biblioteki otwartej, za którą odpowiada „logika nieuniknionej niepewności i nieokreśloności”¹³. „Można odnieść wrażenie – pisze Steiner, analizując sprzeczność pomiędzy archiwalnością a nastawieniem na przyszłość współczesnych bibliotek – że z tej racji owe zigguraty, chociaż z marmuru, cegły, szkła i stali, są dziwnie niestabilne jak gigantyczne zabawki, które mają być zniszczone, bo przecież nie ulega wątpliwości, że Bibliotheque Mitterand, nowa British Library, rozszerzona Biblioteka Kongresowa są przestarzałe już w chwili otwarcia”¹⁴. Biblioteka otwarta niepewna swojej, jak się okazuje, zawsze nazbyt krępującej formy, staje się wobec powyższego otwarta z konieczności na nieogłądające się na tę formę, nowe techniki publikacji i udostępniania. Dla tych technik godziny otwarcia

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 51–52.

⁹ Tamże, s. 53.

¹⁰ Tamże, s. 27. Eco referuje w tym miejscu koncepcję dzieła otwartego kompozytora Henri Pousseura.

¹¹ G. Steiner: *Gramatyki tworzenia*. Tłum. J. Łoziński. Poznań 2004, s. 257.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

biblioteki przestają mieć znaczenie. Oprócz ograniczeń czasowych zniesione zostają przy tym ograniczenia przestrzenne. W cyfrowej postaci zbiory prawdziwie otwartej biblioteki dostępne są z każdego miejsca na ziemi, spełniając, jak zauważa autor *Gramatyki tworzenia*, marzenie Leibniza o *Bibliotheca universalis*. „W sensie najściślej praktycznym – prorokował Steiner w cyklu wykładów wygłaszanych w roku 1990 – biblioteki staną się synapsami, elektronicznymi zakończeniami nerwowymi globalnej sieci wymiany”¹⁵.

Myśli o charakterze biblioteki otwartej towarzyszą mi podczas lektury szkiców podsumowujących czterdzieści lat działalności Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, biblioteki otwartej po raz pierwszy w roku 1968. Dzieje się to jednak w momencie szczególnym, albowiem w przededniu rozpoczęcia budowy dla niej nowego gmachu. Dlatego tym uważniej przychodzi dziś wsłuchiwać się nam w pozornie oczywisty sens okazjonalnej i tak niecierpliwie oczekiwanej tradycyjnej sentencji: „Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego uważa się za otwartą”.

Dariusz Pawelec

¹⁵ Tamże, s. 258.

Dobrze służyła Uniwersytetowi

Każda z bibliotek ma własną historię. Bywały przedmiotem łupów wojennych, niszczone, zamykane, ale niezmiennie od wieków związane z nauką i kształceniem, a ich przeznaczeniem zawsze było gromadzenie i przechowywanie wiedzy zapisanej na papirusie, tabliczce glinianej bądź jak dzisiaj na nośniku elektronicznym. W starożytności tworzone bogate biblioteki przy akademiach i na dworach władców. Wystarczy sięgnąć do źródeł historycznych starożytnej Grecji czy Egiptu. Jezuici – zakon mający ogromne zasługi w rozwoju szkolnictwa – tworzyli biblioteki przy wszystkich szkołach. Piotr Kanizjusz, niemiecki jezuita, założyciel wielu niemieckich kolegiów w XVI wieku, wyraził opinię, że „łatwiej wyobrazić sobie kolegium bez kościoła, aniżeli bez biblioteki”. W czasach nowożytnych niektórzy kończący rządy prezydenci upamiętniają swoją prezydenturę budową biblioteki. Od wieków biblioteka była instytucją niezbędną dla ludzi światłych, służyła rozwojowi nauki, wspomagała kształcenie, a także zapewniała, poprzez odpowiednią książkę, chwilę wytchnienia.

I taką też rolę w swej krótkiej historii spełniała Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Powstawała razem z uczelnią. Kilka tygodni po uroczystej inauguracji w Uniwersytecie Śląskim pierwszego roku akademickiego pierwszy jego rektor, prof. Kazimierz Popiołek, zadał na łamach „Trybuny Robotniczej” pytanie *Uniwersytet bez biblioteki?* („Trybuna Robotnicza” nr 279 z dnia 23–24 listopada 1968). Bo też i trudno było uznać za bibliotekę mogącą sprostać potrzebom Uniwersytetu zbiory, które posiadała WSP. Zostały one wprawdzie uzupełnione o te, w które wyposażył Uniwersytet Jagielloński swoje filie, ale razem wzięte stanowiły zaledwie podstawę przyszłej biblioteki uniwersyteckiej. Propozycja utworzenia Biblioteki Uniwersyteckiej w połączeniu z Biblioteką Śląską po wielu dyskusjach upadła. Szczegółowiej tę dyskusję przedstawiłam w artykule *Razem czy osobno* („Gazeta Uniwersytecka” 1999, nr 6).

A i warunki, w jakich przyszło organizować pracę biblioteki, nie były łatwe. Umieszczonych na niespełna 200 metrach kwadratowych 6 pokoi, uzyskanych częściowo z przegrodzonych dyktą klatek schodowych, musiało zmieścić czytelnię, wypożyczalnię, magazyn zbiorów,

pracownię dla bibliotekarzy i gabinet dyrektora. Problem budowy biblioteki podejmowano wielokrotnie na posiedzeniach Senatu Uniwersytetu, w urzędach administracji wojewódzkiej, a nawet – bywało – we władzach partyjnych. Plany budowy biblioteki pozostawały jednak ciągle w sferze dyskusji i krążącej pomiędzy różnymi instytucjami korespondencji. Tymczasowym rozwiązaniem problemu było zaadaptowanie na potrzeby biblioteki części budynku zaprojektowanego na sale dydaktyczne i laboratoria przy ul. Bankowej 14. Z tych tymczasowych pomieszczeń korzysta Biblioteka już 35 lat. W 2002 roku powstał kolejny projekt budowy Biblioteki. Czas pokaże, czy na półwiecze Uniwersytetu będzie mogła otworzyć swoje podwoje.

To krótkie wprowadzenie w warunki, w jakich rozpoczynała Biblioteka swoją służbę społeczności akademickiej, uznałam za konieczne, ponieważ one to determinowały organizację pracy oraz rodzaj i sposób usług dla czytelników. Pierwsze poważniejsze zmiany nastąpiły po 5 latach. Odszedł wieloletni dyrektor Biblioteki Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a funkcję dyrektora objął wówczas dr Jerzy Ratajewski, zastępcą został mgr Alfred Puzio. To oni stworzyli pierwszą strukturę organizacyjną i nakreślili plany rozwoju Biblioteki. Opracowana przez nich koncepcja organizacyjna zakładała silną bibliotekę główną i biblioteki filialne na wydziałach, jeden wspólny budżet dla wszystkich bibliotek, centralny zakup zbiorów i ich opracowanie, jednolity system informacyjny oraz zarządzanie całym personelem. Te propozycje nie zyskały uznania ani Senackiej Komisji Bibliotecznej, ani dziekanów wydziałów.

Konflikt kierownictwa Biblioteki z władzami Uniwersytetu spowodował, że po niecałych trzech latach dr Jerzy Ratajewski, a wkrótce i mgr Alfred Puzio przestali kierować biblioteką. Nastąpiły lata częstych zmian na stanowiskach dyrektorów Biblioteki. Funkcję tę powierzano też jako dodatkowe obowiązki pracownikom dydaktycznym. Nie sprzyjało to kształtowaniu Biblioteki i jej wizerunku, zwłaszcza, że w pierwszych latach i personel biblioteki nie posiadał dobrych kwalifikacji, a fluktuacja pracowników była bardzo duża. Co jakiś czas, z różnym natężeniem, wracały dyskusje dotyczące organizacji sieci bibliotecznej. Inicjowane były zarówno przez Bibliotekę Główną, jak i poszczególne wydziały.

Statut Uniwersytetu Śląskiego ustalał organizację bibliotek w uczelni jako jednolitą strukturę, ale biblioteki działające przy wydziałach i instytutach podporządkowane były organizacyjnie ich kierownictwu. Tak więc występowała podwójna podległość bibliotek: w sprawach merytorycznych – Bibliotece Głównej, w sprawach organizacyjnych – dziekanom i dyrektorom instytutów. Takie rozwiązanie powodowało, że dyrektor biblioteki nie miał praktycznie wpływu na profil gromadzenia zbiorów ani na dobór personelu. Niejasne zapisy dotyczące kompetencji i odpowiedzialności pomiędzy dyrektorem Biblioteki Głównej a kierownikami jednostek organizacyjnych, przy których działały biblioteki specjalistyczne, powodowały wiele

komplikacji szczególnie w sprawach finansowania, zasad korzystania ze zbiorów i współpracy z administracją uniwersytecką. Dyrektor biblioteki odpowiedzialny był za działalność i organizację całego systemu bibliotecznego i informację naukową. Musiał zatem posiadać umiejętności negocjacyjne, by mógł rzeczywiście ponosić odpowiedzialność za pracę całej sieci bibliotecznej, nie powodując ograniczeń decyzyjnych wydziałów i instytutów. Kierując przez 22 lata Biblioteką Uniwersytecką, chyba nauczyłam się tej sztuki, gdyż z czasem zarówno kierownicy bibliotek specjalistycznych, jak i państwo dziekani i dyrektorzy instytutów uznali zasadność uzgadniania z Biblioteką Główną podejmowanych na wydziałach decyzji w sprawie podległych im bibliotek.

Najważniejszym zadaniem nowej biblioteki uniwersyteckiej było uzupełnienie księgozbioru. Dokonywano zakupów księgozbiorów profesorskich (m.in. J. Gwiazdomorskiego i M. Karasia), kilka cennych zbiorów należących do naukowców biblioteka otrzymała w formie darów (K. Neusteina, Z. Klemensiewicza, S. Rozmaryna, L. Ehrlicha i jako ostatni – B. Suchodolskiego). Bywały też dary bardzo kłopotliwe, przekazywane przez ambasady bądź instytucje wydawnicze czyszczące sobie w ten sposób magazyny. Do lat 90. wielką wagę przywiązywano do współpracy z uczelniami polskimi i zagranicznymi w celu otrzymania w drodze wymiany międzyuczelnianej wydawanych przez nie publikacji. Przez wiele lat był to jeden z ważniejszych sposobów pozyskiwania przez środowiska uniwersyteckie informacji o badaniach naukowych za granicą, toteż zarówno władze uczelni, jak i poszczególni profesorowie przywiązywali do tej metody uzupełniania zbiorów dużą wagę. Wysyłanie w ramach wymiany własnych publikacji Uniwersytetu Śląskiego pozwalało zapoznać inne placówki naukowe z prowadzonymi badaniami. Równie ważna była wymiana z uczelniami polskimi, bowiem nasza Biblioteka Uniwersytecka jako jedyna wówczas w kraju nie miała prawa do egzemplarza obowiązkowego. Uzupełnianie zbiorów nie było też sprawą łatwą, zważywszy na wiele innych uwarunkowań, takich jak ograniczenia finansowe, sposób dystrybucji książek, niedoskonała informacja, wreszcie ustalenie profilu gromadzonych zbiorów.

Przy tym wszystkim pełniła Biblioteka Główna również rolę biblioteki instytutowej dla chemii i matematyki, co wyznaczało zakres tematyczny gromadzonych zbiorów oraz organizację ich udostępniania. Te wszystkie czynniki były podstawą decyzji, w myśl której Biblioteka Uniwersytecka gromadzić będzie przede wszystkim publikacje o charakterze informacyjnym, teksty źródłowe, opracowania monograficzne wszystkich dyscyplin i zbiorowe wydania tekstów literackich. Ponieważ Biblioteka Śląska w większym stopniu zaspokajała potrzeby badawcze humanistów, zwłaszcza jeśli chodzi o źródła wydawane w Polsce, Biblioteka Uniwersytecka skupiła swoją uwagę na piśmiennictwie dotyczącym nauk ścisłych oraz zagranicznym. Ambi-

cją każdej biblioteki jest posiadanie tzw. zbiorów specjalnych oraz cymeliów. Biorąc pod uwagę zasoby Biblioteki Śląskiej, bliskość Krakowa i Wrocławia oraz to, że gromadzenie tego typu zbiorów wymaga ogromnych nakładów i specjalnych warunków ich przechowywania, w naszej bibliotece ograniczono się do gromadzenia tych starodruków, które wcześniej były zakupione lub darowane z całymi księgozbiorami. Uzupełniano je tylko na potrzeby dydaktyki, szczególnie dla filologów i bibliotekoznawców. Łatwiejsze zadanie miały biblioteki zakładowe, których profil zbiorów był wyznaczany kierunkiem badań i studiów oraz bliskim kontaktem z nauczycielami akademickimi, którzy służyli konsultacją.

Katowice nie miały zbyt rozbudowanej sieci księgarń. Jedyna księgarnia nosząca nazwę „naukowa” przy ul. Warszawskiej nastawiona była głównie na literaturę medyczną i techniczną. Tu prawie wszystkie działające w mieście biblioteki miały tzw. „półki”, na które kierownik księgarni (nieoceniony Pan Jurek, czyli Jerzy Kasperczyk) przez wiele lat odkładał książki, które jego zdaniem mieściły się w zamówionym profilu. Wypełnianie tzw. „AZ”, czyli arkusza zamówień na wiele się nie zdawało, bo tytuły atrakcyjne bądź niskonakładowe nie zawsze były nadsyłane przez wydawców. Poza nowościami wydawniczymi konieczne było uzupełnienie zbiorów o wydawnictwa dawne, zwłaszcza z literatury, filozofii, historii, sztuki, socjologii i innych dyscyplin humanistycznych. W tym miejscu nie mogę pominąć zasług wieloletniego kustosa biblioteki Witolda Smolarkiewicza. Filolog z wykształcenia, historyk i bibliofil z zamiłowania, znawca epoki stanisławowskiej, doskonale orientujący się w piśmiennictwie z tych dyscyplin, uzupełnił wszystkie braki w księgozbiorze Biblioteki. Nie było książki, której by nie wyszperał i nie sprowadził, znali go bowiem antykwariusze w całym kraju, a wielu profesorów Uniwersytetu korzystało z jego usług. Zakup antykwaryczny stanowił bardzo ważne źródło uzupełniania zbiorów o wydawnictwa XIX-wieczne i okresu międzywojennego.

Wiele problemów do roku 1990 stwarzał zakup książek i czasopism zagranicznych, którego dokonywano na podstawie przydziału tzw. limitów dewizowych, czyli przyznawanej przez Ministerstwo puli dewiz na książki i prenumeratę czasopism zagranicznych. Była to bardzo skomplikowana operacja, począwszy od starań o jej wysokość, następnie podział pomiędzy wydziały, (tym zajmowała się senacka komisja biblioteczna), aż po zamawianie książek za pośrednictwem jedynej upoważnionej do zakupu książek za granicą instytucji, jaką był Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN. Nigdy nie było pewności, czy i kiedy zamówione publikacje trafią do Biblioteki. Niektóre książki i czasopisma nigdy nie dotarły z powodu obowiązujących wówczas przepisów o cenzurze. Biblioteka otrzymywała wtedy informację (choć nie w każdym przypadku), że na podstawie obowiązującej ustawy o kontroli publikacji i widowisk książka została zatrzymana jako *godząca w interesy Polskiej Rzeczypospolitej Ludo-*

wej. Czasem po uciążliwej korespondencji, że to książka do biblioteki uniwersyteckiej, która posiada prawo otrzymywania tego rodzaju publikacji, i zapewnieniu, że służyć będzie wyłącznie celom naukowym, udało się ją odzyskać. Trafiała wówczas do grupy tzw. prohibitów, które były udostępniane na specjalnych zasadach i tylko w czytelnich.

Sądzę, że po czterdziestu latach Biblioteka Uniwersytecka nie musi się wstydzić swoich zasobów, szczególnie jeśli chodzi o wszelkiego rodzaju kompendia, bibliografie i inne materiały źródłowe. Na potwierdzenie tego faktu niech posłużą dwa wydarzenia. Jeden z naszych profesorów opowiedział mi, jak to zwrócił się do jednej z bibliotek Polskiej Akademii Nauk w poszukiwaniu potrzebnej mu książki, wydanej przez jakiś amerykański instytut naukowy. Po kilku dniach otrzymał odpowiedź, że poszukiwana przez niego publikacja jest w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego. Kiedy zaś po otrzymaniu grantu z programu PHARE bibliotekarze nasi mogli wyjechać do bibliotek zagranicznych, pokazywano im niektóre wydawnictwa źródłowe jako bardzo ważne i przydatne dla badaczy. Z dumą wówczas oświadczali, że są im znane i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, w której pracują także je posiada.

Zmiany w Bibliotece dokonywały się wraz ze zmianami, jakie następowały w Uniwersytecie i w całym kraju. Znów opustoszało stanowisko dyrektora biblioteki. Powierzono mi pełnienie tych obowiązków w lutym 1981 roku, a potem pełniłam je przez 22 lata. Tu muszę się podzielić osobistą refleksją. Zawsze uważałam, że biblioteką naukową powinna kierować osoba z tytułem naukowym, tylko bowiem ktoś, kto sam prowadzi badania i kształci studentów najlepiej, zna potrzeby innych uczonych i dydaktyków, a tym samym tak urządzi bibliotekę, by służyła im jak najdoskonalej. Historia bibliotek odnotowuje wiele nazwisk wybitnych uczonych i osobistości, które kierowały bibliotekami. Kiedys zawód bibliotekarza należał do zaszczytnych i honorowych. Z czasem jednak stracił na znaczeniu, choć wielu uczonych i dzisiaj docenia rolę bibliotekarzy, czego przejawem jest odnotowywanie w publikacjach ich pomocy.

Ustawa o szkolnictwie wyższym, pod której rządami przyszło mi pracować, ustalała, że biblioteka ma prowadzić działalność naukową, dydaktyczną i usługową, wymieniając te zadania w takiej właśnie kolejności. Kierując biblioteką Uniwersytetu Śląskiego, przestawiłam kolejność tych priorytetów, wysuwając na pierwsze miejsce działalność usługową, a następnie dydaktyczną. Za najważniejsze zadanie uznałam tworzenie, mimo trudnych warunków lokalowych, jak najdogodniejszych zasad korzystania z biblioteki i staranie, by każdy znalazł w niej potrzebne materiały bądź wyczerpującą informację. Zachowując zastaną strukturę, starałam się wzmocnić rolę Biblioteki Głównej w sieci bibliotecznej uczelni. Byłam bowiem tak, jak dyrektor Ratajewski zwolennikiem koncepcji, że silna biblioteka główna jest podstawą dobrego systemu bibliotecznego i sprawnej obsługi czytelników.

Kolejny widoczny przełom nastąpił w połowie lat 90. Moim zastępcą został dr Jerzy Dyrda, który był dla mnie wsparciem zarówno w staraniach o środki z programów europejskich, jak i w podejmowaniu trudnych decyzji wprowadzania automatyzacji do pracy biblioteki. Stało się to możliwe dzięki uzyskaniu znacznych środków finansowych z programu PHARE, o które Biblioteka wystąpiła na modernizację informacji naukowej. Dziś mogę powiedzieć, że byliśmy bardzo odważni, inaugurując podczas zorganizowanej międzynarodowej konferencji dyrektorów bibliotek (20 marca 1996 roku), jako pierwsi w kraju, system sieciowego rozpowszechniania baz danych. Podejmowałam bowiem tę decyzję, nie do końca znając wymagania sprzętowe, koszty utrzymania i przewidywane wykorzystanie przez środowisko naukowe. Innowacja ta została przyjęta bardzo dobrze również przez inne uczelnie, a dzisiaj system ten jest powszechnie przyjęty.

Przyznane z funduszu PHARE środki pozwoliły również wyjechać bibliotekarzom po raz pierwszy na szkolenia do bibliotek zagranicznych i tam skonfrontować swoje umiejętności i wiedzę. Wyjazdy te pozwoliły nam uświadomić sobie, że w naszych trudnych warunkach osiągamy podobne wyniki jak biblioteki zagraniczne, a wiedza i doświadczenie naszych pracowników nie odbiegają od kolegów w Europie Zachodniej. Z zazdrością jednak oglądaliśmy piękne i przestronne gmachy biblioteczne, pozwalające na otwarcie biblioteki do późnych godzin nocnych i nowoczesne wyposażenie. Były i chwile satysfakcji – kiedy bibliotekarze stwierdzili, że mogą być przewodnikami dla naukowców w poruszaniu się po zasobach elektronicznych.

Automatyzacja przyniosła też wiele problemów natury organizacyjnej. Konieczność zakupu odpowiedniego wyposażenia, szkolenia pracowników i użytkowników, pokonanie oporów w korzystaniu z nowego nośnika, jakim był komputer. Sama podchodziłam na początku z lękiem do klawiatury, dopóki pracujący w bibliotece kolega informatyk nie ośmielił mnie żartem, że jeśli nie będę używać młotka do pracy z komputerem, to nic się nie stanie. Wspominam o tych sprawach dlatego, że wprowadzenie tych nowych metod wiązało się ze zmianą zasad korzystania z biblioteki. Wielu pracowników Uniwersytetu nie chciało korzystać z komputerowego katalogu. Zadecydowałam, by przez jakiś czas równolegle prowadzić oba katalogi: komputerowy i tradycyjny. Kiedy jednak wprowadzono elektroniczne zamawianie książek i ewidencję wypożyczeń, okazało się, że moja decyzja była błędna i to, co miało być pomocne, wprowadzało chaos.

Trzeba było wzmocnić obsadę na stanowiskach, które służyły pomocą pracownikom i studentom w korzystaniu z elektronicznych katalogów. Biblioteka organizowała też intensywne szkolenia zarówno dla studentów, jak i młodszej kadry naukowej korzystania z elektronicznych źródeł informacji jakimi były zagraniczne bazy danych. Wiele dyskusji było wokół wybo-

ru systemu do tworzenia i obsługi katalogów. Czy wybrać system polski, tańszy, ale nieposiadający jeszcze stosowanego w zagranicznych systemach formatu MARC, czy przyłączyć się do konsorcjum pięciu bibliotek uniwersyteckich wprowadzających system amerykański. Podobna dyskusja dotyczyła przystąpienia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego do NUKATA, czyli centralnego katalogu polskich bibliotek naukowych, tworzonego metodą współkatalogowania i kopiowania opisów do katalogów lokalnych, co wiązało się przede wszystkim z przestrzeganiem bardzo ściśle określonych standardów i wymagało przeszkolenia grupy bibliotekarzy. Pytanie było o tyle zasadne, że przystąpienie do NUKATA oznaczało pokazanie zbiorów naszej biblioteki w katalogu ogólnopolskim, a w przyszłości kopiowanie opisów bibliograficznych tworzonych w innych bibliotekach. Na początku wymagało to o wiele więcej pracy i wydłużało czas powstania katalogu elektronicznego. Trudniejsza droga opłacała się. Zbiory Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego są widoczne w katalogu ogólnopolskim, a do katalogu własnego możemy kopiować rekordy utworzone w innych bibliotekach naukowych.

Nie mogę tu pominąć wkładu wielu pracowników Biblioteki, szczególnie kierowników oddziałów. Mgr Bożena Samburowa, kierując pracą czyteln, wypożyczalni i magazynów, nadzwyczajnie dbała o to, by każdy czytelnik czuł się w Bibliotece dobrze i otrzymał to, czego poszukuje. Bardzo rozwinęła wypożyczalnię międzybiblioteczną, by jeśli nie ma książki w naszych zbiorach, móc ją sprowadzić z najdalszych zakątków świata. Dr Anna Radziszewska – kierowała działem opracowania. Była moim najbardziej surowym krytykiem, kiedy próbowałam zrezygnować ze standardów, by przyspieszyć pewne prace i pójść na przysłowiowe „skróty”. Wyszkoliła prawie wszystkich bibliotekarzy zajmujących się opracowaniem zbiorów. Mgr Aleksandra Kaszper kierowała oddziałem informacji – znakomity znawca wszelkich bibliografii, a później elektronicznych baz danych. Wypełniała drugie obok usług zadanie biblioteki, czyli kształcenie. Kierowany przez nią zespół organizował różnego rodzaju szkolenia, poczynając od wprowadzenia studentów rozpoczynających naukę w tajniki poruszania się po bibliotekach, po organizowanie szkoleń specjalistycznych dla doktorantów i osób rozpoczynających karierę naukową. I na koniec informatycy – Leszek Gaj i Andrzej Koziara, których musiałam zawsze prosić, by mówili do mnie po polsku, a nie językiem informatyczno – komputerowym. Te osoby wraz z całym zespołem tworzyły obraz Biblioteki i gwarantowały dobrą jakość usług i przyjazną dla użytkowników atmosferę.

Wanda Dziadkiewicz

Dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1981–2003

*Między tradycją a nowoczesnością –
wybrane aspekty działalności*

Rozwój kwalifikacyjny kadry Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–2007

Najważniejszym zasobem każdej biblioteki akademickiej są jej pracownicy. Od wykształcenia, umiejętności, profesjonalizmu i zaangażowania bibliotekarzy zależy jakość prowadzonej przez bibliotekę szkoły wyższej polityki gromadzenia, opracowania, udostępniania i przechowywania zbiorów. Zaspokajanie dydaktycznych, naukowych, informacyjnych oraz badawczych potrzeb studentów i pracowników, służenie radą i pomocą w użytkowaniu zasobów biblioteki to rzeczywisty wkład bibliotekarzy w budowanie wizerunku i pozycji biblioteki w środowisku uczelni¹.

W Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ)² strategia personalna, ściśle zintegrowana z ogólną strategią rozwoju biblioteki uniwersyteckiej, została nakreślona i wdrożona w życie na początku lat 70-tych. Ponieważ kadra biblioteki była młoda, mało ustabilizowana, w większości bez przygotowania bibliotekoznawczego, Dyrekcja BUŚ była żywo zainteresowana rozwojem zawodowym pracowników, wiążąc poziom wykształcenia i umiejętności zawodowych z jakością pracy oraz obrazem biblioteki, jaki rodzi się w jej kontaktach z użytkownikami. Opracowane przez dyrektora Jerzego Ratajewskiego *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*³ oraz inne dokumenty poświęcone działalności BUŚ przypisywały bibliotece rolę ogólnouczelnianego zakładu naukowo-dydaktycznego i ośrodka infor-

¹ K. Ennis (red.): *Wytyczne dla bibliotek akademickich*. W: *Zarządzanie biblioteką. Najnowsze kierunki w bibliotekarstwie brytyjskim. Wybór tekstów*. Red. I. Kemp, T. Wildhardt. Warszawa 1998, s. 56–57; J. Kamińska: *Marketing wewnętrzny w bibliotece*. Katowice 2006, s. 17–23.

² W pracy nazwa ta odnosi się też do Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego, którą w latach 90-tych przemianowano na Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego.

³ *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Red. J. Ratajewski. Katowice 1973, s. 92–93.

macji naukowej dla całej Uczelni. Aby biblioteka mogła z powodzeniem wypełniać nałożone na nią funkcje, niezbędne było prowadzenie szkoleń zawodowych bibliotekarzy oraz ich rozwój naukowy⁴. Od pierwszych lat funkcjonowania w bibliotece przeprowadzano więc celowe i planowe doskonalenie kwalifikacji zatrudnionych pracowników. Jego istota opierała się na przekonaniu, że odpowiedzialność za stały rozwój zawodowy spoczywa na pracownikach, współdziałających w tym względzie z pracodawcą. BUŚ została tym samym zobowiązana do zapewnienia pracownikom możliwości uczestniczenia w programach kształcenia i rozwoju kadr poprzez praktyki zawodowe, kursy, szkolenia, wykłady, wystawy okolicznościowe, konferencje, kongresy, zjazdy, sympozja, targi książki, podyplomowe studia ogólne i specjalistyczne, studia doktoranckie⁵. Kształcenie permanentne było traktowane jako część kariery każdego bibliotekarza, ale jednocześnie jako dobra inwestycja biblioteki, podwyższająca tą drogą profesjonalny poziom personelu i świadczonych usług.

Przedmiotem mojego zainteresowania jest rozwój kwalifikacyjny osób zatrudnionych na stanowiskach bibliotekarskich: pracowników służby bibliotecznej oraz bibliotekarzy dyplomowanych⁶. Rozwój kadr, zmierzający do nabycia nowych lub podniesienia już posiadanych kompetencji, przebiegał w bibliotece według różnych strategii.

Pierwsza z nich, przyjęta przez J. Ratajewskiego, kreowała politykę personalną BUŚ w oparciu o model kapitału ludzkiego⁷. Do pracy przyjmowano osoby z myślą o ich długookresowym zatrudnieniu, oferując im możliwość kontynuowania rozwoju zawodowego. Systematycznie i celowo dążono do rozwoju potencjału kompetencyjnego bibliotekarzy poprzez zatrudnianie kadry z wykształceniem wyższym oraz wspieranie osób już zatrudnionych w podnoszeniu lub uzupełnianiu fachowego wykształcenia. Wielu pracowników BUŚ podejmowało zaoczne studia wyższe, choć nie zawsze były to studia bibliotekarskie⁸. Dyrekcja, w szczególności Antoni Molenda i Wanda Dziadkiewicz, życzliwie zatrudniała pracowników z wykształceniem kie-

⁴ J. Ratajewski, A. Puzio: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (1968–1970)*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1973, s. 62; J. Ratajewski: *O nową organizację bibliotek uniwersyteckich*. Tamże, s. 63.

⁵ B. Warząchowska: *Doskonalenie zawodowe w bibliotece naukowej*. „EBIB” 2002, nr 8. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/warzechowska.php>.

⁶ Oprócz ww. grup pracowniczych BUŚ zatrudnia także specjalistów innych zawodów m.in. informatyków, pracowników administracji, ekonomistów oraz służby porządkowe.

⁷ J. Kamińska: *Marketing wewnętrzny...*, s. 31–36.

⁸ Do lat 90-tych pracownicy kierowani na zaoczne studia magisterskie lub studia podyplomowe mogli korzystać z całkowitego bądź częściowego dofinansowania przez Uniwersytet kosztów doksztalcenia oraz tzw. ur-

runkowym niebibliotekoznawczym, widząc w nich cennych w pracy biblioteki specjalistów dziedzinowych. Warto podkreślić, iż pracownicy legitymujący się wykształceniem wyższym o innych specjalnościach chętnie podejmowali studia podyplomowe z dziedziny bibliotekoznawstwa lub informacji naukowej.

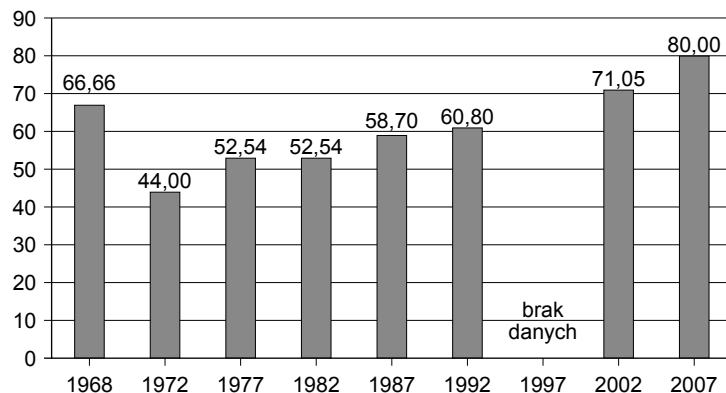
Wdrażanie w zarządzaniu personelem BUŚ modelu kapitału ludzkiego – poprzez zapewnienie pracownikom doksztalcenia oraz umożliwianie tym samym dalszego rozwoju kwalifikacji i zdolności – motywowało do pracy i stabilizowało kadrę. Omawiane zjawisko znalazło odzwierciedlenie w strukturze wykształcenia pracowników BUŚ.

Tabela 1. Struktura wykształcenia pracowników BUŚ

Rok	Liczba zatrudnionych pracowników działalności podstawowej		
	ogółem	w tym:	
		z wykształceniem wyższym	z wykształceniem wyższym bibliotekarskim
1968	6	4	1
1972	25	11	2
1977	59	31	8
1982	59	31	13
1987	63	37	22
1992	69	42	32
1997	81	x ^x	34
2002	76	54	39
2007	90	72	50

^x brak danych. Ze względu na występujące w sprawozdaniach BUŚ braki danych nt. liczby pracowników z wykształceniem średnim i średnim bibliotekarskim w tabeli nie ujęto takiej informacji.

lopu szkolnego. UŚ w ten sposób realizował model pracy stabilnej, otoczonej warunkami państwa opiekuńczego.

Rys. 1. Procentowy udział kadry z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie pracowników podstawowej działalności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności BUŚ.

Jak wynika z danych statystycznych ujętych na rys. 1, w 1968 liczba pracowników z wykształceniem wyższym wynosiła 66,66% ogółu zatrudnionych, aby w 1972 spaść do 44%. Kolejne lata to okres, kiedy liczebność kadry z wykształceniem wyższym utrzymywała się na poziomie 52,54–58,7%⁹. W latach 90-tych liczba pracowników z ukończonymi studiami magisterskimi stale rosła, osiągając w 2007 wielkość 80%. W tym czasie zarysowała się również tendencja podejmowania przez bibliotekarzy studiów doktoranckich, a w konsekwencji zatrudniania w BUŚ osób z tytułem doktora.

Ciekawie na tym tle prezentuje się dynamika zatrudnienia osób z wykształceniem wyższym bibliotekarskim bądź innym wyższym uzupełnionym o studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa lub informacji naukowej.

W 1968–1972 personel BUŚ nie posiadał specjalistycznego wykształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa. Jedynie na czele biblioteki uniwersyteckiej stali profesjonalni bibliotekarze – dyrektor Piotr Stasiak, starszy kustosz dyplomowany (1968), a następnie dyrektor J. Ratajewski, bibliolog, doktor nauk humanistycznych, oraz wicedyrektor Alfred Puzio, mgr bibliotekoznawstwa (1972). Aby poprawić ten niekorzystny obraz zatrudnienia kierownictwo BUŚ musiało

⁹ Jak donoszą sprawozdania z działalności biblioteki, był to okres dużej, nawet 50% w skali roku (1981) fluktuacji kadr związanej z urlopami macierzyńskimi, wychowawczymi i bezpłatnymi oraz przechodzeniem niestabilizowanych jeszcze pracowników do lepiej opłacanej pracy.

z jednej strony zabiegać o absolwentów bibliotekoznawstwa, z drugiej – już zatrudnionych niebibliotekoznawców¹⁰ zachęcać do korekt w wyborze drogi zawodowej i uzyskania dodatkowej specjalności. Dane przedstawione na rys. 2 pokazują stopniowe zwiększanie się udziału pracowników z formalnymi kwalifikacjami bibliotekarskimi wśród kadry BUŚ. Wskaźnik wyrażający stosunek bibliotekoznawców do ogólnej liczby pracowników podstawowej działalności kształtuje się następująco: 0,16 (1968); 0,08 (1972); 0,13 (1977); 0,22 (1982); 0,35 (1987); 0,46 (1992); 0,42 (1997); 0,51 (2002); 0,55 (2007). Wyraźną poprawę wskaźników w ostatnim dwudziestoleciu należy wiązać z zatrudnianiem w BUŚ absolwentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego oraz wzrostem aspiracji zawodowych pracowników, dodatkowo zmotywowanych wejściem w życie nowych przepisów dotyczących awansu zawodowego¹¹.

Polityce zatrudniania w BUŚ kadry z możliwie najlepszym profesjonalnym przygotowaniem zawodowym zawsze towarzyszyła świadomość, iż studia wyposażają w wiedzę teoretyczną oraz aktywność intelektualną, a właściwa nauka zawodu odbywa się przy warsztacie pracy¹². Stąd rozwój zasobów ludzkich BUŚ dokonywał się na podstawie doskonalenia zawodowego pracowników. Wyjątek stanowiła strategia pozyskiwania wykwalifikowanych pracowników z zewnętrznego rynku pracy, którym m.in. powierzano organizację nowych¹³ bądź reorganizację istniejących oddziałów BUŚ, ale już w następnej kolejności – kształtowanie potencjału kompetencyjnego kadry pod kątem praktycznych i merytorycznych umiejętności związanych z pracą w tych jednostkach organizacyjnych.

Formalne programy doskonalenia zawodowego pracowników czy też plany rozwoju ich kariery zawodowej zaczęły powstawać od połowy lat 90-tych. Nie znaczy to, że sfera ta była

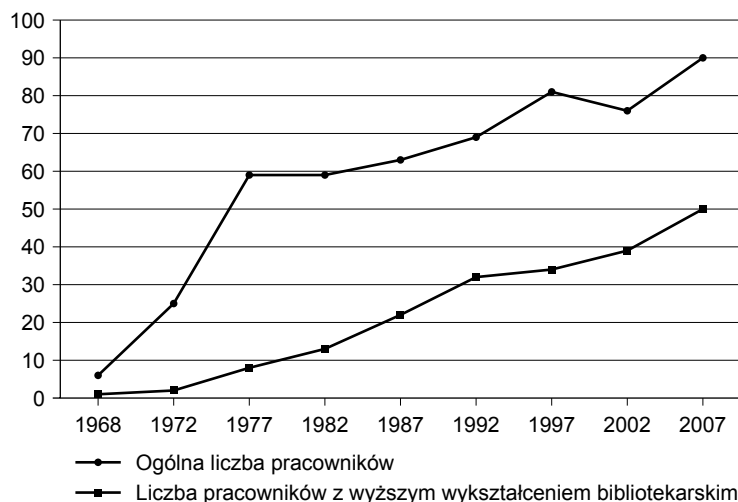
¹⁰ Niebibliotekoznawcy zatrudnieni w BUŚ to w początkowym okresie głównie poloniści, później także absolwenci filologii obcych, historii, chemii, matematyki, prawa, filozofii.

¹¹ *Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 23 października 1991 r. w sprawie określenia kwalifikacji zawodowych, jakie powinna posiadać osoba zatrudniona na stanowisku kustosa bibliotecznego, starszego bibliotekarza i starszego dokumentalisty*. M.P. 1991, nr 36, poz. 266.

¹² Pogląd ten jest zbieżny z uwagami zgłaszanymi przez IBiN UŚ wobec treści programowych realizowanych w toku studiów magisterskich. Zob.: I. Socha: *Raport Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: *Edukacja z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce. Status i przyszłość. Ogólnopolska konferencja w Krakowie, 26 kwietnia 1995 roku*. Red. M. Kocójowa. Kraków 1995, s. 63–64.

¹³ Tą drogą powstały w strukturze BUŚ: Oddział Zbiorów Specjalnych zorganizowany i prowadzony przez Lidzię Czech, st. kustosa dyplomowanego, oraz Oddział Czasopism zarządzany przez Elżbietę Rosół.

w jakikolwiek sposób zaniedbywana wcześniej. Wręcz przeciwnie, pracownicy zatrudnieni jeszcze w latach 70-tych zgodnie wspominają ogromną autentyczną życzliwość dyrektora J. Ratajewskiego nie tylko wobec bezpośrednio podległego personelu, ale także bibliotek zakładowych, opiekę, jaką otaczał nowo przyjętych do BUŚ, oraz przyjazne motywowanie wszystkich bibliotekarzy do rozwoju i stwarzane ułatwienia w realizacji planów zawodowych.

Rys. 2. Ilościowy udział kadry z wykształceniem wyższym bibliotekarskim w ogólnej liczbie pracowników podstawowej działalności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności BUŚ.

Można przyjąć, że w BUŚ najwięcej inicjatyw związanych z kształceniem ustawicznym w formie różnorodnych kursów dokształcających, staży zawodowych w kraju i za granicą przypadło na lata 70-te i początek 80-tych, by ponownie gwałtownie się rozwinąć po 1994 wraz z rozwojem technologii informatycznych.

W latach 70-tych stało się tradycją organizowanie dla każdego nowo przyjętego pracownika miesięcznych wewnątrzbibliotecznych praktyk zawodowych. Była to okazja do zapoznania się z działalnością i funkcjonowaniem całej biblioteki, jej kulturą organizacyjną, czynnościami wykonywanymi w poszczególnych oddziałach oraz do poznania i nawiązania kontaktów z całym zespołem BUŚ. Praktyki przywarsztatowo uczyły znajomości toku i technik pracy w poszczególnych agendach, ale główny nacisk kładły na doskonalenie w ramach specjalno-

ści macierzystego oddziału nowo przyjętego pracownika. Szkolenia dla nowo przyjętych pracowników w opisanej wyżej formie systematycznie odbywały się aż do 2000, kiedy nadano im nowy kształt organizacyjny.

Inną formą instytucjonalizowanego podnoszenia umiejętności i wiedzy fachowej były organizowane przez J. Ratajewskiego zebrania pracowników. Miały one charakter nieregularnych spotkań szkoleniowych, czasem narad bądź seminariów. W ich trakcie omawiano strukturę, zadania i metody pracy poszczególnych jednostek organizacyjnych, analizowano sprawozdania roczne, rozważając np. przyczyny zaległości w bieżącym opracowaniu zbiorów oraz przekazywano sobie różnego rodzaju komunikaty i doniesienia. Spotkania wzbogacały wystąpienia traktujące o istotnych przemianach w bibliotekarstwie polskim i światowym, m.in. dyskutowanych na łamach piśmiennictwa fachowego¹⁴. Brali w nich udział bibliotekarze BUŚ oraz pracownicy bibliotek zakładowych. W ten sposób ideę prezentowania doświadczeń zawodowych i wymiany poglądów ściśle połączono z integracją całego środowiska bibliotekarckiego Uniwersytetu.

Kolejną formą kształcenia ustawicznego były spotkania metodyczne poświęcone pracy wybranych oddziałów BUŚ, np. w 1977 comiesięczne zajęcia wprowadzały w tajniki opracowania zbiorów, w tym dwukrotnie wdrażały do opracowania rzeczowego na podstawie UKD. Jako formę doskonalenia zawodowego dyrektor Włodzimierz Goriszowski wprowadził także cotygodniowe narady kierowników oddziałów.

W 1984 BUŚ podjęła się organizacji zebrań naukowych dla pracowników. Planowany cykl spotkań zainaugurowały wykłady *Gospodarka dubletami i drukami zbędnymi w bibliotekach uniwersyteckich w Polsce* oraz *Prawne aspekty udostępniania zbiorów*, a w 1985 – *Automatyzacja bibliotek*. Brak doniesień na temat kolejnych zebrań pozwala przypuszczać, że inicjatywy tej nie kontynuowano w latach następnych.

Oprócz dokształcania wewnątrzbibliotecznego, pracownicy BUŚ byli oddelegowywani na kursy i warsztaty specjalistyczne oraz konferencje i sympozja do innych instytucji krajowych i zagranicznych. Duża dostępność tych form kształcenia ustawicznego, przy jednoczesnej przychylności władz, pozwalała wszystkim zainteresowanym na nieskrępowany rozwój zawodowy.

Szczególnie intensywne były szkolenia z zakresu informacji naukowej. W Ośrodku Informacji Naukowej PAN oraz Centrum INTE w Warszawie pracownicy odbywali dwuletnie i pół-

¹⁴ Warto nadmienić, iż nie szczędzono środków na zapewnienie w księgozbiorach podręcznych poszczególnych oddziałów BUŚ odpowiedniej literatury fachowej, w tym czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa, co pozytywnie wpływało również na samokształcenie kadr.

toraroczne certyfikowane kursy doskonalące¹⁵. Pozostała oferta szkoleniowa CİNTE, ciesząca się sporym zainteresowaniem pracowników BUŚ, to m.in.: trzytygodniowe kursy podstawowe z zakresu informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, konferencje i szkolenia nt. form i metod działalności informacyjnej ośrodków inte, systemu informacji o pracach naukowo-badawczych SYNABA, języków informacyjno-wyszukiwawczych, opracowywania tezaursów oraz struktury UKD i jej zastosowań w klasyfikacji zbiorów bibliotecznych.

Pracownicy byli również kierowani na szkolenia i narady związane m.in. z formalnym opracowaniem zbiorów, szczególnie w kontekście wprowadzenia nowej normy opisu bibliograficznego PN-82/N-01152.01, prowadzeniem katalogów rzeczowych oraz konserwacją zbiorów.

Rzadziej uzyskiwano możliwość uczestniczenia w kursach za granicą. Szkolenia z zakresu informacji naukowej, praktycznie dostępne tylko dla kadry kierowniczej, odbywały się w Instytucie Podwyższania Kwalifikacji Pracowników Informacji w Moskwie. Dzięki współpracy Uniwersytetu z British Council oraz Pädagogische Hochschule w Erfurcie możliwe były wyjazdy na miesięczne letnie kursy językowe¹⁶.

Warto podkreślić, że wszystkie formy omówionych wyżej szkoleń zewnętrznych miały charakter delegacji służbowych lub urlopów szkolnych, a delegowani na nie pracownicy nie ponosili żadnych opłat związanych z doksztalcaniem. Przy tradycyjnie niskim poziomie uposażeń bibliotekarzy była to znacząca pomoc i zachęta do rozwoju.

Lektura sprawozdań oraz opinie pracowników sugerują ograniczenie w okresie 1985–1995 dostępności różnych form kształcenia ustawicznego dla pracowników BUŚ. Powszechne dotąd podnoszenie kwalifikacji fachowych w instytucjach zewnętrznych zastąpił udział w konferencjach i naradach szkoleniowych Dyrekcji oraz kadry kierowniczej biblioteki. Kontynuowane natomiast były szkolenia przywarsztatowe oraz doksztalcanie na studiach magisterskich, podyplomowych i państwowych kursach językowych.

Cezurę w działalności BUŚ stanowi rok 1995. BUŚ przystąpiła wówczas do Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych, co skutkowało wdrożeniem programu TEMPUS PHARE obejmującego sieciowe rozpowszechnianie baz danych. Projekt powstał we współpracy Uni-

¹⁵ Warunkiem przyjęcia na kursy doksztalcające było odpowiednie przygotowaniu teoretyczne i praktyczne w zakresie działalności informacyjnej, znajomość dwóch języków obcych oraz odpowiedni staż pracy zawodowej, w tym w dziedzinie informacji.

¹⁶ Brak szczegółowych danych nt. kursów języków obcych organizowanych dla bibliotekarzy przez Uniwersytet Śląski. Niemniej taką formę „szlifowania” znajomości języków obcych, w szczególności angielskiego i niemieckiego przez wiele lat prowadziły Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych UŚ oraz British Council.

wersytetu Śląskiego z Akademią Ekonomiczną w Katowicach i Uniwersytetem Opolskim oraz trzema uniwersytetami zachodnioeuropejskimi: w Trewirze, Tours i Brukseli (Universite Libre) – i miał na celu wdrożenie w bibliotekach konsorcjum najnowszych technik komputerowych. Był to kolejny etap komputeryzacji BUŚ, zapoczątkowanej na początku lat 90-tych przez wicedyrektorów Irenę Żórawik i Jerzego Dyrę.

Komputeryzacja biblioteki była pochodną rozwoju technologii informatycznych oraz realizacją potrzeb informacyjnych środowiska akademickiego. Kompetencje bibliotekarzy, do tej pory całkowicie wystarczające do prawidłowego wypełniania funkcji biblioteki naukowej, okazały się nieadekwatne w warunkach tworzenia się społeczeństwa informacyjnego. BUŚ, chcąc zapewnić możliwie najbardziej efektywny poziom usług, zaczęła wdrażać nowe procesy uczenia i doskonalenia się¹⁷. Realizowana praktycznie koncepcja „biblioteki uczącej się”¹⁸ skutkowała m.in. intensyfikacją kształcenia pracowników oraz takim przeorganizowaniem struktury organizacyjnej, aby ułatwiała uczenie się.

Zmiany, jakim ciągle podlegają warsztat pracy oraz zasoby informacji, na podstawie których pracownicy wykonują swe codzienne czynności zawodowe, zrodziły konieczność stałej organizacji szkoleń wewnętrznych. Profil szkoleń, w ramach doskonalenia zawodowego, najczęściej określa rodzaj wykonywanej przez ich uczestników pracy i obejmuje swym zakresem pracowników wszystkich jednostek organizacyjnych – zarówno oddziałów BUŚ, jak i bibliotek specjalistycznych Uniwersytetu.

Najwięcej szkoleń organizowały Oddziały Informacji Naukowej (OIN) oraz Opracowania Zbiorów (OOZ). Początkowo intensywne doszkalanie personelu prowadzili specjaliści z zewnątrz. W stosunkowo krótkim czasie kierownicy oddziałów (Aleksandra Kaszper, Anna Radziszewska, a następnie Anna Śpiechowicz) wykształcili własne zespoły szkolące zgodnie z aktualnymi potrzebami.

Pracownicy OIN od 1995 aktywnie zgłębiali różnorodność systemów wyszukiwawczych, oprogramowań i baz danych. Szkolenia i treningi w zakresie wykorzystania baz CD-ROM oraz nawigacji internetowej początkowo prowadzone były przez zewnętrznych specjalistów krajo-

¹⁷ W. Dziadkiewicz: *Jak bazy CD-ROM zmieniły oblicze biblioteki*. W: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych. Materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Biblioteki Naukowej*. Katowice–Opole 21–23 kwietnia 1999. Red. B. Zajączkowska. Katowice 2000, s. 57–62.

¹⁸ E. Głowacka: *Koncepcja biblioteki jako uczącej się organizacji*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1999, nr 2, s. 80–87; B. Jaskowska: *Koncepcja „biblioteki uczącej się” odpowiedzią na dylemat: stare czy nowe*. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Rzeszów–Czarna, 1–3 czerwca 2005 r.* Oprac. E. Bieniasz. Rzeszów 2005, s. 32–42.

wych (Politechnika Wrocławska) i zagranicznych (International Organisation of Information Specialists, Institute for Scientific Information, Info Technology Supply Ltd.). Wkrótce, fachowo przygotowany personel OIN mógł samodzielnie podjąć regularne szkolenia i poradnictwo zarówno dla bibliotekarzy, jak i czytelników¹⁹.

Warsztaty dla pracowników OIN w zakresie badań naukometrycznych przeprowadzone przez prof. Barbarę Stefaniak (INTE w Warszawie) zaowocowały podjęciem w 1997 prac badawczych i analizy naukometrycznej dorobku naukowego jednostek Uniwersytetu Śląskiego, a w 1998 utworzeniem bazy cytowań polskiej literatury humanistycznej Arton²⁰.

Z kolei zakup zintegrowanego systemu biblioteczno-informacyjnego PROLIB, do programu szkoleń OIN wprowadził regularne, indywidualne szkolenia i konsultacje dla osób biorących udział w tworzeniu *Bibliografii publikacji prac naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego* oraz uzupełnianiu jej w module *Bibliografia*.

W przypadku OOO zintensyfikowanie wewnętrznej działalności szkoleniowej nastąpiło w związku z wdrożeniem systemu PROLIB w 1998.

Stosowany wcześniej ISIS (1992–1998) nie wniósł istotnych zmian do procesu opracowania formalnego, wprowadził natomiast do bazy komputerowej hasła przedmiotowe. Koniecznością stały się zatem szkolenia personelu OOO w zakresie Języka Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN). W 1997 pracownicy OOO podjęli prace w Komisji ds. Opracowania Rzeczowego przy Bibliotece Narodowej.

Wyniesione z tego okresu doświadczenia okazały się przydatne w tworzeniu jednolitej, wspólnej dla wszystkich bibliotek Uniwersytetu, bazy katalogowej.

W 1999 pracownicy OOO pod okiem specjalistów z Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (zespół Centrum Formatów i Kartotek Hasel Wzorcowych) odbyli tygodniowe szkolenie w zakresie opracowania formalnego zbiorów w systemie PROLIB, z uwzględnieniem standardów Centralnej Kartoteki Hasel Wzorcowych (CKHW). W trakcie zajęć uczestnicy opanowali normy hasel ujednoliconych, zasady tworzenia kartoteki hasel wzorcowych (khw) oraz poznali format rekordu khw. Szkolenie zaowocowało nie tylko umiejętnością samodzielnego tworzenia hasel wzorcowych (osobowych, korporatywnych, tytułów serii itd.) oraz implementacją

¹⁹ A. Kaszper: *Szkolenia w Uniwersytecie Śląskim warunkiem efektywności wykorzystania baz danych*. W: *Elektroniczna biblioteka...*, s. 103–108.

²⁰ M. Waga, A. Drabek: „Arton” – baza cytowań polskiej literatury humanistycznej (stan badań). „Zagadnienia Naukoznawstwa”, 2002 z. 1–2 (151–152), s. 147–151.

CKHW, ale także przyczyniło się do opracowania i realizacji programu szkoleń dla bibliotekarzy bibliotek specjalistycznych.

Podobne szkolenia grupowe, związane z katalogowaniem przedmiotowym w języku KABA – w szczególności tematowaniem dokumentów z użyciem jhp, tworzeniem haseł wzorcowych – przygotowywały wszystkich pracowników systemu biblioteczno-informacyjnego UŚ do współpracy z przyszłym katalogiem centralnym NUKAT.

Przystąpienie w 2002 sieci bibliotek Uniwersytetu Śląskiego do współpracy przy tworzeniu katalogu centralnego NUKAT skutkowało realizacją nowych cykli szkoleniowych bibliotek. Tym razem bibliotekarze musieli nauczyć się pracy w systemie bibliotecznym VIRTUA oraz opanować zasady sporządzania rekordów bibliograficznych w formacie MARC 21²¹.

Omówione szkolenia wewnętrzne, z punktu widzenia wyboru metody doskonalenia personelu, należy uznać za przejaw strukturyzacji pracy. Podjęte przez BUŚ działania szkoleniowe zmierzały bowiem do zmiany treści i warunków pracy na poziomie stanowisk pracy i komórek organizacyjnych. Dzięki nim ukształtowały się nowe wzorce zachowań, a pracownicy pozyskali nowe kompetencje specjalistyczne.

Program doskonalenia zawodowego na tyle silnie utrwalił się jako stały punkt działalności BUŚ, iż niektóre szkolenia odbywały się z inicjatywy samych zainteresowanych. W ten samorządny sposób pracownicy katalogu doskonalili procedury wyszukiwawcze nowej wersji OPAC-a (2001), a pracownicy OZ testowali nową wersję systemu PROLIB, obsługującą standard MARC 21 (2006–2007).

W chwili obecnej w BUŚ stale prowadzone jest doskonalenie kadr pod kątem nowych zadań, technologii i związanych z nimi form elektronicznego udostępniania księgozbioru, obejmujące m.in. elektroniczny system wypożyczeń, nowe moduły systemu PROLIB, digitalizację zbiorów w systemie dLibra.

Szeroko rozumiana komputeryzacja i informatyzacja bibliotek stała się tematem różnego rodzaju kursów, szkoleń, konferencji, spotkań warsztatowych i prezentacji organizowanych przez ośrodki akademickie i naukowe, na które BUŚ delegowała swych pracowników.

Ciekawym doświadczeniem i przyczynkiem do doskonalenia edukacyjnego była współpraca i wymiana kadr bibliotecznych między BUŚ a bibliotekami polskimi i zagranicznymi, realizowana w ramach programu TEMPUS PHARE. W 1996 pracownicy BUŚ mieli okazję

²¹ A. Śpiechowicz: *Współpraca sieci bibliotek Uniwersytetu Śląskiego z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT*. W: *Partnerzy bibliotek. Model komunikacji w otoczeniu*. Red. I. Jurczak, E. Okularczyk. Łódź 2008, s. 241–250.

do odbycia dwutygodniowych staży w bibliotekach uniwersyteckich w Tours, Brukseli, Trewirze oraz szkoleń w Pradze i Bordeaux, natomiast w 1999 wizytowali bibliotekę Uniwersytetu Carlosa III w Madrycie oraz Henley Management College w Londynie.

Możliwość uczestnictwa w tego typu szkoleniach jest cennym źródłem informacji nt. innowacyjnych rozwiązań, okazją do przybliżenia aktualnego stanu nauki i pogłębiania jej treści. Ponadto poszerza horyzonty intelektualne, przyczynia się do rozbudzenia potrzeby stałej edukacji, zachęca do nabywania nowych wartości i wnoszenia ich do kultury organizacyjnej BUŚ.

Podobną rolę w zakresie wymiany informacji i uzupełniania wiedzy przez pracowników BUŚ pełni współpraca z Sekcją Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, która – poprzez swoje fora i konferencje – propaguje współczesny marketing biblioteczny.

Miłym przyczynkiem do poszerzania horyzontów zawodowych, a jednocześnie nawiązania ściślejszych kontaktów koleżeńskich oraz integracji bibliotekarzy BUŚ i tzw. sieci jest organizacja wyjazdów grupowych do wybranych bibliotek akademickich. Wyjazdy te, choć nie liczne, mają już długą tradycję. Dzięki współpracy z Radą Zakładową Związku Nauczycielstwa Polskiego w 1972 odbyły się wycieczki do Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, bibliotek uniwersyteckich w Toruniu i Poznaniu, połączonych ze zwiedzaniem zbiorów Biblioteki Kórnickiej. Wizytowano także bibliotekę Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie.

Reaktywacja w środowisku bibliotek akademickich działalności SBP to również odrodzenie się idei wyjazdów szkoleniowych do bibliotek zagranicznych. W 2001 bibliotekarze BUŚ mieli okazję zapoznania się z działalnością i zbiorami Centrum Informacyjnego Uniwersytetu im. F. Palackiego oraz Państwowej Biblioteki Naukowej w Ołomuńcu²². Lata 2006–2007 przyniosły nawiązanie kontaktów z bibliotekarzami Uniwersytetu Śląskiego w Opawie, Uniwersytetu im. M. Bela oraz Państwowej Biblioteki Naukowej w Bańskiej Bystrzycy, a także Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka we Lwowie. Wyjazdy i poznanie ww. bibliotek dały pracownikom nie tylko wyobrażenie o ogólnej sytuacji bibliotekarstwa naukowego sąsiednich państw w konfrontacji z realiami polskimi, ale były też okazją do nawiązania współpracy w zakresie wymiany wydawnictw, stanowiąc przykład jednoczesnego kształtowania bibliotekarskich umiejętności i więzów środowiskowych.

²² M. Gacińska: *Śląscy bibliotekarze w Ołomuńcu*. „Bibliotekarz” 2001, nr 12, s. 22–24; Taz: *Bibliotekarze BUŚ w Ołomuńcu*. „Gazeta Uniwersytecka” 2001, nr 1(90). Tryb dostępu: <http://gu.us.edu.pl/index.php?op=artykul&rok=2001&miesiac=10&id=2048&type=norm>.

Znaczącym elementem obecnego instytucjonalnego kształcenia bibliotekarzy w BUŚ jest podejmowanie inicjatyw rozwojowych wobec młodych kadr oraz organizacja praktyk zawodowych dla osób ubiegających się o awans zawodowy²³.

W 2000 została podjęta decyzja o powierzeniu I. Żórawik nadzoru nad prowadzoną przez BUŚ działalnością dydaktyczną w zakresie organizacji praktyk zawodowych dla studentów studiów bibliotekoznawczych²⁴, szkoleń młodych kadr oraz praktyk zawodowych związanych z awansem na stanowisko starszego bibliotekarza i kustosa bibliotecznego²⁵. W kontekście rozwoju kwalifikacyjnego pracowników BUŚ istotne było opracowanie nowego programu przywarsztatowego kształcenia młodych bibliotekarzy i pracowników informacji. Powstały dwa programy ramowe, przewidujące serie formalnie zorganizowanych szkoleń w poszczególnych oddziałach BUŚ. Ich celem jest dopełnienie wiedzy i umiejętności wyniesionych ze studiów bibliotekoznawczych oraz uzyskanie nowych kwalifikacji w przypadku niebibliotekarzy²⁶. Od 2000 wszystkie nowo przyjęte osoby realizują indywidualny program szkolenia, systematycznie modyfikowany, rozwijany i wzbogacany o nowe treści. Zapewnia on – pod opieką mentora – optymalny rozwój zawodowy, zgodnie z wewnętrznymi potrzebami BUŚ.

Od lat 90-tych awans kwalifikacyjny, czyli zdobywanie kolejnych bibliotekarskich stopni zawodowych nierozzerwalnie połączony jest z praktykami zawodowymi. Zgodnie z ustawą²⁷ osoby ubiegające się o awans kwalifikacyjny muszą odbyć praktykę zawodową w innej bibliotece naukowej: dwutygodniową na stanowisko starszego bibliotekarza oraz czterotygodniową

²³ P. Sykes: *Rozwój kadr w odniesieniu do młodszych bibliotekarzy*. W: *Zarządzanie biblioteką...*, s. 135–145.

²⁴ Zgodnie z: *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 marca 1972 roku w sprawie przebiegu praktyk studenckich szkół wyższych*. Dz.U. 1972 nr 14, poz. 94; *Ustawa o szkolnictwie wyższym z dnia 4 maja 1982 wraz ze zmianami i poprawkami*. Dz.U. 1983 nr 5, poz. 33; Dz.U. 1983 nr 39, poz. 176; *Rozporządzenie Rady Ministrów z 12 sierpnia 1991 roku w sprawie studenckich praktyk zawodowych*. Dz.U. 1991 nr 73, poz. 323; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1986 r.* Dz.U. 1987 nr 1, poz nr 1.

²⁵ Zgodnie z: *Ustawa o bibliotekach z dnia 9 kwietnia 1968 r.*, Dz.U. 1968 nr 12, poz. 63; *Ustawa o szkolnictwie wyższym z dnia 12 września 1990 r.*, Dz.U. 1990 nr 65, poz. 385; *Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 23 października 1991 r. w sprawie określenia kwalifikacji zawodowych, jakie powinna posiadać osoba zatrudniona w uczelni na stanowisku kustosa bibliotecznego, starszego bibliotekarza i starszego dokumentalisty*, M.P. 1991 nr 36, poz. 266 oraz późniejszymi: *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym*. Dz.U. 2005 nr 164, poz. 1365; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 maja 2005 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych, jakie powinna posiadać osoba zatrudniona w uczelni na stanowisku kustosa bibliotecznego, starszego bibliotekarza i starszego dokumentalisty*. Dz.U. 2005 nr 101, poz. 844.

²⁶ M. Gacińska: *Młode kadry w bibliotece*. „Forum Akademickie” 2001, nr 11, s. 56–57.

²⁷ Zob. przypis 24.

– kustosa bibliotecznego²⁸. W 2000 organizacja praktyk zawodowych również uległa formacji. Do szkolenia tej grupy bibliotekarzy BUŚ przykłada szczególnie wiele uwagi. Kierując pracowników na praktykę, każdorazowo precyzuje oczekiwania wobec osób przygotowujących do awansu w kontekście ich zorientowania zawodowego, konfrontacji z nowymi problemami, doskonaleniem umiejętności, porównywaniem rozwiązań przyjętych w wizytowanych bibliotekach z metodami pracy wdrażanymi w BUŚ. Praktyki zawodowe to metoda doskonalenia personelu związana z przemieszczeniem na zewnątrz BUŚ oraz benchmarkingiem. W tym sensie uczenie się od innych, wykorzystywanie ich doświadczeń przynosi wymierne korzyści zarówno szkolonym pracownikom, jak i BUŚ. Praktyki są też korzystne ze względu na zacieśnianie współpracy pomiędzy bibliotekami naukowymi.

Podsumowując – z konieczności niepełną – charakterystykę zinstytucjonalizowanych form doskonalenia zawodowego w BUŚ należy podkreślić zależności pomiędzy stale podnoszonymi kwalifikacjami pracowników biblioteki a jej układem organizacyjnym. Wprawdzie już od lat 70-tych była stosowana reguła podwójnego przyporządkowania, niemniej powszechne obecnie wykształcenie personelu o szerokim zakresie wiedzy bibliotekarskiej pozwala na swobodniejsze tworzenie grup i zespołów problemowych poza układem funkcjonalnym i wzajemne przenikanie się stanowisk.

Omawiając rozwój kwalifikacyjny pracowników BUŚ, nie sposób pominąć bibliotekarzy dyplomowanych, którzy aby uzyskać awans, oprócz kwalifikacji i stażu pracy, muszą wykazać się dorobkiem naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym, potwierdzoną znajomością języka obcego oraz złożyć egzamin przed ministerialną komisją kwalifikacyjną²⁹.

Zdobywanie kwalifikacji bibliotekarza dyplomowanego jest formą kształcenia ustawicznego, która wymaga od kandydatów ogromnego zdyscyplinowania i wysiłku. Pogłębianie umiejętności zawodowych jest konsekwencją udziału pracownika we wszystkich omówionych wcześniej typach doksztalcania, dodatkowo zaś wzbogaca je element czynnego uczestnictwa w życiu naukowym i dydaktycznym biblioteki.

²⁸ Od 2007 awans pracowników-absolwentów studiów wyższych niebibliotekoznawczych jest uzależniony od ukończenia studiów podyplomowych na kierunku bibliotekoznawstwo lub informacja naukowa.

²⁹ Ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym. Dz.U. 1958 nr 68, poz. 336; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 stycznia 1992 r. w sprawie warunków, jakie powinien spełniać kandydat na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej. Dz.U. 1992 nr 15, poz. 59; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 sierpnia 2006 r. w sprawie kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej. Dz.U. 2006 nr 155, poz. 1112.

W historii BUŚ rozwój kwalifikacyjny pracowników przejawiających aspiracje naukowo-badawcze zawsze miał charakter samokształcenia. Sama biblioteka przez lata nie tworzyła warunków do prowadzenia własnych prac badawczych, nie włączała się też do programów badawczych Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ³⁰. W tej sytuacji pracownicy BUŚ podejmowali się prac badawczych i naukowych poza lub „obok” właściwych zajęć, przewidzianych zakresami obowiązków³¹. Ze względu na niesprzyjające warunki w samej BUŚ oraz trudne do spełnienia warunki kwalifikacyjne, obejmujące wszechstronny egzamin zawodowy, uprawnienia bibliotekarza dyplomowanego posiada obecnie jedynie sześciu pracowników BUŚ³². Zwiększenie tej grupy zatrudnionych jest zarówno dla biblioteki, jak i dla Uniwersytetu pożądane, m.in. ze względu na współczynnik dotacji dydaktycznej dla UŚ. Wyższy status zawodowy, czyli przysługujące bibliotekarzom dyplomowanym uprawnienia nauczyciela akademickiego, umożliwiając również lepszą promocję usług bibliotecznych i informacyjnych w środowisku pracowników naukowych.

Warto podkreślić, że bibliotekarzy zatrudnionych w BUŚ cechuje spora aktywność naukowa. Co roku na łamach ogólnopolskich i lokalnych czasopism naukowych i popularnonaukowych, jak m.in. *Roczniki Biblioteczne*, *Przegląd Biblioteczny*, *Zagadnienia Informacji Naukowej*, *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, *Bibliotekarz*, *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy EBIB*, *Gazeta Uniwersytecka* publikują artykuły, rozprawy, sprawozdania naukowe, komunikaty. Publikacje te pełnią ważne funkcje społeczne i popularyzator-

³⁰ W świetle dyskusji zawodowych nie była to wyłącznie bolączka BUŚ. Zob.: R. Cybulski, H. Kolendo: *Bibliotekarze dyplomowani – frustracje, oczekiwania, potrzeby*. W: *Zawód bibliotekarza dziś i jutro. Materiały z konferencji*, Łódź, 15–16.10.1997 r. Red. E. Stachowska-Musiał. Warszawa 1997, s. 49–58; A. Chachlikowska: *Praca naukowa i dydaktyczna w bibliotekach uczelnianych i możliwości jej efektywnego realizowania*. W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Poznań, 13–15.11.2002. Red. A. Jazdon, A. Chachlikowska. Poznań 2002, s. 171–185; H. Brzezińska-Stec: *Rola i zadania bibliotekarzy dyplomowanych w bibliotece akademickiej*. W: *Działalność naukowa i informacyjna bibliotek uczelnianych – teoria i praktyka*. Red. M. Czyżewska. Białystok 2005, s. 123–133.

³¹ Wyjątek od tej reguły stanowiły działania dyrektora J. Ratajewskiego. Kładąc szczególny nacisk na rozwój informacji naukowej, zainicjował on w BUŚ prace badawcze i dokumentacyjne. Organizował też seminaria i zebrania naukowe przygotowujące kandydatów do egzaminu na bibliotekarza dyplomowanego. Jednocześnie nawiązał współpracę z Zarządem Okręgu SBP w Katowicach w sprawie zorganizowania kursu przygotowawczego dla kandydatów na bibliotekarzy dyplomowanych. Inicjatywa ta jednak nie znalazła kontynuacji po Jego przejściu do pracy naukowej w Instytucie Bibliotekoznawstwa.

³² Najlepsza sytuacja w tym względzie panowała w 2000, kiedy BUŚ zatrudniała 8 bibliotekarzy dyplomowanych, w tym 2 z tytułem doktora.

skie, wspierają pośrednio usługi i dydaktykę biblioteczną, współtworzą dokumentację do oceny osiągnięć naukowych biblioteki i uczelni.

Nieodłącznym elementem pracy naukowej jest organizowanie forum wymiany myśli, wyników badań i doświadczeń kadry. Pracownicy BUŚ dość regularnie uczestniczą oraz biorą udział z referatami lub komunikatami w bibliotekarskich spotkaniach, sympozjach i sesjach naukowych. Kilkakrotnie podjęli też trud zorganizowania lub współorganizowania konferencji – o zasięgu krajowym i międzynarodowym – w Uniwersytecie Śląskim³³.

Życzliwe zainteresowanie, jakie okazuje dyrektor Dariusz Pawelec rozwojowi pracowników, pozwala sądzić, że BUŚ będzie w przyszłości czynnie popierała nie tylko pragmatyczne formy doksztalcania, ale także doskonalenie o charakterze naukowym. Wskazana wydaje się koordynacja działań naukowych bibliotekarzy-praktyków, a także uruchomienie programu prac naukowych, których realizacja wzmocni rangę biblioteki w Uniwersytecie.

Abstract

The article describes the development of the University of Silesia Library personnel between 1968 and 2007. It characterizes the personnel policy, institutional and self-education forms of librarians' professional development. It presents employees' constant lifelong learning as the everyday element of learning library.

³³ M. Kycler, B. Warząchowska: *Dorobek naukowo-badawczy bibliotekarzy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach jako element komunikacji społecznej*. W: *Ars educandi. Studia z dziejów wychowania i kształcenia w Polsce i na świecie*. Red. J. Gwioździk. Mysłówice 2008, [w druku].

Źródła informacji o zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego – od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego OPAC

Najważniejszymi elementami składającymi się na pojęcie biblioteki są jej zbiory. Bez nich nie istnieje i nie może funkcjonować żadna biblioteka. Słowo katalog (łac. *catalogus*) oznacza spis, wykaz, zestawienie. Spisy i wykazy od początku towarzyszyły książce. Różnorodne pod względem przeznaczenia i formy – wszystkie stanowiły źródło informacji o zbiorach biblioteki. Bez nich prezentacja i udostępnianie posiadanego księgozbioru byłyby niemożliwe. Mimo starań o zachowanie jednolitości, opisy w katalogu – w miarę upływu czasu – różniły się i zmieniały tak, jak zmieniały się zasady tworzenia opisu bibliograficznego, transliteracji czy doboru haseł. Zawsze jednak ich podstawowa funkcja sprowadza się do jednego – informacji o zbiorach biblioteki.

Uniwersytet Śląski (UŚ) jest młodą uczelnią. Został powołany do życia w 1968 w wyniku połączenia Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach. W czerwcu tegoż roku powstała Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ)¹. Podstawą jej księgozbioru stały się zbiory obu tych uczelni wraz ze zbiorami Instytutu Pedagogicznego w Katowicach².

¹ Zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 26 czerwca 1969 w sprawie struktury organizacyjnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach formalnie powołano do życia Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego jako pozawydziałową jednostkę organizacyjną. W pracy Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego odnosi się również do Biblioteki Głównej, której nazwa w latach 90-tych została zmieniona na Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego.

² Instytut Pedagogiczny w Katowicach utworzono w 1928, a zlikwidowano w 1950. Księgozbiór Instytutu przechowywany był w zbiorach Biblioteki WSP w Katowicach.

W końcu 1968 sieć biblioteczna UŚ składała się z Biblioteki Głównej i sześciu bibliotek zakładowych. Spośród nich tylko dwie biblioteki prowadziły – niezależnie od BG – zakup i opracowanie zbiorów. Pozostałe cztery miały formalnie charakter bibliotek filialnych, dla których BG prowadziła wszelkie prace związane z gromadzeniem i opracowaniem księgozbioru. W rzeczywistości i one działały samodzielnie przejmując w 1974 również zakup i opracowanie. W miarę rozwoju Uniwersytetu powstawały nowe biblioteki, nad którymi BG pełniła jedynie nadzór merytoryczny. Taka sytuacja istnieje do dzisiaj³. Podejmowane próby centralizacji działań bibliotecznych nie przyniosły większych efektów. Przygotowany w pierwszych latach funkcjonowania uczelni projekt struktury organizacyjnej systemu biblioteczno-informacyjnego, zakładał centralny model zarządzania⁴. Nie znalazł jednak w środowisku naukowym i bibliotekarskim poparcia. Wszystkie te działania nie pozostały bez wpływu na tworzenie katalogów.

Katalog klamrowy

Odziedziczony po Bibliotece WSP w Katowicach wraz z księgozbiorem katalog klamrowy pełnił funkcję katalogu centralnego. Ponieważ Biblioteka prowadziła centralny zakup i opracowanie zbiorów, katalog ów zawierał informacje o zbiorach całej sieci bibliotecznej, a większość kart pisana była ręcznie, bowiem maszyna do pisania była wówczas w bibliotekach urządzeniem luksusowym. Dość powszechne w wypadku książek w języku rosyjskim było sporządzanie opisów bibliograficznych pismem cyrylickim. Czytelność i funkcja informacyjna tego katalogu pozostawiała bardzo wiele do życzenia. Kiedy powstała BUŚ, a księgozbiór Biblioteki WSP podzielono między nią i biblioteki wydziałowe UŚ, katalog zachowano w niezmienionej formie, nanosząc na karty katalogowe jedynie znaki własności poszczególnych bibliotek sieci. Nie było to rozwiązanie korzystne dla użytkowników, którym trudno było zrozumieć dla czego część książek znajdujących się w katalogu BUŚ jest w niej dostępna, a część nie. Niestety do czasów współczesnych zachował się jedynie katalog alfabetyczny. W ciągu minionych lat podejmowano próby likwidacji katalogu klamrowego, z którego w miarę rozrastania się katalogów kartkowych, coraz mniej czytelników korzystało. Nigdy jednak nie udało się doprowadzić przedsięwzięcia do końca. Zlikwidowano jedynie klamry z literą „A” oraz znacznie ogra-

³ G. Tetela: *Przemiany struktury organizacyjnej systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego*. W: *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej*. Pod red. K. Heskiej-Kwaśniewicz. Katowice 2004, s. 87–94.

⁴ *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1971, s. 91–93.

niczono w latach 90-tych XX wieku rozmiar katalogu poprzez wycofanie kart z opisami książek znajdujących się w bibliotekach specjalistycznych.

Katalogi kartkowe

Przełomowym rokiem dla katalogów BUŚ był 1972. Zamknięto wówczas katalogi klamrowe, a w ich miejsce utworzono katalogi kartkowe: alfabetyczny, systematyczny, wydawnictw ciągłych i centralny katalog bibliotek zakładowych.

Kartkowy katalog alfabetyczny był podstawowym źródłem informacji o zbiorach BUŚ pozyskanych w 1972–1998 i obejmował wydawnictwa zwarte z pominięciem zbiorów specjalnych, dla których prowadzono osobny katalog w Oddziale Zbiorów Specjalnych. Do połowy lat 80-tych katalog tworzony był zgodnie z obowiązującą instrukcją Józefa Grycza i Władysławy Borkowskiej⁵. Była to instrukcja oparta na wzorcach amerykańskich i radzieckich, która w znacznym stopniu upraszczała swój przedwojenny pierwowzór⁶. W 1983 ukazały się opracowane przez Marię Lenartowicz nowe przepisy katalogowania⁷, w pełni znowelizowane i dostosowane do wzorców międzynarodowych. Nowa instrukcja w sposób wyraźny zmieniła zapis na kartach katalogowych. Wprowadziła znaki umowne, podzieliła opis bibliograficzny na strefy, zobowiązała do rygorystycznego przestrzegania zasad dotyczących alfabetu, gramatyki i skrótów, nakazała obowiązkowe wprowadzanie informacji o dacie powstania dokumentu oraz uzupełniła opis o całkowicie nową informację – ISBN i ISSN. Zgodnie z zaleceniami wymienionych instrukcji do katalogu włączana była karta główna wraz z kompletem kart pomocniczych takich jak karty odsyłaczowe, seryjne czy cząstkowe. Ponieważ katalog alfabetyczny obejmował wyłącznie druki zwarte umieszczano w nim również odsyłacze kierujące do katalogu wydawnictw ciągłych.

Zarówno w nieistniejącym już katalogu klamrowym jak i w obecnym katalogu kartkowym do opracowania systematycznego zbiorów wykorzystano Uniwersalną Klasyfikację Dziesiętną, posługując się pełnymi tablicami UKD⁸. Na ich podstawie opracowano schemat katalogu dzielącego piśmiennictwo w obrębie dziesięciu działów głównych. Jako uzupełnienie w obrę-

⁵ J. Grycz, W. Borkowska.: *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*. Warszawa 1946 oraz wydania późniejsze.

⁶ J. Grycz: *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich. 1. Alfabetyczny katalog druków*. Warszawa 1934.

⁷ *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Oprac. M. Lenartowicz. Warszawa 1983.

⁸ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (FID 327)*. Warszawa 1970 oraz *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (FID 607)*. Wyd. 2. Warszawa 1983.

bie większych i bardziej rozbudowanych działów stosowano podziały wspólne miejsca, czasu, formy oraz rasy, narodowości i grupy etnicznej.

Kolejnym katalogiem kartkowym, który powstał w BUŚ był katalog wydawnictw ciągłych. Początkowo zawierał informacje o wszystkich opracowanych wydawnictwach ciągłych. W 1981 opracowanie wydawnictw ciągłych zostało podzielone między dwa działy – Oddział Opracowania Zbiorów i Oddział Czasopism. To z kolei doprowadziło do podziału katalogu. W jego miejsce powstały dwa odrębne katalogi: czasopism i wydawnictw ciągłych nieregularnych. W 1988 ze względu na zwiększającą się liczbę czytelników i ograniczone możliwości lokalowe biblioteka otrzymała nowe pomieszczenia w budynku Rektoratu i tam przeniesiono Czytelnię Czasopism. Niestety pomieszczenia te nie były w stanie pomieścić wszystkich wydawnictw ciągłych. Zdecydowano wówczas, że do nowego lokalu przeniesione zostaną tylko czasopisma regularne, a wydawnictwa ciągłe nieregularne pozostaną w starych magazynach. Niestety skutki owych decyzji zarówno czytelnicy, jak i pracownicy biblioteki odczuwają do dzisiaj. Biblioteka przez wiele lat posiadała dwa odrębne katalogi wydawnictw ciągłych, które na dodatek nie rejestrowały wszystkich tytułów czasopism. Informację o czasopismach z zakresu matematyki i chemii można było znaleźć wyłącznie w katalogach wewnętrznych Czytelni Matematycznej i Czytelni Chemicznej. Dopiero reorganizacja biblioteki w 2007, która scaliła gromadzenie i opracowanie wszystkich wydawnictw ciągłych w obrębie jednego Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów, a katalogi w obrębie Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej, dała możliwość ponownego połączenia obu katalogów. Drugim czynnikiem przyspieszającym proces scalania katalogów była digitalizacja, która pozwoliła połączyć katalogi: alfabetyczny, wydawnictw ciągłych i czasopism.

W 1972, po zamknięciu katalogu klamrowego, wspólnego dla książek znajdujących się w BUŚ i w bibliotekach wydziałowych, utworzono centralny katalog bibliotek specjalistycznych⁹. Katalog budowany był w oparciu o karty katalogowe przygotowywane przez biblioteki sieci, które miały obowiązek sporządzenia dodatkowej karty dla nowych nabytków i przesyłania jej do katalogu centralnego. Kiedy powstał katalog bibliotek specjalistycznych z katalogu alfabetycznego BUŚ wycofano karty z opisami pozycji znajdujących się w bibliotekach sieci i włączono do nowopowstałego katalogu. Niestety katalog ten nigdy nie zawierał pełnej i aktualnej informacji o zbiorach bibliotek specjalistycznych. Nie wszyscy bowiem wywiązywali się z nałożonych obowiązków. Różnie też wyglądała melioracja katalogu polegająca na usuwaniu kart z pozycjami wycofanymi z księgozbiorów poszczególnych bibliotek. W 2005 katalog

⁹ Początkowo katalog nosił nazwę katalogu bibliotek zakładowych.

został zamknięty i zdigitalizowany przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej¹⁰ i studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa UŚ. W chwili obecnej karty z nowymi nabytkami nie są już włączane do katalogu. Informację o nowościach poszczególnych bibliotek można znaleźć w katalogu komputerowym, do którego poszczególne biblioteki sieci przystępowały w 1998–2006, nie nadsyłając już kart do katalogu centralnego.

Opieka nad katalogami

Do zadań OÖZ, poza opracowaniem alfabetycznym i rzeczowym zawsze należała opieka nad katalogami. Wyjątek stanowił katalog bibliotek specjalistycznych, za który odpowiadał przez wiele lat Oddział Bibliotek Zakładowych. Dopiero po jego likwidacji w 1998 katalog przeszedł pod opiekę OÖZ. Spośród pracowników Oddziału zawsze wydzielone były dwie lub trzy osoby, które zapewniały stałe dyżury w katalogach, dbając jednocześnie o aktualność informacji zawartych w katalogach. Do ich zadań należała również melioracja katalogów, polegająca na usuwaniu kart z pozycjami ubytkowanymi i nanoszeniu informacji o zmianie miejsca udostępniania dokumentów. W późniejszych latach, kiedy do biblioteki wkroczyła komputeryzacja zmienił się zakres obowiązków bibliotekarzy pełniących dyżury w katalogach. Do prac katalogowych pozostawiono na stałe tylko jedną osobę, a dyżurami obciążono wszystkich pracowników Oddziału. Do ich zadań poza udzielaniem katalogowej informacji doszło słuŹenie pomocą techniczną przy obsłudze komputerów i zamawianiu dokumentów za pośrednictwem katalogu komputerowego. Sytuacja taka trwała do 2007, kiedy katalogi zostały podporządkowane OÖZiIN.

Informacja katalogowa u progu komputeryzacji

Komputeryzacja BUŚ wniosła zasadnicze zmiany w dziedzinie informacji katalogowej. W miejsce pięciu katalogów kartkowych w 1998 powstał jeden katalog komputerowy OPAC (Online Public Access Catalog) o niezmiernie bogatych możliwościach wyszukiwawczych, połączonych z możliwością przenoszenia użytkownika wprost z katalogu komputerowego do pełnotekstowych dokumentów. Ta ostatnia cecha otwiera drogę do nowej funkcji katalogu jako indeksu zbiorów cyfrowych. Najszybciej zamknięto kartkowy katalog systematyczny. Jak wcześniej napisano, katalog opracowywany był według Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD). W 1997 Biblioteka Narodowa wydała w pełni znowelizowane skrócone tablice UKD¹¹. Zmiany

¹⁰ Obecna nazwa: Oddział Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej.

¹¹ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wyd. skr. Warszawa 1997.

w obrębie kilku działów były tak duże, że wprowadzenie ich do katalogu systematycznego BUŚ wiązało się z koniecznością zamknięcia niektórych działów i utworzeniem nowych ciągów. Oczywiście alternatywą byłaby reklasyfikacja zmodyfikowanych działów, jednak w bibliotece o tak dużych zbiorach niemożliwa do przeprowadzenia, tym bardziej, że zmiany dotyczyły działów najliczniej reprezentowanych. Dość długo trwała dyskusja na temat przydatności UKD w katalogach zautomatyzowanych, gdzie użytkownik korzystający z katalogu za pośrednictwem Internetu zdany jest wyłącznie na siebie. Ostatecznie jednak pozostawiono dotychczasowy system klasyfikacji jako alternatywny dla haseł przedmiotowych, a wprowadzane do bazy komputerowej symbole uzupełniono opisem słownym symbolu UKD. Zdecydowano również, że nowe zbiory wprowadzane do katalogu komputerowego będą klasyfikowane przy użyciu znowelizowanych tablic UKD, a reklasyfikacji podlegały będą jedynie zbiory przenoszone z katalogu kartkowego do bazy komputerowej. Istotnym elementem towarzyszącym wdrażaniu katalogu komputerowego było wprowadzenie nowego, bardziej przyjaznego dla czytelnika języka informacyjno-wyszukiwawczego, jakim są hasła przedmiotowe. W rekordach bibliograficznych obok symboli UKD pojawiły się hasła przedmiotowe języka KABA.

Decyzję o zamknięciu katalogów kartkowych – alfabetycznego i wydawnictw ciągłych nieregularnych – podjęto w 2001, trzy lata po uruchomieniu katalogu komputerowego. Początkowo prowadzono równolegle katalog tradycyjny i komputerowy. Obciążało to jednak dodatkowo pracowników i spowalniało proces opracowania zbiorów. Po wdrożeniu w 2001 funkcji zamawiania książek za pośrednictwem katalogu komputerowego bardzo szybko okazało się, że umieszczanie kart katalogowych z opisami dokumentów, które można zamówić za pośrednictwem katalogu komputerowego prowadzi w rezultacie do dezinformacji. Nader często dochodziło do sytuacji, w której książka zamówiona metodą tradycyjną, za pośrednictwem rewersu zamówień, czekała na czytelnika w wypożyczalni, a w katalogu komputerowym, mając w dalszym ciągu status „dostępna”, zamawiana była przez innego czytelnika¹². Prowadziło to do ciągłych konfliktów i wpływało niekorzystnie na wizerunek biblioteki. Aby uniknąć w przyszłości niepotrzebnych nieporozumień nie tylko zaprzestano włączania kart do katalogu kartkowego, ale też pracownicy Oddziału Opracowania przeprowadzili akcję usuwania kart z opisanymi powstałymi po uruchomieniu katalogu komputerowego.

¹² W pierwszej wersji systemu PROLIB status dokumentu z „dostępna” na „wypożyczona” zmieniał się dopiero po przeczytaniu kodu paskowego przez pracownika wypożyczalni w momencie odbioru książki przez czytelnika. Zgodnie z regulaminem BUŚ czytelnik miał tydzień na odebranie zamówionych książek.

Najdłużej, bo do 2006 prowadzony był równolegle z katalogiem komputerowym katalog kartkowy czasopism. Wraz z implementacją najnowszej wersji systemu biblioteczno-informacyjnego PROLIB, w którym moduł gromadzenia został w pełni zintegrowany z opracowaniem i katalogiem komputerowym, zaprzestano drukowania i włączania kart również do tego katalogu. W systemie PROLIB informacja o wpływających poszczególnych zeszytach danego czasopisma widoczna jest w katalogu OPAC od momentu zarejestrowania tego faktu na etapie gromadzenia. Po skompletowaniu wszystkich zeszytów danego rocznika system daje możliwość automatycznego scalenia i wygenerowania odpowiedniego rekordu zasobu. Nowa funkcjonalność skraca proces opracowania czasopism i daje możliwość przyspieszenia prac związanych z retrokonwersją katalogu kartkowego czasopism.

Komputeryzacja procesu katalogowania

Początki komputeryzacji procesu katalogowania w BUŚ sięgają 1992. Wtedy to w OOOZ pojawiły się pierwsze komputery, a wraz z nimi program MICRO CDS/ISIS. W tamtym okresie komputeryzacja sprowadzała się do tego, że bibliotekarze zajmujący się opracowaniem formalnym katalogowali zbiory w sposób tradycyjny tj. sporządzali kartę główną i niezbędne karty pomocnicze, a osoby, które do tej pory zajmowały się powielaniem kart na maszynach elektrycznych wprowadzały dane do programu MICRO CDS/ISIS i drukowały odpowiednią liczbę kart. Trudno więc mówić o katalogowaniu w programie MICRO CDS/ISIS. Sposób wprowadzania danych bardziej podporządkowany był wydrukowi kart niż wymogom bazy komputerowej. Dlatego też wdrażając zintegrowany system biblioteczno-informacyjny PROLIB nie zdecydowano się na konwersję danych z MICRO CDS/ISIS do nowego systemu. Czas, jaki należałoby poświęcić na poprawianie i uzupełnianie danych byłby znacznie dłuższy niż sporządzenie rekordu bibliograficznego od początku. Okres ten był jednak dość istotny dla procesu opracowania. W programie MICRO CDS/ISIS po raz pierwszy zastosowano hasła przedmiotowe. Rozpoczynając wprowadzanie danych do bazy komputerowej zastosowano Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN). Nie była to trafna decyzja, hasła JHP BN okazały się niewystarczające do opracowania przedmiotowego zbiorów biblioteki akademickiej. Niemniej jednak doświadczenia wyniesione z tego okresu były bardzo przydatne i procentowały w pracy z nowym systemem.

Przełomem dla bibliotek UŚ był 1998, kiedy zakupiono zintegrowany system biblioteczno-informacyjny PROLIB. Podejmując decyzję o wdrożeniu systemu zdecydowano, że będzie to wspólna baza wszystkich bibliotek uczelni tworzona metodą współkatalogowania. W procesie opracowania przedmiotowego wykorzystano hasła przedmiotowe języka KABA. Nowy

sposób opracowania, dostosowany do wymogów katalogu komputerowego zmienił radykalnie pracę biblioteki. Wdrożenie systemu zautomatyzowanego w istotny sposób obciążyło pracowników OÖZ. Zmiana języka informacyjno-wyszukiawczego związana była z implementacją kartoteki haseł wzorcowych, a co za tym idzie nie tylko korzystaniem z gotowych haseł, ale też koniecznością ich tworzenia.

Tabela 1. Wkład bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w tworzenie haseł wzorcowych w katalogu NUKAT (stan na 31 XII 2007)¹³

Hasła osobowe i korporatywne	Hasła przedmiotowe	Hasła przedmiotowe rozwinięte	Tytuły ujednolicone	Tytuły serii	Nazwa. Tytuł	RAZEM
18 248	496	7 585	1 526	2 054	197	30 106

Podjęcie współpracy z Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych¹⁴ początkowo wydłużyło proces opracowania. Dopiero z czasem, kiedy kartoteka haseł wzorcowych nasyciona została dużą liczbą haseł, zaczęto odczuwać korzyści z jej stosowania. Obecnie wszystkie rekordy bibliograficzne znajdujące się w katalogu komputerowym UŚ kontrolowane są kartoteką haseł wzorcowych.

Istotnym czynnikiem wpływającym korzystnie na zawartość i jakość katalogu komputerowego było przystąpienie bibliotek sieci UŚ (2002) do współpracy przy tworzeniu katalogu centralnego NUKAT¹⁵. Bibliotekarze musieli nauczyć się pracy w nowym systemie, jakim była VIRTUA¹⁶ oraz opanować zasady tworzenia rekordów w formacie MARC¹⁷, w którym katalog jest prowadzony. Wysiłek włożony we wprowadzanie danych do katalogu NUKAT bardzo szybko został zrekompensowany możliwością kopiowania rekordów bibliograficznych do sys-

¹³ Statystyka katalogu NUKAT. Dostęp: <http://www.nukat.edu.pl/katalog/>.

¹⁴ W 2001 na podstawie umowy zawartej między Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych oraz Biblioteką Uniwersytetu Śląskiego ulokowano na serwerze BUŚ kopię CKHW, aby mogła służyć wszystkim polskim bibliotekom stosującym system PROLIB.

¹⁵ NUKAT – katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich tworzony metodą współkatalogowania. Stanowi źródło gotowych rekordów bibliograficznych oraz rekordów kartoteki haseł.

¹⁶ VIRTUA – zintegrowany system biblioteczny amerykańskiej firmę VTLS Inc. wykorzystywany w katalogu centralnym NUKAT.

¹⁷ MARC – (Machine-Readable Cataloging) – format używany w systemach komputerowych do wprowadzania danych bibliograficznych.

temu PROLIB, co przyniosło w szybkim czasie wymierne korzyści. Już po kilku miesiącach współpracy okazało się, że możemy więcej rekordów skopiować niż wprowadzić.

Tabela 2. Wykorzystanie katalogu NUKAT w procesie tworzenia bazy komputerowej Uniwersytetu Śląskiego (stan na 31 XII 2007)¹⁸

Wprowadzone rekordy bibliograficzne do katalogu NUKAT	Skopiowane rekordy bibliograficzne z katalogu NUKAT do katalogu Uniwersytetu Śląskiego
16 599	61 400

Dzięki nowej możliwości katalogowanie nabytków uległo przyspieszeniu, pozwalając rozpocząć proces katalogowania retrospektywnego, co z kolei wpłynęło na tempo napełniania bazy komputerowej. Aby usystematyzować pracę i uniknąć kilkukrotnego powracania do katalogowania tego samego tytułu, postanowiono, że dobór dokumentów do retrokonwersji odbywać się będzie na podstawie numerów inwentarzowych, rozpoczynając od najnowszych i cofając się do starszych. Opracowując dokument przyporządkowany danemu numerowi inwentarzowemu wycofywane będą z katalogów kartkowych i przenoszone do katalogu komputerowego wszystkie wydania i tomy danego dzieła. W trakcie retrokonwersji zostaje sporządzony opis bibliograficzny wraz z kompletem haseł wzorcowych formalnych i przedmiotowych, klasyfikacją UKD oraz rekordy egzemplarzy. Dzięki temu w tym samym czasie do katalogu komputerowego OPAC trafiają opisy bibliograficzne wszystkich egzemplarzy bez względu na rok i język wydania.

Tabela 3. Zbiory Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w katalogu komputerowym OPAC (stan na 31 XII 2007)¹⁹

Ilość zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego	Ilość zbiorów dostępnych w katalogu OPAC	Pozostało do wprowadzenia do katalogu OPAC
428 310	170 549	257 761

¹⁸ Statystyka katalogu NUKAT. Dostęp: <http://www.nukat.edu.pl/katalog/>.

¹⁹ Sprawozdanie z działalności Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów za 2007. Dane zawarte w tabeli uwzględniają zbiory Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego łącznie ze skryptami i depozytami znajdującymi się w bibliotekach specjalistycznych.

Digitalizacja katalogów

Najnowsze technologie, jakie pojawiły się w ostatnich latach w polskich bibliotekach posłużyły do tworzenia graficznych kopii katalogów tradycyjnych. W celu ułatwienia czytelnikowi zdalnego dostępu do informacji o posiadanych zbiorach BUŚ rozpoczęła proces digitalizacji katalogów kartkowych. Pierwszym katalogiem, jaki został zdigitalizowany był katalog bibliotek specjalistycznych. Po nim przyszła kolej na katalogi: alfabetyczny, wydawnictw ciągłych nieregularnych i czasopism. W trakcie digitalizacji połączono te trzy ostatnie katalogi w jedną całość. Zdigitalizowany katalog kartkowy – zaopatrzony dodatkowo w elektroniczny rewers zamówień – pozwala nie tylko informować o zbiorach Biblioteki, ale prowadzi także zdalną obsługę czytelników. Dzięki realizacji tego projektu za pośrednictwem Internetu dostępna jest kompletna informacja o zbiorach BUŚ. Najnowsze zbiory obejmuje katalog komputerowy OPAC, starsze – zdigitalizowany katalog kartkowy.

Abstract

Library catalogues are the main source for getting information on the collection of the library. They have accompanied books in various forms from the very beginning. In the article, there is presented the history of the University of Silesia Library catalogues from the very beginning till the present times. There are described their types and ways of creating starting from clamp catalogues through paper ones and finishing on the OPAC catalogue. There is presented the process of computer cataloguing and the factors affecting the structure of computer base of the University of Silesia Libraries network.

Rzrwój systemu bibliotecznego PROLIB w bibliotekach Uniwersytetu ŚlĄskiego

Jak to było na początku

Większość bibliotek polskich rozpoczęła automatyzację dopiero na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku. Wiązało się to ze zmianami organizacyjnymi bibliotek, przeprowadzaniem licznych szkoleń dla pracowników oraz posiadaniem odpowiedniego sprzętu technicznego pozwalającego na wprowadzenie wybranego systemu bibliotecznego. Istotnym czynnikiem była również współpraca bibliotekarzy i informatyków oraz wzajemne zrozumienie. W początkowej fazie automatyzacji informatycy nie znali specyfiki pracy biblioteki, stąd nie rozumieli zagadnień oczywistych dla bibliotekarzy. Z kolei bibliotekarze nie znając języka informatycznego nie zawsze potrafili wytłumaczyć, o co tak naprawdę chodzi¹.

Głównym celem automatyzacji bibliotek było usprawnienie i przyspieszenie pracy bibliotekarza oraz pełniejszy, szybszy dostęp użytkowników do danych².

Pierwsze systemy bibliteczne były właściwie oprogramowaniami cząstkowymi, pozwalającymi na automatyzację zaledwie wybranej części pracy bibliotekarskiej, np. tylko gromadzenia, opracowania, bądź udostępniania książek. Podobnie było w naszej bibliotece. BUŚ³ przystą-

¹ A. Sitarska: *Kontrowersje wokół zastosowań informatyki w bibliotekach polskich*. W: *Komputeryzacja bibliotek*. Pod. Red. B. Ryszewskiego. Toruń 1994, s. 71–88. Zob. też: D. Waldowska, M. Jóźwiak: *Komputeryzacja w WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze*. „Bibliotekarz” 1996, nr 4, s. 11–13; T. Dębicka, Z. Rozwadowska: *Kompleksowy System Zarządzania Biblioteką PROLIB w Bibliotece Akademii Ekonomicznej w Katowicach*. „PTINT” 2003, nr 2/3, s. 19–22.

² M. Grabowska: *Światowe trendy rozwoju komputerowych systemów biblitecznych*. W: *Komputery w bibliotekach – Polska ’94. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Chorzów, 10–12. 06. 1994*. Warszawa 1994, s. 30–40.

³ Biblioteka Uniwersytetu ŚlĄskiego, wcześniej Biblioteka Główna Uniwersytetu ŚlĄskiego.

piła do automatyzacji na początku lat dziewięćdziesiątych. W 1992 rozpoczęto pracę w dwóch niezależnych od siebie i nie powiązanych oprogramowaniach: Micro CDS/ISIS⁴ i APIN-UDOS.

Micro CDS/ISIS został stworzony przez UNESCO i od 1986 był rozpowszechniany w krajach członkowskich tej organizacji. Micro CDS/ISIS-a BUŚ otrzymała bezpłatnie z Instytutu Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej w Warszawie. Był oprogramowaniem służącym do katalogowania zbiorów biblioteki. Wówczas prace związane z opracowaniem prowadzono dwutorowo. Pracownicy katalogowali zbiory metodą tradycyjną na kartach topograficznych i równocześnie wprowadzali dane do systemu Micro CDS/ISIS. Tak więc dane umieszczone w Micro CDS/ISIS-ie służyły właściwie do poprawnego wydruku kart katalogowych oraz informacji katalogowej na wybranych stanowiskach komputerowych⁵.

APIN-UDOS⁶ został stworzony przez pracowników Politechniki Wrocławskiej i był wykorzystywany wyłącznie na potrzeby wypożyczalni. System posiadał dwie połączone ze sobą bazy: zasoby książek i konta czytelników, co pozwalało na: zapisanie czytelnika, wypożyczenia, zwroty i prolongaty książek oraz monitowanie czytelników⁷.

Wiadomo, że systemy te nie spełniały funkcji zintegrowanego systemu biblioteczno-informacyjnego. Dlatego też szybko rozpoczęto analizę innych systemów bibliecznych dostępnych wówczas na rynku. Systemem PROLIB zainteresowano się z kilku względów:

- był produktem polskiej firmy Max Elektronik,
- był tworzony przez informatyków i bibliotekarzy, co ułatwiało wzajemne relacje biblioteka-firma,
- oprogramowanie to zakupiło już kilka śląskich bibliotek, m.in.: biblioteki Akademii Ekonomicznej, Politechniki Śląskiej oraz Biblioteka Śląska,
- niższa cena zakupu i serwisowania w porównaniu z innymi systemami zagranicznymi⁸.

⁴ Mikro CDS/ISIS – Computerized Documentation System / Integrated Scientific Information Service.

⁵ Więcej o oprogramowaniu ISIS w: W. Gołąb: *Sieć komputerowa bibliotek rolniczych*. W: *Komputery w bibliotekach – Polska '94...*, s. 67–71; A. Sadoch: *Krajowe bazy danych bibliograficzno-katalogowe prowadzone w systemie Mikro CDS/ISIS*. W: *Komputery w bibliotekach – Polska '94...*, s. 107–109; B. Barańska-Malinowska: *Komputeryzacja w Bibliotece Głównej Politechniki Częstochowskiej*. „Bibliotekarz” 1997, nr 9, s. 18–21.

⁶ Automatyczny System Przetwarzania Informacji Naukowej UDOS.

⁷ J. Wojtczak: *Ewolucja komputerowego systemu biblieczno-wyszukiwawczego w Bibliotece Politechniki Wrocławskiej*. W: *Biblioteka Politechniki Wrocławskiej 1946–2006*. Red. H. Szarski, J. Wojtczak. Wrocław 2007, s. 139–158.

⁸ W. Dziadkiewicz, M. Szulc: *Doświadczenia w pracy z PROLIB-em w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego*. „Bibliotekarz” 2003, nr 7–8, s. 9–15.

Pierwsze spotkania z firmą Max Elektronik i testy PROLIB-a rozpoczęto w 1996, co ostatecznie doprowadziło do instalacji i rozpoczęcia pracy w systemie w 1998. Na początku uruchomiono moduły: Bibliografii, Opracowania Wydawnictw Zwartych i Ciągłych oraz Wypożyczalnię.

Z kilku powodów stało się niemożliwe przekonwertowanie do PROLIB-a danych już wprowadzonych do Micro CDS/ISIS-a. Wartość merytoryczna opisów bibliograficznych przeniesionych z Micro CDS/ISIS-a do PROLIB-a pozostawiałaby wiele do życzenia. Poprawianie błędnie przekonwertowanych opisów bibliograficznych jest bardziej czasochłonne od wprowadzenia ich na nowo. Ponadto w Micro CDS/ISIS-ie stosowano dwa języki informacyjno-wyszukiwawcze: Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą (UKD) i Język Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN). Akurat w tym czasie zostały zmienione tablice UKD i należałoby dokonać reklasyfikacji zbyt dużej części księgozbioru. W PROLIB-ie rozpoczęto już stosowanie UKD według nowych tablic⁹. Zarzucono również JHP BN na rzecz hasel przedmiotowych języka KABA.

Przejsie na nowy system nie spowodowało żadnych zakłóceń w pracy Wypożyczalni. Główną zasługę położyli pracownicy BUŚ, którzy opracowali szczegółowy schemat danych zasobów książek i kont czytelniczych wprowadzonych do systemu APIN-UDOS w celu przeniesienia ich do PROLIB-a. Dlatego też czytelnicy nie odczuli zamiany. Również kody paskowe z APIN-UDOS-a pozostały w nowym systemie.

Budowa PROLIB-a

System PROLIB składa się z kilku modułów, co pozwala decydować, które z nich i kiedy będą zakupione oraz wdrożone w bibliotece.

Pierwszym modułem, w którym rozpoczyna się praca z książką jest moduł Gromadzenia. W pierwszej dostępnej wersji nie był on zadowalający dla BUŚ. Dlatego pracownicy firmy Max Elektronik wspólnie z bibliotekarzami naszej instytucji (głównie z Oddziału Gromadzenia Zbiorów) udoskonalili ten moduł, co pozwoliło na całkowitą automatyzację gromadzenia i zarzucenie wykonywania niejednokrotnie podwójnych czynności i w systemie i w sposób tradycyjny. W module możliwe jest planowanie zakupów, wysyłanie zamówień, akcesjonowanie wpływów, kontrolę finansową nabytków oraz wygenerowanie egzemplarzy w inwenta-

⁹ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątą. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych.* Warszawa 1997.

rze¹⁰. Duża liczba raportów¹¹ i ich różnorodność pozwala na prowadzenie rozliczeń ilościowych i finansowych modułu.

W module Opracowania można katalogować różne typy dokumentów. Od początku w BUŚ opracowuje się wydawnictwa zwarte i ciągłe. W 2003 rozpoczęto wprowadzanie do systemu opisów dokumentów elektronicznych i kartograficznych. Od 2007, wraz z nową wersją PROLIB-a opartą na formacie MARC (MACHine Readable Cataloging), wprowadza się do bazy dokumenty muzyczne, druki muzyczne i filmy. Ponadto przewidziano tworzenie opisów bibliograficznych dla starodruków, dokumentów normalizacyjnych, patentów i DŹS-ów¹², ale do tej pory BUŚ nie podjęła decyzji o ich wdrożeniu. Moduł Opracowania umożliwia: inwentaryzację egzemplarzy oraz opracowanie formalne i rzeczowe dokumentów, wydruk kart katalogowych¹³ i księgi inwentarzowej dzięki licznym raportom prowadzona jest statystyka opracowania zbiorów.

W module Wypożyczalni podstawowymi czynnościami są: elektroniczne wypożyczenia, prolongaty i zwroty dokumentów. Możliwa jest również kontrola kont czytelniczych (naliczanie kar, wydruk upomnień). Przydatnym rozwiązaniem jest podgląd historii wybranego egzemplarza i konta czytelniczego. System pozwala na prowadzenie szczegółowej statystyki wypożyczalni (wypożyczenia, zwroty, prolongaty, zapisy i usunięcia kont czytelniczych, odwiedziny itp.).

Ściśle związany z modułem Wypożyczalni jest moduł Magazynu stworzony na potrzeby BUŚ w 2002. Rozwiązanie to pozwala obecnie na dokładną informację, co w danym momencie dzieje się z wybranym egzemplarzem i gdzie on się znajduje. Ponadto stworzono na jego potrzeby raporty statystyczne. Uruchomienie tego modułu zwiększyło ilość wykonywanych czynności przez pracowników magazynu, ale dało wymierne korzyści informacyjne. W bibliotekach wydziałowych rozpoczynającą elektroniczną rejestrację wypożyczeń i zwrotów moduł ten nie jest uruchamiany. Biblioteki specjalistyczne są jednostkami niedużymi w stosunku do BUŚ i praca z modułem Magazynu niepotrzebnie wydłużyłaby proces realizacji zamówionych dokumentów.

¹⁰ W. Dziadkiewicz, M. Szulc: *Doświadczenia w pracy z PROLIB-em w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego*. „Bibliotekarz” 2003, nr 7–8, s. 9–15.

¹¹ Obecnie w module Gromadzenia jest 28 raportów i statystyk.

¹² Dokumenty Życia Społecznego.

¹³ W BUŚ wydruk kart katalogowych zaprzestano w 2001, w bibliotekach wydziałowych karty są nadal drukowane.

Do wyszukiwania literatury przez użytkowników służy katalog komputerowy OPAC. Od 2001 umożliwia on elektroniczne zamawianie książek za pomocą OPAC WWW z dowolnego miejsca przez całą dobę. Po wysłaniu przez czytelnika zamówienia w magazynie są drukowane, a następnie realizowane rewery. Znacznie usprawniło i przyspieszyło to pracę Oddziału Udostępniania Zbiorów. Istnieje też możliwość rezerwacji dokumentów aktualnie niedostępnych oraz samodzielnej prolongaty. Czytelnik w każdej chwili może sprawdzić stan swojego konta bibliotecznego, termin zwrotu książek, czy naliczone kary za nieterminowy zwrot dokumentów. Od trzech lat OPAC teoretycznie umożliwia samodzielny zapis do biblioteki. Główną przeszkodą wdrożenia tej opcji jest brak możliwości wydruku z PROLIB-a deklaracji czytelniczej. Trudno, aby czytelnik po wypełnieniu formatki w katalogu komputerowym w Wypożyczalni wypisywał (ręcznie) ponownie te same dane na tradycyjnym druku deklaracji. Wciąż czekamy na rozwiązanie tego problemu przez Max Elektronik-a.

Do kolejnego modułu, tzn. Administratora, dostęp ma tylko kilku upoważnionych pracowników BUŚ. Tutaj dokonywana jest kontrola uprawnień, ustawienia parametrów systemu, definiowane są drukarki, tworzone są słowniki (np. książek akcesji i inwentarzowych, znaki miejsca, lokalizacji, sposobów nabycia itp.), generowane indeksy wyszukiwawcze w OPAC-u i module Opracowania. Jest to właściwie „serce” systemu i bez stałego nadzoru tego modułu praca całego systemu stałaby się niemożliwa.

Moduł Bibliografii (PROMAX) nie jest właściwie w żaden sposób powiązany z dotychczas omówionymi modułami i może funkcjonować jako samodzielna baza. Jest w niej rejestrowany dorobek naukowy pracowników Uniwersytetu Śląskiego. Posiada ona interfejs użytkownika (PROWEB), w którym możliwe jest przeszukiwanie danych dzięki kilku indeksom (m.in.: według autorów, tytułów, roku wydania, wydziałów). Z wyników wyszukiwania możliwe jest tworzenie własnych zbiorów oraz ich wydrukowanie, bądź wysłanie na wybraną skrzynkę e-mailową. W bazie możliwe jest umieszczenie linków do pełnych tekstów.

Od 2001 na serwerach BUŚ jest umieszczona kopia Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW). Korzysta z niej 7 bibliotek w kraju współpracujących z Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych i pracujących w systemie PROLIB. Do zadań pracowników BUŚ należy dbałość o spójności kopii CKHW z kartoteką oryginalną.

Od kilku lat system wysyła automatycznie e-maile informujące o statusie zamówionej, bądź zarezerwowanej książki, o zbliżającym się terminie zwrotu dokumentów oraz o rozpoczęciu naliczania kar za nieterminowy zwrot. Z modułu Administratora możliwe jest również wygenerowanie e-maila do wszystkich czytelników o dowolnej treści, np. informacji o zmianie godzin otwarcia biblioteki.

Sieć bibliotek uczelnianych w PROLIB-ie

Podczas przystosowywania PROLIB-a na potrzeby BUŚ problem stanowiła struktura organizacyjna biblioteki jako jednostki działającej w sieci. Oprócz BUŚ istniały 24 biblioteki wydziałowe i instytutowe¹⁴ zlokalizowane w różnych miastach (Katowice, Chorzów, Cieszyń, Rybnik, Sosnowiec). PROLIB dotychczas był stosowany w bibliotekach o zwartej strukturze, stąd podjęto prace dostosowawcze do naszej specyfiki. Równocześnie z uruchomieniem PROLIB-a w BUŚ do pracy w systemie włączyło się 8 bibliotek specjalistycznych. Były to Biblioteki: Instytutu Filologii Angielskiej¹⁵, Instytutu Filologii Romańskiej¹⁶, Instytutu Filologii Polskiej¹⁷, Wydziału Nauk Społecznych, Wydziału Nauk o Ziemi, Wydziału Prawa i Administracji, Wydziału Techniki¹⁸. Wszystkie wymienione biblioteki rozpoczęły opracowanie wydawnictw zwartych i ciągłych.

Uruchomienie PROLIB-a ściśle wiązało się z długotrwałymi szkoleniami pracowników BUŚ oraz bibliotek specjalistycznych. Szkolenie kadr było jedną z przyczyn stopniowego włączania do pracy w systemie kolejnych bibliotek. Jednak głównym powodem niemożności jednoczesnego uruchomienia PROLIB-a we wszystkich bibliotekach sieci były problemy natury technicznej. Brak odpowiedniego sprzętu komputerowego oraz połączeń sieciowych z jednostkami uniemożliwił rozpoczęcie pracy w bazie.

Pierwszą biblioteką wydziałową, w której obieg książki został całkowicie zautomatyzowany była Biblioteka Szkoły Zarządzania. Powstała ona w 2000 i od razu rozpoczęła pracę w PROLIB-ie wobec czego wszystkie jej zbiory były opracowane w systemie, co umożliwiło w marcu 2003 uruchomienie elektronicznej wypożyczalni, a pół roku później zamawianie książek poprzez OPAC-a.

W 2001 do PROLIB-a przystąpiły Biblioteki: Instytutu Filologii Słowiańskiej, Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej, Kolegium Języka Biznesu¹⁹, Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego w Cieszyźnie²⁰ oraz Wydziału Psychologii i Pedagogiki.

¹⁴ Obecnie istnieje 15 bibliotek wydziałowych i instytutowych.

¹⁵ W 2007 doszło do połączenia Bibliotek: Instytutu Filologii Angielskiej, Instytutu Filologii Germańskiej, Instytutu Filologii Romańskiej, Instytutu Filologii Słowiańskiej, Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej i Kolegium Języka Biznesu. W wyniku połączenia powstała Biblioteka Wydziału Filologicznego w Sosnowcu.

¹⁶ Patrz przyp. 15.

¹⁷ W 2007 doszło do połączenia Bibliotek: Instytutu Bibliotekoznawstwa, Instytutu Filologii Polskiej oraz Instytutu Filologii Klasycznej. W wyniku połączenia powstała Biblioteka Wydziału Filologicznego w Katowicach.

¹⁸ Obecnie Biblioteka Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach.

¹⁹ Patrz przyp. 15.

²⁰ W 2007 biblioteka ta weszła do struktury organizacyjnej BUŚ jako Oddział BUŚ w Cieszyźnie.

Następny cykl szkoleń wiążących się z rozpoczęciem pracy w PROLIB-ie odbył się w 2003. Wówczas do współkatalogowania w systemie przystąpiły Biblioteki: Instytutu Fizyki, Instytutu Filologii Germańskiej²¹, Ośrodka Dydaktycznego w Rybniku, Czytelnia Niemiecka Instytutu Goethego²² oraz Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska.

W lutym 2004 Biblioteka Instytutu Filologii Angielskiej rozpoczęła elektroniczną rejestrację udostępniania księgozbioru, a pół roku później uruchomiła elektroniczne zamawianie książek poprzez OPAC-a.

W ostatniej grupie bibliotek, które rozpoczęły pracę w PROLIB-ie znalazły się Biblioteki: Instytutu Filologii Klasycznej²³, Międzynarodowej Szkoły Nauk Politycznych i Wydziału Radia i Telewizji. Rok później włączono do współpracy Bibliotekę Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych. Pracownicy tych bibliotek przeszli indywidualne szkolenia w BUŚ.

W ten sposób w 2007 komputeryzacja wszystkich bibliotek uniwersytetu dobiegła końca. Biblioteka Instytutu Bibliotekoznawstwa została włączona do Biblioteki Wydziału Filologicznego w Katowicach. Zbiory tej biblioteki do tej pory opracowywano w systemie bibliotecznym SOWA, gdzie zarejestrowano 2194 egzemplarzy. W 2008 planowane jest przekonwertowanie tego zasobu do PROLIB-a.

Na 2007 przypadło uruchomienie elektronicznych wypożyczalni w bibliotekach Wydziału Filologicznego w Katowicach, Oddziału BUŚ w Cieszynie i Instytutu Filologii Romańskiej. Co prawda ta ostatnia biblioteka już nie istnieje, ale w związku z problemami lokalowymi niemożliwe było stworzenie jednej wypożyczalni udostępniającej księgozbiory neofilologiczne. Dlatego, mimo iż jest to jedna biblioteka funkcjonuje 5 odrębnych wypożyczalni. Dopiero po przeniesieniu tych jednostek do wspólnego budynku nastąpi połączenie wszystkich wypożyczalni.

Pracownicy dwóch bibliotek – Międzynarodowej Szkoły Nauk Politycznych i Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych muszą jeszcze przejść przeszkolenie w opracowaniu zbiorów w formacie MARC, co nastąpi w 2008.

Współpraca z NUKAT-em i PROLIB M21

Od rozpoczęcia rozmów z Max Elektronikiem o zakupie PROLIB-a (1996) firma zapewniała nas, że wkrótce będzie wersja bazy z formatem MARC. Był to jeden z powodów podjęcia

²¹ Patrz przyp. 15

²² Jednostka ta obecnie funkcjonuje w obrębie BUŚ.

²³ Patrz przyp. 17.

decyzji o wdrożeniu PROLIB-a w BUŚ. W formacie tym pracuje większość systemów bibliotecznych i jest on międzynarodowym formatem służącym do opracowania zbiorów bibliotecznych.

W 2001 podjęto współpracę z Centrum Formatów i Kartotek Hasel Wzorcowych. Był to pierwszy krok do podjęcia współpracy z NUKAT-em²⁴ i katalogowaniem w formacie MARC. Początkowo współkatalogowanie przysporzyło dodatkowych obowiązków. Należało wszystkie istniejące wówczas opisy bibliograficzne uzupełnić o hasła wzorcowe Kartoteki. Pracę tę wykonywali wyłącznie pracownicy BUŚ. Od lipca 2002 rozpoczęto wprowadzanie opisów bibliograficznych do NUKAT-a. Z czasem coraz więcej bibliotek w kraju przystępowało do tej współpracy i współkatalogowanie kilkudziesięciu bibliotek stworzyło ogromny zasób opisów bibliograficznych, które można kopiować do PROLIB-a. BUŚ przeprowadziła w 2005 cykl szkoleń dla bibliotek specjalistycznych z opracowania zbiorów w formacie MARC. Od tej pory wszyscy są zobowiązani do pracy tylko i wyłącznie poprzez NUKAT-a. Rekordy opisów bibliograficznych są najpierw tworzone w bazie NUKAT-a i dopiero wówczas kopiowane do PROLIB-a. Należy podkreślić, że od początku zarówno w BUŚ, jak i w bibliotekach wydzielonych prowadzona jest retrokonwersja zbiorów do katalogu elektronicznego. Możliwość kopiowania opisów z NUKAT-a w znacznym stopniu przyspieszyła ten proces.

W 2006 BUŚ pierwszy raz otrzymała do testowania kopię swojej bazy w formacie MARC. Prace nad poprawkami i doskonaleniem systemu trwały ponad rok i były dużym obciążeniem dla pracowników Oddziałów Gromadzenia i Opracowania²⁵. Otrzymana baza była niedoskonała i miała liczne błędy, których wychwyceniem zajęli się pracownicy BUŚ. Zaproponowano firmie Max Elektronik kilka nowych funkcjonalności, które miały na celu usprawnienie pracy. W nowej wersji systemu pracujemy od sierpnia 2007. Specyfika PROLIB-a M21 wymusiła zmianę organizacji pracy, obecnie tworzenie rekordu bibliograficznego rozpoczyna się już na etapie gromadzenia.

²⁴ Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny polskich bibliotek akademickich i naukowych.

²⁵ Obecnie jeden Oddział Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów.

Tabela 1. Przyrost zbiorów w PROLIB-ie za 1998–2007²⁶

	Ilość egzemplarzy opracowanych	Ilość egzemplarzy nieopracowanych (wprowadzonych tylko na zasób)
1998	32586	61720
1999	14514	7477
2000	22103	4906
2001	24314	3754
2002	31814	3866
2003	38844	3961
2004	48018	9370
2005	54277	6750
2006	56274	5723
2007	68770	44949
RAZEM	391514	152476

Podsumowanie

Automatyzacja biblioteki w pierwszym etapie jej wprowadzania w znacznym stopniu dodatkowo obciążyła pracowników biblioteki i nie przyspieszyła gromadzenia, opracowania i udostępniania księgozbioru. Dopiero po 10 latach wytężonej pracy bibliotekarzy wprowadzenie komputeryzacji usprawniło pracę w bibliotece i pozwoliło na szybszą drogę książki, począwszy od jej zakupu a skończywszy na udostępnieniu. Stało się to możliwe zwłaszcza po przystąpieniu do współpracy z katalogiem NUKAT i możliwością kopiowania opisów bibliograficznych.

Wszystkie biblioteki uniwersytetu pracują w systemie PROLIB²⁷ i wszystkie tworzone opisy bibliograficzne trafiają do jednego wspólnego katalogu. Wynikają z tego dwie wymierne korzyści: dla pracowników bibliotek i jej użytkowników. Raz wprowadzony opis bibliograficzny może być wykorzystany przez wszystkie biblioteki sieci. Wystarczy dołączyć do rekordu opisu swoje zasoby. Użytkownicy zaś mają ułatwiony dostęp do informacji, przeglądając OPAC-a od razu wiedzą w ilu egzemplarzach i w których bibliotekach wyszukiwana pozycja się znajduje.

²⁶ Raporty w PROLIB-ie za poszczególne lata: „Stan bazy danych za okres”.

²⁷ Wyjątek stanowią: Biblioteka Wydziału Teologicznego i Biblioteka Brytyjska.

Ponadto BUŚ sprawuje nadzór merytoryczny nad jakością rekordów opisów bibliograficznych księgozbiorów bibliotek wydziałowych. Dzięki systemowi kontrola ta jest o wiele łatwiejsza.

Abstract

In the article, there are presented the successive stages of work automation in the library. There are described individual modules of the automated library-information system called PROLIB. There is shown the development of PROLIB and the gradual participation of specialist libraries in the functioning of the system. There are presented benefits from cooperation with NUKAT – National Universal Central Catalogue.

Aleksandra E. Adamczyk

Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego – od kartoteki do bazy on-line. Doświadczenia i perspektywy

Wstęp

Każda biblioteka akademicka ze względu na swój charakter oraz potrzeby społeczności uniwersyteckiej jest typem biblioteki naukowej. Książnica akademicka służy rozwojowi nauki poprzez aktywne uczestniczenie w tworzeniu informacji i organizowaniu dostępu do gromadzonych zasobów wiedzy. Partycypuje w procesie edukacji, współtworzy księgozbiory cyfrowe, prowadzi działalność reklamową oraz marketingową. Zapewnia też coraz szybszy i wygodniejszy dostęp do oferowanych usług, zasobów tradycyjnych i elektronicznych. Wszystkie te zadania w pełni realizuje Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Poprzez prowadzoną działalność usługową i naukową zapewnia środowisku akademickiemu dostęp do poszukiwanych materiałów zgodnych z dydaktyką, realizowanymi projektami badawczymi oraz specjalnościami Uczelni. Obecnie Biblioteka UŚ wykonuje nie tylko usługi tradycyjne, ale i wirtualne¹. Ich realizację umożliwia serwis internetowy BUŚ, za pośrednictwem którego udostępniana jest m.in. informacja o bibliografii, zaś jej opracowaniem zajmuje się Oddział Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej². Dla Uczelni szczególnie ważną jest ta forma działalności bibliograficznej, której celem jest rejestrowanie publikacji pracowników. Opracowywane wykazy bibliograficzne, poprzez dokumentowanie dorobku naukowego, publicystycznego i artystycznego, są elementem promocji wiedzy i rezultatów prowadzonych badań naukowych. Stanowią jed-

¹ Większość usług informacyjnych o charakterze wirtualnym prowadzonych przez BUŚ w Katowicach jest dostępnych na stronie domowej Biblioteki pod adresem: <http://www.bg.us.edu.pl>.

² Wcześniej (przed połączeniem w 2007 r. Oddziału Udostępniania Zbiorów z Oddziałem Informacji Naukowej) praca nad Bibliografią Dorobku Pracowników UŚ była realizowana w Oddziale Informacji Naukowej.

no z narzędzi *public relations* Uniwersytetu Śląskiego i jednocześnie podnoszą rangę tworzącej je biblioteki akademickiej.

Karty z kalendarza

Początki Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego³ nie były łatwe: „(...) brak własnego pomieszczenia utrudniał i wprost uniemożliwiał stworzenie właściwego księgozbioru Biblioteki Głównej (...). Kadra biblioteczna była młoda, mało ustabilizowana, w większości bez przygotowania zawodowego”⁴. Stopniowo jednak sytuacja kadrowa i lokalowa ulegała poprawie. Po okresie intensywnej pracy organizacyjnej Biblioteka zaczęła podejmować nowe wyzwania. Obok podstawowej działalności (gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów), rozpoczęła zbieranie informacji w celu upublicznienia dorobku pracowników Uniwersytetu opracowywanej w formie drukowanych zestawień obejmujących podmiotowe wykazy prac.

Na początku była kartoteka. Źródłem opracowanej przez ówczesną młodą kadrę bibliotekarską bibliografii były odbitki, nadbitki i spisy nadsyłane przez dziekanaty, które sprawdzano w „Przewodniku Bibliograficznym”, „Bibliografii Zawartości Czasopism” i w innych dostępnych źródłach bibliograficznych. Pierwszy drukowany spis publikacji obejmujący lata 1968–1972⁵ ukazał się w 1974 roku, kiedy Bibliotece przyznano dodatkowe środki finansowe. Przyjęty w niej zasięg terytorialny obejmował piśmiennictwo krajowe i międzynarodowe. Z uwagi na wyznaczony zasięg formalny w skład bibliografii weszły druki zwarte, artykuły w czasopismach, rozdziały prac zbiorowych, referaty ogłoszone drukiem, recenzje, prace redakcyjne. Całość materiałów uszeregowano według wydziałów istniejących w chwili powstania Uniwersytetu Śląskiego. W 1977 roku ukazała się kontynuacja bibliografii publikacji naukowych za lata 1973–1974⁶. Informacje bibliograficzne zebrano na podstawie nadesłanych przez autorów kart dokumentacyjnych. Pozostałe źródła stanowiły: „Przewodnik Bibliograficzny”, „Bibliografia Zawartości Czasopism”, „Science Citation Index”, „Реферативный Журнал”, „Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur”. Wykaz uwzględniał druki zwarte, artykuły w czasopis-

³ W 1999 r. uzgodniona została nowa nazwa – Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego.

⁴ J. Ratajewski: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968-1970)*. „Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972” 1973, s. 62.

⁵ *Bibliografia publikacji naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–1972*. Oprac. J. Woźnicka. Materiały Wydziału Prawa i Administracji za lata 1971–1972 zebrała D. Polczyk. Katowice 1974.

⁶ *Bibliografia publikacji naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego za lata 1973-1974*. Oprac. D. Gburska, A. Kaszper, A. Kowolik, Z. Makowska, A. Marcy, H. Woźniak. Pod. red. A. Dobrowolskiej. Katowice 1977.

mach, rozdziały w pracach zbiorowych, referaty wygłoszone na konferencjach i opublikowane prace redakcyjne, wstępy, recenzje, polemiki a także artykuły z „Trybuny Ludu” i „Życia Warszawy”. Podziału zrębu głównego bibliografii dokonano według jednostek organizacyjnych Uczelni. W roku 1978 ukazał się kolejny zeszyt bibliografii publikacji pracowników Uniwersytetu Śląskiego⁷. Przy jego opracowywaniu uwzględniono ten sam zestaw źródeł bibliograficznych, jak w zestawieniu z 1977 roku. Zachowano porządek według wydziałów. Rok 1979 był ostatnim, w którym upubliczniono dorobek pracowników w druku⁸. Bibliografia obejmowała piśmiennictwo z 1976 roku, obok prac naukowych odnotowując także dorobek publicystyczny. Przy jej opracowaniu nie zmieniono wykorzystanych źródeł. W roczniku udokumentowano wydawnictwa zwarte, artykuły, rozdziały w pracach zbiorowych, publikowane referaty, prace redakcyjne, wstępy, recenzje. W obrębie wydziałów wyszczególniono instytuty.

W latach 1977–1996 prace nad bibliografią przebiegały w sposób nieusystematyzowany. Brakowało środków na publikowanie dorobku Uczelni i znowu była tylko kartoteka. Liczba osób pracujących nad Bibliografią wahała się od jednej do kilku. Wciąż jednak, z różnym nasileniem trwały prace zmierzające do zgromadzenia zgłoszeń napływających z sekretariatów i dziekanatów lub bezpośrednio od pracowników UŚ. Doraźnie prowadzono także prace z dostępnymi drukowanymi źródłami bibliograficznymi. Na podstawie zgromadzonych w ten sposób materiałów opracowywana w Oddziale Informacji Naukowej bibliografia przyjęła częściowo formę kartoteki, a z nadbitek, kserokopii kart tytułowych, list publikacji przysyłanych z dziekanatów oraz innych dokumentów zawierających dane bibliograficzne na temat publikacji pracowników UŚ stworzono repozytorium. Jednak opracowywanie Bibliografii przy zastosowaniu tradycyjnych metod pochłaniało wiele czasu i wysiłku.

Kiedy w latach 90-tych rozpoczęła się komputeryzacja Biblioteki UŚ, naturalne stało się wykorzystanie jej potencjału do prowadzenia, wtedy jeszcze lokalnych, a dziś ogólnie dostępnych baz bibliograficznych, obejmujących piśmiennictwo pracowników instytucji. Od tego momentu Biblioteka UŚ stała się ważnym ogniwem uczelnianej, instytucjonalnej, a także ogólnopolskiej sieci informacyjnej, a serwis WWW, bramą poprzez którą w ramach usług wirtualnych otwarto dostęp do nowej formy opracowania dorobku pracowników UŚ – bibliograficznej bazy danych.

⁷ *Bibliografia publikacji pracowników Uniwersytetu Śląskiego za rok 1975*. Oprac. D. Gburska, A. Kaszper, A. Kowolik, Z. Makowska, A. Marcy, H. Woźniak. Pod. red. A. Dobrowolskiej. Katowice 1978.

⁸ *Bibliografia publikacji pracowników Uniwersytetu Śląskiego za rok 1976*. Oprac. D. Gburska, J. Dłużnińska, H. Florkowska, A. Kaszper, A. Kowolik. Pod. red. A. Dobrowolskiej. Katowice 1979.

Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego

Prace nad elektroniczną formą bibliografii rozpoczęto w 1996 r. poprzez szkolenia w zakupionym przez BUŚ modułowym systemie PROMAX. Formalna instalacja modułów Bibliografia oraz Pracownik/Osoba nastąpiła 24 stycznia 1997 roku. Moduły były testowane przez pół roku. Po przeanalizowaniu ich funkcjonalności i przygotowaniu nowego warsztatu bibliograficznego zostały zainstalowane w bibliotekach wydziałowych. Instalację przeprowadzono w Bibliotekach: Instytutu Fizyki, Wydziału Nauk Społecznych, Wydziału Prawa, Wydziału Pedagogiki i Psychologii, Wydziału Biologii, Wydziału Filologicznego w Katowicach oraz w Sosnowcu: w Bibliotece Wydziału Techniki i w Bibliotece Wydziału Nauk o Ziemi. Od września 1997 do lutego 1998 roku w ramach prac zleconych wprowadzono do bazy około 5 tys. opisów bibliograficznych (moduł Bibliografia) oraz 2 tys. rekordów z danymi pracowników (moduł Pracownik/Osoba). W pracach zleconych uczestniczyło 12 osób, które wprowadzały opisy do bazy w ramach specjalnie utworzonego wspólnego konta. Stopniowo wzrastała liczba operatorów bazy, a do współpracy dołączały kolejne specjalistyczne Biblioteki: Wydziału Filologicznego w Sosnowcu, Wydziału Teologicznego, Wydziału Techniki (zmieniła nazwę na Biblioteka Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach). Przyjęto zasadę, iż bibliografia będzie obejmowała publikacje pracowników, dla których UŚ jest pierwszym miejscem zatrudnienia. Najwcześniejsze rejestrowane w bazie wydawnictwa sięgają roku 1968, kiedy to powstał Uniwersytet Śląski. Baza dokumentuje dorobek piśmienniczy pracowników UŚ zatrudnionych na etatach naukowych, dydaktycznych, naukowo-dydaktycznych, bibliotekarskich, technicznych, administracyjnych, pracowników emerytowanych i rencistów. Ukazuje dorobek naukowy i publicystyczny oraz rejestruje publikacje dotyczące życia kulturalnego i społecznego w środowisku akademickim.

Celem zespołu bibliograficznego jest dążenie do tego, aby bibliograficzna baza była odbiciem naukowej i twórczej pracy Uniwersytetu. Jej zawartość jest stale uzupełniana o nowe opisy publikacji krajowych i zagranicznych⁹. Obecnie zawiera około 55 tys. opisów bibliograficznych (przyrost pozycji bibliograficznych przedstawiono w Tabeli 1).

Aktualnie rejestracji w bazie podlegają nie tylko wydawnictwa zwarte i artykuły w czasopiśmie, rozdziały w pracach zbiorowych, publikowane referaty wygłaszane na konferencjach, prace redakcyjne, ale również wstępy, recenzje, polemiki, wywiady, prace tłumaczone i hasła

⁹ Baza bibliograficzna uzupełniana jest na podstawie bibliografii narodowej, bibliografii specjalnych, źródeł elektronicznych o charakterze naukowym (do dyspozycji bibliografów jest około 60 baz danych i blisko 16 tys. czasopism elektronicznych udostępnianych w sieci komputerowej UŚ) oraz katalogów bibliotek polskich i zagranicznych.

w encyklopediach, słownikach, leksykonach, których autorami są pracownicy UŚ. Rejestracji dokonuje się w systemie PROMAX poprzez kreatory: książka, niesamoistna część wydawnictwa, czasopismo, artykuł, polemika, wywiad. Najnowszym kreatorem dostępnym od niedawna w bazie jest działalność artystyczna (zespół bibliograficzny przygotowuje się do uzupełnienia bibliografii o koncerty i wystawy).

Tabela 1. Bibliografia. Statystyka pracy w latach 1968–2007

Dekady	1968–1977	1978–1987	1988–1997	1998–2007
Opisy bibliograficzne	4 808	9 834	16 514	23 703

Źródło: Statystyki wygenerowane w systemie PROMAX.

Od 2005 roku dostęp do bazy bibliograficznej umożliwia interfejs WWW pod nazwą PROWEB¹⁰, napisany przy użyciu pakietu Progress WebSpeed będącego efektywnym środowiskiem projektowym i użytkowym. Wyszukiwanie danych w PROWEB-ie można prowadzić na kilka sposobów: przeszukując je poprzez indeksy, z pomocą słowników lub przy użyciu zapamiętanych strategii wykorzystując logikę Boole’a. Indeksy zostały zdefiniowane przez administratorów bazy¹¹. Ich liczba dla poszczególnych grup użytkowników jest różna. O tym, które z indeksów udostępnić poszczególnym grupom decydują administratorzy systemu, którzy określają uprawnienia dla każdego użytkownika.

Budowa aplikacji pozwala na implementowanie każdego formatu opisu dokumentu (np. książki, rozdziały, normy, patenty, wzory użytkowe, taśmy, czasopisma, artykuły, wywiady, polemiki, recenzje, mapy, itp.). Cenioną przez użytkowników funkcją systemu jest dostęp do peł-

¹⁰ Dostępny w Internecie: <http://opac.bg.us.edu.pl/Scripts/CGI/PEX/WSservice=proweb/prlogin.w>.

¹¹ Do dyspozycji użytkowników przygotowano indeksy publiczne. Aktualne indeksy zostały zbudowane w 2007 roku, są to: Autor (pracownik UŚ) – indeks wyszukuje wyłącznie pracowników Uniwersytetu Śląskiego, Autor (wszyscy) – indeks uwzględnia wszystkich autorów, redaktorów, tłumaczy etc. (także tych, którzy nie są pracownikami UŚ), Czasopismo (Tytuł, Skrót, ISSN) – indeks umożliwia wyszukiwanie artykułów w czasopiśmie przez wprowadzenie jego tytułu (pełnego, bądź skróconego) i numeru ISSN, Rok wydania – indeks przeszukuje bazę wyłącznie z uwzględnieniem pola Rok wydania, Tytuł – indeks przeszukuje bazę wyłącznie z uwzględnieniem pola Tytuł, Wszystkie pola – indeks przeszukuje bazę z uwzględnieniem wszystkich pól, Wydział (Pracownicy) – w odpowiedzi otrzymujemy listę pracowników wydziału, (warunkiem znalezienia się nazwiska pracownika na liście jest przynajmniej 1. zarejestrowana w bazie jego publikacja), Wydział (Publikacje) – indeks wyświetla publikacje pracowników wybranego wydziału.

nych tekstów i streszczeń poprzez URI (Uniform Resource Identifier). Pozwala on zlokalizować dokument elektroniczny przy użyciu istniejących protokołów internetowych. Najczęściej wykorzystywanym w bazie identyfikatorem jest URL¹². Dzięki tej opcji część opisów bibliograficznych posiada link do pełnego tekstu (2360 opisów) i/lub streszczenia (155 opisów)¹³. Część linków jest aktywna wyłącznie w sieci uczelnianej (dotyczy to linków do tekstów dostępnych w źródłach elektronicznych zakupionych przez Uniwersytet Śląski). Pierwsze linki do abstraktów i pełnych tekstów załączono w marcu 2006 r. i w taki oto sposób Biblioteka UŚ rozpoczęła realizację nowej formy usług dedykowanych swoim użytkownikom.

Zarządzanie projektem Bibliografia

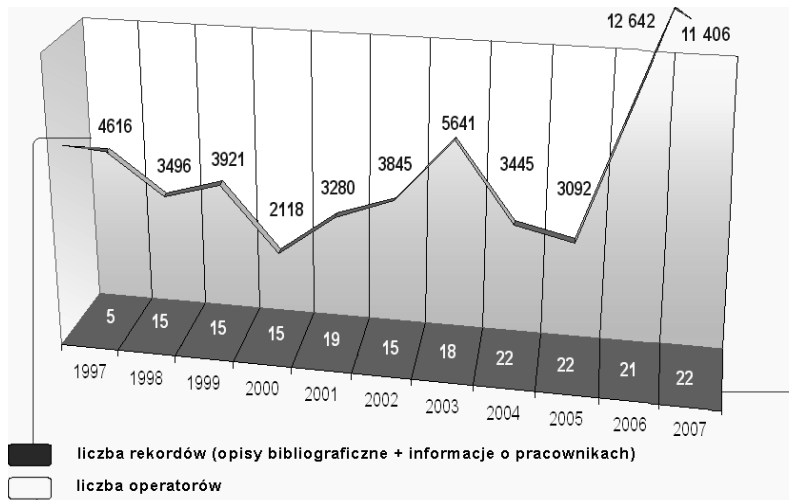
Doświadczenia ostatnich lat będące udziałem bibliotek naukowych dotyczące kompleksowego zarządzania jakością (TQM – Total Quality Management), spowodowały znaczne zainteresowanie tą problematyką. TQM proponuje bowiem zespół zasad, metod i narzędzi, które można wykorzystać w celu wprowadzenia zmian i ulepszeń w pracy. Tworzy płaszczyznę dla działań zespołowych. Praca w zespole pozwala na efektywne wykonywanie zadań dzięki ich odpowiedniemu podziałowi. Wzajemna pomoc przy osiągnięciu wspólnie wyznaczonych celów oraz dzielenie się pomysłami zwiększają znaczenie pracy dla poszczególnych członków zespołu oraz podnoszą efektywność pracy całej grupy¹⁴. Także w BUŚ zdecydowano o stopniowym dostosowaniu ogólnych kryteriów nowego modelu zarządzania do potrzeb i warunków funkcjonowania biblioteki. Praktyczna implementacja tego rozwiązania w projekcie Bibliografia nastąpiła w marcu 2006 r., kiedy wprowadzono nową strategię zarządzania bazą. Jednoosobowe administrowanie zastąpiono zarządzaniem zespołowym. Takie rozwiązanie przyniosło wymierne rezultaty (Por. Wykres 1).

¹² URI (Uniform Resource Identifier) – stanowi nadzbiór URL i URN. Można nim zaadresować nie tylko witrynę, ale również książkę; URL (Uniform Resource Locator) – zunifikowany format odnośników do zasobów internetowych. URL składa się z rodzaju zasobu, dwukropka i części zależnej od rodzaju zasobu. Por. P. Najsarek: *Terminologia Open Access – o czym warto wiedzieć?* W: „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy”. [online]. 2006, nr 3 (73). [Dostęp: 27 listopada 2007]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php>.

¹³ Stan na 31 stycznia 2008 roku.

¹⁴ E. Głowacka: *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej*. Toruń 2000, s. 36–42.

Wykres 1. Bibliografia. Statystyka pracy w latach 1997–2007

Źródło: Statystyki wygenerowane w systemie PROMAX.

Podstawowym zadaniem administratorów było określenie jasnych zasad poprawnego opracowywania dokumentów. Obok przyjętych przepisów regulowanych przez wydawnictwa normalizacyjne, należało wskazać na te rozwiązania i metody, które zostały wypracowane przez zespół zarządzający. Wynikały one w głównej mierze z analizy struktury systemu oraz jego technicznych możliwości. Rezultatem tych działań było sporządzenie *Instrukcji*¹⁵ obejmującej zasady doboru rejestrowanych źródeł oraz szczegółowo omawiającej metody opracowywania różnych typów dokumentów w systemie PROMAX.

Aktualnie zespół tworzący bazę bibliograficzną składa się z bibliotekarzy BUŚ i bibliotekarzy bibliotek specjalistycznych (tych, które zadeklarowały chęć współpracy) oraz administratorów (przeprowadzających także korektę), jak również korektorów. Wprowadzaniem opisów do bazy zajmują się operatorzy w BUŚ i bibliotekach specjalistycznych. Administracją, korektą, opracowaniem, linkowaniem zajmuje się zespół bibliograficzny zarządzający projektem¹⁶. Ponadto do zadań administratorów należy także prowadzenie działalności in-

¹⁵ A.E. Adamczyk, M. Tomaszek: *Instrukcja dla operatorów bazy „Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego”*. Katowice 2006 (dokument do użytku wewnętrznego).

¹⁶ Od 2007 roku tworzą go administratorzy i korektorzy.

struktażowej w zakresie tworzenia opisu bibliograficznego dokumentowanych publikacji oraz udzielanie konsultacji. Szkoleniem obowiązkowo objęci są operatorzy, którzy rozpoczynają pracę w bazie.

W koncepcji pracy zespołowej tworzenia bazy danych istotną rolę odgrywa telekomunikacja, bowiem grupa wykonuje swoje zadania z pomocą komputera w sieci. Odległość, w jakiej znajdują się poszczególni członkowie grupy nie stanowi dziś problemu. Dzięki sieciowemu udostępnieniu bazy wszystkim operatorom, projekt może być realizowany w zespole rozproszonym, niezależnie od lokalizacji poszczególnych stanowisk. Dodatkowo, sieć komputerową można wykorzystać jako narzędzie wspomagające i konsolidujące pracę grupy, decydującą rolę mają w nim bazy wiedzy i systemy ekspertowe. W BUŚ do wspomagania pracy bibliografów tworzony jest system BAZA WIEDZY. Jest on ogólnodostępną platformą wymiany doświadczeń i stanowi repozytorium konkretnych porad. Jest tworzony przez osoby administrujące projektem Bibliografia, które chcą dzielić się swoją wiedzą i w ten sposób skutecznie pomagać w pracy innym uczestnikom projektu. Zawiera informacje przydatne dla operatorów bazy, w tym odpowiedzi na pytania najczęściej kierowane do administratorów. Aby zostać użytkownikiem systemu nie trzeba się rejestrować, ale zasoby BAZY WIEDZY dostępne są tylko w obrębie sieci uczelnianej. Jeśli pośród przykładów zamieszczonych w BAZIE WIEDZY nie ma jeszcze rozwiązania konkretnego problemu, o poradę można zwrócić się drogą elektroniczną (np. poprzez e-mail). Wdrożona w ten sposób metoda niemal całkowicie wyeliminowała bariery komunikacyjne, które pojawiały się wcześniej w rozproszonym zespole bibliotekarzy zajmujących się opracowywaniem bibliografii. Stale obserwujemy, jak BAZA WIEDZY wzmacnia proces doskonalenia jakości. Jest to możliwe poprzez utrzymanie wysokiego poziomu szkoleń oraz stałe udzielanie porad. Jednocześnie, narzędzie to stanowi otwarty system informacji i komunikacji o rezultatach prowadzonych działań.

Perspektywy bibliografii

Najważniejszym założeniem w pracy nad Bibliografią Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego jest jej upublicznienie oraz popularyzacja osiągnięć UŚ w środowisku akademickim. Szansą na pełną bieżącą aktualizację jest przygotowywana regulacja prawna oraz wdrażany testowo system e-ZGŁOSZENIE¹⁷, wspomagający rejestrację publikacji w bazie¹⁸.

¹⁷ Projekt e-ZGŁOSZENIE udostępnia poprzez stronę WWW formularze zgłoszeniowe publikacji do rejestracji w bazie.

¹⁸ Dostępny w Internecie: http://www.bg.us.edu.pl/e-zgloszenie/e_rejestracja.htm.

Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego jest projektem, który stale się rozwija. Ostatnie dwa lata były szczególnie obfite w szereg nowatorskich rozwiązań, których wdrożenie stało się niezwykle istotne dla jego upowszechnienia w cyberprzestrzeni¹⁹. Podjęte działania umożliwiły przede wszystkim rozpoczęcie prac, w wyniku których baza bibliograficzna zaczęła stopniowo przeobrażać się w zintegrowany system zasobów informacji o charakterze multidyscyplinarnym. Także sam PROMAX, oferuje szereg funkcji dotąd jeszcze niewykorzystanych, tym samym otwiera perspektywy rozwoju projektu Bibliografia. Przede wszystkim pozwala na przetworzenie informacji ukrytej w dostępnej. Ponadto daje użytkownikowi np. możliwość odsłuchania nagrania lub obejrzenia przetworzonego na postać komputerową filmu. Jest przygotowany do współpracy z serwerem multimedialnym²⁰, w którym można przechowywać i udostępniać dokumenty oraz multimedia. Takie repozytorium mogłoby obejmować: dokumenty tzw. born digital²¹, preprinty, referaty, prace artystyczne np. fotografie, plakaty, informacje na temat wystaw, koncertów, rzeźb, grafik, fotografii etc. Podjęcie tego typu prac pozwoliłoby na uzupełnienie i wyeksponowanie w bibliografii nie w pełni zaprezentowanego dorobku artystycznego Uniwersytetu Śląskiego²².

Z pewnością do określenia kierunku rozwoju projektu Bibliografia potrzebna będzie w przyszłości szersza dyskusja w środowisku bibliotekarskim i akademickim. Możliwości systemu bibliograficznego, ale przede wszystkim różnorodność badań i podejmowanych inicja-

¹⁹ Ilość odwiedzin bazy w Internecie (PROWEB) od 2005 do czerwca 2007 wynosiła około 3500 wejść, natomiast po zbudowaniu nowych indeksów – od czerwca 2007 – do grudnia 2007 wzrosła do ok. 6000, co może świadczyć o tym, że organizacja narzędzi wyszukiwawczych takich jak: słowniki, indeksy oraz powiększający się zasób spowodowały wyraźne zainteresowanie bibliografią wśród internetowych użytkowników BUŚ (pierwszym ważnym narzędziem podnoszącym zarówno jakość pracy przy bibliografii, jak i możliwości wyszukiwawcze był słownik tytułów czasopism, o jego implementację zabiegała pierwsza administratorka elektronicznej bazy bibliograficznej E. Pozor; po jego uruchomieniu wraz z A.E. Adamczyk stworzyły format rejestrowania czasopism indeksowanych w bazie).

²⁰ Repozytorium mogłoby także przechowywać i udostępniać zbiory tekstów, które ukazały się drukiem lub w formie elektronicznej, nadbitek, materiałów pokonferencyjnych, maszynopisów, druków niskonakładowych (zgromadzonych w BUŚ i bibliotekach specjalistycznych) oraz dokumentów, które nie ukazały się w drukowanej postaci, ale np. zostały upublicznione w formie wystąpienia jak np. referaty z konferencji. Być może część dokumentów mogłaby być dostępna tylko z zastosowaniem udostępnienia kontrolowanego.

²¹ Born digital – obiekty (w tym dokumenty), które „urodziły się”, tzn. zostały stworzone od razu w postaci cyfrowej.

²² Tego typu prace wiązałyby się z uzyskaniem zgody autorów (dotyczyłoby to przede wszystkim pracowników Wydziału Artystycznego i Wydziału Radia i Telewizji).

tyw naukowych oraz badawczych w Uniwersytecie Śląskim dają Bibliotece UŚ szansę stworzenia niezwykle ciekawej i bogatej w zasoby hybrydowej bazy bibliograficznej, której realizacja 40 lat temu mogłaby stanowić jedynie marzenie futurystyczne, natomiast dzisiaj jest już na wyciągnięcie ręki.

Abstract

The article describes the role that the University of Silesia Library played and still plays in providing documentation and promoting the scientific achievements of the research workers at the University of Silesia. There is presented the development of bibliography from traditional library card files to the electronic bibliographic database that gradually becomes the modern hybrid database combining bibliographic information with the access to the full text. There was shown the way the bibliography was becoming an important part of public relations of the University. Through the efforts of the bibliographic team there was built the collection of the library containing diverse scientific, research, artistic and journalist works of the University of Silesia research workers. The development prospects of the project carried out in the University of Silesia Library were pointed out.

Wydawnictwa informacyjne Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego jako narzędzie komunikacji społecznej

Każda biblioteka akademicka posiada swoją odrębną i niepowtarzalną tożsamość. Elementem decydującym o jej pozytywnym postrzeganiu w uczelni jest dobra komunikacja z otoczeniem. Dzięki niej możliwy jest przekaz tożsamości biblioteki zarówno do pracowników i studentów, jak i otoczenia zewnętrznego szkoły wyższej¹.

Jedną z form komunikacji i promocji biblioteki w środowisku akademickim jest inicjatywa publikowania – z myślą o faktycznych i potencjalnych użytkownikach – wydawnictw informacyjnych o bibliotece.

Działalność wydawnicza jest m.in. rozumiana jako „forma realizacji zadań i funkcji bibliotek, zwłaszcza w zakresie dokumentacji i informacji o zbiorach. [...] Biblioteki szkół wyższych, zobowiązane do pracy w zakresie bibliologii, bibliotekoznawstwa, bibliografii, dokumentacji własnych zbiorów i informacji dla środowiska akademickiego, wydają głównie bibliografie publikacji pracowników oraz dorobku wydawniczego swoich uczelni, wykazy nabytków, własne prace badawcze, skrypty, informatory”². Zasadą jest, iż każda biblioteka dbająca o swój pozy-

¹ R. Cybulski: *Wizerunek biblioteki w strategii marketingowej*. „Bibliotekarz” 1997, nr 7/8, s. 8–10; M. Huczek: *Public relation a wizerunek biblioteki „EBIB”* [dokument elektroniczny] 2004, nr 5(56). Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/huczek.php>; M. Huczek: *Zarządzanie public relations w bibliotece*. „Finanse, Zarządzanie, Inżynieria” 2000, nr 1, s. 23; *Marketing i jakość usług bibliotek akademickich. Ogólnopolska IV Konferencja Bibliotek Niepublicznych Szkół Wyższych*, Wrocław, 9–11 maja 2002 roku. Red. S. Kubów. Wrocław 2002; *Public relations. Biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie*. Red. M. Kocójowa. Kraków 2004; J. Wojciechowski: *Marketing w bibliotece*. Warszawa 1993; *Zarządzanie strategiczne i marketingowe w bibliotekach*. Red. M. Nowak, P. Pioterek, J. Przybysz. Poznań 2004.

² J. Gwóźdź: *Działalność wydawnicza bibliotek*. W: *Bibliotekarstwo*. Red. Z. Żmigrodzki. Wyd. 2 uzupełn. i rozszerz. Warszawa 1998.

tywny wizerunek wydaje druki informacyjne propagujące zbiory, sposoby korzystania z nich, historię itp.³ Wydawnictwa biblioteczne nie ograniczają się jedynie do podawania informacji na temat wybranych aspektów działalności bibliotek, lecz pełnią także rolę dydaktyczną; jakość jej realizacji znacząco wpływa na ocenę biblioteki w środowisku.

W nurt pracy wydawniczej, polegającej na propagowaniu biblioteki, jej zbiorów oraz realizowanych działaniach informacyjnych, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ)⁴ włączyła się na początku lat 70-tych. Opracowane przez dyrektora Jerzego Ratajewskiego *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*⁵ m.in. szczegółowo nakreśliły plany edytorskie BUŚ⁶ oraz położyły podwaliny pod działalność wydawniczą w latach następnych.

Opublikowane przez BUŚ wydawnictwa mają typowe cechy informatorów bibliotecznych⁷ i należą do mediów szczególnie ważnych. Przy ich pomocy BUŚ organizowała komunikację społeczną i stwarzała warunki do przekazywania społeczności akademickiej bieżących informacji.

Uwzględniając cechy wydawniczo-formalne i treściowe, informatory wydane przez BUŚ w latach 1971–2007⁸ można podzielić na kilka kategorii.

³ Z. Gębołyś: *Informatory biblioteczne – między teorią i praktyką*. W: *Studia bibliologiczne*. T. 6: *Kultura staropolska – regionalia śląskie – szkice i komunikaty*. Red. Z. Żmigrodzki. Katowice 1993, s. 125; B. Żołędowska-Król: *Wizerunek biblioteki publicznej*. Katowice 2006, s. 71–72.

⁴ W pracy nazwa ta odnosi się też do Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego, którą w latach 90-tych przemianowano na Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego.

⁵ *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Red. J. Ratajewski. Katowice 1973, s. 92–93.

⁶ Zgodnie z tym dokumentem staraniem biblioteki miały być publikowane: *Wykaz ciekawszych nabytków BUŚ* (miesięcznik, od X 1971), *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* (rocznik, od 1972), *Wykaz czasopism prenumerowanych przez BUŚ* (rocznik, od 1972), *Przysposobienie biblioteczne – skrypt*, wydany w 1972, aktualizowany w miarę potrzeby w latach następnych, *Informator Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* (rocznik, od 1973) oraz począwszy od 1974, wykazy i zestawienia tematyczne książek i czasopism z adnotacjami związanymi z kierunkami badań prowadzonych w uczelni.

⁷ Z. Gębołyś: *Informatory biblioteczne...*, s. 128.

⁸ Wykaz informatorów bibliotecznych wydanych przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1971–2007) Zob.: M. Kycler, B. Warząchowska: *Informatory biblioteczne formą promocji Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. „Bibliotheca Nostra” 2007, nr 4, s. 17–32.

Informatory bibliograficzne

Staraniem BUŚ zostały zestawione spisy publikacji pracowników naukowych Uniwersytetu, dokumentujące działalność naukową uczelni a przy okazji promujące i popularyzujące ich dorobek naukowy i publicystyczny.

BUŚ opublikowała drukiem zaledwie cztery takie informatory, rejestrując pod tytułem *Bibliografia publikacji naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego* prace wydane w kraju i za granicą w latach 1968–1972⁹, 1973–1974¹⁰, 1975¹¹ oraz 1976^{12 13}. *Bibliografia* uwzględniała książki, broszury, artykuły, rozdziały prac zbiorowych, referaty, prace redakcyjne, wstępy, recenzje i polemiki o charakterze naukowym i fachowym, pomijała natomiast artykuły w dziennikach i czasopismach popularnych. Oddział Informacji Naukowej (OIN) jako źródła do *Bibliografii* wykorzystywał informacje nadsyłane przez autorów na kartach dokumentacyjnych, spisy przekazywane przez dziekanaty oraz opisy bibliograficzne zamieszczone na łamach *Przewodnika Bibliograficznego*, *Bibliografii Zawartości Czasopism*, *Science Citation Index*, *Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur* oraz rosyjskiej bibliografii analitycznej *Реферативный Журнал*. Kolejne edycje *Bibliografii* przyniosły wzrost liczby zarejestrowanych opisów bibliograficznych¹⁴. Układ bibliografii odpowiadał schematowi organizacyjnemu uczelni. Materiały podzielone według wydziałów (w 1976 również instytutów) zostały następ-

⁹ *Bibliografia publikacji naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–1972*. Oprac. J. Woźnicka, D. Polczyk. Katowice 1974.

¹⁰ *Bibliografia publikacji naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego za lata 1973–1974*. Oprac. D. Gburska, A. Kaszper, A. Kowolik, Z. Makowska, A. Marcy, H. Woźniak. Red. A. Dobrowolska. Katowice 1977.

¹¹ *Bibliografia publikacji pracowników Uniwersytetu Śląskiego za rok 1975*. Oprac. D. Gburska, A. Kaszper, A. Kowolik, Z. Makowska, A. Marcy, H. Woźniak. Red. A. Dobrowolska. Katowice 1978.

¹² *Bibliografia publikacji pracowników Uniwersytetu Śląskiego za rok 1976*. Oprac. D. Gburska, J. Dłużnińska, H. Florkowska, A. Kaszper, A. Kowolik. Red. A. Dobrowolska. Katowice 1979.

¹³ W latach późniejszych, tj. 1980–1995 ze względu na warunki finansowe BUŚ, publikacje pracowników Uniwersytetu były dokumentowane przez Oddział Informacji Naukowej jedynie w postaci kartoteki. Zakup zintegrowanego systemu *PROLIB* wraz z modulem *Bibliografia* umożliwił – wspólnie z bibliotekami specjalistycznymi – budowę bazy publikacji pracowników naukowych Uniwersytetu Śląskiego dostępnej w serwisie WWW BUŚ. Szczegółowo zagadnienie to omawia Aleksandra E. Adamczyk w pracy *Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego – od kartoteki do bazy on-line. Doświadczenia i perspektywy* niniejszej publikacji.

¹⁴ Odnotowany dorobek naukowy pracowników UŚ, czyli: 1365 pozycji za lata 1968–1972, 1409 – za lata 1973–1974, 947 pozycji za 1975 oraz 1206 – za 1976 dowodził dynamiki rozwoju badań naukowych oraz ich rozszerzenia na nowe dziedziny wiedzy.

nie uszeregowane alfabetycznie według nazwisk autorów. Kolejnym zastosowanym kryterium był układ chronologiczny i forma wydawnicza. Do *Bibliografii* zostały dołączone: *Wykaz czasopism i wydawnictw ciągłych oraz ich skrótów*, *Wykaz ważniejszych skrótów* oraz *Indeks nazwisk pracowników*.

W działalności wydawniczej BUŚ zabrakło miejsca na promocję i ogłoszenie drukiem wykazu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych, obronionych w Uniwersytecie Śląskim¹⁵.

Ukazała się natomiast niesamoistna wydawniczo *Bibliografia druków o Uniwersytecie Śląskim za lata 1968–1972*¹⁶, której tematem był wizerunek UŚ w mediach.

Nie podjęcie przez BUŚ inicjatywy ogłaszania drukiem zestawień bibliograficznych oraz publikacji o charakterze bibliografii – dziedzin i zagadnień, osobowych i zalecających – w pewnym sensie strwoniło duży wkład pracy, z jakim bibliotekarze OIN gromadzili materiały w postaci różnorodnych kartotek, np. Kartoteki Tematycznych Zestawień Bibliograficznych.

Wykazy nabytków i drukowane katalogi biblioteczne

Publikacje dokumentujące zbiory własne biblioteki, a jednocześnie zachęcające do ich efektywniejszego wykorzystania, to jeden z zasadniczych kierunków działalności edytorskiej BUŚ.

Bieżącą informację o księgozbiorze BUŚ drukowała w formie wykazów nabytków. Analiza wszystkich wykazów wydanych w latach 1971–2007 pozwala wyprowadzić pewną prawidłowość. Wykazy nabytków wydawnictw zwartych miały wyłącznie charakter selekcyjny, układ alfabetyczny lub tematyczny i były wydawane dorywczo. Z kolei wykazy wydawnictw ciągłych obejmowały, w układzie alfabetycznym, tytuły wszystkich czasopism oraz pism nieperiodycznych i przybrały postać publikacji systematycznych, konsekwentnie wydawanych aż do teraz.

Najwartościowsze druki zwarte pozyskane do zbiorów były rejestrowane w *Wykazach ciekawych nabytków Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*; ukazywały się w 1971–1975, następnie kontynuowano ich edycję w 1982, 1984, 1986–1990 i 1992. Początkowo wydawane były comiesięcznie, później – nieregularnie¹⁷.

¹⁵ Zbiór prac doktorskich rejestrowany w postaci katalogów (autorskiego i przedmiotowego) jest archiwizowany w Pracowni Zbiorów Specjalnych BUŚ. W 2008 *Katalog doktoratów* został umieszczony w serwisie WWW BUŚ.

¹⁶ A. Kaszper, M. Nowakowska-Gut: *Bibliografia druków o Uniwersytecie Śląskim za lata 1968–1972* W: *Informator Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1973*. Red. J. Ratajewski. Katowice 1974, s. 71–104.

¹⁷ Ostateczną rezygnację z ich publikowania po 1992 można przypisać zbyt wielkiemu wkładowi pracy i kosztów w stosunku do stopnia ich faktycznego wykorzystania.

W 1976–1979, alternatywnie wobec *Wykazu ciekawych nabytków Biblioteki Uniwersyte-tu Śląskiego*, były ogłaszane drukiem *Wykazy nabytków zagranicznych Bibliotek Uniwersytetu Śląskiego. Druki zwarte*. Informacja o książkach zagranicznych w księgozbiorach wszystkich bibliotek sieci ukazywała się dwumiesięcznie.

Aby uprzystępnąć użytkownikom informacje na temat gromadzonych w bibliotece wydawnictw ciągłych (zarówno periodycznych jak i tzw. nieregularnych) BUŚ podjęła prace nad drukowanymi wykazami tych wydawnictw.

Pierwszy wykaz, dotyczący wyłącznie czasopism zagranicznych, został opublikowany w 1972. Od 1973 – w ramach dokumentacji zbiorów własnych – BUŚ podaje do druku *Wykaz czasopism i innych wydawnictw ciągłych*¹⁸ otrzymywanych w poszczególnych latach. Zaprojektowany jako rocznik, w latach 1989–1998 ukazywał się w cyklu dwuletnim. Na przestrzeni lat zmieniała się zawartość *Wykazu*. Początkowo rejestrował on wyłącznie zbiory czasopiśmiennicze BUŚ (biblioteki centralnej oraz bibliotek specjalistycznych), z czasem spisem objęto także wydawnictwa ciągłe Biblioteki Śląskiej (1988–2003) oraz Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej (1993–2003)¹⁹. Zawartość *Wykazu* była na bieżąco aktualizowana pod względem zawartości; z czasem dodano informacje na temat czasopism w wersji elektronicznej oraz baz danych rozpowszechnianych na CD-ROMach (od 1994)²⁰.

Interesująco na tle omówionych wyżej wykazów bieżących nabytków zaprezentował się *Wykaz czasopism z krajów kapitalistycznych prenumerowanych przez biblioteki naukowe województwa katowickiego w roku 1978*²¹. Uwzględniał on zachodnie zbiory czasopiśmiennicze prenumerowane przez biblioteki katowickich szkół wyższych²² oraz Bibliotekę Śląską, Bibliotekę Głównego Instytutu Górnictwa i Bibliotekę Śląskiego Instytutu Naukowego²³. Mimo iż OIN

¹⁸ Tytuł na przestrzeni lat kilkakrotnie uległ nieznacznym modyfikacjom. Zob. M. Kycler, B. Warząchowska: *Informatory biblioteczne...*, s. 21–32.

¹⁹ *Wykazy* stanowiły efekt ścisłej współpracy w tym zakresie pomiędzy Oddziałem Czasopism a Oddziałem Informacji Naukowej oraz wyspecjalizowanych agend BG AE i BŚ.

²⁰ Od 1995 *Wykaz* można przeglądać w serwisie WWW BUŚ. Aktualnie jest dostępny pod adresem: <http://www.bg.us.edu.pl/>.

²¹ *Wykaz czasopism z krajów kapitalistycznych prenumerowanych przez biblioteki naukowe województwa katowickiego w roku 1978*. Oprac. H. Woźniak, E. Rechowicz. Katowice 1978.

²² BG Uniwersytetu Śląskiego, BG Akademii Ekonomicznej, Biblioteka ASP – Wydział Grafiki, BG Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej, BG Śląskiej Akademii Medycznej, BG Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego.

²³ Publikacja ta pośrednio stanowiła kontynuację prac: *Czasopisma zagraniczne w bibliotekach województwa katowickiego*. Informator. Red. J. Mądry i A. Mądry. Katowice 1968; *Czasopisma zagraniczne w bibliotekach województwa katowickiego*. Przewodnik. A. Mądry, J. Mądry. Katowice 1969, które głównie notowały czasopisma

planował w latach następnych opracowanie pełnego wykazu czasopism zagranicznych dostępnych w bibliotekach województwa katowickiego inicjatywy tej nie udało się zrealizować²⁴.

Wydawane przez BUŚ wykazy czasopism służyły przede wszystkim informacją o aktualnie pozyskiwanych do biblioteki tytułach. Jednocześnie, aby ułatwić czytelnikom dotarcie do interesującej literatury, opatrywano je indeksami rzeczowymi (ułożonymi według schematu Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej) lub przedmiotowymi (wzorowanymi na *Centralnym Katalogu Czasopism Zagranicznych w Bibliotekach Polskich* oraz *Ulrich's International Periodical Directory*). Dodatkowo *Wykazy czasopism* oferowały możliwość sprawdzenia w jakim kraju dane pismo jest publikowane oraz która placówka biblioteczna i za jaki okres je udostępnia.

Do rejestrowania zbiorów własnych biblioteki wykorzystywane są także katalogi drukowane, stanowiące cenne źródło informacji o dokumentach zgromadzonych w bibliotece.

Mimo iż dorobek wydawniczy BUŚ w tej dziedzinie jest zdecydowanie skromniejszy, warto wspomnieć cztery inicjatywy powiadamiania użytkowników o wybranych zasobach za pośrednictwem katalogów drukowanych

Niezależnie od *Wykazów czasopism* OIN opublikował dwa informatory o zbiorach ciągłych. Jako pierwszy ukazał się *Katalog czasopism i innych wydawnictw ciągłych Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego*²⁵, a następnie wydawnictwo katalogowe *Wykaz czasopism polskich przechowywanych w sieci bibliotek Uniwersytetu Śląskiego. Cz. 1.* (1985).

Jedyną próbą dokumentacji zbiorów bibliograficznych podjętą przez BUŚ był *Informator o bibliografiach w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego*²⁶, zawierający 1072 opisy różnorodnych pod względem formy i treści materiałów bibliograficznych udostępnianych w czytelniach.

Zdokumentowania w postaci katalogu doczekały się również stare druki, gromadzone i udostępniane w Oddziale Zbiorów Specjalnych. *Katalog starych druków w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*²⁷ informował o 388 tytułach polskich i obcych publikacji starodrucz-

poświęcone szeroko pojętej problematyce technicznej i zagadnieniom ekonomicznym oraz *Czasopisma zagraniczne w bibliotekach i ośrodkach informacji województwa katowickiego*. Oprac. M. Kubista i in. Katowice 1974.

²⁴ Na przeszkodzie edycji kolejnego informatora bibliotecznego na temat czasopism zagranicznych o zasięgu regionalnym stanęły względy finansowe.

²⁵ *Wykaz czasopism i innych wydawnictw ciągłych otrzymywanych w roku 1975*. Oprac. A. Kalamat-Klaczak, M. Tokarski. Katowice 1975.

²⁶ *Informator o bibliografiach w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego*. Oprac. A. Kowolik. Katowice 1979.

²⁷ L. Czech: *Katalog starych druków w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1996.

nych. Opisy egzemplarzy dowodzą, iż kolekcja ta może stanowić interesujący warsztat pracy oraz materiał pomocniczy dla badań historyków, filologów, bibliologów i bibliotekarzy. *Katalog* dodatkowo pełnił ważną funkcję komunikacyjną, powiadamiał o bogactwie i różnorodności historycznych zbiorów BUŚ.

Warto wspomnieć o jeszcze jednym druku, archiwizującym zbiory i działalność BUŚ. *Wykaz książek do wystawy ekologicznej organizowanej z okazji sesji naukowej Instytutu Chemii* (1993) to świadectwo istotnej formy współpracy i komunikowania się z otoczeniem biblioteki akademickiej.

Informatory dla czytelników, przewodniki po bibliotece, ulotki informacyjne

W działalności edytorskiej BUŚ informatory dla czytelników pojawiły się w 1973²⁸. Zawierały one wiadomości o zbiorach, ich lokalizacji, warunkach korzystania, dodatkowo świadczonych usługach. W przystępny sposób powiadamiały o repertuarze oferowanych zbiorów i usług.

Uzupełnieniem tej oferty były przewodniki, ulotki, komunikaty i inne druki okolicznościowe o charakterze użytkowym. Omówione zostaną tylko te najbardziej charakterystyczne.

Pierwszy *Informator dla czytelników* został opublikowany w 1974²⁹. Jego celem było poinformowanie o wszystkich bibliotekach działających w UŚ i ułatwienie dotarcia do poszukiwanych zbiorów.

Krótki wstęp zawierał rys historyczny i dane liczbowe na temat gromadzonego księgozbioru. *Informator* w pierwszej kolejności prezentował Bibliotekę Główną; opisywał jej zadania, profil księgozbioru, zasady udostępniania zbiorów. Krótką charakterystykę poszczególnych agend uzupełniała informacja o godzinach pracy, działalności dydaktycznej i wydawniczej BG. W części poświęconej bibliotekom wydziałowym, instytutowym i Bibliotece Filii UŚ w Cieszynie przyjął jednolity opis każdej placówki (nazwę biblioteki, adres, numer telefonu, godziny otwarcia wypożyczalni i czytelnicy oraz zakres gromadzonych zbiorów). Jako załączniki dodano do *Informatora* wyciągi z regulaminów wypożyczalni i czytelnicy BUŚ, tablice główne Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD), tablice transliteracyjne oraz schemat organizacyjny BG UŚ i strukturę sieci bibliotecznej UŚ.

²⁸ Wydany wówczas *Informator o zbiorach w bibliotekach Uniwersytetu Śląskiego* nie zachował się fizycznie w zbiorach BUŚ.

²⁹ *Informator dla czytelników. Biblioteka Główna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. Katowice 1974.

Kolejne informatory ukazały się w 1976, 1979 i 1988³⁰. Ich zawartość została zaktualizowana, sformalizowana i rozszerzona o nowe treści, m.in. dodano charakterystyki powstałych w międzyczasie bibliotek specjalistycznych, adresy innych bibliotek naukowych Katowic³¹.

Część wydawanych od 1988 prospektów i ulotek również została opatrzona tytułem bądź podtytułem *informator* lub *informator dla czytelników*. Druki te, podobnie jak ogłaszany w latach 1983–1987 *Informator o adresach i godzinach otwarcia bibliotek Uniwersytetu Śląskiego* oraz jego kontynuacja *Witamy w bibliotece*, zawierały głównie dane teleadresowe, podawały godziny pracy agend BUŚ oraz wypożyczalni i czytelni bibliotek specjalistycznych UŚ.

Wydawnictwa BUŚ oprócz funkcji informacyjnych kształtowały sprawności czytelnicze oraz wspierały proces dydaktyczny.

Najobszerniejszymi publikacjami tego typu były wydane w 1972 i 1976 skrypty *Przysposobienie biblioteczne*³², pomyślane jako „rodzaj ogólnego informatora o BUŚ oraz próba rozszerzenia programu zajęć tzw. przysposobienia bibliotecznego dla studentów”³³. Lektura skryptów-przewodników dostarczała ogólnych wiadomości o bibliotekach i zbiorach bibliotecznych, zapoznawała z typami wydawnictw i zbiorów naukowych, rodzajami katalogów. Dzięki niej studenci poznawali typy kart katalogowych, stałe elementy opisów katalogowych, zasady szeregowania kart w katalogach alfabetycznym i rzeczowym (wg UKD). *Przysposobienie biblioteczne* informowało również o zasadach udostępniania zbiorów w wypożyczalniach i czytelniach UŚ, przybliżało służbę informacyjną biblioteki, zachęcając do korzystania z usług OIN. Część opisową uzupełniały materiały ilustracyjne. Skrypty opatrzone spisami zalecanej literatury; pierwszą edycję *Przysposobienia* (1972) uzupełnił schemat instruktażowy *Program poszukiwań literatury naukowej w bibliotece*.

³⁰ Zob. *Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. Informator dla czytelników*. Katowice, 1988 [Rec.] Z. Gębołyś „Bibliotekarz” 1989, nr 7/8, s. 34–35.

³¹ Niesamodzielnym wydawnictwem przewodnikiem po BUŚ został przygotowany i podany do druku przez Aleksandrę Kaszper. Adresowany głównie do bibliotekarzy prowadzących obsługę informacyjną użytkowników zawierał następujące dane nt. BUŚ: adres, zarys historyczny, informacja o zbiorach, agendach usługowych (adres, nr telefonu, warunki i godziny udostępniania zbiorów) oraz wykaz bibliotek specjalistycznych UŚ (adres, nr telefonu, godziny otwarcia) oraz szczegółowe omówienie dostępnych w BUŚ baz danych (CD-ROMy, on-line, czasopisma elektroniczne). Zob. A. Kaszper: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego W: Przewodnik po zasobach informacyjnych Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych*. Red. B. Zajączkowska. Katowice 2000, s. 81–118.

³² Zob. L. Kałkusińska, J. Ratajewski: *Przysposobienie biblioteczne*. Katowice 1972; A. Kaszper, A. Kowolik: *Przysposobienie biblioteczne dla studentów Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1976.

³³ L. Kałkusińska, J. Ratajewski: *Przysposobienie...*, s. 37.

Treści zawarte w skryptach *Przysposobienie biblioteczne* w latach następnych zostały wykorzystane w ulotkach typu *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Informator. Zapisy – wypożyczenia katalogi* (2002), *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Informator. Czytelnie-zasoby sieci komputerowej* (2002), *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Przewodnik po katalogu* (2000), a także we wspomnianej serii *Witamy w bibliotece*. Celem ulotek było zaznajomienie czytelników, głównie studentów I roku, z możliwościami i rodzajami świadczonych usług, metodyką poszukiwań w katalogach tradycyjnym i elektronicznym, powiadamianie o zapisach do bibliotek i obowiązującym w BUŚ regulaminie. Te bezpłatne, wydawane w wielotysięcznych nakładach druki, do użytkowników docierały podczas przeprowadzanych przez bibliotekarzy zajęć z przysposobienia bibliotecznego. Nadto były rozdawane w różnych agendach BUŚ i bibliotekach specjalistycznych, rozsyłane do dziekanatów i dołączane do indeksów.

Charakter masowego, bezpłatnego piśmiennictwa użytkowego o nacechowaniu dydaktycznym miały też różnorodne ulotki i broszury powiadamiające o elektronicznych źródłach informacji. Począwszy od 1995 BUŚ propagowała bazy danych na CD-ROMach (prenumerowane i tzw. demonstracyjne), bazy udostępniane w trybie on-line oraz czasopisma elektroniczne. Broszury *Komputerowe bazy danych w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego* oraz *Elektroniczne źródła informacji*, uzupełniały się treściowo. Przy okazji rekomendowały szkolenia użytkowników baz danych, zachęcały do korzystania z serwisu WWW, informowały o warunkach technicznych niezbędnych do pracy w systemie INFOWARE CD/HD. Informator *Komputerowe bazy danych* opatrzony został indeksem przedmiotowym baz. BUŚ starała się dowieść, iż jest instytucją żywą, nowoczesną, potrafiącą szybko informować o najnowszych zbiorach³⁴. Duże zainteresowanie problematyką zbiorów na nośnikach elektronicznych sprawiło, iż wydawnictwa im poświęcone, były wielokrotnie wznawiane i aktualizowane³⁵.

Wychodząc naprzeciw użytkownikom poszukującym materiałów z określonych gałęzi wiedzy, BUŚ wydała serię ulotek informujących o dziedzinowych bazach danych pt. *Elektroniczne źródła informacji dostępne w sieci komputerowej Uniwersytetu Śląskiego*. Ulotki stanowią zwięzłą odpowiedź na temat najbardziej przydatnych i reprezentatywnych dla poszczególnych dyscyplin nauki polskich i zagranicznych baz danych oraz serwisów czasopism elektronicznych. Ponadto opublikowała serię przewodników użytkownika baz danych, poczynając od najczęs-

³⁴ Wydawnictwa te były rozsyłane do bibliotek specjalistycznych UŚ, bibliotek naukowych regionu oraz do wszystkich jednostek organizacyjnych (naukowych) UŚ.

³⁵ Od 1995 BUŚ zamieszcza w serwisie WWW wiele z wydawanych przez siebie ulotek i informatorów, skąd można je pobierać w formie plików.

ciej przeszukiwanych baz bibliograficznych, np. *Science Citation Index. Social Sciences Citation Index. Arts & Humanities Citation Index. Przewodnik użytkownika*. W przystępnej formie przewodniki instruowały jak się właściwie logować, jak wybierać tematykę wyszukiwania, z której opcji korzystać przy wyborze strategii wyszukiwawczej. Część tych instrukcji była ilustrowana „ekranami” omawianych baz danych.

Biuletyny biblioteki, sprawozdania z działalności

Jednym ze sposobów dotarcia do otoczenia zewnętrznego jest wydawanie własnego drukowanego periodyku. Publikacja taka jest odbierana jako prestiżowa i nobilitująca dla wydawcy.

W BUŚ próba wydawania „biuletynu naukowo-informacyjnego, zamieszczającego artykuły i materiały naukowe oraz informacje o działalności Biblioteki UŚ za poszczególne lata”³⁶ nie powiodła się.

Opublikowano wprawdzie *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*³⁷, a w roku następnym *Informator Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za 1973*³⁸, ale wraz z odejściem ze stanowiska dyrektora Jerzego Ratajewskiego, redaktora roczników, ten typ edytorskiej działalności naukowej biblioteki nie był kontynuowany.

Na łamach roczników podjęto m.in. problematykę z zakresu historii i organizacji bibliotek naukowych oraz publicznych na Śląsku, roli biblioteki akademickiej w kształceniu użytkowników, kształcenia bibliotekoznawców w kontekście współczesnych kierunków rozwoju bibliotekarstwa i działalności dokumentacyjno-informacyjnej. Biuletyny stały się także źródłem informacji o misji, bieżącej działalności Biblioteki Głównej i bibliotek zakładowych UŚ oraz zamierzeniach Dyrekcji na przyszłość. Dołączone do nich sprawozdania roczne, poparte danymi statystycznymi powiadamiały władze oraz szeroko pojętą społeczność uniwersytecką o osiągnięciach, ale i potrzebach biblioteki, zwłaszcza lokalowych.

Od 1975 BUŚ została pozbawiona własnego czasopisma. Zabrakło forum, na którym kierownictwo i pracownicy biblioteki mogliby regularnie dokumentować ważne wydarzenia z życia BUŚ, opisywać szczególnie cenne zbiory, dzielić się wynikami prac i badań, zamieszczać sprawozdania z konferencji, szkoleń, sprawozdania roczne z działalności BUŚ itp. Wypada mieć nadzieję, że ta sytuacja ulegnie zmianie i w warunkach nowej Biblioteki

³⁶ J. Ratajewski: *Założenia rozwoju...*, s. 93.

³⁷ *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Red. J. Ratajewski. Katowice 1973.

³⁸ *Informator Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1973*. Red. J. Ratajewski. Katowice 1974.

Akademickiej³⁹ powstanie pismo, które zaktywizuje naukowo bibliotekarzy uczelni, umocni wizerunek BUŚ jako biblioteki podejmującej nowe inicjatywy na rzecz szeroko pojętej społeczności akademickiej.

W systemie komunikowania się biblioteki z otoczeniem ważną rolę pełnią publikowane sprawozdania z jej działalności. Dzięki nim biblioteka prowadzi otwartą wewnętrzną i zewnętrzną politykę informacyjną. Pierwsze *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* zostało opublikowane w 2001⁴⁰. Co roku BUŚ przedstawia w nich najważniejsze podejmowane i realizowane inicjatywy, podaje szczegółową charakterystykę działalności. W *Sprawozdaniach* wiele miejsca zajmuje omówienie spraw organizacyjnych, kadrowych, finansowych i kontrolnych, postępów w zakresie komputeryzacji BUŚ oraz skrótowa informacja o działalności bibliotek specjalistycznych. Całość dokumentują dane statystyczne.

W kilkudziesięcioletniej działalności edytorskiej, BUŚ prowadziła propagandę swych zbiorów i usług w różnoraki sposób. Nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji z otoczeniem służyły wydawnictwa okolicznościowe, np. opublikowana z okazji 25-lecia Uniwersytetu teka *Exlibrisy Biblioteki Głównej. Projekty 1968–1992*⁴¹, bogato ilustrowana publikacja *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Zbiory specjalne*⁴² czy wydane w 2006 karty świąteczne z reprodukcjami drzeworytów *Biblii Leopoldy*⁴³.

Z kart wydawnictw informacyjnych, BUŚ wyłania się jako instytucja stawiająca do dyspozycji różnorodne zbiory, oferująca nowoczesne usługi i prowadząca przyjazną działalność dydaktyczną a jednocześnie świadomie promująca postawione sobie cele. Obraz ten ma zasadnicze znaczenie dla prawidłowego odbioru biblioteki oraz budowania zaufania w społeczności akademickiej.

Cechą charakterystyczną edytowanych przez BUŚ informatorów bibliotecznych jest ich konwencjonalizacja. Poszczególne typy wydawnictw były zbudowane według tego samego schematu, w pewnym sensie miały charakter periodyczny. Publikowane pod stałą nazwą, nierzadko dostosowywały częstotliwość do rytmu roku kalendarzowego bądź akademickiego.

³⁹ Odnosi się do planu funkcjonowania „pod jednym dachem” Biblioteki Akademickiej Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej w Katowicach.

⁴⁰ Biuletyny są wydawane z chwilą przejścia przez Małgorzatę Wagę obowiązków wicedyrektora BUŚ. *Sprawozdania* są dystrybuowane przede wszystkim do władz uczelni oraz członków Rady Bibliotecznej.

⁴¹ *Exlibrisy Biblioteki Głównej. Projekty 1968–1992*. Oprac. E. Pozor. Katowice 1993. Teki 12 k.

⁴² L. Czech: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Zbiory specjalne*. Katowice 2004.

⁴³ Prace konserwatorskie nad tym pochodzącym z 1577 starodrukiem od VI 2006 prowadzi prof. Leonard Ogierman w Pracowni Konserwacji Książek UŚ.

Wydane przez BUŚ informatory bibliograficzne, drukowane katalogi czy wykazy nabytków najczęściej były opatrzone nazwiskami osób, które je zestawiały; anonimowi pozostawiali autorzy prospektów i ulotek⁴⁴. Warto tym bardziej podkreślić ogromny wkład pracy i osobiste zaangażowanie Aleksandry Kaszper, wieloletniego kierownika OIN oraz Jej zespołu, dzięki którym działalność informacyjno-wydawnicza BUŚ stale się rozwijała.

Forma edytorska wydawnictw informacyjnych BUŚ była zróżnicowana. Część publikacji ukazała się za pośrednictwem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego, ale część to maszynopisy powielane na złej jakości papierze. Zastosowanie składu komputerowego i drukarek laserowych w połowie lat 90-tych pozytywnie wpłynęło na formę graficzną druków. Książki, broszury i ulotki BUŚ już od lat 70-tych były opatrywane stałym znakiem graficznym biblioteki. Jako element tożsamości wizualnej wykorzystywano także exlibrisy BUŚ.

Wszystkie informatory biblioteczne, niezależnie od ich treści i formy wydawniczej, są ważnym narzędziem społecznej komunikacji. Oprócz adresatów bezpośrednich, u których budują wizerunek biblioteki współczesnej, mają one – jako nośnik świadomości społecznej – również odbiorców oddalonych w czasie i przestrzeni. Bez uwzględnienia drukowanych wydawnictw informacyjnych nie jest bowiem możliwy pełen opis historii biblioteki. Dokładna lektura informatorów pozwala prześledzić m.in. rozwój zbiorów, świadczonych usług, zmiany struktury organizacyjnej; mają one wartość źródła historycznego. Badacze procesów bibliologicznych i historii bibliotek z pewnością wykorzystają je przy opracowywaniu monografii Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Abstract

The article describes the publishing activity of the University of Silesia Library between 1971 and 2007. There are presented various types of printed library guides trying to prove their role as the crucial tools of communication and library promotion in the academic environment.

⁴⁴ Wyjątek stanowi: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Przewodnik po katalogu*. Oprac. A. E. Adamczyk, J. Końska (Oddział Opracowania Zbiorów).

Jak Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego stała się częścią globalnej sieci, czyli o stronie WWW

Internet zadomowił się w naszym życiu. Nie ma długiej historii niemniej jednak dziś trudno sobie wyobrazić, że jeszcze stosunkowo niedawno nie mieliśmy możliwości takiego prezentowania i wyszukiwania informacji. Posiadanie strony WWW przez szanującą się instytucję jest obecnie standardem, tak powszechnym jak posiadanie numeru telefonu. Dla coraz większej grupy ludzi (zwłaszcza młodego pokolenia) Internet jest pierwszym, a często jedynym źródłem informacji. Gdy w sieci WWW nie znajdują poszukiwanej wiadomości, przeważnie rezygnują z dalszej kwerendy. Dlatego trudno się dziwić, że większość współczesnych firm oraz instytucji ma swoje strony, a aktualizacja komunikatów na nich zawartych stanowi priorytet w działaniach marketingowych.

Internetowe informacje o własnej działalności i świadczonych usługach Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ) eksponuje od ponad 12 lat. Zaczynaliśmy skromną prezentacją na stronie założonej pod koniec 1995. Została umieszczona na serwerze Centrum Techniki Obliczeniowej Uniwersytetu Śląskiego (CTO). Nie była samodzielny serwis, lecz częścią strony WWW Uniwersytetu Śląskiego. Demonstrowała podstawowe informacje na temat biblioteki oraz prenumerowanych przez Bibliotekę źródeł elektronicznych, które wówczas były udostępniane w sieciowym systemie rozpowszechniania baz danych INFOWARE CD/HD.

Teksty przygotowywała Aleksandra Kaszper, kierownik Oddziału Informacji Naukowej. Do CTO trafiały jako zapis na dyskietce i tam umieszczano je w oficjalnym serwisie uniwersyteckim. Proces przekazywania informacji i późniejszego ich instalowania w sieci zajmował wiele czasu, a efekt nie był zadowalający. Strona była głęboko zagnieżdżona w strukturze serwisu (adres był długi, nieintuicyjny – nie zachęcał użytkowników do wyszukiwania: <http://www.us.edu.pl/universytet/usbiblioteka/tekst/>).

Z tych też względów pod koniec 1997 narodził się pomysł na stworzenie własnej strony WWW pod nowym (prostim i krótkim) adresem i na własnym serwerze, do którego dostęp byłby szybki i prosty. Pomoc w napisaniu strony zaoferował Arkadiusz Pulikowski, wówczas słuchacz studiów doktoranckich w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego. Autorka niniejszego opracowania podjęła się poznania języka HTML, którego znajomość okazała się niezbędna do tego przedsięwzięcia. Powstał wówczas zespół złożony z 3 osób. Do A. Pulikowskiego należała techniczna strona zagadnienia – zaprojektowanie interfejsu, stworzenie struktury katalogów i plików oraz oprawy graficznej, do A. Kaszper – przygotowanie tekstów, a piszącej niniejszą relację przypadło w udziale ułożenie odpowiedniego menu, oraz późniejsza aktualizacja informacji. Warto dodać, że projekt był oryginalny i nowatorski – w niczym nie przypominał poprzedniej wersji.

Na początku 1998 projekt strony był gotowy. Do jej napisania użyliśmy bezpłatnego programu Homesite 1.2. Skomponowaliśmy specjalne tło strony startowej – wypukłe logo Biblioteki wypełniało błękitne tło. Kliknięcie w duże logo na środku przenosiło na podstronę, która stanowiła jednocześnie przewodnik po serwisie. Menu umieszczone po lewej stronie ułatwiała nawigację w stronie, a informacje pojawiały się w panelu zajmującym większą część ekranu.

Rys. 1. Nowa strona domowa Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego zaprojektowana na przełomie 1997 i 1998 roku (strona główna)

Rys. 2. Menu strony Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego zaprojektowanej na przełomie 1997 i 1998

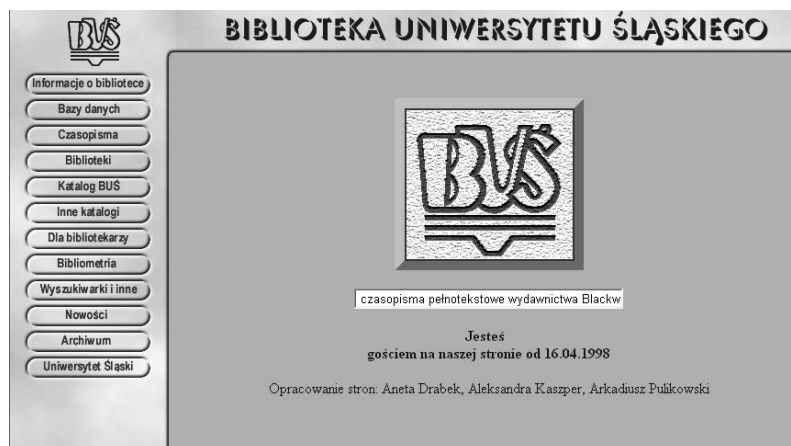
Na nowej stronie znalazły się informacje teleadresowe i godziny otwarcia poszczególnych agend Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego, jak również podstawowe informacje dotyczące sieci bibliotek specjalistycznych UŚ. Wyeksponowano informację o bazach danych na CD-ROM-ach oraz on-line, które dostępne były w lokalnej sieci.

Uniwersytet Śląski prenumerował wówczas wiele baz danych, stąd też uporządkowanie informacji o tych podstawowych źródłach informacji stało się bardzo istotne. Przygotowaliśmy więc specjalny wykaz tematyczny baz danych zgodny z kierunkami studiów uniwersyteckich. Pewną nowość stanowiły wówczas czasopisma elektroniczne. Wykaz 33 dostępnych tytułów znalazł się także na nowej stronie. Szczególnie dumni byliśmy z zakładki „Interesujące miejsca w Internecie”, w której umieściliśmy starannie wyselekcjonowane źródła informacji przydatne naszym czytelnikom. Znalazły się tam odnośniki do bibliotek polskich i zagranicznych oraz ich elektronicznych katalogów, baz danych (np. bibliografii narodowej czy bazy Medline), czasopism elektronicznych z zakresu bibliotekoznawstwa, międzynarodowych stowarzyszeń bibliotekarskich, wydawnictw i księgarni polskich oraz wiele innych przydatnych połączeń.

W marcu 1998 strona była przygotowana do umieszczenia na serwerze. Udało się to zrobić na początku kwietnia, a po dwu tygodniach wystartować i uruchomić licznik. Datę 16 kwietnia 1998 przyjmujemy jako termin oficjalnego „ukazania się” Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego w globalnej sieci. Był to dzień jej otwarcia na świat Internetu. Otrzymaliśmy wtedy krótki adres: <http://www.bg.us.edu.pl>. Jest on aktualny do dziś. Co ważne, nowa strona posadowiona została na serwerze zlokalizowanym w Bibliotece.

Informację o stworzeniu strony należało rozreklamować wśród społeczności akademickiej uniwersytetu, dlatego krótką notatkę o tym wydarzeniu, jak również o zawartości strony zamieściliśmy w „Gazecie Uniwersyteckiej” UŚ¹. Stronę ustawiliśmy jako domową na wszystkich komputerach dostępnych dla czytelników. Równocześnie zaczęli z niej korzystać bibliotekarze.

W 2001 strona została znacznie rozbudowana. Zmieniliśmy stronę główną. Postanowiliśmy zrezygnować ze strony startowej, która tylko przenosiła na stronę z menu, a samo menu uległo zmianom. Dodany został link do katalogu elektronicznego Biblioteki wraz z instrukcją korzystania z katalogu. W menu wyeksponowano także linki do bibliotek polskich i zagranicznych oraz do ich katalogów on-line, odnośniki do wyszukiwarek, a także adresy przydatne dla bibliotekarzy (m.in. stowarzyszenia bibliotekarskie, czasopisma, serwisy poświęcone książkom, katalogi wydawców itp.).

Rys. 3. Strona uniwersytecka po zmianach w 2001 roku

Nowością było dodanie działu „Bibliometria”, który zaistniał jako efekt współpracy Pracowni ds. Badań Naukometrycznych utworzonej przy Bibliotece i Pełnomocnika Rektora ds. Analiz Naukometrycznych na Uniwersytecie Śląskim prof. Grzegorza Rackiego. W „Bibliometrii” zaprezentowane zostały wyniki analiz przeprowadzanych przez Pracownię. W tym samym

¹ A. Drabek, A. Pulikowski: *Nowa strona WWW Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego*. „Gazeta Uniwersytecka (Katowice)” 1998, 8, s. 29.

miejscu pojawiła się baza danych „Wskaźniki Cytowań – UŚ”, rejestrująca międzynarodowy dorobek publikacyjny 550 pracowników uczelni z 1981–1999 (głównie w oparciu o National Citation Reports-Poland 1997) oraz dane o cytowaniach pracowników Uniwersytetu uzyskanych w latach 1996–2001. Do tego działu została również włączona, aktualizowana na bieżąco „Polska bibliografia bibliometryczna”, która zawiera opisy, a często także odnośniki do pełnych tekstów ponad 300 polskich publikacji (książek, artykułów, materiałów konferencyjnych i in.) poruszających tematykę bibliometrii, cytowań, indeksów cytowań oraz ich wykorzystania w analizie biblio- i naukometrycznej.

W listopadzie 2001 w Cieszynie odbyła się konferencja „Statystyczno-porównawcze metody oceny działalności naukowej” zorganizowana przez Bibliotekę UŚ oraz Komitet Naukoznawstwa PAN. Stworzyliśmy specjalną stronę poświęconą konferencji. Umieściliśmy tam teksty wystąpień prelegentów.

Na początku 2003 do zespołu osób pracujących nad serwisem BUŚ dołączyła Barbara Wróbel (informatyk) i Mariusz Tomaszewski (bibliotekarz z Oddziału Informacji Naukowej). Współpraca okazała się owocna. M. Tomaszewski zaproponował wykorzystanie stylów kaskadowych, rezygnację z nagłówków i wyróżników graficznych. Zmiany te, nie naruszając zaplanowanej koncepcji serwisu, przyczyniły się do większej jego przejrzystości i ułatwiły nawigację po nim.

W tym okresie czasopisma elektroniczne stały się jednym z najczęściej wykorzystywanych źródeł informacji. Ich wyeksponowanie i przygotowanie charakterystyki ułatwiającej użytkownikom odnajdowanie poszukiwanych periodyków i wiadomości stało się zadaniem priorytetowym. Od 1998 znacznie wzrosła liczba e-czasopism przekraczając w 2003 10 tys. Były udostępniane na różnych platformach (EBSCOhost, ScienceDirect, Kluwer Academic Press oraz Meos), co znacznie komplikowało każdą kwerendę. Konieczne stało się stworzenie wspólnej listy wszystkich czasopism elektronicznych dostępnych w sieci uniwersyteckiej. W rozwiązaniu tego problemu pomogła B. Wróbel. Stworzyła bazę danych w programie MS Access oraz specjalne skrypty w technologii ASP, które umożliwiły odpowiednią prezentację na stronie WWW danych zaimplementowanych do bazy. ASP (ang. Active Server Pages) to technologia firmy Microsoft, która została wykorzystana do dynamicznego tworzenia stron WWW wykonywanych po stronie serwera. Wyszukiwanie odbywało się poprzez wpisanie w odpowiednim polu dowolnego słowa z tytułu czasopisma lub kliknięcie w odpowiednią literę alfabetu, od której ów tytuł się rozpoczynał. Następnie wyświetlana była lista czasopism elektronicznych w układzie alfabetycznym lub według wpisanych przez użytkownika słów. Zawierała ona najważniejsze dane: tytuł (będący jednocześnie odnośnikiem do strony danego czasopisma), ISSN, infor-

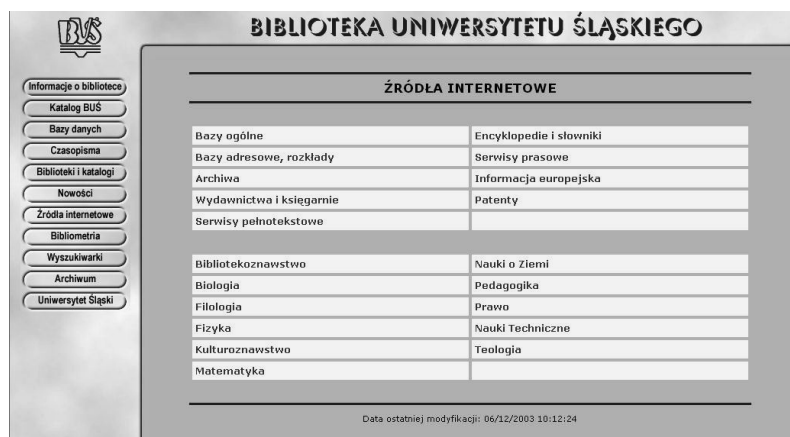
macje o dostępie do pełnych tekstów i okres karencji. Baza ta działała do końca 2005, kiedy to Uniwersytet Śląski wykupił w firmie EBSCO specjalny serwis do zarządzania danymi o czasopiśmie elektronicznych – „Listę A–Z”.

Na identycznej zasadzie, co przygotowany w BUŚ wykaz czasopism pełnotekstowych, działa serwis o nazwie „Skład osobowy pracowników sieci bibliotecznej UŚ”. Pozwala on na wyświetlenie listy pracowników danej jednostki lub też osób, których nazwiska zaczynają się na daną literę alfabetu. Zawiera imiona i nazwiska, miejsce pracy (oddział BUŚ lub konkretna biblioteka specjalistyczna), adres, telefon oraz e-mail.

Zastosowano również zmodyfikowany sposób umieszczania nowości na stronie. W tym celu wykorzystujemy specjalnie zaprojektowany panel administratora, który umożliwia ustawienie dat granicznych w jakich dana informacja będzie prezentowana. Ich umieszczanie w „Nowościach” można przeprowadzić z dowolnego komputera.

Zastosowanie skryptów znacząco ułatwia wprowadzanie nowych i aktualizację istniejących danych oraz pozwala na szybkie dostosowanie wyglądu generowanych stron do modyfikowanej szaty graficznej serwisu.

W 2003–2004 znacznie poszerzono zestaw odnośników do ciekawych źródeł elektronicznych i przydatnych stron internetowych. Każdy link został starannie wybrany, a większość z nich opatrzona objaśnieniem. Kilkaset posegregowanych tematycznie źródeł złożyło się na ciekawą bazę danych, która stanowi nieocenioną pomoc dla bibliotekarzy i czytelników.

Rys. 4. Baza źródeł elektronicznych

Serwis wraz z wprowadzonymi zmianami został zaprezentowany przez M. Tomaszewskiego w 2004 na X Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Krakowie zatytułowanej „Profesjonalna informacja w Internecie”².

W 2004 zdecydowaliśmy się na przygotowanie nowego projektu graficznego strony. Koncepcja ta (z niewielkimi zmianami) wykorzystywana jest do dzisiaj. Pracy nad jej stworzeniem podjął się ponownie A. Pulikowski. W stosunku do poprzednich wersji, najbardziej znaczącą innowacją było ciekawe rozwijalne poziome menu napisane przy wykorzystaniu języka JavaScript. Dzięki temu większość najistotniejszych podstron dostępna była od razu z poziomu menu i nie było potrzeby wielokrotnego klikania w celu odnalezienia potrzebnych informacji. Nad menu usytuowana została nazwa Biblioteki, adres, numer telefonu i faksu. W centralnej części strony, na lewo i na prawo od dużego logo skupione zostały tzw. „szybkie linki”, czyli najważniejsze odnośniki dla odwiedzających serwis. Na początku znalazły się tam linki do katalogu elektronicznego, danych teleadresowych i godzin otwarcia, regulaminów oraz cennika. Dalej umieszczono odesłanie do specjalnych formularzy ułatwiających czytelnikom kontakt z bibliotekarzem („Zapytaj bibliotekarza” oraz „Zaproponuj książkę”) i do mapy strony. Jako ostatnie dołączyły połączenia do baz przygotowywanych przez BUŚ – Śląskiej Biblioteki Cyfrowej i Bazy Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego.

Ciekawym pomysłem, niespotykanym na innych bibliotecznych stronach, jest możliwość zmiany koloru strony z niebieskiej na zieloną. Zmiany tej dokonać można jednym kliknięciem.

„Zapytaj bibliotekarza” to specjalna usługa, w ramach której czytelnicy mogą zadawać pytania lub zgłaszać nurtujące ich problemy. Pomocy udzielają pracownicy Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej, którzy szukają odpowiedzi na zadane pytania i przesyłają je czytelnikom. O tym jak ważną rolę spełnia ta usługa świadczy fakt, że ciągu 3 lat jej funkcjonowania użytkownicy Internetu zadali nam kilkaset pytań.

Podobnie działa usługa „Zaproponuj książkę” – każdy czytelnik może podać propozycję powiększenia zbiorów bibliotecznych o pozycje, które jego zdaniem powinny się znaleźć w bibliotece uniwersyteckiej. Dane zebrane w ten sposób porównywane są z katalogiem, a następnie przekazywane Komisji Zakupu.

W 2006 do zespołu opracowującego serwis WWW dołączyła Aleksandra E. Adamczyk, która opracowała mapę strony w układzie alfabetycznym oraz w układzie strukturalnym.

² M. Tomaszewski: *Strona WWW Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego: doświadczenia dotyczące tworzenia serwisu bibliotecznego*. W: *Profesjonalna informacja w Internecie*. Red. nauk. M. Kocójowa. Kraków 2005, s. 205–206.

Rys. 5. Strona Biblioteki 2004–2007

Lata 2006–2007 obfitowały w wiele nowych ciekawych projektów. Ich realizacja nie byłaby możliwa, gdyby nie pomoc Piotra Manowskiego, studenta informatyki Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UŚ, który pod kierunkiem Andrzeja Koziary – Lokalnego Administratora Bezpieczeństwa Informacji BUŚ – napisał specjalny program do prezentacji katalogu kartkowego w Internecie.

Katalog kartkowy bibliotek specjalistycznych tworzony był w BUŚ od lat 70-tych. Po likwidacji Oddziału Bibliotek Specjalistycznych katalog został przeniesiony na korytarz i przez swoje niezbyt fortunne usytuowanie nie był w pełni wykorzystywany przez czytelników. Pod koniec 2005 narodził się pomysł zeskanowania kart, a następnie udostępnienia ich obrazów w Internecie. W pracach nad skanowaniem tego katalogu bardzo pomogli studenci II roku informatyki naukowej i bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego. W ciągu kilku miesięcy 2006 udało im się zdigitalizować ok. 40% kart, pozostałe zeskanowali bibliotekarze. Do szybkiego przeglądania kart posłużył program napisany przez P. Manowskiego. Umożliwia nie tylko samą prezentację, ale również zarządzanie kartami – ich usuwanie, dokładanie i zastępowanie poprawionymi wersjami plików.

W ciągu wakacji 2007 wysiłkiem całego zespołu Biblioteki (a przede wszystkim bibliotekarzy z Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej) w cyfrową rzeczywistość przeniesiony został także katalog kartkowy Biblioteki Uniwersyteckiego Śląskiego. W tym przypadku program został rozbudowany. Oprócz prezentacji kart oraz możliwości zarządzania nimi – jak to było w katalogu bibliotek specjalistycznych – jego funkcjonalność poszerzono o zama-

wianie książek z magazynu. Pod każdym obrazem karty znajduje się link. Kliknięcie w niego otwiera specjalny formularz – swoisty „elektroniczny rewers”. Jego wypełnienie oraz wybranie opcji „Zamawiam” powoduje przesłanie danych do magazynu i zamówienie książki do wypożyczenia. Już po kilku miesiącach doświadczeń można zaobserwować, że czytelnicy chwalą sobie możliwość wyszukiwania informacji w ten sposób oraz zamawiania książek bez konieczności przychodzenia do biblioteki.

Digitalizacja katalogów kartkowych była pierwszym z naszych projektów w tej dziedzinie. Jej realizacja umożliwiła zdobycie wstępnych doświadczeń i rozpoczęcie o wiele trudniejszej pracy, jaką jest zapis cyfrowy książek i innych dokumentów bibliotecznych. Naszym celem była przede wszystkim ochrona zbiorów Biblioteki, a także prezentacja ich treści szerokiemu gronu odbiorców. Pierwsze zeskanowane książki umieściliśmy bezpośrednio na naszej stronie. Strona ta, choć funkcjonowała dość krótko, cieszyła się sporym zainteresowaniem. Książki udostępnialiśmy w postaci plików pdf, ale ta forma nie była zbyt wygodna, ponieważ otwarcie którejkolwiek ze stron wymagało pobrania całego pliku, co zajmowało sporo czasu. Dlatego też szukaliśmy innego sposobu prezentacji tekstów cyfrowych. W czerwcu 2006 rozpoczęliśmy współpracę z Biblioteką Śląską. Jej efektem jest Śląska Biblioteka Cyfrowa, w której znaleźć można elektroniczne kopie wybranych zbiorów BUŚ, niektóre czasopisma wydawane przez Uniwersytet Śląski oraz prace doktorskie, których autorzy wyrazili zgodę na ich publikację w sieci³.

W lutym 2007 dołączyły do strony WWW „Ciekawe nabytki”, czyli wybrane książki z zakupu zagranicznego i antykwarycznego Biblioteki UŚ. W każdym miesiącu umieszczane są zeskanowane obrazy okładek, spisów treści oraz przykładowych stron. W ten sposób prezentowane są najciekawsze książki kupione przez Bibliotekę w danym miesiącu. W ciągu roku pojawiły się opisy około 150 książek.

Ciekawym pomysłem, który udało się zrealizować w 2007 była Baza Doktoratów obejmująca informacje o pracach doktorskich broniących na Uniwersytecie Śląskim, przechowywanych i udostępnianych w BUŚ. Bazę zaprojektował P. Manowski, a dane uzupełniane są w Pracowni Zbiorów Specjalnych. Wyszukiwanie w bazie możliwe jest według następujących kryteriów: autor, tytuł, promotor, rok, dziedzina. W każdym rekordzie jest link kierujący do informacji o możliwości skorzystania z danej pracy, lub – jeśli autor pracy udzielił stosownej licencji – do pełnego tekstu umieszczonego w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej.

³ Więcej na temat Śląskiej Biblioteki Cyfrowej w artykule A. Drabek, A. Koziary i M. Tomaszewskiego pt.: *Projekty digitalizacyjne w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego*, który znaleźć można w niniejszym tomie.

W 2008 strona obchodzi dziesięciolecie istnienia w sieci. W tym czasie ulegała ona częstym zmianom. Oprócz codziennej pracy polegającej na aktualizacji danych, wprowadzaniu poprawek czy też zamieszczaniu ważnych aktualności, serwis stale się rozrastał. W kolejnych latach witryna Biblioteki „obrosła” w ciekawe i użyteczne projekty. Pierwsza strona liczyła ok. 200 podstron. Obecna liczy ponad 1000 i jest rozbudowanym serwisem bibliotecznym. W ciągu tych 10 lat odwiedziło ją już blisko 3,5 miliona internautów.

Pod koniec 2007 powołany został zespół do stworzenia nowej strony WWW. Przed projektantami kolejnej wersji stało nie lada wyzwanie. Z jednej strony wymagający użytkownicy poszukujący nie tylko prostych informacji adresowych, czy też godzin otwarcia, ale także profesjonalnych elektronicznych źródeł i baz danych, a z drugiej strony odpowiednia prezentacja informacji zamieszczonych w sposób logiczny i przejrzysty dla wszystkich. Jest to zadanie dla całego zespołu, który przygotuje dobry projekt, uwzględniający zarówno wymagania doświadczonych czytelników, jak i potrzeby tych którzy odwiedzili tę stronę po raz pierwszy. Mam nadzieję, że twórcom uda się wypełnić wszystkie te niemałe wymagania, a czytelnicy będą ją odwiedzali jeszcze częściej.

Abstract

The article describes the history of the University of Silesia Library website that was designed and put on the Internet in 1998. The website has been constantly rebuilt and adjusted to the needs of its users for the last 10 years. The website has gradually extended with new electronic sources: electronic directory of the library, expanded collection of useful links, information about traditional and electronic periodicals and databases, 'Bibliometrics' section devoted to parametric assessment and citations. In 2006–2007 there occurred digitized card catalogues and Silesian Digital Library on the Internet.

*Aneta Drabek
Andrzej Koziara
Mariusz Tomaszewski*

Projekty digitalizacyjne w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

Szybki rozwój nowoczesnych technologii wywołuje zmiany w wielu dziedzinach życia. Modernizacji ulegają także biblioteki dostosowując się do potrzeb i wymagań użytkowników. Czytelnicy, zwłaszcza młodzi, nie chcą studiować opasłych tomów w zaciszu czytelni bibliotecznej, czekać zbyt długo na realizację swego zamówienia. Chcą mieć możliwość czytania książki na domowym komputerze, czy też w tramwaju na ekranie telefonu komórkowego. Elektroniczne wersje książek i czasopism pojawiają się w sieci od kilku lat. Ich publikacja przebiega w dwóch nurtach. Z jednej strony duże firmy wydawnicze sprzedają cyfrowe wersje swych nowych publikacji wszystkim zainteresowanym, a z drugiej strony mamy do czynienia z digitalizacją i nieodpłatnym publikowaniem w sieci materiałów przez biblioteki, instytucje kulturalne czy też amatorów. Ich działania mają zwykle na celu upowszechnienie kultury oraz prezentacja tych wydawnictw, które bez zastosowania nowoczesnej techniki byłyby wykorzystane w stopniu minimalnym.

Pod koniec 2005 w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ) rozpoczęliśmy dyskusję nad projektami digitalizacyjnymi w uczelni. Pierwszą ofertą skierowaną do wszystkich potencjalnych jej odbiorców było udostępnienie w formie cyfrowej katalogu bibliotek specjalistycznych Uniwersytetu Śląskiego, który ma znaczną wartość ponieważ zawiera informacje o zasobach bibliotek tworzonych od końca lat 70-tych do lat 1998–2006, kiedy biblioteki sukcesywnie przystępowały do tworzenia jednolitego katalogu komputerowego. Przy podejmowaniu decyzji o przeprowadzeniu tej pracy kierowaliśmy się kilkoma ważnymi przesłankami. Pierwszą z nich była użyteczność tego zbioru. Grupuje on w jednym miejscu karty katalogowe 16 bibliotek specjalistycznych rozrzuconych w różnych obiektach Uniwersytetu w Katowicach i Sosnow-

cu. Pomysł zeskanowania katalogu, oprócz chęci udostępnienia informacji szerokiemu gronu użytkowników, miał jeszcze aspekt praktyczny. Katalog kilka lat temu został ustawiony na korytarzu i czytelnicy rzadko z niego korzystali.

Pierwszym etapem działania było przygotowanie samego projektu i rozeznanie technicznych możliwości jego realizacji. Po dokonaniu przeglądu systemów przeznaczonych do prezentacji postanowiliśmy, że jego projekt opracujemy samodzielnie i od podstaw. Miał spełniać wymagania funkcjonalne i techniczne. Przyjęliśmy podstawowe założenia:

- oprogramowanie powinno zostać napisane przy użyciu takiego narzędzia, by źródłem danych dostarczanych do Internetu lub sieci lokalnej (Intranetu) mogły być serwery Windows 2003 lub stacje robocze Windows XP;
- oprogramowanie nie powinno wymagać od użytkownika instalowania dodatkowych aplikacji;
- dla ułatwienia administrowania zasobów kart przez bibliotekarza, prezentowane w menu przyciski powinny być nazwami folderów, gdzie umieszczono pliki z obrazami kart. Foldery należy skonfigurować według określonej hierarchii w folderze głównym, gdzie znajduje się odpowiednie oprogramowanie obsługujące ich prezentację;
- podstawowym sposobem poruszania się pomiędzy kartami mają być przyciski przemieszczające użytkownika o 1, 5, 25 i 100 kart oraz do początku i na koniec zbioru kart, we wcześniej wybranym folderze. Jako funkcję pomocniczą dodano możliwość szybkiego przemieszczenia się do karty, której pozycję (numer) precyzyjnie określa użytkownik;
- realizacja informatyczna została oparta o oprogramowanie IIS 6.0 firmy Microsoft oraz technologię NET oraz ASPX. Końcowa postać interfejsu prezentacyjnego została zoptymalizowana do rozdzielczości 1024*768.

Napisania programu, zgodnego z powyższymi założeniami, podjął się Piotr Manowski, student informatyki Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UŚ – przygotowujący aplikację pod kierunkiem Andrzeja Koziary, Lokalnego Administratora Bezpieczeństwa Informacji BUŚ.

Następnie opracowano projekt digitalizacji katalogu bibliotek specjalistycznych, który obejmował:

- skanowanie,
- zmniejszenie kart z jednoczesnym zapisaniem do formatu jpg,
- sprawdzenie poprawności zeskanowanych kart,
- korektę kart zeskanowanych nieprawidłowo,
- zaprojektowanie odpowiedniej przeglądarki kart na specjalnie przygotowanej stronie internetowej.

Do prac nad digitalizacją zgłosili się (zachęcenii uprzednio przez opiekuna roku – dra Jacka Tomaszczyka) studenci II roku informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UŚ. Od marca do maja 2006 zdigitalizowali 40% katalogu, czyli ok. 140 tys. kart. Pozostałe zostały zeskanowane do końca roku przez bibliotekarzy BUŚ, Biblioteki Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska oraz praktykantów. W sumie na serwerze znalazło się ok. 350 tys. obrazów kart z 432 szuflad katalogu.

Do skanowania kart użyto dwóch skanerów marki Fujitsu fi-5750c. Skanowano pojedynczo każdą kartę, która zapisywana była w formacie tiff, w odcieniach szarości, w rozdzielczości 300 dpi. Techniczną pieczę nad katalogiem sprawował Mariusz Tomaszewski, który kopiował pliki, zmniejszając je tak, aby karta uzyskała 550 pikseli szerokości, a następnie konwertował do formatu jpg, z zachowaniem kopii zapasowej w formacie tiff. Początkowo pliki zapisywane były z zachowaniem podziału szufladkowego. Po konwersji na format jpg, ustanowiono nowe zakresy literowe.

W międzyczasie karty były przeglądane pod kątem czytelności uzyskanych obrazów i w miarę potrzeby były skanowane ponownie lub poprawiane w programie graficznym.

Do administrowania zestawem kart opublikowano moduł umożliwiający dodawanie, usuwanie i zastępowanie ich w serwisie. Dla zapewnienia bezpieczeństwa, dostęp do niego chroniony jest za pomocą systemu logowania dającego się uruchomić wyłącznie z konkretnych komputerów (ochrona po numerze IP). Moduł ten posiada funkcje „prostego” dodawania i usuwania plików z poziomu przeglądarki internetowej. Dla zachowania odpowiedniej kolejności wyświetlania następuje wtedy przenumeroowanie plików na serwerze.

Trochę inaczej działa funkcja „Zastąp”. Używając jej zapisujemy aktualnie wyświetlany plik na dysku twardym komputera, następnie przeprowadzamy redakcję karty (np. zamazanie sygnatury książki, która została zagubiona). Wreszcie poprawiona karta zastępuje jej nieaktualną wersję.

W 2007 przystąpiliśmy do prac nad digitalizacją alfabetycznego katalogu kartkowego Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, który obejmował informacje o tych książkach i czasopismach, które nie zostały jeszcze opracowane w zintegrowanym systemie bibliotecznym PROLIB. Koordynacją prac nad tym projektem zajęła się Aneta Drabek. W skanowanie zaangażowany był przede wszystkim zespół Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej. Mogliśmy też liczyć na pomoc koleżanek z Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów. Praca wykonywana była na 4 skanerach jednocześnie, dlatego udało się ją przeprowadzić rekordowo – w ciągu 2 miesięcy zgromadziliśmy cyfrowe obrazy ok. 270 tys. kart. Oprócz wykorzystywanych wcześniej skanerów Fujitsu używane były również 2 nowe skanery książkowe Avison FB6000E.

**KATALOG KARTKOWY BIBLIOTEK SPECJALISTYCZNYCH
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO**

Katalogi:
A B C Ć D E F G H I J K L Ł M N O P Q R S Ś T U V W X Y Z Ź Ż

Podkatalogi:
a-ab ac
ad ae
af ag-ah
ai-aj ak
al-ald ale-ali
alj-afa am
an-anc and
ane-ans ant-anz
ao-ap aq
ar-arh ari-aro
arp-arz asa-asl
asm-asz at
au av-az

Numer widocznej karty: 1 **A: a-ab** Liczba kart w wybranym katalogu: 607
 < 100 < 25 < 5 < 1 1 > 5 > 25 > 100 >
Idź do karty nr:

BIBLIOTEKA
WYDZIAŁU NAUK SPOŁECZNYCH

A BLIŹNIEGO

BNS 26568

A bliźniego swego... : materiały z sympozjum
"Św. Maksymilian Maria Kolbe - Żydzi - masoni"
/ red. Stanisław C. Napiórkowski
Lublin : RW KUL, 1997. - 175 s. ; 21 cm
KUL. Wydz. Teologii
ISBN 83-228-0493-8

UKD 933 : 061.236.61 : 261](061)

Strona główna katalogu Pomoc

Rys. 1. Katalog kartkowy bibliotek specjalistycznych

KATALOG KARTKOWY - ADMINISTRACJA

Katalogi:
A B C Ć D E F G H I J K L Ł M N O P Q R S Ś T U V W X Y Z Ź Ż

A: a-ab Liczba ka
 Idź do karty nr:

BIBLIOTEKA
WYDZIAŁU NAUK SPOŁECZNYCH

A BLIŹNIEGO

BNS 26568

Rys. 2. Katalog kartkowy bibliotek specjalistycznych – moduł administratora

W drugim etapie, podobnie jak w przypadku katalogu bibliotek specjalistycznych, obrazy kart były pomniejszane i konwertowane, a następnie sprawdzane i – w razie konieczności – poprawiane. Na studentów powracających w październiku z wakacji czekał, już nie papierowy, ale wirtualny katalog kartkowy BUŚ dostępny dla wszystkich korzystających z Internetu.

Na początku część czytelników była niezadowolona z tych zmian, ale nowa forma katalogu, a przede wszystkim jego ogólna dostępność, zyskała powszechną aprobatę. Wykorzystanie katalogu stale wzrasta, co bardzo łatwo można zauważyć analizując zamówienia na książki z tego zbioru. Pod każdym obrazem karty znajduje się link „Zamów tę pozycję”, który przenosi do specjalnego formularza, który jest swego rodzaju elektronicznym rewersem.

KATALOG KARTKOWY BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

Katalogi:
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Numer widocznej karty: 171 K: K-Kalh Liczba kart w wybranym katalogu: 1001

Pierwsza < 25 < 5 < 1 1 > 5 > 25 > 100 > Ostatnia

Idź do karty nr: Pokaż

Podkatalogi:

K-Kalh	Kalh-Kans
Kant-Karp	Karr-Katb
Katc-Kel	Kem-Kiep
Kier-Kit	Kiw-Kliz
Klj-Koc	Kocha-Kok
Kol-Komz	Kon-Konty
Konu-Korm	Korn-Kosl
Kosm-Koth	Koti-Koy
Koza-Kraj	Krak-Krasu
Kraszewski-Krh	Kri-Kruż
Krw-Ksen	Ksia-Kucy
Kucz-Kuli	Kulk-Kupz
Kur-Kuśn	Kut-Kyz

Biblioteka Główna BG 231689

KACPRZAK Marcin

Pisma wybrane : w osiemdziesięciolecie urodzin autora / Marcin Kacprzak
Warszawa : PZWL, 1968. – 166 s.,
[1] k. portr. ; 24 cm

61(081)

Zamów tę pozycję

Strona główna katalogu Pomoc

Rys. 3. Katalog kartkowy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego

Wypełnienie wszystkich obowiązkowych pól (sygnatury, tytułu dokumentu, numeru karty bibliotecznego, nazwiska i imienia czytelnika) oraz kliknięcie w przycisk „Zamawiam” powoduje wysłanie zamówienia do magazynu. Funkcja ta stanowi znaczne ułatwienie. Do tej pory czy-

telnik musiał odwiedzić bibliotekę, przejrzeć katalog, wypełnić tradycyjny rewers, a następnie czekać na realizację, bądź też na odpowiedź z magazynu, że książka jest wypożyczona. Nowa funkcja pozwala na zamówienie książki o dowolnej porze i z dowolnego komputera, a oprócz tego po zalogowaniu do katalogu elektronicznego czytelnik otrzymuje informację, że dokument czeka na niego w wypożyczalni.

ZAMAWIANIE

Biblioteka Główna BG 231689
KACPRZAK Marcin

Pisma wybrane : w osiemdziesięciolecie
urodzin autora / Marcin Kacprzak
Warszawa : PZWL, 1968. - 166 s.,
[1] k. portr. ; 24 cm

61(081)

Proszę uzupełnić poniższe dane:

* - pole obowiązkowe.

Nr sygnatury /
sygnatur*:

Autor:

Tytuł*:

Nr karty
bibliotecznej*:

Nazwisko*:

Imię*:

E-mail:

Zamawiam Zresetuj

Rezygnuję

Rys. 4. Formularz zamówienia książki z katalogu kartkowego

W BUŚ informacja o czasopiśmie rozproszona była w czterech niewielkich katalogach usytuowanych w różnych miejscach, dlatego też podjęto decyzję o zeskanowaniu tych katalogów oraz ich włączeniu do katalogu alfabetycznego. W ten sposób do końca stycznia 2008 udało się zgromadzić w jednym miejscu informacje o zbiorach wydawnictw zwartych i ciągłych BUŚ.

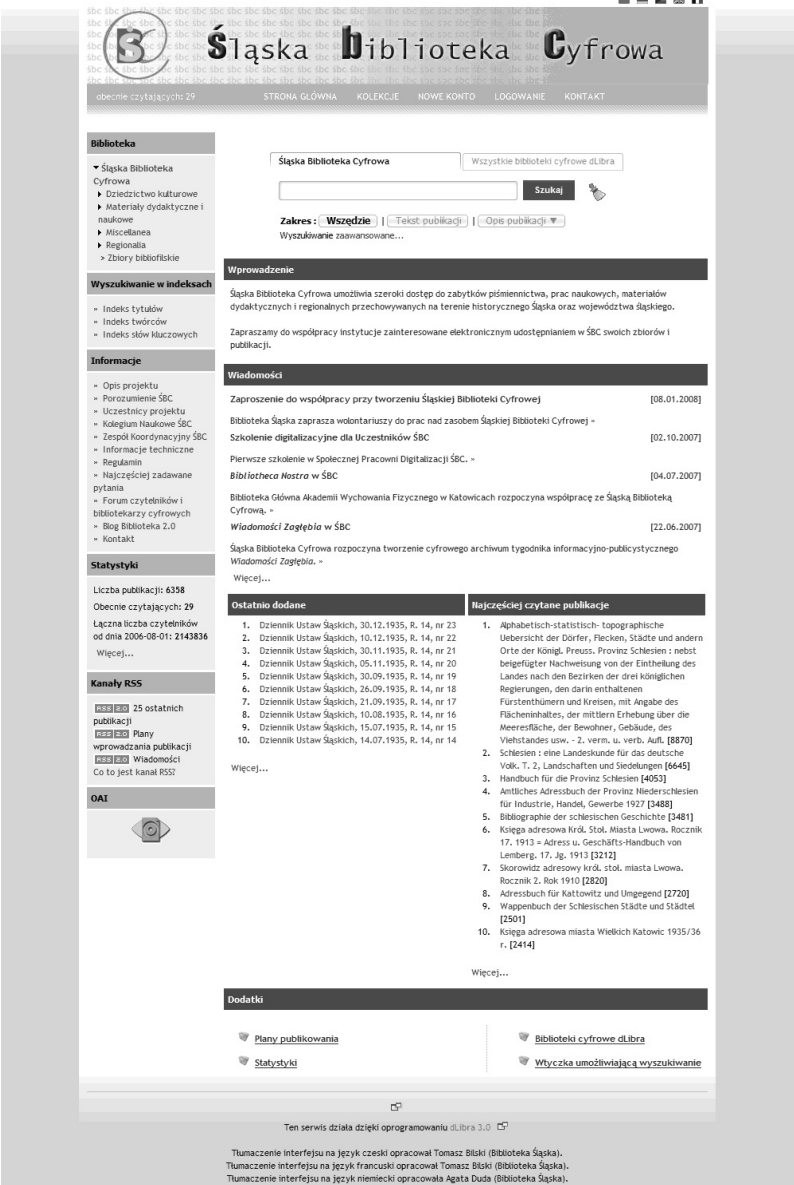
Dodać należy, iż katalog jest stale poprawiany. W Bibliotece trwa retrokonwersja, więc usuwane są karty książek, których opisy trafiły do katalogu elektronicznego; nanoszone są też zmiany na podstawie protokołów ubytków, a także poprawiane inne zauważone błędy.

Skanowanie katalogu było ważnym projektem przeprowadzonym w Bibliotece. Wykorzystując doświadczenie nabyte przy nim podjęliśmy próby skanowania książek. Pierwszymi zeskanowanymi publikacjami były książki z Oddziału Zbiorów Specjalnych, których cyfrowe kopie miały być udostępniane czytelnikom. Natomiast oryginały, często w bardzo złym stanie, trafiły do bezkwasowych pudełek. Początkowo były one umieszczane na stronie WWW Biblioteki w plikach pdf stworzonych z zeskanowanych obrazów poszczególnych stron. Jednakże ta forma prezentacji nie była wygodna, ponieważ pliki były duże i niezależnie od tego, którą stronę czytelnik życzył sobie oglądać, musiał pobrać całość na dysk komputera. Poza tym liczba publikacji rosła i coraz trudniej było wyszukać, czy nawet przejrzeć umieszczone na stronie dokumenty. Konieczne było znalezienie innego rozwiązania eliminującego utrudnienia.

Na początku czerwca 2006 podjęliśmy współpracę z Biblioteką Śląską, której efektem jest Śląska Biblioteka Cyfrowa (ŚBC). Działa ona na mocy porozumienia podpisanego w 2006 (20 VII) przez Uczestników-Założycieli, czyli Uniwersytet Śląski oraz Bibliotekę Śląską. Projekt jest otwarty, może do niego przystąpić każda instytucja, której bliskie są cele działania ŚBC i która podpisze „Porozumienie o współtworzeniu Śląskiej Biblioteki Cyfrowej”. Do końca czerwca 2008 przystąpiły do projektu 33 instytucje. Są wśród nich (oprócz Uczestników-Założycieli) uczelnie państwowe, uczelnie niepaństwowe i największe biblioteki publiczne województwa śląskiego oraz 2 instytucje z województwa opolskiego.

Celem działania ŚBC jest internetowa prezentacja publikacji związanych ze Śląskiem, naukowego dorobku regionu oraz materiałów dydaktycznych. Wszystkie publikacje udostępniane są bezpłatnie. Każdy uczestnik projektu we własnym zakresie reguluje kwestię ochrony praw autorskich, czyli albo publikuje materiały twórców zmarłych przed co najmniej siedemdziesięcioma laty, albo podpisuje z właścicielem praw autorskich stosowną umowę, dzięki której tekst może być umieszczony w ŚBC. Każdy z uczestników ŚBC zachowuje prawa do cyfrowej publikacji i decyduje o okresie jej udostępniania.

Prace nad ŚBC koordynuje Kolegium Naukowe oraz Zespół Koordynacyjny. Siedmioosobowy Zespół Koordynacyjny wykonuje i nadzoruje bieżącą realizację zadań wspólnych i zadań Uczestników-Założycieli ŚBC. Koordynatorem stałym z ramienia Uniwersytetu Śląskiego jest Aneta Drabek. Kolegium Naukowe składa się z przedstawicieli instytucji naukowych, które podpisały Porozumienie. Zadaniem Kolegium jest doradzanie i opiniowanie w zakresie ogólnych kierunków rozwoju cyfrowych kolekcji o charakterze naukowo-badawczym, edukacyjnym i dydaktycznym.

Rys. 5. Śląska Biblioteka Cyfrowa

Śląska Biblioteka Cyfrowa działa wykorzystując program dLibra przygotowany przez zespół programistów Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego. W połowie 2007 ukazała się wersja 3.0 dLibry. Dzięki temu, iż większość polskich bibliotek cyfrowych oparta jest na tym oprogramowaniu, biblioteki te (w tym również ŚBC) tworzą krajowy system bibliotek cyfrowych, co umożliwia sprawne wyszukiwanie informacji we wszystkich cyfrowych księgozbiorach jednocześnie. Warto dodać, że wyszukiwanie można przeprowadzać także za pomocą ogólnie znanych wyszukiwarek internetowych (np. Google), gdyż opisy publikacji ŚBC są przez nie indeksowane.

Strony ŚBC wyposażono w kilka języków; wersję polską i angielską, a ponadto w trzy nowo przygotowane – czeską, niemiecką oraz francuską; tłumaczenia wykonali pracownicy Biblioteki Śląskiej oraz Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. Obcojęzyczne interfejsy z pewnością ułatwiają poruszanie się i wyszukiwanie informacji przez czytelników, którzy nie znają języka polskiego. Specjalnie dla ŚBC zostało zaprojektowane oryginalne logo. Autorką projektu jest Aleksandra E. Adamczyk z BUŚ.

Rys. 6. Logo ŚBC zaprojektowane przez Aleksandrę E. Adamczyk

Publikacje umieszczane w ŚBC przydzielane są do specjalnie utworzonych kolekcji tematycznych. Są to:

- Dziedzictwo kulturowe, czyli najcenniejsze i najciekawsze zabytki przechowywane na Śląsku. Umieszczane są tutaj nie tylko książki, ale również stare druki, rękopisy, ulotki, grafika, pocztówki i fotografie.
- Materiały dydaktyczne i naukowe, wśród których znaleźć można podręczniki, skrypty, czasopisma naukowe, prace doktorskie oraz inne materiały przydatne w procesie dydaktycznym.

- Miscellanea, czyli materiały związane z religią, a także judaika i masonika.
- Regionalia prezentujące dokumenty dotyczące Śląska, Zagłębia Dąbrowskiego oraz Kresów Wschodnich.
- Zbiory bibliofilskie. Kolekcję tę tworzą wydawnictwa związane z ruchem bibliofilskim.

Śląską Bibliotekę Cyfrową znaleźć można w Internecie pod dwoma adresami: www.sbc.org.pl oraz www.digitalisilesia.eu).

Digitalizacja zbiorów bibliotecznych to nie tylko skanowanie i umieszczanie przetworzonych dokumentów w Internecie; składa się nań wiele czynności niezbędnych do właściwej archiwizacji. W BUŚ powstał regulamin, w którym wszystkie te czynności zostały scharakteryzowane i przyporządkowane do działu odpowiedzialnego za ich wykonanie.

Na obieg dokumentu przeznaczonego do digitalizacji składają się wymienione poniżej działania.

1. Typowanie dokumentów do digitalizacji:

- wybór dokumentów do digitalizacji,
- sprawdzenie czy wytypowany dokument nie ma swego odpowiednika cyfrowego w innej polskiej bibliotece cyfrowej lub nie jest przygotowywany przez Bibliotekę Śląską lub inną instytucję współtworzącą ŚBC,
- akceptacja listy wytypowanych książek,
- sprawdzenie stanu technicznego książki i podjęcie decyzji w jaki sposób książka powinna być zdigitalizowana i czy nie jest konieczne jej uprzednie zabezpieczenie,
- współpraca z bibliotekami specjalistycznymi w celu współtworzenia kolekcji „Dziedzictwo kulturowe” (kompletowanie publikacji wielotomowych, wyszukiwanie egzemplarzy w lepszym stanie technicznym itp.),
- ustalenie kolejności w jakiej powinny być digitalizowane publikacje i przekazanie ich do Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów.

2. Opis formalny i rzeczowy:

- przygotowanie opisu formalnego i rzeczowego do katalogu elektronicznego BUŚ oraz do katalogu NUKAT,
- przygotowanie haseł przedmiotowych (wg języka haseł przedmiotowych) oraz słów kluczowych na potrzeby Śląskiej Biblioteki Cyfrowej.

3. Digitalizacja dokumentu:

- ponowne sprawdzenie czy wytypowany dokument nie ma swego odpowiednika cyfrowego w innej polskiej bibliotece cyfrowej,
- dodanie opisu do publikacji planowanych,

- skanowanie dokumentu,
 - obróbka graficzna zeskanowanego dokumentu,
 - zapisanie dokumentu w formacie djvu,
 - przygotowanie miniatury okładki lub strony tytułowej,
 - umieszczenie publikacji w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej,
 - sporządzenie kopii zapasowej przygotowanego dokumentu i umieszczenie go na serwerze.
- Publikacje umieszczane przez Bibliotekę w ŚBC podzielić można na trzy grupy.

Pierwszą z nich stanowią zbiory własne Biblioteki. Są one digitalizowane według opisanego wcześniej wzorca. Warto dodać, że na kształt kolekcji cyfrowej BUŚ wpływ mają i czytelnicy, którzy przekazują sugestie i propozycje bezpośrednio, e-mailowo, albo za pośrednictwem forum internetowego¹. Jeśli tylko nie ma przeszkód związanych z prawem autorskim, propozycje te realizowane są w pierwszej kolejności.

Druga grupa zbiorów, to książki i czasopisma publikowane w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego. Zgodnie z podpisaną między Biblioteką a Wydawnictwem umową wersje elektroniczne publikacji przekazywane są bibliotekarzom, którzy umieszczają je w ŚBC opatrując materiały odpowiednim opisem. Obecnie (czerwiec 2008) w ŚBC znaleźć można następujące czasopisma: „Chowanna”, „Romanica Silesiana”, „Folia Philosophica” i „Neophilologica” oraz cztery wydawnictwa zwarte. Każda publikacja opatrzona jest logo Wydawnictwa.

Trzecia grupa publikacji umieszczana w ŚBC, to prace doktorskie. W myśl obowiązującego od 8 grudnia 2006 roku Zarządzenia Rektora² autor pracy doktorskiej może udzielić licencji na „rozpowszechnianie pracy poprzez publiczne udostępnianie pracy w wersji elektronicznej w sieci Internet w domenie us.edu.pl oraz w innych serwisach internetowych, tworzonych z udziałem Uniwersytetu Śląskiego”.

Śląska Biblioteka Cyfrowa działa od zaledwie półtora roku, a już do stycznia 2008 doczekała się już ponad 6 tysięcy publikacji i ponad 2 milionów wirtualnych czytelników.

Według stanu na koniec maja 2008 Uniwersytet Śląski umieścił w ŚBC 701 publikacji łącznie; w tym: Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego – 507 (razem z 66 doktoratami) i Wydawnictwo

¹ *Biblioteka 2.0 – Forum społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych* [online]. Katowice, 2007–2008 [dostęp: 2008-01-19]. Dostępny w World Wide Web: <http://forum.biblioteka20.pl/>.

² *Zarządzenie nr 57/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r., Rektora Uniwersytetu Śląskiego w sprawie publicznego udostępniania niepublikowanych prac dyplomowych i rozpraw doktorskich zgromadzonych w Archiwum Uniwersytetu Śląskiego oraz rozpraw doktorskich zgromadzonych w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego* [online]. Katowice: Uniwersytet Śląski, 2006-12-13 [dostęp: 2008-01-19]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.us.edu.pl/universytet/prawo/tekst/zarz200657.html>.

Uniwersytetu Śląskiego – 204. Razem daje blisko 100 tys. stron. Publikacje BUŚ zostały odśłonięte prawie 14 tys. razy, a Wydawnictwa ponad 6 tys. razy.

Rys. 7. Opis książki w ŚBC

Najczęściej przeglądany publikacją, zarówno spośród tych umieszczonych przez UŚ, jak i w ogóle wszystkich publikacji w ŚBC są: *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte...* Johanna Georga Knie, wydana we Wrocławiu w 1845 (do tej pory publikacja odnotowała blisko 12 tys. wejść), *Schlesien: eine Landeskunde für das deutsche Volk. T. 2, Landschaften und Siedelungen* Ferdinanda Hirta, Wrocław 1911 (ponad 8 tys. wejść) i *Handbuch für die Provinz Schlesien*, Wrocław 1876 (ponad 4,6 tys. wejść). Najczęściej przeglądany doktorem (ponad 4,7 tys. wejść w niespełna 9 miesięcy) jest *Rekonstrukcja wzorów zachowań konsumpcyjnych wśród kobiet na przykładzie województwa śląskiego* autorstwa Doroty Nowalskiej-Kapuścik przygotowana pod przewodnictwem prof. Kazimierza Wódcz. Dane te zmieniają się jednak bardzo szybko. Przybywa czytelników, którzy coraz częściej sięgają po tę formę prezentacji wiedzy.

Rys. 8. Opis artykułu z czasopisma publikowanego przez Wydawnictwo UŚ

Od podjęcia pracy nad pierwszym projektem digitalizacyjnym minęły 3 lata. W tym czasie udało się przygotować cyfrową prezentację katalogu bibliotek specjalistycznych oraz katalogu alfabetycznego BUŚ. Wypełniona została istotna luka informacyjna. Do tej pory opisy większości zbiorów BUŚ wydanych przed 1995 przeglądać można było osobiście w Bibliotece. Obecnie każdy czytelnik może wyszukać potrzebne dane oraz zamówić poszukiwaną książkę bez konieczności wychodzenia z domu.

Upowszechnianie publikacji w ramach Śląskiej Biblioteki Cyfrowej umożliwiło udostępnienie ich szerokiemu gronu czytelników oraz zapewniło ich ochronę przed zniszczeniem.

Obecnie trwają prace nad przygotowaniem projektu udostępnienia cyfrowych wersji publikacji studentom z dysfunkcją wzroku, a także nad stworzeniem odrębnej Biblioteki Cyfrowej Uniwersytetu Śląskiego.

Abstract

The article is devoted to the digitalization projects ran in the University of Silesia Library in 2006–2007. First project is scanning traditional card catalogues. For two years, there have been placed on the University of Silesia Library servers pictures of the card catalogues of the University specialist libraries and alphabetical catalogue. Searching the cards is possible thanks to specially designed program. Second project is Silesian Digital Library – the effect of cooperation of the University of Silesia and Silesian Library as well as 33 institutions from Silesian and Opole voivodeship. In Silesian Digital Library there are placed digital copies of publications stored in the collections of collaborated institutions. For 1,5 year the University of Silesia has placed more than 700 publications i.e. almost 100 000 pages.

Informacja naukowa w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego. Zapytania informacyjne i użytkownicy

Wśród rozlicznych zadań biblioteki naukowej, jaką jest Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego¹, jedno z ważniejszych to prowadzenie działalności informacyjnej, której celem jest pomoc, udzielana czytelnikom, w dotarciu do potrzebnych im wiadomości, koniecznych w realizowanym procesie badawczym czy edukacyjnym. Działalność informacyjna biblioteki to szeroko rozumiana działalność o charakterze usługowym, z założenia i w realizacji – *non profit*. Jest ściśle związana z procesem informowania, na który składa się gromadzenie (dokumentowanie) źródeł oraz rozpowszechnianie informacji wśród użytkowników.

Genezą powstania komórki informacyjnej BUŚ, wspomagającej działania akademickie Uniwersytetu Śląskiego, stała się myśl stworzenia jednostki, która zaspokoiłaby potrzebę usprawnienia procesów badawczych i edukacyjnych, zwłaszcza w aspekcie wyszukiwania, organizowania i udostępniania źródeł wiadomości o rozwoju nauki w Polsce i na świecie. Władze Uczelni odpowiadając na postulaty, płynące ze środowiska naukowego oraz realizując zarządzenie ministra szkolnictwa wyższego, powołały w 1972 r. Oddział Informacji Naukowej².

¹ W dalszej części artykułu pełną nazwę zastąpiono skrótem BUŚ.

² Zob. J. Ratajewski, A. Puzio: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968–1970)* W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1973, s. 55–62; *Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 stycznia 1964 roku (DP-III-7/2/64) w sprawie zatwierdzania struktury organizacyjnej bibliotek głównych szkół wyższych, podległych Ministrowi Szkolnictwa Wyższego*. Dz. Urz. Min. Szk. Wyż. Nr 1 poz. 6; W. Dziadkiewicz: *Struktury organizacyjne bibliotek akademickich – odbiciem zmian*. W: *Badania porównawcze polskich bibliotek naukowych. Materiały z konferencji 19–21 września 2001*. Oprac. red. A. Sokołowska-Gogut. Kraków 2001. s. 141–155.

Teoria i praktyka informacji naukowej różnicuje formy usług informacyjnych. Jedną ze składowych jest informacja indywidualna, adresowana do konkretnego użytkownika, w odpowiedzi na formułowane przez niego zapytanie. Opiera się na bezpośrednim kontakcie z czytelnikiem. Może nią być informacja ustna i telefoniczna oraz każda pisemna realizacja kwerendy. Nadrzędna idea przyświecająca działaniom informacyjnym biblioteki to pomoc w dotarciu do poszukiwanej wiedzy, wskazania jak poruszać się w narastającym gąszczu źródeł informacji, zwłaszcza współcześnie, gdy wiedza i technika dostarczają nowych narzędzi, służących do gromadzenia, opracowania, wyszukiwania i przedstawiania informacji.

Dokumentacja prowadzona w OIN pozwala prześledzić, w jaki sposób procesy informacji naukowej wpływały na rozwój nauki i kształcenie akademickie w otoczeniu BUŚ³.

Zapytania informacyjne

Zależnie od aspektów, według których tzw. informacja indywidualna jest rozpatrywana, kryterium podziału stanowić mogą: cechy formalne udzielanych informacji, tematyka, kategorie odbiorców, sposób przekazu, rodzaj wykorzystanych źródeł oraz ilość czasu zużytego na przygotowanie odpowiedzi informacyjnej⁴.

Rodzaje zapytań informacyjnych

Forma informacji indywidualnej wynika bezpośrednio z konkretnych potrzeb informacyjnych użytkowników. Decydują one o utworzeniu zapytania informacyjnego, a w konsekwencji stanowią podstawę instrukcji wyszukiwawczej. Określają rodzaj i tematykę informacji będącej dla użytkownika zbiorem cech relewantnych⁵, czyli optymalną odpowiedzią informacyjną.

Od początku działania OIN, ujmowano w rocznych sprawozdaniach dane o liczbie i rodzaju zapytań informacyjnych oraz o zrealizowanych kwerendach. Do 1975 r. sprawozdania zawierały szczegółowe informacje z wyodrębnieniem danych o formie pisemnej i ustnej udzielanych informacji, a w latach 1979–1985 uwzględniano podział na informację miejscową i tele-

³ Dokumentację działalności informacyjnej stanowią sprawozdania z pracy OIN za lata 1974–2007. Źródłem w zakresie analizy tematyki kwerend są: archiwum korespondencji OIN BUŚ oraz baza zapytań z serwisu „Zapytaj bibliotekarza”. Wymienione materiały zostały opracowane przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

⁴ Por. *Bibliotekarstwo*. Red. Z. Żmigrodzki. Warszawa 1998, s. 211.

⁵ Por. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002, s. 307.

foniczną. Nie zachowały się informacje o liczbie zrealizowanych kwerend z pierwszych lat działalności Biblioteki. W 2001 r. zaprzestano rejestracji zapytań bibliograficznych, bibliotecznych i rzeczowych, ponieważ statystyka nie oddawała rzeczywistego czasu pracy poświęconego na realizację poszukiwań. Wprowadzono tzw. zeszyty kwerend bibliograficznych, a od 2002 także tematycznych, w których odnotowuje się informacje o tym dla kogo są wyszukiwane informacje, także o wykorzystanych źródłach i przeznaczonym na poszukiwania czasie pracy.

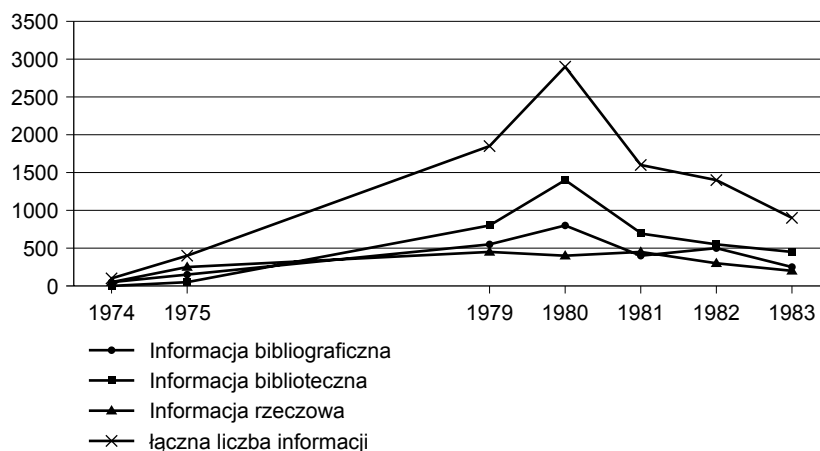
Zapytania informacyjne decydowały o formie poszukiwań i postaci samej informacji. W zakresie informacji bibliotecznej było to ustalanie miejsca przechowywania poszukiwanych książek i czasopism, na podstawie posiadanych drukowanych katalogów centralnych bądź katalogów i wykazów poszczególnych bibliotek oraz informacji z Katalogów Centralnych Biblioteki Narodowej. Większość danych ustalono dla potrzeb wypożyczalni międzybibliotecznej.

Kolejnym rodzajem jest informacja bibliograficzna obejmująca poszukiwanie literatury na określony temat, ustalanie bądź uzupełnianie danych bibliograficznych, uściślanie nazwisk autorów i wydawców, rozwiązywanie skrótów tytułów czasopism, nazw instytucji itp.

Informacje rzeczowe dotyczyły najczęściej adresów instytucji naukowych, faktów biograficznych ludzi nauki, rzadziej pytano o dane encyklopedyczne czy terminologiczne. Stałym elementem działalności informacyjnej jest udzielanie informacji katalogowej.

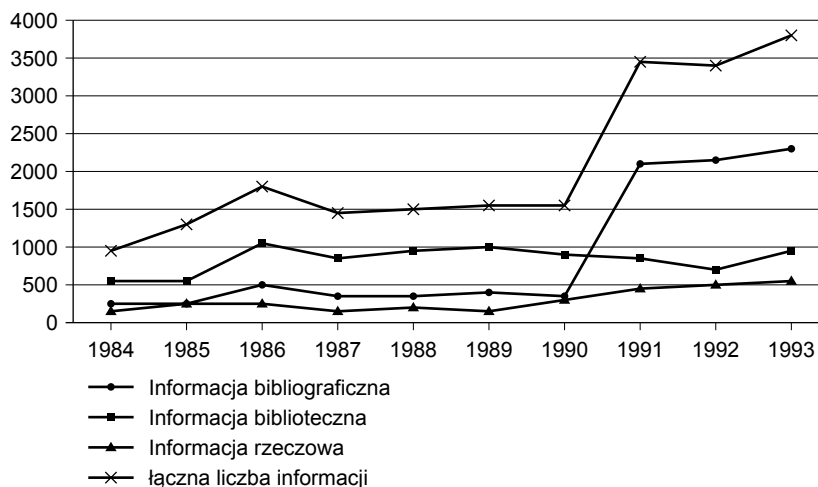
Poniżej przedstawiono obrazowe ujęcie liczby informacji bibliograficznych, bibliotecznych i faktograficznych, udzielonych w latach 1974–2000.

Wykres 1. Liczba udzielonych informacji w latach 1974–1983

Obserwowany od 1976 r. blisko pięciokrotny wzrost informacji w porównaniu z rokiem 1975, wiąże się z faktem rozsyłania tzw. komunikatów kierunkowych, adresowanych imiennie do pracowników naukowych Uniwersytetu Śląskiego. Zawierały one informacje na temat działalności usługowej Biblioteki oraz wykazy najnowszych nabytków. Kolejne lata charakteryzowało znaczne rozwinięcie działalności informacyjnej. Zwiększa się liczba użytkowników, co miało wyraźny wpływ na wzrost zapotrzebowania na informacje. Zaznaczył się też dotkliwie niedobór pracowników. Przeważały informacje bibliograficzne, stanowiące nawet 50% sumy wszystkich poszukiwań.

Wykres 2. Liczba udzielonych informacji w latach 1984–1993

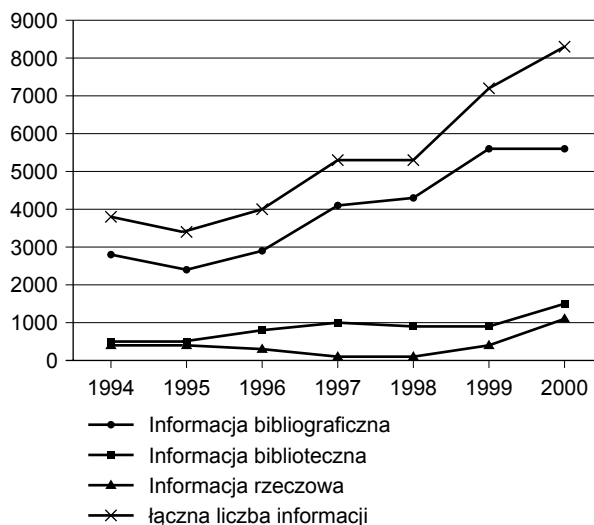

W drugiej połowie lat 80-tych liczba informacji utrzymuje się na stałym poziomie ok. 1500 udzielonych informacji. Warto zauważyć zmianę w proporcjach oraz ilości poszukiwań na początku lat 90-tych. W 1991 r. wzrosła liczba udzielanych informacji, głównie bibliotecznej.

Od 1995 r. obserwuje się stały wzrost liczby udzielanych informacji, co należy wiązać z komputeryzacją i automatyzacją procesów informacyjnych oraz z coraz powszechniejszym wykorzystywaniem elektronicznych źródeł informacyjnych. Dostęp do zasobów internetowych oraz do zróżnicowanych tematycznie i formalnie baz danych spowodował konieczność szkolenia użytkowników w zakresie korzystania z tych zasobów. Nadal najwięcej opra-

cowuje się informacji bibliotecznej. Kilkakrotny wzrost liczby ustalonych lokalizacji w 1995 r. w stosunku do okresu sprzed 1990 zapoczątkował trwałą tendencję zarówno w zakresie zapotrzebowania, jak i realizacji informacji bibliograficznej. Na tendencję wzrostową wpłynęło wdrożenie sieciowego systemu rozpowszechniania baz danych na CD-ROM (Info Ware) oraz wprowadzenie dostępu do baz demonstracyjnych. Wzrost liczby informacji w OIN w kolejnych latach wynika ze zwiększonego dostępu i wykorzystania elektronicznych źródeł informacji, dostępnych w BUŚ. Od 1996 r. OIN BUŚ przeprowadza analizy cytowań na życzenie użytkowników.

Wykres 3. Liczba udzielonych informacji w latach 1994–2000

Przedstawione omówienie dotyczy informacji ustnych, udzielanych bezpośrednio lub telefonicznie. Oczywiście dane liczbowe nie odzwierciedlają nakładu pracy i czasu poświęconego opracowaniu odpowiedzi informacyjnych. Ponadto wymienione typy informacji są jedynie częścią szerokiego spektrum usług informacyjnych BUŚ. Przykładem może być zestawienie informacji udzielonych w OIN w 2005 r.

Tabela 1. Rodzaje i liczba informacji udzielonych w 2005 r.

Rodzaj informacji	Liczba
Lokalizacja dokumentów w innych bibliotekach	3485 pozycji bibliograficznych, w tym 1516 czasopism i 1969 książek
Informacja rzeczowa, bibliograficzna i biblioteczna	Rejestracja tego typu zapytań została zaniechana ze względu na to, że nie odzwierciedla rzeczywistego czasu pracy poświęconego na przygotowanie odpowiedzi
Kwerendy katalogowe	273 zapytań z innych bibliotek dot. naszych zbiorów
Kwerendy dotyczące szczegółowych poszukiwań literaturowych	67, analizy cytowań: 7 (kwerendy na zlecenie pracowników UŚ i innych instytucji naukowych [ŚlAM, GIG]), sprawdzania wskaźnika Impact Factor: 7 kwerend.
Serwis „Zapytaj bibliotekarza”	366 zapytań
Ankiety	5

Kwerendy pisemne

W sprawozdaniach OIN odnotowuje się informację o realizowanych kwerendach pisemnych. Są to tematyczne zestawienia bibliograficzne, opracowywane dla użytkowników indywidualnych oraz polskich i zagranicznych instytucji⁶.

Tabela 2. Kwerendy pisemne (1975–2007)

Lata	Kwerendy (dla pracowników naukowych UŚ i na zamówienie z zewnątrz)	Lata	Kwerendy (dla pracowników naukowych UŚ i na zamówienie z zewnątrz)	Lata	Kwerendy (dla pracowników naukowych UŚ i na zamówienie z zewnątrz)
1	2	3	4	5	6
1975	5	1989	10 (716 pozycji)	2002*	71
1978	10	1990	13	2003	81
1979	32	1991	24	2004	87

⁶ Zestawień tematycznych nie opracowuje się dla magistrantów, którzy są zobowiązani do samodzielnych poszukiwań literaturowych. Szczegółowe warunki określa regulamin.

1	2	3	4	5	6
1980	4 (175 pozycji)	1992	19 (1231 pozycji)	2005**	79
1981	8	1993	24	2006	80
1985	5 (794 pozycje)	1996	7	2007	43
1986	6 (261 pozycji)	1998	5	–	–
1988	4 (185 pozycji)	1999	6	–	–

* od 2002 r. rozpoczęto rejestrację wykorzystanych źródeł oraz czasu, jaki zajęły poszukiwania literaturowe,

** od 2005 część kwerend realizuje się w ramach obsługi serwisu „Zapytaj bibliotekarza”, których ta statystyka nie obejmuje.

Tematyka kwerend

Źródłami do analizy tematyki kwerend opracowanych dla użytkowników BUŚ są: archiwum korespondencji prowadzonej w OIN BUŚ oraz tzw. zeszyt kwerend tematycznych, prowadzony od 2002 r., a za okres od 2005 również dostępny na stronie internetowej BUŚ serwis „Zapytaj bibliotekarza”. Tematyka poszukiwanego piśmiennictwa jest bardzo zróżnicowana. Dotyczy materiałów bibliotecznych, muzealnych i archiwalnych i oczywiście ściśle łączy się z potrzebami informacyjnymi użytkownika.

Nie sposób wymienić i opisać wszystkich poszukiwań przeprowadzonych w czterdziestoletniej historii BUŚ. Wśród kwerend można odnaleźć przykłady, których realizacja trwała może godzinę, ale są i takie, które angażowały służbę informacyjną przez kilka dni. Efektem takiej pracy były obszerne spisy bibliograficzne, zawierające nawet do kilkuset pozycji odszukanego piśmiennictwa.

Najczęściej tematami kwerend są wyniki badań nauki polskiej i światowej. Poszukiwania literaturowe przeprowadza się w pierwszej kolejności na podstawie zbiorów BUŚ. Jednym z przykładów jest kwerenda opracowana dla Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na temat prawa konstytucyjnego Stanów Zjednoczonych. Kwerenda liczyła 75 pozycji literaturowych. W przeszłości gromadzono informacje m.in. na podstawie systemu Selekttywnej Dystrybucji Informacji. Z dorobkiem naukowym Uniwersytetu Śląskiego pozwala zapoznać się tworzona w BUŚ baza danych⁷. Współcześnie użytkownicy w wielu

⁷ „Bibliografia Dorobku Pracowników Uniwersytetu Śląskiego”, dostępna pod adresem: <http://www.bg.us.edu.pl>.

wypadkach mogą samodzielnie prowadzić tego typu poszukiwania, za pośrednictwem dostępnych w OIN BUŚ baz danych i czasopism elektronicznych.

Stale opracowuje się informacje o powstałych w Uniwersytecie Śląskim doktoratach, np. dla Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach o rozprawach doktorskich związanych z tematyką obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu; dla Akademii Medycznej w Łodzi – informacje o materiałach źródłowych dotyczących ubezpieczenia chorobowego na Górnym Śląsku w latach międzywojennych.

OIN BUŚ opracował też wiele kwerend nadesłanych z zagranicy. Najczęściej z Niemiec, Czech, Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych. Są to m.in. prośby o sporządzenie bibliografii podmiotowych, np. P.J. Safarika. Innym przykładem może być zestawienie bibliograficzne dotyczące heraldyki, sporządzone dla pasjonata ze Stanów Zjednoczonych.

Zagadnieniowe spisy bibliograficzne, także podmiotowo-przedmiotowe są jednymi z częściej opracowywanych projektów wyszukiwawczych. Z tej usługi korzystają głównie naukowcy z Uniwersytetu Śląskiego. Niejednokrotnie użytkownicy zwracają się z prośbą o pomoc w zbadaniu faktów z historii ich rodów. Przykładowo w 1990 r. czytelniczka w tym właśnie celu próbowała ustalić i zlokalizować miejscowość o przedwojennej nazwie „Reichau”.

Od 1996 r. dla pracowników i instytucji naukowych przeprowadza się analizy cytowań. Jako jedna z niewielu w Polsce BUŚ posiada dostęp do indeksów cytowań naukowych SCI, SSCI opracowywanych przez Instytut Informacji Naukowej w Filadelfii.

Powyższe przykłady pokazują złożoność i różnorodność tematyczną, prowadzonych przez pracowników informacji naukowej poszukiwań na życzenie użytkowników Biblioteki oraz wskazują w jak wielu sytuacjach społecznych uczestniczy.

Użytkownicy informacji naukowej – ludzie i instytucje

W specjalistycznym rozumieniu, proponowanym przez Bożennę Bojar, użytkownikami informacji są: nadawca komunikatu i odbiorca komunikatu⁸. Kategoryzując użytkowników informacji, należy położyć nacisk na ich potrzeby informacyjne⁹ oraz formy adresowanych usług. Podstawowy podział obejmuje dwie grupy: użytkowników samodzielnie bądź z pomocą bibliotekarza poszukujących informacji, z wykorzystaniem dostępnych w BUŚ tradycyjnych

⁸ Zob. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. B. Bojar. Warszawa 2002, s. 288.

⁹ K. Szczechura: *Użytkownicy informacji. Zarys problematyki*. W: *Informacja naukowa w Polsce*. Red. E. Ścibor. Olsztyn 1998, s. 109.

i elektronicznych źródeł wiedzy oraz odbiorców informacji indywidualnej, dla których kwerendy realizuje bibliotekarz. Wykorzystanie Internetu oraz charakterystyka jego użytkowników w BUŚ doczekało się omówienia¹⁰. Badań wymaga zagadnienie użytkowników informacji indywidualnej, opracowywanej na konkretne zapytanie informacyjne.

Statystyka prowadzona przez OIN, nie może być podstawą do wskazania ilościowych proporcji między tymi dwoma rodzajami użytkowników. Nie stwarza możliwości wyodrębnienia grupy korzystającej jednocześnie z obu form poszukiwań informacyjnych. Pozwala natomiast na wyodrębnienie podstawowych kategorii odbiorcy, które odnoszą się do pełnionych przez niego ról społecznych. BUŚ jest instytucją wspomagającą prace naukowo-badawcze i edukacyjne głównie macierzystej uczelni. Dlatego podstawową grupą użytkowników są studenci i pracownicy naukowcy Uniwersytetu Śląskiego. Ich ilość zmieniała się w czasie 40 lat funkcjonowania BUŚ, będąc jednocześnie odzwierciedleniem pewnych zdarzeń i procesów, które miały miejsce bezpośrednio w otoczeniu społecznym Biblioteki.

Zainteresowanie usługami informacyjnym BUŚ rosło wraz ze zwiększającą się ofertą usługową, głównie w zakresie dostępności źródeł informacji oraz fachowej pomocy bibliotekarzy. Zapotrzebowanie na informację naukową zgłaszali naukowcy i studenci ze wszystkich wydziałów. Zaobserwowano na przykład na początku lat dziewięćdziesiątych wzrost – o blisko 100 % – liczby użytkowników z Wydziału Filologicznego, co być może wiązało się z trwającą wtedy przeprowadzką biblioteki wydziałowej. Liczną grupą są od wielu lat studenci bibliotekoznawstwa i informacji naukowej ze względu na dostęp do specjalistycznych źródeł informacji. Stale są wykorzystywane źródła z zakresu nauk prawnych, matematycznych i przyrodniczych, jak również z dziedzin nauk społecznych.

Od połowy lat 70-tych systematycznie rosła liczba pracowników naukowych i studentów zgłaszających zapotrzebowanie na informację o zbiorach innych bibliotek w Polsce i za granicą. Tu należy wskazać, jako użytkowników także inne biblioteki, które zwracały się do OIN z prośbą o informację katalogową o zbiorach BUŚ. Z usług informacyjnych BUŚ korzystają nie tylko pracownicy i studenci Uniwersytetu Śląskiego, ale także osoby spoza środowiska akademickiego Uczelni. Zapytania informacyjne są kierowane do BUŚ przez inne polskie i zagraniczne ośrodki naukowe, np. w 2004 r. prośby o różnego rodzaju informacje najczęściej kierowały: Politechnika Śląska, Instytut Matematyki PAN, Akademia Ekonomiczna w Katowicach,

¹⁰ Zagadnienie korzystania z komputerowych źródeł informacji przez użytkowników BUŚ, omówił A. Pułikowski w artykule: *Wykorzystanie Internetu jako źródła informacji naukowej w Informatorium Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej” 2003, nr 2/3, s. 3–10.

Śląska Akademia Medyczna¹¹, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie¹², Główny Instytut Górnictwa, Uniwersytet Opolski, Wyższa Szkoła Dziennikarska w Radomiu, Uniwersytet Wrocławski czy Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach.

Stałym elementem w działalności OIN było opracowywanie informacji na potrzeby pozostałych agend Biblioteki. W 1990 r. informacja tego typu stanowiła ok. 20% wszystkich zapytań kierowanych do OIN. Głównie były to informacje dla Oddziału Opracowania Zbiorów.

W obrębie poszczególnych kategorii użytkowników informacji obserwuje się różnego rodzaju zmiany i tendencje. Dlatego warto zwracać uwagę na konieczność ustawicznego badania potrzeb informacyjnych, dla efektywnej realizacji społecznego procesu komunikacji. Postulat ten BUŚ realizuje na podstawie ewidencji użytkowników oraz z dezyderat samych czytelników¹³.

Warsztat pracy i źródła informacji

Warunkiem sprawnego realizowania usług informacyjnych, jest dobrze przygotowany zespół specjalistów i warsztat, na który składają się źródła informacji i infrastruktura techniczna. Pierwszy zespół OIN liczył 2 osoby¹⁴. W następnych latach liczba etatów zwiększała się.

Od początku OIN BUŚ, opracowanie informacji dla użytkowników odbywało się, zależnie od specyfiki poszczególnych sytuacji informacyjnych, na podstawie źródeł dokumentalnych i niedokumentalnych¹⁵. Podstawowym źródłem informacji były zbiory Biblioteki, zwłaszcza księgozbiór podręczny informatorium, a w nim spisy bibliograficzne, informatory, encyklopedie itp., a także opracowywane przez OIN źródła informacji wtórnej¹⁶. Gdy zasoby okazywały się niewystarczające, poszukiwania prowadzono w innych bibliotekach, m.in. w Bibliotece Śląskiej. Zdecydowanie częstszą formą były zapytania teleksowe nadawane do Biblioteki Narodowej, z prośbą o ustalenie lokalizacji dla poszukiwanych dokumentów w bibliotekach na terenie kraju.

¹¹ Od połowy 2007 r. pod nazwą Śląski Uniwersytet Medyczny.

¹² Obecnie Akademia im. Jana Długosza.

¹³ Postulaty czytelnicze są zgłaszane bezpośrednio oraz w serwisach: „Zapytaj bibliotekarza” i „Zaproponuj książkę”.

¹⁴ Zespół tworzyły Aleksandra Kaszper i Małgorzata Nowakowska.

¹⁵ W. Piróg: *Zagadnienia informacji i dokumentacji naukowej*. Warszawa 1977, s. 23.

¹⁶ Omówienie opracowanych w BUŚ materiałów informacyjnych stanowi publikacja: M. Kyler, B. Warząchowska: *Informatory biblioteczne formą promocji Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. „Bibliotheca Nostra” 2007, nr 4, s. 17–32.

Wraz z komputeryzacją i automatyzacją procesów informacyjnych pojawiło się nowe narzędzie – poczta elektroniczna, która umożliwiła szybszy i wygodniejszy sposób komunikacji i transmisji danych między bibliotekami i ośrodkami informacji. Prace poszukiwawcze usprawniło powstawanie dostępnych on-line elektronicznych katalogów bibliotek w Polsce i na świecie.

Dla przykładu w 1995 r. najczęściej były przeszukiwane zasoby Internetu – 77 razy, a najczęściej wykorzystywane adresy to Biblioteka Kongresu oraz baza zawartości światowych czasopism naukowych. Dane o źródłach dotyczą tylko większych kwerend, które wymagały kilkugodzinnego przeszukiwania baz bibliograficznych i z których robiono obszerne wydruki. Z zasobów Internetu, baz CD-ROM i CSA korzystano o wiele częściej, gdy pojawiała się konieczność udzielenia odpowiedzi na konkretne pytanie lub uzupełnienie opisu bibliograficznego. W 1996 r. nastąpiła reorganizacja OIN. Przeprowadzono selekcję księgozbioru, ograniczając go do profilu ściśle informacyjnego, pozostawiając encyklopedie, słowniki, informatory i bibliografie.

Druga połowa lat 90-tych to początek coraz szerszego i powszechniejszego dostępu do elektronicznych źródeł informacji w wersji on-line oraz na nośnikach cyfrowych. Ich pojawienie się usprawniło procesy informacyjne w stopniu dotąd niespotykanym, o czym świadczą chociażby prezentowane wcześniej dane statystyczne udzielonych informacji. Tradycyjne, drukowane źródła wiedzy są wspomagane, a nawet zastępowane przez elektroniczne bazy danych. Wstępna analiza źródeł wykorzystanych do opracowania kwerend tematycznych pokazuje, iż najczęściej korzysta się z baz danych, elektronicznych wersji czasopism, dostępnych on-line katalogów bibliotecznych. Jest to czynnik mający istotny wpływ na jakość usług informacyjnych Biblioteki.

W służbie na rzecz badań naukowych i kształcenia akademickiego...

Wśród zadań pełnionych przez bibliotekę uczelnianą wymienia się m.in. „aktywne włączenie się i uczestniczenie w pracach naukowo-dydaktycznych swojej uczelni, przez planowe organizowanie warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej, a także gromadzenie, opracowanie i pośredniczenie w informacji naukowej oraz popularyzowanie i kształcenie użytkowników w metodach wyszukiwania i wykorzystania tychże informacji”¹⁷. Mimo upływu wielu lat od chwili ukazania się artykułu profesora J. Ratajewskiego, zacytowany fragment nie stracił nic ze

¹⁷ J. Ratajewski: *O nową organizację bibliotek uniwersyteckich*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1973, s. 63.

swej aktualności. Nie zmieniała się przecież rola uczelni, wobec której biblioteka pełni funkcje wspomagające, służąc rozwojowi i potrzebom nauki.

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego kształtuje otoczenie i społeczeństwo informacyjne poprzez prowadzoną działalność usługową w zakresie informacji naukowej. Podstawowe zadania, wynikające ze specyfiki biblioteki naukowej, realizowane m.in. poprzez kwerendy, poszukiwania informacji, a także jej organizowanie, są elementem czynnej pomocy w twórczej pracy badawczej oraz w procesie kształcenia akademickiego. Poprzez upowszechnianie wiedzy i wyników badań naukowych, BUŚ wspomaga ich praktyczne wykorzystywanie.

Abstract

The article aims at reviewing selected aspects of information activity of the University of Silesia Library as the institution that supports research and academic development through provided information services. There are described types and subject matters of information inquiries. There were pointed out the most crucial conditions that have an influence on the quality of given information inter alia the workshop and used sources of information. The groups of scientific information users were described.

Anna Bożena Sambura
Barbara Kuś

Udostępnianie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

W powiązanim szeregu procesów bibliotecznych udostępnianie finalizuje i wieńczy wszystkie pozostałe, nadaje im sens, jak też mieści się najwyżej w hierarchii zadań. Tym samym określa usługowy charakter bibliotekarstwa i wyznacza istotę społecznej funkcji biblioteki.

Jacek Wojciechowski. Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany. Kraków, 1999

Powołana do życia Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego rozpoczęła działalność w pomieszczeniach, które zajmowała Biblioteka WSP przy ulicy Szkolnej 9. W skromnym lokalu zorganizowano podstawowe oddziały: gromadzenia, darów i wymiany, ewidencji i opracowania, prenumeraty i akcesji czasopism, czytelnię, wypożyczalnię miejscową i zamiejscową. Zespół tworzyli młodzi, niedoświadczeni pracownicy, w większości bez przygotowania bibliotekarskiego. Wypożyczalnię prowadziła osoba, która dodatkowo zajmowała się sprawami administracyjno-biurowymi. Podstawę skromnego księgozbioru stanowiły zbiory Biblioteki Filii UJ w Katowicach, Biblioteki WSP (o charakterze pedagogicznym i ogólnym), zbiór byłego Instytutu Pedagogicznego w Katowicach oraz zbiory bibliotek katedr i zakładów byłej WSP. Księgozbiór uzupełniano, a w wielu wypadkach gromadzono od podstaw dostosowując do potrzeb dydaktycznych i naukowych rozwijającej się Uczelni. Głównym źródłem nabywania był bieżący zakup, ale w pierwszych latach do Biblioteki napływały też cenne dary od osób prywatnych oraz instytucji krajowych i zagranicznych. Dodatkowo Biblioteka kupiła kilka księgozbiorów zmarłych wybitnych uczonych polskich. W latach 80-tych zbiory wzbogacano o cenne zakupy antykwaryczne poczynione przez długoletniego pracownika Oddziału Gromadzenia Witolda Smolarkiewicza.

Podjęto również szereg prac organizacyjnych. W 1970 (XII) podpisana została „Umowa o wzajemnej współpracy” pomiędzy Biblioteką Śląską a Biblioteką Uniwersytetu Śląskiego, w której obie strony zobowiązały się m.in. do uzgodnień regulaminów czyteln i wypożyczalni¹. W 1996 zasady współpracy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego i Biblioteki Śląskiej potwierdziła nowa „Umowa o Współpracy” sygnowana przez Rektora Uniwersytetu Śląskiego i Dyrektora Biblioteki Śląskiej².

W 1971 opracowany został projekt organizacji działalności sieci Bibliotek Uniwersytetu Śląskiego oraz projekt regulaminu czyteln i wypożyczalni, który był przedmiotem obrad Senackiej Komisji Bibliotecznej. Biblioteka udostępniała zbiory społeczności Uczelni ograniczając korzystanie osób spoza Uniwersytetu tylko do czyteln. Przy skromnych zasobach starano się w pierwszej kolejności zapewnić książki studentom i pracownikom macierzystej Uczelni. Zasady wypożyczania osobom spoza Uniwersytetu zmieniano kilkakrotnie. Regulamin z 1990³ dopuszczał taką możliwość po podpisaniu „Zobowiązania o odpowiedzialności materialnej”. Nie zapewniało to zwrotu wypożyczonych książek i po kilku latach złych doświadczeń zrezygnowano z niego wprowadzając w 1997 możliwość zapisu na podstawie kaucji. Ta forma funkcjonuje do dziś.

W 1973 zgodnie z Uchwałą Kolegium Rektorów Wyższych Uczelni Województwa Katowickiego umożliwiono studentom szkół wyższych województwa katowickiego korzystanie ze zbiorów bibliotek głównych na zewnątrz, zgodnie z obowiązującymi w nich zasadami. Warunkiem otrzymania karty bibliotecznej był indeks z aktualnym wpisem biblioteki głównej własnej uczelni⁴. W 1975 Biblioteka Śląska umożliwiła studentom korzystanie ze zbiorów na tych samych zasadach⁵. Aktualny regulamin BUŚ⁶ potwierdza prawo do wypożyczania zbiorów – na zasadzie wzajemności – studentom i doktorantom publicznych szkół wyższych. Najliczniej-

¹ A. Puzio, J. Ratajewski: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968–1970)*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*, Katowice 1973, s. 55–62.

² *Umowa o Współpracy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Biblioteki Śląskiej w Katowicach z dnia 18 kwietnia 1996 r.*

³ *Regulamin udostępniania zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego z dn. 3 stycznia 1990 r.*, §2, pkt. 2c, maszynopis.

⁴ *Komunikat Dyrektora Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego*, nr 94/73 maszynopis.

⁵ *Pismo Wicedyrektora Biblioteki Śląskiej z dn. 20.IX.1975 skierowane do Rektora UŚl.*, maszynopis.

⁶ *Regulamin udostępniania zbiorów w systemie biblioteczno-informacyjnym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 68 Senatu UŚ z dn. 26 czerwca 2007 r., §5, pkt. 3.

szą grupą użytkowników są studenci Akademii Ekonomicznej. W mniejszym stopniu studenci Politechniki Śląskiej i Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.

Na odrębnych zasadach udostępniano w bibliotece prohibita – książki zakazane ze względów politycznych. Zarządzenie nr 120 Ministra Kultury i Sztuki z 1969 (30 XII) w sprawie udostępniania w bibliotekach niektórych kategorii materiałów bibliotecznych ograniczało dostęp do materiałów o treści szkodliwej ze względów politycznych i wychowawczych oraz materiałów cennych i rzadkich. Materiały mogły być udostępniane prezencyjnie w przypadkach uzasadnionych względami służbowymi, społecznymi lub naukowymi. W Bibliotece zbiór ten liczył ok. 2 tys. woluminów.

Regulamin⁷ zezwalał na udostępnianie prohibitów za zgodą Dyrektora Biblioteki na podstawie pisemnego wniosku. Ponowne zaostrenie kryteriów udostępniania nastąpiło w 1984⁸. Książki objęte zakazem rozpowszechniania tzw. „R” przechowywano w oddzielnym, zabezpieczonym pomieszczeniu i udostępniano na oddzielnych zasadach – nauczycielom akademickim bez ograniczeń do czytelni, a poza obręb Biblioteki za zgodą Dyrektora, studentom tylko do czytelni, osobom spoza Uniwersytetu na podstawie pisemnego wniosku na miejscu, a instytucjom na zewnątrz za zgodą Dyrektora⁹. Dopiero ustawa z 1990 (11 IV) zniosła ograniczenia w udostępnianiu tych zbiorów¹⁰.

W 1973 (V) Biblioteka przeniosła się do pawilonu przy ulicy Bankowej 14, który został jej przydzielony przez ówczesnego Rektora Uniwersytetu Profesora Kazimierza Popiołka. Z przekazanego Bibliotece pawilonu część już zagospodarowanych przez Bibliotekę pomieszczeń musiano przekazać Działowi Aparatury Naukowej i Administracji, co w dużym stopniu utrudniło planowy rozwój Biblioteki. Na koniec roku powierzchnia Biblioteki wynosiła 1669 m²,

⁷ Regulamin wewnętrzny udostępniania niektórych materiałów bibliotecznych Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego. Katowice, dnia 15.V.1975 r., maszynopis.

⁸ Zarządzenie nr 2 z dnia 30 kwietnia 1984 r. Ministra Kultury i Sztuki, Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w sprawie przechowywania i udostępniania publikacji zagranicznych objętych zakazem rozpowszechniania. Warszawa 1984; Zarządzenie nr 1 Ministra Kultury i Sztuki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Sekretarza Naukowego Polskiej Akademii Nauk i Prezesa Głównego Urzędu Kontroli Publicznej i Widowisk w sprawie ustalenia wykazu bibliotek, które mogą sprowadzać i gromadzić publikacje zagraniczne objęte zakazem rozpowszechniania na terenie PRL. Warszawa 1984

⁹ Postępowanie z wydawnictwami objętymi zakazem rozpowszechniania w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Śląskiego. Katowice, dnia 16 maja 1988 r., maszynopis.

¹⁰ Ustawa z dnia 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy – Prawo prasowe. D.U.RP, poz. 173.

w tym czytelń 623 m² i magazynów 412 m². Odrębne pomieszczenie otrzymała wypożyczalnia. Pawilon budowany dla potrzeb dydaktycznych nie spełniał wymagań funkcjonalnych Biblioteki. Oddział Udostępniania Zbiorów – „wizytówka biblioteki” zajmował pomieszczenia na 3 kondygnacjach – w suterenie, znajdowały się magazyny, na parterze w bocznym korytarzu wypożyczalnia, na drugim piętrze po adaptacji korytarza wygospodarowano pomieszczenie dla 4 czytelń i dodatkowe dla pracowników. W strukturze Oddziału znajdowała się czytelnia zbiorów ogólnych i 3 specjalistyczne – zbiorów matematycznych, chemicznych i czasopism bieżących. W połączonych czytelniach – humanistycznej i czasopism wyeksponowano sporą liczbę czasopism. Kolejne prace adaptacyjne w 1975 powiększyły powierzchnię magazynów o 60 m², na parterze z części korytarza utworzono pomieszczenie 11 m² dla wypożyczalni międzybibliotecznej. Oddział Udostępniania liczył wtedy 14 osób a kierowała nim Halina Woźniak.

Podjęte prace nie polepszyły warunków funkcjonowania Biblioteki. Brakowało miejsca dla rosnącej liczby czytelników i powiększającego się księgozbioru. Ówczesny Dyrektor Biblioteki dr Jerzy Ratajewski pisał, że trudna sytuacja lokalowa uniemożliwia realizację zadań i celów, jakie stoją przed Biblioteką Główną.¹¹ Należało podjąć starania o wstawienie do planu rozwoju Biblioteki na lata 1975–1980 budowy nowej biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na co najmniej 1,5–2 milionów woluminów, co pozwoli zorganizować odpowiedni warsztat naukowo-dydaktyczny¹².

Władze Uniwersytetu знаły skalę problemu i ograniczenia wynikające z trudności lokalowych. Przy braku możliwości pozyskania nowych magazynów rozważano inne rozwiązania. Jednym z nich było „rozproszenie zbiorów – szczególnie gdy chodzi o literaturę starszą i mniej wartościową lub łatwiej dostępną w innych bibliotekach”, a drugim „przejsie na bardziej nowoczesny system gromadzenia zbiorów w postaci mikrofilmów”¹³.

Od połowy lat 70-tych przez całą następną dekadę Oddział Udostępniania Zbiorów przeżywał okres trudności kadrowych i lokalowych. Brak miejsca na nowe książki powodował konieczność ciągłego przemieszczania księgozbioru. Dotyczyło to zwłaszcza magazynów, w których warunki pracy i przechowywania powiększających się zbiorów były fatalne. Z powodu braku miejsca w magazynach, część opracowanych czasopism umieszczono w budynku Wy-

¹¹ A. Puzio, J. Ratajewski: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968–1970)*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1973, s. 55–62.

¹² *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*. W: *Biuletyn...*, s. 91–93.

¹³ E. Zwierzchowski: *Biblioteki Uniwersytetu – dzień dzisiejszy i potrzeby na jutro*. W: *Biuletyn Informacyjny*. Katowice 1976, s. 40.

działu Nauk Społecznych, a udostępniano w czytelnich Biblioteki Głównej. Największym wrogiem była jednak woda zarówno podskórna jak też z rur odprowadzających wodę deszczową, która regularnie zalewała magazyny. Zniszczony księgozbiór trzeba było osuszać, wielokrotnie przemieszczać, a pomieszczenia remontować.

Z tego powodu w 1978 „ewakuowano” 25 tys. woluminów czasopism do budynki Instytutu Fizyki, które po uporządkowaniu udostępniano w czytelnich Biblioteki Głównej. Dopiero w 1983 zbiór wrócił do magazynów Biblioteki. W tym czasie do pracy w udostępnianiu, zwłaszcza w wypożyczalni i magazynie, trafiali ludzie przypadkowi, bez przygotowania zawodowego, których szybko zniechęcały trudne warunki pracy, duży wysiłek fizyczny, niedogodny czas pracy, a w wypożyczalni dodatkowo stres wynikający często z niełatwych kontaktów z czytelnikiem.

W 1978 podjęto decyzję o reorganizacji Czytelni Ogólnej. Zrezygnowano z układu opartego na UKD i wprowadzono przejrzysty układ działowy, co umożliwiło czytelnikom szybszą orientację w księgozbiorze i miało duże znaczenie przy wolnym dostępie do zbiorów. Zgodnie z oczekiwaniami czytelników szczególnie wzbogacono w literaturę działy: nauki polityczno-społeczne, prawo, psychologię i pedagogikę. Pracownicy Czytelni brali też udział w pracach Komisji Zakupu uwzględniając potrzeby czytelników, zwłaszcza pracowników naukowych. Część pracowników Oddziału prowadziła zajęcia dydaktyczne z przysposobienia bibliotecznego. W Czytelni Czasopism Bieżących skompletowano i skatalogowano wydawnictwa UŚ i prace doktorskie.

W następnych latach podjęto dwie decyzje, które zmieniły strukturę Oddziału Udostępniania Zbiorów. W 1985 wyodrębniono sekcję matematyczno-chemiczną wyłączając z Oddziału dwie czytelnie – matematyczną i chemiczną wraz z obsadą. Sekcja przejęła opracowanie zbiorów (zakup pozostał wspólny z Biblioteką Główną)¹⁴, a książki szybciej trafiały na półkę nowości, czego oczekiwali pracownicy Instytutu Matematyki i Instytutu Chemii.

W 1988 podjęto decyzję o wydzieleniu i przeniesieniu czytelni i magazynu czasopism do pomieszczeń przy ulicy Bankowej 12. Pracownicy Oddziału spakowali i przygotowali do przeprowadzki ok. 1200 tytułów czasopism bieżących. Uzyskane pomieszczenie po remoncie zaadoptowano dla potrzeb Czytelni Ogólnej, co pozwoliło po analizie wykorzystania zbiorów na uzupełnienie księgozbioru pod kątem potrzeb czytelników i włączenie części księgozbioru Oddziału Zbiorów Specjalnych do zbiorów podręcznych Czytelni, która dysponowała 52 miejscami. Zmieniając układ działów przesunięto ok. 80% księgozbioru. Po przeniesieniu

¹⁴ Biblioteka UŚ pełni funkcje biblioteki wydziałowej dla studentów matematyki i chemii.

czasopism w magazynie po raz kolejny przemieszczono księgozbiór i uzyskano miejsce na ok. 50 tys. woluminów.

W 1993 Biblioteka Główna otrzymała księgozbiór Profesora Bogdana Suchodolskiego, który zgodnie z Jego wolą został umieszczony w Czytelnii Ogólnej. W 1997 (10 IV) w czasie uroczystej sesji poświęconej Profesorowi Czytelnii Ogólnej nadano Jego imię i odsłonięto tablicę pamiątkową.

W 2005 Czytelnia Czasopism wróciła do pomieszczeń Czytelnii Ogólnej ograniczając w znacznym stopniu księgozbiór podręczny. Do odrębnego pomieszczenia przeniesiono księgozbiór Profesora Suchodolskiego.

Od początku lat 90-tych lawinowo wzrasta ruch czytelniczy w Bibliotece, co związane jest ze wzrostem liczby studentów, tworzeniem nowych kierunków studiów i łatwiejszym dostępem do informacji poprzez bazy danych dostępne sieciowo w systemie InfoWare. Wzrasta liczba odwiedzin i wypożyczonych książek. Pomiedzy 1990 a 1995 dwukrotnie wzrosła liczba udostępnionych woluminów¹⁵ i tym samym zwiększyło się obciążenie w pracy osób obsługujących czytelników. Brakowało czasu na prace związane z udostępnianiem, niezbędne do sprawnego funkcjonowania biblioteki np. nie prowadzono regularnie selekcji zbiorów. Pomimo to liczba pracowników Oddziału się nie zwiększyła. Kierownik Oddziału Anna Bożena Sambura w kolejnych rocznych sprawozdaniach z działalności podkreślała, że dla sprawnego funkcjonowania Oddziału konieczne jest wzmocnienie kadrowe i wyodrębnienie sekcji magazynowej¹⁶, co pozwoli na właściwą organizację pracy i zapewni efektywną obsługę czytelników.

W 1995 rozpoczęto starania o budowę magazynów bibliotecznych. Opracowany projekt nie doczekał się realizacji, chociaż brak odpowiednich magazynów powodował nieodwracalne straty w księgozbiorze wielokrotnie niszczonym przez powodzie i utrudniał proces gromadzenia zbiorów. Często ograniczano zakup do pojedynczych egzemplarzy, które później wypożyczano na krótkie terminy, zmniejszono w znacznym stopniu kupowanie beletrystyki.

Pozytywnym zjawiskiem było ustabilizowanie kadry Biblioteki. Niektórzy pracownicy podjęli wyższe studia bibliotekoznawcze, inni kończyli kursy językowe i specjalistyczne, kilka osób skorzystało ze staży w bibliotekach zagranicznych¹⁷.

¹⁵ *Sprawozdanie Rektora Uniwersytetu Śląskiego Przyjęte na Posiedzeniu Senatu Uniwersytetu Śląskiego 11 czerwca 1996 roku.* Katowice 1996, s. 157.

¹⁶ Sekcję Magazynową powołano w Bibliotece w 1994 roku.

¹⁷ *Sprawozdanie Rektora Uniwersytetu Śląskiego Przyjęte na Posiedzeniu Senatu Uniwersytetu Śląskiego 11 czerwca 1996 roku.* Katowice 1996, s. 158.

W 1995 Biblioteka kupiła w Politechnice Wrocławskiej program APIN-UDOS i zaczęto wprowadzać do bazy księgozbiór przygotowując prawie 40 tys. woluminów do udostępnienia. Wypożyczalnia po remoncie zyskała nowy wystrój, zainstalowano 4 stanowiska komputerowe i 1996 (I) rozpoczęto komputerową rejestrację czytelników i udostępnianych zbiorów realizując założenia programu. W tym samym roku wprowadzono do bazy ponad 77 tys. opisów i ponad 10 tys. czytelników. Usprawniło to znacznie obsługę użytkowników. Zlikwidowano starą kartotekę czytelników i zwiększono limit wypożyczonych książek. Każdy student mógł wypożyczyć do 10 tytułów. Skutkowało to rekordową liczbą odwiedzin – ponad 70 tys. Wzrost liczby wypożyczeń obserwowano przez następne lata i to pomimo remontu zagrzybionych magazynów i wstrzymania wypożyczeń na okres kilku miesięcy przez kolejne 2 lata. Oznaczało to ogromny wysiłek dla pracowników wypożyczalni i magazynu.

W 1997 Rektor zatwierdził nowy „Regulamin Wypożyczalni Biblioteki Głównej UŚ”¹⁸, który dopuszczał możliwość zapisywania osób spoza Uniwersytetu na podstawie kaucji oraz pobieranie opłat za nieterminowy zwrot książek i wystawienie duplikatu karty bibliotecznej. Czytelnicy mogli też w Wypożyczalni wpłacić ekwiwalent pieniężny za zagubione książki. Pracownicy oprócz dodatkowej pracy związanej z rozliczaniem kwitariuszy, narażeni zostali na utarczki z niezadowolonymi ze zmian czytelnikami.

W 1998 nastąpiła zmiana użytkowanego programu komputerowego na system PROLIB. Przeprowadzono konwersję danych a pracownicy wypożyczalni poprawili 13 tys. opisów dotyczących czytelników. System nie działał kompleksowo, brakowało modułu bezpośredniego zamawiania i rezerwacji książek przez użytkownika i dlatego w dalszym ciągu czytelnicy składali zamówienia na rewersach. Po wprowadzeniu w 2001 (X) funkcji OPAC, spadła wyraźnie liczba niezrealizowanych zamówień. Czytelnik w momencie składania zamówienia otrzymywał informację czy książka jest dostępna. Dynamiczny wzrost liczby wypożyczeń w Bibliotece obrazuje tabela i wykres nr 1¹⁹.

Najliczniejszą grupę użytkowników Biblioteki stanowią studenci Wydziałów: Nauk Społecznych, Filologicznego, Prawa i Administracji, a w dalszej kolejności Wydziałów: Matematyki, Fizyki i Chemii, Pedagogiki i Psychologii, Biologii i Ochrony Środowiska, Nauk o Ziemi (przedstawia to tabela i wykres nr 2).

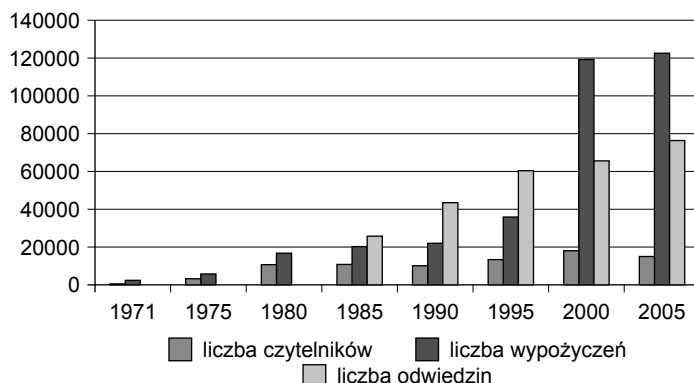
¹⁸ Regulamin Wypożyczalni Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego, zgodnie z Zarządzeniem nr 9/97 z dnia 28 lutego.

¹⁹ Tabele i wykresy opracowano na podstawie sprawozdań z działalności BUŚ za lata 1971–2006.

**Tabela i wykres 1. Dynamika wzrostu liczby wypożyczeń w Bibliotece UŚ
w latach 1971–2005 (w okresach pięcioletnich)**

Rok	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń (wol.)	Liczba odwiedzin
1971	519	2375	–
1975	3237	5777	–
1980	10667	16779	–
1985	10776	20257	25756
1990	10102	22012	43472
1995	13377	35888	60397
2000	18037	119203*	65585
2005	15018	122552*	76349

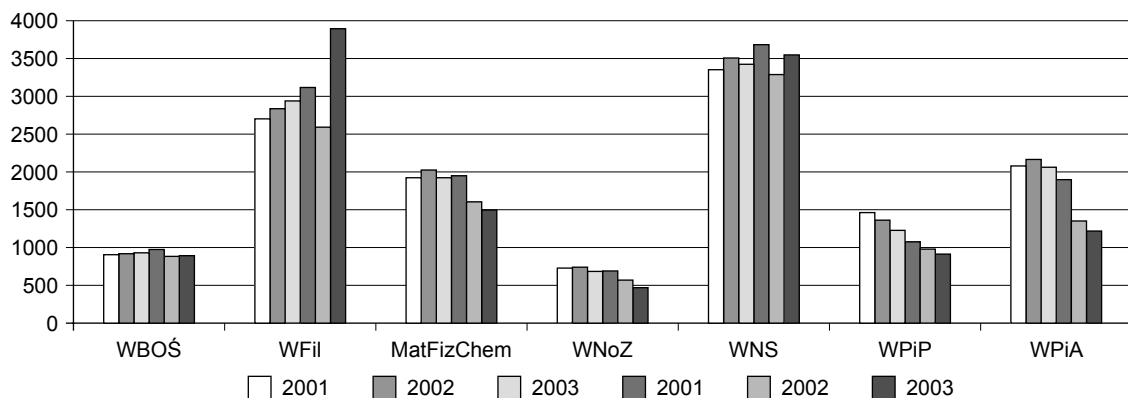
* wypożyczenia i prolongaty.

Komputeryzacja wprowadziła zasadnicze zmiany w funkcjonowaniu Biblioteki. W udostępnianiu usprawniła proces wypożyczania, a po wprowadzeniu „pełnego obiegu książki” – każde wydanie książki, przesłanie do odpowiedniej komórki i zwrot, jest przez system rejestrowany. Czytelnicy dodatkowo uzyskali możliwość elektronicznej prolongaty zwrotu książek. Zmienił się również charakter pracy Czytelni. Analiza wykorzystania księgozbioru podręcznego świadczy o właściwym doborze, zgodnym z oczekiwaniami czytelników. Liczba wykorzystanych woluminów przewyższa liczbę książek zamawianych przez czytelników z magazynu. Oprócz tradycyjnych źródeł informacji Czytelnia umożliwia bardziej zaawansowane poszu-

Tabela i wykres 2. Liczba czytelników BUŚ – studentów dziennych i zaocznych z podziałem na wydziały

Rok	WBOŚ	WFilol	MatFizChem	WNoZ	WNS	WPiP	WPiA
2001	905	2702	1923	728	3352	1462	2079
2002	918	2836	2025	740	3507	1362	2165
2003	930	2939	1923	684	3424	1227	2062
2004	974	3117	1949	690	3683	1075	1898
2005	883	2592	1604	569	3288	979	1351
2006	892	3894	1496	469	3548	913	1218

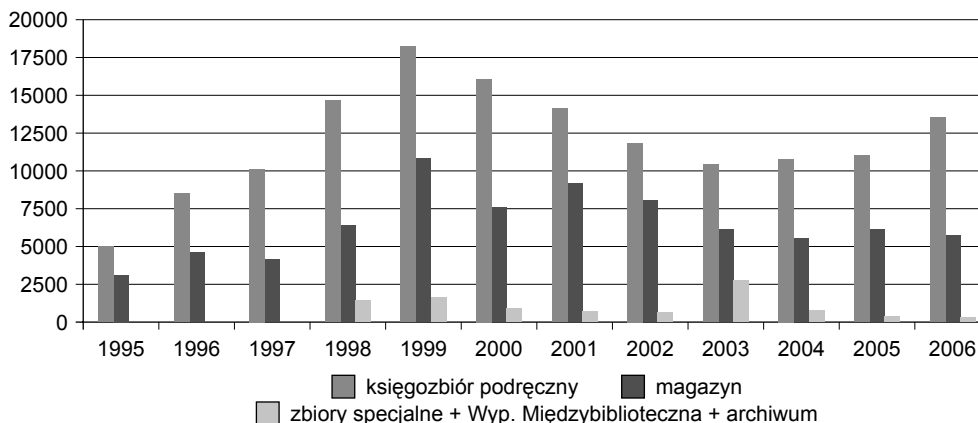
WBOŚ – Wydział Biologii i Ochrony Środowiska; **WFil** – Wydział Filologiczny; **MatFizChem** – Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii; **WNoZ** – Wydział Nauk o Ziemi; **WNS** – Wydział Nauk Społecznych; **WPiP** – Wydział Pedagogiki i Psychologii; **WPiA** – Wydział Prawa i Administracji

kiwania oferując również dostęp do komputerowych baz danych, katalogów innych bibliotek i Internetu. Pracownicy Czytelni na bieżąco udzielają informacji katalogowych i bibliograficznych wymagających czasami dłuższych poszukiwań a związanych z tematami prac prowadzonych przez studentów. Wykorzystanie księgozbioru czytelni obrazuje tabela i wykres nr 3.

Szeroki dostęp do elektronicznych baz danych i katalogów spowodował również gwałtowny wzrost liczby zamówień wysyłanych przez Wypożyczalnię Międzybiblioteczną; w latach 1996–1998 wzrosła ona o 100%. Wprowadzenie w 2002 opłat za usługi międzybiblioteczne spowodowało spadek liczby zamówień, które w kolejnych latach się ustabilizowały. Dostęp

Tabela i wykres 3. Wykorzystanie księgozbioru czyteln BUŚ i liczba odwiedzin

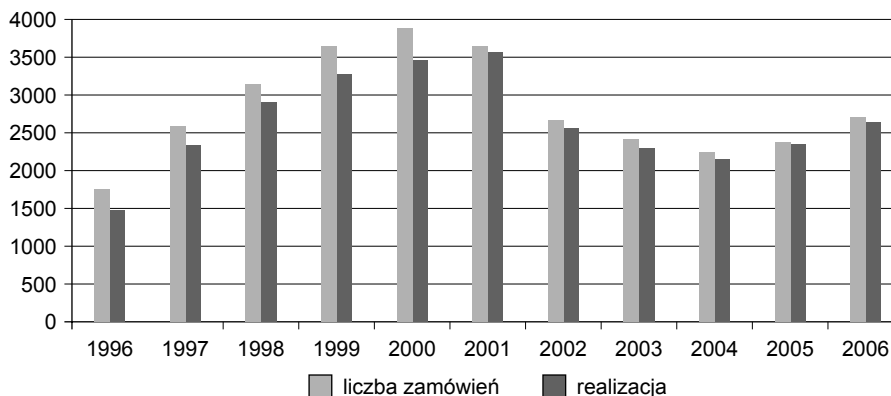
Rok	Liczba odwiedzin na podstawie księgi odwiedzin	Wykorzystane woluminy			
		księgozbiór podręczny	magazyn	zbiory specjalne + WM + archiwum	ogółem
1995	4980	5020	3111	–	8131
1996	7757	8501	4589	–	13090
1997	7937	10128	4122	–	14250
1998	9283	14673	6395	1443	22511
1999	10828	18236	10838	1649	30723
2000	10776	16079	7596	884	24559
2001	12211	14139	9180	699	24018
2002	10055	11851	8015	664	20530
2003	9226	10414	6151	2755	19320
2004	7926	10788	5547	763	17098
2005	7687	11015	6142	368	17525
2006	7758	13533	5750	315	19598

poprzez pełnotekstowe bazy do bieżących czasopism zwłaszcza z zakresu nauk ścisłych, zmienił profil zainteresowań i grupę użytkowników. Spadła liczba zamawianych artykułów na ko-

Tabela i wykres 4. Działalność Wypożyczalni Międzybibliotecznej Biblioteki UŚ

Rok	Liczba zamówień	Realizacja
1996	1757	1475
1997	2580	2335
1998	3140	2907
1999	3640	3274
2000	3879	3455
2001	3646	3564
2002	2662	2556
2003	2417	2293
2004	2245	2148
2005	2372	2354
2006	2704	2640

rzyść sprowadzonych książek a głównymi użytkownikami są pracownicy oraz studenci filologii i nauk społecznych. Stosunkowo „młody” księgozbiór naszej Biblioteki nie zaspokaja potrzeb środowiska akademickiego w takim stopniu jak gromadzone przez dziesięciolecia zbiory dużych ośrodków uniwersyteckich.

W 2005 informatyk Leszek Gaj opracował komputerowy system, który kompleksowo obsługuje wszystkie czynności wykonywane w Wypożyczalni Międzybibliotecznej i bardzo

usprawnia pracę. Tabela i wykres nr 4 obrazuje działalność Wypożyczalni Międzybibliotecznej.

Brak funkcjonalnego budynku determinował przez lata działalność Biblioteki, uniemożliwiając właściwą organizację pracy, np. z tego powodu wstrzymano podjęte w 2005 prace związane z wydzieleniem księgozbioru XIX wiecznego. Magazyny zajmujące obecnie powierzchnię około 1000 m² z trudem mieszczą bieżący zakup i nadal są narażone na zalanie wodą. Pozytskane w ostatnich latach 2 pomieszczenia magazynowe znajdują się w innej części pawilonu, poza głównym ciągiem magazynowym, co znacznie utrudnia pracę.

Perspektywa budowy nowej siedziby stanowi jedyną nadzieję na polepszenie warunków funkcjonowania Biblioteki.

Abstract

The article describes the activity of the University of Silesia Circulation Department taking into account the work of particular sections. The attention was drawn to the difficulties in service functioning arising due to bad housing conditions of the library. Statistical data illustrating the activity of sections was presented.

Udostępnianie zbiorów w Czytelni Ogólnej i Matematycznej Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego. Spostrzeżenia dotyczące współczesnej obsługi czytelniczej

Czytelnie stanowiące oddzielne lokale biblioteczne przeznaczone do udostępniania prezencyjnego znane są od XIX wieku. Forma ta określana też „praudostępnianiem”¹ w dalszym ciągu jest jednym ze sposobów pożyczania różnorodnych zbiorów bibliotecznych, których stale przybywa. Wyróżnia się dwa rodzaje czytelni: ogólne – tworzone dla ogółu czytelników oraz specjalne (specjalistyczne) – przeznaczone głównie dla jednej kategorii użytkowników, bądź gromadzące jeden rodzaj piśmiennictwa².

Zautomatyzowane biblioteki nazywane są mediatekami, gdyż gromadzą różnorodne materiały biblioteczne, a więc oprócz drukowanych, także elektroniczne i multimedialne. Większość polskich bibliotek akademickich osiągnęła etap rozwoju instytucji hybrydowej³. Coraz mniej osób spędza czas na lekturze w czytelni; większość woli wypożyczyć dokumenty biblioteczne

¹ J. Wojciechowski: *Udostępnianie*. W: Tenże: *Bibliotekarstwo. Kontynuacje i zmiany*. Kraków 1999, s. 51

² *Bibliotekarstwo*. Red. Z. Żmigrodzki. Wyd. 2. Warszawa 1998, s. 158–161; J. Ratajewski: *Biblioteka*. Cz. 2: *Udostępnianie zbiorów i działalność informacyjna*. Katowice 1978, s. 7, 13–16.

³ Tzn. łączącej dwa światy: rzeczywisty, utworzony przez fizycznie istniejącą placówkę, z wirtualnym, obejmującym cyfrową przestrzeń informacyjną. Zob. L. Derfert-Wolf: „Klient nasz pan” – implikacje dla biblioteki dziś i jutro. W: *Czytelnik czy klient?* EBIB. Materiały konferencyjne nr 12. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/derfert.php>; G. Piotrowicz: *Model hybrydowy jako optymalny wariant funkcjonowania i rozwoju współczesnej biblioteki akademickiej*. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Rzeszów-Czarna, 1–3 czerwca 2005*. Rzeszów 2005, s. 11–24.

do domu, sporządzić odbitkę kserograficzną, sfotografować aparatem cyfrowym bądź zeskanować potrzebny tekst, skorzystać w Internecie ze wskazanych przez bibliotekarza źródeł.

Współczesne udostępnianie prezencyjne w bibliotekach naukowych było przedmiotem wielu badań, powstały interesujące artykuły i wystąpienia konferencyjne. Prezentowano w nich księgozbiory czyteln i ich zaplecza magazynowego, analizowano statystykę wykorzystania zbiorów i frekwencję czytelnictwa. Często materiał badawczy uzupełniano omówieniem ankiet i statystyk⁴. Rozpatrywano potrzeby czytelnictwa, także w aspekcie problematyki zarządzania jakością w bibliotece⁵.

W BUŚ w ostatnich latach nie przeprowadzano szczegółowych badań dotyczących tej problematyki, zaś nieliczne prace opublikowane w prasie bibliotekarskiej sięgają jeszcze ubiegłego wieku. Na uwagę zasługuje analiza wykorzystania księgozbioru Czytelni Ogólnej sporządzona przez Monikę Konieczną (Laber) i Małgorzatę Wagę⁶ oraz rozważania Marii Gacińskiej (Kycler) i Bogumiły Warzachowskiej na temat kompetencji czytelnictwa naszych użytkowników⁷. Pogłębiając tematykę udostępniania prezencyjnego, chcemy przedstawić niektóre ele-

⁴ E. Lepkowska, G. Kostecki: *Usługi biblioteczne w czytelnictwie na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Poznańskiej*. W: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność. Materiały konferencyjne: Poznań 15–17 czerwca 2005*. Red. H. Ganińska. Poznań 2005. T. 2, s. 30–41; B. Mikuszewska-Kamińska, R. Mroczek: *Słów kilka o czytelnictwie studentów AWF w Krakowie*. „Biuletyn Informacyjny” 2001 nr 1. Tryb dostępu: <http://biblioteka.awf.krakow.pl/biul101.htm>; E. Petrović, M. Michalski: *Czytelnik w drodze po informację prawniczą. Z doświadczeń pracownika informacji dziedzinowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. W: *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej. Łódź, 23–25 czerwca 2004 r. Materiały konferencyjne*. Łódź 2004, s. 257–272; J. Zabłotni: *Stan czytelnictwa w Czytelni Głównej BU KUL*. Tryb dostępu: http://pater.kul.lublin.pl/akademia/2005_02_28/czytelnictwo_w_cg_bu_kul_1989-2004.htm; E. Żelawska: *Czytelnia Biblioteki Głównej Politechniki Opolskiej*. „Bibliotekarz” 2002, nr 5, s. 19–21.

⁵ A. Spaleniak, Ż. Szerksznis: *Badania potrzeb użytkowników Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*. „Biblioteka” Nr 7 (2003), s. 79–94; Ż. Szerksznis, A. Spaleniak: *Użytkownik Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu – jego potrzeby, poziom zadowolenia i satysfakcji*. W: *Czytelnik czy klient?* Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/szerksznis.php>.

⁶ M. Konieczna, M. Waga: *Uwagi o wykorzystaniu księgozbioru Czytelni Ogólnej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. „Bibliotekarz” 1990, nr 10/11, s. 8–12; B. Warzachowska: *Uwarunkowania motywacji czytelnictwa studentów*. „Bibliotekarz” 1996, nr 11, s. 10–13; Taż: *Wpływ biblioteki i bibliotekarza na motywację czytelnictwa studentów*. „Bibliotekarz” 1997, nr 3, s. 9–11.

⁷ M. Gacińska, B. Warzachowska: *Formy pracy z czytelnikiem w katalogach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2001, nr 3, s. 46–49; Też: *Sprawności czytelnictwa studentów w ocenie nauczycieli akademickich a oferta dydaktyczna biblioteki uczelnianej*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2002, nr 3/4, s. 38–41.

menty pracy Czytelni Ogólnej i Czytelni Matematycznej. Obecnie funkcjonują one w obrębie Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej.

Czytelnia Ogólna początkowo działała pod nazwą Czytelnia Główna⁸, a następnie jako Czytelnia Humanistyczna, gdyż znajdowały się tutaj dzieła ogólne z zakresu nauk społecznych, historii, literatury, językoznawstwa⁹. Przez wiele lat w jednym lokalu funkcjonowały dwie czytelnie – Ogólna i Czasopism. W 1988 Czytelnia Ogólna stała się odrębną jednostką organizacyjną mającą na celu udostępnianie druków zwartych¹⁰. Ważnym wydarzeniem było umieszczenie tutaj księgozbioru Profesora Bogdana Suchodolskiego. Podczas sesji naukowej zorganizowanej 10 IV 1997, poświęconej działalności Profesora nadano czytelni Jego imię i odsłonięto tablicę pamiątkową autorstwa Krzysztofa Nitscha, artysty-rzeźbiarza, profesora krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych¹¹. W 2005 księgozbiór profesorski został przeniesiony do odrębnego magazynu, a jego miejsce zajęły czasopisma bieżące. U podłoża zmian leżało ponowne połączenie dwóch czytelni: Ogólnej i Czasopism. Po likwidacji Oddziału Czasopism (V 2007) czasopisma i prasa bieżąca stały się integralną częścią Czytelni im. Prof. B. Suchodolskiego.

W Czytelni Ogólnej zgromadzono ok. 13 tys. woluminów wydawnictw zwartych (w ostatnim roku sprawozdawczym odnotowano ich 12821)¹². Wśród nich znajdują się głównie encyklopedie (ogólne i specjalistyczne – z podziałem na polskie i obce) i słowniki (językowe, dziedzinowe). W profilu księgozbioru dominują publikacje reprezentujące nauki humanistyczne i społeczne. Uporządkowane są w kilkunastu działach: bibliotekoznawstwo, ekonomia, filozofia, historia, historia kultury, językoznawstwo, nauka o literaturze, medioznawstwo, naukoznawstwo, polityka, pedagogika, prawo, psychologia, religioznawstwo, socjologia, teksty literackie (w tym seria „Biblioteka Narodowa”). Na wyraźne zapotrzebowanie użytkowników wyodrębniono wydawnictwa dotyczące Unii Europejskiej. Posiadamy także zbiory z zakresu nauk przyrodniczych (biologii, geografii, medycyny, ochrony przyrody). W poszczególnych działach zastosowano podział wewnętrzny na: encyklopedie, słowniki, bibliografie, opracowania. W czytelni umieszczono także komplet „Prac Naukowych Uniwersytetu Śląskiego”. Księ-

⁸ *Przysposobienie biblioteczne*. Oprac. L. Kałkusieńska, J. Ratajewski. Katowice 1972, s. 32.

⁹ A. Kaszper, A. Kowolik: *Przysposobienie biblioteczne dla studentów Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1976, s. 33.

¹⁰ M. Konieczna, M. Waga: *Uwagi o wykorzystaniu księgozbioru Czytelni Ogólnej...*, s. 9.

¹¹ *Pamięci Prof. Bogdana Suchodolskiego*. „Gazeta Uniwersytecka” 1997, nr 43–44, s. 5.

¹² *Sprawozdanie z pracy Czytelni Ogólnej Biblioteki UŚ w roku 2007*. Maszynopis.

gozbiór czytelniany jest stale analizowany pod kątem przydatności merytorycznej, selekcjonowany i aktualizowany.

Znajduje się tu także ponad 370 tytułów czasopism zróżnicowanych tematycznie. W większości są to pozycje otrzymywane z prenumeraty. Periodyki uszeregowano alfabetycznie z wyłączeniem dzienników i kilku tygodników. Dysponujemy dużą grupą czasopism zagranicznych, m.in. „Nature”¹³ i „Science”. W czytelni prezentujemy zwykle rocznik bieżący i poprzedni, a starsze odsyłamy do magazynu; wyjątek stanowią „Bibliotekarz”, „Przegląd Biblioteczny”, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”. W ramach usługi specjalnej prowadzamy również zbiory oddane w depozyt do Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji.

W początkowym okresie istnienia BUŚ, zbiory matematyczne były udostępniane w Bibliotece Instytutu Matematyki (BIM), mieszczącej się przy ul. Wita Stwosza 17. Ponieważ lokal, który wówczas zajmowała BIM był zbyt mały dla wciąż powiększającego się księgozbioru, w grudniu 1971 przeniesiono czasopisma do pomieszczenia w gmachu Instytutu Matematyki i Fizyki przy ul. Uniwersyteckiej 4, tworząc czytelnię czasopism matematycznych. Już wtedy było wiadomo, że jest to chwilowe rozwiązanie problemu lokalowego. Priorytetem Dyrekcji Instytutu stało się jak najszybsze umieszczenie jednostki w zespole nowych budynków dydaktycznych, co nastąpiło w 1973. Wówczas Instytut Matematyki i Biblioteka znalazły siedzibę przy ul. Bankowej 14¹⁴. BIM włączono w strukturę BG UŚ¹⁵ i do połowy lat 80-tych działała w ramach Oddziału Udostępniania BG jako Czytelnia Matematyczna. Po powołaniu Oddziału Zbiorów Chemiczno-Matematycznych w 1985–2007 nadal pełniła funkcję czytelni instytutowej.

Księgozbiór Czytelni Matematycznej obejmuje ok. 12 tys. woluminów druków zwartych z dziedziny matematyki i informatyki, systematycznie uzupełnianych i aktualizowanych. Całość ułożona jest tematycznie w 36 działach, m.in. geometria, topologia, logika i teoria mnogości, analiza matematyczna, funkcje analityczne, analiza funkcjonalna, analiza numeryczna, równania różniczkowe, metody matematyczne w fizyce, biomatematyka, probabilistyka i statystyka, teoria liczb, kombinatoryka, algebra, teoria informacji, programowanie matematyczne, dydaktyka matematyki, matematyka elementarna, historia matematyki, konferencje, dzieła zebrane. W związku z nową specjalnością na studiach matematycznych „matematyka w finansach i ekonomii” powstał dział zawierający pozycje z zakresu „matematyka w ekonomii”. Osobne

¹³ W 2008 zrezygnowaliśmy z wersji drukowanej.

¹⁴ K. Pojda [oprac.]: *Sprawozdania z działalności Biblioteki Instytutu Matematyki*. Maszynopis.

¹⁵ H. Kot [oprac.]: *Biblioteka Główna. W: 10 lat Uniwersytetu Śląskiego*. 1968–1978. Red. J. Kantyka. Katowice 1978, s. 190.

miejsce w czytelni zajmują książki komputerowe, podzielone według poszczególnych zagadnień tej dziedziny wiedzy, m.in. języki programowania, bazy danych, grafika komputerowa, systemy operacyjne, sieci komputerowe, ochrona danych. Literatura o tematyce komputerowej szybko ulega dezaktualizacji, jest więc systematycznie selekcjonowana i uzupełniana, aby tworzony księgozbiór był wartościowy i zachowywał cechy nowości.

Na odrębnych regałach znajdują się podręczniki (podzielone i oznaczone według podstawowych dziedzin matematyki), opracowania ogólne, słowniki językowe, tablice matematyczne, słowniki i encyklopedie matematyczne. Oddzielnie wyeksponowano dzieła wybitnego polskiego matematyka Wacława Sierpińskiego. Ponieważ czytelnia umożliwia czytelnikom swobodny dostęp do półek (co czytelnicy bardzo sobie cenią), dla celów praktycznych bardziej popularne podręczniki umieszczono za ladą biblioteczną. Zapewnia to lepszą kontrolę i szybszą obsługę czytelników. Nowości książkowe, są eksponowane na wydzielonej półce, aby czytelnicy mogli się z nimi zapoznać.

Księgozbiór matematyczny obejmuje szereg cenionych przez matematyków serii wydawniczych, z których najliczniej reprezentowane są serie wydawnictwa Springer („Lecture Notes in Mathematics”, „Graduate Texts in Mathematics”, „Grundlehren der Mathematischen Wissenschaften”). Najpopularniejsza matematyczna seria polska, mająca oddzielne miejsce na półkach to „Monografie Matematyczne”, ukazujące się od 1932.

Czytelnia Matematyczna udostępnia 302 tytuły czasopism. Niektóre z nich dokumentują historię polskiej i światowej matematyki od XIX w. Z polskich czasopism warto wymienić:

- „Prace Matematyczno-Fizyczne”, od 1896¹⁶;
- „Wiadomości Matematyczne”, od 1914 do 1939, reaktywowane w 1955 i od tegoż roku wciąż nabywane do zbiorów;
- „Fundamenta Mathematicae”, którego pierwszy tom ukazał się w 1920;
- „Studia Mathematica”, ukazujące się od 1929;

Najstarsze zagraniczne czasopisma matematyczne wciąż kompletowane to:

- „Journal für die Reine und Angewandte Mathematik“, od 1826;
- „Mathematische Annalen” – w wersji drukowanej dostępne za 1869–2005, obecnie udostępniane w formie elektronicznej,
- „Annals of Mathematics” – dostępne od 1926.

¹⁶ Ukazujące się w 1888–1951. Tradycja tego czasopisma jest kontynuowana od 1955 przez „Prace Matematyczne” Polskiego Towarzystwa Matematycznego.

Aktualnie prenumerowanych jest 39 czasopism w tym 9 polskich. Poprzez dary, kupno i wymianę do czytelni wpływa na bieżąco 99 tytułów. W ramach konsorcjów, czytelnicy mają dostęp do ok. 682 tytułów pełnotekstowych czasopism elektronicznych z dziedziny matematyki. Serwisy e-czasopism dają olbrzymie możliwości wyszukiwawcze, co znacznie podwyższa jakość świadczonych przez czytelnię usług. Dużym plusem jest możliwość wyszukiwania artykułów według zagadnień, przez co użytkownicy zyskują łatwy i szybki wgląd do niezbędnych im materiałów.

Czytelnia Matematyczna posiada elektroniczny dostęp do międzynarodowej bibliografii Mathematical Reviews pn. MathSciNet. Zawiera ona ok. 2 mln opisów bibliograficznych z abstraktami publikacji z dziedziny matematyki i nauk pokrewnych (od 1940)¹⁷. Bazę charakteryzują wielorakie kryteria wyszukiwawcze, co zapewnia jej dużą popularność wśród pracowników naukowych i studentów starszych lat, poszukujących materiałów do prac magisterskich. Bibliotekarze równie często sięgają po tę czasami przysłowiową „ostatnią deskę ratunku”, zwłaszcza w sytuacji poszukiwań przy błędnym lub niekompletnym opisie bibliograficznym.

Z czytelni BUŚ może skorzystać każdy zainteresowany naszymi zbiorami, także osoby nie zapisane do wypożyczalni. Czytelnie mogą pomieścić jednorazowo kilkudziesięciu użytkowników (Ogólna – 42, Matematyczna – 35).

Czytelnię Ogólną odwiedzają studenci z całego Uniwersytetu Śląskiego, jednak przeważają osoby studiujące na Wydziale Nauk Społecznym i na Wydziale Filologicznym. Kilka lat temu, przed powstaniem nowego gmachu Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji chętnie bywali tu przyszli prawnicy. Wśród czytelników wciąż wzrasta grupa słuchaczy prywatnych szkół wyższych regionu. Użytkownicy Czytelni Matematycznej to głównie studenci matematyki i informatyki oraz pracownicy naukowcy Instytutu Matematyki. Czytelnia służy także studentom Akademii Ekonomicznej i Politechniki Śląskiej, uczniom i olimpijczykom szkół ponadpodstawowych, miłośnikom matematyki.

W ciągu ostatnich lat, zwłaszcza od 2004 można zaobserwować spadek liczby czytelników. W 2001–2003 Czytelnia Ogólna odnotowała znacznie więcej odwiedzin niż Matematyczna, jednak w kolejnych latach wartości były już zbliżone. Mniej (o kilkaset rocznie) niż w Czytelni Matematycznej bywa tutaj pracowników. Studenci stacjonarni są porównywalną grupą w obu czytelniach, w czytelni matematycznej bywa mniej studiujących zaocznie – nawet dwukrotnie. Kategoria tzw. „innych” zdecydowanie wyróżnia się w Czytelni Ogólnej.

¹⁷ D. Czarnocka-Cieciura: *Język haseł przedmiotowych KABA a Mathematics Subject Classification*. Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/kaba/czarnocka.php>.

W naszych czytelniach udostępniane są:

- zbiory stanowiące księgozbiór konkretnej czytelni – w naszym katalogu komputerowym określone jako „wolny dostęp”;
- dokumenty z magazynu – zarówno przeznaczone do „użytku w czytelni”, jak i do wypożyczenia;
- pozycje sprowadzone przez Wypożyczalnię Międzybiblioteczną;
- księgozbiór Prof. B. Suchodolskiego (w Czytelni Ogólnej);
- doktoraty (w Czytelni Ogólnej i w Pracowni Zbiorów Specjalnych);
- czasopisma;
- dokumenty elektroniczne i wirtualne.

Zamówienia składa się:

- poprzez wypisanie rewersu – jest to tradycyjna i wciąż popularna forma zamówień stosowana zarówno dla zbiorów czytelnianych, jak i magazynowych;
- komputerowo – metoda funkcjonuje od 2001, można zamawiać pozycje zlokalizowane w magazynie (do Czytelni: Chemicznej, Matematycznej, Ogólnej i Zbiorów Specjalnych) i w księgozbiorach podręcznych oddziałów zamkniętych BUŚ (tylko do Czytelni Ogólnej). Czas dostarczenia dokumentów wynosi od kilku minut do pół godziny.

Tabela 1. Frekwencja w Czytelni Ogólnej i Matematycznej (2001–2006)

Rok	prac.nauk.		stud. stac.		stud. zaocz.		inni		Razem	
	CzOg	CzM	CzOg	CzM	CzOg	CzM	CzOg	CzM	CzOg	CzM
2001	435	2046	9829	5861	1161	523	786	497	12211	8927
2002	328	1910	8224	6885	751	550	752	438	10055	8983
2003	298	1804	7387	5223	803	351	738	316	9226	7694
2004	305	1698	6113	5422	742	355	766	473	7926	7948
2005	357	1453	5451	5404	831	416	1048	423	7687	7696
2006	302	1465	5637	5205	667	361	1152	475	7758	7506

CzOg – Czytelnia Ogólna; CzM – Czytelnia Matematyczna; prac.nauk. – pracownicy naukowcy; stud.stac. – studenci stacjonarni; stud.zaocz. – studenci zaoczeni.

Źródło: Opracowanie własne sporządzone na podstawie sprawozdań z działalności czytelni: Matematycznej i Ogólnej.

W obu czytelniach zapewniamy wolny dostęp do półek, pozwalamy więc na korzystanie z zasobów podręcznych bez uprzedniego zamawiania. Nasi użytkownicy wolą podejść do półki i poszukać czegoś w odpowiednim dziale niż szukać w katalogu. W czytelniach nie zrezygnowaliśmy z tradycyjnych kartkowych katalogów. W Czytelnii Ogólnej prowadzimy katalog alfabetyczny zbiorów, natomiast katalog działowy zlikwidowano kilka lat temu ze względu na znikome wykorzystanie. Czytelnia Matematyczna posiada katalog alfabetyczny i rzeczowy. Czytelnicy chętnie korzystają tu z obu katalogów, ale też często liczą na „dobrą pamięć” bibliotekarza. W Czytelnii Ogólnej częściej poszukują dokumentów w katalogu komputerowym, tym bardziej, że pozycje z księgozbioru podręcznego opatrzone są w uwagach sygnaturą kierującą do półki.

Organizatorem i realizatorem udostępniania jest bibliotekarz, który podaje konkretne dokumenty, kieruje zainteresowanych do odpowiedniej półki, udziela wskazówek na temat księgozbioru, bierze pod uwagę sugestie dotyczące jego uzupełnienia. Wyjaśnia także jak prowadzić poszukiwania w katalogach, bibliografiach, bazach bibliograficznych (np. Biblioteki Narodowej) i pełnotekstowych. Nowym użytkownikom naszych czytelni poświęcamy więcej uwagi niż stałym bywalcom¹⁸. Większość czytelników oczekuje pomocy, którą zwykle otrzymuje.

Można zaobserwować wyraźną różnicę w wykorzystaniu zasobów czytelnianych. Księgozbiór Czytelni Matematycznej w zupełności zaspakaja potrzeby czytelnicze i zamawianie z magazynu BUŚ jest sporadyczne. Studenci zainteresowani są głównie podręcznikami polecanymi przez wykładowców. Często ich poszukiwania dotyczą bardziej szczegółowych zagadnień, np. pod kątem referatów czy prezentacji. Natomiast pracownicy naukowi sięgają po fachową literaturę, śledzą ukazujące się na bieżąco czasopisma i nowości książkowe.

W Czytelnii Ogólnej zbiór podręczny jest ważny w obsłudze czytelniczej, ale poza nim regularnie czerpiemy z zasobów magazynowych. Rocznie udostępniamy kilkanaście tysięcy woluminów z księgozbioru czytelnianego i kilka tysięcy woluminów z magazynu. Najczęściej wykorzystywane są słowniki językowe i leksykony biograficzne, ale także dzieła naukowe z zakresu ekonomii, filozofii, polityki, prawa. W ostatnich latach czytelnicy szczególnie często poszukiwali publikacji na temat europejskich programów edukacyjnych, roli matki w rodzinie, równouprawnienia kobiet i mężczyzn w prawie pracy.

¹⁸ Nie inaczej jest w innych bibliotekach, por. M. Cupa, M. Berduszek: *Bibliotekarz na miarę czasów*. W: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej*, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r. *Materiały konferencyjne*. Łódź 2006, s. 175–184; P. Weigt: *Bibliotekarz XXI wieku – umiejętności i predyspozycje do pracy z czytelnikiem*. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich...*, s. 107–115.

Statystyka uwzględnia także dokumenty sprowadzone z innych działów BUŚ, np. z Pracowni Zbiorów Specjalnych oraz za pośrednictwem Wypożyczalni Międzybibliotecznej z różnych bibliotek krajowych i zagranicznych, jak również prace magisterskie z Archiwum UŚ (w tabeli 2, kategoria spoza). Czyelnicy często przynoszą ze sobą własne materiały, dlatego ujmujemy je w statystyce. Ponadto bierzemy pod uwagę tzw. zamówienia niezrealizowane. Od roku akademickiego 2005/2006 notujemy wykorzystanie księgozbioru prof. B. Suchodolskiego, z którego niektóre pozycje zostawiamy na stałe w czytelni.

Tabela 2. Udostępnianie zbiorów w Czytelni Ogólnej (2001–2007)

Rok	Czytelnia	Magazyn	Spoza	Własne	Niezreal.	Ks. Such.	Ksero
2001	14668	8651	699	2267	1853	–	–
2002	11851	6899	664	2017	1120	–	–
2003	10414	6151	755	2501	720	–	–
2004	10788	5547	763	1697	568	–	5030
2005	11015	6142	368	870	673	200	6064
2006	12645	5750	315	815	653	888	7573
2007	12186	5328	248	715	600	801	6922

Ks. Such. – Księgozbiór prof. B. Suchodolskiego; Niezreal. – zamówienia niezrealizowane.

Źródło: Opracowanie własne sporządzone na podstawie sprawozdań z działalności Czytelni Ogólnej.

W 2007 udostępniono ponadto ok. 290 tytułów czasopism, najczęściej były to pozycje z zakresu bibliotekoznawstwa, prawa, psychologii i socjologii, z językoznawstwa i literaturoznawstwa. Z tytułów zagranicznych największą popularnością cieszyły się: „Nature”, „Newsweek”, „Science”. Korzystano także z dostępu do archiwum internetowego dzienników polskich; najwięcej logowań miała „Gazeta Wyborcza” i Rzeczpospolita”.

Trudno sobie obecnie wyobrazić udostępnianie bez zastosowania technologii elektronicznych. Wszystkie nasze czytelnie wyposażone są w stanowiska komputerowe: Czytelnia Ogólna – 14, Czytelnia Matematyczna – 8. Corocznie z zasobów internetowych tylko w Czytelni Ogólnej korzysta ponad tysiąc osób, przełomowy okazał się 2002 – odnotowano wtedy 2017 użytkowników.

Podczas udostępniania czasopism często sięgamy do bazy *Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne* stanowiącej efekt współpracy Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji

Naukowej UŚ i Biblioteki Uniwersyteckiej¹⁹, jak również do zbiorczej listy czasopism elektronicznych obejmującej ponad 16 tys. tytułów dostępnych w sieci komputerowej UŚ²⁰. Niejednokrotnie zamiast podawać periodyki w postaci tradycyjnej, uczymy korzystania z ich wersji elektronicznych, oszczędzając czas i eliminując konieczność zamawiania z magazynu bądź poszukiwań na półce.

Rozwój techniki wzbogaca możliwość wyboru, np. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego* jest w czytelni zarówno w postaci tradycyjnej książki, jak i na nośniku optycznym; istnieje także jego wersja wirtualna w Dir – „Domenie internetowych repozytoriów wiedzy”. Coraz częściej polecamy i zwracamy uwagę na publikacje z sieci. Korzystanie z tego typu zasobów jest łatwe i wygodne, nie wymaga bezpośredniej wizyty w bibliotece. Jednak dzięki pomocy bibliotekarzy oraz szkoleniom bibliotecznym czytelnik pogłębia wiedzę i umiejętności w zakresie wyszukiwania w tych źródłach. Popularyzujemy przede wszystkim Śląską Bibliotekę Cyfrową. Dużym ułatwieniem w przypadku bibliotek wirtualnych jest możliwość ich przeszukiwania za pomocą wyszukiwarki Google.

Biblioteki cyfrowe stają się szczególnie użyteczne, kiedy czytelnicy sygnalizują luki w zbiorach BUŚ. Wtedy proponujemy im odszukanie danego dzieła w zasobach wirtualnych i często bierzemy udział w tych poszukiwaniach, odkrywając przy tym brakujące nam dzieła.

Istotą pracy omawianych czytelni jest obsługa studentów i pracowników naukowych, którzy oczekują przede wszystkim szybkiego i łatwego dostępu do zasobów informacji. W dalszym ciągu na miejscu w bibliotece udostępniamy głównie tradycyjne książki i czasopisma, ale coraz częściej korzystamy z materiałów umieszczonych w Internecie. Bibliotekarze mając do dyspozycji media elektroniczne, wychodzą naprzeciw różnorodnym potrzebom czytelniczym i stwarzają dogodne warunki do otrzymania poszukiwanych dokumentów. O formie materiału, z którego skorzysta decyduje sam użytkownik; jeśli woli wersję drukowaną, należy mu ją udostępnić, bądź wskazać miejsce jej przechowywania, poinformować, że jeden dokument istnieje w postaci drukowanej, elektronicznej i wirtualnej.

Czytelnie, będąc ważnym warsztatem pracy dydaktycznej i naukowej, długo jeszcze nie stracą swoich użytkowników. Mimo dużej konkurencji ze strony źródeł elektronicznych istniejących w sieci, bibliotekarze są niezbędni jako przewodnicy po źródłach informacji różnego typu.

¹⁹ *Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne*. Tryb dostępu: <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/>.

²⁰ *Zbiorcza lista czasopism elektronicznych Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Tryb dostępu: <http://atoz.ebsco.com/titles.asp?Id=slaski&sid=97248377&TabID=2>.

The article presents two reading rooms: Main and Mathematical functioning as a part of Circulation and Information Science Department at the University of Silesia Library. There were described several historical facts, type and subject matters of collected books. There were presented issues concerning reader service and circulation rules. There were pointed out some new possibilities that nowadays can be offered to the readers thanks to information technology and the Internet universality. On the basis of statistics ran in the reading rooms the readers visiting both reading rooms were described and there was conducted quantity analysis of available documents.

Oddział Czasopism w strukturze Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1978–2005

Historia Oddziału Czasopism

W latach 1973–1978 w strukturze Oddziału Gromadzenia Zbiorów (OGZ) działała sekcja czasopism, zajmująca się zakupem czasopism krajowych i zagranicznych oraz ich akcesją. Udostępnianie czasopism prowadziła Czytelnia Ogólna.

W 1978 (1 X) powołano Oddział Czasopism (OCz). Do jego zadań należała prenumerata i zakup wydawnictw od dziennika do półrocznika, inwentaryzowanie i katalogowanie czasopism. Wydawnictwami nieregularnymi oraz rocznikami zajmował się OGZ.

W 1978–1980 skatalogowano i zainwentaryzowano ponad 800 tytułów czasopism (14590 woluminów). Ze względu na trudne warunki lokalowe, opracowane czasopisma przeniesione zostały do pomieszczeń w budynku Wydziału Nauk Społecznych. W trakcie porządkowania magazynu nastąpiła zmiana decyzji władz uczelni – pomieszczenia w budynku WNS miały zostać opróżnione, natomiast czasopisma należało przenieść na poddasze budynku Instytutu Fizyki. Czasopisma opracowane miały być ustawione na regałach, a czasopisma nieopracowane – złożone w stosach na podłodze. Decyzja ta okazała się niefortunna. W trakcie przeprowadzki zawaliły się metalowe regały, czasopisma zostały więc przetransportowane do piwnic, co oddziaływało desktrukcyjnie na zbiory i poważnie utrudniało ich udostępnianie.

Część zbiorów czasopiśmienniczych pozostawała nadal w magazynach biblioteki w budynku macierzystym. W tej trudnej sytuacji Dyrekcja Biblioteki podjęła decyzję o czasowym zawieszeniu opracowania czasopism. Wydawnictwa ciągle kupowane antykwarycznie katalogowane były w Oddziale Opracowania Zbiorów i inwentaryzowane jako pozycje zwarte.

Problem magazynowania czasopism narastał z każdym rokiem zważywszy, że roczny zakup wynosił ok. 2900 tytułów. Przeładowane magazyny biblioteki zagrażały paraliżem udostępniania.

W 1981 OCz zajmował jedno pomieszczenie na parterze, po roku został przeniesiony do pokoju z dostępem do windy, tzw. przechodniego, gdzie trudno było pracować w skupieniu. Starano się podzielić prace tak, aby sekcja prenumeraty i zakupu czasopism była oddzielona od sekcji opracowania.

W 1986 władze Uczelni przekazały na potrzeby biblioteki pomieszczenia po stołówce w budynku Rektoratu. Kierownik OCz przygotował program użytkowania tych pomieszczeń. Zakładał on włączenie w strukturę Oddziału Czytelni Czasopism wraz z magazynami. Prace adaptacyjne trwały dwa lata.

W lipcu 1988 przeprowadzono do nowych pomieszczeń pracownię OCz i bieżące czasopisma z Czytelni Ogólnej. Wraz z rozpoczęciem roku akademickiego 1988/1989 otwarto Czytelnię Czasopism. Przeniesienie zbioru czasopism archiwalnych zaplanowano na rok następny, przyczyną były opóźnienia w realizacji zamówienia na regały metalowe – wytrzymałe, funkcjonalne i nowoczesne.

W 1989 zrealizowano wreszcie ideę, aby całość prac związanych z gromadzeniem i opracowaniem wydawnictw periodycznych odbyła się w jednym miejscu; reorganizacja ta znacząco usprawniła pracę, eliminując szereg czynności powtarzalnych.

Początkowo niewiele osób w środowisku akademickim wiedziało o powstaniu Czytelni Czasopism, niewielu też kojarzyło tę agendę z Biblioteką Główną. W pierwszych miesiącach działalności Czytelnię odwiedzało do 10 osób dziennie.

Konieczne stało się podjęcie działań marketingowych, aby szybko i skutecznie rozreklamować Czytelnię Czasopism Biblioteki Głównej, zaakcentować jej status, zachęcić dostępniymi środkami do korzystania ze zgromadzonego zasobu w przyjaznej atmosferze. Wykorzystywano do tego celu m.in. pracowników naukowych, aby polecali swoim studentom zbiory nowej czytelni, zachęcano nowościami wydawniczymi. Jako pierwsi Czytelnię zaczęli odwiedzać studenci Wydziału Prawa i Administracji, potem dołączyli studenci Wydziału Nauk Społecznych. Już w pierwszym roku działalności liczba korzystających wzrosła do 50 osób dziennie.

Szybko ogromny wysiłek pracowników OCz został zniweczony przez generalny remont instalacji grzewczej. Czytelnia została wyłączona z użytkowania na ponad cztery miesiące. Czytelnicy rozproszyli się po innych bibliotekach; po ponownym uruchomieniu trzeba było rozpoczynać wszystko od początku.

Po dwóch latach działalności, na podstawie zdobytego doświadczenia, w tzw. drugiej czytelni zorganizowano wolny dostęp do półek z księgozbiorem podręcznym wybranych czasopism archiwalnych, z których najczęściej korzystali czytelnicy.

Kiedy wydawało się, że sytuacja z czasopismami została w miarę unormowana OCz dotknęła powódź. W lipcu 1995 po ulewnym deszczu, wylała rzeka Rawa zamieniając w ciągu godziny OCz w cuchnący basen, po którym pływały czasopisma, w tym tak cenne jak np. „Wiadomości” M. Grydzewskiego i „Po Prostu”. Woda zalała pomieszczenia na wysokość 40 cm. Wysoka temperatura powietrza, zalanie silnie żrącymi ściekami spowodowało, że całkowitemu zniszczeniu uległy 1043 tytuły (7254 woluminy) czasopism.

Ocalałe zbiory, meble, regały wyniesiono z pomieszczeń, które zdezynfekowano i przystąpiono do prac remontowych. Po trzech miesiącach, w listopadzie 1995 od nowa przystąpiono do urządzania Czytelni. Dzięki ogromnemu wysiłkowi zespołu Biblioteki, a w szczególności pracowników OCz, 7 grudnia uruchomiono Czytelnię Czasopism.

Na początku 1995 OCz otrzymał pierwszy komputer, który zastąpił maszyny do pisania i całkowicie zrewolucjonizował pracę. Praktycznie zaczęto wykorzystywać opracowany wcześniej – wspólnie z informatykiem Piotrem Kowalskim – program prenumeraty czasopism krajowych i zagranicznych. Po wprowadzeniu do niego tytułów czasopism i rachunków możliwe stały się: wydruki w postaci wykazów tytułów w układzie alfabetycznym, z podziałem na biblioteki wydziałowe. Ponadto program liczył i bilansował wydatki, co przy kosztach prenumeraty rzędu 16 miliardów zł (przed denominacją) stanowiło ogromne usprawnienie pracy.

Na przełomie 1997/1998 Oddział otrzymał następne dwa komputery. Współpracująca z biblioteką firma Max Elektronik budowała program PROLIB – moduł Opracowania Zbiorów. Pracownicy przystąpili do współpracy i testowania programu. Jednocześnie przedstawiono firmie opracowany przez bibliotekarzy OCz schemat programu dla gromadzenia wydawnictw ciągłych w systemie PROLIB.

W 1997 świat czasopism naukowych został zrewolucjonizowany przez pojawienie się czasopism elektronicznych. Początkowo czasopisma w wersji on-line udostępniane były w Oddziale Informacji Naukowej.

W grudniu 1998 rozpoczęto inwentaryzowanie i katalogowanie czasopism w systemie PROLIB; jednocześnie wprowadzono nową normę katalogowania wydawnictw ciągłych. Pojawiające się problemy starano się rozwiązywać wspólnie z OOO.

W 1999 Czytelnia wzbogaciła się o cztery stanowiska komputerowe dla czytelników, przy których można było korzystać z pokaźnego zasobu baz danych i czasopism elektronicznych oraz z Internetu. Liczba czytelników korzystających z elektronicznych źródeł informacji systematycznie wzrastała. W roku akademickim 1999/2000 odnotowano frekwencję dla czterech stanowisk komputerowych powyżej 1500 użytkowników.

W 2000 czasopisma elektroniczne zdominowały świat wydawniczy czasopism. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego wykorzystywała wszelkie możliwości powiększania zbioru czasopism on-line. W prenumeracie czasopism zagranicznych na 2001 zamówiono 170 tytułów, które posiadały bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej. Poprzez szkolenia i wydawanie informatorów Oddział Informacji Naukowej upowszechniał najnowsze źródła pozyskiwania wiedzy wśród pracowników naukowych i studentów. Liczba odwiedzin w Czytelni Czasopism w 2001 zbliżała się do 10000, informacji za pomocą komputera szukało już blisko 2000 osób.

Opracowano plan modernizacji Czytelni Czasopism pod kątem powiększenia liczby stanowisk komputerowych. Jednocześnie zredukowano liczbę tytułów prasy codziennej na rzecz płatnych serwisów on-line, m.in. dzienników „Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”, „Gazeta Prawna”, co pozwalało na wygospodarowanie dodatkowego miejsca w magazynie, a jednocześnie dzięki udostępnianiu ich w sieci zmniejszało koszty prenumeraty wymienionych tytułów w skali uczelni.

W 2002 staliśmy się uczestnikami konsorcjum Elsevier, mieliśmy zagwarantowany pełnotekstowy dostęp do 6700 tytułów czasopism zagranicznych.

Jednocześnie przyspieszeniu uległy plany budowy nowego gmachu biblioteki. Sześcioletnia perspektywa dawała nadzieję na wdrożenie nowatorskich koncepcji, także w dziedzinie czasopism. Kierownik działu opracował plan dla czasopism pt. „Informatorium”. Koncepcja zakładała połączenie OCz z OIN, aby stworzyć w jednym miejscu podręczny warsztat pomocniczy dla studentów i pracowników naukowych, w oparciu o dostępne źródła informacji (bazy danych, czasopisma on-line, bieżące czasopisma w wersji print, informatory, katalogi wydawców, wydawnictwa bibliograficzne).

Brak miejsca w magazynach zmuszał do ograniczania bieżących zakupów, dokonywania trudnych wyborów i ostrej selekcji posiadanych zbiorów.

W 2005 władze administracyjne UŚ podjęły decyzję o odebraniu bibliotece pomieszczeń, w których mieścił się OCz. Pieczołowicie gromadzony księgozbiór periodyków uległ rozproszению – zbiory archiwalne przekazano w depozyt Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji, czasopisma bieżące przeniesiono do pomieszczeń Czytelni im. Bogdana Suchodolskiego. Decyzja ta spowodowała poważne straty w obszarze tożsamości BUŚ. Studenci i pracownicy naukowi utracili możliwość dostępu do całości zbiorów czasopiśmienniczych w jednym miejscu.

Profil zbiorów czasopiśmienniczych, prenumerata i zakup

Zbiór periodyków kształtowany był na przestrzeni lat zgodnie z potrzebami użytkowników. Czasopisma gromadzono planowo, w celu zapewnienia starannego i przemyślanego zbioru periodyków, ściśle odpowiadającego kierunkom naukowym reprezentowanym na Uniwersytecie Śląskim. Księgozbiór czasopiśmienniczy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego ma charakter interdyscyplinarny z przewagą czasopism o profilu społeczno-humanistycznym.

Trudne koleje losu tych zbiorów opisane wcześniej, a szczególnie powódź z 1995, spowodowały duże luki w ciągach czasopism. Przez lata systematycznie uzupełniano braki poprzez dary i wymianę międzybiblioteczną.

Gromadzenie zbiorów odbywało się głównie poprzez kupno i prenumeratę.

W latach 70-tych prenumerata czasopism bieżących kształtowała się na poziomie 2600 tytułów. W tym czasie Biblioteka Główna prowadziła prenumeratę i zakup dla Biblioteki Instytutu Fizyki.

Czasopisma z tzw. II obszaru płatniczego finansowane były centralnie przez ówczesne Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Zakupem i kolportażem zajmowała się Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw w Warszawie. Uczelnia nie miała praktycznie wpływu na wysokość dotacji i w małym stopniu na kształt prenumeraty. Istniał przymus prenumeraty czasopism z obszaru byłego RWPG. Dla przykładu w 1980 z krajów socjalistycznych prenumerowano 1068 tytułów periodyków, a z krajów kapitalistycznych 678 tytułów.

W 1981 zarysował się kryzys w prenumeracie z krajów kapitalistycznych. Czasopisma wpływały do biblioteki nieregularnie, odnotowywano duże braki zarówno całych tytułów jak i poszczególnych numerów. Centrala Kolportażu Prasy, ówczesny dystrybutor czasopism naukowych na kraj i dysponent dewizowych środków płatniczych nie był w stanie wywiązać się z zobowiązań płatniczych wobec zachodnich wydawców.

W 1982 na polecenie Ministerstwa dokonano, przy współudziale wszystkich bibliotek wydziałowych, weryfikacji dotychczasowej prenumeraty czasopism zagranicznych. Wytypowano do dalszej prenumeraty 409 tytułów. Pojawiła się wówczas możliwość otrzymywania w darze od Ambasady Amerykańskiej pewnej liczby tytułów z angielskiej strefy językowej. OCz przygotował propozycje 60 tytułów, ostatecznie w 1983 otrzymaliśmy tą drogą 15 tytułów.

Na skutek drastycznych oszczędności w uczelni, zmniejszono dotychczasową prenumeratę czasopism polskich o 161 tytułów, czasopism radzieckich o 137 tytułów, czasopism z Krajów Demokracji Ludowej o 59 tytułów.

W 1983 w Oddziale opracowano „Kartotekę czasopism polskich prenumerowanych w BG i w sieci bibliotek wydziałowych UŚ”. Przyjęto następujący podział: czasopisma gromadzone

w zbiorach, przechowywane przez pięć lat, przechowywane przez jeden rok. Miało to zapobiec prenumerowaniu jednego tytułu przez kilka bibliotek wydziałowych, zmniejszyć koszt prenumeraty i uporządkować gromadzenie czasopism w sieci bibliotek uniwersyteckich. Konsekwencją tych prac było wydanie drukiem *Wykazu czasopism polskich przechowywanych w sieci bibliotek Uniwersytetu Śląskiego. Część 1*.

Ze względu na zmniejszenie prenumeraty czasopism z II obszaru płatniczego zamieniono część czasopism w wersji print na mikrofiszę, zakupując 85 tytułów czasopism dla Oddziału Matematyczno-Chemicznego.

W 1985 na polecenie Ministerstwa skreślono z prenumeraty zagranicznej dalsze 46 tytułów. Mimo to w następnym roku na zamówionych 140 tytułów z USA nie wpłynęło do biblioteki 108 tytułów.

W połowie 1987 Biblioteka Jagiellońska, koordynator prenumeraty czasopism z II obszaru płatniczego na Polskę południową, zaproponowała aby wytypować tytuły czasopism, które są bezwzględnie konieczne dla realizacji procesu naukowo-dydaktycznego, te mały wpływać do biblioteki w pierwszej kolejności, pozostałe periodyki przychodziłyby z opóźnieniem. Zastosowaliśmy się do tego polecenia, mimo to sytuacja nie poprawiła się. W latach 1987–1990 skreślono z prenumeraty dalszych 290 tytułów czasopism z krajów socjalistycznych.

Na początku 1990 Ministerstwo Edukacji Narodowej odmówiło finansowania całej prenumeraty tj. 370 tytułów z tzw. II obszaru płatniczego, zapewniło pokrycie kosztów 115 tytułów czasopism z angielskiej strefy językowej, pozostałe czasopisma miała sfinansować sama uczelnia. W tej sytuacji Biblioteka zmuszona była skreślić z prenumeraty 123 tytuły. Z budżetu uczelni pokryto koszty prenumeraty 125 tytułów czasopism zachodnich. Pojawiła się po raz pierwszy oferta zakupu bezpośrednio u zagranicznych kolporterów. Zdecydowano zamówić czasopisma z II obszaru płatniczego w niemieckiej firmie Lange und Springer z siedzibą w Berlinie. Zaprenumerowano 300 tytułów, zabezpieczając na ten cel kwotę 340 tysięcy DM. Współpraca z zagranicznym dostawcą na początku dostarczała wiele problemów, należało poznać inny niż nasz system księgowy, bowiem rozliczenia finansowe tej prenumeraty były prowadzone przez bibliotekarzy zajmujących się czasopismami.

W tym okresie załamaniu uległ rynek wydawniczy czasopism polskich – tylko w 1990 przestało się ukazywać 68 tytułów. W stan likwidacji został postawiony główny dostawca RSW Prasa-Książka-Ruch. Na zamówione 430 tytułów, w drugim kwartale otrzymaliśmy 212 tytułów. Obowiązywało odnawianie prenumeraty co kwartał. W tej sytuacji dla zapewnienia kompletności i aktualności zbiorów nowe czasopisma kupowano w kioskach Ruch, po jednym numerze. Inną drogą pozyskiwania czasopism było zamawianie bezpośrednio u wydawców.

Twarde prawa rynku spowodowały, że wiele tytułów naukowych przestało się ukazywać natomiast lawinowo wzrastała liczba tzw. tabloidów. Przyjęto zasadę, że będzie się kupować nowości wydawnicze i po pewnym czasie komisyjnie decydować o ich przydatności dla potrzeb biblioteki. Drogą indywidualnej prenumeraty i kupna zdołano zabezpieczyć dla zbiorów około 80% nowości ukazujących się na polskim rynku wydawniczym.

Do biblioteki zaczęły wpływać czasopisma „promocyjne” – wydawnictwa i redakcje przesyłały pierwsze numery nowych tytułów, dokonywano oceny ich wartości i decydowano o wprowadzeniu do zbiorów. Zmieniła się też forma zamawiania tytułów u wydawców, prenumeratę odnawiano na kilka numerów, na kwartał, rzadko na rok.

Znacznemu zmniejszeniu uległa prenumerata czasopism z byłych krajów socjalistycznych. Z powodu małego ich wykorzystania i podwyżki cen o prawie 500% zrezygnowano z większości tytułów i w zamian kupiono cieszące się dużym zainteresowaniem czasopisma z Europy Zachodniej i USA.

W 1992 utrzymywała się niestabilna sytuacja na rynku wydawniczym czasopism polskich – oferta kolportera, którym był Ruch S.A – Oddział w Katowicach ulegała zmianie co kwartał.

Po roku współpracy z Lange und Springer dokonano jej oceny – nie był to łatwy okres. Złożyło się na to wiele nieporozumień wynikających ze złego odczytania zamówień, braku odpowiedzi na nasze monity, niejasnej dla nas księgowości. Mimo trudności zdecydowano przedłużyć współpracę z tym kolporterem o następny rok. W 1992 sytuacja finansowa Uczelni była na tyle trudna, że po raz pierwszy za prenumeratę czasopism zachodnich zapłacono w dwóch ratach¹, bowiem do grudnia brak było pełnego zabezpieczenia finansowego na ten cel².

W prenumeracie polskiej utrwaliła się tendencja tzw. indywidualnej prenumeraty, co oznaczało, że każdy wydawca dyktował swoje warunki. Często zdarzało się, że po wpłaceniu przedpłaty ukazywał się pierwszy i jedyny numer czasopisma; pracownicy OCz podejmowali działania zmierzające do odzyskania zadatkowanych kwot.

Po raz pierwszy wówczas zamówiono dwa tytuły czasopism dla Czytelni Matematyczno-Chemicznej na innym nośniku informacji niż papierowy tj. na CD-ROM.

Był to okres, kiedy większość uczelni wyższych borykała się z trudnościami finansowymi. Do Polski napływała pomoc zagranicznych fundacji. Nasza uczelnia też otrzymała propozycje: od Fundacji Batorego – bezpłatną prenumeratę ok. 300 tytułów czasopism z dziedziny nauk

¹ Druga rata w styczniu 1993.

² W grę wchodziła kwota 4 mld. 400 mln. zł.

humanistycznych oraz od Fundacji Sabre – częściowe pokrycie kosztów prenumeraty czasopism z angielskiej strefy językowej. Obie oferty napłynęły za pośrednictwem Uniwersytetu Warszawskiego. Propozycje rozesłano do bibliotek wydziałowych, opracowano wnioski, wytypowano tytuły, zabezpieczono fundusze a następnie przesłano opracowane materiały do Warszawy. W konsekwencji tej akcji z Fundacji Batorego uczelnia nie otrzymała żadnego tytułu, a z Fundacji Sabre zaledwie 4 tytuły, pod warunkiem pokrycia części kosztów prenumeraty.

Na początku 1995 wdrożono program komputerowy, który pozwalał na pełną rejestrację bieżącej prenumeraty łącznie z rozliczeniami finansowymi, co przyspieszyło przygotowanie szacunkowych kosztów prenumeraty na następny rok. Program dawał możliwość przeglądania i drukowania bieżących wpływów wg różnych kryteriów.

Trudności finansowe jakie przeżywała uczelnia odbijały się również na gromadzeniu zbiorów czasopiśmienniczych. Władze UŚ wprowadziły nowy system finansowania prenumeraty czasopism zagranicznych. Każdy wydział zobowiązany został do zabezpieczenia procentowo określonej kwoty ze środków własnych na prenumeratę potrzebnych tytułów czasopism. W 1996 wydziały przeznaczyły na ten cel 30% ze środków na badania własne. W następnych latach sposób finansowania prenumeraty zagranicznej podlegał różnym zmianom w zależności jak dużą dotację na ten cel otrzymała uczelnia z Komitetu Badań Naukowych.

W 1995 wprowadzono denominację, miliardowe wydatki na prenumeratę zamieniły się na kwoty wyrażane w milionach. Liczba baz danych na CD-ROM wzrosła do 7 tytułów.

W 1996 na konferencji, która odbyła się w Uniwersytecie Śląskim zainaugurowano wdrożenie projektu TEMPUS PHARE obejmującego sieciowe rozpowszechnianie baz danych na CD-ROM za pomocą systemu INFOWARE CD/HD. Projekt powstał we współpracy Uniwersytetu Śląskiego, Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Uniwersytetu Opolskiego oraz trzech uniwersytetów europejskich: w Trewirze, w Tours i w Brukseli. Najważniejsze nasze bazy danych to: Science Citation Index, Social Science Citation Index, Eurocat, Lisa, Ulrich's Plus.

W 1997 weszła w życie Ustawa o Zamówieniach Publicznych. Czasopisma jako towar zostały objęte procedurą przetargu. Pracownicy przygotowali dokumentację i przeprowadzili przetargi na czasopisma polskie, zagraniczne z Europy Wschodniej, zagraniczne z Europy Zachodniej i USA, bazy danych. Wymagało to szczegółowego zapoznania się z Ustawą, opracowania projektów umów, przygotowania specyfikacji istotnych warunków zamówienia. Przekroczyliśmy kolejny próg dopasowania prenumeraty czasopism do przepisów niedoskonałej Ustawy. Wówczas wydatki na czasopisma kształtowały się na poziomie 1400 tys. złotych.

W 1998 sporządzono *Wykaz bieżących czasopism polskich prenumerowanych w Bibliotece Głównej i w bibliotekach wydziałowych* w postaci bazy na dyskietce.

W 1999 Czytelnia Czasopism wzbogaciła się o 4 stanowiska komputerowe dla czytelników, przy których można korzystać z baz danych i z czasopism elektronicznych.

W 2000 prenumerowaliśmy 972 tytuły czasopism polskich i zagranicznych, 41 tytułów baz danych, 98 tytułów czasopism elektronicznych oraz 236 tytułów czasopism elektronicznych z Academic Press i 50 tytułów czasopism elektronicznych z platformy Physics Direct w wersji testowej.

Obraz biblioteki zdecydowanie zmieniło upowszechnienie się dostępu do elektronicznych źródeł informacji takich jak czasopisma elektroniczne i bazy danych. Rozwój Internetu doprowadził do tego, że usługą, która wywołuje obecnie największy ruch w sieci jest WWW. Powodzenie, jakim cieszy się ta usługa wśród użytkowników, wynika z wykorzystania środowisk graficznych, które dają większe możliwości prezentacji danych. Czasopisma elektroniczne dostępne przez WWW tworzone są najczęściej przy pomocy języka HTML, są więc atrakcyjniejsze dla użytkownika chociażby ze względu na formę zewnętrzną, która może być dzięki temu bardzo zbliżona do znanej, drukowanej wersji danego pisma lub może być od niej bogatsza formalnie i treściowo. Wykorzystując możliwości m.in. języka HTML wzbogacić można elektroniczne publikacje o elementy dźwiękowe, animowane, o elementy graficzne, które mogą być odpowiednio zmodyfikowane, np. poprzez dodanie najświeższych danych, dodanie dokumentów związanych z danym tematem, szybki i różnorodny sposób przeszukiwania danych.

Znakiem naszych czasów jest szybkość w dotarciu do informacji. BUŚ ma ambicje, aby nie wypaść z tego nurtu.

Udostępnianie zbiorów

Do 1988 zbiory czasopiśmiennicze udostępniane były w Czytelni Ogólnej łącznie z książkami. Brak dodatkowej powierzchni – w Czytelni i magazynie, wobec ciągle powiększającego się zbioru czasopism (2600 tytułów czasopism w prenumeracie rocznej) – powodował, że problem czasopism stawał się problemem do natychmiastowego rozwiązania. W planach zagospodarowania pomieszczeń w budynku Rektoratu znalazła się także Czytelnia Czasopism wraz z magazynami.

W 1988 dokonano rozdziału zbiorów pozostawiając w Czytelni Ogólnej wydawnictwa ciągle nieregularne i roczniki, czasopisma bieżące i archiwalne przeniesiono do nowych, przystosowanych do tego celu pomieszczeń. Powstała nieduża Czytelnia Czasopism, w której urządzono 18 miejsc i 2 stanowiska z czytnikami do mikrofilmów oraz magazyn na ok. 25 tys. woluminów.

W 1988 (1 X) została otwarta Czytelnia Czasopism. Początki nie były łatwe, odnotowywano codziennie od pięciu do dziesięciu odwiedzin, niska frekwencja wiązała się z brakiem przez rok dostępu do czasopism archiwalnych³.

W 1990 liczba czytelników wzrosła do 4250, udostępniono 10230 woluminów z magazynu i ok. 30 tys. woluminów czasopism bieżących. Stałymi czytelnikami byli studenci Wydziału Prawa i Administracji i Wydziału Nauk Społecznych. W tymże roku przebudowano układ czasopism w Drugiej Czytelni (z wolnym dostępem do półek). Na podstawie dwuletniej praktyki zgromadzono ciągi czasopism archiwalnych, z których najczęściej korzystali czytelnicy, utworzono dwa stanowiska do pracy bezpośrednio przy regałach, tak aby ułatwić korzystanie z literatury fachowej.

Z roku na rok powiększała się liczba korzystających z Czytelni, np. w 1994 odnotowano 7800 osób; zdarzało się, że studenci czekali na wolne miejsce. Dobra opinia o pracy Czytelni cieszyła, ale i mobilizowała.

Dyżurujący bibliotekarze prowadzili kartotekę tytułów czasopism bieżących, o które najczęściej pytali czytelnicy, a których nie posiadaliśmy w naszych zbiorach, aby w miarę możliwości uaktualniać zbiory wychodząc naprzeciw oczekiwaniom środowiska akademickiego. Na bieżąco uzupełniano braki w zbiorach archiwalnych poprzez dary, wymianę międzybiblioteczną, zakup antykwaryczny.

Powódź w 1995 pozbawiła OCz znacznej części zbiorów, ponadto trzeba było zamknąć Czytelnię na 4 miesiące. Stali czytelnicy rozproszyli się po innych bibliotekach, zbiory były zdziesiątkowane – trzeba było po raz kolejny rozpoczynać prawie od nowa. Mimo to, w tymże feralnym roku czytelnię odwiedziło 5500 osób. W następnych latach liczba korzystających z czytelni stale wzrastała, w 2000 odnotowano 9700 odwiedzin, z magazynu udostępniono ponad 25 tys. woluminów. Utworzono 4 stanowiska komputerowe, przy których można było korzystać z baz danych rozpowszechnianych w sieci, pokaźnego zasobu czasopism elektronicznych, a także poszukać potrzebnych informacji w Internecie.

W opisywanym okresie obsadę personalną działu stanowiło pięć pracowników, absolwentek bibliotekoznawstwa. W skład zespołu wchodziły: Krystyna Łabanowicz, Aldona Grabiańska-Górnik, Gabriela Kuźniewska, Beata Myrcik oraz Elżbieta Rosół – kierownik OCz. Do ich obowiązków należała kompleksowa praca z periodykami tj. zakup, akcesjonowanie, udostępnianie, opracowanie i magazynowanie.

³ Magazyn zbiorów archiwalnych utworzony został we wrześniu 1989.

Władze BUŚ według uznania przydzielały etat magazyniera, bywało, że czynności związane z obsługą magazynu wykonywali studenci w ramach prac zleconych w wymiarze dwóch godzin dziennie. W 1998 do OCz na etat magazyniera został przyjęty Jarosław Olędzki, pracownik zlikwidowanej drukarni uniwersyteckiej.

Nie do przecenienia jest rola wspomnianych pracowników w tworzeniu i budowaniu struktury zbiorów OCz na przestrzeni omawianych 18 lat⁴. Zaangażowanie i wytężona praca to przymioty, które oddają postawę bibliotekarzy w pokonywaniu wielu problemów, z jakimi przyszło się borykać. Pracownicy mieli poczucie, że ich praca na rzecz środowiska akademickiego jest istotna, że ochrona zbiorów, zwłaszcza w bibliotece stosunkowo młodej, jest zadaniem priorytetowym. Biblioteka to miejsce gdzie stare powinno ewolucyjnie ustępować nowemu, jako warunek zachowania dorobku pokoleń.

Abstract

The article presents the history of the University of Silesia Library Serials Department between 1978 and 2007. It shows the stages, ways and tendencies of adding periodicals to the library collection. It brings closer the work of the Periodical Reading Room and the difficulties connected with storing the collection.

⁴ W wyniku przeprowadzonej w 2007 restrukturyzacji Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego czynności OCz zostały rozdzielone pomiędzy utworzone dwa działy: Oddział Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej oraz Oddział Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

Opracowanie rzeczowe jest jednym z zadań biblioteki, którego właściwa realizacja umożliwia czytelnikowi odnalezienie dokumentów z określonych dziedzin lub na określony temat, wówczas gdy nie zna on tytułu książki bądź autora.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna¹ (UKD) jest jednym z dwóch języków informacyjno-wyszukiwawczych wykorzystywanych w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ). Obok niej równolegle stosowany jest Język Haseł Przedmiotowych KABA². Stosowanie dwóch metod opisu rzeczowego pozwala na pełniejsze odtwarzanie treści dokumentu i zwiększa możliwości wyszukiwawcze.

Rys historyczny

UKD była pierwszym językiem zastosowanym do opracowania rzeczowego zbiorów w BUŚ. Na jej podstawie stworzono katalog systematyczny, najpierw w postaci katalogu kłamirowego, a od 1 stycznia 1972 w formie katalogu kartkowego³, z którego użytkownicy mogą korzystać do dnia dzisiejszego; obecnie znajduje się w informatorium.

¹ UKD jest adaptacją Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya dokonanej przez dwóch belgijskich prawników, Paula Otleta i Henriego La Fontaine'a w 1897–1905. Powstała na potrzeby Międzynarodowego Instytutu Bibliograficznego w Brukseli.

² Język haseł przedmiotowych KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich) powstał aby umożliwić czytelnikom przeszukiwanie rzeczowe księgozbioru za pomocą komputerowego katalogu w bibliotekach uczelni wyższych. Prace nad tworzeniem tego języka rozpoczęto w 1991 w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, od tego czasu do współkatalogowania przyłączyło się wiele bibliotek akademickich w tym w 1998 Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego.

³ *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i Bibliotek Zakładowych Uniwersytetu Śląskiego za rok*

Do tworzenia symboli początkowo korzystano z pełnej wersji tablic UKD, wydanych w 1959–1972 przez Instytut Informacji Naukowej i Technicznej (FID 327) oraz z czterotomowej wersji pośredniej FID 502 wydanej w latach 1974–1979. W 1982 roku Instytut wydał pełną edycję niektórych działów zaktualizowanych przez Międzynarodową Federację Dokumentacji (FID 607), które były również wykorzystywane przez Bibliotekę. W 1997 zaczęto korzystać z wydanych przez Konsorcjum ds. UKD tablic skróconych (UKD P022).

Po wprowadzeniu komputeryzacji w Bibliotece, podjęto decyzję o pozostawieniu UKD i jednoczesnym zastosowaniu drugiego języka informacyjno-wyszukiwawczego – języka haseł przedmiotowych⁴. Dzięki podjętej decyzji Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego była ówczesnie jedną z nielicznych bibliotek uniwersyteckich, które po przejściu na system skomputeryzowany nie zrezygnowały z symboli klasyfikacyjnych na rzecz języków paranaturalnych. Wśród przyczyn, które skłoniły BUŚ do pozostawienia UKD należy wymienić: możliwość kontynuacji katalogu systematycznego, przyzwyczajenia użytkowników, zaspokajanie zapotrzebowania na informacje dotyczące węższych i szerszych dziedzin wiedzy⁵. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że była to decyzja słuszna, ponieważ całość księgozbioru jest opracowana za pomocą jednego języka informacyjno-wyszukiwawczego, którego symbole zostaną wykorzystane do tworzenia sygnatur dla dokumentów udostępnianych w nowym gmachu Biblioteki. Dzięki temu praca związana z tworzeniem sygnatur będzie przebiegać sprawniej i szybciej.

W 1998 Biblioteka zakupiła zintegrowany system biblioteczny PROLIB i rozpoczęła wprowadzanie do niego zbiorów. Skuteczne wyszukiwanie dokumentów za pomocą symboli klasyfikacyjnych może mieć miejsce tylko wówczas, gdy symbole są indeksowane. Dlatego utworzenie indeksu UKD było bardzo ważne. Posiadały go wszystkie wersje katalogu PROLIB, począwszy od pierwszej – DOS-owej, aż do obecnej w formacie MARC-21. Indeks stworzono na podstawie tablic skróconych z 1997, uzupełniając go, w miarę potrzeby, symbolami zaczerpniętymi z tablic pełnych.

1971. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1971, s. 84.

⁴ Początkowo – od 1992, był to Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN), wprowadzany do programu Mikro CDS/ISIS. Od 1998, po przejściu do systemu PROLIB, JHP BN został zastąpiony Językiem Haseł Przedmiotowych KABA.

⁵ E. Ścibor: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze u progu XXI w. Próba oceny*. W: *Informacja, wiedza, gospodarka*. Warszawa 2001, s. 323.

Opracowywaniem zasad tworzenia i stosowania symboli, kontrolą poprawności wprowadzanych symboli do indeksu oraz ich melioracją zajmują się wyłącznie pracownicy Sekcji Opracowania Rzeczowego Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Praktyka opracowania rzeczowego w UKD

Celem opracowania rzeczowego jest tworzenie reprezentacji treściowej dokumentu, która wraz z opisem formalnym składa się na charakterystykę wyszukiwawczą. Praca indeksatora składa się z kilku etapów:

- analizy treści dokumentu,
- tworzenia charakterystyki słownej,
- przekładu charakterystyki słownej na UKD i język haseł przedmiotowych.

Analizując treść dokumentu, należy ustalić przedmiot dokumentu i aspekt w jakim się w nim pojawia. W tym celu trzeba zapoznać się z tytułem, spisem treści, wstępem, zakończeniem, streszczeniem, tablicami, ilustracjami, informacjami umieszczanymi na okładce. Jeśli nie uzyskano wystarczających do opracowania rzeczowego informacji nt. treści książki, należy zapoznać się z wybranymi fragmentami dokumentu. Po określeniu przedmiotu dokumentu, zostaje on zapisany w postaci charakterystyki słownej, która następnie jest przekładana na UKD i JHP KABA.

Tworząc charakterystykę wyszukiwawczą, należy sprawdzić czy dane zagadnienie nie było wcześniej opracowane w katalogu Biblioteki. W takim przypadku nowemu dokumentowi zostaje przyporządkowany identyczny symbol, co pozwala na odnalezienie wszystkich pozycji z danej tematyki.

Tablice UKD, z których korzysta się w Bibliotece zawierają 10% symboli występujących w wydaniu pełnym, co oznacza, że klasyfikator w większości przypadków nie odwzoruje treści dokumentu symbolem szczegółowym, tylko symbolem ogólnym. Tutaj z pomocą przychodzi hasła przedmiotowe, dzięki którym można stworzyć bardziej szczegółowe opisy niż za pomocą symboli UKD. Książki o bardzo wąskiej tematyce, której nie można oddać za pomocą symboli z tablic skróconych, należy klasyfikować pomagając sobie tablicami pełnymi. Wyszukuje się w nich interesujące zagadnienie i sprawdza się jakim symbolem szczegółowym zastało ono opisane. Następnie trzeba porównać symbole należące do klasy wyższej, w tych samych tablicach, z dostępnymi symbolami w tablicach skróconych, szukając symbolu wspólnego. Np. Funkcje Greena posiadają w tablicach pełnych symbol 517.956.224, na podstawie którego można ustalić odpowiadający mu symbol szerszy z tablic skróconych: 517.9 – *Równania różniczkowe, całkowite, funkcyjne. Równania różnicowe*. Inny sposób polega na posłużeniu się infor-

macjami z rekordu hasła przedmiotowego KABA, z którego można dowiedzieć się o relacjach z innymi hasłami wzorcowymi. Wśród tego typu relacji literą „g” oznaczono relacje nadrzędności, a literą „h” podrzędności. Informacje te znajdują się w polach 550.

Rekord 1 z 1			
Szukałeś Hasło przedmiotowe: funkcje greena			
Etykieta Wskaźnik Wskaźnik Dane			
	1	2	
001			vtls000786058
003			NUKAT
005			20020531184700.0
008			000517 a nnbabn a ana d
010			\a s 00082203
039		9	\y 200205311847 \z load
040			\a KR 93/KK \c KR 93/KK \d KR 93/BJ
150			\a Funkcje Greena.
450			\a Greena funkcje.
472			\a Green, fonctions de [f]
472			\a Green's functions [ac]
550			\w g \a Równania różniczkowe.
550			\w g \a Teoria potencjału.
670			\a RAMEAU

Rys. 1. Rekord przedstawiający wynik wyszukiwania w indeksie hasel przedmiotowych NUKAT⁶

tekach, począwszy od ogólnych, przez techniczne, po artystyczne. W przypadku książek obcojęzycznych, podpowiedzi odnośnie do omawianej w nich tematyki szukamy w katalogach bibliotek zagranicznych np. Library of Congress Online Catalog⁷ (Katalog Biblioteki Kongre-

Uaktualnione tablice UKD są wydawane co dziesięć lat, tym samym wiele nowych terminów nie ma swego odpowiednika w tablicach, co sprawia trudności w opracowaniu rzeczowym. Klasyfikatorzy stają często przed trudnym zadaniem przedstawienia nowej tematyki za pomocą istniejących symboli, np. biotechnologia nie posiada odrębnego symbolu w tablicach dotychczas wykorzystywanych i w związku z tym była przydzielana do 579.6::663/664::677 – *Biotechnologia ogólna*. W nowych tablicach UKD (P058), wydanych przez Konsorcjum ds. UKD, ma symbol 60 – *Biotechnologia*. Aby poprawnie określić nową dziedzinę, można również wzorować się na innych bibliotekach, sprawdzając jak opracowują zagadnienie, które nie jest ujęte w tablicach. Tutaj przede wszystkim z pomocą przychodzi „Przewodnik Bibliograficzny”. Warto też wspomnieć o Katalogu Rozproszonym Bibliotek Polskich (KaRo), który umożliwia sprawdzenie w krótkim czasie opisów wyszukiwanej pozycji w różnorodnych biblio-

⁶ NUKAT – Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich tworzony metodą współkatalogowania.

⁷ <http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&PAGE=hbSearch>.

su), Bibliothèque Nationale de France⁸ (Biblioteka Narodowa Francji), WorldCat⁹ (bibliografia ogólnościowa), PICA¹⁰ (katalog bibliotek niemieckich), SUDOC¹¹ (katalog francuskich bibliotek akademickich), KARL¹² (katalog bibliotek niemieckich) i innych.

Powyższy problem nie występuje w języku haseł przedmiotowych, ponieważ dla każdego tematu, który nie został jeszcze wprowadzony do Kartoteki Haseł Wzorcowych (KHW), można wysłać propozycję hasła, które po ewentualnej korekcie zostanie wprowadzone do kartoteki.

W celu dostosowania UKD do potrzeb systemu PROLIB i użytkowników Biblioteki, przyjmowane są wewnętrzne zasady klasyfikowania. Przykładowo poddział wspólny formy (0.034) *wydawnictwa na nośniku maszynowym* umieszcza się na końcu symbolu, po wszystkich poddziałach, np.: 53(061)(0.034). Niektóre wewnętrzne zasady powstały w celu ujednolicenia haseł przedmiotowych i symboli UKD, np. poddział A/Z *nazwy osób i instytucji* przyjmują formę z haseł przedmiotowych. Z kolei dla literatury XX wieku wykorzystano chronologię występującą w hasłach, np. dla literatury polskiej „1900/1945”, 1918/1939”.

Po ustaleniu symboli i haseł przedmiotowych podcina się je do opisu opracowywanego dokumentu. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego pracuje w systemie bibliotecznym PROLIB M21, obsługującym standard MARC 21, w którym dla opracowania rzeczowego przewidziano pola 080, 6XX, 980. Pola 080 i 980 przeznaczone są dla UKD. Pole 080 jest polem powtarzalnym, co pozwala na jego wielokrotne użycie. Wprowadzane są do niego symbole proste (tylko symbole główne np. 174 – *Etyka zawodowa*), symbole rozwinięte (symbol główny z poddziałami wspólnymi i analitycznymi np. 331.5(438) „1990/...” – *Rynek pracy. Zatrudnienie (Polska)*) i symbole złożone (tylko te, które funkcjonują w tablicach np. 316.74::001 – *Socjologia nauki. Socjologia wiedzy*). Podwójny dwukropek został wprowadzany na potrzeby Biblioteki dla odróżnienia symboli złożonych występujących w tablicach. Niestosowanie znaków łączących powoduje, że symbol złożony zostaje rozbity na poszczególne symbole proste lub rozwinięte, które są pobierane do oddzielnych pól. W ten sposób ginie relacja zachodząca między poszczególnymi symbolami. Pola 980 są generowane przez system automatycznie, po autoryzacji rekordu. Pola zawierają hasła UKD, czyli symbole wraz z odpowiednikami słownymi.

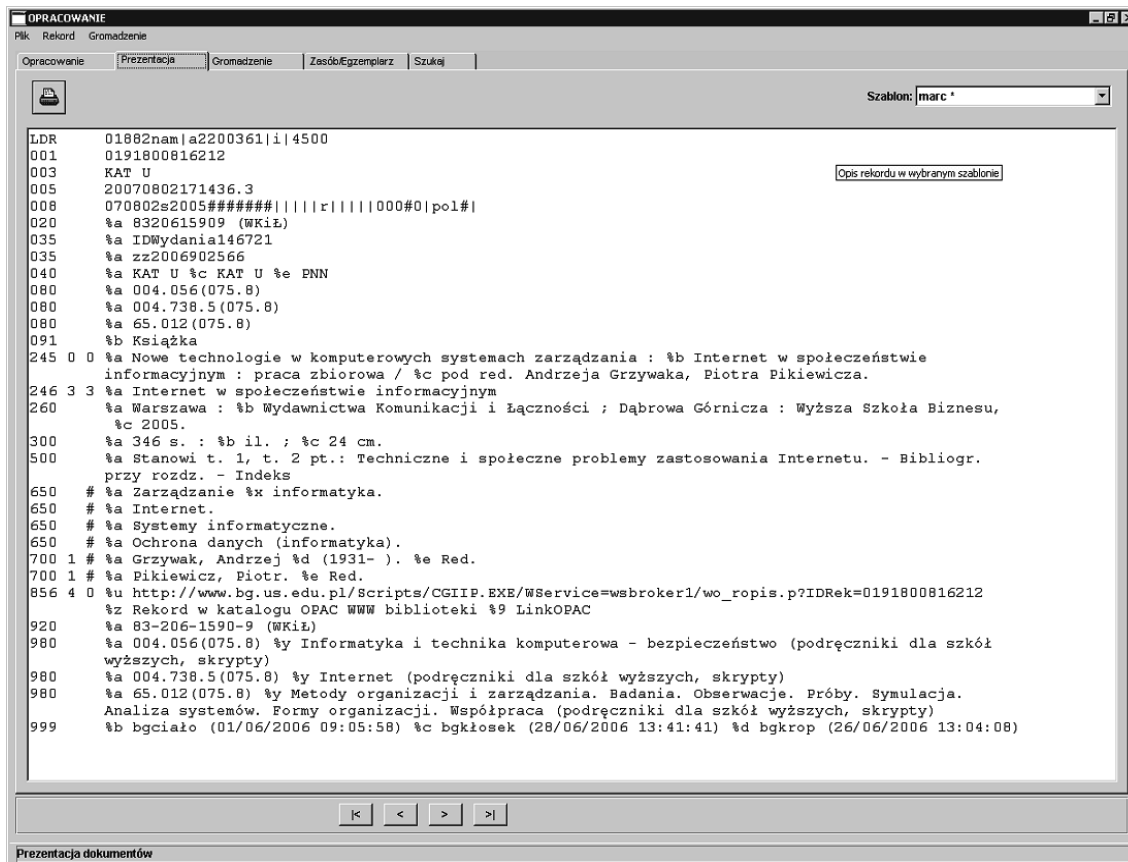
⁸ <http://www.bnf.fr/>.

⁹ <http://firstsearch.oclc.org/>.

¹⁰ <http://www.gbv.de/vgm/>.

¹¹ <http://corail.sudoc.abes.fr/>.

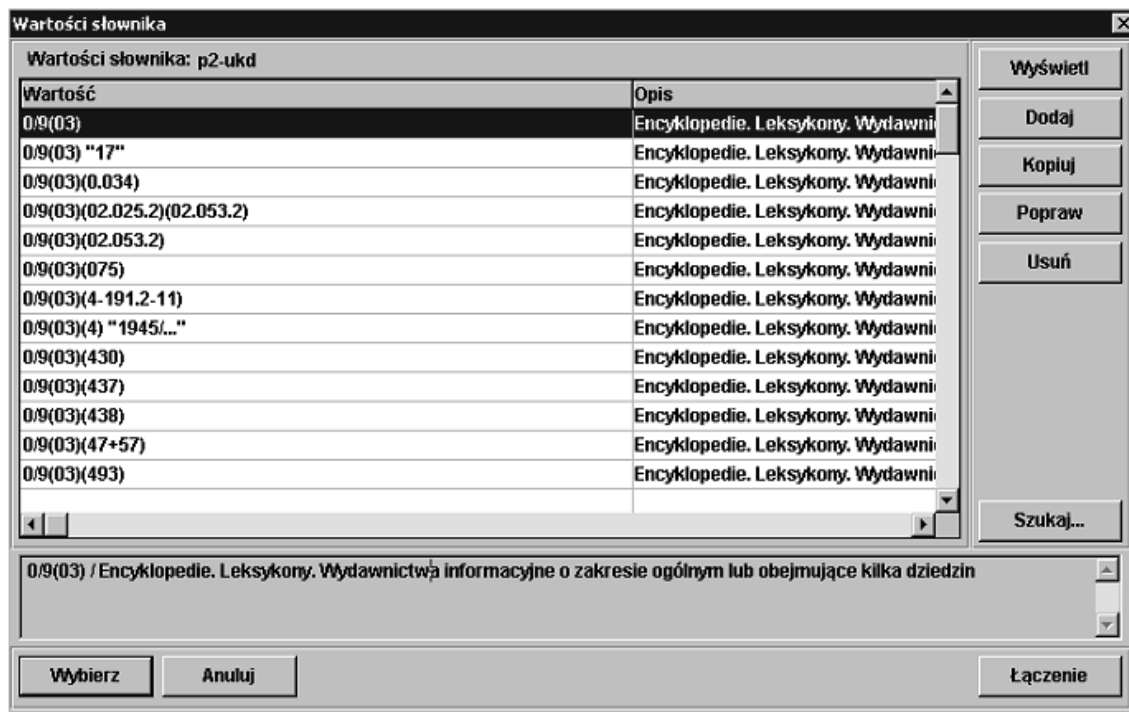
¹² <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/hylib/en/kvk.html>.

Rys. 2. Opis rekordu bibliograficznego w systemie PROLIB M21

Symbol pobierane są ze słownika UKD. Symbol, który nie występuje w słowniku, jest do niego dodawany, a następnie „podpinany” do klasyfikowanej pozycji.

Po zakończeniu opracowania rzeczowego, dokument trafia do korekty, gdzie sprawdzana jest zgodność utworzonej przez indeksatora charakterystyki z treścią dokumentu oraz poprawność formalna symboli UKD.

Rys. 3. Słownik UKD w systemie PROLIB M21

Reklasyfikacja symboli z tablic UKD P022 do tablic P058

Z związku z ukazaniem się w 2006 nowych tablic UKD (P058) i planowanym ich zaadaptowaniem, wiosną 2007 przystąpiono do dostosowywania tablic drukowanych do potrzeb indeksu UKD w systemie PROLIB.

Wstępny harmonogram prac zakładał opracowanie stałych reguł dotyczących budowy, zakresu stosowania i opisu symboli występujących w indeksie systemu. Ujednolicono zasady zapisu symboli UKD (głównie złożonych lub rozwiniętych) oraz metodyki ich stosowania.

Ukazanie się nowej edycji tablic UKD i rozpoczęcie prac adaptacyjnych zbiegło się z przyjęciem w systemie PROLIB formatu MARC 21. Trzeba było dokonać rewizji starych tablic drukowanych (skrótowych i pełnych) i indeksu komputerowego UKD. Poszczególne działy początkowo opracowano indywidualnie, a następnie omówiono szczegółowo w grupach. Prace zespołowe obejmowały analizę porównawczą wszystkich symboli i ich opisów: tablic starych

(P022) i nowych (P058) oraz indeksu UKD w systemie PROLIB. „Nowe” wydanie UKD zawiera 6837 symboli, „stare” 5945, do bazy PROLIB-a zostało wprowadzonych 68731 symboli¹³.

Stworzono nowy, własny indeks UKD zgodny z ogólnymi instrukcjami Konsorcjum ds. UKD, a jednocześnie przystosowany do nowszej wersji zautomatyzowanego katalogu oraz przyzwyczajenia jego użytkowników. Teoretyczny etap prac adaptacyjnych zakończył się pod koniec września 2007. W jego efekcie:

1. Uzgodniono zasadność stosowania poszczególnych symboli. Niektóre symbole z nowych tablic nie będą stosowane, inne wprowadzone ze starych lub pełnych tablic pozostawiono w indeksie PROLIB-a. Np.:
 - z tablic pełnych pozostawiono symbol 141.155 – *Ewolucjonizm*,
 - zrezygnowano z symboli jednostek geograficznych mniejszych niż kontynent czy państwo, regiony określamy poprzez symbol kraju, w którym się znajduje i nazwę własną (410 Walia) – *Wielka Brytania* zamiast (410.3) – *Walia*.
2. Ujednolicono reguły dotyczące budowy symboli rozwiniętych i ustalono kolejność występowania symboli prostych w symbolu złożonym, np.:
 - psychologia kliniczna ma symbol 159.9::616, a nie 616::159.9
3. Opracowano treść opisów wszystkich symboli, które pozostaną w słowniku PROLIB-a (bądź będą do niego wprowadzone)
 - dla symbolu 141.319.8 pozostawiono opis: *Antropologia filozoficzna. Filozofia człowieka*,
 - dla symbolu 311.3(4/9)(083.41) – przyjęto opis: *Organizacja statystyki. Statystyka urzędowa (wybrany poddział miejsca) (tablice statystyczne, dane statystyczne)*,
 - dla symbolu 581.9(23) pozostawiono opis *Geografia roślin. Flora (góry)*.
4. Ustalono sposoby konwersji symboli „starych” na „nowe”, przede wszystkim w działach: 2, 314, 348, 37, 502/504, 65.01, 651, 72, 78, 791.
5. Do dyspozycji osób opracowujących rzeczowo przygotowano egzemplarz tablic uzupełniony uwagami metodycznymi.
6. Zasady korzystania z „nowych” tablic zebrano w formie instrukcji obowiązującej wszystkie biblioteki wydziałowe współpracujące z BUŚ w klasyfikowaniu dokumentów.

Praca nad reklasyfikacją stwarza również trudności natury technicznej, ponieważ nigdy wcześniej w Bibliotece nie prowadzono tego typu działań, bez zamykania systemu, a zespół, który uczestniczy w projekcie jednocześnie opracowuje przedmiotowo bieżący wpływ dokumentów.

¹³ *Sprawozdanie z działalności Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów za rok 2007 [maszynopis].*

Zautomatyzowany katalog Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego jest serwisem informacyjnym prowadzonym przez sieć bibliotek specjalistycznych rozproszonych w regionie. Dla wszystkich współpracujących bibliotek istnieje jeden indeks UKD, widoczny w sieci lokalnej i w OPAC-u. Oznacza to, że wszystkie operacje przeprowadzane w indeksie i w całym katalogu są widoczne on-line. Nowa wersja systemu ma umożliwiać automatyczne powiązanie opisów bibliograficznych z odpowiednio zmienionymi symbolami UKD. Ponieważ będzie to dużym usprawnieniem, przewiduje się, że modyfikacja zautomatyzowanego indeksu UKD potrwa kilka miesięcy. Prawdopodobnie działania związane z reklasyfikacją i porządkowaniem katalogu uda się zakończyć jeszcze przed rozpoczęciem roku akademickiego 2008/2009.

Przeprowadzone zmiany w znacznym stopniu będą pomocne w ustawieniu księgozbioru Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego wg klasyfikacji UKD w wolnym dostępie do półek, który jest planowany dla nowego gmachu Biblioteki. Książki sąsiadujące na półce będą tematycznie pokrewne, ponieważ w skład sygnatury będzie wchodził symbol wskazujący na treść dokumentu.

Idea wolnego dostępu do zbiorów polega na tym, że czytelnik sam wybiera książkę z regału i zabiera ją do wypożyczalni lub czytelni. Zanim dokona wyboru może swobodnie przeglądać interesujące go pozycje aż natrafi na tę właściwą. Dokumenty, które nie zainteresują czytelnika zostawia się w miejscu do tego przeznaczonym, skąd są ponownie przenoszone na ich właściwe miejsce przez służby biblioteczne. Czytelnik nie musi więc znać skomplikowanej notacji symboli, wystarczy, że określi dziedzinę, która go interesuje¹⁴.

Koncepcja zastosowania wolnego dostępu, w początkowym etapie przewiduje udostępnienie ok. 100000 jednostek. W tym celu należy:

- opracować schemat klasyfikacji,
- przyjąć stałą, jednoznaczną formę zapisu sygnatury,
- określić dokładną liczbę i rodzaj dokumentów przeznaczonych do wolnego dostępu,
- dokonać selekcji zbiorów według przygotowanego wcześniej schematu,
- przygotować obsługę techniczną (etykiety dla poszczególnych egzemplarzy wg schematu UKD, napisy na regały, itp.),
- przygotować materiały informacyjne dla użytkowników Biblioteki.

Przysposobieniem zbiorów i opracowaniem schematu klasyfikacji UKD do pełnienia nowego zadania zajmie się komisja, składająca się z pracowników Oddziału Gromadzenia, Uzupełniania i Opracowania Zbiorów oraz Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej.

¹⁴ E. Skubała: *Wolny dostęp do zbiorów jako element podnoszenia jakości obsługi czytelnika w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej*. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2006, z. 13, s. 163–176.

Abstract

In the article there was described the specificity of the subject cataloguing with the use of UDC symbols. There were presented the stages of the indexers' work, possible difficulties arousing when classifying the documents, as well as several ways of managing the problem. Some works connected with the reclassification of the UDC symbols were presented. The plan to use UDC symbols to create new signatures were pointed out. They will be used in open shelves that are anticipated in the new University of Silesia Library building.

Rozwój systemów informatycznych wspomagających udostępnianie zbiorów własnych, elektronicznych baz danych i naukowych zasobów w sieci Internet

Przełom XX i XXI wieku to okres gwałtownego rozwoju systemów automatyzujących prace. Rozwój ten został zapoczątkowany przemianami i nowymi konstrukcjami systemów komputerowych opartych na maszynach należących do rodziny komputerów osobistych (PC – Personal Computer). Rozwój ten jest szczególnie widoczny m.in. w Polsce, gdzie technologie informatyczne do końca lat osiemdziesiątych były szczególnie drogie. Dopiero stosunkowo tanie rozwiązania technologiczne importowane z Azji pozwoliły na przebudowę modelu przetwarzania danych, które dotąd odbywały się w specjalistycznych wydzielonych ośrodkach. Ośrodki te ze względu na wysokie koszty ich eksploatacji, a w szczególności na drogie oprogramowanie, z reguły przeznaczane były do automatyzacji procesów powszechnie znanych, związanych z zabezpieczeniem prac administracyjnych. Biblioteki jako instytucje usługowe, oprócz wprowadzenia komputerowego wspomagania czynności administracyjnych, musiały uporać się z informatyzacją procesów zabezpieczających działania dydaktyczne i naukowe wyższej uczelni. Działania te możemy podzielić na takie, które zmierzały do zbudowania systemu wspomagającego udostępnianie zasobów własnych, takie, które wspomagały udostępnianie światowych naukowych baz danych, oraz te, które notowały dorobek naukowy kadry Uniwersytetu Śląskiego.

Początek działań w grupie systemów wspomagających udostępnianie zasobów własnych datuje się na rok 1992. Dysponując bardzo ograniczonymi środkami finansowymi, wygenerowaliśmy oparty na bezpłatnym, rozpowszechnianym przez UNESCO pakiecie Micro CDS/ISIS moduł opracowania zbiorów własnych wraz z możliwością drukowania kart. I tak wszyst-

kie nabytki BUŚ z lat 1992–1998 zostały opracowane w systemie Micro CDS/ISIS. Notowaliśmy tam m.in. imię i nazwisko autora, tytuł, itd. System ten działał, wykorzystując pracującą na serwerze plików Novell bazę danych, do której informacje bibliograficzne były wprowadzane równocześnie przez kilkunastu bibliotekarzy. Tak przygotowany zbiór danych był udostępniany jako pomocnicze źródło informacji na dwóch stanowiskach w katalogu BUŚ. Jego jednostanowiskowe wersje przekazaliśmy Wydziałowi Nauk Społecznych (do 2000) oraz Wydziałowi Nauk o Ziemi (do 2001), gdzie eksploatowano je do chwili wejścia bibliotek tych wydziałów do jednolitego opracowania zbiorów w systemie PROLIB. Efekty tych prac są dostępne do dzisiaj w Systemie Sieciowego Udostępniania Baz Danych Uniwersytetu Śląskiego omawianym w dalszej części niniejszego artykułu.

Równocześnie, uczestnicząc w działaniach zmierzających do pozyskania środków z zagranicy, podjęliśmy prace nad zmianą systemu rejestracji wypożyczeń. W pierwszej połowie 1996 wybrano moduł obsługi udostępniania zbiorów własnych UDOS 3.0, element zintegrowanego systemu bibliotecznego APIN opracowanego w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej. Przyjęliśmy wtedy rewolucyjne założenie, że każde wypożyczenie będzie rejestrowane wyłącznie elektronicznie. Wymagało to utworzenia „pełnej bazy zasobu” książek przeznaczonych do wypożyczania. Źródłem stały się skonwertowane dane wprowadzone do systemu Micro CDS/ISIS. Uzupełniono je o zasób najczęściej wypożyczanych książek sprzed 1992 oraz przyjęto zasadę wprowadzania do bazy wszystkich książek przed ich wypożyczeniem. Oczywiście struktura danych nie miała nic wspólnego z bazą bibliograficzną i w przyszłości mogła być tylko podstawą do utworzenia tzw. bazy zasobu.

Działania te zintensyfikowały prace studialne nad wyborem zintegrowanego systemu bibliotecznego dla Uniwersytetu Śląskiego. Szczególne zainteresowanie wzbudził program PROLIB, produkt firmy Max Elektronik z Zielonej Góry. Ten polski produkt był profesjonalnym systemem pozwalającym na pełną automatyzację procesów bibliecznych związanych z gromadzeniem, opracowaniem, wyszukiwaniem oraz udostępnianiem dokumentów. Był to jedyny polski system dostępny na naszym rynku, oferujący kompleksową obsługę informacyjną bibliotek, spełniający wymagania norm i przepisów bibliecznych oraz dający możliwość obsługi rozproszonej struktury bibliotek. Dla zapewnienia odpowiednio wydajnej pracy wykorzystuje on motor bazy danych Progress. Równocześnie był to jeden z systemów bibliecznych analizowanych przez zespół specjalistów powołanych przez Biblioteczne Konsorcjum Instytucji Naukowych i Akademickich Górnego Śląska. Decyzję o wprowadzeniu programu PROLIB przypieczętowało wycofanie się z finansowania komputeryzacji bibliotek w Polsce fundacji Melona, co spowodowało, że Śląsk nie otrzymał pomocy zagranicznej w tym zakre-

sie. Owocem przygotowanego przez wspomniane Konsorcjum opracowania stała się decyzja większości w nim zgrupowanych uczelni wyższych o wyborze systemu PROLIB dla bibliotek uczelnianych.

Prace zespołu specjalistów zaowocowały również przygotowaniem minimalnych warunków dla zintegrowanego systemu bibliotecznego, który powinien zostać zakupiony dla systemu bibliotecznego-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego. Nowy system biblioteczny musi zatem¹:

- pracując w jednej kopii i z jedną bazą danych, zapewnić prawidłowe funkcjonowanie w sieci, możliwość deklarowania dowolnej ilości bibliotek składowych, a w ich ramach dowolnej struktury formalnej ksiąg inwentarzowych, wypożyczalni, czytelnicy i innych elementów związanych z dynamiczną strukturą organizacyjną UŚ, administrowaną według indywidualnych potrzeb poszczególnych bibliotek składowych;
- zapewnić możliwość współpracy z mechanicznymi systemami podawania zbiorów oraz dowolnym systemem znakowania zbiorów (na starcie z generowanymi naklejkami z kodami paskowymi);
- zapewnić pełną kontrolę finansową gromadzonych zasobów, uwzględniając specyficzne wymagania finansowe bibliotek uczelni wyższej;
- spełniać warunki związane z normami bibliotecznymi oraz zapewnić komunikację wejściową i wyjściową dla danych w formacie USMARC, BNMARC (przedstawiciele rodziny standardów MACHine Readable Cataloging – norm i zasad katalogowania w systemach zautomatyzowanych) z ewentualną otwartością na standardy nowe, zdefiniowane w latach następnych (np. dzisiaj używany MARC 21).

W lipcu 1996 Biblioteka UŚ podjęła decyzję o wstępnym zakupie systemu PROLIB z licencją na 5 stanowisk. Po zainstalowaniu w pracowni szkoleniowej BUŚ system ten posłużył do przeprowadzenia dokładnych analiz i przygotowania do wdrożenia systemu produkcyjnego. Testowano wtedy moduły opracowania wydawnictw zwartych i ciągłych, wypożyczalni oraz pierwszą wersję modułu gromadzenia. Równocześnie firma Max Elektronik zobowiązała się do pomocy we wdrożeniu systemu, w szkoleniach oraz pracach związanych z konwersją danych do bazy zasobu z poprzedniego systemu rejestracji wypożyczeń UDOS 3.0. Po zakończeniu tej fazy, w styczniu 1997 podjęto decyzję o zakupie Kompleksowego Systemu Zarządzania Biblioteką PROLIB w zakresie modułów podstawowych: katalogowanie wydawnictw zawar-

¹ Zob. też: A. Koziara, E. Magiera: *Model centralnego projektowania i wdrażania systemów informatycznych wspomagających proces działania państwowych szkół wyższych*. W: *Infobazy'2005 – bazy danych dla nauki: materiały konferencji*, Gdańsk, 25–27 września 2005. Red. A. Nowakowski. Gdańsk 2005, s. 262–267.

tych, katalogowanie wydawnictw ciągłych, OPAC – tryb terminala znakowego, wypożyczalnia, administrator dla 50 równoczesnych użytkowników. Ze względów finansowych jej realizacja przeciągnęła się do końca tego roku. Do czasu zakupu dedykowanego serwera oraz przeszkolenia kadry system zainstalowano na maszynie SUN zlokalizowanej w Centrum Technik Obliczeniowych UŚ.

Rozpoczęto wtedy działania mające na celu pełne i kompleksowe przeniesienie wszystkich zasobów do systemu PROLIB. Pierwszą połowę 1997 poświęcono dostosowaniu procedur bibliotecznych do wymagań tworzonych na potrzeby jednolitego systemu działania. Równocześnie rozpoczęto wprowadzanie pierwszych rekordów bibliograficznych i podczepianie do nich zasobów. Dla zapewnienia bezkonfliktowego przejścia z rejestracji wypożyczeń w systemie UDOS do PROLIB-a skonwertowano dane zawierające bazę zasobów i wypożyczalni (czyli konta i obciążenia czytelników). Było to możliwe dzięki modularnej konstrukcji systemu PROLIB. Działania te spowodowały, że w bazie zasobu do dziś istnieje wiele pozycji, które nie posiadają opisów bibliograficznych, i które w OPAC możemy wyszukać tylko poprzez numer sygnatury.

Zaprojektowany modułowy system gromadzenia danych umożliwiał ciągły jego rozwój, szczególnie ważny dla skomplikowanych struktur organizacyjnych Uniwersytetu Śląskiego. Na przełomie wieków dane były podzielone na:

- bazę bibliograficzną (rekordy opracowywane przy pomocy Kartoteki Haseł Wzorcowych formalnych i przedmiotowych lub indeksów lokalnych) oraz bazy: Lokalna Kartoteka Haseł Wzorcowych i indeksy lokalne;
- bazę zasobu dostępną dla opracowywania i inwentaryzowania zbiorów, udostępniania (magazyn, czytelnia i wypożyczalnia) w trybie bezpośrednim i poprzez rekordy bibliograficzne odnajdywane w OPAC przez czytelników. Baza zasobu jest podzielona na poszczególne segmenty zależne od lokalizacji zbiorów (BUŚ i biblioteki specjalistyczne). Użytkownicy otrzymują uprawnienia tylko do własnych bibliotek;
- bazę czytelników i ich obciążeń dostępną w trybie bezpośrednim dla wypożyczalni i poprzez OPAC dla czytelników w katalogu BUŚ;
- bazę nabytków dostępną poprzez moduł gromadzenia. Zabezpieczenia dotyczące lokalizacji umożliwiają przeglądanie wszystkich rekordów oraz zmianę i dopisywanie w ramach własnej lokalizacji.

Równocześnie w połowie 1999 Zintegrowany System Biblioteczny PROLIB przeniesiono na specjalnie zakupiony do tego celu serwer SUN zainstalowany w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego.

W 2000 dokonaliśmy rozszerzenia liczby użytkowników symultanicznych na moduły podstawowe do 75, po okresie testowym zakupiliśmy gromadzenie dla 15 użytkowników i moduł Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKKHW – administrator plus LKHW – 20 użytkowników) oraz pełny graficzny OPAC WWW przy pomocy którego od 1 X 2001 wszyscy czytelnicy zamawiają konkretne egzemplarze ze zbiorów BUŚ. Pozycje nieposiadające rekordów bibliograficznych są zamawiane przy pomocy rewersu papierowego, następnie na podstawie numeru karty bibliotecznej elektronicznie wysyłane z magazynu i wypożyczane. System, zgodnie z deklaracjami administratora, pozwalał zamówić jedynie dokumenty znajdujące się w magazynie BUŚ; dokumenty te z przeznaczeniem do korzystania w czytelnich również podlegają pełnemu cyklowi udostępniania w systemie. Korzystając z pozytywnych wzorców związanych z ograniczaniem kosztów eksploatacji systemów informatycznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa danych (w szczególności tych, które od 2004 są określane jako dane osobowe) od samego początku wdrożenia systemu do aplikacji klienta graficznego używaliśmy technologii terminalowych, zarówno tych z 2000: Windows 2000 Server z usługami terminalowymi oraz oprogramowaniem Citrix Metaframe 1.8, jak również późniejszych: Windows 2003 Server z usługami terminalowymi oraz oprogramowaniem Citrix Presentation Server 4.0 i 4.5². Przyjęcie takiego modelu zarządzania umożliwiło natychmiastowe publikowanie poprawek dla wszystkich bibliotekarzy i czytelników.

W tym okresie, ze względów technologicznych (moc obliczeniowa serwera centralnego), OPAC dla użytkowników z komputerów spoza BUŚ był dostępny wyłącznie w godz. 15.00 – 9.00 dnia następnego. Sytuacja ta uległa zmianie w połowie 2003, kiedy do eksploatacji w BUŚ wdrożono nowy serwer, który był w stanie udźwignąć obciążenie związane z wyszukiwaniem w bazie bibliograficznej oraz bazach zasobu dla wszystkich bibliotek sieci bez względu na liczbę równoczesnych zapytań. Od tej chwili system stał się narzędziem uniwersalnym, dostępnym dla wszystkich użytkowników sieci Internet.

Po uruchomieniu wydajnego systemu przeszukiwania danych poprzez OPAC WWW zainicjowaliśmy możliwość włączania się kolejnych bibliotek do systemu elektronicznej rejestracji wypożyczeń. Pierwszymi bibliotekami, które z tego skorzystały, były: Biblioteka Szkoły Zarządzania (2003) i Biblioteka Anglistyczna (2004). W sieci bibliotek prowadzących rejestrację

² Zob. też: A. Koziara: *Ochrona danych osobowych w bibliotekach – aspekty prawne, organizacyjne i techniczne w modelu liczenia kosztów TCO*. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece: Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok 4–6 czerwca 2007*. Tryb dostępu: http://bg.uwb.edu.pl/konferencja/pobierz.php?plik=materiały/andrzej_koziara [Dostęp zdalny w dn. 21 III 2008].

elektroniczną wypożyczeń używamy jednej dla wszystkich legitymacji bibliotecznej. Jubileuszowy dla UŚ rok 2008 zaowocuje włączeniem się kolejnych bibliotek do jednolitego systemu rejestracji wypożyczeń. Przygotowaliśmy również możliwość wykorzystania legitymacji studenckiej jako docelowej karty bibliotecznej. Realizowany model pracy możliwy jest dzięki zastosowaniu systemu z bardzo elastycznym modelem przydzielania uprawnień na poziomie poszczególnych procedur z uwzględnieniem struktury organizacyjnej bibliotek. W 2007 wdrożyliśmy nową wersję systemu PROLIB M21 opartą o standard MARC21, umożliwiającą swobodny import rekordów bibliograficznych ze współtworzonego przez pracowników UŚ katalogu NUKAT. Wykorzystujemy do tego model pracy oparty na zasadzie: zapisz rekord na dysku twardym w formacie binarnym klientem systemu VIRTUA (system biblioteczny Centrum NUKAT), zimportuj przy pomocy modułu systemu PROLIB. Wykorzystując tę funkcję, oznaczamy, że zbiór taki znajduje się w sieci bibliotek Uniwersytetu Śląskiego oraz umożliwiamy automatyczne otwarcie systemu OPAC WWW z wyszukaniem tego rekordu w Uniwersytecie Śląskim.

Dla zapewnienia płynnej pracy czytelników i bibliotekarzy do 130 poszerzyliśmy liczbę podstawowych licencji systemu PROLIB niezbędnych do gromadzenia, opracowywania i udostępniania zasobów przez cały system biblioteczny oraz do 50 równoczesnych użytkowników licencji na OPAC WWW dla czytelników zasobów Uniwersytetu Śląskiego.

Import rekordów bibliograficznych jest nierozłącznie powiązany z wykorzystywaniem Kartoteki Haseł Wzorcowych, współtworzonej przez pracowników polskich bibliotek naukowych, w tym również pracowników UŚ. Dla zapewnienia sprawnej pracy systemu, zgodnie z porozumieniem zawartym przez BUŚ w imieniu „Forum Bibliotek Użytkujących System PROLIB” z Centrum Formatów i Kartotek (dzisiaj Centrum NUKAT), utworzyliśmy i utrzymujemy (aktualizujemy i synchronizujemy zawartość) pełną kopię KHW pomyślaną jako źródło rekordów wzorcowych dla wszystkich bibliotek użytkujących system PROLIB. Od 2007 utrzymujemy przejściowo aż dwie wersje kopii KHW. Pierwsza z nich przystosowana jest do obsługi systemu PROLIB w starej wersji i będzie wygaszona z chwilą przejścia wszystkich bibliotek w Polsce do nowej wersji PROLIB-a, natomiast drugą, opartą o nowy motor bazy danych Progress 10, przystosowano do współpracy z systemem PROLIB M21. Do baz lokalnych haseł wzorcowych, wykorzystywanych przy opracowywaniu zbiorów i poszukiwaniu publikacji, pobierane są i aktualizowane tylko niezbędne wykorzystywane przez nie rekordy. Działania te realizowane są przy pomocy specjalnego klienta LKHW (stary PROLIB) lub, także z poziomu administratora, przez specjalnie przygotowane procedury aktualizacyjne, zawarte w module Hasła Wzorcowe (PROLIB M21). Wymiana danych odbywa się z wykorzystaniem popularnej

i dobrze udokumentowanej technologii Extensible Markup Language – Rozszerzalnego Języka Znakowania (XML)³.

W 2008 przystąpiliśmy do fazy projektu wykonawczego systemu wymiany danych pomiędzy eksploatowaną obecnie wersją systemu PROLIB M21 a wdrażanym na Uniwersytecie Śląskim „Zintegrowanym Systemem Zarządzania Uczelnią” opartym na programie SAP. Wymianie będą podlegały dane organizacyjne i finansowe dotyczące zamówień na książki, realizowane przez wszystkie biblioteki systemu biblioteczno-informacyjnego UŚ, oraz finansowe dotyczące zrealizowanych na ich podstawie zakupów. Wg planów do wymiany danych wykorzystamy rozwiązania techniczne podobne do zastosowanych przy obsłudze kartoteki haseł wzorcowych.

Równoległe z wnioskiem o finansowanie systemu bibliotecznego BUŚ podjęta na początku lat 90-tych starania o pozyskane funduszy na finansowanie działalności informacji naukowej. Powołano konsorcjum BUŚ, Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej i Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego, które złożyło wnioski do biura funduszy europejskich o finansowanie zakupu Systemu Sieciowego Rozpowszechniania Baz Danych Infoware CD/HD, wskazując jako źródło finansowania fundusze TEMPUS PHARE. Realizacja tego projektu miała być daleko idącym poszerzeniem możliwości elektronicznych źródeł informacji, ograniczających się w tym czasie do baz danych z dziedzin chemii, dostarczanych na nośniku optycznym (CD-ROM) i dostępnych na pojedynczym stanowisku w czytelni chemicznej BUŚ (sposób dostępu do danych to tzw. pierwsza generacja systemu).

Ten nowatorski w 1995 projekt spotkał się z akceptacją i realizacja zadań w nim wyspecyfikowanych rozpoczęła się w marcu 1996 – uruchomiono ten system w BUŚ jako centrum technologicznym. System Sieciowego Rozpowszechniania Baz Danych Infoware CD/HD był oryginalnym produktem firmy Info Technology Supply z Londynu⁴. W wersji startowej zawierał on dwa serwery – baz danych i aplikacyjny. Serwer baz danych obsługiwany był wtedy przez system operacyjny Windows 3.51 Server oraz serwer aplikacyjny obsługiwany przez system operacyjny IBM OS/2 z oprogramowaniem wspomagającym EA/2⁵.

³ Zob. też: A. Kozłara: *Wymiana informacji pomiędzy systemami komputerowymi – wykorzystanie standardu XML*. „Zarządzanie Informacją w Nauce” 2006 [w przygotowaniu na 2008, red. nauk. D. Pietruch-Reizes].

⁴ Zob. też: A. Kozłara: *Czym się to je? – Biblioteka w sieci*. „Gazeta Uniwersytecka” 1996, nr 35, s. 4 oraz Tryb dostępu: <http://gu.us.edu.pl/gusa.php?op=artykul&rok=1996&miesiac=5&id=1371&type=norm> [Dostęp zdalny w dn. 21 III 2008].

⁵ Zob. też: A. Kozłara: *System sieciowego rozpowszechniania baz danych: konsorcjum bibliotek naukowych wyższych uczelni Górnośląska*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1997, nr 2, s. 98–106.

Zainstalowano w nim dwie kluczowe dla środowiska naukowego bazy danych, które są wykorzystywane przy ocenie pracowników naukowych, bazy cytowań: *Science Citation Index* oraz *Social Sciences Citation Index*. System ten oparty był na oprogramowaniu, które w sposób dynamiczny (w zależności od pozycji wskazanej w menu) mapowało obrazy baz z CD przeładowanych wcześniej na dyski twarde serwera. Dla prawidłowej pracy systemu konieczne było wcześniejsze zainstalowanie specjalnego oprogramowania klienta. Specyficzną i oryginalną jego funkcją była możliwość przeszukiwania baz danych poprzez dostęp usługą „Telnet”, mimo że do baz cytowań nie było dostępnego oprogramowania pracującego w systemach Unix. Tryb ten był szczególnie ważny dla użytkowników zdalnych, łączących się z systemem przy użyciu wolnych łącz z wydziałów Uniwersytetu Śląskiego, zlokalizowanych poza głównym kampusem, Akademii Ekonomicznej i Uniwersytetu Opolskiego. Wdrażając tak pracujący system, przeskoczyliśmy od razu do tzw. trzeciej generacji, tj. takiej, w której zawartość baz danych jest przegrywana na dyski twarde, a dostęp do nich realizowany jest przy pomocy wcześniej instalowanego oprogramowania klienta⁶.

Równoległe z zakupem systemu sieciowego, w celu właściwego wykorzystania go, do oddziałów informacji naukowej zostały zakupione stacje robocze, umożliwiające już wtedy (pierwsza połowa 1996), oprócz korzystania z baz danych, eksplorowanie rozwijających się zasobów głównie naukowego Internetu. Otrzymana dotacja umożliwiała również doskonalenie kadry działów informacji naukowej i informatycznej poprzez staże u partnerów w uniwersytetach w Brukseli, Trewirze i Tours oraz w brytyjskiej firmie Info Technology Supply. Wiedzę swoją poszerzyliśmy w ramach kolejnego projektu, również finansowanego w ramach TEMPUS PHARE⁷.

Zmieniające się technologie spowodowały podjęcie w 1999 decyzji o wdrożeniu nowego systemu InfoWare CD/HD Iris 4 CDWebWare. System ten zawierał również dwa serwery (baz danych i aplikacyjny), lecz zastosowano w nim ówczesne najnowsze systemy operacyjne, tj. Windows NT 4.0 Server i Citrix Winframe 1.8. Zmiana systemu spowodowała uproszczenie dostępu do danych (logowanie przez przeglądarkę internetową). Zaowo-

⁶ Zob. też: A. Koziara: *Efektywne wykorzystanie potencjału baz danych rozpowszechnianych na nośnikach optycznych*. W: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj: efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych*. Katowice 2000, s. 27–40.

⁷ Zob. też: A. Koziara: *Zarządzanie zasobami technicznymi biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Zarządzanie przez jakość w bibliotece akademickiej: międzynarodowa konferencja: Bydgoszcz–Gniew, 10–13 września 2000 r.* Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/atr/koziara.html> [Dostęp zdalny w dn.21 III 2008].

cowało to znacznym zwiększeniem wykorzystania baz danych w nim umieszczanych, co stwierdzono na podstawie przeprowadzonych wśród jego użytkowników ankiet oraz na podstawie dodatkowej funkcjonalności systemu generującego statystyki wykorzystania źródeł informacyjnych⁸.

W kolejnych latach wdrażaliśmy i wykorzystywaliśmy coraz bardziej nowoczesne jego wersje: IRIS 5 i IRIS XP. Na początku 2005, eksploatując System Sieciowego Rozpowszechniania Baz danych IRIS XP, wykorzystywaliśmy dla niego serwer baz danych Windows 2003 Server Standard Editions, natomiast na serwerze aplikacyjnym zainstalowaliśmy stary jak na tamte czasy Windows NT 4.0 Terminal Server Editions, wspomagany przez Citrix Metaframe 1.8. Wszystkie kolejne zmiany systemów oraz zwiększająca się liczba baz danych oraz ich użytkowników wymagała systematycznej wymiany sprzętu oraz wprowadzania kolejnego, bardziej wydajnego w eksploatacji.

Na początku 2005 do fazy testów wdrożyliśmy kolejny produkt firmy ITS – System Onelog/IRIS X7, zapewniający dostęp do płatnych naukowych źródeł informacyjnych, po jednokrotnej autoryzacji w tym systemie następującej podczas logowania się do niego⁹. Działanie systemu było oparte na połączeniu możliwości dotąd eksploatowanego systemu z nowym produktem, którego premiera miała miejsce w 2003. Umożliwia on nie tylko dostęp do baz danych lokowanych na własnych serwerach (w tej chwili są to głównie bazy cytowań, bazy prawnicze polskie i zagraniczne oraz bazy raportów cytowań), lecz także do źródeł internetowych, rozpowszechnianych w sposób kontrolowany z serwerów ich dostawców. Kontrola dostępu z reguły realizowana jest poprzez identyfikację numerów IP stacji, z których wykonywana jest łączność, oraz przez systemy logowania. Po zalogowaniu się do serwera Onelog/Iris X7 zaimplementowane w tym systemie funkcje umożliwiają uruchamianie z dowolnego miejsca na świecie baz danych kontrolowanych przez sprawdzanie zgodności numerów IP. Wykorzystywany jest do tego mechanizm tzw. Webrouter lub systemy kontrolujące użytkowników poprzez zdalne zalogowanie sesji do systemu, wykonywane przez mechanizm serwera. Działanie Webrouter jest

⁸ Zob. też: R. Dabanovic, A. Koziara: *Infoware Remote Information Server-system czwartej generacji do sieciowego rozpowszechniania baz danych: czy rewolucja na miarę trzeciego tysiąclecia?* W: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych. Materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Biblioteki Naukowej. Katowice–Opole 21–23 kwietnia 1999*. Red. B. Zajączkowska. Katowice 2000, s. 185–200.

⁹ Zob. też: A. Koziara, E. Magiera: *Model centralnego projektowania i wdrażania systemów informatycznych wspomagających proces działania państwowych szkół wyższych*. W: *Infobazy'2005 – bazy danych dla nauki: materiały konferencji, Gdańsk, 25–27 września 2005*. Gdańsk 2005, s. 262–267.

zgodne z zasadami umów licencyjnych, których podstawowym warunkiem jest to, że dane pozyskiwane tą drogą nie mogą być zapisywane na nośnikach pamięci masowych, co umożliwia późniejsze ich wykorzystanie wykraczające poza normy licencyjne. Tryb działania takiej funkcji jest odmienny od najczęściej używanych, chronionych hasłem zwykłych systemów Proxy, które nie są w stanie spełnić tego wymagania, ponieważ projektowane są jako systemy przechowujące raz pozyskane informacje. System Onelog poprzez specjalne skrypty przygotowywane oddzielnie dla każdego serwisu informacyjnego loguje użytkowników do tych z nich, do których dostęp jest chroniony za pomocą nazwy użytkownika i hasła. Parametry te są znane tylko administratorowi systemu, a serwer stosuje je podczas logowania do serwisu, do którego dostęp jest chroniony tą drogą. Ochrona ta zapobiega przekazywaniu ich użytkownikom nieuprawnionym do jego wykorzystania.

Równolegle z wdrażaniem systemu PROLIB w marcu 1997 zakupiono system bibliograficzny PROMAX z licencją na 12 użytkowników symultanicznych. Odtąd tworzony jest zasób informacyjny gromadzący dane o publikacjach naukowych pracowników Uniwersytetu Śląskiego. Zasób ten w przyszłości, po zaprojektowaniu i wdrożeniu odpowiednich interfejsów do wymiany danych, będzie podstawą do przygotowania wykazów i analiz niezbędnych do poprawnego wykorzystania modułu obsługi nauki w ramach Zintegrowanego Systemu Obsługi Uniwersytetu.

Wszystkie działania związane z informatyzacją procesów bibliotecznych w systemie biblioteczno informacyjnym UŚ związane są z budowaną i ciągle modernizowaną od połowy lat 90-tych infrastrukturą informatyczną zlokalizowaną w BUŚ oraz bibliotekach sieci. Oprócz systemów – serwerów i oprogramowania przeznaczonego do zabezpieczenia globalnej obsługi czytelników – rozwijamy systemy niezbędne do zapewnienia prawidłowej i sprawnej pracy całego systemu bibliotecznego. Należą do nich systemy udostępniające niezbędne oprogramowanie stanowiskom zlokalizowanym w czytelnich i pracowni szkoleniowej, a także te, które umożliwiają nam przygotowanie i rozpowszechnianie naszych zbiorów w sposób elektroniczny na podstawie zapisów ustawy „O prawie autorskim i prawach pokrewnych”, zawartych w art. 28 pkt 3 o brzmieniu: „Biblioteki, archiwa i szkoły mogą: [...] 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek”.

Opisując systemy informatyczne BUŚ, należy pamiętać o tych, które wspomagają prawidłowo zorganizowany system organizacyjny firmy, jakim jest jednolity system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Śląskiego. Należą do nich serwery autentyfikujące użytkowników (wykorzystanie ich opiera się na zasadach określonych w polityce bezpieczeństwa dostępu do

danych osobowych)¹⁰, serwer poczty elektronicznej, umożliwiający swobodne tworzenie i zarządzanie listami rozsyłkowymi, systemy serwerów aplikacyjnych dostarczających aplikacje biblioteczne i biurowe oraz serwery obsługujące różnorodne serwisy WWW. Całość dopełnia zaawansowany systemem ochrony dostępu do sieci i zasobów BUŚ z maszyn zlokalizowanych w Internecie oraz komputerów swobodnie dostępnych dla czytelników. Wszystkie zastosowane rozwiązania można było wdrożyć dzięki logicznie skonstruowanej sieci powiązań stacji komputerowych, rozmieszczonych w bibliotekach sieci, służących bibliotekarzom i czytelnikom, które identyfikowane są w ramach wydzielonego segmentu numeracji IP (155.158.32.0/255.255.240.0), ułatwiając kierowanie selektywnej informacji do użytkowników tych stanowisk¹¹. Zastosowane tutaj systemy podlegają ciągłej ewolucji, lecz główny cel ich stosowania powoduje, że opierają się na zasadzie ochrony dostępu do ich zasobów po kontroli fizycznych numerów IP. Pozwala to na ścisłe wywiązywanie się z reguł zawartych w polityce bezpieczeństwa BUŚ, które odwołują się do regulaminów bezpieczeństwa oraz reguł udostępniania zasobów, objętych ochroną związaną z prawami autorskimi. Działania te poprzez digitalizację zbiorów mają na celu znaczne zwiększenie dostępności do deficytowych materiałów dydaktycznych, gromadzonych w bibliotekach Uniwersytetu Śląskiego.

Systemy informatyczne obsługujące system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Śląskiego stanowią odrębny, ciągle rozwijający i zmieniający się mechanizm działający na rzecz użytkowników i pracowników bibliotek, stanowiąc integralny element systemów i sieci Uniwersytetu Śląskiego. Nad rozwojem tych systemów, jakże odmiennych od normalnie stosowanych do wspomagania standardowych czynności organizacyjno-biznesowych, czuwają wysoko kwalifikowane specjalistyczne służby informatyczne oraz specjaliści informacji naukowej i bibliotekarze. Rola ich jest kluczowa w zapewnieniu prawidłowej i sprawnej pracy bibliotek naukowych¹².

¹⁰ Zob. też: A. Koziara: *Ochrona danych osobowych w bibliotekach: aspekty prawne, techniczne i organizacyjne*. W: *Ogólnopolska konferencja „Nowy wizerunek biblioteki pedagogicznej: komputeryzacja – komunikacja – współpraca”* Warszawa, 21–22 października 2004 r. Oprac. B. Boryczka. Warszawa 2004, s. 6.

¹¹ Zob. też: A. Koziara, B. Wróbel: *Koncepcja ochrony sieci i informacji w systemie biblioteczno-informacyjnym Uniwersytetu Śląskiego*. „EBIB, Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2005, nr 5 (66) Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/66/wrobel.php> [Dostęp zdalny 21 III 2008].

¹² Zob. też: A. Koziara: *Rola służb informatycznych w tworzeniu bezpiecznego środowiska dla budowy i użytkowania specjalistycznych baz danych*. W: *Infobazy'2005 – bazy danych dla nauki: materiały konferencji*, Gdańsk, 25–27 września 2005. Red. A. Nowakowski. Gdańsk 2005, s. 163–168.

Abstract

The article describes the computerized service of the University of Silesia readers between 1992 and 2008. It presents all activities connected with collecting, cataloguing and indexing and circulation of own resources (books and journals) and activities connected with creating the back-up facilities for effective use of controlled, licensed information collections provided on the optical carriers, access to the controlled information websites by means of the Internet, ways of popularizing the teaching materials in university libraries network. The article presents organization, technical and license aspects of computer systems, it indicates the activities leading to incorporating the whole library system to the uniform system of the University management.

*Zbiory Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego –
wybrane problemy*

Struktura i dynamika rozwoju zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–2007

Początkowa struktura organizacyjna Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ)¹, oparta na zasadach obowiązujących w Wyższej Szkole Pedagogicznej, została dostosowana – do końca 1973 – do struktury organizacyjnej Uniwersytetu².

Podczas przeprowadzonej wówczas reorganizacji określono zakres działania poszczególnych jednostek, m.in. zadań związanych z gromadzeniem i zarządzaniem zbiorami. W ramach podziału kompetencji Biblioteka Główna Uniwersytetu Śląskiego (BG UŚ) oprócz gromadzenia zbiorów własnych wykonywała także prace związane z centralną prenumeratą czasopism dewizowych, zakupem książek dewizowych, wymianą krajową i zagraniczną oraz pozyskiwaniem skryptów i podręczników. Ten rozdział zadań, z późniejszymi korektami, towarzyszącymi kolejnym przemianom struktury organizacyjnej systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni³ oraz wdrożeniem nowych technologii utrzymał się do dziś⁴.

¹ W pracy nazwa ta odnosi się też do Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego, którą w latach 90-tych przemianowano na Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego.

² J. Ratajewski, A. Puzio: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968–1970)* W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1973, s. 55–63; *Informator dla czytelników*. Katowice 1974, s. 5; J. Ratajewski: *Organizacja i działalność sieci bibliotecznej Uniwersytetu Śląskiego w latach 1968–1974*. „Przegląd Biblioteczny” 1975, nr 2, s. 163–169.

³ G. Tetela: *Przemiany struktury organizacyjnej systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego*. W: *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Żmigrodzkiemu*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz przy współpracy D. Pietruch-Reizes. Katowice 2004, s. 87–94.

⁴ BUŚ prowadzi wymianę wydawnictw zagranicznych, przygotowuje i przeprowadza procedury przetargowe, dokonuje odpraw celnych czasopism zagranicznych oraz koordynuje zakup i rozpowszechnianie baz danych dla całej uczelni.

Ponieważ podstawą funkcjonowania każdej biblioteki są jej zbiory (zarówno w zakresie ilościowym, jak i jakościowym) najpilniejszym zadaniem BG UŚ było przystosowanie przejętego księgozbioru do potrzeb rozwijającej się uczelni. Zbiory Biblioteki WSP, Biblioteki Filii UJ, depozyt Biblioteki Śląskiej oraz zbiór byłej Biblioteki Instytutu Pedagogicznego⁵ stanowiły fundament, który posłużył do dalszego budowania księgozbioru. Jednocześnie określono założenia polityki gromadzenia zbiorów BG UŚ. Celem biblioteki był harmonijny rozwój księgozbioru uniwersalnego, szeroko dostępnego, stanowiącego warsztat pracy środowisk naukowych oraz źródło dla przyszłych badaczy⁶. Kryteria doboru piśmiennictwa – opracowań mających znaczenie naukowe, dydaktyczne, a także zbiorów o charakterze faktograficznym i źródłowym – były podyktowane potrzebami dziedzin wiedzy uprawianych na Uniwersytecie⁷. Realizację tych założeń wspomagała w początkowym okresie działalności BG UŚ Senacka Komisja Biblioteczna, w której gestii leżał m.in. podział dewiz na zakup książek i czasopism zagranicznych oraz uczestniczenie w zakupach księgarskich i antykwarycznych. W latach późniejszych kształtowanie zbiorów wspierały powoływane przez kolejnych dyrektorów komisje zakupu oraz selekcji zbiorów, złożone z doświadczonych bibliotekarzy-specjalistów z dziedziny nauk humanistyczno-społecznych i matematyczno-przyrodniczych.

Wielkość i struktura księgozbioru zależą głównie od polityki gromadzenia. Gromadzenie i uzupełnianie zbiorów jest procesem złożonym⁸. Każdego roku stan posiadania bibliote-

⁵ J. Ratajewski, A. Puzio: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego...* Tamże, s. 60.

⁶ Oprócz tego BUŚ, pełniąc rolę biblioteki specjalistycznej dla Instytutów Matematyki i Chemii, gromadzi literaturę fachową o tym profilu.

⁷ Sprawozdania z działalności BUŚ informują, iż w poszczególnych latach BG ze szczególną starannością dobierała książki pod kątem tworzonego nowego kierunku kształcenia, np. w 1976 intensywnie rozbudowano dział bibliologii i bibliotekoznawstwa, zaś w 1998–1999 – zarządzania i marketingu. Ostateczny rozwój zbiorów BUŚ został ukierunkowany głównie na nauki humanistyczno-społeczne.

⁸ Problematyka gromadzenia i uzupełniania zbiorów jest dość szeroko omówiona w literaturze. BUŚ praktycznie stosowała opisane tam metody. Zob.: H. Chamera: *Wytoczne polityki gromadzenia zbiorów: problemy metodyczne*. „Przegląd Biblioteczny” 1965 z. 1, s. 5–15; J. Bernard: *Poradnik metodyczny w zakresie gromadzenia i ewidencji zbiorów bibliotecznych*. Wrocław 1979; A. Romańska, A. Sitarska: *Specjalizacja zbiorów bibliotecznych*. Warszawa 1984; E. Chada: *Dobór i gromadzenie zbiorów*. Warszawa 1988; J. Dunin: *W sprawie aktualnych problemów gromadzenia bibliotecznych*. „Przegląd Biblioteczny” 1988 z. 1, s. 17–29; J. Wojciechowski: *Z problemów organizacji zasobów bibliotecznych*. „Przegląd Biblioteczny” 1988 z. 1, s. 5–15; Z. Żmigrodzki: *Obyś zbiory gromadził* – dylematy czasu obecnego. „Przegląd Biblioteczny” 1988 z. 1, s. 31–37; E. Dziurkowska: *Gromadzenie i selekcja zbiorów bibliotecznych: poradnik metodyczny*. Wrocław 1992; S. Kamiński: *Contemporary problems of acquisitions in Polish university libraries: (based on the example of Warsaw University Library BUW)*. „Polish

ki powiększa się o nabytki uzyskane drogą kupna, darów, wymiany, ale też zmniejsza o dokumenty zagubione lub wycofane w wyniku selekcji. Stan zbiorów na koniec każdego roku jest wypadkową tych procesów.

Tabela 1. Rozwój księgozbioru BUŚ (1968–2007)⁹

Rok	Stan zbiorów na 31 XII		w tym:					
	ogółem	%	druki zwarte		czasopisma		zbiory i materiały specjalne	
			woluminów	%	woluminów	%	jednostek	%
1968			14500		*			
1973			42038		*			
1978	138871	100	135075	97,26	3796	2,74		
1983	178960	100	169374	94,65	8310	4,64	1276	0,71
1988	186391	100	173212	92,93	11654	6,25	1525	0,82
1993	241628	100	225299	93,24	14247	5,90	2082	0,86
1998	268961	100	251396	93,47	14871	5,53	2694	1,00
2003	307611	100	287155	93,35	17273	5,62	3183	1,03
2007	412838	100	391521	94,84	17779	4,30	3538	0,86

* brak danych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

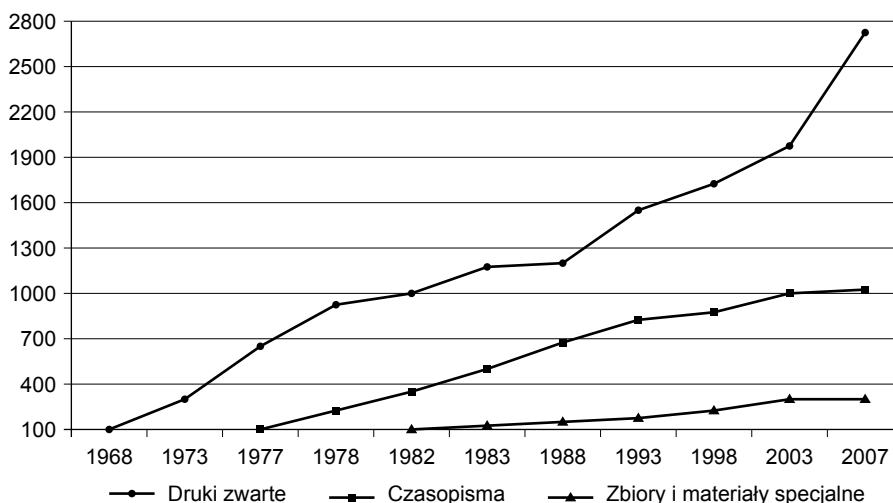
Libraries Today” Vol. 3 (1995), s. 35–48; B. M. Michałowska: *Organizowanie bazy biblioteczno-informacyjnej szkoły wyższej*. „Prace Naukowe. Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu. Pedagogika”. Nr 4 (1998), s. 147–153; G. Moskałska: *Polityka gromadzenia zbiorów w Bibliotece Głównej Politechniki Radomskiej im. K. Pułaskiego w Radomiu*. „Prace Naukowe. Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu. Pedagogika”. Nr 4 (1998), s. 177–185; U. A. Wojtasik: *Zakup książek zagranicznych dla bibliotek akademickich*. „Bibliotekarz” 1998, nr 6 s. 5–7; M. Górny: *Od gromadzenia zbiorów do zarządzania zasobami*. W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13–15.11.2002*. Red. A. Jazdon, A. Chachlikowska. Poznań 2002, s. 107–124.

⁹ W przypadku czasopism i zbiorów specjalnych dane liczbowe podawane są od chwili inwentaryzowania zbiorów przez oddziały (czasopisma od 1977, zbiory specjalne od 1982).

Na przestrzeni badanych czterdziestu lat obserwujemy równomierny przyrost księgozbioru BUŚ. Dominują w nim druki zwarte. Następuje wprawdzie łagodny proces zmniejszania się ich liczby w stosunku do liczby czasopism oraz zbiorów i materiałów specjalnych, jednak spadek ten wynosi zaledwie 2,42%. Wzrost udziału czasopism wynosi 1,56%, a zbiorów specjalnych – 0,15%.

Można zatem uznać, że proporcje pomiędzy poszczególnymi składnikami księgozbioru BUŚ są stałe.

Interesująco przedstawia się linia rozwojowa księgozbioru BUŚ w ujęciu procentowym, ilustrująca tempo wzrostu każdego segmentu zbiorów.

Rys. 1. Procentowy rozwój księgozbioru (1968–2007)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

Największą dynamiką wzrostu charakteryzują się druki zwarte. W badanych latach niewielkie załamanie ich linii rozwojowej nastąpiło jedynie w 1986 (spadek z 1192% do 1154%) oraz 1991 (spadek z 1313% do 1310%).

Istotnym momentem dla określenia faktycznej wielkości księgozbioru BUŚ była decyzja o jego uporządkowaniu i urealnieniu liczby zbiorów własnych oraz tzw. depozytów. W wyniku szczegółowej analizy inwentarzy i rejestrów ubytków, przeprowadzonej w 2005 przez Oddział Ewidencji i Kontroli Zbiorów oraz Oddział Opracowania Zbiorów ustalono faktyczną liczbę

zbiorów, znacznie większą od podawanej w dotychczasowych statystykach. Po korekcie, wykazany w 2004 stan zbiorów BUŚ wzrósł z 297455 do 374029 woluminów, co w przeliczeniu na wskaźnik procentowy przyniosło wzrost z 2051% do 2580%.

Utrzymujący się stały wzrost druków zwartych świadczy o dużej uwadze, z jaką BUŚ podchodziła do pozyskiwania tego typu zbiorów z różnych źródeł. Warto podkreślić, że stałe zabiegi, aby obok kupna bieżącej produkcji wydawniczej – krajowej i zagranicznej – zbiory uzupełniał zakup antykwaryczny i aukcyjny. Często nabywane były fragmenty bądź całe kolekcje o charakterze bibliofilskim lub naukowym, np. księgozbiór Zofii i Zygmunta Żuławskich, Kazimierza Kordylewskiego, Jana Lubicz-Pachońskiego, Mariana Tyrowicza, Kazimierza Obtułowicza. BUŚ zabiegała także o materiały biblioteczne w formie darów, na które składały się ofiarowywane biblioteki księgozbiory profesorskie, m.in. Jana Gwiazdomorskiego, Mieczysława Karasia, Ignacego Strońskiego, Bogdana Suchodolskiego¹⁰, Mieczysława Brożka. Formą uzupełniania zbiorów były dublety współpracujących z BUŚ instytucji, np. Biblioteki Sejmowej, ORPAN w Warszawie, American Library Association oraz prowadzona wymiana wydawnictw pomiędzy BUŚ a krajowymi i zagranicznymi bibliotekami naukowymi.

Przyrost druków zwartych dokonywał się mimo trudności związanych ze zmianami polityczno-gospodarczymi po 1989. Likwidacja oficyn wydawniczych, dezorganizacja rynku książki naukowej oraz zmniejszone, ze względu na wysoką inflację, fundusze BUŚ jedynie w 1991 skutkowały znacznym zmniejszeniem liczby zakupionych książek.

Wprowadzona od 2007 systematyczna selekcja zbiorów¹¹ ma na celu usuwanie z zasobu literatury zdezaktualizowanej i służy podniesieniu jakości księgozbioru BUŚ. Traktowana jako istotny element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów BUŚ z pewnością wpłynie – w perspektywie kilkuletniej – na strukturę księgozbioru.

¹⁰ M. Gacińska: *Księgozbiór Profesora Bogdana Suchodolskiego w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* W: *Bogdan Suchodolski. Pedagog – humanista – uczony*. Red. A. Stopińska-Pająk. Katowice 1998, s. 56–72; Taż: *Dedykacje rękopiśmienne w księgozbiórze Profesora Bogdana Suchodolskiego*. Tamże, s. 85–99; A. Maruszczyk: *Księgozbiór Profesora Bogdana Suchodolskiego w zasobach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. Katowice 2002 [praca licencjacka].

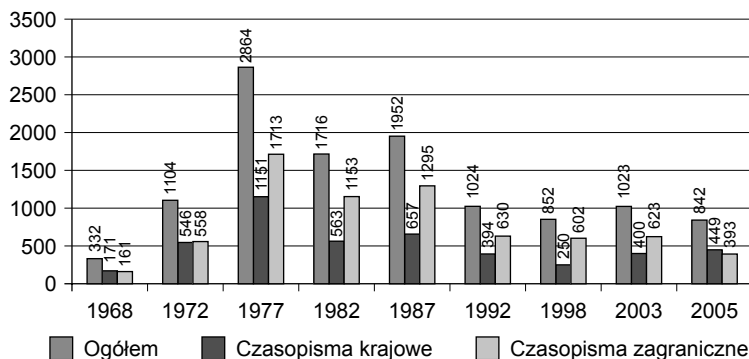
¹¹ B. Warzachowska: *Selekcja zbiorów i gospodarka drukami zbędnymi w BG UŚl*. „Bibliotekarz” 1999 nr 6, s. 9–12; B. Skoczyński: *Modele selekcji zbiorów bibliotek uniwersalnych*. „Biblioteka” Nr 1 (1997), s. 49–57; O. Gier: *Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów*. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Rzeszów – Czarna, 1–3 czerwca 2005 r.* Oprac. E. Bieniasz. Rzeszów 2005, s. 146–157.

Odrębny zespół zbiorów bibliotecznych stanowią czasopisma. Są one szczególnie cennymi źródłami upowszechniającymi najnowsze rezultaty badań naukowych. BUŚ do problemu gromadzenia czasopism przywiązywała zawsze dużą wagę, zapewniając w ten sposób obsługę badań naukowych i procesu dydaktycznego całej uczelni. Politykę gromadzenia periodyków prowadzono pod kątem dziedzin reprezentowanych na Uniwersytecie oraz wartości merytorycznej nabywanych czasopism¹².

W analizowanym czterdziestoleciu liczba tytułów bieżących, otrzymywanych w poszczególnych latach, charakteryzowała się sporą zmiennością. Ze sprawozdań dla GUS wynika, iż w 1968 BG UŚ posiadała 332 tytuły, w tym 171 krajowe i 161 zagraniczne, ale już po roku odnotowała ich 1,6-krotny wzrost – do 525 tytułów (w tym odpowiednio: 259 polskich i 266 obcych).

W latach następnych szybkie tempo wzrostu czasopism bieżących utrzymywało się, by w 1977 osiągnąć liczbę 2864 tytułów, a następnie powoli spadać i w 2007 wynieść 842 tytuły.

Dynamikę tego zjawiska ilustruje rys. 2.

Rys. 2. Liczba tytułów czasopism bieżących (1968–2007)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki oraz dokumentacji Oddziału Czasopism.

Na kształtowanie się zbiorów czasopiśmienniczych BUŚ znaczący wpływ miały mechanizmy rynku i sytuacja finansowa uczelni. Szczególnie niekorzystny był początek lat 90-tych.

¹² B. Stefaniak: *Metody doboru czasopism do prenumeraty*. Warszawa 1982; B. Skoczyński: *Analityczny model przetargu na dostawę czasopism zagranicznych w prenumeracie dla wielkich bibliotek uczelnianych w Polsce*. „Biblioteka” Nr 2 (1998), s. 117–129; H. Olszewska: *Gromadzenie i wykorzystanie czasopism bieżących w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu w latach 1992–1998*. „Biblioteka” Nr 3 (1999), s. 39–42.

W związku z rozpadem systemu kolportażu oraz rynku wydawniczego Polski i krajów Europy Wschodniej trudno było utrzymać kontynuację w gromadzeniu wielu tytułów, sporo uległo likwidacji. Zmiana systemu finansowania szkół wyższych, wymienialność złotówki oraz wycofanie się MEN z dotacji skutkowało zmniejszeniem prenumeraty z krajów zachodnich. Z uwagi na te ograniczenia tylko w 1990–1991 z wykazu prenumerowanych przez Uniwersytet periodyków skreślono 123 tytuły czasopism zachodnich oraz 428 tytułów polskich i wschodnioeuropejskich. Polityka optymalizacji gromadzenia tytułów była także prowadzona w latach następnych, choć dokonywane cięcia miały mniej wymuszony charakter i dotyczyły głównie periodyków o niskim wskaźniku aktywności. Stałe powiększanie dostępu do czasopism elektronicznych również redukuje prenumeratę drukowaną¹³.

Analizując sprawozdania dla GUS, można zauważyć jeszcze jedną prawidłowość, zobrażoną także na rys. 2 – początkowa równowaga pomiędzy liczbą tytułów polskich a zagranicznych przekształciła się w 1972–2003 w przewagę tych drugich. Dane statystyczne świadczą o przykładaniu przez BUŚ dużej wagi do zbioru czasopism bieżących, niezbędnych do obsługi codziennych potrzeb nauki oraz o świadomym, celowym i ekonomicznym doborze piśmiennictwa zagranicznego.

Istotnym elementem gromadzenia zbiorów czasopiśmienniczych jest kompletowanie i kontynuacja ciągów poszczególnych tytułów czasopism. Tempo wzrostu roczników zarejestrowanych w zbiorach BUŚ w okresie od 1977 (1733 woluminy) do 2007 (17779 woluminów) wynosi 10,26.

W kontekście kompletności ciągu czasopism BUŚ poniosła dotkliwą stratę w 1995. Powódź całkowicie zniszczyła 1043 tytuły wydawnictw periodycznych; w sumie BUŚ bezpowrotnie utraciła 7254 woluminy czasopism¹⁴.

W strukturze zbiorów BUŚ udział czasopism drukowanych oscylował pomiędzy 2,74% a 6,26%. W 2007 ich odsetek stanowi 4,30 zbiorów ogólnych.

W księgozbiorze BUŚ znajdują się także zbiory specjalne. Są to zarówno tradycyjnie uznawane za zbiory specjalne rękopisy, stare druki, kartografia, ikonografia, jak i materiały specjalne – w przypadku BUŚ materiały audiowizualne (m.in. przeźrocza, taśmy dźwiękowe, płyty analogowe), mikroformy oraz dokumenty elektroniczne¹⁵.

¹³ Mimo odczuwanych od 2003 skutków zwiększonej stawki VAT na czasopisma elektroniczne.

¹⁴ Sprawozdanie z działalności BUŚ za 1995.

¹⁵ Podział za: A. Jazdon: *Zbiory specjalne – luksus czy narodowy obowiązek? W: Stan i potrzeby polskich bi-*

BUŚ do grona bibliotek naukowych gromadzących tę kategorię zbiorów dołączyła w 1980. Tworzenie kolekcji zbiorów specjalnych umacniało prestiż biblioteki w środowisku akademickim. Gromadzenie zbiorów specjalnych wraz z podręczną literaturą miało zapewnić dydaktyczny warsztat pracy przede wszystkim kierunkom humanistycznym. Podnoszono zwłaszcza wartość merytoryczną, bibliologiczną i ikonograficzną tworzonego zasobu¹⁶.

Tabela 2. Zbiory i materiały specjalne (1982–2007)

Rok	Stan na 31 XII				
	rękopisy	stare druki	kartografia	ikonografia	materiały specjalne
1982	1	238	547	104	260
1988	12	312	845	168	186
1993	16	408	1251	171	236
1998	25	428	1783	200	258
2003	27	428	1925	471	326
2007	27	429	1951	473	478

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

Zainwentaryzowane w 1982–2007 zbiory i materiały specjalne wyniosły 3538 jednostek¹⁷, co stanowi 0,86% księgozbioru BUŚ. Jak pokazuje rys. 1, charakteryzuje je niska dynamika wzrostu.

Gromadzenie zbiorów specjalnych w BUŚ dokonuje się drogą kupna lub darów. Stosunkowo skromnie pod względem ilościowym prezentują się dokumenty najcenniejsze, o charakterze historycznym – rękopisy (0,76%) i stare druki (12,12%). Odnotowany w 1985–1986 oraz 1997 wzrost liczbowy starych druków związany był w głównej mierze z darowiznami. Ponadto, po wielu latach starań, w 1991 BUŚ przejęła 89 jednostek starych druków z bibliotek sieci – Wydziału Filologicznego, Nauk o Ziemi, Nauk Społecznych, a także Prawa i Administracji.

bliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Poznań, 13–15.11.2002. Red. A. Jazdon, A. Chachlikowska. Poznań 2002, s. 149–153.

¹⁶ L. Czech: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Zbiory specjalne*. Katowice 2004, s. 17–22; L. Czech: *Katalog starych druków w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1996, s. 5.

¹⁷ Dokumenty elektroniczne w 2004 zostały wycofane z inwentarzy zbiorów specjalnych i podlegają inwentaryzacji i opracowaniu w systemie PROLIB. W sumie w 2004–2007 zinwentaryzowano 118 DE.

Przytoczone dane sugerują niedostateczną ilość środków finansowych i wynikające stąd ograniczenia w pozyskiwaniu drogą kupna obiektów zabytkowych i innych materiałów współtworzących Narodowy Zasób Biblioteczny¹⁸.

Najliczniejszą część zbiorów specjalnych stanowi kartografia (55,14%), na którą w większości składają się współczesne wydania atlasów, map i planów miast.

Można przypuszczać, że wraz z dalszym rozwojem techniki i nowych nośników znaczne tempo przyrostu dokumentów nastąpi w grupie materiałów specjalnych.

Do zasobu zbiorów specjalnych BUŚ wliczane są również, na prawach rękopisu, prace doktorskie broniące na Uniwersytecie Śląskim¹⁹; nie podlegają one inwentaryzacji, a jedynie – od 1977 – są ewidencjonowane.

Tabela 3. Prace doktorskie w zbiorach BUŚ (1968–2007)

Rok	1968	1973	1978	1983	1988	1993	1998	2003	2007
Stan na 31 XII	93	207	430	724	942	1141	1412	2173	2739

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentacji Oddziału Zbiorów Specjalnych.

Wskaźnik wzrostu prac doktorskich wynosi 29,45.

Analiza protokołów przekazania doktoratów do BUŚ oraz sprawozdań z działalności Oddziału Zbiorów Specjalnych potwierdza dużą dynamikę rejestrowanych rozpraw. Jednocześnie wskazuje na dwie odmienne tendencje ich przyrostu. W 1968–1997 był on dość równomierny i wynosił średnio 43,6 tytułu na rok. Ostatnie dziesięciolecie przyniosło gwałtowny wzrost liczby wpływających do BUŚ rozpraw doktorskich – średnio 143,7 tytułu na rok. Wskaźniki te dowodzą rosnącej aktywności naukowej Uniwersytetu.

Kolejnym segmentem gromadzonych przez BUŚ zbiorów był wydzielony księgozbiór dydaktyczny²⁰. Władze biblioteki przywiązywały dużą wagę do zapewnienia młodzieży podstawowych skryptów i podręczników niezbędnych do studiowania²¹. Były one po zainwentaryzowaniu rozdzielane pomiędzy biblioteki sieci, zgodnie z profilem kształcenia. Do zbiorów

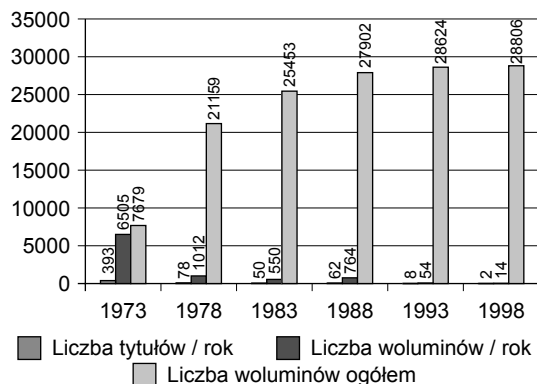
¹⁸ L. Biliński: *Narodowy Zasób Biblioteczny – od koncepcji do realizacji*. „Bibliotekarz” 1999 nr 4, s. 12–15.

¹⁹ Za wyjątkiem prac doktorskich Wydziału Prawa i Administracji UŚ.

²⁰ Skrypty nie obciążają majątku biblioteki.

²¹ Taką politykę gromadzenia zbiorów bardzo wyraźnie podkreśla dyrektor J. Ratajewski w sprawozdaniu z działalności biblioteki za 1974.

BUŚ włączano skrypty z zakresu nauk humanistyczno-społecznych i matematyczno-przyrodniczych. W przeciągu 27 lat zakupiono 28806 woluminów książek.

Rys. 3. Księgozbiór skryptowy (1973–1989)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie inwentarza skryptów.

ca szybka wymiana tego samego egzemplarza pomiędzy wieloma czytelnikami w powiązaniu z rozwojem usług kserograficznych sprawiły, że wskaźniki aktywności książek podwyższyły się.

Czynniki te wpłynęły na rezygnację z dalszego tworzenia księgozbioru skryptowego, a regułą stał się zakup 3–5 egzemplarzy najważniejszych tytułów.

Warto wspomnieć, iż w związku z prowadzonymi od 2004 pracami selekcyjnymi skryptów, z księgozbioru dydaktycznego usunięto tytuły o zdezaktualizowanej treści oraz tzw. księgozbiór nieaktywny. Zbiór skryptów w BUŚ na koniec 2007 zmalał do 12913 woluminów, co stanowi 44,82% stanu z 1998.

W latach 90-tych BUŚ zaczęła ewoluować w kierunku biblioteki hybrydowej²⁴. Aby wspierać procesy naukowo-badawcze i dydaktyczne Uniwersytetu równoległe ze zbiorami tradycyjnymi zaczęto pozyskiwać publikacje elektroniczne.

Analiza danych statystycznych za 1973–1989²² przedstawionych na rys. 3 pokazuje istotny przyrost księgozbioru skryptowego do 1980. Wiele tytułów kupowano wówczas w kilku, kilkudziesięciu, a nawet kilkuset egzemplarzach²³. W latach 90-tych nastąpiło poważne ograniczenie zakupu wieloegzemplarzowego, co miało związek z pogarszającą się sytuacją finansową BUŚ oraz ze zmianą systemu i metod kształcenia na poziomie akademickim. Tempo zmian i rozwoju nauki sprawiło, że studenckie „listy lektur” nie ograniczały się już do kilku podstawowych podręczników, ale wymagały również znajomości rozdziałów wielu różnych książek i publikacji czasopiśmienniczych. Następująca

²² W 1972 zbiór skryptów nie został prawidłowo zainwentaryzowany.

²³ Brak informacji nt. stosowanych wówczas normatywów związanych z liczbą studiujących a ilością i kosztami pozyskiwania księgozbioru dydaktycznego.

²⁴ G. Piotrowicz: *Model hybrydowy jako optymalny wariant funkcjonowania i rozwoju współczesnej biblio-*

Obecnie BUŚ gwarantuje dostęp do zasobów w cyfrowej przestrzeni informacyjnej, jakimi są dokumenty pierwotne, np. czasopisma elektroniczne, zeskanowane zbiory własne będące składową Śląskiej Biblioteki Cyfrowej oraz dokumenty wtórne, np. zasoby na CD-ROMach. Funkcję „bramy” wiodącej do cyfrowej przestrzeni informacyjnej pełni strona WWW.

Korzystanie z elektronicznych źródeł informacji zapoczątkowano w 1995.

BUŚ przystąpiła wówczas do Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych, co skutkowało wdrożeniem programu TEMPUS PHARE obejmującego sieciowe rozpowszechnianie baz danych. Pozytywne doświadczenia z przeprowadzonych wówczas testów okazowych i archiwalnych baz CD-ROM zachęciły do udostępniania baz danych w szerszym zakresie, czemu sprzyjało wdrożenie systemu InfoWare CD/HD²⁵.

Tabela 4. Bazy danych w dostępie CD-ROM oraz on-line (1996–2007)

Rok	Bazy danych	w tym:	
	ogółem	polskie	zagraniczne
1996	39	5	34
1998	33	26	7
2000	30	26	4
2002	26	22	4
2005	54	42	12
2007	80	37	43

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentacji Oddziału Informacji Naukowej.

Prowadzona przez OIN statystyka wykorzystania zasobów elektronicznych doprowadziła w 1998–2002 do wycofania się z zakupu części baz. Ponadto rezygnacje z niektó-

teki akademickiej. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Rzeszów–Czarna, 1–3 czerwca 2005 r.* Oprac. E. Bieniasz. Rzeszów 2005, s. 11–24.

²⁵ W. Dziadkiewicz: *Jak bazy CD-ROM zmieniły oblicze biblioteki.* W: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych. Materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Biblioteki Naukowej.* Katowice–Opole, 21–23 kwietnia 1999. Red. B. Zajączkowska. Katowice 2000, s. 57–62; A. Kaszper: *Szkolenia w Uniwersytecie Śląskim warunkiem efektywności wykorzystania baz danych.* Tamże, s. 103–108.

rych baz danych były związane z sytuacją budżetową Uniwersytetu lub zmianą nośnika bazy²⁶.

Spadkowa tendencja statystyki użytkowania baz danych na CD-ROM rozpowszechnianych w systemie InfoWare CD/HD ściśle wiąże się z przystąpieniem BUŚ do konsorcjów baz i czasopism pełnotekstowych: EBSCOhost (EIFL Direct), Science Direct (Elsevier) i Kluwer. Zakup systemu Onelog w 2005 umożliwił dostęp do licencyjnych zasobów elektronicznych BUŚ przez całą dobę, także spoza uczelni.

Tabela 5. Serwisy czasopism elektronicznych (2002–2007)

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Liczba serwisów	5	6	7	12	11	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentacji Oddziału Informacji Naukowej.

Wśród posiadanych serwisów należy wyróżnić: EBSCOhost, który umożliwia pełnotekstowy dostęp do czasopism w 17 bazach danych, Science Direct (Elsevier), udostępniający 1901 tytułów w wersji pełnotekstowej oraz serwis wydawnictwa Springer, który oferuje ponad 1200 tytułów wydawnictw Springer i Kluwer. Pozostałe serwisy, m.in. Central and Eastern European Online, Royal Society of Chemistry, IOS Press, IOPScience, Directory of Open Access Journals gwarantują nieograniczony dostęp do pełnych tekstów, bądź jak INGENTA zapewniają informację nt. ponad 19 milionów artykułów z ponad 29000 publikacji.

Na zakończenie parę uwag podsumowujących gospodarkę zasobami BUŚ w minionym czterdziestoleciu. Początkowo administrowanie zbiorami było związane wyłącznie z budowaniem własnych zasobów²⁷, a przyjęte rozwiązania nakazywały rozbudowę już posiadanego księgozbioru.

Dominującym modelem gospodarki zbiorami był model zasobów użytecznych. Wymagał on dobrego rozeznania w potrzebach użytkowników biblioteki, produkcji piśmienniczej oraz w wykorzystaniu księgozbioru²⁸. Przyjętym kryterium była tzw. kompletność względna, czyli

²⁶ A. Kaszper, M. Waga: *Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji a ich finansowanie w uczelni na bazie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Rzeszów–Czarna, 1–3 czerwca 2005 r.* Oprac. E. Bieniasz. Rzeszów 2005, s. 67–78.

²⁷ Pod względem formy własności.

²⁸ W BUŚ nie prowadzono regularnych badań nt. wykorzystania zgromadzonego piśmiennictwa.

kompletność zbiorów odnosząca się do określonych dziedzin wiedzy²⁹. Ten model gospodarki zbiorami został uzupełniony modelem dostępu do zasobów obcych. Od 1996 BUŚ zaczęła pozyskiwać, z myślą o użytkownikach wszystkich bibliotek Uniwersytetu, dostęp do zasobów cyfrowych poprzez sieć (czasopisma elektroniczne, metadane). Oferowany w czytelniach i informatorium BUŚ dostęp do bezpłatnych zasobów Internetu stanowi znaczące uzupełnienie drukowanej i cyfrowej oferty biblioteki i jest chętnie wykorzystywany przez użytkowników.

Przedstawiona struktura zbiorów to zaledwie statystyczne odtworzenie rozwoju księgozbioru BUŚ i jego poszczególnych segmentów. Właściwa struktura zbiorów (m.in. uwzględniająca ich podział funkcjonalny, tematykę, rodzaj nośnika) będąca wynikiem linii rozwojowej biblioteki, ocena stopnia kompletności i przydatności zgromadzonego piśmiennictwa z poszczególnych dziedzin nauki, a w szczególności bieżąca analiza wykorzystania aktualnie gromadzonych dokumentów wymagają podjęcia stosownych badań. Wnioski wyciągnięte z przeprowadzonych studiów jeszcze bardziej zwiększą efektywność zarządzania zasobami BUŚ a w niedalekiej już przyszłości posłużą do budowania zasobów współdzielonych w ramach Biblioteki Akademickiej.

Abstract

The article describes the development of the University of Silesia Library collection between 1968 and 2007. It statistically presents developmental lines of books, periodicals and collection of special materials. It draws attention to the access to the digital resources.

²⁹ Niewystarczające środki finansowe również znacznie ograniczały zakupy do części produkcji wydawniczej, która potencjalnie mogłaby być interesująca dla użytkowników.

*Monika Sarnecka
Iwona Blicharska*

Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w pozyskiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat

Początki działalności Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego przypadają na okres pełnej centralizacji ruchu wydawniczego. Władze państwowe utworzyły Centralę Obrotu Księgarskiego Dom Książki Polskiej, która całkowicie opanowała system dystrybucji książki. Instytucja ta posiadała wyłączność na sprzedaż hurtową i detaliczną produkcji wydawniczych, stała się monopolistą w imporcie i eksporcie książek w Polsce. Wkrótce okazało się, że jeden organ nie udźwignie ogromu prac związanych z dystrybucją wydawnictw. Nastąpiły więc zmiany organizacyjne, w wyniku których w każdym województwie powstały ekspozytury Domu Książki, utworzono Centralę Handlu Zagranicznego Ars Polona, pełniącą obowiązki związane z importem i eksportem wydawnictw. Powstała także Składnica Księgarska, która aż do lat 90-tych zajmowała się hurtem księgarskim w całym kraju. Działający przy składnicy Ośrodek Bibliograficzny publikował katalogi informacyjne w postaci „Zapowiedzi Wydawniczych”, „Nowości Tygodnia” czy też gotowych „Kart Katalogowych” i dostarczał bezpłatnie w ramach przesyłek z książkami. Na tej podstawie bibliotekarze analizowali ofertę i składali zamówienia. Ponadto dokonywano przeglądów książek w księgarniach, a do 1978 zestawy nowości dostarczano do biblioteki przez wybraną placówkę. Pozornie wszystko było proste, jedna sieć dystrybucji, gotowe oferty. W praktyce cenne książki były towarem deficytowym. Podupadająca gospodarka kraju w latach 80-tych dała się odczuć także na rynku książki. Bardzo często na półkach zalegała bezwartościowa literatura o tematyce polityczno-ideologicznej. Przestarzałe urządzenia produkcyjne, trudności z papierem doprowadziły do wydłużenia procesu publikacji, ob-

nizenia ich jakości oraz znacznego wzrostu cen. Należy w tym miejscu podkreślić jak wielkie znaczenie miała współpraca bibliotekarzy z księgarzami. Owocem tej współpracy był w miarę kompletnie nasycony nowościami księgozbiór biblioteki. Wiele z tych placówek dziś już nie istnieje, ale te które pozostały wciąż z nami współpracują, a zawarte wówczas kontakty nadal przynoszą obustronne korzyści. Księgarze sprzedają książki, Biblioteka ma swoją półkę z nowościami oraz atrakcyjne rabaty.

Obecnie bibliotekarz ma możliwość dotarcia do wielu źródeł informujących o publikacjach polskich i zagranicznych. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- tradycyjne katalogi wydawnicze i księgarskie;
- elektroniczne katalogi wydawnicze i księgarskie;
- księgarnie i hurtownie internetowe;
- egzemplarze okazowe;
- bibliografie;
- oferty wydawnicze drukowane w czasopismach lub przesyłane pocztą elektroniczną¹.

W gromadzeniu księgozbioru Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego nie stosuje się żadnych ograniczeń pod względem form wydawniczych czy piśmienniczych. Prowadzone jest zarówno nabywanie literatury bieżącej, jak i uzupełnianie retrospektywne zbiorów², niezależnie od języka publikacji oraz miejsca i roku wydania (włącznie ze starymi drukami). Kompletowane są druki, mikrofisze, CD-ROM-y. Preferuje się jednak tradycyjne formy książki, które – choć zajmują więcej miejsca w magazynie – są wyżej cenione przez czytelników i nie wymagają korzystania z dodatkowego sprzętu. Profil Biblioteki określa formy i metody pracy nad księgozbiorem. Efektywność gromadzenia piśmiennictwa zależy w znacznym stopniu od merytorycznego przygotowania pracowników. Bowiem w największym stopniu odpowiedzialność za dobór, kompletność i aktualność zbiorów spoczywa na pracownikach oddziału gromadzenia. Polityka gromadzenia kształtuje proporcje udziału poszczególnych źródeł wpływu w pomnażaniu księgozbioru. Dla wydawnictw zwartych najkorzystniejszą formą gromadzenia jest zakup. Umożliwia on celowy, systematyczny, zgodny z potrzebami Biblioteki dobór wydawnictw.

¹ A. Muc: *Współczesne formy reklamy książki naukowej*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy”, 11 (2005) [dostęp: 10 III 2006], <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/59/muc.php>.

² W chwili obecnej staramy się, poza literaturą podręcznikową, naukową i popularnonaukową z zakresu odpowiadającego kierunkom reprezentowanym na uczelni, gromadzić pozycje uzupełniające dotychczasowe zbiory. W ten sposób uzupełniany jest księgozbiór harcerski, zbiory dotyczące wieku XVIII, zwłaszcza w ujęciu historycznym oraz księgozbiór z zakresu literatury pięknej – światowej.

Tą drogą pozyskuje się ok. 70% nowych nabytków³. Zakupy książek kształtują się od wielu lat mniej więcej na tym samym poziomie, zwiększają się jednak nakłady finansowe, ponieważ rosła cena książek i koszty obsługi (np. opłaty pocztowe).

W artykule poddano analizie kwestie dotyczące zakupu naukowej literatury polskiej oraz zagranicznej, prowadzonego przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na przestrzeni czterdziestu lat.

Zakup antykwaryczny

Za początki działalności antykwarycznej można uznać drugą połowę osiemnastego wieku. Był to czas prężnie rozwijającego się księgarstwa oraz działalności antykwarycznej. W latach międzywojennych wielu wybitnych księgarzy prowadziło aktywną działalność antykwaryczną: wydawano katalogi i czasopisma antykwaryczne, współpracowano z bibliotekami i bibliofilami. Kilka lat po wojnie, wraz ze stosownym rozporządzeniem w 1951 narodził się antykwariat państwowy, a w 1956 rozpoczęto organizowanie aukcji bibliofilskich. Na aukcjach pojawiały się cenne i rzadkie okazy, często w pojedynczych egzemplarzach. Nabywcami były przeważnie biblioteki i inne instytucje naukowe, a także indywidualni miłośnicy dobrej literatury. Pierwsza aukcja została zorganizowana przez antykwariat w Krakowie. Taka forma sprzedaży książek z roku na rok cieszyła się coraz większym zainteresowaniem; dzięki niej wiele wartościowych książek przeszło z rąk prywatnych do zbiorów instytucji publicznych. Aukcja to także miejsce spotkań ludzi z branży, wymiana doświadczeń i okazja do zdobycia cennej wiedzy. Szczyt działalności antykwarycznej przypadał na przełom lat 70-tych i 80-tych. Liczba antykwariatów szybko się rozrastała i stawała coraz dostępniejsza dla przeciętnego użytkownika książki. Antykwariaty nie tylko sprzedawały, ale i zaczęły skupować książki bezpośrednio od ludzi.

Nawiązanie współpracy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego z antykwariatami przypada na koniec lat 70-tych. Początkowe uczestnictwo pracowników w aukcjach zostało zastąpione przez

³ Dotychczas zagadnienia związane z problematyką zakupu publikacji przez biblioteki były poruszane w literaturze przedmiotu głównie przy okazji omawiania zasad i sposobów gromadzenia zbiorów. Por. J. Dunin: *W sprawie aktualnych problemów gromadzenia bibliotecznego*. „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 17–29; E. Grala: *Metodyka opracowania zasad gromadzenia zbiorów w bibliotekach Stanów Zjednoczonych*. „Przegląd Biblioteczny” 1996, nr 2/3, s. 143–157; L. Biliński: *Zakup książek – depozyty – zamówienia publiczne*. „Poradnik Bibliotekarza” 2004, nr 2, s. 3–5; A. Mężyński: *Gromadzenie piśmiennictwa naukowego w bibliotekach sieci Polskiej Akademii Nauk*. „Przegląd Biblioteczny” 1987, nr 1, s. 45–54; A. Olejnik: *Wybrane zagadnienia gromadzenia zbiorów w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. „Przegląd Biblioteczny” 1984, nr 2, s. 245–248; Z. Żmigrodzki: *„Obyś zbiory gromadził” – dylematy czasu obecnego*. „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 31–37.

korespondencyjne zakupy, co jest praktykowane do dzisiaj. Biblioteka ściśle współpracowała z antykwariatami katowickimi do początku lat 90-tych; dzięki temu BUŚ mogła liczyć na własną półkę z literaturą. Z biegiem lat współpraca zanikała, gdyż antykwariaty proponowały coraz mniej interesującą dla biblioteki ofertę, a okres przemian gospodarczych po 1989 doprowadził wiele placówek do prywatyzacji bądź likwidacji. Obecnie zaopatrujemy się w antykwariatach z Krakowa, Kielc, Bydgoszczy, Poznania, Łodzi i Warszawy⁴. Zakupów dokonujemy korzystając z nadsyłanych ofert i katalogów aukcyjnych. Aukcje odbywają się raz na kwartał z przerwą w okresie letnim. Każda oferta napływająca do Biblioteki jest dokładnie sprawdzana i analizowana. Następnie w porozumieniu z Komisją ds. Kształtowania Zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, zostają wybrane pozycje do zakupu oraz maksymalna kwota jaką możemy przeznaczyć na ten cel. Jeśli zaproponowaliśmy najwyższą cenę i nie ma zainteresowania ze strony instytucji posiadających prawo pierwokupu⁵, wówczas książka staje się naszą własnością.

Zakup publikacji zagranicznych

Zakup literatury zagranicznej funkcjonował na innych zasadach. Książki kupowano za dewizy przyznawane raz w roku w określonej kwocie przez Komitet Badań Naukowych. Zamówienia składano na specjalnych blankietach i przesyłano do Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, instytucji upoważnionej do sprowadzania publikacji zagranicznych. Ośrodek po zgromadzeniu zamówień wszystkich placówek naukowych, wysyłał je do wcześniej wspomnianego jedyne go importera literatury obcej CHZ Ars Polona. W gestii Biblioteki było zaopatrywanie w książki zagraniczne nie tylko na potrzeby BUŚ, ale również bibliotek wydziałowych i instytutowych. Brak innych możliwości zdobycia wydawnictw zachodnich powodował ogromne zapotrzebowanie na konkretne zagraniczne tytuły. Bibliotekarze mieli trudne zadanie a naukowcy byli zawiedzeni. Podział fisek odbywał się wedle ściśle określonych przez Uczelnianą Komisję Biblioteczną zasad. Książki zamawiano z wielką rozważą i po częstych konsultacjach. Prawdziwym sercem handlu zagranicznego były Międzynarodowe Targi Książki⁶ organizowane od 1956 w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie.

⁴ M.in. Antykwariat Naukowy im. J.K. Żupańskiego w Poznaniu, Antykwariat Wójtowicz z Krakowa, Antykwariat Naukowy J. Płóciennik, M. Sobczak w Łodzi, Antykwariat „Rara Avis” z Krakowa, Antykwariat Naukowy Andrzej Metzger z Kielc, Antykwariat „Poliart” Beata Kalke, Antykwariat Naukowy Emax z Łodzi, Antykwariat „Tom” z Warszawy, Krakowski Antykwariat Naukowy.

⁵ Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska.

⁶ Por. J. Włodarczyk: *Marketing targowy w trzech pigułkach*. „Megaron” 1996, nr 10, s. 20–22. Do dzisiaj Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie oraz Targi Książki w Krakowie, stanowią znakomitą okazję do za-

Odwiedzający je bibliotekarze mogli zapoznać się z ofertą zagranicznych wydawców i złożyć zamówienia w punktach przyjęć. Była to forma umowy, której realizacja następowała później. Ponadto zbierano ze stoisk katalogi i oferty, które były cenną lekturą i źródłem informacji niezbędnych w pracy bibliotekarza. Po targach część książek trafiała do sprzedaży bezdewizowej, co oznaczało złożenie zamówień i odesłanie ich do Ars Polony.

Tak przedstawiał się zakup książek zagranicznych aż do 1989. Odstąpiono wówczas od centralnego przydziału dewiz, zmieniały się zasady dystrybucji książek zagranicznych, rosła konkurencja, która doprowadziła do tego, że wybieramy z wielu ofert najkorzystniejszą. Zniknęły problemy ze sprowadzaniem nowości, sztuką natomiast stał się wybór wartościowych tytułów z masy napływających ofert. W 1991 nastąpiła zmiana dotycząca finansowania zakupu książek zagranicznych, którego skutkiem była decyzja o zwolnieniu Biblioteki z obowiązku zaopatrywania w literaturę obcą pozostałych bibliotek Uniwersytetu Śląskiego. Biblioteka stała się jedynie pośrednikiem przy składaniu zamówień. Obecnie współpracujemy z dystrybutorami literatury obcej w kraju oraz za granicą⁷. Otrzymujemy gotowe oferty w postaci egzemplarzy okazowych bądź zamawiamy już konkretne tytuły. Współorganizujemy wystawy książek zagranicznych, dzięki czemu pracownicy naukowcy mają wpływ na kształt księgozbioru. Dotychczas głównymi organizatorami tego typu imprez były firmy pośredniczące w imporcie i dystrybucji zagranicznej literatury naukowej: International Publishing Service i ABE Marketing.

Zakup literatury polskiej

Przełom lat 80-tych i 90-tych to także wielkie zmiany na rynku książek polskich. Zniesienie cenzury, limitu na papier, likwidacja bądź prywatyzacja instytucji nakazowo-rozdziałczych stworzyła nowe możliwości. Zaczęły powstawać firmy prywatne. Nastąpił niekontrolowany wzrost sprzedaży książek. Pojawiły się nowe kanały dystrybucji książek (hurtownie, kluby książki, księgarnie internetowe).

Hurtownie książek szczyt swojej działalności osiągnęły w latach 1990–1992. Najczęściej funkcjonowały na zasadzie komisji, przejmując książki od wydawnictw i sprzedając z zyskiem

poznania się z szeroką ofertą wydawniczą, nowościami i zorientowania się w planach wydawniczych wielu oficyjnie jednocześnie.

⁷ Do najważniejszych należą: ABE Marketing Warszawa (filia Gliwice), IPS – International Publishing Service (filia Kraków), Kubicz – Book Center (Wrocław), P&W Halina Pełka i Mariusz Wysocki (Łódź), Omega Press (Nowy Sącz), Nowela (Poznań), Nestor (Kraków), „Slavica” (Warszawa), Picart International (Słupsk) i Starkmann (Londyn).

detalistom. BUŚ rozpoczęła współpracę z hurtowniami w 2001. Zasadniczym czynnikiem decydującym o wyborze dostawcy jest wysokość uzyskiwanego rabatu, ale nie jest to warunek bezwzględny. „Oprócz zwykłego dostarczania zamówionych tytułów liczą się jeszcze takie elementy współpracy, jak: termin realizacji zamówień, dostarczenie informacji o nowościach, zamówieniach niezrealizowanych, transport na koszt firmy realizującej zamówienie, dostarczenie wcześniej egzemplarzy okazowych, które są podstawą do generowania zamówień. Ważna jest kultura współpracy, rzetelność dostawcy, brak pomyłek na fakturach, skrupulatność w obiegu dokumentów. Faktury kwalifikujące się do wycofania z powodu pomyłki wstrzymują proces przyjmowania i wprowadzania książek do systemu”⁸. Zakupy w hurtowniach książek są dla nas bardzo korzystne. Posiadają one specjalną ofertę tytułową dla bibliotek, często proponują – co ważne – wysokie rabaty i dostarczają towar na miejsce. Dostawcy przyjeżdżają z książkami co dwa, trzy tygodnie. Przeglądanie książek, pozwala bibliotekarzowi zorientować się w ich obiektywnej i użytkowej wartości i dokonać właściwego wyboru.

Innym źródłem zakupu są księgarnie internetowe⁹, oferujące publikacje naukowe i popularnonaukowe, a także literaturę piękną polską i obcojęzyczną, książki o sztuce, albumy, wydawnictwa multimedialne. Profesjonalne księgarnie internetowe, oprócz dużego asortymentu tytułów, proponują prezentacje każdej pozycji, zawierające recenzje, fragmenty książek, zdjęcia okładek. Śledzenie bieżącej oferty księgarni internetowych umożliwia bibliotekarzom kupowanie, i zorientowanie się w nowościach rynku księgarsko-wydawniczego. Swoje strony oraz księgarnie internetowe posiadają również wydawnictwa, co jeszcze bardziej ułatwia dotarcie do poszukiwanych nowości. Jednak niewielkie możliwości negocjowania cen i rabatów powodują, że taka forma zakupów jest ograniczona.

Pod koniec 1996, gdy firma Max Elektronik opracowała program komputerowy dla oddziałów zajmujących się gromadzeniem, zrezygnowano z kartoteki dezyderatów, zamówień i przybytków w formie pisemnej. Wszelkie informacje są dostępne w module Gromadzenia. Przy znacznym usprawnieniu pracy, pracochłonność niektórych zadań jest większa, ale jednak czytelniejsza i bardziej precyzyjna jest informacja o zbiorach. Bardziej skomplikowane jest fi-

⁸ E. Goumissi: *Zakup książek bezpośrednio u wydawcy – wybór czy konieczność? Charakterystyka dostaw literatury krajowej*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy Materiały Konferencyjne” [online] 2005, nr 11 [dostęp: 10 III 2006], <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/goumissi.php>.

⁹ Główna Księgarnia Naukowa im. B. Prusa (www.gkn-prus.com.pl/), Księgarnia Internetowa Liber (<http://www.liber.com.pl/>), Merlin (<http://www.merlin.com.pl/>), Księgarnia Internetowa eXlibris (<http://www.exlibris.com.pl/>), Księgarnia Internetowa Gandalf (<http://www.gandalf.com.pl/>).

nansowanie zakupów. Komputeryzacja działu była powodem zmian jego struktury, coraz więcej czynności się zazębia, dlatego każdy pracownik musi orientować się we wszystkich zagadnieniach dotyczących pracy w dziale gromadzenia. Interdyscyplinarny profil zbiorów BUŚ wymaga korzystania z wielu źródeł. Do obowiązków pracowników gromadzenia należy przeglądanie wszelkich materiałów zawierających informacje o mających się ukazać lub opublikowanych wydawnictwach, wyszukiwanie wiadomości o sympozjach i konferencjach naukowych, śledzenie rozwoju nauki. Zdarza się, że istniejące materiały informacyjne nie wystarczają dla potrzeb gromadzenia. Jak słusznie zauważyła Alicja Olejnik: „Konieczne jest ustalenie stopnia przydatności poszczególnych źródeł w zależności od celu, jakiemu mają służyć. Naukowa literatura bibliotekarska niewiele miejsca poświęca sprawom gromadzenia zbiorów. Niejednokrotnie traktuje się je jako czynność techniczną, regulowaną odpowiednimi przepisami (...), podczas gdy gromadzenie zbiorów wymaga fachowości, kompetencji oraz wiedzy interdyscyplinarnej i odpowiedniego aparatu informacyjnego”¹⁰.

Abstract

The article analyses issues of purchasing Polish and foreign scientific literature done by the University of Silesia Library in the last 40 years. The authors tried to show the changing tendencies in getting the books from antiquarian bookshops, purchase of Polish and foreign publications.

¹⁰ A. Olejnik: *Wybrane zagadnienia gromadzenia zbiorów w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. „Przegląd Biblioteczny” 1984, nr 2, s. 248.

Zagraniczna wymiana wydawnictw w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (rozwój, organizacja oraz warsztat pracy)

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (BUS) od początku swego istnienia była zainteresowana pozyskiwaniem wydawnictw zagranicznych. Książki i czasopisma wydawane poza granicami Polski wpływały do biblioteki drogą kupna, darów i wymiany zagranicznej.

Wymiana zagraniczna jako jedna z form współpracy z instytucjami zagranicznymi była „traktowana początkowo jako transakcja w celu powiększenia posiadanych zbiorów o określone obiekty wydawnicze, dość wcześnie stała się jednym ze sposobów wzajemnej informacji o wynikach prac naukowych; zaczęto również posługiwać się nią jako narzędziem świadomie realizowanego zbliżenia na polu oświaty, nauki i kultury między narodami”¹.

Wymiana ta „ma kilkuwiekową tradycję. Już w okresie średniowiecza i odrodzenia spotykamy się z działalnością w zakresie wymiany, lecz dopiero w XVII i XVIII wieku następuje jej rozwój na większą skalę”².

Regulują ją umowy międzynarodowe. W przeszłości określono i uregulowano zasady współpracy. W tym celu „odbyto szereg konferencji i zawarto kilka konwencji o charakterze regionalnym i międzynarodowym. Największe znaczenie miała Konwencja Brukselska z 1886 r., do której Polska przystąpiła 28 marca 1921 r.

W 1958 r. na ogólnej konferencji zwołanej w Paryżu uchwalono *Konwencję międzynarodowej wymiany publikacji naukowych i dokumentów urzędowych*. Zobowiązuje ona państwa

¹ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Kom.red.: K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska. Wrocław 1976, s. 309.

² A. Jaszczyk: *Międzynarodowa wymiana wydawnictw – rozwiązania organizacyjne w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Z problemów organizacji pracy bibliotecznej* Red.: A. Jarosz, H. Kot. Katowice 1983, s. 36.

sygnatariuszy m.in. do popierania i ułatwiania wymiany wydawnictw zarówno między instytucjami rządowymi, jak i innymi, działającymi na polu wychowania, nauki, techniki i kultury, prowadzonej bez celów lukratywnych”³. Organizatorem konferencji było UNESCO. Uczestniczyła w niej również Polska⁴.

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, mimo iż nie ma długiej tradycji w zakresie wymiany⁵, zdążyła nawiązać współpracę z instytucjami z całego świata. Wśród kontrahentów BUŚ dominują biblioteki uniwersyteckie (centralne i wydziałowe), a intensywna współpraca obejmuje także biblioteki narodowe, biblioteki działające przy muzeach, akademiach nauk, instytuty uczelniane, stowarzyszenia naukowe oraz inne instytucje naukowe prowadzące prace badawcze.

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego wymianę zagraniczną prowadzi od 1968. Początkowo była ona głównym źródłem pozyskiwania zachodnich wydawnictw zagranicznych, do których dostęp ograniczały skromne środki dewizowe.

Wymiana zagraniczna, jak pisała Anna Jaszczyk, w latach 1968–1980 „opierała się na dowolnym doborze kontrahentów. Była pogłębianą w obrębie już posiadanych kontaktów, a także rozwijana przez nawiązywanie nowych. [...] Do Biblioteki wpływały monity o uzupełnienie braku jednego czy kilku numerów danego wydawnictwa, którego nigdy do danej instytucji nie wysłano. Przesyłki te były prawdopodobnie ekspediovane przez biblioteki instytutowe względnie pracowników naukowych, czego nie można było sprawdzić. Dotarcie do dokumentów i umów zawieranych w sprawie wymiany było również niemożliwe z powodu braku rejestru pism otrzymywanych, jak i wysyłanych za granicę”⁶.

BUŚ prowadziła aktywną politykę doboru instytucji. Potencjalnym partnerom zagranicznym składano pisemne, szczegółowe propozycje współpracy. Do wysyłanych listów intencyjnych dołączano wykazy oferowanych przez BUŚ tytułów wydawnictw zwartych i ciągłych Uniwersytetu Śląskiego. Na ich podstawie instytucje mogły zorientować się w profilu produkcji wydawniczej Uniwersytetu, a jednocześnie dokonać wyboru interesujących pozycji. BUŚ każ-

³ *Międzynarodowa wymiana wydawnictw Polskiej Akademii Nauk*. Wrocław 1963, s. 15.

⁴ M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania wymiany publikacji na przykładzie wybranych bibliotek polskich i zagranicznych*. „EBIB. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2005 nr 1. Tryb dostępu: <http://ebieb.oss.wroc.pl/2005/62/krawczyk.php>.

⁵ Jak na przykład Krakowskie Towarzystwo Naukowe, Biblioteka Kórnicka, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i inne, których działalność w zakresie wymiany sięga około połowy XIX wieku. zob. *Międzynarodowa wymiana wydawnictw...*, s. 17.

⁶ A. Jaszczyk: *Międzynarodowa wymiana wydawnictw...*, s. 40.

dorazowo w wysłanym piśmie na temat proponowanej współpracy prosiła o przedstawienie oferty wydawnictw, które mogłaby otrzymywać w zamian. Efektem opisanych wyżej działań była stale rosnąca liczba kontrahentów. W świetle zachowanej dokumentacji „do 25 kwietnia 1980 roku na 161 pism wysłanych do zagranicznych kontrahentów wpłynęło 69 odpowiedzi”⁷. W 1980 BUŚ współpracowała w zakresie wymiany ze 127 instytucjami zagranicznymi⁸.

Aktualna lista instytucji, z którymi prowadzona jest aktywna wymiana wydawnictw uczelnianych, liczy 139 pozycji⁹. Ogólna liczba kontrahentów jest większa, ale stale podlega ona zmianom.

BUŚ opracowała ankietę, której wyniki służą do analizy i oceny stanu współpracy z poszczególnymi instytucjami. Rozsyłana ankieta ma na celu uaktualnienie informacji na temat zagranicznego partnera. Zawiera takie dane jak:

- adres pocztowy,
- adres e-mailowy,
- dane osoby odpowiedzialnej za wymianę,
- wykaz wydawnictw, które instytucja od nas otrzymuje,
- wykaz wydawnictw otrzymywanych przez BUŚ w zamian,
- deklarację o podtrzymaniu chęci dalszej współpracy.

Lista instytucji współpracujących z BUŚ powinna być na bieżąco aktualizowana. Jej „uwspółcześnianie” jest szczególnie ważne w kontekście minimalizowania kosztów ponoszonej wysyłki wydawnictw oraz eliminowania z wymiany partnerów nie dotrzymujących warunków kooperacji.

Zdarza się, że współpraca z jakąś instytucją na pewien czas zamiera, po czym kontrahent ponownie nawiązuje kontakt i kontynuuje wymianę publikacji. Typowymi przyczynami zawieszenia współpracy są:

- zmiany społeczno-polityczne w kraju partnera,
- reorganizacja lub przekształcenie się instytucji,
- kłopoty finansowe partnera,
- zmiana częstotliwości ukazywania się wydawnictwa, będącego przedmiotem wymiany¹⁰.

⁷ Tamże, s. 41.

⁸ Tamże, s. 52.

⁹ Stan na 1 II 2008.

¹⁰ Zwłaszcza w przypadku wydawnictw ciągłych nieregularnych przerwa pomiędzy pojedynczymi numerami może wynosić dwa lata lub więcej.

Zanim instytucja zostanie ostatecznie skreślona z listy partnerów BUŠ, przez pewien okres jest traktowana jako nieaktywna. W tym czasie biblioteka stara się uzyskać wiążącą informację na temat kontynuacji współpracy. W przypadku braku odpowiedzi, średnio po upływie około dwóch lat, zapada decyzja o wygaśnięciu kooperacji. Zdarza się, że „skreślona” instytucja re-aktywuje swoją działalność i ponownie nawiązuje kontakt.

BUŠ prowadzi zagraniczną wymianę wydawnictw uczelnianych z partnerami niemal na wszystkich kontynentach. Poniżej przedstawiono dane liczbowe na temat kontrahentów BUŠ z uwzględnieniem podziału geograficznego. Tabela 1 informuje, w których państwach mają siedziby instytucje, aktywnie kooperujące z BUŠ w zakresie wymiany publikacji.

Tabela 1. Państwa – kooperanci w zakresie wymiany publikacji

Kontynent	Państwo	Liczba kontrahentów
1	2	3
Europa	Austria	7
	Białoruś	2
	Bośnia i Hercegowina	1
	Bułgaria	4
	Chorwacja	1
	Czarnogóra	1
	Czechy	13
	Estonia	1
	Finlandia	1
	Francja	1
	Holandia	1
	Litwa	1
	Macedonia	2
	Mołdawia	1
	Niemcy	22
	Rosja	4
	Rumunia	5
	Serbia	5

1	2	3
	Słowacja	3
	Słowenia	4
	Szwajcaria	2
	Szwecja	1
	Ukraina	4
	Węgry	5
	Wielka Brytania	3
	Włochy	9
Azja	Chiny	2
	Japonia	6
	Kazachstan	1
	Korea	1
	Tajwan	3
Ameryka Północna	USA	15
	Kuba	1
Ameryka Południowa	Brazylia	2
	Argentyna	1
Australia i Oceania	Nowa Zelandia	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kartoteki Oddziału Gromadzenia i Opracowania Zbiorów. Stan na 1 II 2008.

Powyższe dane wskazują, iż najwięcej instytucji zagranicznych zainteresowanych wymianą publikacji naukowych z BUŚ jest zlokalizowanych w Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Czechach, Włoszech oraz w Japonii. Szczególnie aktywnymi partnerami są: Freie Universität (Berlin), Deutsche Forschungsgemeinschaft (Bonn), Die Deutsche Bibliothek (Lipsk), Herder-Institut-Bibliothek (Marburg), The University of California (Berkeley), The Library of Congress (Waszyngton), Memorial Library University of Wisconsin (Madison), Yale University Library (New Haven), University of Pittsburgh, The Stanford University Libraries, Slezské zemské muzeum (Opawa), Knihovna Ostravské univerzity, Karlova univerzita (Praga), Národní knihovna (Praga), Istituto Nazionale per la Fauna Selvatica Alessandro Ghigi (Ozzano Emi-

lia), Universia degli Studi di Firenze (Florencja), Museo Civico di Storia Naturale „Giacomo Doria” (Genewa), Hokkaido University (Sapporo), Mathematics Library Hiroshima University, Okayama University, Kobe University.

Istotnym kryterium podziału kontrahentów, stosowanym w BUŚ, jest przypisanie ich do określonych specjalizacji.

W ramach podstawowej specjalizacji rzeczowej, partnerów zagranicznych BUŚ zaszeregowano do kilku grup, zgodnie z profilem działalności naukowo-badawczej, a każda z nich obejmuje parę spokrewnionych dziedzin wiedzy. Zastosowany podział ma charakter umowny, ze względu na dużą interdyscyplinarność prowadzonych badań i publikacji naukowych. Dokonano podziału wg dyscyplin:

- matematyka, fizyka, informatyka,
- chemia, botanika, zoologia,
- nauki techniczne,
- nauki o Ziemi – geografia i geologia,
- historia, antropologia, socjologia, etnologia,
- teologia, filozofia,
- prawo,
- psychologia,
- sztuka,
- filologia.

Zastosowany podział jest szczególnie pomocny przy podejmowaniu decyzji, którym instytucjom oferować nowości wydawnicze UŚ w ramach ich specjalizacji, aby były najbardziej efektywnie wykorzystane. Podobna sytuacja ma miejsce, kiedy BUŚ poszukuje publikacji zagranicznych o określonej tematyce. Dziedzinowy układ kontrahentów pomaga dotrzeć do instytucji, które mogą zaoferować prace na interesujące nas tematy.

Opisane kryterium specjalizacji rzeczowej nie odnosi się do kontrahentów, których działalność nie jest zawężona do wybranych dyscyplin nauki. W przypadku bibliotek narodowych, dużych bibliotek uniwersyteckich oraz akademii nauk, gromadzone zbiory obejmują szerokie spektrum dziedzin.

Kolejnym kryterium podziału kontrahentów jest specjalizacja językowa. Zagraniczni partnerzy BUŚ oferują publikacje wydane w językach: germańskich, słowiańskich, romańskich, ugro-fińskich oraz azjatyckich. Wprawdzie najwięcej czytelników znajdują wydawnictwa publikowane w językach kongresowych – lub przynajmniej zawierające streszczenia w tych językach – jednak kierunki neofilologiczne są zainteresowane literaturą w swoich językach kie-

runkowych. Przykładowo, bardzo cennymi nabytkami dla pracowników i studentów Instytutu Filologii Słowiańskiej w Sosnowcu są wydawnictwa otrzymywane drogą wymiany w językach macedońskim, słoweńskim czy bułgarskim. Również wydawnictwa UŚ wydane w języku polskim cieszą się dużym powodzeniem i zainteresowaniem w innych państwach słowiańskich, szczególnie w uczelniach, które prowadzą kształcenie w zakresie filologii słowiańskiej, zwłaszcza polonistyki. W tej dziedzinie szczególnie intensywnie rozwija się wymiana z Serbią, Macedonią, Czechami, Bułgarią, Rosją, Ukrainą oraz Litwą.

Lista kontrahentów zagranicznych, z którymi zawarta jest umowa o współpracy w ramach międzynarodowej wymiany wydawnictw, stale ulega zmianie; niektóre instytucje odstępują od niej ze względów ekonomicznych, inne rezygnują z wysyłki w postaci drukowanej, podając jednocześnie informację o dostępie w formie elektronicznej.

BUŚ stale zabiega o rozwój wymiany zagranicznej.

Kontakty z partnerami zagranicznymi są nawiązywane w rozliczny sposób. Najbardziej typowymi są sytuacje, kiedy:

- pracownicy naukowcy UŚ zainteresowani konkretnym tytułem zagranicznego czasopisma lub wydawnictwa zwanego, zwracają się do BUŚ z prośbą o nawiązanie współpracy. Biblioteka występując do wskazanej instytucji z propozycją wymiany pożądanego tytułu oferuje w zamian publikacje UŚ, np. na prośbę prof. dr hab. Wiesława Banysia zainicjowano w 2003 wymianę z Instytutem Filologii Hiszpańskiej Universidad de Extremadura w Cáceres. W zamian za nasz periodyk *Neophilologica* otrzymujemy *Anuario de Estudios Hispánicos*,
- pracownicy naukowcy UŚ nawiązują kontakt z naukowcami zagranicznej instytucji, np. podczas konferencji i staży naukowych obie strony przejawiają wzajemne zainteresowanie produkcją wydawniczą swych rodzimych instytucji. BUŚ podtrzymuje nawiązany kontakt poprzez wysyłkę oferty współpracy i oczekiwanych publikacji, np. prof. dr hab. Władysław Kulpa nawiązał kontakt z Profesorem Ljubišą D. Kočinacem z Uniwersytetu w Niszu w Serbii; efektem jest wymiana tytułów: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta* w zamian za *Annales Mathematicae Silesianae*.
- delegacje zagraniczne, wizytujące UŚ w ramach współpracy naukowej z Uniwersytetem pragną otrzymywać wydawnictwa UŚ. Po przedstawieniu oferty i uzgodnieniu szczegółów dochodzi do nawiązania współpracy w ramach wymiany wydawnictw,
- delegacje polskie, odwiedzające ośrodki zagraniczne składają ofertę wymiany wydawnictw UŚ wraz z dywidendą, np. podczas wyjazdów studyjnych do Opawy, Bańskiej Bystrzycy,

- BUŠ nawiązuje kontakty na potrzeby tworzonych w Uniwersytecie nowych kierunków kształcenia, np. powstaniu iberystyki towarzyszyło duże zapotrzebowanie na publikacje hiszpańskie, np. z Biblioteca Universitaria w León,
- BUŠ „przejmuje” instytucje od bibliotek wydziałowych, np. od 2006 prowadzi wymianę zagraniczną Oddziału Biblioteki UŚ w Cieszynie,
- BUŠ nawiązuje kontakt z kontrahentami zagranicznymi poprzez instytucję trzecią, np. owocna dla BUŠ współpraca ze Stanford University Library w USA została zapoczątkowana w 1979 za pośrednictwem ORPAN,
- BUŠ nie mogąc pozyskać konkretnej publikacji drogą kupna, zwraca się do odpowiedniej instytucji z prośbą o jej przysłanie w ramach wymiany. W odpowiedzi publikacja bywa nadsyłana jako dar lub instytucja nawiązuje typową umowę o wymianie zagranicznej,
- BUŠ przedstawiane są oferty długofalowej współpracy wraz z numerami okazowymi oferowanych wydawnictw zagranicznych, np. czasopism. W zamian potencjalny kontrahent prosi o wysyłkę konkretnego tytułu publikacji uniwersyteckiej lub oczekuje na nasze propozycje w tej sprawie. Jeżeli oferta jest dla BUŠ lub którejś z bibliotek specjalistycznych interesująca, dochodzi do dalszej współpracy, np. w ten sposób rozpoczęta została wymiana z Ateneo Pontificio Regina Apostolorum, które przysłało do BUŠ okazowy numer czasopisma *Alpha Omega* w 2003. Współpraca trwa do dzisiaj, tytuł jest przekazywany do Biblioteki Teologicznej. W zamian z naszej strony wysyłamy *Folia Philosophica*.
- BUŠ proszona jest o wysłanie za granicę konkretnych tytułów wydawnictw uniwersyteckich. W zamian instytucje proponują dowolne publikacje ze swojej listy ofert lub proponują konkretny tytuł, np. Universitatea de Nord Baia Mare z Rumunii zwróciła się do BUŠ z prośbą o otrzymywanie naszego wydawnictwa *Annales Mathematicae Silesianae* w zamian proponując *Buletinul Științific al. Universității din Baia Mare Seria B, Fascicola Mathematica-Informatică*.

Oferty naszych zagranicznych partnerów przybierają różne formy. Są to:

- wymiana wydawnictw ciągłych – na początku współpracy zostaje uzgodniony tytuł periodyku, którym jest zainteresowany kontrahent. Z biegiem czasu, kooperacja może się zacieśnić, a wraz z nią wzrasta liczba tytułów wymienianych z daną instytucją,
- wymiana wydawnictw zwartych – dokonuje się w oparciu o listy wydawnictw, z których BUŠ i jej partnerzy mogą wybrać interesujące pozycje,
- wymiana mieszana – dochodzi do wymiany wydawnictw ciągłych i zwartych.

W przeszłości wszystkie listy publikacji proponowanych do wymiany miały formę drukowaną i były rozsyłane pocztą klasyczną. Obecnie oferty drukowane zdarzają się rzadziej. Są to najczęściej katalogi wydawnictw uniwersytetów, np. University of Wisconsin Press, Karlova univerzita w Pradze, Green Library Stanford University bądź akademii nauk, np. Österreichische Akademie der Wissenschaften w Wiedniu.

Najbardziej rozpowszechnioną formę wymiany ofert stanowią pliki elektroniczne, przysyłane w załącznikach drogą e-mailową. Nadsyłane spisy oferują nowości wydawnicze, listy dubletów lub odsyłacze do stron internetowych wydawnictw.

Ciekawe rozwiązanie zastosowała Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych w Waszyngtonie. Na bibliotecznej stronie WWW każdy kontrahent ma przydzielony login i hasło umożliwiające dostęp do ofert publikacji, możliwych do nabycia w drodze wymiany. Publikacje są posegregowane wg tematów. Każdy zalogowany kontrahent wkłada interesujące go pozycje do „koszyka” i wysyła zamówienie. System Biblioteki Kongresu powiadamia o limicie książek, jakie można jeszcze zamówić oraz wysyła informacje pocztą elektroniczną na temat stanu realizowanego zamówienia.

Instytucje zagraniczne stosują różne sposoby rozdzielania zamówionych publikacji. Niektóre kierują się zasadą „kto pierwszy ten lepszy”, inne z kolei sugerują się liczbą otrzymanych w drodze wymiany publikacji, jeszcze inne, np. Slovanská knihovna w Pradze nie przysyłają żadnych ofert a realizują jedynie konkretne zamówienia. Najmniej efektywną formą współpracy jest sytuacja, kiedy kontrahent przysyła do BUŚ wydawnictwa wyłącznie według własnego uznania; mogą one być zupełnie nieprzydatne.

Przy wyborze odpowiednich publikacji z ofert napływających z zagranicy bardzo ważna i pomocna bywa współpraca z bibliotekami specjalistycznymi Uniwersytetu. Jeżeli zaproponowane BUŚ wydawnictwa swoją tematyką bardziej odpowiadają profilowi gromadzenia zbiorów którejs z bibliotek specjalistycznych, wówczas BUŚ właśnie tam przekazuje ofertę. Biblioteki specjalistyczne znając najlepiej swoje potrzeby oraz będąc w ścisłym kontakcie z pracownikami naukowymi wydziałów, same dokonują wyboru interesującej je literatury.

Przedmiotem współpracy BUŚ z kooperantami zagranicznymi jest przede wszystkim bieżąca produkcja wydawnicza Uniwersytetu Śląskiego.

BUŚ przy wysyłce wydawnictw uniwersyteckich za granicę kieruje się ustalonymi wcześniej z partnerem zasadami współpracy. Najważniejsze z nich to:

- umieszczenie kontrahenta na liście dystrybucyjnej i automatyczna wysyłka każdego kolejnego numeru wydawnictwa ciągłego, np. wszystkie *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego* w ramach podserii *Acta Biologica Silesiana*.

- kierowanie do instytucji wydawnictw zwartych, ściśle wg wskazanych przez nią dziedzin nauki, np. Slovanská knihovna w Pradze jest zainteresowana publikacjami wychodzącymi w serii *Prace Naukowe UŚ* tylko z dziedziny filologii polskiej i słowiańskiej, z językoznawstwa, z historii sztuki, z pedagogiki, z filozofii polskiej i słowiańskiej oraz z problematyki stosunków polsko-obcych z politologią włącznie.
- stała realizacja zamówień w oparciu o aktualne katalogi i dysponendy Wydawnictwa UŚ,
- okresowa wysyłka konkretnych zamówień, bez uprzedniego otrzymania katalogów,
- wysyłka wydawnictw ciągłych, kupowanych na potrzeby wymiany zagranicznej, np. *Colloquium Mathematicum*, *Dissertationes Mathematicae*, *Annales Polonici Mathematici* lub otrzymywanych przez BUŚ drogą wymiany krajowej, np. *Demonstratio Mathematica*¹¹,
- wysyłka polskich druków zwartych, kupowanych lub pozyskiwanymi przez BUŚ w formie darów na potrzeby wymiany. Najczęściej przedmiotem zainteresowania partnerów zagranicznych są materiały konferencyjne, które nie pojawiają się na rynku komercyjnym.

Należy podkreślić, iż publikacje UŚ wysyłane za granice nie są tylko „towarem wymiennym”, ale stanowią świetną okazję do promowania Uniwersytetu Śląskiego oraz dorobku naukowego jego pracowników na całym świecie.

Istotnym kryterium prowadzonej w BUŚ wymiany zagranicznej jest jej efektywność.

Biblioteka kieruje się zasadą, iż współpracę z partnerem zagranicznym powinna cechować równowaga. Miernikiem może być zarówno liczba wysłanych publikacji zwartych, liczba tytułów wydawnictw ciągłych, jak i wartość dokumentów wymienianych pomiędzy BUŚ a jej kontrahentami. Najczęściej stosowana jest zasada miarodajności, tzn. pod uwagę brana jest ilość wymienianych pozycji. Niektórzy zagraniczni kontrahenci, np. Stanford University Library, przeliczają wartość publikacji.

W praktyce BUŚ z partnerami zagranicznymi nie rozlicza się co do sztuki, ważne jest zachowanie właściwych proporcji. W tym celu, ważna jest stała analiza stanu wymiany. Niestety, prowadzenie bieżącej kontroli – ze względu na dużą liczbę instytucji oraz brak odpowiedniego oprogramowania – jest trudne. Zdarza się, iż równowaga wymiany zostaje czasem zaburzona.

Najważniejsi zagraniczni partnerzy BUŚ, z którymi wymiana trwa od lat i jest szczególnie owocna to: Library of Congress (Waszyngton), Narodna biblioteka Srbije (Belgrad), Stanford University Libraries, Российская академия наук (Moskwa), Österreichische Akademie der Wissenschaften (Wiedeń), Vilniaus Universiteto Biblioteka (Wilno), Deutsche Forschungsgemeinschaft (Bonn), University of Michigan (Ann Arbor), Университетската библиотека „Св.

¹¹ Instytucją sprawczą wszystkich ww. wydawnictw ciągłych nie jest Uniwersytet Śląski.

Климент Охридски” (Sofia), University of Pittsburgh, University of California (Berkeley), Knihovna Ostravské univerzity, Freie Universität (Berlin).

BUŚ prowadząc wymianę zagraniczną wydawnictw nie zawsze jest usatysfakcjonowana jej efektywnością. Zdarza się, iż kontrahenci, szczególnie z państw Europy Wschodniej i Bałkanów, przeżywają kłopoty finansowe i proporcje wymiany stają się dla BUŚ niekorzystne. Biblioteka proszona o podtrzymanie wymiany – ze względu na ważkość wydawnictw UŚ dla danej instytucji – kontynuuje wysyłkę. W ten sposób BUŚ promuje polską naukę na Ukrainie i Białorusi, w Bułgarii, Macedonii, Rumunii, wspomagając tamtejsze instytucje, podobnie jak sama była kiedyś wspierana przez państwa zachodnie.

Tabela 2. Kształtowanie się wymiany zagranicznej w BUŚ (1979–2007)

Rok	Ilość kontrahentów	Publikacje otrzymane		Publikacje wysłane	
1979	218	2460 wol.	113 566,00 zł	1692 wol.	58 161,00 zł
1985	161	1951 wol.	1 029 487,50 zł	1335 wol.	218 748,50 zł
1989	199	1624 wol.	4 495 216,00 zł	1298 wol.	556 844,00 zł
1997	191	1265 wol.	27 537,80 zł	1459 wol.	13 559,22 zł
2001	185	1180 wol.	59 979,80 zł	1104 wol.	31 756,10 zł
2005	155	1122 wol.	91 888,60 zł	748 wol.	20 839,34 zł
2007	139	1016 wol.	138 362,35 zł	1027 wol.	27 531,50 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentacji Oddziału Gromadzenia i Opracowania Zbiorów.

Trudno przewidzieć w jakim kierunku nastąpi dalszy rozwój wymiany zagranicznej. Obserwowany ostatnio trend – zwłaszcza w przypadku instytucji państw zachodnioeuropejskich – sugeruje rezygnację lub jej poważne ograniczenie. Tendencja ta ma podłoże ekonomiczne – wydawnictwa wolą tańszą prenumeratę aniżeli koszty ponoszone w związku z wymianą. Z drugiej strony Thomas W. Leonhard zauważa ponowne zainteresowanie funkcjonowaniem darów i wymiany we wszystkich typach bibliotek amerykańskich¹².

Również w polskich bibliotekach naukowych dochodzi do ograniczania wymiany „od zmniejszania liczby kontrahentów i wysyłanych publikacji aż po zupełne wycofanie się z tego typu współpracy. Wynika to głównie z coraz skrupulatniej prowadzonego rachunku ekono-

¹² M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania wymiany...*

micznego”¹³, ale także z faktu, iż „przemiany gospodarcze i polityczne umożliwiły nabywanie potrzebnej literatury na światowym rynku księgarskim według indywidualnych potrzeb, podczas gdy publikacje otrzymywane w drodze wymiany nie zawsze precyzyjnie trafiają w potrzeby biblioteki”¹⁴.

Kolejnym powodem odchodzenia od wymiany zagranicznej jest rozwój technologii cyfrowych, stwarzający coraz szersze możliwości dostępu on-line do wersji elektronicznej dokumentów.

Prowadzenie wymiany zagranicznej w BUŚ jest pracochłonne. Moduł Gromadzenia systemu PROLIB nie uwzględnia specyfiki wymiany. Szczególnie odczuwalny jest brak możliwości rejestrowania w systemie wydawnictw otrzymanych i wysyłanych do poszczególnych kontrahentów. Generowanie przez system takich raportów umożliwiałoby szybką analizę stanu współpracy z daną instytucją oraz sprawną wysyłkę¹⁵.

Wymiana zagraniczna wydawnictw uczelnianych ma swoje znaczące miejsce we wzbogacaniu księgozbioru BUŚ.

Biblioteka tą drogą pozyskuje głównie czasopisma – ok. 220 tytułów. Za szczególnie cenne uchodzą czasopisma matematyczne, chemiczne, botaniczne, zoologiczne, filologiczne, prawnicze; niektóre z nich są bardzo drogie.

Dalszym atutem wymiany jest pozyskiwanie unikalnej literatury specjalistycznej, służącej jako materiał porównawczy do badań naukowych oraz pozycji niedostępnych na rynku komercyjnym, np. materiałów konferencyjnych, informatorów. Dodatkowo „formuła wymiany pozwala uniknąć formalności związanych ze składaniem zamówienia, płatnościami oraz cłem”¹⁶.

Największą wartością wymiany wydawnictw uczelnianych jest promocja Uniwersytetu Śląskiego za granicą. Współpraca z instytucjami zagranicznymi, prowadzona za pośrednictwem BUŚ, podnosi prestiż uczelni, zaś nawiązane tą drogą kontakty otwierają czasem drogę do wspólnych działań naukowych. W grę wchodzi „korzyści innego rzędu, których nie można mierzyć walutą i wynikają one z wzajemnej współpracy partnerów oraz z wartości naukowej lub artystycznej otrzymywanych wydawnictw”¹⁷.

¹³ Zob. J. Dziak: *Wymiana wydawnictw w bibliotekach akademickich – czy ma się mieć dobrze?*, EBIB. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy”, Materiały konferencyjne, nr 11, II Seminarium Gromadzenie zbiorów – sztuka wyboru. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/dziak.php>.

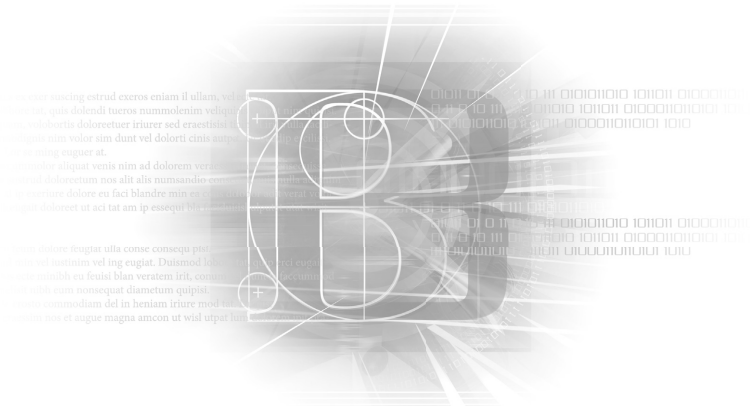
¹⁴ Tamże.

¹⁵ Np. poprzez możliwość wykorzystania bazy kooperantów do wydruku adresów na paczki.

¹⁶ Zob. J. Dziak: *Wymiana wydawnictw w bibliotekach...*

¹⁷ M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania...*

The article is devoted to the international exchange in the University of Silesia Library and throws light on the history, cooperation rules and organization solutions. It presents the most important international institutions cooperating with University of Silesia Library taking into consideration the collection development policy and language specialization. Statistic data illustrating the development of international exchange since 1979 supplement the whole article.

Promocja publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego na przykładzie wybranych niemieckich bibliotek akademickich

Specyfika działalności biblioteki akademickiej polega m.in. na tym, że stanowi integralną część uczelni macierzystej, jest jej niezbędnym elementem i wpływa na funkcjonowanie pozostałych elementów systemu. Analogicznie aktywność innych komórek organizacyjnych uczelni ma wpływ na efekty pracy biblioteki. Celem niniejszej publikacji jest ukazanie znaczenia wymiany zagranicznej prowadzonej przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego¹ dla upowszechniania publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego² zagranicą na przykładzie środowiska uniwersyteckiego w Niemczech.

Tekst składa się z dwóch części. W pierwszej z nich omówiono rolę wymiany zagranicznej prowadzonej przez biblioteki akademickie. W drugiej – scharakteryzowano publikacje Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego znajdujące się w wybranych bibliotekach niemieckich ze szczególnym uwzględnieniem tych, które zostały przesłane przez BUŚ w ramach współpracy międzybibliotecznej. Całość podsumowano w formie analityczno-syntetycznej, ukazując wpływ wymiany zagranicznej na promocję publikacji WUŚ w środowisku niemieckich naukowców.

Cele wymiany zagranicznej

W piśmiennictwie fachowym oraz aktach prawnych dotyczących wymiany międzybibliotecznej zwraca się uwagę głównie na jej znaczenie jako formy gromadzenia zbiorów opartej na

¹ W dalszej części tekstu nazwa *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego* używana będzie zamiennie z akronimem BUŚ.

² W dalszej części tekstu nazwa *Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego* używana będzie zamiennie z akronimem WUŚ.

posiadanych przez biblioteki drukach zbędnych³. Dzięki takiej współpracy z innymi instytucjami biblioteka wyłącza z księgozbioru dokumenty o tematyce niezgodnej z profilem gromadzonych zbiorów oraz wydawnictwa, które posiada w zbyt dużej liczby egzemplarzy. Pozwala to na zaoszczędzenie powierzchni magazynowej oraz bardziej racjonalne prowadzenie polityki gromadzenia.

W zamian za wysłane do innych instytucji książki i wydawnictwa ciągle, biblioteka zdobywa z kolei wartościowe materiały dla swoich czytelników. Uzyskane w ten sposób dokumenty bardzo często są niedostępne na rynku księgarskim⁴, a wymiana jest jedynym sposobem na ich nabycie. Taka sytuacja występuje m.in. w przypadku dokumentów prawnych, bądź niektórych wydawnictw okolicznościowych.

Wśród zalet wymiany zagranicznej wymienia się także jej opłacalność finansową – zdarza się, że koszt uzyskania książki poprzez wymianę jest znacznie mniejszy niż poprzez zakup. Czasem instytucje rezygnują z prowadzenia takiej formy współpracy ze względu na zbyt wysokie wydatki poniesione podczas przesyłania korespondencji, opłaty pocztowe i celne⁵. Za wymianą zagraniczną przemawia prostota jej prowadzenia w porównaniu z zakupem zagranicznym⁶.

W przypadku bibliotek akademickich ważna jest też promocja dorobku naukowego własnej uczelni. Przedmiotem wymiany bibliotek uczelnianych są najczęściej publikacje wydawnictwa jednostki macierzystej. Dzięki temu czytelnicy korzystający ze zbiorów w bibliotece kooperującej mogą zapoznać się z wynikami badań prowadzonych w innych krajach. Wysłane dokumenty mogą być zachętą do zakupu przez bibliotekę zagraniczną kolejnych publikacji danego wydawnictwa.

³ Por. *Encyklopedia Współczesnego Bibliotekarstwa Polskiego*. Wrocław 1976, s. 309–310. Por. też J. Dziak: *Teoria i praktyka wymiany wydawnictw na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej*. „Bibliotekarz” 2005, nr 1, s. 18–20. M. Krawczyk: *Rola i funkcjonowanie wymiany publikacji w kształtowaniu księgozbiorów bibliotek naukowych w dobie zachodzących zmian – ankieta*. W: *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2005, nr 2 (dostęp 23 II 2008) Dostępny w WWW: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/krawczyk.php> ; M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania wymiany publikacji na przykładzie wybranych bibliotek polskich i zagranicznych*. W: *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2005, nr 1 (62) [dostęp 21 I 2005]. Dostępny w WWW: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/62/krawczyk.php>.

⁴ *Handbook on the international exchange of publications*. Ed. F. Vanwijngaerden. Paris 1978, s. 14.

⁵ S. Ford: *The Acquisition of Library Materials*. Chicago 1977, s. 159–161.

⁶ M. Krawczyk: *Rola i funkcjonowanie wymiany publikacji...*

Charakterystyka publikacji WUŚ obecnych w wybranych niemieckich bibliotekach akademickich oraz wysłanych w ramach wymiany zagranicznej

W celu zbadania rzeczywistego wpływu wymiany zagranicznej na promocję publikacji wydawnictwa uczelnianego przeprowadzono analizę publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego obecnych w wybranych niemieckich bibliotekach akademickich oraz dokumentów wysłanych przez BUŚ do tych bibliotek w ramach wymiany zagranicznej⁷.

Badanie, którym objęto zasoby 18 niemieckich bibliotek uczelnianych, wskazało na obecność w nich znacznej liczby publikacji WUŚ. W sumie odnaleziono 834 tytuły, w tym 822 wydawnictwa zwarte i 12 wydawnictw ciągłych. Jedynie 7 z badanych bibliotek prowadzi lub prowadziło wymianę zagraniczną publikacji z BUŚ. W sumie 129 odnotowanych w bazie tytułów znalazło się w niemieckich bibliotekach dzięki tej formie współpracy.

Największy wybór publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego pod względem liczby egzemplarzy [por. Tabela 1] jest w bibliotece Humboldt Universität w Berlinie. Odszukano tam 249 woluminów. Do tej biblioteki została też wysłana największa liczba egzemplarzy w ramach wymiany zagranicznej. Drugi co do wielkości zbiór publikacji katowickiej oficyny występuje w bibliotece Martin Luther Universität Halle-Wittenberg. Można tam skorzystać ze 180 egzemplarzy książek i wydawnictw ciągłych naszego wydawnictwa, z czego 21 pochodzi z wymiany zagranicznej. Następne w kolejności są księgozbiory bibliotek Freie Universität w Berlinie (169 woluminów) i Johannes-Gutenberg-Universität w Mainz (123 woluminy). Jedynie 6 spośród badanych bibliotek posiada kolekcje liczące mniej niż 50 egzemplarzy dokumentów wydawanych przez WUŚ. Wśród 5 bibliotek, w których odnaleziono największą liczbę egzemplarzy, tylko jedna nie prowadzi wymiany z BUŚ.

Nieco inaczej wygląda analiza zbioru publikacji WUŚ pod względem liczby tytułów znajdujących się w badanych bibliotekach [zob. Tabela 2]. Mimo, że nadal największy księgozbiór występuje w Humboldt Universität, gdzie odnotowano 170 tytułów wydawnictw zwartych i ciągłych, to na drugim miejscu tabeli znalazł się Johannes-Gutenberg-Universität w Mainz ze 114 tytułami dokumentów. W bibliotekach: Martin Luther Universität Halle-Wittenberg, Universität Bremen, Universität Rostock, Freie Universität Berlin oraz Universität Potsdam odno-

⁷ Przy prowadzeniu badań korzystano z bazy danych „Książki w bibliotekach”, która powstała jako wynik prac badawczych prowadzonych przez autorkę w Zakładzie Bibliografii i Informacji Naukowej Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w 2004–2005. W bazie zostały zarejestrowane publikacje Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego znalezione w katalogach elektronicznych 77 bibliotek uczelni współpracujących z Uniwersytetem Śląskim w ramach programu SOCRATES/Erasmus.

towano obecność więcej niż 50 ale mniej niż 100 tytułów publikacji. Natomiast pozostałych 8 bibliotek posiada mniej niż 35 tytułów. Łatwo zauważyć, że zmienił się układ rubryki *Liczba tytułów wysłanych w ramach wymiany*. Wśród 5 bibliotek z największymi kolekcjami publikacji Wydawnictwa UŚ znalazły się dwie, które dotychczas nie współpracowały z BUŚ. Wynika to z faktu, że przedmiotem wymiany zagranicznej prowadzonej przez tą bibliotekę są najczęściej wydawnictwa ciągłe. W takich przypadkach 1 tytuł odnotowany w bibliotece jest dostępny w kilku woluminach (zakładając, że każdy numer to osobny wolumin).

Tabela 1. Liczba egzemplarzy publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego w wybranych niemieckich bibliotekach akademickich⁸

Nazwa uczelni	Liczba egzemplarzy	Liczba egzemplarzy wysłanych w ramach wymiany
<i>Humboldt Universität zu Berlin</i>	249	51
<i>Martin Luther Universität Halle-Wittenberg</i>	180	21
<i>Freie Universität Berlin</i>	169	26
Johannes-Gutenberg-Universität – Mainz	123	nie prowadzona
<i>Universität Rostock</i>	87	33
Universität Potsdam	83	nie prowadzona
Universität Bremen	80	nie prowadzona
<i>Technische Universität Carolo-Wilhelmina zu Braunschweig</i>	45	25
<i>Westfälische Wilhelms-Universität Münster</i>	40	nie prowadzona
<i>Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i m Breisgau</i>	29	1
Universität Dortmund	20	nie prowadzona
Universität Osnabrück	10	nie prowadzona
Universität Augsburg	8	nie prowadzona
Universität Gesamthochschule Essen	7	nie prowadzona
Universität Mannheim	6	nie prowadzona

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych „Książki w bibliotekach”, dokumentów archiwalnych Oddziału Gromadzenia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

⁸ Biblioteki uczelni wyróżnionych kursywą prowadzą lub prowadziły wymianę zagraniczną z BUŚ.

Tabela 2. Liczba tytułów publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego w wybranych niemieckich bibliotekach akademickich⁹

Nazwa Uczelni	Liczba tytułów	Liczba tytułów wysłanych w ramach wymiany
Humboldt Universität zu Berlin	170	42
Johannes-Gutenberg-Universität – Mainz	114	nie prowadzona
Martin Luther Universität Halle-Wittenberg	96	19
Universität Bremen	87	nie prowadzona
Universität Rostock	86	31
Freie Universität Berlin	74	26
Universität Potsdam	64	nie prowadzona
Technische Universität Carolo-Wilhelmina zu Braunschweig	34	10
Albert-Ludwigs-Universität Freiburg im Breisgau	31	1
Westfälische Wilhelms-Universität Münster	25	nie prowadzona
Universität Dortmund	23	nie prowadzona
Universität Osnabrück	9	nie prowadzona
Universität Augsburg	9	nie prowadzona
Universität Mannheim	6	nie prowadzona
Universität Gesamthochschule Essen	6	nie prowadzona

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych „Książki w bibliotekach”, dokumentów archiwalnych Oddziału Gromadzenia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Znalezione publikacje to przede wszystkim wydawnictwa zwarte autorstwa pracowników Uniwersytetu Śląskiego. Wśród autorów 96 % stanowili Polacy. Pozostałe osoby to obywatele innych krajów europejskich, którzy pracowali bądź pracują na Uniwersytecie Śląskim i zdecydowali się na wydanie własnej publikacji za pośrednictwem WUŚ. Są to głównie osoby pochodzenia słowiańskiego. Dominacja książek autorów polskich w badanych bibliotekach zagranicznych nie powinna dziwić, ponieważ większość publikacji katowickiej oficyny została napisana przez Polaków. Nie odnotowano zależności pomiędzy narodowością autora a obec-

⁹ Biblioteki uczelni wyróżnionych kursywą prowadzą lub prowadziły wymianę zagraniczną z BUŚ.

nością jego publikacji w bibliotekach niemieckich. Taka tendencja nie wystąpiła również wśród wydawnictw przesłanych w ramach wymiany.

W badanym zbiorze publikacji nazwiska niektórych autorów pojawiają się znacznie częściej od innych. Tabela 3 przedstawia 11 najczęściej spotykanych nazwisk.

Tabela 3. Liczba nazwisk autorów najczęściej spotykanych w wybranych niemieckich bibliotekach akademickich

Lp.	Autor	Liczba egzemplarzy	Liczba tytułów
1	Opacki Ireneusz	31	17
2	Blicharski Michał	27	13
3	Porębina Gabriela	18	14
4	Wójcik Włodzimierz	13	10
5	Wilkoń Aleksander	13	12
6	Abłamowicz Aleksander	12	7
7	Schatte Christoph	12	3
8	Kocój Henryk	12	8
9	Kita Małgorzata	11	5
10	Surowiak Zygmunt	10	4
11	Tokarz Emil	10	6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych „Książki w bibliotekach”.

Inaczej przedstawia się lista nazwisk autorów, których publikacje najczęściej zostały przekazywane do tych samych bibliotek w ramach wymiany zagranicznej [zob. Tabela 4]. Jedynie cztery nazwiska znalazły się w obu tabelach. Warto jednak zauważyć, że wszystkie publikacje Gabrieli Porębiny i Zygmunta Surowiaka znalezione w badanych instytucjach zostały przez nie nabyte poprzez wymianę zagraniczną z Biblioteką Uniwersytetu Śląskiego.

Spośród ww. autorów 6 osób reprezentuje nauki filologiczne, pozostałe 5 to przedstawiciele nauk ścisłych. Natomiast autorzy najczęściej spotykani w katalogach analizowanych księżnic to głównie filolodzy (9 osób) oraz badacze dyscyplin ścisłych i społecznych (2 osoby). Można

przyjąć, że wymiana zagraniczna prowadzona przez BUŚ miała duże znaczenie dla upowszechnienia publikacji WUŚ o tematyce lingwistycznej i literaturoznawczej.

Tabela 4. Liczba nazwisk autorów publikacji najczęściej wysyłanych do badanych niemieckich bibliotek akademickich w ramach wymiany zagranicznej

Lp.	Autor	Liczba egzemplarzy	Liczba tytułów
1	Porębina Gabriela	18	14
2	Blicharski Michał	10	7
3	Surowiak Zygmunt	10	4
4	Stempczyńska Barbara	6	6
5	Fesenko Evgenij Grigor'evič	4	1
6	Kuźmiński Józef	3	1
7	Rostański Krzysztof	3	3
8	Jarczyk Lucjan	3	1
9	Bajerowa Irena	3	3
10	Fontański Henryk	3	3
11	Abłamowicz Aleksander	3	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów archiwalnych Oddziału Gromadzenia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Analiza tabel 3 i 4 prowadzi do wniosku, że wymiana zagraniczna nie jest jedynym czynnikiem wpływającym na obecność książek danego twórcy w księgozbiorach zagranicznych. Duże znaczenie ma także aktywność autora w międzynarodowych towarzystwach naukowych, udział w wyjazdach zagranicznych oraz współpraca zagraniczna macierzystej jednostki (katedry, instytutu) z naukowcami zagranicznymi.

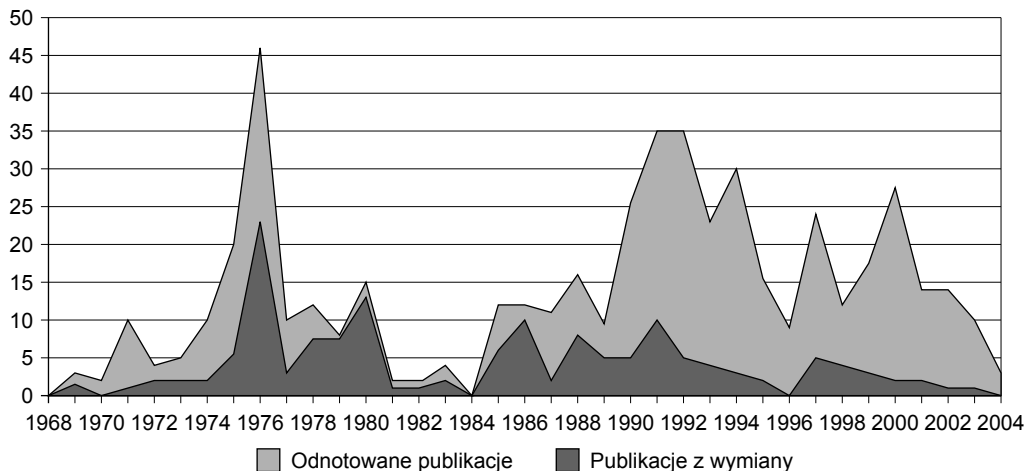
Analizując język publikacji, w znalezionym zbiorze zarejestrowano 713 egzemplarzy książek w języku polskim (82% całego zbioru) i 151 – w językach obcych (18%). Wśród publikacji wydawanych w językach obcych przeważa język niemiecki. Odnotowano 59 książek niemieckojęzycznych, co stanowi 7% wszystkich wydawnictw obcojęzycznych. Stosunkowo dużą część omawianego zbioru stanowią książki w języku angielskim (5%) i francuskim (3%). Odnotowano

także obecność 8 książek w języku rosyjskim. Wśród publikacji WUŚ znajdują się też prace zbiorowe, które zawierają artykuły napisane przez wielu autorów w różnych językach; w katalogach bibliotek niemieckich znaleziono 16 takich wydawnictw. Wśród książek wysyłanych przez BUŚ dominują napisane w języku polskim. Zdarza się, że do wybranej biblioteki przesyłane są tylko publikacje w określonym języku. Dzieje się tak, gdy biblioteki zagraniczne wyrażają taką potrzebę na etapie nawiązywania współpracy, jednak żadna z badanych instytucji nie składała takiej prośby.

Wykres 1 przedstawia zbiór wydawnictw zwartych znalezionych w bibliotekach niemieckich współpracujących w ramach wymiany zagranicznej z BUŚ. Liczba publikacji wydanych w poszczególnych latach jest różna i trudno doszukiwać się w tym szczególnych tendencji wzrostowych bądź spadkowych. Interesująca jest jednak większa liczba egzemplarzy książek wydanych w drugiej połowie lat 70-tych. Podobna zmiana widoczna jest też wśród zbioru wysłanego w ramach wymiany zagranicznej. Można więc przyjąć, że w tych latach współpraca między BUŚ a bibliotekami niemieckimi miała bardzo duży wpływ na obecność publikacji WUŚ w badanych instytucjach. Wzrost liczby woluminów znalezionych i wysłanych można zaobserwować na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Interesujące, że mimo, iż po 1990 maleje liczba wysyłanych książek, to w odnotowanych zbiorach utrzymuje się tendencja wzrostowa. Współpraca z bibliotekami prowadzona w latach 70-tych mogła spowodować, że biblioteki te zdecydowały się na zakup większej liczby publikacji katowickiej oficyny, nawet jeśli rezygnowały z prowadzenia wymiany zagranicznej z BUŚ.

Analizując tematykę znalezionych publikacji należy odnotować, że zdecydowaną większość zarejestrowanego w bazie „Książki w bibliotekach” zbioru stanowią wydawnictwa zwarte dotyczące zagadnień literaturoznawczych i lingwistycznych. Tematykę związaną z literaturą i językiem polskim poruszają 302 wydawnictwa zwarte, a literaturze i językowi niemieckiemu poświęcono zaledwie 51 publikacji. Mimo to, wśród 862 egzemplarzy wydawnictw zwartych znajdujących się w badanych bibliotekach odnotowano obecność ok. 60 woluminów z zakresu matematyki, fizyki i chemii. Przewaga liczby publikacji z dziedzin nauk humanistycznych i społecznych nie zaskakuje. Analiza dorobku Wydawnictwa UŚ przeprowadzona na podstawie katalogów i dysponend wydawniczych tej oficyny wskazuje na siedemdziesięcioprocentową przewagę tego rodzaju literatury nad książkami z innych dziedzin. Warto zauważyć, że wśród dokumentów wysłanych do badanych instytucji przez BUŚ występuje podobna zależność. Można przypuszczać, że książki uzyskane przez biblioteki niemieckie drogą wymiany były dla nich bodźcem do zakupu kolejnych nowości WUŚ.

Wykres 1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych „Książki w bibliotekach”, dokumentów archiwalnych Oddziału Gromadzenia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Podsumowanie

Powyższe badania wykazały obecność publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego w niemieckich bibliotekach akademickich. Wymiana zagraniczna prowadzona przez Bibliotekę UŚ ma w tym duży udział, ale nie jest to jedyny czynnik wpływający na występowanie tych wydawnictw w księgozbiorach niemieckich. Należy zauważyć, że zarówno współpraca zagraniczna Uniwersytetu Śląskiego jak i aktywność poszczególnych pracowników naukowych w towarzystwach międzynarodowych mogą przyczyniać się do zwiększenia liczby ich prac w bibliotekach zagranicznych.

Publikacje wysłane do badanych bibliotek w ramach wymiany międzybibliotecznej dla niemieckiego środowiska akademickiego są nie tylko wartościowymi dokumentami naukowymi, ale też zachęcają tamtejszych naukowców do zapoznania się z pozostałym dorobkiem badawczym danego autora. Wiadomo, że w bibliotekach akademickich polityka gromadzenia zbiorów jest ściśle związana z potrzebami pracowników naukowych danej uczelni. Pozytywna opinia niemieckich uczonych o wynikach badań przedstawianych w dostarczonych przez wymianę książkach i czasopismach, mogła spowodować, że zachęcali oni bibliotekarzy swojej uczelni do zakupu większej liczby prac śląskich naukowców, w tym publikacji WUŚ. Tak więc

Promocja publikacji Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego na przykładzie wybranych niemieckich bibliotek

działania Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na polu międzynarodowym są ważnym elementem promocji wydawnictw oficyny tej uczelni.

Abstract

Foreign exchange is an important way of international cooperation led by the University of Silesia Library. It influences not only the acquisition policy but is also a crucial tool for promoting the University of Silesia Publishing House. The text characterizes books and periodicals of the publishing house in Katowice found in 18 German academic libraries with particular consideration of those sent as a part of exchange between the libraries led by University of Silesia Library. The conducted analysis has shown that this kind of activity taken up by our institution is of great importance to the promotion of the University of Silesia research workers publications.

Iwona Blicharska

The Western Canon. The Books and School of the Ages Harolda Blooma jako forma uzupełniania kanonu literatury światowej w zasobach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego

Biblioteka XXI wieku jest łączona nierozzerwalnie z informacją naukową. Fascynacja udostępnianiem, zarówno zbiorów, jak informacji, zdaje się przesłaniać sam proces gromadzenia, który do XIX wieku stanowił wyznacznik bibliotekarstwa światowego. Obecnie w bibliotekarstwie następują dość liczne modyfikacje, lecz pryncypia pozostają te same. Jak słusznie zauważył Jacek Wojciechowski: „Logika postępu polega na zachowaniu proporcji pomiędzy kontynuacją a innowacjami...”¹. Nie należy zatem zapominać, że jednym z podstawowych zadań biblioteki jest gromadzenie i uzupełnianie zbiorów.

Gromadzenie jest sztuką kompletowania zbiorów, tak w trybie pozyskiwania materiałów nowych, jak i w drodze uzupełniania luk w kolekcji. Punktem wyjścia do określenia charakteru gromadzenia jest plan naukowo-badawczy instytucji, dla której biblioteka działa. Świadome kształtowanie zbiorów polega przede wszystkim na wiedzy w zakresie dyscyplin reprezentowanych w zbiorach biblioteki, znajomości wydawnictw i czasopism, pełnym oszacowaniu wartości kolekcji, szczegółowej ocenie jej wykorzystania. Tworzenie kolekcji jest wyróżniającą cechą bibliotek, bowiem zbiory „nie są nigdzie tak, jak w bibliotekach, zorganizowane, czyli dobrane, zebrane i skojarzone, posortowane i poukładane”².

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego jako biblioteka naukowa gromadzi zbiory o charakterze uniwersalnym w zasadzie z wszystkich dziedzin wiedzy. Zasoby te mają służyć użytkownikom

¹ J. Wojciechowski: *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany*. Kraków, 1999, s. 11.

² Tamże, s. 11.

w prowadzeniu badań naukowych, poszukiwaniu informacji o najnowszych osiągnięciach nauki i techniki. Przy szybkim wzroście produkcji wydawniczej w kraju i na świecie, który umożliwia zgromadzenie kompletnego piśmiennictwa ze wszystkich dziedzin, BUŚ skupia się na gromadzeniu materiału, z korzyścią dla jego pogłębienia. Dzisiaj nie liczba zbiorów przesądza o wartości użytkowej biblioteki, a ich jakość. Plan nabytków BUŚ oparty jest na systematycznym śledzeniu ruchu wydawniczego i księgarstwa antykwarycznego oraz starannej selekcji materiału przeznaczonego do zakupu. Pracownicy działu gromadzenia wykorzystują także media elektroniczne, poprzez analizę zapytań skierowanych do katalogu OPAC, odnoszących się do tytułów książek, posiadających status „w opracowaniu”, uzyskują informację o trafności wyboru nabytków. Nieodzownym czynnikiem w planowaniu zakupu są dezyderaty pracowników naukowo-dydaktycznych i studentów, a także trendy prawno-społeczne, polityczne (np. wejście w struktury Unii Europejskiej), dynamika rozwoju dziedzin nauki, mody kształtujące zainteresowania społeczności akademickiej).

Znany historyk i bibliotekarz Edward Kuntze pisał: „Każda biblioteka powinna mieć kilka działów, które by szczególną otaczała opieką i w nich starała się posiadać wszystkie ważniejsze publikacje, gdy tymczasem w innych ograniczałaby się do najkonieczniejszych”³. Przejawem realizacji tego postulatu jest określenie planu gromadzenia na najbliższe lata w BUŚ.

Działalność w obrębie szkół wyższych biblioteki głównej oraz bibliotek instytutów, wydziałów, z których każda zainteresowana jest gromadzeniem piśmiennictwa potrzebnego w procesach badawczych i dydaktycznych, stawia przed biblioteką możliwość prowadzenia polityki skoordynowanej lub indywidualistycznej. Ustalenie współpracy w zakresie gromadzenia zbiorów między biblioteką główną a bibliotekami wydziałowymi jest dość skomplikowane; jednym z podstawowych czynników utrudniających kooperację jest rozproszenie bibliotek wydziałowych (Katowice, Sosnowiec, Rybnik, Cieszyn).

W Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego przyjęto cztery zasady doboru, warunkujące wprowadzenie właściwych pozycji do biblioteki: charakter biblioteki, analizę kolekcji, rozeznanie w potrzebach czytelniczych oraz orientację w planowanej strukturze zbiorów. Stosując się do nich, przyjęto jako jedno z ważniejszych zadań, uzupełnienie księgozbioru zgromadzonego w latach 1968–2008, w zakresie światowej literatury pięknej.

Za podstawę uzupełniania, przyjęliśmy książkę wybitnego uczonego Harolda Blooma *The Western Canon. The Books and the School of the Ages*⁴, a właściwie aneks do niej, w któ-

³ E. Kuntze: *Potrzeby polskich bibliotek naukowych*. „Nauka Polska”. T. 2. 1919, s. 503–542.

⁴ H. Bloom: *The Western Canon. The Books and the School of the Ages*. New York 1995.

rym umieścił kilkaset dzieł literackich z literatury światowej, które uznał za kanon uniwersalnej tradycji literackiej.

Spróbujmy odpowiedzieć na pytanie, dlaczego Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego wybrała jako formę uzupełniania księgozbioru wykaz książek zawartych w *The Western Canon. The Books and the School of the Ages*.

Jedną z najważniejszych debat, jakich doświadczyła humanistyka światowa, dotyczyła kształtu kanonu. Problem kanonu literackiego, jeszcze do niedawna szeroko dyskutowany w krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych, nie budził w Polsce szerszego zainteresowania, obecnie, i w naszym kraju coraz częściej jest on poruszany. Osoby zainteresowane tym tematem, próbują odpowiedzieć na pytanie: czy istnieje jeden kanon czy też wiele kanonów⁵.

Nie ma jednego, powszechnie akceptowanego, niezmiennego zbioru dzieł, kształtujących smak literacki publiczności czytającej. Każdy na etapie edukacji szkolnej jest zobligowany do zapoznania się z wybranymi dziełami, które są uznane za obowiązujący wszystkich kanon naszej kultury. Powstają pytania: co to jest kanon? i skąd wiemy, że kanon jest kanonem? Najczęściej definiuje się kanon jako „zbiór dzieł literackich czy też zbiór ważnych tekstów filozoficznych, politycznych i religijnych, którym poszczególne przekazy historyczne nadawały szczególną wagę w społeczeństwie”⁶, albo, że jest to „grupa autorów i dzieł, które zwykle włączano do podstawowych kursów literatury i podręczników, jak również tych dzieł, które zazwyczaj prezentowano w standardowych tomach historii literatury, biografiach lub publikacjach krytyki literackiej”⁷.

Jerzy Jarzębski w *Metamorfozach kanonu* zauważył, że obecnie można mówić o trojakim funkcjonowaniu tego pojęcia: jako „gmach kultury”, „towar” oraz „narzędzie socjopolityki”. W jego ujęciu, kanon to „wielościenne bryła lub kryształ o skomplikowanej formie, którego kształt «obiektywny» nikomu nie jest dostępny, z każdej strony widać go bowiem inaczej”⁸.

Harold Bloom natomiast broni pojęcia uniwersalnego kanonu przed podejściem programowym w amerykańskim szkolnictwie wyższym. *The Western Canon...* jest atakiem na podej-

⁵ Por. np. prace zebrane w tomie *Kanon i obrzeża*. Red. I. Iwasiów, T. Czerska. Kraków 2005.

⁶ P. Lauter: *Canons and Contexts*. New York 1991. Cytuję wg: A. Lanoux: *Od narodu do kanonu. Powstanie kanonów polskiego i rosyjskiego romantyzmu w latach 1815–1865*. Tłum. M. Krasowska. Warszawa 2003, s. 18.

⁷ Tamże, s. 23.

⁸ J. Jarzębski: *Metamorfozy kanonu*. „Znak” 1994, nr 7.

ście do literatury przez pryzmat problematyki społeczno-politycznej, interpretowanej w duchu marksizmu i radykalnego feminizmu. Bloom wychodzi z założenia, że gdy „zapomnimy o kanonie w rozumieniu listy lektur obowiązkowych – utożsamiony zostanie (kanon) z literacką Sztuką Pamięci, a nie kanonem w znaczeniu religijnym”⁹. Usiłuje więc ocalić estetyczną wartość literatury i proponuje lekturę opartą na odnajdywaniu w tekstach wartości estetycznych. Jak pisze: „Kanon Zachodu istnieje nie po to, by wzmacniać dawne elity społeczne. Jest po to, by go czytać – abys ty sam i ludzie, których nigdy nie spotkasz, mogli doświadczać autentycznej mocy estetycznej oraz autorytetu tego, co, Baudelaire (a za nim Erich Auerbach) nazwał «godnością estetyczną»”¹⁰. Kilka stron dalej, wyjaśnia: „Źródłem wartości estetycznej jest pamięć, czyli (jak uważał Nietzsche) ból – ból wywołany wyrzeczeniem się łatwiejszych przyjemności na rzecz przyjemności znacznie trudniejszych”¹¹. Zatem dla Harolda Blooma, pragmatyczną funkcją kanonu jest zapamiętywanie i porządkowanie lektur całego życia, bowiem „Nie ma poznania bez pamięci, zaś Kanon jest prawdziwą sztuką pamięci, autentycznym fundamentem myślenia kulturowego”¹².

Poglądy Blooma stoją w opozycji do poglądów dominujących w amerykańskim myśleniu literaturoznawczym i akademickim¹³. W Polsce także podjęto dyskusje nad problemem kanonu oraz starano się wyjaśnić, dlaczego Bloom w aneksach do swego dzieła, wymienia jedynie sześciu polskich pisarzy: Brunona Schulza, Witolda Gombrowicza, Czesława Miłosza, Stanisława Lema, Zbigniewa Herberta i Adama Zagajewskiego. Adam Czerniawski, wybitny tłumacz literatury polskiej na język angielski, w wywiadzie przeprowadzanym przez Piotra Wilczka, udzielił słusznej odpowiedzi: „On po prostu nie zna naszej literatury, zaledwie tych kilka nazwisk obilo mu się o uszy. Naturalnie, nie można go winić za to, że jej nie zna, bo wszyst-

⁹ H. Bloom: *Podzwonne dla kanonu*. Przełożył M. Szuster. „Literatura na świecie” 2003, nr 9–10, s.166.

¹⁰ Tamże, s. 193.

¹¹ Tamże, s. 195.

¹² Tamże, s. 191.

¹³ Podaję kilka tytułów artykułów, które ukazały się w prasie amerykańskiej (po ukazaniu się książki *The Western Canon...*) podejmujących dyskusję z poglądami Blooma: R. Alter: *Beauty and the Best*. „New Republic”, 00286583, 10/10/94, Vol. 211, Issue 15; P. Gray: *Hurrah for dead white males!* „Time”, 0040781X, 10/10/94, Vol. 144, Issue 15; D. Damrosch: *A past we can live with*. „Civilization”, 10779795, Apr/May97, Vol. 4, Issue 2; G. Heptonstall: *Literally suplement: The great books of the west*. „Contemporary Review”, 00107565, Jun96, Vol. 268, Issue 1565; N. Gillespie: *Canon fire*. „Reason”, 00486906, Jun95, Vol. 27, Issue 2; P.A. Trout: *Reviews*. „Academic Questions”, 08954852, Fall95, Vol. 8, Issue 4; B. Mujica: *The strange familiarity of the canons*. „Americas”, 03790940, Jan/Feb96, Vol. 48, Issue 1; D.J. Silver: *The battle of the books*. „Commentary”, 00102601, Dec94, Vol. 98, Issue 6.

kiego wiedzieć nie może, ale można za to, że udaje, że wszystko wie. Do kanonu wcisnął prawie całą brytyjską poezję XIX wieku, więc wedle takich kryteriów zmieściłby się tam nie tylko Mickiewicz, Słowacki i Norwid, ale także Malczewski, Lenartowicz i Asnyk. A gdyby Krasiński był Niemcem, a Prus Francuzem, *Nie-Boska* i *Lalka* dawno figurowałyby w każdym kanonie europejskim. Na naszą literaturę XIX w. nikt nie zwracał uwagi dlatego, że nie istnieliśmy wówczas jako państwo. O politycznych aspektach kanonizacji nigdy nie należy zapominać¹⁴. Z odpowiedzi A. Czerniawskiego jednoznacznie wynika, że dla obecności w kanonie uniwersalnym ważna jest rola polityczna państwa oraz rola przekładu literackiego na inne języki. Bowiem wartości lokalne istnieją w kanonie uniwersalnym tylko wtedy, gdy najpierw pojawiły się ich przekłady w językach światowych. Wybór dzieł, które się znalazły w proponowanym przez Blooma kanonie, utwierdza w dominacji kultury anglosaskiej, literatury anglojęzycznej jest tam zdecydowanie najwięcej.

Kanony literackie są proponowane i rozpowszechniane, a w pewnym sensie narzucane przede wszystkim przez instytucje, władze szkolne i uniwersyteckie, wydawnictwa, środki masowego przekazu. Inicjatywa jednak należy do znawców-krytyków i historyków literatury, którzy swymi ocenami poszczególnych utworów, doбором i hierarchizacją materiału w syntezach literackich, wpływają na zawartość kanonu. We współczesnej epoce, którą cechują rozmaite kryteria estetyczne i skrajna różnorodność postulatów ideowych lub poznawczych, formułowanych pod adresem literatury, trudno mówić o ustaleniu obiektywnego kanonu literatury światowej (od jej początków aż po współczesność). Takiej próby hierarchizacji podjął się Harold Bloom, wybitny literaturoznawca, przez lata zaliczany – wraz z Paulem de Manem i Jacques'em Derridą – do przedstawicieli dekonstrukcji w badaniach literackich. Czy słusznej?

Kształt „obiektywny” kanonu nikomu nie jest dostępny. Kto czyta, musi wybierać, bowiem nikt z nas nie jest w stanie przeczytać wszystkiego; także biblioteka nie jest w stanie zgromadzić kompletnego zbioru literatury światowej.

W procesie gromadzenia, obok konieczności szczególnie starannego doboru wpływów, pojawia się problem granic rozrostu kolekcji. Dawniej ograniczenia wiązały się głównie z wielkością lokali, obecnie poddaje się refleksji funkcjonalną granicę wielkości zbiorów biblioteki. Kolekcja jest oceniana nie tylko ze względu na to, co w niej jest, ale także czego w niej nie ma. O kompetentnym doborze rozstrzygają głównie przesłanki merytoryczne, możliwie zo-biektywizowane. Dobór zresztą zawsze jest procesem skomplikowanym, a im większa biblioteka, tym tych komplikacji więcej. Ponadto trudność decyzji jest dużo większa w odniesieniu

¹⁴ Hierarchie, kanony, wartości. Z Adamem Czerniawskim rozmawia Piotr Wilczek. „Opcje” 2001, nr 5, s. 34.

do przekazów artystycznych, np. literackich. Dobór polega na tym, żeby po rozpoznaniu podaży oraz stanu posiadania, rozstrzygnąć o uzupełnianiu kolekcji. Trzeba więc odpowiedzieć na pytanie: co zakwalifikować do kolekcji, a czego nie? W obrębie ustalonych zakresów biblioteka musi wybierać między kompletnością kolekcji a reprezentatywnością. Kiedy realizuje się gromadzenie kompletne – reguły są proste. Bardzo trudno natomiast wybrać to, co obiektywnie uchodzi za reprezentatywne. Jednak bez określenia zakresu doboru, uzupełnianie kolekcji o charakterze reprezentatywnym jest niemożliwe. Jak słusznie zauważył Jerzy Jarzębski: „Nasza władza osądu wypływa z tego, iż używamy kultury, tzn. czytamy, buszujemy w oceanie tekstów. Buszujemy w nim prowadzeni przez jakichś przewodników – gdybyśmy to czynili bez żadnego nadzoru, byłibyśmy w sytuacji dziewczynki-prymuski. Tak naprawdę nikt nam nie wskaże na pewno, co jest lepsze, a co gorsze, trzeba po prostu trochę zawierzyć kulturze. Musimy zawierzyć kanonowi, tym, którzy wcześniej czytali. Nie ma innego wyjścia”¹⁵.

Nawet najlepsze zasady polityki gromadzenia zbiorów bibliotecznych nie uwolnią bibliotekarza od podejmowania decyzji dotyczących wyboru poszczególnych pozycji do zakupu. Niemniej dobrze przemyślane i jasno sformułowane zasady mogą znacznie ułatwić wykonywanie całego szeregu czynności, pomagając w rozstrzygnięciu wielu spornych kwestii wyboru.

Zgodnie z tymi przekonaniem wybraliśmy spis książek zawartych w aneksie *The Western Canon...*, który stanowi dla nas podstawę do uzupełniania księgozbioru w dziale literatury światowej. BUŚ dąży do skompletowania wszystkich pozycji z listy Harolda Blooma w języku oryginału i w przekładzie polskim.

Pojęcie kanonu wiąże się zazwyczaj z wyborem pewnych utworów z przeszłości, którym przypisuje się najwyższe wartości, i z tego względu zaleca ich znajomość określonej, bardzo zróżnicowanej grupie odbiorców.

J. Jarzębski, pisze: „Kanon jest w takim ujęciu po prostu konstrukcyjną więźbą obszernej struktury, w której wszyscy mieszkamy i z której dobrodziejstw wyciągamy profit, mając na ogół nikłe pojęcie o wszystkich jej zakamarkach. Taka drobiazgowa wiedza nie jest nam jednak do niczego przydatna, zwłaszcza że istnieją społeczne instytucje powołane do jej przechowywania i pomnażania”¹⁶.

Zatem możemy słabo znać literaturę światową lecz musimy mieć ogólną o niej wiedzę oraz wiedzieć, że taka kolekcja znajduje się w Bibliotece.

¹⁵ J. Jarzębski: *Czy arcydzieła istnieją naprawdę?* Cyt. wg: <http://www.znak.com.pl/ul/2002/ul2002bbb.html>.

¹⁶ J. Jarzębski: *Metamorfozy kanonu*. „Znak” 1994, nr 7.

Abstract

In the article the author pondering over the terms of canon and literature canon justifies why the canon rule proposed in the annex of Harold Bloom's book *The Western Canon. The Books and School of the Ages* (1995) was used in acquisition policy at the University of Silesia Library. The author baring in mind the discussion about canon that has been led in literary studies for more than ten years assumes that the variability of critical stands cannot influence collection development policy as it has always been prior to the interpretation. Only relative completeness of the collection can serve future debates on the canon and its alternative versions.

consequat sancing estrud exeros enim il ullam, vel
consequat, quis dolendi tueros mummolenim veliquit
consequat, volubertis dolorectetur iriurer sed eraestisita
consequat nium volor sim dunt vel dolorti cinis aut
consequat euening euaguer at.
consequat aliquat venis nium ad dolorem verum
consequat doloretum nos alit alit nummandos con
consequat quoreure dolore eu faci blandre nium
consequat doloret ut aci tat am ip essequi
consequat dolore frugiat ulla conse consequa
consequat vel iustium vel ing rugiat. Duismod
consequat reititit eu feisti blan veratem irit, con
consequat, nium non nonsequat diametum quipiat
consequat commodiam del in heniam iriure mod
consequat, nium et augue magna amcon ut wisl utpat

consequat, quis dolendi tueros mummolenim veliquit
consequat, volubertis dolorectetur iriurer sed eraestisita
consequat nium volor sim dunt vel dolorti cinis aut
consequat euening euaguer at.
consequat aliquat venis nium ad dolorem verum
consequat doloretum nos alit alit nummandos con
consequat quoreure dolore eu faci blandre nium
consequat doloret ut aci tat am ip essequi
consequat dolore frugiat ulla conse consequa
consequat vel iustium vel ing rugiat. Duismod
consequat reititit eu feisti blan veratem irit, con
consequat, nium non nonsequat diametum quipiat
consequat commodiam del in heniam iriure mod
consequat, nium et augue magna amcon ut wisl utpat

consequat, quis dolendi tueros mummolenim veliquit
consequat, volubertis dolorectetur iriurer sed eraestisita
consequat nium volor sim dunt vel dolorti cinis aut
consequat euening euaguer at.
consequat aliquat venis nium ad dolorem verum
consequat doloretum nos alit alit nummandos con
consequat quoreure dolore eu faci blandre nium
consequat doloret ut aci tat am ip essequi
consequat dolore frugiat ulla conse consequa
consequat vel iustium vel ing rugiat. Duismod
consequat reititit eu feisti blan veratem irit, con
consequat, nium non nonsequat diametum quipiat
consequat commodiam del in heniam iriure mod
consequat, nium et augue magna amcon ut wisl utpat

Księgozbiór Zygmunta Żuławskiego – rekonesans badawczy

Bibliofilska kolekcja książek Zofii i Zygmunta Żuławskich została zakupiona za pośrednictwem krakowskiego antykwariatu „Dom Książki” (1977). Jeszcze przed przystąpieniem do transakcji, zgodnie z życzeniem właściciela – Rafała Żuławskiego – Dyrekcja Biblioteki przekazała pisemną gwarancję, że książki te będą eksponowane oddzielnie jako księgozbiór rodzinny Zofii i Zygmunta Żuławskich. Biblioteka obejmuje ok. 1700 woluminów, z czego 176 to starodruki, a pozostała część to wydania z XIX i pierwszej połowy XX wieku.

Księgozbiór początkowo ulokowano w czytelni ogólnej, a stare druki przekazano do Oddziału Zbiorów Specjalnych¹. Od 1992 biblioteka Żuławskich w całości znajduje się w Oddziale Zbiorów Specjalnych, stanowiąc wydzielony księgozbiór rodzinny zgodnie z życzeniem spadkobierców.

Analizy księgozbiorów domowych stanowią ważny element dociekań naukowych, tworzą bowiem ważną część ogólnego pejzażu kulturowego. Zachowane księgozbiory częściowo odślaniają oblicza swych twórców, niejednokrotnie dopełniając znany wizerunek, a nawet odkrywając zaskakujące fakty. B. Bienkowska pisze: „Prowadzą do wydobycia z mroków niepaamięci i niewiedzy wielu miejsc, postaci i faktów nieuchwytnych w inny sposób, wypełniających i wzbogacających obraz przeszłości szczegółami niejednokrotnie istotnymi, a zawsze interesującymi i pouczającymi”².

Pełne zbadanie księgozbioru prywatnego nie może ograniczać się do opisu poszczególnych egzemplarzy tworzących księgozbiór (rzecz jasna sam księgozbiór jest podstawowym

¹ L. Czech: *Katalog starych druków w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1996.

² B. Bienkowska: *Kilka uwag i propozycji w sprawie badań księgozbiorów historycznych*. „Studia o Książce” 1986. T. 16, s. 3–7.

źródłem – punktem wyjścia), ale nie można obyć się bez zdobycia wiedzy o właścicielach, ich zainteresowaniach, pracy, otoczeniu. Dostępne opracowania biograficzne w interesujących nas kwestiach często bywają niewystarczające, trzeba je skonfrontować z takimi źródłami jak: wspomnienia, korespondencja, relacje i wspomnienia osób związanych z właścicielami księgozbioru, wreszcie marginalia na kartkach książek.

Choć w zbiorach bibliotecznych omawiana kolekcja figuruje jako biblioteka małżeństwa Zofii i Zygmunta Żuławskich, to jednak pojawia się pytanie – nasuwające się zawsze w przypadku księgozbiorów wspólnych – dotyczące udziału i stopnia zaangażowania obu właścicieli w tworzenie biblioteki. Niemal cała kolekcja została zgromadzona za życia Zygmunta Żuławskiego, po jego śmierci Zofia właściwie nie powiększała zbioru. Nie wiele woluminów dołączono do księgozbioru i nie jest pewne, kto je dołączył – Zofia Żuławska czy syn Rafał. W kolekcji odnajdujemy książki sygnowane podpisem Zofii lub stanowiące jej własność wynikającą z czytelniej dedykacji, ale jest ich niewiele. Książki stopiły się w jeden zbiór, trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie: czy były i w jakim zakresie kiedykolwiek wyraźnie rozgraniczone. Obecny stan badań wskazuje, iż Zygmunt był twórcą kolekcji, jego zaangażowanie w tworzenie biblioteki jest wyraźnie udokumentowane. Zasadnicze rozważania będą się więc koncentrowały wokół jego osoby.

Szczegółowa biografia Zygmunta Żuławskiego, opracowana przez Michała Śliwę, zwalnia z konieczności powtarzania znanych faktów³. Wiele informacji istotnych z punktu widzenia badań nad jego księgozbiorem odnajdujemy we „Wspomnieniach”⁴ oraz koresponden-

Fot. 1. Zofia i Zygmunt Żuławscy

³ M. Śliwa: *Zygmunt Żuławski – zarys biografii*. Kraków 1993.

⁴ Z. Żuławski: *Życie z burzliwej epoki. Wspomnienia* [maszynopis w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 15652/I-II]. Pamiętnik ukazał się w drugim obiegu nakładem Niezależnej Oficyny Wydawniczej w 1980 r. pt. *Wspomnienia*.

cji⁵ Żuławskiego. Z uwagi na niewielkie rozmiary niniejszego szkicu, ograniczono się jedynie do przywołania podstawowych wiadomości. Zrezygnowano z szerszego omówienia jego działalności społecznej i politycznej, środowiska rodzinnego, młodzieńczych fascynacji i wyborów. Uwypuklono te elementy biografii, które mają związek z gromadzonym księgozbiorem lub mogły mieć wpływ na rodzaj i zakres gromadzonych książek.

Zygmunt Żuławski urodził się 31 VIII 1880 jako czwarte z siedmiorga dzieci w Młynem pod Limanową; rodzice posiadali niewielki majątek z dworkiem „Słomiana”. W rodzinnym domu żywe były wspomnienia związane z okresem napoleońskim i walkami narodowo-wyzwoleńczymi. Ojciec – Kazimierz Żuławski brał udział w powstaniu styczniowym. Matka – Józefa, była stryjeczną wnuczką poety i powstańca listopadowego Maurycego Gosławskiego. Rodzice, nie szczędząc środków na studia i podróże zagraniczne synów i córki sprzedawali, ziemię, aż pozbyli się całego majątku. Zygmunt Żuławski otrzymał bardzo staranne wykształcenie, uczęszczał do szkół w Limanowej, Bochni, Krakowie i Nowym Sączu. W 1899 podjął studia przyrodnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, już wtedy zaangażował się w działalność studenckich organizacji demokratyczno-socjalistycznych.

Zygmunt utrzymywał bliskie kontakty z najstarszym bratem Jerzym, pisarzem, poetą i dramaturgiem, prekursorem polskiej literatury fantastycznej⁶.

Tak opisywał Żuławski studenckie czasy: „Finansowo było mi teraz trochę lepiej, bo obiady jadałem u Jerzego, który w międzyczasie, po ożenieniu się, został przeniesiony jako profesor do gimnazjum św. Anny – i któremu przepisywałem za obiady skrypty »Spinozy«, a potem »Na srebrnym Globie«. W domu Jerzego poznałem też wszystkie ówczesne gwiazdy literatury polskiej: Tetmajera, Przybyszewskiego, Rydla, Kasprowicza, Brunera-Stena i cały szereg pomniejszych przedstawicieli »Młodej Polski«, jak Stasinka Gierosławskiego, Konrada Rakowskiego, Brzozowskiego i innych – i zbierali się w kawiarni Turlińskiego, naprzeciwko teatru. Wszyscy oni byli »wyżsi« nad tłum, pielęgnowali swoje »nagie dusze«, byli niezrozumiani i chorzy – by wyleczyć swe nerwy, zalewali się absyntem, koniakiem lub wódką. Wyśmiewaliśmy ich, a jednak ja i całe »Zjednoczenie« przeżywalismy bardzo intensywnie każdą ich nowość literacką – i zachwycaliśmy się Przybyszewskim czy Żeromskim, szukając w ich utworach podniet, których

⁵ I. Lipiński, J. Tyszkiewicz: *Listy Zygmunta Żuławskiego do Bolesławy Kopelówny z lat 1945–1947*. „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1998, z. 9, s. 185–210. Ponadto w zbiorach Ossolineum przechowywane są niepublikowane materiały dotyczące Zygmunta Żuławskiego (m.in. listy do synów i żony).

⁶ S. Lem: *Przedmowa*. W: J. Żuławski: *Na srebrnym globie. Rękopis z Księżyca*. Kraków 1975, s. 7–12; Jerzy Żuławski. *Życie i twórczość*. Red. E. Łoch. Rzeszów 1976.

nie znajdowaliśmy w życiu”⁷. Przytoczony fragment przybliży środowisko, które kształtowało gust literacki młodego Żuławskiego, wpływało na specyfikę jego bibliofilskich zainteresowań.

Mimo proponowanego mu stypendium naukowego, zrezygnował z posady na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po ukończeniu studiów w 1902 Żuławski wielokrotnie zmieniał pracę, m.in. przez kilka miesięcy (w 1903 i 1904) pełnił funkcję płatnego sekretarza w stowarzyszeniu robotniczym w Tarnowie, gdzie poznał przyszłą żonę – Zofię Richterównę⁸, córkę miejscowego radcy sądowego Sylwestra⁹. W krakowskim domu Richterów gromadziło się całe młodsze pokolenie „Młodej Polski”, literatów i malarzy. W Tarnowie w ich domu spotykali się młodzi socjaliści, wśród nich m.in. Karol Sobelsohn „Radek” i Stefan Jaracz; za ich pośrednictwem Żuławski poznał Zofię Richterównę, która należała do PRSD i angażowała się prace polityczne stowarzyszenia¹⁰. W 1906 wzięli ślub, mieli dwóch synów: Jacka¹¹ i Rafała¹².

Żuławscy prowadzili aktywne i bogate życie towarzyskie, Zygmunt – głównie ze względu na swe obowiązki, Zofia – z uwagi na swe usposobienie. Często bywali w słynnej „Jamie Michalikowej”, gdzie, jak wspomina Żuławski, wszyscy się znali, rozsiadał się „Zielony Balonik” oraz sztab „Strzelców”, wśród których Zofia miała wielu znajomych i przyjaciół¹³.

Pasją Żuławskiego były odległe podróże, zwiedził niemal całą Europę, Meksyk i Stany Zjednoczone. Jeszcze jako student wybrał się rowerem do Włoch, później na Bałkany. Wspomina też wakacje spędzone z żoną, rodziną brata Jerzego oraz dni spędzone w towarzystwie Kasprowicza i Germana¹⁴.

Żuławscy stale utrzymywali żywe kontakty z braćmi Zygmunta, zwłaszcza z Jerzym, który zafascynowany Tatrami w 1908 kupił w Zakopanem willę „Łada”.

⁷ Z. Żuławski: *Wspomnienia*. Warszawa 1980, s. 20.

⁸ Zofia Żuławska z Richterów, urodzona 1883 w Kolbuszowej, zmarła 1972 w Krakowie.

⁹ M. Śliwa, *Zygmunt Żuławski...*, s. 8.

¹⁰ Z. Żuławski, *Wspomnienia...*, s. 29; Jacek Żuławski. Dobór tekstów i il. H. Żuławska. Gdańsk 1987. [Rec.] S. Piwowarski „Życie Literackie” 1988, nr 51, s. 7.

¹¹ Jacek Żuławski (1906–1976) malarz, pedagog, taternik, żeglarz. Był jednym z założycieli sopockiej Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych (obecna Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku) i jej długoletnim rektorem. Patrz szerzej: Jacek Żuławski. Dobór tekstów i il. H. Żuławska. Gdańsk 1987.

¹² Rafał Żuławski (1912–1989) z wykształcenia inżynier rolnik, pracował jako urzędnik, w latach okupacji działał w socjalistycznym podziemiu, był więziony w Auschwitz, Buchenwaldzie i Dachau, całe życie mieszkał w Krakowie. Patrz szerzej: Jacek Żuławski... [Rec.] S. Piwowarski..., s. 7; Z. Żuławski, *Wspomnienia...*, s. 176.

¹³ Z. Żuławski: *Wspomnienia...*, s. 51–52; por. M. Śliwa: *Zygmunt Żuławski...*, s. 26.

¹⁴ Z. Żuławski: *Wspomnienia...*, s. 45–46.

Juliusz Żuławski tak wspomina te czasy: „młodszy bracia mojego ojca [Jerzego] – szczególnie Zygmunt, Bogdan i Janusz – wpadali do »Łady«, szli z ojcem w góry i znowu znikali. W »Ładzie« zostawały na dłużej ich żony z synami – naszymi stryjecznymi braćmi – Zofia Zygmuntowa z Jackiem (a potem także z małym Rafałkiem)”¹⁵.

W czasie pierwszej wojny światowej Zygmunt Żuławski walczył w szeregach armii austriackiej, a Zofia wraz z synami spędziła lata wojny w zakopiańskiej „Ładzie” (krótko przebywała w Wiedniu) u Kazimierzy Żuławskiej¹⁶. Willa „Łada” należała do tych domów zakopiańskich, które stawały się ważnymi ośrodkami życia kulturalnego, otoczona była szczególną atmosferą artystycznej bohemy, bywali tam pisarze, malarze, a Witkacy „wystawiał” swoje dramaty i portretował gości. Grywała w nich również Zofia Żuławska zaprzyjaźniona z Witkacym¹⁷.

Żuławski w czasie studiów zaangażowany był w działalność w organizacjach młodzieżowych, od 1904 roku należał do Polskiej Partii Socjalistycznej, szybko stał się jej czołowym działaczem. Wkrótce zaczął obejmować kierownicze stanowiska. Okres międzywojenny to czas jego najwyższej aktywności politycznej. W latach 1919–1935 był posłem na Sejm II Rzeczypospolitej, pełniąc od 1928 do 1930 funkcję wicemarszałka. W 1936 roku nadeszły trudne chwile w życiu Żuławskiego. Wylew krwi do mózgu, po którym nastąpiło częściowe porażenie organizmu i utrata mowy sprawiły, że ten zawsze aktywny człowiek został przykutym na blisko rok do łóżka. Nie tylko ze względu na stan zdrowia, ale przede wszystkim z uwagi na zmianę nastrojów politycznych, Żuławski, wyrażający antysanacyjne poglądy, stawał się coraz bardziej odosobniony w swojej postawie. Zdecydował się na rezygnację z pracy i pełnionych funkcji w Komisji Centralnej Związków Zawodowych, przeszedł na emeryturę, wolał nie uczestniczyć w podejmowaniu decyzji sprzecznych z własnymi przekonaniami. Nie oznaczało to wycofania się z życia publicznego, ale zmianę formy aktywności – zajął się działalnością publicystyczną. W 1939 roku wydał *Refleksje*, zbiór felietonów, które były formą zadumy nad wypadkami dziejowymi, bardziej głosem humanisty – moralizatora niż walczącego polityka¹⁸.

Wspominając ten okres życia, Żuławski pisał: „me życie prywatne potoczyło się równo i spokojnie. Otrzymałem z Komisji Centralnej emeryturę, zająłem się trochę bibliofilstwem

¹⁵ Cyt. za J. Żuławski: *Z domu*. Warszawa 1978, s. 129.

¹⁶ Kazimiera z Hanickich Żuławska (1883–1971) – tłumaczka literatury francuskiej i hiszpańskiej, taterniczka i alpinistka, żona Jerzego Żuławskiego (1874–1915), powieściopisarza dramaturga i eseisty.

¹⁷ „Zofia to demon I klasa” – tak pisał o niej Witkacy w jednym z listów do Kazimierzy Żuławskiej. Cyt. za: J. Żuławski: *Z domu...*, s. 230 i 252; była też portretowana przez Witkacego ok. 1920, pastel na papierze, sprzedany na aukcji 08 IV 1998 (Rempex).

¹⁸ M. Śliwa: *Zygmunt Żuławski...*, s. 106–109.

i zgromadziłem ładny zbiorek pięknie oprawionych cennych starych książek i pierwszych wydań najcenniejszych dzieł literatury polskiej”¹⁹.

Pierwsze miesiące wojny spędził Żuławski w sanatorium w Karolinie, a lata okupacji wraz z żoną przetrwali w Myślenicach. Po wojnie został posłem do Krajowej Rady Narodowej, a następnie do Sejmu Ustawodawczego (z listy PSL). Zmarł w 1949 roku. Agnieszka Żuławska – Umeda tak o nim napisała: „do końca życia pozostał przede wszystkim humanistą, co przysporzyło mu wrogów w polskich władzach partyjnych po drugiej wojnie. Skazany więc został na polityczną samotność, na którą zresztą się godził, bo mimo wielkiej goryczy trzeźwo patrzył na stalinowską rzeczywistość. Nie miał złudzeń co do metod działania Związku Radzieckiego, szczególnie w sprawie fuzji PPS i PPR. Można powiedzieć, że umarł na poczucie bezradności i absolutnej niemożności odwołania się do ludzkiego rozsądku”²⁰.

Księgozbiór Zygmunta Żuławskiego w Zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego liczy 176 starych druków i około 1500 woluminów druków XIX- i XX-wiecznych. Dominantę księgozbioru stanowi literatura piękna, dopełnieniem są prace z zakresu krytyki literackiej, historii literatury, dziejów kultury, książki filozoficzne, prace historyczne, publicystyczne, pisma podróżnicze oraz pamiętniki i dzienniki. Znaczna część zbioru to pierwodruki oraz książki opublikowane za życia ich twórcy. Zakres chronologiczny księgozbioru to blisko cztery i pół wieku polskiej książki drukowanej. Zgromadzone woluminy reprezentują kolejne epoki literackie od renesansu po literaturę wydawaną w czasie drugiej wojny światowej, wśród nich znajdujemy wiele dzieł reprezentatywnych dla poszczególnych epok i twórców. Najskromniej ilościowo reprezentowana jest literatura staropolska, najpełniej wiek XIX i XX.

Zdecydowanie przeważają dzieła literatury polskiej krajowej i emigracyjnej, niewielką część stanowią tłumaczenia klasycznych dzieł literatury angielskiej, francuskiej i niemieckiej na język polski. Są wśród nich publikacje ze wszystkich zaborów oraz polonika wydane w Paryżu, Kijowie, Petersburgu, Brukseli, Londynie, Wiedniu, Charkowie, Edynburgu i Nowym Yorku. Pod względem językowym kolekcja składa się niemal w całości z książek polskojęzycznych, nielicznymi wyjątkami są dzieła wydane po łacinie czy w języku francuskim. Wartość wielu egzemplarzy podnoszą dedykacje autorskie, marginalia, ciekawe proveniencje historyczne i współczesne.

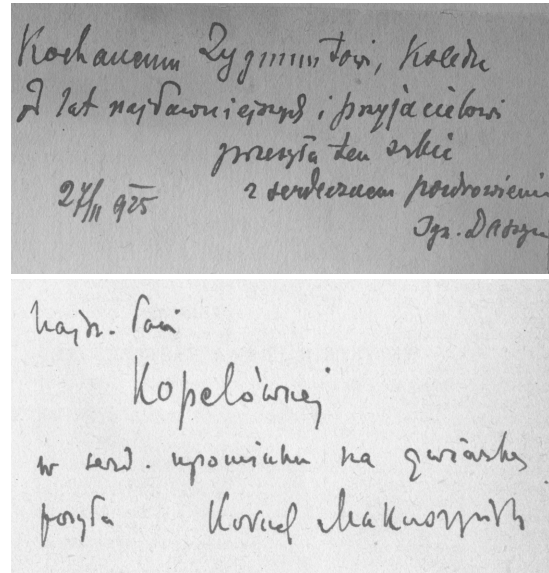
Nie znajdziemy w omawianym księgozbiorze tzw. wydawnictw salonowych charakteryzujących się dużym formatem, bogatą oprawą, obficie ilustrowanymi i zdobionymi kartami.

¹⁹ Z. Żuławski: *Wspomnienia...*, s. 121.

²⁰ A. Żuławska-Umeda: *Żuławscy*. W: *Marek i Jacek Żuławscy – malarstwo, rysunek*. [Red. katalogu, wybór zdj. W. Zmorzyński]. Gdańsk 2002, s. 8.

Mamy do czynienia głównie z typową masową i taną książką, wydawaną bez troski o estetykę, drukowaną na nie najlepszym papierze, w prostej broszurowej oprawie, często bez ilustracji. W takiej formie opublikowano szereg pierwodruków. Jednak wiele pozycji to unikatowe egzemplarze bibliofilskie, które oprócz wartości merytorycznej, zachwycają poziomem artystycznym i pięknem sztuki typograficznej, ilustracjami, kunsztem introligatorskim.

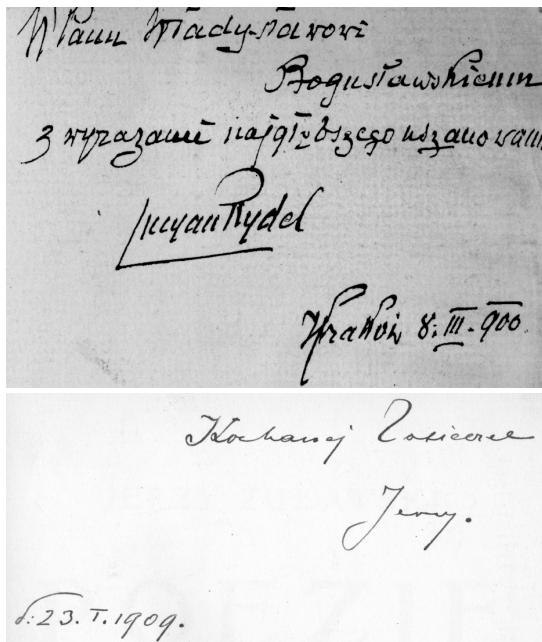
Bezcennym przewodnikiem po księgozbiorze jest opracowany przez Żuławskiego katalog. Sporządził go w przeznaczonym do tego celu zeszycie opisanym w następujący sposób: *Katalog książek Zygmunta i Zofii Żuławskich – które z nich przeżyje jest wyłącznym właścicielem całej kolekcji. Zygmunt Żuławski*²¹. Przy opracowaniu katalogu Żuławski uwzględniał podstawowe elementy opisu bibliograficznego, odnotowywał w skróconej formie: autora (podając lata życia), tytuł, miejsce, wydawcę i rok wydania. Niestety nie uwzględniał żadnych informacji dotyczących sposobu nabycia, proveniencji czy cech indywidualnych egzemplarza (dedykacji, marginaliów i in.). Struktura katalogu została oparta o chronologiczne ramy okresów historycznoliterackich, w obrębie których (z uwzględnieniem gatunków literackich) podane zostały dzieła poszczególnych twórców. Taki układ miał wiele zalet, ale też i wady. Kiedy Żuławski pozyskiwał większą liczbę dzieł jakiegoś autora, brakowało mu miejsca, aby wszystkie czytelnie zanotować. Analiza katalogu pozwala na odtworzenie pełnego kształtu kolekcji Żuławskiego. Biblioteka UŚ posiada większość księgozbioru, lecz nie całość. Żuławski odnotowuje pewne pozycje (*Biblia Leopolda*, *Kronika M. Bielskiego*), a nawet całe zespoły autorskie (prace T. Micińskiego), których brak w zbiorach BUŚ. Za życia Zygmunta i po

Fot. 2–3. Dedykacje książkowe pochodzące z księgozbioru Z. Żuławskiego

²¹ Rękopiśmienny *Katalog książek Zofii i Zygmunta Żuławskich* pozostał w posiadaniu syna, Rafała Żuławskiego, w BUŚ znajduje się mikrofilmowa kopia katalogu. Żuławski dysponował też katalogiem alfabetycznym w formie kartoteki, nie zastosował żadnych oznaczeń sygnaturalnych.

jego śmierci z księgozbioru korzystała rodzina i znajomi, możliwe, że w ich rękach pozostały brakujące egzemplarze. Jest też pewna grupa książek nieodnotowana w katalogu, a włączona do księgozbioru Żuławskiego. Są to m.in. książki wydane już po śmierci, dołączone do księgozbioru przez rodzinę lub traktowane jako księgozbiór pomocniczy (np. *Literatura polska* G. Korbuta).

Fot. 4-5. Dedykacje książkowe pochodzące z księgozbioru Z. Żuławskiego

rozumianego kanonu literatury polskiej w starannie dobranych, możliwie najwcześniejszych wersjach wydawniczych. Świadczą o tym liczne edycje z XVI-XVIII w. Do nielicznych należą XIX-, czy XX-wieczne wznowienia literatury staropolskiej, np. *Zwierciadło* oraz *Figliki* Mikołaja Reja, wydrukowane w postaci nowożytnej, oddającej jednak stylowe właściwości XVI stulecia²².

Starsza część księgozbioru – biorąc pod uwagę lata wydania, a nie proveniencję księgozbioru – była dobierana prawdopodobnie na podstawie fundamentalnego dzieła bibliograficznego, a zarazem kompendium wiedzy o literaturze – *Literatury polskiej* G. Korbuta. Sam autor dzieła zakładał w podtytule, że będzie to *książka podręczna, informująca dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego*. Żuławski posiadał wydanie pierwsze *Literatury polskiej*, które ukazało się w latach 1917-1921. O wnikliwej lekturze dzieła i jego praktycznym wykorzystaniu świadczy fakt, iż Żuławski zaznaczał w nim nazwiska interesujących go pisarzy oraz tytuły książek, które zgromadził. Szczególnie pożyteczne dla kolekcjonera były informacje dotyczące pierwszych edycji danego dzieła.

Analizując zakres merytoryczny księgozbioru oraz katalog, można sądzić, iż zamiarem Żuławskiego było zgromadzenie szeroko

²² Oba dzieła wydrukowano w 1905 (dla uczczenia czterechsetnej rocznicy urodzin Reja) w niewielkim nakładzie (250 egz.) w formie przejściowej między nowym wydaniem a edycją faksymilową.

Przypuszczać można, iż Żuławskiemu były bliskie założenia przyjęte przez Korbuta – na potrzeby własnego katalogu (w pewnym uproszczeniu) zaadaptował strukturę treści przyjętą w *Literaturze polskiej*.

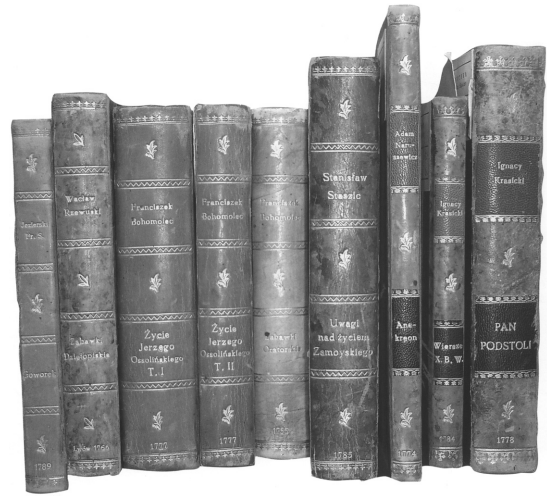
W nieco inny sposób gromadził literaturę sobie współczesną, a więc piśmiennictwo Młodej Polski i okresu międzywojennego. W odniesieniu do tej części Żuławski kierował się zwykle własnymi upodobaniami, znajdujemy też książki autorów, których nazwiska pojawiły się (w różnych kontekstach) na kartach *Wspomnień* twórcy księgozbioru.

Krótki przegląd księgozbioru rozpocznę od bliższego przyjrzenia się zgromadzonym przez Żuławskiego starym drukom. Najcenniejszą, choć niedużą liczebnie część księgozbioru tworzą druki z XVI wieku. Wszystkie – poza *De Senatu Romano* J. Zamoyskiego (Wenecja 1563) – to druki oficyn krakowskich. Najstarszy druk to *Ordo misse* Burcharda wydany przez Floriana Unglera w 1512 roku. Jedną z najciekawszych pozycji jest niewielki mszał podróżny, drukowany dwubarwnie przez Marka Szarfenberga w 1545 (*Missale Cracoviense pro itinerantibus*). Niezadrukowane karty na końcu woluminu wypełniają rękopiśmienne teksty modlitewne, co nadaje mu niepowtarzalny charakter, częściowo zachowała się też renesansowa oprawa.

Godne wyróżnienia są pierwodruki S. Orzechowskiego, dla przykładu można wymienić najbardziej znany *Quincunx to jest wzór Korony Polskiej na cynku wystawiony* (Kraków 1564). Dzieła wyszły spod pras znanych krakowskich drukarzy Mateusza Siebeneichera, Łazarza Andrysowica, Franciszka Józefa Cezarego.

Cennymi przykładami druków z XVII stulecia są kolejne edycje dzieł J. Kochanowskiego: *Fragmenta albo pozostałe pisma* (Kraków 1602), *Psalterz Dawidow* (Kraków 1629), *Fraszki* (Kraków 1639) oraz *Dworzanin polski* Ł. Górnickiego (Kraków 1639, wyd. 2).

Warte odnotowania są dzieła S. Twardowskiego *Miscellanea selecta* (Kalisz 1682) z ciekawymi marginaliami oraz *Daphnis w drzewo bobkowe przemieniła się* (Kraków 1702) a także dzieła W. Kochowskiego i Ł. Opalińskiego.

Fot. 6. Starodruki z księgozbioru Z. Żuławskiego

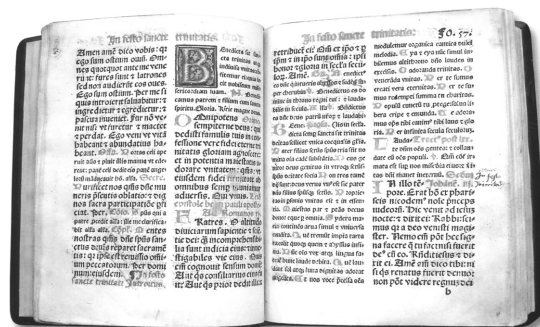
Z czasów „nocy saskiej” pochodzi *Zbiór rytmów duchowych, panegirycznych, moralnych i światowych* E. Drużbackiej (Warszawa 1752). Zgromadzono również prace F. Bohomolca, W. Rzewuskiego, S. Starowolskiego. Znaleźć można też kilka prac S. Konarskiego, m.in. czterotomowe dzieło *O skutecznym rad sposobie* (Warszawa 1760–1763) wydrukowane u pijarów.

Różnorodność i bogactwo niosą czasy stanisławowskie i prądy oświeceniowe XVIII wieku. Z tego okresu w zbiorze znajdują się dzieła poetów, uczonych, publicystów, druki polityczne, a przede wszystkim pierwsze, niekiedy unikatowe edycje ważnych dzieł polskiej literatury. Uwagę zwracają pierwodruki I. Krasickiego, J.U. Niemcewicza, F. Zabłockiego, A. Naruszewicza, H. Kołłątaja, S. Staszica, A.K. Czartoryskiego, drukowane przez wybitnych drukarzy czasów stanisławowskich, m.in. Piotra Dufoura i Michała Gröllę.

Wśród starych druków obok prac rodzimych literatów znalazły się też dzieła twórców starożytnych (Owidiusza i Cyserona) oraz cenionych myślicieli oświeceniowych (Rousseau i Monteskiusza). Ponadto na uwagę zasługują polskie edycje takich dzieł, jak: *Epoki natury* G.L. Leclerca de Buffona, *Bajki Ezopa* J. La Fontaina, *Raj utracony i Raj odzyskany* J. Mittona oraz *Jerozolima wyzwolona* T. Tassa.

Zasadniczą część biblioteki Zygmunta Żuławskiego stanowią druki z XIX i XX wieku. Wobec długości listy utworów, rozsądne wydaje się poprzestanie na ogólnej charakterystyce zbioru i zwróceniu uwagi na szczególnie cenne i interesujące egzemplarze, mimo iż subiektywnie dobrane.

Rozbudowaną częścią księgozbioru stanowi literatura doby romantyzmu. Licznie reprezentowane są druki okresu powstań narodowych i Wiosny Ludów, twórczość literacka Wielkiej Emigracji, a także piśmiennictwo krajowe okresu międzypowstaniowego (1831–1863). Tu szczególna uwaga Żuławskiego koncentrowała się na twórcach pochodzących z Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji (L. Siemiński, K. Szajnocha, K. Ujejski, Z. Kaczkowski, J. Szujski, W. Baworowski) oraz wybranych przedstawicielach z Królestwa Polskiego i Litwy.

Fot. 7. Missale Cracoviense, 1545

Fot. 8. Od lewej: Władysław Orkan, Leopold Staff, Jan Kasprowicz, Jerzy Żuławski

W omawianym księgozbiorze szczególnie licznie i interesująco prezentuje się literatura i książka Młodej Polski oraz dwudziestolecia międzywojennego – czasów bliskich Żuławskiemu. Obok przeciętnych pod względem edytorskim, ale nierzadko pierwszych wydań prozy i poezji polskiej, dostrzec można wiele najcenniejszych i najpiękniejszych niskonakładowych książek tego okresu.

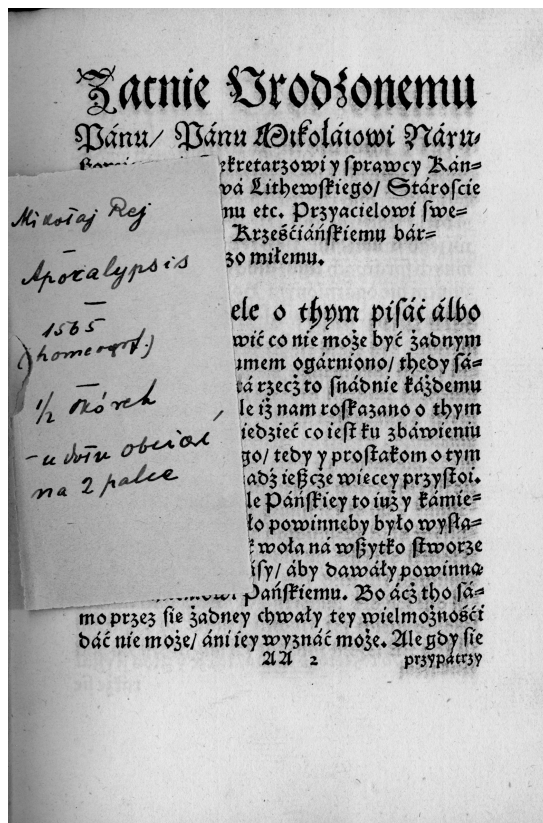
Niemало miejsca zajmują utwory S. Przybyszewskiego, S. Żeromskiego, W. Reymonta, W. Orkana i W. Berenta, poezje J. Kasprowicza, K. Przerwy-Tetmajera, L. Staffa, B. Leśmiana, dramaty S. Wyspiańskiego, G. Zapolskiej, A. Nowaczyńskiego. Nie mogło zabraknąć też wszyst-

Szczególne miejsce zajmowała poezja romantyzmu, zarówno krajowa, jak i emigracyjna. Znaleźć można tomiki: M. Gosławskiego, A. Malczewskiego, L. Siemieńskiego, A. Odyńca, J. Dzierzkowskiego, K. Ujejskiego, W. Pola i wielu innych. Bogato reprezentowana jest twórczość pisarzy emigracyjnych: A. Mickiewicza, J. Słowackiego, C.K. Norwida, Z. Krasińskiego, a także B. Zaleskiego, S. Goszczyńskiego czy K. Gaszyńskiego.

Ozdobą księgozbioru są petersburskie i paryskie edycje dzieł A. Mickiewicza, a szczególnie pierwsze wydania: *Pana Tadeusza* (1834) oraz trzecia część *Dziadów* (1832), która ukazała się w IV tomie *Poezji* Mickiewicza (drukowana u A. Pinarda). Wśród publicystów tego czasu spotykamy takie nazwiska, jak: J. Lelewel, M. Mochnacki, L. Mierosławski, T. Lenartowicz, W. Kalinka, B. Trentowski.

Żuławski zgromadził szereg prac pozytywistów: powieści H. Sienkiewicza, B. Prusa, E. Orzeszkowej, W. Gomułickiego, S. Witkiewicza, M. Rodziewiczówny, poezję A. Asnyka i M. Konopnickiej, publicystyczne prace A. Świętochowskiego.

kich dzieł i tłumaczeń J. Żuławskiego. W księgozbiornie zgromadzone są też prawie wszystkie prace S. Brzozowskiego; od głośnej *Legendy Młodej Polski*, przez powieści (m.in. *Sam wśród ludzi*), po *Pamiętnik*.

Fot. 9. Notatka Z. Żuławskiego dotycząca oprawy

czar, księgarza, który często wydawał książki-dzieła sztuki, drukowane na szlachetnych papierach, w małych nakładach, przy współpracy ze znanymi grafikami. Do szczególnie pięknych należy *Powieść o Udałym Walgierzu* S. Żeromskiego (Warszawa 1926), zaprojektowana i zdobiona całostronicowymi ilustracjami przez Z. Kamińskiego.

Niektórym młodopolskim egzemplarzom warto przyrzeć się bliżej. Na tle całej kolekcji wyróżniają się, charakterystyczne w swym minimalizmie i niezwykle eleganckie, okładki i książki projektowane przez Wyspiańskiego dla siebie oraz przyjaciół, np. tomik *Poezji* Rydla.

Ze względu na walory artystyczne druku uwagę zwracają utwory J. Kasprowicza *Marcholt gruby a sprośny*, zdobione przez J. Jareckiego, i *Miłość*, zdobiona przez E. Okunia i M. Liliena, a także L. Rydla *Pan Twardowski: poemat w XVIII pieśniach* z rysunkami i barwnymi autolitografiami A.S. Procajłowicza. Jedną z najpiękniejszych polskich książek jest *Na Skalnym Podhalu* K. Tetmajera z kolorowymi reprodukcjami obrazów tatrzańskich L. Wyczółkowskiego.

Wspomnieć trzeba o *Pismach* zebranych C.K. Norwida przygotowanych do wydania przez Z. Miriamą Przesmyckiego, w graficznym opracowaniu A. Półtawskiego.

Okres międzywojenny prezentuje się równie ciekawie i różnorodnie. Na uwagę zasługują zgromadzone przez Żuławskiego książki wydawane przez Jakuba Mortkowi-

W księgozbiorze znajduje się wiele tomików cenionej i starannie opracowanej serii *Pod Znakiem Poetów*²³, wydawanej przez Mortkowicza oraz zbiory poezji publikowane przez Towarzystwo Wydawnicze „Ignis”. Nazwisk znanych poetów publikujących w tych wydawnictwach jest wiele, dla przykładu wymienić można chociażby tylko: L. Staffa, K. Wierzyńskiego, K. Iłakowiczównę, J. Lechonia, J. Tuwima. Na uwagę zasługują starannie wydane tomiki: J. Lechonia, m.in. *Rzeczpospolita babińska. Śpiewy historyczne, Karmazynowy poemat* (Mortkowicz, 1920), *Srebrne i czarne* (Ignis, 1924), M. Jehanne hr. Wielopolskiej *Kontryfałowe lichta-rze u św. Agnieszki* (okładka projektu T. Gronowskiego), a także *Śpiew w ciemnościach* F. Przysieckiego. Ozdobą księgozbioru jest *Żywot Colombiny poemat z 23 barwnymi obrazami* Stefana Norblina Z. Kleszczyńskiego.

Do wyszukanych druków bibliofilskich należą prace T. Czyżewskiego, z jego własnymi projektami szaty typograficznej *Zielone Oko. Poezje formistyczne. Elektryczne wizje* (1920), *Noc-dzień, Wąż, Orfeusz i Euridika* (1922), *Osieł i słońce w metamorfozie* (1922). Szczególne miejsce wśród tych pięknych druków zajmują uznawane za najpiękniejszy druk polski XX wieku *Pastorałki* Czyżewskiego²⁴. Ilustracje T. Makowskiego przygotowane do tej pracy uważane są za jego najwybitniejszą pracę drzeworytniczą²⁵. Oprócz druków bibliofilskich znaleźć można wiele innych prac tego czasu.

Ważną częścią księgozbioru są unikatowe emigracyjne druki z czasów drugiej wojny światowej, publikowane głównie w Londynie, np. *Bagnet na broń* W. Broniewskiego (1943), czy *Ziemia wilczyca* K. Wierzyńskiego (1941).

Fot. 10. Naklejka firmująca oprawy Roberta Jahody

²³ Tomiki drukowano na wykwintnych materiałach, np. okładkę na wytłaczanym kartonie drukowano złotą farbą, a tekst na papierze żeberkowym.

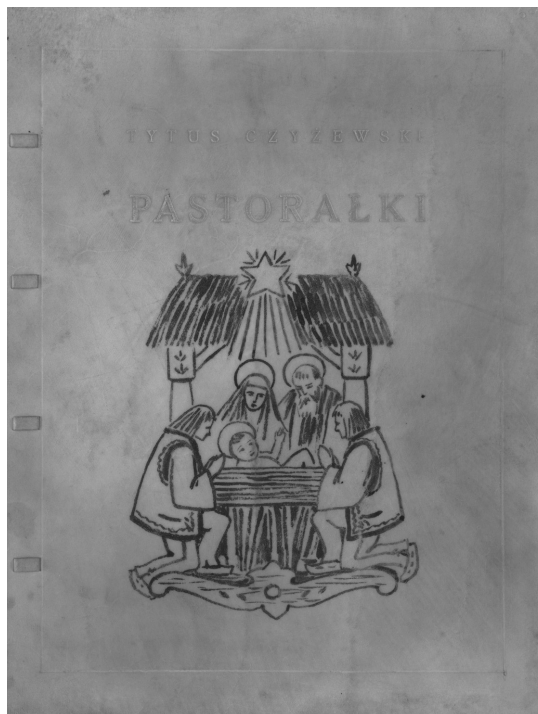
²⁴ Wydane w Paryżu w 1925 są pierwszą publikacją Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki, odbite w nakładzie 520 egzemplarzy na ręcznie wyrabianym papierze z filigranem towarzystwa.

²⁵ M. Grońska: *Grafika w książce, tece i albumie*. Wrocław 1994, poz. 368.

Księgozbiór, obejmujący chronologicznie ponad cztery stulecia, wymagał troski o trwałość, stan zachowania i estetykę posiadanych egzemplarzy. Kupowane w antykwariatach książki bywały w różnym stanie zachowania. Część z nich posiadała XIX-wieczne półskórkowe oprawy introligatorskie. Woluminy w tekturowych okładkach wydawniczych, egzemplarze zniszczone oraz współczesne nabytki otrzymywały oprawy introligatorskie²⁶. Prace introligatorsko – konserwatorskie Żuławski powierzył, cieszącej się ogromnym uznaniem wśród miłośników pięknej książki, znakomitej pracowni Roberta Jahody, który w umiejętny sposób łączył nowoczesną technikę z umiłowaniem wzorów historycznych, przy ścisłej współpracy z artystami-grafikami²⁷.

Potwierdzeniem zaangażowania i troski o wygląd biblioteki są sporządzone ręką Żuławskiego, zachowane w wielu woluminach, karteczki z uwagami dotyczącymi oprawy, np. *nie docinać bloku, na grzbiecie:..., kartę okładkową zatrzymać, czy oprawa wg wzoru*.

Wśród opraw wykonanych przez Jahodę przeważają tzw. oprawy półfrancuskie, ze ściankami okładki pokrytymi marmurkowym papierem lub płótnem, a grzbiet i naroża wykonano ze skóry. Na grzbiecie tłoczono złotem imię i nazwisko autora, skrócony tytuł, a w przypadku starodruków rok wydania często dodatkiem był gustowny ornament. Księgozbiór zaopatrzono w oprawy podobne, ale nie iden-

Fot. 11. Oprawa introligatorska „Pastorałek”
T. Czyżewskiego

²⁶ Plany wyposażenia książek w oprawy introligatorskie nie zostały dokończone; przerwała je wojna i pogarszający się stan zdrowia Żuławskiego. Woluminy z niedokończonymi oprawami wróciły z powrotem do Żuławskiego. Oprawiono je w płótno na zlecenie BUŚ (za wyjątkiem starodruków).

²⁷ J. Mazurkiewicz: *Robert Jahoda i jego wkład w rozwój introligatorstwa polskiego*. W: „Krzysztofor” 1989, nr 16, s. 82–86; J. Dobrzycki: *Zarys dziejów introligatorstwa w Krakowie*. Kraków 1968, s. 37–40.

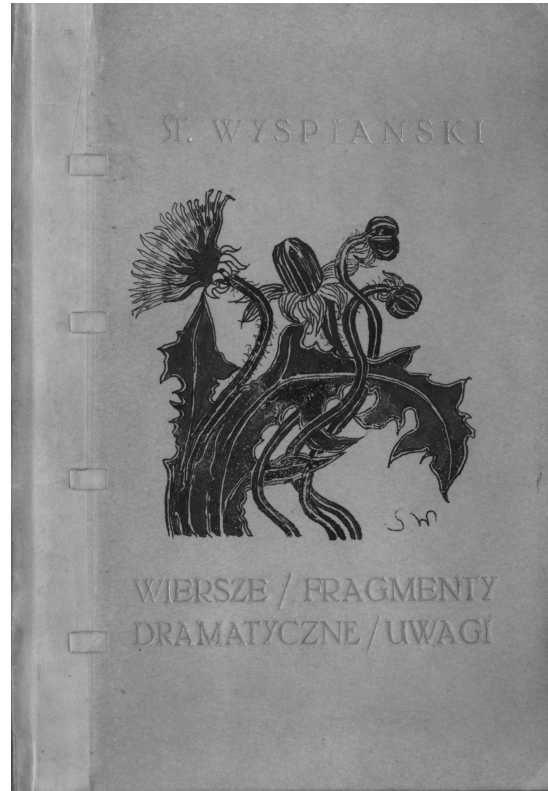
tyczne, co ustrzegło go przed monotonią i tworzyło estetyczną całość. Na tle całego księgozbioru wyróżniają się oprawy zaprojektowane do książek Wyspiańskiego oraz T. Czyżewskiego (*Pa-storałki* i in.) i L. Chwistka (*Tytus Czyżewski a kryzys formizmu*). Oprawy Jahody często były sygnowane niewielką etykietą firmową lub tłoczeniem na wyklejce z tyłu książki.

Istotnym zagadnieniem jest kwestia sposobu gromadzenia księgozbioru. Jak już wspomniałam, Żuławski wiele podróżował, co umożliwiał mu penetrację rynku antykwarycznego i księgarskiego. Kupował zarówno fragmenty większych kolekcji, jak i pojedyncze okazy.

W antykwariatach warszawskich Żuławski zakupił fragmenty księgozbiorów po Stanisławie Bzowskim, Edwardzie Neprosie²⁸, Teofilu Fukierze²⁹. Świadczą o tym zachowane znaki własnościowe w postaci pieczęci (np. *T. Fukier a Varsovi*).

Wiele książek zachowało znaki proveniencyjne wcześniejszych właścicieli. Zawszczą na pierwszych kartach spotykamy różnorodne naklejki, zapiski i stemple, które stanowią interesujące źródło do dziejów księgarstwa, zbieractwa i obiegu książki.

Żuławski chętnie nabywał książki z dedykacjami autorskimi, których adresaci również należeli do wybitnych postaci epoki. Na karcie *Zaczarowanego koła* Rydla odnajdujemy dedykację następującej treści: *W. Panu*

Fot. 12. Oprawa intrologatorska z wkomponowaną oprawą wydawniczą projektowaną przez Wyspiańskiego

²⁸ Edward Nepros (1870–1928), przemysłowiec i kolekcjoner, miał piękne zbiory rycin, medali, monet, militariów, antyków, dzieł numizmatycznych, heraldyk, kronik, ok. 3000 starodruków.

²⁹ Teofil Florian Fukier (1816–1891) – kupiec warszawski.

Władysławowi Bogusławskiemu³⁰ z wyrazami najgłębszego uszanowania. Lucjan Rydel, Kraków 8.III.1900.

W posiadanym księgozbiorze Zygmunta Żuławskiego nie odnotowano żadnego znaku własnościowego, wyjątkiem są jedynie cztery tomiki dzieł J. Słowackiego (m.in. na tylnej okładce *Mazepy* znajdują się inicjały Z.Ż.)³¹. Tylko nieliczne książki sygnowane są podpisem Zofii lub Zygmunta, są też takie, które były ich własnością, co wynika z czytelnej dedykacji. Podpisów jest niewiele, rzadko pojawiają się inicjały.

Część książek nie pochodziła z zakupu, dostawał je Żuławski w prezencie. Niektóre przyjaźnie czy tylko znajomości uwidocznione zostały w dedykacjach darowanych książek. Przykładem jest broszura *Z przyrody Tatr* Kuźnara, w której czytamy następującą dedykację autora: *Szanownemu Koledze Zygmuntowi Żuławskiemu z podziękowaniem za użyczone fotografie. W. Kuźnar.*

Sporo książek, zwłaszcza współczesnych, otrzymał Żuławski od Bolesławy Kopelówny³², z którą łączyła go szczególna więź i przyjaźń³³. Żeby nie wchodzić w zawile relacje rodzinne, przywołam fragment wspomnień Żuławskiego: „Zośka była moją żoną, była głową mojego domu, matką moich dzieci i członkiem rodziny, kochanym przez wszystkich – Bolka natomiast była natchnieniem moich myśli, dobrym opiekuńczym duchem mego życia, wiernym towarzyszem w mej pracy społecznej i podporą w ciężkich chwilach”. Kopelówna często ofiarowywała mu książki, które sama otrzymywała w darze od pisarzy: K. Makuszyńskiego, K. Irzykowskiego, I. Krzywickiej i in. Właśnie dzięki niej znalazły się w księgozbiorze rzadkie polonika z czasów okupacji i pierwszych lat powojennych wydanych w Londynie. Poświadczeniem tego są adresowane do niej dedykacje m.in. W. Broniewskiego, czy J. Rostworowskiego. Kopelówna nabywała też poszukiwane przez Żuławskiego egzemplarze w antykwariatach. Potwierdzenie znajdujemy w liście: „Dziękuję ci też bardzo serdecznie za książki i za Garczyńskiego, który jest dla mnie bardzo cenny – bo będę już miał wszystkie jego wydania, paryskie, poznańskie i lipskie”³⁴.

³⁰ Władysław Bogusławski (1839–1909) – krytyk literacki i teatralny.

³¹ Ewa Żuławska-Bukowska twierdzi, że Jacek Żuławski – syn Zygmunta – zaprojektował dla ojca ekslibris. Być może Żuławski nie zdążył go umieścić w swoich książkach.

³² Bolesława Kopelówna (1897–1961) – działaczka PPS, związana z redagowaniem „Robotnika”, była sekretarką Zygmunta Żuławskiego, w czasie okupacji włączyła się w działalność konspiracyjną, po wojnie pracowała jako sekretarka, potem tłumaczka w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej; zajmowała się tłumaczeniem powieści anglojęzycznych na język polski.

³³ Z. Żuławski: *Wspomnienia...*, s. 121.

³⁴ I. Lipiński, J. Tyszkiewicz, *Listy Zygmunta Żuławskiego...*, s. 208, nr 17.

Zgromadzony księgozbiór był prawdziwą dumą Żuławskiego. Józefa Wnukowa (przyjaciółka Jacka Żuławskiego) wspominała: „Pana Zygmunta Żuławskiego poznałam osobiście, kiedy latem 1945 roku przyjechaliśmy do Krakowa na pierwszy zjazd Związku Plastyków. Jacek zaprosił mnie z kolegami do domu przy ulicy Długiej. Pamiętam wielkie wrażenie, jakie zrobił na nas ten piękny siwy pan z dużymi wąsami, który pokazywał nam książki ze swojej ukochanej biblioteki wyjmując z modrzewiowych półek cenne, często oprawne w pergamin i skórę białe kruki.

Księgozbiór obejmował polonika od czasów Oświecenia, pierwsze wydania Szymonowicza, *Biblii Wujka*, paryskie wydanie Mickiewicza, Słowackiego, Norwida, pozytywistów i poetów współczesnych. Jacek, mówiąc »niech Tatusz pozwoli« – przedstawiał nas ojcu. Osobiście miałam poczucie wielkiego zaszczytu, że mogłam poznać wielkiego Polaka, człowieka, który wierzył głęboko w myśl dziewiętnastowiecznych ideałów, że »nauka, postęp i demokracja przyniosą szczęście ludzkości«³⁵.

Zygmunt Żuławski w umiejętny sposób łączył cechy bibliofila-kolekcjonera znającego wartość unikatowych wydań ze znawstwem literatury, z niezwykłą erudycją wplatał cytaty wyjęte z literatury pięknej do swych przemówień, artykułów politycznych, korespondencji i *Wspomnień*, czyniąc ze swej biblioteki – nietypowy dla polityka – humanistyczny warsztat pracy.

Niniejszy artykuł sygnalizuje jedynie bogactwo i szerokie możliwości badawcze, jakie otwiera przed nami księgozbiór Zygmunta Żuławskiego. Wartość i wyjątkowość księgozbioru wynika przede wszystkim z jego kompletności i osoby właściciela, ale także z ilości i jakości poszczególnych egzemplarzy.

A b s t r a c t

The article takes up the initial description of Z. Żuławski's book collection stored in the University of Silesia Library. Zygmunt Żuławski (1880–1949) was a general secretary of the Labour Union Headquarters, one of the leaders of Polish Socialist Party. In his book collection containing about 1700 vol. (176 antique books) he gathered widely understood canon of Polish literature including all literary periods starting from the Renaissance to the literature of the II World War. A collection of first editions and low-edition pieces of writing constitute the substantial part of the collection.

³⁵ J. Wnukowa: *Śladami Jacka Żuławskiego*. W: *Jacek Żuławski*. Dobór tekstów i il. H. Żuławska. Gdańsk 1987, s. 69.

Księgozbiór harcerski w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

Chociaż Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego jest stosunkowo młodą placówką, posiada w swym zasobie wiele cennych i ciekawych księgozbiorów. Największym jest spuścizna pedagoga i filozofa profesora Bogdana Suchodolskiego. Ponadto Biblioteka posiada zbiór profesora prawa Jana Gwiazdomorskiego oraz bibliofilską kolekcję Zygmunta i Zofii Żuławskich. W Bibliotece znajduje się również liczny księgozbiór harcerski, na który składają się zbiór harcmistrza Kazimierza Obtulowicza i dary harcmistrza Janusza Michulowicza.

Harcerstwo w Polsce ma prawie stuletnią tradycję. Pierwsze drużyny harcerskie powstały w 1909–1911. Odtąd datuje się rozwój literatury harcerskiej. Harcerstwo stworzyło swój własny rodzaj literatury, w której przypadku obok opracowań o historii ruchu dominują książki z zakresu metodyki i wychowania harcerskiego oraz wydawnictwa okazjonalne: jednodniówki, kalendarze, statuty, regulaminy, sprawozdania ze zlotów, sprawności harcerskie.

W 1978 BUŚ została poinformowana przez J. Michulowicza – pracownika Uniwersytetu Śląskiego, o znajdującym się w Wielkiej Brytanii ciekawym księgozbiorze harcerskim, który Biblioteka może uzyskać do swoich zbiorów w formie daru¹.

Biblioteka natychmiast skontaktowała się z właścicielem zbioru, harcmistrzem K. Obtulowiczem, mieszkającym na stałe w Londynie. Ponieważ sytuacja materialna ofiarodawcy nie pozwalała na pokrycie kosztów przesyłki, Biblioteka zwróciła się do Instytutu Kultury Polskiej w Londynie o pomoc w załatwieniu niezbędnych formalności².

¹ List J. Michulowicza z 1V 1978 do dyrektora BUŚ W. Goriszowskiego. Dokumentacja dotycząca księgozbioru K. Obtulowicza w posiadaniu BUŚ.

² List dyrektora BUŚ Wandy Dziadkiewicz do Instytutu Kultury Polskiej w Londynie z 27 VI 1978. Dokumentacja dotycząca księgozbioru K. Obtulowicza w posiadaniu BUŚ.

W odpowiedzi Instytut Kultury Polskiej zaproponował w przejęciu księgozbioru pośrednictwo przedsiębiorstwa „Hartwig”, tłumacząc, iż „będzie to najpraktyczniejsza i stosunkowo najtańsza droga sprowadzenia księgozbioru”³.

W 1979 liczący ok. 300 woluminów księgozbiór został skatalogowany, opracowany i włączony do zasobu Biblioteki z zachowaniem wszelkich znaków proveniencyjnych. Stan księgozbioru jest dobry, pomimo istnienia wielu publikacji wydanych techniką maszynopisu powielanego na niskiej klasy papierze.

K. Obtulowicz, pseudonim „Posępny Żuraw”, w 1935 został mianowany podharcmistrzem Chorągwi Krakowskiej, a w 1945 harcmistrzem⁴. Rok 1932 przyniósł jego uczestnictwo w I Męskiej Drużynie im. K. Pułaskiego w Żywcu, a lata 1934–1938 funkcję hufcowego tamtejszego hufca harcerzy. W 1939 został zastępcą hufcowego hufca harcerzy „Jasło”. W czasie II wojny światowej przebywał w obozie jenieckim w Murnau. Pozostawał czynnie związany z kręgiem Starszoharcerskim; został komendantem chorągwi „Jagiellonów” w obozie „Hellbrunn” w Salzburgu (XI 1945). Następnie wyemigrował do Wielkiej Brytanii, gdzie piastował funkcję komendanta harcerzy obszaru brytyjskiego ZHP (1946–1949), był skarbnikiem generalnym ZHP (1953–1956), pełnił również funkcję PO komendanta chorągwi „Piastowskiej”⁵.

K. Obtulowicz czynnie działał w harcerskim środowisku emigracyjnym. Był współredaktorem opracowania *Wiek gra. Harcerstwo polskie w czasie II wojny światowej 1939–1945*, wydanego w Londynie w 1974 przez Zarząd Główny Koła Żołnierzy AK oraz autorem rysunku na okładce książki *Kołędy polskie*, opublikowanej w Londynie w 1951 nakładem Głównej Kwatery Starszego Harcerstwa⁶.

Czynnie uczestniczył w pracy redakcyjnej następujących czasopism: „Wiadomości Urzędowe”, „Życie Terenu”, wydawanych przez Komendę Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii oraz redagował kwartalnik starszyny harcerskiej „Ognisko Harcerskie”⁷. Za wydrukowanie

³ List Instytutu Kultury Polskiej w Londynie do dyrektora BUŚ W. Dziadkiewicz z 19 VII 1978. Dokumentacja dotycząca księgozbioru K. Obtulowicza w posiadaniu BUŚ.

⁴ K. Jarzembowski, L. Kuprianowicz: *Harcmistrzynie i harcmistrzowie Związku Harcerstwa Polskiego mianowani w latach 1920–1949*. Kraków 2006, s.164; W. Kukła, M. Miszczuk: *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 170.

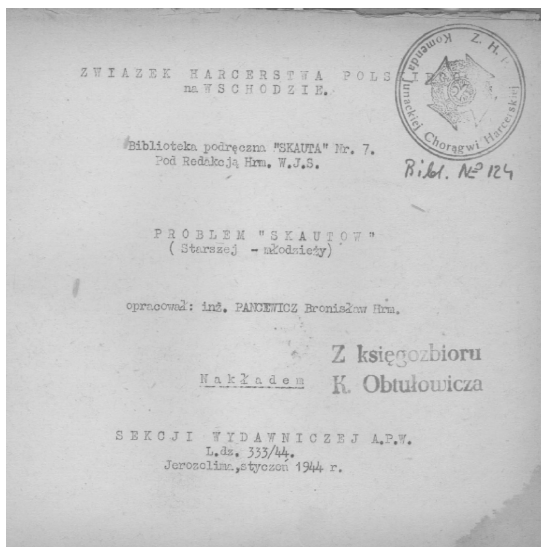
⁵ L. Kliszewicz: *Harcerstwo w Europie 1945–1985*. Londyn 1992, s. 5; W. Kukła M. Miszczuk: *Dzieje harcerstwa na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 72.

⁶ W. Kukła, M. Miszczuk: *Bibliografia harcerskich emigracyjnych i polonijnych druków zwartych, jednodniówek, kalendarzy i miscellaneów wydanych w latach 1912–2004*. Warszawa 2006, s. 378, 506.

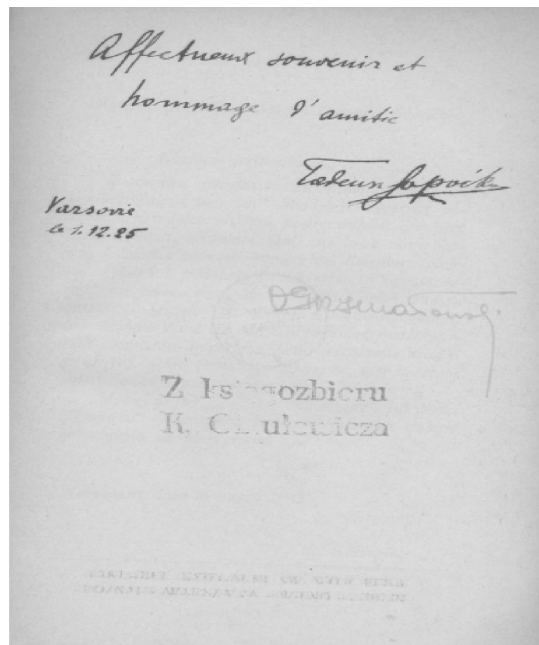
⁷ W. Kukła, M. Miszczuk: *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 12, 27.

w tymże czasopiśmie artykułu komendantki chorągwi harcerek w USA hm. Jadwigi Chrościel, krytykującego naczelnictwo ZHP odebrano K. Obtulowiczowi redagowanie powyższego czasopisma⁸.

Księgozbiór harcmistrza Obtulowicza tworzą pozycje wydane w Polsce i zagranicą. Polskie wydawnictwa można podzielić pod względem chronologiczny na wydane przed 1939 rokiem i na publikacje powojenne.

Fot. 2. Karta tytułowa książki Bronisława Pancewicza: *Problem skautów* z pieczęcią Komendy Junackiej Chorągwi Harcerskiej i pieczęcią własnościową Kazimierza Obtulowicza oraz z sigłem Biblioteki Naczelnego Komitetu ZHP w Londynie

Fot. 1. Karta tytułowa książki Tadeusza Sopoćki i Olgierda Grzymałowskiego: *Na tropach ludzi i zwierząt* z odręczną dedykacją autorów

W kolekcji K.Obtulowicza nie zabrakło pozycji stanowiących kanon literatury harcerskiej, np. *Harce młodzieży polskiej* Mieczysława Schreibera i Eugeniusza Piaseckiego. Wydany we Lwowie w 1912 podręcznik odegrał ogromną rolę w rozwoju polskiego skautingu. Po raz pierwszy w Polsce użyto w nim terminu harcerstwo. Kanon literatury harcerskiej uzupełniają: wydana w Warszawie

⁸ Artykuł ukazał się w „Ognisku Harcerskim” nr 2 z kwietnia 1967. Por. W. Kukła, M. Miszczuk: *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie*. Warszawa 2006, s. 22.

w 1921 *Książeczka harcerza* Henryka Glassa, czołowego instruktora harcerskiego i działacza Harcerskiej Komisji Historycznej; *Jak skauci pracują* z 1914 autorstwa Andrzeja Małkowskiego, wybitnego teoretyka i twórcy polskiego harcerstwa, oraz opracowania mające decydujące znaczenie dla rozwoju harcerstwa polskiego, jak Tadeusza Sopočki i Olgierda Grzymałowskiego *Na tropach ludzi i zwierząt*.

Większość w bibliotece harcmistrza Obtulowicza stanowi polska literatura harcerska wydana w kraju po 1945, uzupełniał on więc swoją bibliotekę o bieżące nowości wydawnicze. Są tu książki dotyczące historii harcerstwa, metodyki i organizacji życia harcerskiego, wychowania, biografie wybranych postaci i monografie niektórych środowisk harcerskich.

O historii harcerstwa traktują m.in. Jerzego Majki *Kartki z historii harcerstwa i tradycji ZHP* oraz Ireny Lasończyk *Zarys rozwoju ZHP w Niemczech na Śląsku Opolskim w latach 1920–1939*.

Wśród monografii poszczególnych środowisk harcerskich znaleźć można Kazimierza Kąkola *Wigry harcerski batalion AK: 1939–1944*.

W księgozbiornie są również pozycje z zakresu wychowania obywatelskiego młodzieży, np. Józefa Sosnowskiego *Technika pracy społeczno-oświatowej*. Uzupełniają go powieści: Seweryny Szmaglewskiej *Czarne stopy* czy Ludwika Woźnickiej *Szymek ze wsi kryształowej*.

Najliczniejszą grupę w zbiorze harcmistrza Obtulowicza stanowią książki z zakresu metodyki harcerskiej. Począwszy od kompendium wiedzy z zakresu umiejętności harcerskich Adama Bartoszewskiego i Stanisława Majewskiego *Harcerskie ABC* czy pierwszego podręcznika metodycznego dla drużynowych młodszoharcerskich Włodzimierza Grzelaka i Piotra Rządcy *Drużyna i ja*, a skończywszy na *Sakwie włóczykija* Stefana Sosnowskiego i Jana Stykowskiego, zawierającej wiele praktycznych wskazówek z zakresu obozownictwa⁹. Jest też szeroka gama podręczników instruktorskich, omawiających wszystkie aspekty życia obozowego (organizację biwaków, wychowanie fizyczne, gry i zabawy w drużynach, organizację wycieczek, zdobywanie sprawności, medycynę i kuchnię harcerską)¹⁰.

Zbiór uzupełniają liczne broszury instruktorskie, m.in. Włodzimierza Grzelaka i Piotra Rządcy *Książka pracy drużynowego zuchów*; *Książka inwentarzowa obozu harcerskiego* oraz licz-

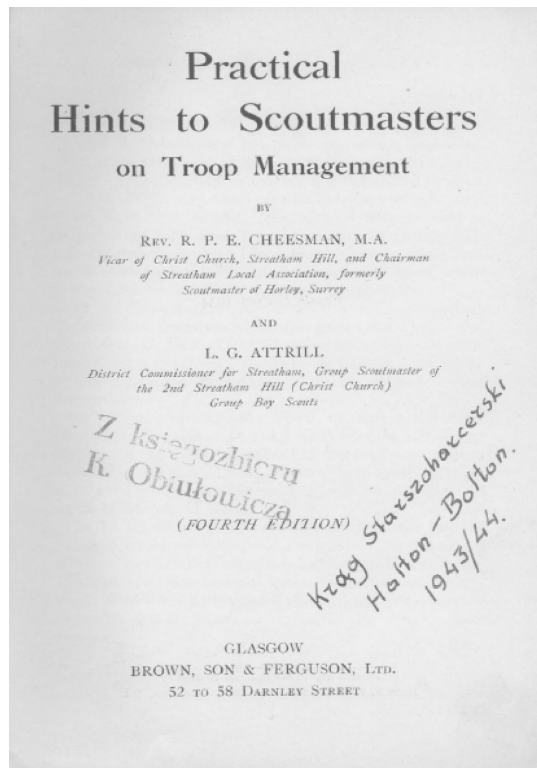
⁹ Szerzej na temat publikacji zob.: *Leksykon harcerstwa*. Red. O. Fietkiewicz. Warszawa 1988, s. 346–348.

¹⁰ Zob: J. Andrusikiewicz: *Harcerskie obozy wędrownie: podręcznik metodyczno-techniczny*. Warszawa 1960; R. Huszczo, A. Kieruzalski: *Z kukielką w plecaku*. Warszawa 1958; W. Szyryński: *Wycieczki harcerskie*. Warszawa 1947; J. Chelstowska, M. Siemieński: *Sprawności fachowe i odznaki specjalności*. Warszawa 1964; F. Starzyńska: *Ściągawki do harcerskiej kuchni*. Warszawa 1960; A. Jaczewski, K. Łodziński: *Medycyna w plecaku*. Warszawa 1962.

ne śpiewniki harcerskie, np. *Nasz śpiew: pieśni harcerskie, kanony i pieśni marszowe* w opracowaniu Czesława Krycha.

Charakteryzując księgozbiór K. Obtułowicza, nie sposób pominąć licznych książek Aleksandra Kamińskiego, twórcy ruchu zachowawczego i harcerskiej metody wychowania dzieci. Z dorobku współtwórcy Szarych Szeregów znaleźć można następujące pozycje: *Antek cwaniak*; *Książka pracy drużyny* – kluczowa pozycja dla rozwoju ruchu zachowawczego oraz opracowania dotyczące historii harcerstwa, np. *Prehistoria polskich związków młodzieży*; *Polskie związki młodzieży 1804–1831*. Kolekcję uzupełniają publikacje traktujące o teorii wychowania, np. *Aktywizacja i społecznianie uczniów* oraz zagraniczne przedruki polskich wydań książek A. Kamińskiego, np. *Książka wodza zuchów* z 1936 wydana w Wielkiej Brytanii i Palestynie.

K. Obtułowicz od 1946 mieszkał w Wielkiej Brytanii, wiążąc się czynnie z tamtejszym środowiskiem harcerskim, dlatego też w jego księgozbiórze znalazło się wiele pozycji z polskiej literatury harcerskiej wydanych w Wielkiej Brytanii po 1939. Oprócz londyńskich przedruków książek opublikowanych w Polsce przed wojną, jak *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu* wybitnej instruktorki harcerskiej Ewy Grodeckiej¹¹, spotykamy liczne publikacje Naczelnej Komendy ZHP w Wielkiej Brytanii wydane w serii „Biblioteka Harcerska”, np. Stanisława Kasznicy *Rozważania*; Janusza Grodzickiego *Roboty liniowe*. Ponadto opublikowane w Londynie podstawowe podręcz-

Fot. 3. Strona tytułowa książki R. P. E. Cheesmana: *Practical Hints to Scoutmasters on Troop Management* z odręcznym wpisem Kazimierza Obtułowicza oraz pieczęcią Biblioteki Naczelnego Komitetu ZHP w Londynie

¹¹ E. Grodecka: *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu*. Londyn 1943. Przedruk polskiego wydania z 1937. Por. W. Błazejewski: *Bibliografia harcerska 1911–1960*. Warszawa 1981, s. 166.

niki instruktorskie, np. *W gromadzie zuchów* pionierki żeńskiego ruchu zuchowego Jadwigi Zwolakowskiej.

Harcistrz Obtulowicz włączył do biblioteki również liczne pozycje z zakresu metodyki, organizacji harcerstwa i wychowania. Były to, np. Janiny Tworkowskiej *Nasze gry i ćwiczenia*; Organizacja harcerek Stefana Witolda Wojstomskiego; Mariana Pirożyńskiego *Kształcenie charakteru* – książka ukazała się w 1955 nakładem parafii polskiej w Brighton w serii „Biblioteka Harcerska”.

Historię harcerstwa omawiają: Jerzego Romualda Hebdy *Początki ruchu harcerskiego* oraz wydany w Londynie w 1947 *Krąg starszoharcerski* autorstwa wybitnego znawcy literatury harcerskiej Tomasza Piskorskiego.

Doniosłe wydarzenia z życia harcerskiego oraz liczne zloty poszczególnych drużyn harcerskich dokumentują wydawnictwa okazjonalne – wydawane w formie jednodniówek wzbogaciły bibliotekę harcmistrza Obtulowicza. Za przykłady mogą posłużyć: *Dziennik Złotowy: Światowy Zlot Harcerstwa Monte Casino 5–21. VII 1969* oraz praca pod redakcją Zdzisława Peszkowskiego *Prymas Polski Harcmistrz Kardynał Stefan Wyszyński do harcerzy polskich poza Polską*.

Podczas II wojny światowej polskie harcerstwo działało na uchodźstwie. Naczelnej Komendzie Harcerstwa w Wielkiej Brytanii podlegały organizacje harcerskie w środowiskach polonijnych Europy oraz ZHP na Bliskim Wschodzie. Po wojnie we wszystkich polskich ośrodkach emigracyjnych powstały polskie organizacje harcerskie, które szybko rozpoczęły działalność wydawniczą¹².

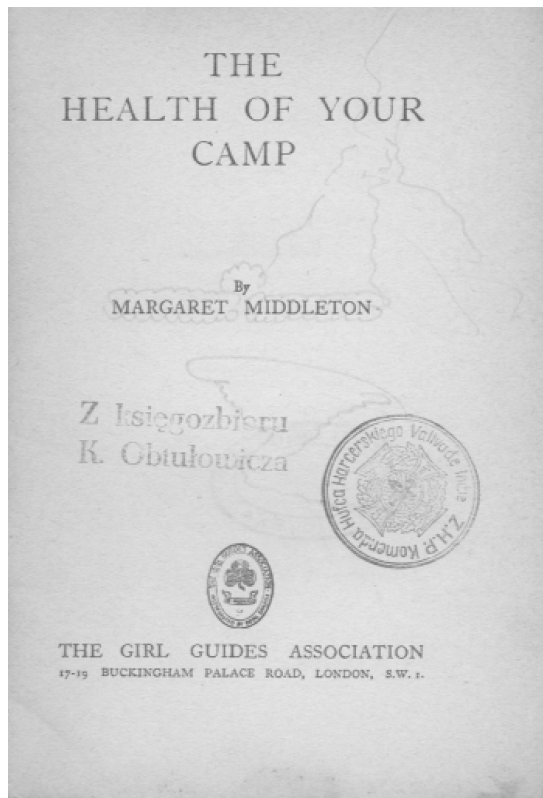
Na terenie Palestyny w oparciu o Armię Polską powstał Krąg Starszoharcerski (V 1940), który w Jerozolimie rozpoczął wówczas działalność edytorską¹³.

W bibliotece K. Obtulowicza znalazło się kilkadziesiąt pozycji wydanych na terenie Bliskiego Wschodu. Są to: przedruki polskich przedwojennych podręczników harcerskich, np. Jana Jasińskiego *Gry i ćwiczenia terenowe*¹⁴, oraz publikacje wydawnictwa ZHP na Wschodzie, np. Bronisława Pancewicza *Problem skautów*, wydany w serii „Biblioteka Podręczna Skauta” w Jerozolimie w 1944 oraz *Tropem zastępu żurawi* Ewy Grodeckiej a także liczna literatura z zakresu techniki i metodyki harcerstwa autorstwa czołowych postaci z życia harcerskiego. Warto

¹² Zob. szerzej: W. Kukła, M. Miszczuk: *Dzieje harcerstwa na obczyźnie*. Warszawa 2006; L. Kliszewicz: *Harcerstwo w Europie 1945–1985*. Podkowa Leśna 1992.

¹³ L. Kliszewicz: *Związek Harcerstwa Polskiego na Wschodzie 1940–1948*. Podkowa Leśna 1992, s. 62–74.

¹⁴ Przedruk poznańskiego wydania z 1936. Por. W. Błażejewski: *Bibliografia harcerska 1911–1960*. Warszawa 1981, s. 219.

Fot. 4. Karta tytułowa książki Margaret Middleton: *The Heath of Your Camp* z pieczęcią własnościową Kazimierza Obtułowicza i pieczęcią Komendy Hufca Harcerskiego w Valivade w Indiach

1945). Są to głównie wydania książek Pawła Mateusza Puciaty, animatora życia harcerskiego w Wilnie i żołnierza Szarych Szeregów, np. *Wędrownicy*, książka wydana w Hanowerze w 1945 nakładem Polskiego Związku Wychodźstwa Przymusowego.

wymienić książkę Stanisława Sedlaczka – naczelnika Głównej Kwatery Harcerzy i współtwórcy Harcerstwa Polskiego *Drogowskaz harcerski*, a także wydaną w 1942 w Palestynie publikację twórcy harcerstwa w Krakowie Zygmunta Wyrobka *Harcerz w polu*.

W zbiorze harcmistrza Obtułowicza jest również kilka pozycji wydanych w Indiach, gdzie utworzono Harcerską Chorągiew Indyjską (VII 1945). Pod kierownictwem harcmistrza Zdzisława Peszkowskiego Chorągiew prowadziła ożywioną działalność wydawniczą¹⁵. Z. Peszkowski jest autorem kilku książek, które trafiły do biblioteki K. Obtułowicza, m.in. wydanych w Indiach w 1947 dwóch pozycji: *Praca wędrowniczek i skautów* oraz *Kurs harców i obozu wędrowniczek*.

Polska działalność harcerska na terenie Afryki datuje się od 1941. W 1946–1947 harcmistrz Józef Brzeziński redagował w wydawanym przez Delegaturę Ministerstwa Oświaty w Nairobi „Głosie Polskim” stałą „Kronikę harcerską”¹⁶. Książka jego autorstwa *Praca skautów* wzbogaciła bibliotekę K. Obtułowicza.

W księgozbiornie odnotować można również pozycje wydane w Niemczech, gdzie powstał Związek Harcerstwa Polskiego (V

¹⁵ Szerzej zob.: *Harcerstwo w Indiach 1942–1948*. Oprac. B.M. Pancewicz. Podkowa Leśna 1977, s. 2–15, 58–64.

¹⁶ *Harcerstwo w Afryce 1941–1949*. Oprac. B.M. Pancewicz. Podkowa Leśna 1985, s. 1–9, 108–110.

Księgozbiór wzbogaciły ponadto pozycje wydane w Paryżu w 1946 przez Związek Harcerstwa Polskiego we Francji: *Śpiewniczek harcerski* i *Walka w pożodze* autorstwa kapitana „Jerzego”.

Jako aktywny działacz ruchu harcerskiego w Wielkiej Brytanii oraz instruktor pracujący z młodzieżą, harcmistrz Obtulowicz zgromadził bogatą biblioteczkę angielskich podręczników skautowych. Podobnie jak książki polskojęzyczne, wydawnictwa te dotyczą głównie problemów metodyki harcerskiej, organizacji życia obozowego, zdobywania sprawności w drużynach męskich i żeńskich. Są to publikacje przedwojenne, lecz przeważają wydania po 1945¹⁷.

Nie mogło zabraknąć w tej kolekcji książek twórcy skautingu Roberta Baden-Powella. Przykładem niech będzie wydany w Londynie w 1943 *Girl Guiding*.

Zbiór uzupełniają liczne angielskie broszury skautowe wydane w serii „Scout's Pocket Handy Books” oraz podręczniki skautowe Stanów Zjednoczonych i Kanady, np. *The Scoutmaster's First Year* oraz *Girl Scouting in the Small Community*.

Charakter księgozbioru K. Obtulowicza jasno wskazuje, że stanowił on podręczną bibliotekę czynnego zawodowo harcmistrza i pracującego z młodzieżą instruktora.

Niewątpliwie był on miłośnikiem i znawcą książek harcerskich. W swojej kolekcji zgromadził wiele cennych i rozproszonych po świecie pozycji. Był też autorem bibliografii czasopism harcerskich: *Prowizorium Bibliografii Czasopism wydawanych przez harcerzy – harcerki na obczyźnie* zawierającej 96 tytułów ze szczątkowymi informacjami bibliograficznymi. Było to pionierskie opracowanie gromadzące liczne rozproszone informacje na temat publikacji harcerskich.

Wszystkie pozycje ze zbioru K. Obtulowicza sygnowane są umieszczoną na stronie tytułowej podłużną pieczęcią z napisem *Z księgozbioru K. Obtulowicza*. Ponadto na książkach widnieje wiele innych znaków proveniencyjnych, wskazujących na pochodzenie poszczególnych pozycji gromadzonych przez harcmistrza Obtulowicza. Są to głównie pieczęcie: Komendy Związku Harcerstwa Polskiego na Wschodzie, Drużyny Harcerskiej im. Gen. Sikorskiego w Szkocji, Komendy Hufca Harcerskiego w Valivade w Indiach. Oprócz powyższych, widnieją pieczęcie i sigle Biblioteki Naczelnej Komendy ZHP. Ciekawostką jest pieczęć Duńskiego Czerwonego Krzyża, umieszczona w publikacji *Książka pracy drużyny*, wydanej w Warszawie w 1936.

Na kartach tytułowych książek znajdują się również odręczne wpisy, np. *Krąg Starszoharcerski Hulton – Bolton 1944/45* w pozycji wydanej w Glasgow pt. *Practical Hints to Scoutmaster*.

¹⁷ Dobrymi przykładami są: R.P.E. Cheesman: *Practical Hints to Scoutmasters*. Glasgow 1934; J. Thurman: *Scout Handbook*. London 1967; R. Hazelwood: *The Scout Leader's Guide*. London 1968.

Za szczególnie cenny należy uznać egzemplarz z autorską dedykacją Tadeusza Sopoćki i Olgerda Grzymałtowskiego na karcie tytułowej książki *Na tropach ludzi i zwierząt*, wydanej w Warszawie w 1925. Dedykacja brzmi: *Affecteur souvenir et homage d'amitie. Varsovie 1.12.1925. Tadeusz Sopoćko O. Grzymałtowski.*

W 1998 harcmistrz Janusz Michułowicz podarował Bibliotece swój księgozbiór harcerski. Liczący około 160 pozycji zbiór został opracowany i włączony do zasobu BUŚ.

Janusz Michułowicz – filolog rosyjski, pedagog, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki od wielu lat związany jest zawodowo z Uniwersytetem Śląskim¹⁸.

W harcerstwie czynnie działa od 1946. Jest twórcą Harcerskiego Akademickiego Kręgu Instruktorskiego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu, który był jedną z pierwszych jednostek organizacyjnych ZHP w środowisku akademickim. W 1974 zorganizował i kierował Pracownią Metodyki Wychowania Harcerskiego przy Filii UŚ w Cieszynie. Pracownia, przekształcona wkrótce w Zakład Metodyki Pracy i Organizacji Młodzieżowych, była pierwszą w Polsce akademicką placówką naukową specjalizującą się w problematyce wychowania harcerskiego. Harcmistrz Michułowicz był stałym konsultantem Zespołu Badań i Analiz przy Komendzie Głównej ZHP w Warszawie oraz Centralnej Szkole Instruktorów Harcerskich w Załężu Wielkim. Wchodził w skład kolegium redakcyjnego miesięcznika „Pokolenia” i „Harcerstwo”; stale współpracował z Ośrodkiem Badań Komendy Głównej ZHP i Wydziałem Kształcenia Komisji Historycznej ZHP. Był czynnie zaangażowany w pracę Komendy Chorągwi ZHP w Opolu i Bielsku-Białej, gdzie wygłaszał liczne referaty z zakresu metodyki, wychowania harcerskiego, kształcenia instruktorów oraz z historii harcerstwa. Za działalność w harcerstwie został odznaczony Krzyżem za Zasługi dla ZHP.

W pracy badawczej J. Michułowicza można wyodrębnić dwa nurty – pierwszy to metodyka i historia wychowania harcerskiego, drugi – historia szkolnictwa na Śląsku. Posiada on w swym dorobku liczne publikacje z zakresu pedagogiki, metodyki pracy nauczycieli i bibliotekarzy oraz teorii, metodyki i wychowania harcerskiego¹⁹.

Księgozbiór J. Michułowicza ma nieco inny charakter niż omówiony zbiór K. Obtułowicza. Jako badacz J. Michułowicz specjalizował się w teorii wychowania, a głównie w problematyce pedagogicznej działalności związków młodzieżowych, zwłaszcza ZHP. Jego zaintere-

¹⁸ Akta osobowe: Michułowicz Janusz. Archiwum Uniwersytetu Śląskiego, syg. 998/M.

¹⁹ Zob. szerzej: *Bibliografia dorobku pracowników Uniwersytetu Śląskiego* [online]. Katowice: Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, 2007. [dostęp: 8 stycznia 2008]. Dostępny w WWW: <http://opac.bg.us.edu.pl/Scripts/CGIIP.EXE/WService=proweb/prlogin.w>.

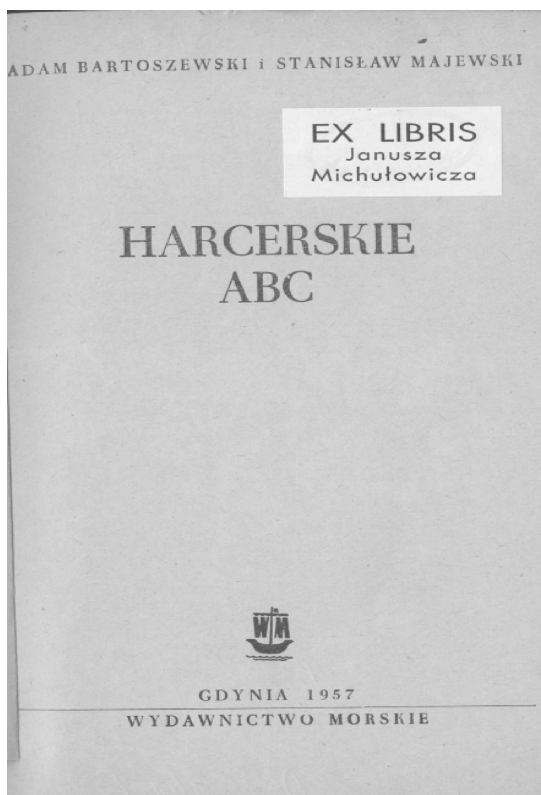
sowania odzwierciedla gromadzony księgozbiór. Mniejszą część stanowi tu „klasyka literatury harcerskiej”, przeważają natomiast wydawnictwa z zakresu metodyki, organizacji i wychowania harcerskiego, materiały z seminariów i konferencji, wydawnictwa sprawozdawczo – informacyjne oraz podręczniki instruktorskie.

Najlichnieszym działem kolekcji jest metodyka harcerska. Oprócz programów kształcenia i materiałów metodycznych wydawanych w 1946–1989 przez Wydawnictwo Harcerskie pod zbiorczym tytułem *Harcerstwo* znajdziemy: poradnik dla organizatora obozów harcerskich *Obozownictwo* Andrzeja Otrębskiego, podręcznik pracy harcerskiej w drużynie Alojzego Pawełka *Młoda drużyna* i Zygmunta Wyrobka *Harcerz w polu*.

Jako pedagog pracujący z młodzieżą zgromadził J. Michułowicz pokaźną liczbę materiałów instruktażowych. Warto wymienić: *Stopnie i sprawności harcerskie: materiały instruktażowe*; *Materiały metodyczne i programowe dla drużyn zuchowych i harcerskich*; *Program działania drużyn harcerskich w szkołach ponadpodstawowych* oraz liczne materiały programowe i konspekty do prowadzenia zajęć z młodzieżą harcerską.

J. Michułowicz gromadził również literaturę z zakresu harcerskiego wychowania młodzieży, m.in. Mariana Pionka *Harcerski system wychowawczy*, *Więź społeczna kadry instruktorskiej ZHP* pod redakcją Helidora Muszyńskiego.

Działalność i życie środowiska harcerskiego rejestrują licznie zebrane materiały konferencyjne, np. *Zrodził nas czyn: materiały konferencji popularnonaukowej poświęconej dziejom ruchu młodzieżowego na Śląsku Opolskim w latach 1945–1956* pod redakcją Zbigniewa Kowalskiego oraz wydawnictwa o charakterze informacyjno-sprawozdaw-

Fot. 5. Strona tytułowa książki Adama Bartoszewskiego i Stanisława Majewskiego: *Harcerskie ABC* z ekslibrisem Janusza Michułowicza

czym, np. *Sprawozdania z działalności ZHP za lata 1962–1975 i Akcje harcerskie*. Harcmistrz Michułowicz zgromadził wiele wydawnictw okazjonalnych. Są to jednodniówki informujące o zlotach i zjazdach harcerskich, np. *VI Zjazd Związku Harcerstwa Polskiego: informator, materiały: Warszawa 28–29 marca 1977; VIII Zjazd Związku Harcerstwa Polskiego: informator dla Polaków – kandydatów do pracy za granicą, dla pracowników zainteresowanych pracą cudzoziemców w Polsce: Warszawa 28–31 marca 1985*. W jego bibliotece spotykamy też regulaminy, statuty, kalendarze i śpiewniki harcerskie²⁰.

Wspomnieć też należy o książkach z historii harcerstwa, np. Adama Kiewicza *Z dziejów ZHP 1944–1950 i Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*.

Bibliotekę wzbogacają biografie i wspomnienia – *Czerwony harcmistrz: opowieść o Juliuszu Dąbrowskim* Kazimierza Koźniewskiego; *Była taka drużyna: wspomnienia sprzed 30 lat* Stanisława Dębowskiego. Do swej biblioteki właściciel dołączył również beletrystykę, np. Karola Bunscha *O Zawiszy Czarnym opowieść*.

W zbiorze przeważają publikacje powojenne. Z wydań sprzed 1939 odnotować można m.in. Kazimierza Lutosławskiego *Czuj Duch! z gawęd obozowych o idei skautingu*; *Obrzędy harcerskie* Tadeusza Kwiatkowskiego; Jana Jasińskiego *Gry i ćwiczenia terenowe*.

Księgozbiór jest w bardzo dobrym stanie, wiele książek posiada jednolite oprawy introligatorskie ze złotymi napisami na grzbietach, co nadaje mu elegancki charakter. Wszystkie książki opatrzone są znakami własnościowymi. Do oznaczania swej biblioteki harcmistrz Michułowicz używał kilku rodzajów pieczętek: podłużnej z napisem *dr Janusz Michułowicz harcmistrz*, prostokątnej o treści *Ex Libris Janusza Michułowicza* oraz owalnej z napisem *Z księgozbioru mgr J. Michułowicza*.

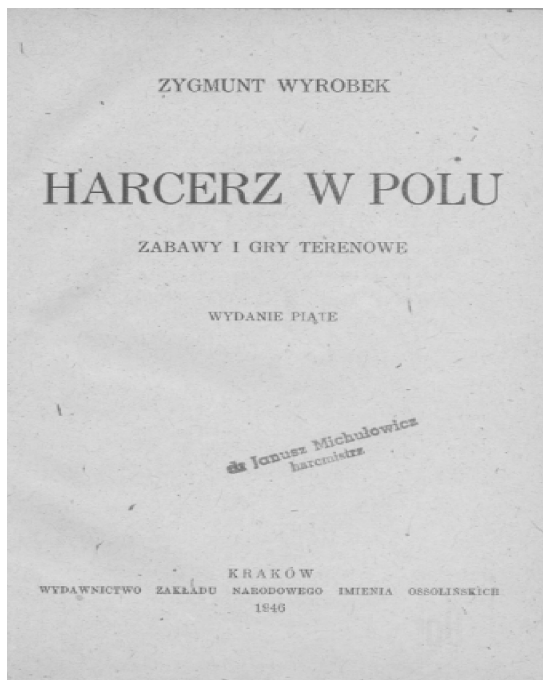
Wiele książek opatrzonych jest umieszczonym na wewnętrznej stronie okładki ekslibrisem z napisem *Ex Libris Janusza Michułowicza*.

Zachowane na stronach tyłowych niektórych książek pieczęcie wskazują na proveniencję gromadzonych książek – owalna pieczęć o treści *ZHP Akademicki Krąg Instruktorski w Opolu* znajduje się na stronie tytułowej *Programu działania drużyn harcerskich w szkołach*, natomiast w publikacji Jana Jasińskiego *Gry i ćwiczenia terenowe* zobaczymy pieczęć o treści *ZHP I Drużyna Skautowa im. A. Małkowskiego w Trzebini*.

J. Michułowicz stale współpracuje z BUŚ, dzięki temu kolejne pozycje wzbogacają księgozbiór. Wśród najnowszych darów spotykamy opatrzone ekslibrisem właściciela pozycje z his-

²⁰ *Zbiór regulaminów ZHP*. Warszawa 1960; *Harcerski kalendarz – informator*. Warszawa 1948–1985; *Śpiewniki harcerskie*. Krosno 1945–1977.

torii harcerstwa, np. Stefana Romanowskiego *A kiedy wspomnień nadejdzie czas: zapiski hufcowego 1957–1983* oraz *Bohaterowie spod znaku lilijki* w opracowaniu Andrzeja Szefera.

Fot. 6. Karta tytułowa książki Zygmunta Wyrobka: *Harcierz w polu* z pieczęcią własnościową Janusza Michulowicza

Duża wartość księgozbioru J. Michulowicza polega na tym, iż zebrał on liczne wydawnictwa, które odgrywały ważną rolę w działaniu jednostek harcerskich, informowały o zmianach organizacyjnych, regulaminowych i metodycznych. Obok prasy harcerskiej są podstawowym źródłem informacji o życiu ZHP, tym cenniejszym, iż jego archiwa są niestety niekompletne lub się nie zachowały.

BUŚ systematycznie rozbudowuje swój księgozbiór harcerski. Nabytki pochodzą z bieżącego zakupu, darów i zakupu antykwarycznego. Systematyczny przegląd ofert wydawniczych pozwala na wzbogacenie literatury harcerskiej. Wśród nowych nabytków znajdujemy publikacje pionierów ruchu harcerskiego, np. *Archiwalia: wybór tekstów* Andrzeja i Olgi Małkowskich, ponadto dzieła z historii harcerstwa, np. Mariana Pionka *Harcierz w walce o niepodległość Polski 1939–1989*.

Liczenie reprezentowana jest metodyka harcerska, np. Józef Sowa, Zdzisław Niedzielski *Metoda pracy harcerskiej w zarysie* oraz monografie poszczególnych środowisk harcerskich, m.in. *Harcerstwo na Kujawach i Pomorzu w latach 1945–1950* Ludwika Stanisława Szuby.

Stała współpraca z wydawnictwem Krakowskiej Chorągwi ZHP pozwoliła BUŚ zgromadzić interesujące wydawnictwa, np. Pawła Miłobędzkiego *Harcerze w okupowanym Krakowie 1939–1945* oraz *Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939* autorstwa Marii Ireny Mileskiej.

W bieżącym zakupie literatury harcerskiej przeważają książki dotyczące problemów harcerstwa na Śląsku; warto wymienić: Tadeusza Kopoczka *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego: waż-*

niejsze fakty z lat 1912–1945 i *Skauting polski w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim w latach 1910–1919* Janusza Wojtyczy.

Jest w tej grupie wiele cennych nabytków antykwarycznych, jak wydane w 1930 w Katowicach *Harcerstwo śląskie 1920–1930* oraz lwowska publikacja Romana Pollaka z 1919 pt. *Wyprawa skautów śląskich przez Orawę i Tatry na Spisz*.

Harcerskie silesiana wzbogaciły cenne książki darowane BUŚ, m.in. Tadeusza Czyłoka *Harcerska lilijka na Górnym Śląsku*.

Wartościowe nabytki pochodzą z zakupu antykwarycznego. Analiza ofert katalogów antykwarycznych pozwoliła na włączenie do zbiorów BUŚ takich pozycji, jak: *Harcerz w służbie zdrowia* Boguchwała Panasa; *Podręcznik harcerstwa Związku Harcerstwa Polskiego w Północnej Ameryce* w opracowaniu Stanisława Kołodziejczyka oraz wydanej w Chicago w 1936 książki Karola Burkego *Jedziemy do Polski*.

Zbiór literatury harcerskiej poszerzają książki ofiarowane Bibliotece. Darczyńcami są zarówno osoby prywatne, jak i instytucje. Wiele ciekawych pozycji ofiarowała Chorągiew Śląska ZHP w Katowicach. Wspomnieć można o publikacjach Tadeusza Czyłoka, m.in. *Z ich krwi i męczeństwa wolność: katowiccy harcerze lat wojny*.

Liczne dary pochodzą od osób prywatnych. Wśród ofiarodawców są sami autorzy książek, jak w przypadku pozycji autorstwa Wiesława Kukli i Mariana Miszczuka *Współczesna prasa harcerska na obczyźnie* podarowanej Bibliotece przez W. Kuklę.

Szczególnie cenne są książki opatrzone autorskimi dedykacjami. Na ofiarowanej Bibliotece przez Rektora Tadeusza Sławka książce autorstwa Michała Hellera *Harcerskie szkoły instruktorskie na Śląsku w ostatnim dziesięcioleciu II Rzeczypospolitej* widnieje wpis *W Panu Rektorowi Prof. Tadeuszowi Sławkowi z prośbą o przyjęcie. Katowice 9–14.12.1998*.

Natomiast profesor Andrzej Brożek z Uniwersytetu Jagiellońskiego przekazał Bibliotece egzemplarz książki Bolesława Lubosza *Cienie wieży spadochronowej* opatrzone dedykacją o treści: *Profesorowi dr Krzysztofowi Brożkowi z prawdziwą sympatią oraz z wyrazami szacunku. Bolesław Lubosz Katowice, 7. IV. 96 r.*

Kolekcję literatury harcerskiej uzupełniły dublety przekazane przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Z najnowszych nabytków wymienić można wydaną w Katowicach w 1936 *Księgę harców* z ilustracjami Tadeusza Orłowicza.

Książka harcerska ma historię niemal tak długą jak historia ruchu harcerskiego.

Literatura harcerska była i jest nadal bezcennym źródłem wiadomości, dokumentującym pracę poszczególnych jednostek i środowisk – wciąż jednak pozostaje źródłem niedocenianym.

Harcistrz Marian Miszczuk na internetowym Krakowskim Portalu Harcerskim uskarża się: „Jeśli zajrzemy do katalogów internetowych naszych najważniejszych bibliotek (np. Narodowej lub Jagiellonki), które od kilku lat katalogują nabytki w formie elektronicznej, to dojdziemy do wniosku, że nie ma nowych książek harcerskich. Wiemy jednak, że to nieprawda, że są nowe książki i jest ich całkiem sporo. Problem jak zwykle w braku świadomości naszych wydawców”²¹... i bibliotekarzy – można by dodać, przyłączając się do opinii harcmistrza Miszczuka. Jednak z całą pewnością należy stwierdzić, że opinia ta nie dotyczy BUŚ. Gromadzona tu systematycznie od wielu lat książka harcerska zaowocowała obfitym i cennym dziś zbiorem literatury harcerskiej.

Abstract

The article describes the history and character of the scout's book collection in the University of Silesia Library. The collection is made up by: books handed over in 1978 from Great Britain by K. Obtulowicz and scout literature donated by scoutmaster Dr. J. Michulowicz. The attention was drawn to the richness and variety of scout collection of books stored in the University of Silesia Library.

²¹ *Nowości*. Red. M. Miszczuk. W: Krakowski Portal Harcerski. [on-line]. [dostęp 7 stycznia 2008]. Dostępny w WWW: <http://www.hr.bci.pl/ksiazki.php>.

*Kolekcje i warsztaty bibliotek
specjalistycznych*

Transformacje Biblioteki Anglistycznej: księgozbiór i jego odzwierciedlenie w katalogach elektronicznych

Gdy w 1997 w Bibliotece Anglistycznej pojawił się pierwszy komputer, do opracowania zbiorów i wyszukiwania informacji wciąż jeszcze służyły tradycyjne katalogi kartkowe. Niepełna dziesięć lat później, w roku akademickim 2004/2005, Biblioteka Anglistyczna stała się jednostką całkowicie skomputeryzowaną. Wypracowany w ciągu ostatniej dekady postęp przekłada się dziś wyraźnie na wzrost skuteczności pracy: zarówno czytelnicy jak i sami pracownicy mają do dyspozycji komputerowe opracowanie rekordów bibliograficznych, internetowy katalog oraz elektroniczną wypożyczalnię wyposażoną w wygodny, czytelny interfejs. Przemiana, jaka nastąpiła, budzi refleksję nad charakterem i kierunkami transformacji Biblioteki, które ilustruje przedstawiona poniżej krótka analiza.

Księgozbiór

Biblioteka Filologii Angielskiej¹ wyodrębniła się w 1978 z Biblioteki Instytutu Filologii Obcych (BIFO) po jej podziale na biblioteki specjalistyczne. W takim kształcie istniała prawie 30 lat (1978–2006), do momentu wcielenia jej do powołanej w 2007 (1 I) Biblioteki Filologicznej. Cezurę stanowi także rok 1995, kiedy Instytut Filologii Angielskiej i Językoznawstwa Ogólnego podzielił się na Instytut Języka Angielskiego oraz Instytut Kultury i Literatury Brytyjskiej i Amerykańskiej, który odtąd sprawował pieczę nad biblioteką.

U jej początków, zbiór Biblioteki Filologii Angielskiej liczył ok. 15 tys. woluminów, w tym: ok. 3,5 tys. z Biblioteki Głównej UŚ oraz niespełna 9 tys. woluminów z dawnej Biblioteki Filo-

¹ *Śląska Anglistyka wczoraj i dziś: jubileusz 30-lecia*. Red. A. Jackiewicz, K. Warchał. Zabrze, 2004, s. 48.

logii Obcych². Księgozbiór uzupełniały dary British Council i Ambasady Amerykańskiej. W latach 80-ych, gdy zakupy stanowiły głównie publikacje wydawane w kraju, dary zagraniczne przekazywały też biblioteki instytucje i organizacje takie jak: Konsulat Amerykański, Korpus Pokoju, Fundacja Kościuszkowska, University of London, Nene College oraz osoby prywatne, m.in. profesorowie: Janusz Arabski, Kazimierz Polański, Tadeusz Sławek. Lata 90-te, po przystąpieniu śląskiej anglistyki do europejskiego programu TEMPUS-PHARE, stworzyły Bibliotekę Anglistycznej nowe możliwości³.

W ramach programu w 1990–2000 otrzymaliśmy 1890 książek z dziedziny Studiów Europejskich, kulturoznawstwa i literatury krajów angielskiego obszaru językowego.

Zbiory zwarte biblioteki w 2006 (31 XII) oblicza się na 27561 woluminów⁴. Są to głównie publikacje w języku angielskim o tematyce: literatura i kultura krajów anglojęzycznych, literatury postkolonialne, teoria literatury, językoznawstwo, metodyka nauczania języka angielskiego, tłumaczenie i przekład. Dzięki zainteresowaniom badawczym pracowników naukowych w bibliotece reprezentowane są najnowsze trendy myśli filozoficzno-społecznej oraz dyskursu literackiego, jak również translatoryki i metodyki nauczania języków obcych. *Przestrzeń kultury, topografia wielokulturowości, Zagadnienia płci kulturowej w badaniach literackich, Tradycje europejskie w kulturze popularnej, Wielkie tematy literatury amerykańskiej, Badania nad kognitywno-pragmatycznymi aspektami przekładu, Studia z zakresu gramatyki i semantyki języka angielskiego, Badania ewaluacyjne nad programem zajęć z praktycznej znajomości języka angielskiego, Filozofia języka XX wieku* – to tylko niektóre z tematów badawczych, które znajdują odzwierciedlenie w kupowanej przez Bibliotekę Anglistyczną literaturze.

Unikalny w Polsce (obok ośrodka toruńskiego) zbiór *Canadiana* liczy 1056 woluminów z literatury, kultury i historii Kanady, w tym autorstwa rdzennych mieszkańców tego kraju. Kolekcja ta powstała przy Centrum Studiów Kanadyjskich kierowanym przez Eugenię Sojkę, a sfinansowana została przez Ambasadę Kanady. Na zbiory BFA⁵ składają się również dary wydawnictw: Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego, Oxford University Press, Cambridge University Press, Longman i Multilingual Matters oraz pracowników i absolwentów anglistyki, a także wykładowców z USA i Wielkiej Brytanii. Szczególnie jednak zapisał się w naszej historii śp. Ireneusz Jakubczak, erudyta i przyjaciel biblioteki, którego księgozbiór (ponad 3 tys.

² Stan zbiorów BIFO przed podziałem to 39635 woluminów. Sprawozdanie GUS 1977 (31 XII).

³ *Śląska Anglistyka wczoraj i dziś: jubileusz 30-lecia*. Red. A. Jackiewicz, K. Warchał. Zabrze, 2004, s. 10.

⁴ Ponadto posiadamy 3854 egzemplarze skryptów.

⁵ Siglum Biblioteki Anglistycznej.

tomów) wzbogacił zbiory BFA o publikacje z językoznawstwa, literatury powszechnej, przekładów literatury polskiej na język angielski, teorii przekładu, sztuki, filozofii, antropologii kultury. Większe kolekcje podarowali bibliotece także: prof. dr hab. Teresa Pyzik, prof. dr hab. Maria Wysocka, Krzysztof Szymczak.

W ostatnich latach prowadzimy, za pośrednictwem BUŚ regularną wymianę z Biblioteką Kongresu w Waszyngtonie, skąd zamówiliśmy wiele rzadkich lub jedynych w Polsce tytułów. Warto także wymienić dwie najnowsze darowizny British Council (2000) i Konsulatu Amerykańskiego (2006) – 74 tomy arcydzieł literatury światowej *The Millenium Collection* wydanej przez Everyman's Library oraz kolekcję *The Library of America*, która obejmuje literackie dziedzictwo Stanów Zjednoczonych – 136 woluminów dzieł najwybitniejszych pisarzy, poetów, publicystów, historyków, filozofów i polityków. Wraz z powstaniem specjalizacji tłumaczeniowych z językiem niemieckim (1994), arabskim (1999) i chińskim (2006) gromadzimy także podręczniki do nauki tych języków.

Biblioteka może poszczycić się zbiorami zabezpieczonymi, z których najstarsze to *Lexicon et Commentarius Sermonis Hebraici et Chaldaici* (1743) i *The poetical works of John Milton* (1796). Kolekcja obejmuje 186 woluminów dziewiętnastowiecznych i przedwojennych wydań literatury angielskiej autorów takich jak: Geoffrey Chaucer, William Shakespeare, John Milton, Jonathan Swift, Hugh Walpole, George Gordon Byron, Robert Browning, Alfred Tennyson, Jane Austen, Charles Dickens, Samuel Johnson, John Locke, Oscar Wilde, a z wydań autorów amerykańskich najstarsze to: *The snow-image and other twice-told tales* Nathaniela Hawthorne'a (1851), *Essays* Ralpha Waldo Emersona (1895), *The poetical works of H. W. Longfellow* (18--), *Masterpieces of American literature* (1891), *The poetical works of Bret Harte* (1912), i z polskich: *Logika podług Johna Stuarta Milla* Adolfa Dygasińskiego (1870), *Chodzki Alexandra dokładny słownik polsko=angielski czerpany z najlepszych źródeł krajowych i obcych ; a mianowicie ze słowników Lindego, Mrongoviusa i Ropelewskiego* (187-?).

Księgozbiór podręczny, podzielony na tematyczne działy, znajduje się w Międzyinstytutowej Czytelnii Neofilologicznej, a cały zbiór anglistyczny liczący 3236⁶ woluminów książek wiódłoby jest on-line. Jedynie ta znikoma część naszych zbiorów udostępniana jest w tzw. swobodnym dostępie do półek z uwagi na brak przestrzeni w budynku przy ul. Żytniej w Sosnowcu, gdzie oprócz dwóch bibliotek mieściły się także dwie neofilologie⁷.

⁶ Dane na 2006 (I XII) pochodzące z dokumentacji Międzyinstytutowej Czytelnii Neofilologicznej.

⁷ W maju 2008 instytuty neofilologiczne przeniosły się do nowej siedziby na ul. Grota-Roweckiego, natomiast Biblioteka Filologiczna zajmuje budynek przy ul. Żytniej.

Biblioteka Anglistyczna wypożycza swój księgozbiór studentom i pracownikom Uniwersytetu Śląskiego oraz kolegów językowych, zaś zainteresowani spoza uczelni mogą korzystać z zasobów na miejscu w czytelni lub za pośrednictwem Wypożyczalni Międzybibliotecznej. Dane statystyczne przedstawiane w tabeli 1 ukazują liczbę zarejestrowanych czytelników i wypożyczeń od momentu rozpoczęcia prac związanych z automatyzacją biblioteki⁸.

Tabela 1. Liczba zarejestrowanych czytelników i wypożyczeń w BFA w latach 1998–2006

Rok	Liczba zarejestrowanych czytelników	Liczba wypożyczeń
1998	837	8859
1999	1005	9869
2000	1026	9565
2001	906	10627
2002	951	13129
2003	1117	14252
2004	986	11482
2005	1757	10425
2006	2148	11269

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki.

Przed komputeryzacją

Biblioteka Filologii Angielskiej na początku nie posiadała katalogu rzeczowego, a jedynie kartkowy katalog alfabetyczny. Nieoceniona była i jest nadal Bożena Ciepluch, doświadczony bibliotekarz i legenda anglistyki, która potrafi wyszukać dzieło „na temat” w labiryncie ułożonych według akcesji – a zatem, z punktu widzenia poszukującego bibliografii, chaotycznie – tysiący woluminów. W pamięci wielu pokoleń studentów swoją wiedzą i wielką życzliwością zapisał się także Stanisław Wróblewski, długoletni (1979–1991) pracownik Czytelni dzielonej

⁸ Dane pochodzą z corocznych sprawozdań z działalności biblioteki.

niegdyś z romanistami⁹. Dopiero pod koniec lat 80-ych zaczęto w BFA opracowywać własny katalog tematyczny. Prace te były możliwe m.in. dzięki temu, że dla Dyrekcji anglistyki¹⁰ istotne było zatrudnianie w bibliotece anglistów¹¹. Absolwentami filologii angielskiej byli kierownicy: Małgorzata Witośławska (1982–1986), Jerzy Sysak (p/o 1982–1987), Maria Kowalczyk (p.o. 1987–1994) i Gabriela Cichy (1994–2006), jak i wielu pracowników biblioteki¹². Opracowywanie katalogu rzeczowego rozpoczęła Maria Kowalczyk a zakończyła pisząc te słowa. Klasyfikacja odzwierciedla profil zbiorów, ze szczegółowymi podziałami w obrębie kolejnych działów i w przyszłości, mogłaby stać się podstawą tematycznego ułożenia księgozbioru w wolnym dostępie. Katalogi kartkowe (zarówno alfabetyczny, jak i rzeczowy) zamykają się na roku 1998, kiedy to rozpoczęliśmy opracowywanie wszystkich nowych nabytków elektronicznie, stopniowo katalogując także zbiory starsze. Biblioteka Uniwersytecka podjęła się zeskanowania alfabetycznego katalogu kartkowego wszystkich bibliotek wydziałowych, który dostępny jest dziś na stronie BUŚ w formie Katalogu cyfrowego bibliotek specjalistycznych¹³.

PROLIB

W połowie lat 90-tych BUŚ prowadziła poszukiwania na polskim rynku kompleksowego systemu zarządzania biblioteką¹⁴. Jako jedna z bibliotek sieci byliśmy uzależnieni od decyzji naszej macierzystej Biblioteki Głównej. W owym czasie anglistyka nie posiadała nawet dostępu do Internetu, podjęliśmy zatem starania o stworzenie stałego łącza z siecią internetową i zakup niezbędnego sprzętu¹⁵. Po około dwuletnim okresie testowania programu PROLIB w Bibliotece Głównej, oprogramowanie zainstalowano na jedynym wówczas komputerze bibliotecznym w Bibliotece Anglistycznej. Latem 1998, wkrótce po wizycie przedstawiciela pro-

⁹ Od 2000 (1 IV) Międzyinstytutowa Czytelnia Neofilologiczna.

¹⁰ Prof. dr hab. Kazimierz Polański, prof. dr hab. Janusz Arabski, prof. dr hab. Wojciech Kalaga.

¹¹ O roli bibliotekarzy dziedzinowych pisali m.in.: A. Jazdon: *Unde venis?* < <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/jazdon.html> >, D. Konieczna: *Rola bibliotekarzy dziedzinowych w procesie edukacji*. < <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/konieczna.html> >, A. Hakim Al-khatib: *Rola bibliotekarza dziedzinowego w wolnym dostępie*. < <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/hakim.html> >, a na gruncie BUŚ M. Gacińska: *Młode kadry w bibliotece*. < http://www.forumakad.pl/archiwum/2002/11/artykuly/23-on-mlode_kadry_w_bibliotece.htm >.

¹² Anna Płonka, Grażyna Janowska, Ewa Cianciara, Ewa Jabłońska, Anna Łapińska, Alicja Chmielewska, Katarzyna Wyrwa.

¹³ <http://www.bg.us.edu.pl/katalogkartkowy/prezentacja/Default.aspx>.

¹⁴ Pod koniec 1995 Biblioteka Anglistyczna zwróciła się do firmy Max-Elektronik o przedstawienie oferty na temat systemu PROLIB (Dokumentacja wewnętrzna biblioteki).

¹⁵ Tamże.

gramu TEMPUS¹⁶, jako pierwsza z bibliotek wydziałowych, rozpoczęliśmy tworzenie komputerowej bazy danych.

Od 1999, wszystkie nowe nabytki opracowywaliśmy wyłącznie w katalogu komputerowym. Podjęta wówczas decyzja o nie kontynuowaniu katalogów kartkowych była jednym z elementów strategii automatyzacji biblioteki. Miała ona na celu zwiększenie nakładu pracy na opracowanie elektroniczne i przyspieszenie retrokatalogowania, co przy zaledwie trzyetadowej obsadzie było niezwykle istotne. Dostęp do katalogu z uczelni zapewniała czytelnikom Pracownia Komputerowa Instytutu Języka Angielskiego, później także Czytelnia. Równocześnie z opracowywaniem nowych nabytków, katalogowaliśmy do bazy PROLIB wszystkie zwracane i zamawiane książki, czasem z konieczności ograniczając się do opisu skróconego, który był jednak w miarę możliwości uzupełniany¹⁷.

Rozwój katalogu komputerowego Biblioteki Anglistycznej ilustruje tabela 2.

**Tabela 2. Rozwój katalogu komputerowego
Biblioteki Anglistycznej**

	Liczba opracowanych egzemplarzy	Liczba egzemplarzy z opisem skróconym
1998	868	0
1999	4562	1290
2000	8298	1655
2001	11617	1662
2002	13846	1665
2003	15534	1666
2004	18364	1675
2005	19508	1910
2006	20303	1869

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OÖZ BUŚ.

¹⁶ Helen Westmancoat z York St John University, która zajmuje się wykorzystaniem technik informatycznych w bibliotece.

¹⁷ Opis skrócony nie daje możliwości wyszukiwania przez indeks autorski czy tytułowy, a jedynie przez numer inwentarza i sygnatury.

Stan opracowania komputerowego zbiorów Biblioteki Anglistycznej do dnia jej wcielenia do Biblioteki Filologicznej wynosił: 20303 egzemplarze z pełnym opisem bibliograficznym oraz 1869 z opisem skróconym, co łącznie dało liczbę 22172 woluminów¹⁸. Opracowania wymagają jeszcze wieloegzemplarzowe skrypty i najmniej wykorzystywane zbiory, które są sukcesywnie selekcjonowane (łącznie w wyniku selekcji wycofano w 1998–2006 ok. 800 pozycji nieaktualnych i nieprzydatnych).

Biblioteka Główna (BUŚ), która odpowiedzialna jest za poprawność wspólnej bazy jaką jest Katalog Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego dba o rygorystyczne przestrzeganie przez biblioteki współkatalogujące zasad formułowania opisu bibliograficznego, o zachowanie normy opisu i jednolitość klasyfikacji. Wszystkie osoby katalogujące uczestniczą w obowiązkowych, cyklicznych szkoleniach prowadzonych przez OOOZ BUŚ.

Dla czytelników katalog OPAC (Online Public Access Catalog)¹⁹ został otwarty w 2001. Zawierał on wówczas ok. 40% opisów bibliograficznych księgozbioru anglistyki, a więc oprócz najnowszych, znacząca część zbiorów prezentowanych w alfabetycznym katalogu kartkowym również była już widoczna w Internecie. Początkowo OPAC dawał jedynie możliwość przeszukiwania bazy bez opcji internetowego zamawiania książek. Kolejne etapy automatyzacji biblioteki to: elektroniczna rejestracja wypożyczeń, która w katalogu OPAC przekłada się na informację o dostępności dokumentu (2004), możliwość logowania się na własne konto biblioteczne, zamawiania, rezerwacji (2004) i prolongowania książek przez Internet (2005). W roku akademickim 2004/2005 zakończył się kilkuletni, niezwykle intensywny proces komputeryzacji biblioteki anglistyki.

Także w 2005, BUŚ zdecydowała się na przejście z opracowania rekordów w systemie PROLIB do opracowania w oprogramowaniu VIRTUA. Od tego też momentu tworzymy opis najpierw w formacie MARC do katalogu centralnego NUKAT (jeżeli opisu nie ma jeszcze w bazie), a następnie kopiujemy go poprzez funkcję importu danych do lokalnej bazy PROLIB.

¹⁸ Po 2007 (1 I) przygotowywane jest zestawienie zbiorcze dla rekordów z całej Biblioteki Filologicznej w Sosnowcu.

¹⁹ Jest to katalog całej sieci bibliotek Uniwersytetu Śląskiego dostępny pod adresem: www.bg.us.edu.pl. Księgozbiór anglistyczny wyróżnia siglum BFA.

NUKAT

Biblioteka Anglistyczna, wraz z pozostałymi bibliotekami wydziałowymi, współtworzy katalog narodowy NUKAT od 2004²⁰. Jak pokazuje praktyka, z uwagi na specjalistyczny profil zbiorów, w katalogu NUKAT nie znajdujemy opisów ok. 90% nowych nabytków. Musimy zatem sami tworzyć i wprowadzić całe opisy bibliograficzne. Bardzo często stajemy przed koniecznością utworzenia hasła wzorcowych dla poszczególnych elementów opisu, tj. tytułu ujednoliconego, nierzadko hasła autorskiego oraz serii i oczywiście klasyfikacji przedmiotowej.

Szczęśliwie dla anglistów językiem katalogowania przedmiotowego jest w NUKAT język informacyjno-wyszukiwawczy KABA²¹ oparty na klasyfikacji Biblioteki Kongresu (Library of Congress Subject Headings), co daje możliwość przełożenia LCSH na język polski zgodnie z gramatyką języka KABA. Opracowanie hasła z zakresu filologii angielskiej jest jednak wciąż niepełne, aczkolwiek widać również jak rozrasta się ten słownik²². Język KABA tworzony jest od połowy lat 90-tych, zatem gdy rozpoczynaliśmy elektroniczne opracowanie zbiorów (1998) zasób leksykalny kartoteki hasła wzorcowych był jeszcze niewielki – literatura i językoznawstwo angielskie i amerykańskie były bardzo ogólnie sklasyfikowane i brakowało tak potrzebnych hasła jak np. *Język angielski--tłumaczenie automatyczne* (2002), *Dramat amerykański* (2002), *Pluralizm kulturowy* (2002), *Postmodernizm* (2002), *Feminizm* (2002) czy *Postkolonializm* (2003). Nie mając wówczas uprawnień do tworzenia hasła, mogliśmy jedynie wysłać ich propozycje do centrum NUKAT, a następnie oczekiwać na ich walidację i pojawienie się w centralnej kartotece hasła wzorcowych. Hasła pobieraliśmy na początku *via* kartoteka lokalna²³, ale od 2006 posiadamy uprawnienia, aby tworzyć hasła przedmiotowe rozwinięte bezpośrednio w kartotece centralnej NUKAT. Stwarza to możliwość przesłania od razu kompletnego opisu bibliograficznego (z hasłem przedmiotowym), jak również formułowania brakujących hasła przedmiotowych na bieżąco. Wymieńmy tylko kilka z najnowszych²⁴ hasła rozwiniętych naszego autorstwa: *Purytanie--język*, *Słownictwo--testy uzdolnień*, *Muzyka ludowa--Stany Zjednoczone*, *Języki w kontakcie--Wielka Brytania--do 1500*, *Pionierki (osadniczeki)--Kanada*, *Eseje angielskie--16 w.*, *Postmodernizm--Stany Zjednoczone Zachodnie*, *Powieść*

²⁰ Po zakończeniu cyklu szkoleń w BUŚ z opracowania w formacie US MARC i zasad tworzenia hasła do kartoteki hasła wzorcowych.

²¹ Obok języka KABA, w katalogu NUKAT stosowane są języki JHP BN oraz MeSH.

²² Brakujące hasła przedmiotowe są okresowo uzupełniane w bazie PROLIB.

²³ Kartoteka wzorcowa języka KABA prezentowana jest od 1994 katalog NUKAT został uruchomiony w 2001.

²⁴ Hasła zostały utworzone na przełomie 2007/2008.

kanadyjska w języku angielskim--21 w., *Powieść edukacyjna--historia i krytyka*, a z zaproponowanych do kartoteki wzorcowej tematów (ZamKABA) takie jak np.: *Goci(subkultura)* (2006), *Powieść gotycka amerykańska* (2007).

Szczególnym zadaniem jest konstruowanie haseł przedmiotowych dla pojęć, które nie mają swoich odpowiedników w polskiej przestrzeni kulturowej, o czym pisze Paweł Jędrzejko w artykule *The unnameable in the library*²⁵. Dlatego też niektóre hasła, np. *gender studies* funkcjonują w oryginale inne zaś, jak np. *wilderness*, tak znaczące w dziejach Stanów Zjednoczonych, dotąd nie zostały opracowane w kartotece haseł wzorcowych (KHW). Różnice kulturowe widoczne są w obu językach informacyjno-wyszukiwawczych także na przykładzie nazewnictwa grup etnicznych, np. występujące w KHW NUKAT hasło *Murzyni* nie jest akceptowalne w LCSH²⁶. Podobnie kontrowersyjne w świetle dyskursu postkolonialnego ostatnich lat mogą wydawać się hasła takie jak *Eskimosi*, czy *Indianie*, które wszakże nadal funkcjonują i w Bibliotece Kongresu i w NUKACIE.

POLANKA

Biblioteka Anglistyczna zaangażowana jest w projekt budowy zintegrowanego katalogu polskich bibliotek anglistycznych zainicjowany na spotkaniu dyrektorów anglistyk²⁷ i kierowników bibliotek²⁸, które odbyło się w Uniwersytecie Warszawskim w 1997 (30 VI). Owocem współpracy jest jeden z nielicznych w Polsce katalogów dziedzinowych POLANKA administrowany w Uniwersytecie Warszawskim, dający dostęp do informacji o zasobach dwunastu ośrodków w kraju²⁹. Baza POLANKA tworzona jest w oprogramowaniu MAK, podczas gdy współpracujące biblioteki użytkują różne programy biblioteczne (PROLIB, SOWA, VTLS,

²⁵ <http://www.jedrzejko.eu/index.php?k=235>.

²⁶ Library of Congress Subject Headings.

²⁷ Uniwersytet Śląski reprezentowali prof. dr hab. Janusz Arabski z Instytutu Języka Angielskiego i prof. dr hab. Wojciech Kalaga z Instytutu Kultury i Literatury Brytyjskiej i Amerykańskiej.

²⁸ Z Uniwersytetu Śląskiego Gabriela Cichy.

²⁹ Biblioteka Instytutu Anglistyki oraz Biblioteka Ośrodka Studiów Brytyjskich (Uniwersytet Warszawski), Biblioteka Nauczycielskiego Kolegium Języka Angielskiego (Warszawa), Biblioteka Ośrodka Studiów Amerykańskich (Warszawa), Biblioteka Instytutu Filologii Angielskiej (Uniwersytet Jagielloński), Biblioteka Instytutu Kultury i Literatury Brytyjskiej i Amerykańskiej (Uniwersytet Śląski), Biblioteka Centrum Badań Kanadyjskich oraz Biblioteka Katedry Filologii Angielskiej (UMK Toruń), Biblioteka Instytutu Filologii Angielskiej (UAM Poznań), Biblioteka Instytutu Filologii Angielskiej (Uniwersytet Opolski), Biblioteka Instytutu Anglistyki (UMCS Lublin).

HORIZON). Opracowanie formatów i procedur konwersji i eksportu z PROLIBa do MAKa było zadaniem pionierskim³⁰. Pod koniec 1998 wysłaliśmy, po konwersji i modyfikacjach³¹, pierwsze 620 rekordów. Według statystyk prowadzonych przez Bibliotekę Instytutu Anglistyki w Warszawie baza POLANKA liczyła:

- w 2000 (12 XII): 53691 rekordów (nasz wkład wynosił 2312)
- w 2002 (1 IX): 72020 rekordów (3537 BFA)
- w 2004 (1 II): 71334 rekordy (6437 BFA).

W Internecie widoczny jest katalog wspólny, lecz można także przeglądać zasoby każdej z bibliotek oddzielnie³². W odróżnieniu od katalogu NUKAT, baza POLANKA nie jest tworzona metodą katalogowania kooperatywnego, co oznacza, iż współpracujące biblioteki nie mają możliwości pobierania rekordów i w rezultacie jeden opis bibliograficzny może być dublowany przez różne uczelnie. Ujednolicenia wymagają indeksy haseł oraz klasyfikacja przedmiotowa; najpełniejszy jest bowiem indeks haseł przedmiotowych przejętych w oryginale z Biblioteki Kongresu przez biblioteki warszawskie, ponadto występują języki haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej i KABA. Jednakże z punktu widzenia czytelnika, katalog ten jest pierwszą polską bazą o problematyce studiów anglistycznych, co jest niezwykle cenne dla środowiska. Przystąpienie do projektu POLANKA zapoczątkowało lub przyspieszyło tworzenie katalogów komputerowych we współpracujących ośrodkach i stanowiło impuls do automatyzacji bibliotek. Niewątpliwie powstały także więzi nieformalne, sprzyjające doskonaleniu obsługi wypożyczeń międzybibliotecznych i wymianie doświadczeń.

Podsumowanie

Biblioteka Anglistyczna – wchodząc w szerszą strukturę organizacyjną Biblioteki Filologicznej – była już instytucją skomputeryzowaną. Entuzjazm bibliotekarzy³³ przełożył się na wypracowanie skutecznej organizacji pracy, metodyki działania i efektywne formuły współdziałania z główną Biblioteką Uniwersytecką, która zakupiła oprogramowanie i koordynuje wdrażanie systemu PROLIB w całej sieci. Otwartość na współpracę z innymi ośrodkami w kraju³⁴

³⁰ Serdeczne podziękowania dla Józefa Z. Siemka, który zajmował się stroną techniczną projektu.

³¹ Po konwersji pola 080, 600, 650 wymagały indywidualnej korekty.

³² <http://www.bibang.uw.edu.pl>.

³³ Serdeczne podziękowania dla Bożeny Ciepluch i Izabeli Popiołek, pracowników Biblioteki Anglistycznej.

³⁴ Biblioteki uczestniczące w projekcie POLANKA.

i za granicą³⁵ – wizytówka obu instytutów anglistycznych naszego Uniwersytetu – wyznaczyła także kierunki działań biblioteki i określiła cele jej transformacji. Wszystko to pozwoliło na przekształcenie Biblioteki Anglistycznej w ciągu kilku lat w zautomatyzowaną bibliotekę o rozbudowanym katalogu lokalnym³⁶ – bibliotekę, która współtworzy również inne polskie katalogi elektroniczne.

Ważne jest dzisiaj, aby reorganizacja strukturalna stała się punktem wyjścia do stworzenia takiej organizacji przestrzennej, by biblioteka nie była postrzegana jedynie jako „magazyn książek” niedostępny dla czytelnika, który wyposażony w elektroniczną kartę, oczekiwać ma na książkę w *vestibulum* – wypożyczalni. Anglistyce zawsze bliska była idea biblioteki akademickiej z wolnym dostępem do półek – idea coraz częściej wprowadzana w życie w polskich uczelniach³⁷. Można sobie życzyć, by w nieodległej przyszłości jak największa część zbiorów została udostępniona w tzw. systemie *open access*, a biblioteka stała się dla Czytelnika przestrzenią otwartą – nie tylko wirtualnie.

A b s t r a c t

The article presents the profile description of book collection in the English Department Library and the development of electronic catalogues starting from the PROLIB catalogue at the University of Silesia Library. The author writes about coming out of the University catalogue and taking part in creating other Polish bibliographical bases such as national catalogue NUKAT and the catalogue of English libraries in Poland POLANKA. There are described stages of computerization of the English Department Library. Finally, the author writes about people who built up and described its book collection.

³⁵ W ramach programu TEMPUS miałam okazję odbyć staż w bibliotece University College of Ripon and York (1997, 1999).

³⁶ Biblioteka Anglistyczna sporządziła najwięcej po BUŚ opisów bibliograficznych: 9997 wg zestawienia BUŚ: *Statystyka dokumentów opracowanych przez poszczególne biblioteki* z 3 I 2007.

³⁷ M.in. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Politechniki Warszawskiej, Biblioteka Ośrodka Studiów Brytyjskich UW.

Magdalena Gil
Renata Ćmiel

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego – trzydzieści lat działalności

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego została powołana i zorganizowana w 1975. Służy pracownikom i studentom Wydziału. Gromadzi literaturę z zakresu nauk o ziemi oraz dziedzin pokrewnych (m.in. statystyki, turystyki, planowania przestrzennego, zoologii, matematyki, fizyki, chemii). Jest biblioteką specjalistyczną, wchodzącą w skład systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego.

Baza lokalowa Biblioteki

W początkach działalności Biblioteka mieściła się w budynku Instytutu Geografii przy ulicy Szkolnej 4 w Sosnowcu. Wszystkie jej działy znajdowały się wówczas w jednej sali o powierzchni 100 m². W 1977 Bibliotece przydzielono dwa dodatkowe pomieszczenia, umożliwiając tym samym wydzielenie oddzielnego magazynu, czytelni (28 miejsc) i wypożyczalni.

W 1982 Biblioteka została przeniesiona do nowego budynku Wydziału Nauk o Ziemi przy ulicy Mielczarskiego (obecnie Będzińska) w Sosnowcu. Oficjalne otwarcie Biblioteki w nowej siedzibie odbyło się 1 IV 1982. Zorganizowano wtedy trzy magazyny, dwie czytelnie – jedna na 28 miejsc dla studentów, druga na trzy miejsca dla pracowników naukowych – oraz wypożyczalnię. Pomieszczenia te zajęły całe III piętro budynku. Dodatkowo w 1983 utworzono magazyn czasopism. Ostatecznie lokal Biblioteki zajął ok. 370 m² w tym: magazyny 150 m², czytelnia 120 m², zbiory regionalne 30 m², wypożyczalnia 15 m², pracownie 45 m².

W 1989, poprzez reorganizację wypożyczalni, wydzielono magazyn skryptów. W 2001 w związku z budową przejścia do nowego budynku Wydziału bazę lokalową Biblioteki zmniejszono o 13 m². W ostatnim okresie do najważniejszych zmian lokalowych i organizacyjnych należało przyłączenie Składnicy Map (2003) oraz powstanie nowej Czytelni Ogólnej (2004).

Fundusze na powstanie Czytelni pochodziły z Fundacji na Rzecz Nauki w ramach programu MILAB. Natomiast komputeryzacja Czytelni została sfinansowana z nagrody, jaką Wydział Nauk o Ziemi otrzymał za całokształt działalności naukowo-dydaktycznej na rzecz ochrony środowiska od Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Obecnie Biblioteka WNoZ dysponuje 21 stanowiskami komputerowymi, z czego dziewięć stanowisk dostępnych jest dla studentów i pracowników WNoZ w Czytelni Ogólnej, natomiast dwa w Czytelni Składnicy Map. Otrzymano również programy komputerowe: MapInfo (dostępne na trzech stanowiskach), Surfer oraz Corell Draw.

Pracownicy

W początkach działalności Biblioteki pracowało w niej trzech bibliotekarzy. Z czasem liczba osób zatrudnionych ulegała zmianom. W czasie 30-letniej działalności Biblioteki pracowały w niej następujące osoby: Kazimiera Basiura (1975–1978), Anna Torbus-Szczypa (1975–1982), Jadwiga Kozak (1978–1991), Jolanta Pachorek-Radosz (1980–1983), Anna Hołaj (1982–1983), Ewa Karbowska (1982–1986), Małgorzata Świętoń (1984–1986), Anna Wewióra (1984–1986), Elżbieta Włodarczyk (1991–2002). Obecnie zatrudnionych jest osiem osób: Grażyna Tetela (od 1975), Urszula Iwańska (od 1983), Barbara Tyc (od 1987), Marzena Nowak (od 1991), Renata Ćmiel (od 1994), Joanna Warot (od 2003), Irena Nowak (od 2003), Magdalena Gil (od 2003).

Pracownicy posiadają wykształcenie bibliotekarskie oraz, ze względu na profil działalności, specjalistyczne z zakresu geografii lub geologii. Obsada personalna to: jeden kustosz dyplomowany, czterech kustoszy, jeden bibliotekarz, a od czasu przyłączenia Składnicy Map personel powiększono o dwóch pracowników technicznych: absolwentki geologii i geografii.

Fot. 1. Wejście do nowej Czytelni Ogólnej (fot. M. Plichta)

Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi gromadzi zbiory pochodzące z zakupów, wymiany oraz darów. Zakupy zbiorów zwartych i zbiorów specjalnych (zbiory kartograficzne) dokonywane są w oparciu o zamówienia wykładowców, sugestie studentów oraz na podstawie ofert wydawnictw, księgarń i hurtowni. W zakresie uzupełniania zbiorów, w pierwszych latach funkcjonowania, Biblioteka współpracowała z Komisją Biblioteczną działającą przy WNoZ.

W momencie powstania Biblioteki został przejęty księgozbiór zakupiony wcześniej przez Instytut Geografii – 10000 woluminów i Instytut Geologii – 800 pozycji. Systematycznie i w miarę możliwości personalnych był on selekcjonowany i włączany w zasoby Biblioteki.

Do końca 2007 zgromadzono 37325 woluminów wydawnictw zwartych, 11975 woluminów podręczników i skryptów. Od momentu uzyskania przez Wydział praw do nadawania stopnia naukowego doktora gromadzone są dysertacje doktorskie. Obecnie zbiór ten liczy 140 egzemplarzy i jest udostępniany na miejscu w Czytelni Ogólnej. Został on również skatalogowany w układzie alfabetycznym, w Katalogu Prac Doktorskich.

Obok wydawnictw zwartych Biblioteka gromadzi także czasopisma, otrzymywane głównie w drodze prenumeraty. W 1975 rozpoczęto działalność z 45 tytułami czasopism prenumerowanych, w 1976 liczba tytułów wynosiła 84, w 1977 – 140, w latach 1978–1986 otrzymywano od 162 do 186 tytułów, natomiast w 1987 – 226.

Część tytułów uzupełniona została wcześniejszymi numerami. W kilku przypadkach udało się skompletować całość wydawniczą czasopisma, m.in. „Czasopismo Geograficzne”, „Przegląd Geograficzny”, „Przegląd Geologiczny”.

Obecnie (stan na 31 XII 2007) Biblioteka otrzymuje 165 tytułów czasopism w wersji drukowanej oraz posiada dostęp do czasopism w wersji elektronicznej. Dostęp do wszystkich tytułów, w prenumerowanych przez Uniwersytet Śląski serwisach czasopism lub platformach, użytkownicy mają zapewniony ze strony www.biblioteki.uniwersytetu.slaskiego.pl.

Ważnym źródłem pozyskiwania zbiorów jest wymiana wydawnictw. Do 1985 wymiana prowadzona była za pośrednictwem Katedr Wydziału, głównie Katedry Geomorfologii Krasu oraz Katedry Geografii Fizycznej. W 1986 Biblioteka rozpoczęła samodzielną współpracę z 15 instytucjami z kraju i z zagranicy; w 1991 było ich już 26. Z czasem ich ilość uległa zmniejszeniu, głównie z powodu kłopotów finansowych naszych sąsiadów z byłej Czechosłowacji. Od 2000 do chwili obecnej Biblioteka prowadzi wymianę z 25 instytucjami, w tym z czterema zagranicznymi. Corocznie, w celu ukierunkowania polityki wymiany krajowej i zagranicznej lista partnerów jest uaktualniana.

Od kilkunastu lat Wydział Nauk o Ziemi, jako wydawca nieprofesjonalny, posiada numer ISSN i ISBN dla własnych publikacji. W związku z tym Biblioteka zajmuje się również przydzielaniem tychże numerów oraz rozsyłaniem egzemplarzy obowiązkowych do upoważnionych instytucji.

Specyfika Wydziału spowodowała, że nieomal od początku jego istnienia gromadzono materiały kartograficzne. Organizatorem i wieloletnim kierownikiem Składnicy Map był specjalista kartograf Andrzej Konias. Pod jego kierownictwem powstał ogromny zbiór, stanowiący solidny warsztat dla prac naukowych i dydaktyki.

Po odejściu z pracy na Wydziale dr. hab. Andrzeja Koniasa, Składnica Map przestała być samodzielną jednostką organizacyjną i weszła w skład Biblioteki WNoZ (2003).

Łączna liczba posiadanych przez nią pozycji kartograficznych wynosiła wówczas około 30000 map, ponad 500 atlasów, blisko 50 map ściennych i około 150 kompletów zdjęć lotniczych.

W zbiorach Składnicy Map znajdują się m.in. mapy topograficzne w różnych skalach i układach oraz seryjne mapy tematyczne, takie jak: geologiczne, geomorfologiczne, glebowe, hydrogeologiczne, hydrograficzne, roślinności, sozologiczne, surowcowe.

Na szczególną uwagę zasługują arkusze mapy topograficznej w skali 1:100000 i 1:25000 Wojskowego Instytutu Geograficznego wydane w okresie międzywojennym.

Ponieważ w chwili przyłączenia Składnicy Map zbiory jej były w większości nieopracowane, konieczne było jak najszybsze ich skatalogowanie. Odpowiedni moduł systemu PROLIB nie zapewniał podstawowego warunku – szybkości opracowania.

Dzięki współpracy z Instytutem Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego pracownicy Składnicy Map zapoznali się z programem BibMap. W efekcie w roku 2004 zakupiono licencjonowany program komputerowy BibMap autorstwa Pracowni Komputerowej Marek Szczech, umożliwiający szybkie opracowanie zbiorów kartograficznych. Początkowo autor sporządził ten program dla potrzeb ośrodków geodezyjnych i kartograficznych, jednak po niewielkich korektach dostosowano go do opracowania w bibliotekach. Wprawdzie program ten zainstalowany jest jedynie w dwóch bibliotekach (Biblioteka WNoZ UŚ oraz Biblioteka Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ – Zbiory Kartograficzne), ale dzięki dobrej współpracy z jego autorem, przewiduje się z czasem udostępnienie zasobów bazy danych BibMap w Internecie.

Od IV 2004 do XII 2007 do bazy wprowadzono – po selekcji – 15103 opisów map i atlasów. Pozostałe materiały będą sukcesywnie selekcjonowane i opracowywane.

Program BibMap to zintegrowany system komputerowy, działający z wykorzystaniem programów: OŚRODEK, EWMAPA autorstwa GEOBID Sp. z o.o. oraz mapy Polski, autorstwa KOMPAS Wyd. Kartograficzne, Szczecin.

EWMAPA jest programem grafiki komputerowej, umożliwiającym prowadzenie graficznej bazy danych. W systemie BibMap program ten współdziała z systemem OŚRODEK, będącym narzędziem do gromadzenia i prowadzenia zasobu kartograficznego. Pozwala to m.in. na ewidencjonowanie wpływających do zasobu dokumentów (arkuszy map) oraz rejestrację wypożyczeń i zwrotów. Program zawiera katalog, który jest pewnego rodzaju zbiorem danych każdej mapy. Katalog ten, systematycznie uzupełniany, prezentuje następujące informacje:

- rodzaj mapy (symbole cyfrowe: 1–9 dotyczą map topograficznych, natomiast symbole literowe: A–Z to przede wszystkim mapy tematyczne),
- godło mapy (informuje o układzie współrzędnych oraz skali mapy),
- nazwę mapy,
- nr ewidencyjny (np. H/521.3/2 gdzie: H to rodzaj mapy, 521.3 to godło mapy natomiast 2 to liczba egzemplarzy),
- dostępność (datę wypożyczenia oraz planowaną datę zwrotu).

Dane przechowywane w katalogu wyświetlane są na tle mapy Polski, na którą nałożono skorowidz map w skali 1:50000 w układzie „92”, umożliwiając tym samym uzyskanie informacji na temat dostępności materiałów dokładnie z interesującego nas obszaru.

Zbiory zgromadzone w Składnicy Map udostępniane są na miejscu – w Czytelni, i na zewnątrz. Poza Składnicę Map nie wypożycza się: atlasów, map wydanych przed 1945, map w postaci cyfrowej, map zakupionych tylko w jednym egzemplarzu.

Od X 2003 do 31 XII 2007 ze zbiorów Składnicy Map skorzystało ponad 6800 czytelników, z czego 1532 na miejscu w Czytelni (Tab. 1). W latach 2003–2004 udostępniono 6432, natomiast w latach 2005–2007 – 14662 pozycje (przy czym od 23 VIII do 10 XII 2007 Składnica Map ze względu na prowadzony remont była nieczynna).

W 2004 Składnica Map rozpoczęła obróbkę cyfrową map. W początkowym etapie, mając na celu głównie ochronę arkuszy przed zniszczeniem, digitalizacji poddano mapy z okresu międzywojennego. Tak przygotowane zbiory można przeglądać na stanowiskach komputerowych w obu Czytelniach Biblioteki, z wykorzystaniem m.in. programu MapInfo. W tym samym roku nawiązano również współpracę ze Zbiorami Kartograficznymi Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ w zakresie skanowania i wymiany zbiorów kartograficznych.

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi prowadzi opracowanie zbiorów w ramach różnego rodzaju katalogów i kartotek, tak w wersji tradycyjnej kartkowej jak i elektronicznej.

W latach 90-tych podjęto w Uniwersytecie pierwsze próby wprowadzenia modułu elektronicznego do opracowania zbiorów. Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi w 1991, jako jedna z trzech pierwszych, w celu katalogowania zbiorów zwartych zastosowała oprogramowanie pakietu Micro CDS/ISIS 2.3. W efekcie były wykorzystane trzy wersje tego programu. Całość, stworzonej w ten sposób bazy liczyła 3897 rekordów. Po podjęciu decyzji o przejściu na system PROLIB, zakończono jej tworzenie. Ze względów technicznych nie da się przenieść rekordów z bazy ISIS do systemu PROLIB, ale istnieje możliwość dostępu do katalogu ISIS-owego na jednym stanowisku komputerowym. Prowadzone są również sukcesywnie prace nad konwersją rekordów tej bazy do systemu PROLIB. W 1999 Biblioteka przeszła na opracowanie zbiorów w PROLIB-ie.

Od początku tworzenia bazy wprowadzono 3808 opisów bibliograficznych; obecnie liczba opracowanych i dostępnych przez OPAC egzemplarzy wynosi 10201. Od 2005 rozpoczęto także wprowadzanie opisów bibliograficznych do katalogu NUKAT. Do tej pory prowadzony jest również kartkowy katalog alfabetyczny i rzeczowy zbiorów zwartych, na bieżąco uzupełniany kartami drukowanymi z systemu PROLIB.

W 1976 założono tematyczną kartotekę zawartości czasopism. W kartotece umieszczane były artykuły z zakresu geografii i geologii zawarte w polskojęzycznych czasopismach, otrzymywanych przez Bibliotekę. Układ kartoteki oparty był na Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. W 2006 zakończono prace związane z jej opracowywaniem, ponieważ takie zadanie spełniają obecnie różnego rodzaju elektroniczne źródła informacji, do których czytelnicy mają na bieżąco dostęp ze stanowisk komputerowych zlokalizowanych w Czytelnii.

Od 1983 w Bibliotece trwają prace związane z opracowaniem dorobku naukowego pracowników Wydziału. Do 2000 istniała kartkowa Kartoteka Prac Pracowników w układzie alfabetycznym. Od 1997 Biblioteka włączyła się w prace nad komputerową bazą indeksującą dorobek naukowy pracow-

Fot. 2. Czytelnia Ogólna (fot. M. Plichta)

ników Uniwersytetu Śląskiego. Do końca 2007 wprowadzono do tej bazy 2573 rekordy (w tym 184 rekordy pracowników).

Ze względu na charakter Wydziału, z całości księgozbioru wydzielono publikacje dotyczące geografii i geologii Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Prace związane z organizacją zbiorów regionalnych rozpoczęto w 1985. W następnych latach utworzono oddzielny Katalog Zbiorów Regionalnych, w układzie alfabetycznym, który – w miarę przybywania księgozbioru – jest regularnie uzupełniany. Zbiory udostępniane są wyłącznie w Czytelni. Obecnie obejmują wydawnictwa zwarte, seryjne, czasopisma oraz mapy i atlasy.

Fot. 3. Czytelnia Ogólna (fot. M. Plichta)

Całość zgromadzonego księgozbioru udostępniana jest w ramach działalności poszczególnych agend Biblioteki. Korzystanie na miejscu zapewniają czytelnikom Czytelnie: Ogólna i Zbiorów Kartograficznych, natomiast udostępnianie na zewnątrz odbywa się poprzez Wypożyczalnię.

Z Czytelń, które są ogólnie dostępne korzystać mogą wszyscy zainteresowani, natomiast prawo korzystania z Wypożyczalni mają:

- pracownicy naukowci UŚ,
- pracownicy UŚ nie będący nauczycielami akademickimi,
- studenci I, II, III stopnia studiów,
- emerytowanym pracownikom UŚ oraz studentom studiów podyplomowych UŚ księgozbiór udostępniany jest na miejscu.

Przez lata systematycznie wzrastała liczba udostępnionych pozycji oraz liczba czytelników (Tab. 1). W latach 1975–1977 udostępniono na miejscu ponad 3300 pozycji (1174 czytelników), w latach 1990–1992 ponad 44500 (14815 czytelników) natomiast w latach 2005–2007 prawie 213800 (53341 czytelników). Liczba osób korzystających z Wypożyczalni jest uzależniona głównie od liczby przyjętych studentów. W latach 1975–1977 zapisano 716 czytelników (wypożyczono 2981 pozycji), w latach 1990–1992 – 1885 (18286 wypożyczeń) natomiast w latach 2005–2007 prawie 4000 czytelników (46026 wypożyczeń).

Tabela 1. Udostępnianie zbiorów w Bibliotece WNoZ (1975–2007)

Lata	Wypożyczalnia		Czytelnia	
	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń
1975–1977	716	2981	1174	3336
1978–1980	1081	5976	2512	10465
1981–1983	1111	7433	6037	24700
1984–1986	1466	12034	12118	25888
1987–1989	1564	15537	13075	35549
1990–1992	1885	18286	14815	44527
1993–1995	3324	28575	22830	81161
1996–1998	3995	50646	37232	166397
1999–2001	4278	79649	44833	217376
2002–2004	4697 (+ 1682 SM*)	91242 (+ 5427 SM)	43709 (+ 422 SM)	214530 (+ 1005 SM)
2005–2007	3999 (+ 3684 SM)	46026 (+ 12283 SM)	53341 (+ 1110 SM)	213780 (+ 2379 SM)

* Składnica Map (dane od 2003 r.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności biblioteki w latach 1975–2007.

Działalność informacyjna, dydaktyczna, naukowa

Działalność dydaktyczna Biblioteki WNoZ obejmuje głównie szkolenia studentów i pracowników Wydziału oraz praktyki zawodowe i międzysemestralne dla studentów bibliotekoznawstwa. Od 1977 Biblioteka współpracuje w tym zakresie z Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego. Na początku każdego roku akademickiego prowadzone są zajęcia dla studentów I roku geografii i geologii z przysposobienia bibliotecznego i informacyjnego. Przez cały rok natomiast trwają szkolenia specjalistyczne w zakresie wykorzystania elektronicznych źródeł informacji (bazy danych, czasopisma elektroniczne itp.), poszukiwań bibliograficznych, tworzenia bibliografii itp. Organizowane są one w miarę zapotrzebowania i na życzenie osób zainteresowanych.

Ponadto Biblioteka sprawowała opiekę nad pracami z zakresu bibliografii krasu i speleologii w ramach pracowni magisterskiej Zakładu Geomorfologii Krasu. Powstały wówczas pra-

ce dotyczące polskiej, włoskiej i francuskiej literatury krasowej. Wykorzystywano w tym celu również program Micro CDS/ISIS.

Pracownicy Biblioteki brali udział w różnego rodzaju konferencjach, warsztatach, szkoleniach, m.in.:

- konferencja „Granice, Obszary Przygraniczne, Euroregiony” (wygłoszony i opublikowany referat),
- cykliczne konferencje z zakresu obsługi i rozbudowy baz danych w systemie WinISIS (Klub Użytkowników Pakietu ISIS),
- liczne warsztaty szkoleniowe, m.in. „OpenAccess – nowy model komunikacji naukowej”, „Prawo autorskie w działalności bibliotek”,
- Szkoły Speleologiczne.

Bibliotekarze współpracują z Sekcją Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w zakresie wymiany informacji i uzupełniania wiedzy.

Biblioteka zajmuje się ponadto organizacją wystaw okolicznościowych. Zorganizowano m.in. wystawy:

- dorobku zmarłego prof. dr. hab. Józefa Szaflarskiego,
- dorobku Wydziału z okazji 47 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego,
- tematyczną związaną z inauguracją Międzynarodowego Roku Polarnego,
- z okazji jubileuszowej XXV Szkoły Speleologicznej, poświęcona zmarłemu twórcy Szkoły – prof. dr. hab. Marianowi Pulinie.

Na stałe w działalność Biblioteki wpisały się ekspozycje prezentujące nowe nabytki oraz publikacje naukowe pracowników Wydziału.

Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi przez cały okres swej działalności stanowiła istotny element w życiu Wydziału, stając się bogatym zapleczem dla jego rozwoju naukowego i dydaktycznego.

A b s t r a c t

The article describes 30-year-lasting period of the University of Silesia Earth Sciences Department Library. The analysis of all aspects of library activity was conducted with particular consideration of changes connected with i.e. attaching the Map Repository and opening of a new Main Reading Room.

Rola Biblioteki Niemieckiej w środowisku uczelnianym i lokalnym

W roku jubileuszu Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego minęło 14 lat od utworzenia w jej ramach Biblioteki Niemieckiej¹, jednostki będącej częścią światowego systemu tzw. *Czytelni Niemieckich* (*Deutsche Lesesäle*), zakładanych przez Instytut Goethego².

Początki Biblioteki Niemieckiej

Idea tworzenia *Czytelni Niemieckich* zrodziła się w Instytucie Goethego w 1992. Polityczne zmiany, jakie nastąpiły wcześniej w Europie Wschodniej i Azji dały możliwość powstawania nowych zagranicznych placówek Instytutu Goethego w tych częściach świata. Do 1995 powstało ich dziesięć w państwach postkomunistycznych Europy Środkowej, w tym dwie w Polsce w Warszawie i Krakowie³. Niewielka liczba placówek nie była jednak w stanie zaspokoić ogromnego zainteresowania lokalnych społeczności językiem niemieckim i informacją o niemieckiej kulturze, literaturze, gospodarce. Dlatego korzystając z doświadczeń British Council i Alliance Francaise, które już we wcześniejszych latach udostępniały swoje księgozbiory w bibliotekach uniwersyteckich na świecie, przygotowano w Instytucie Goethego Projekt *Czytelnie Niemieckie w Europie Środkowo-Wschodniej i na terenie Wspólnoty Niepodległych Państw*. Zgodnie z nim Czytelnie Niemieckie miały powstawać w drodze zawieranych przez Instytut

¹ Początkowo funkcjonowała nazwa „Czytelnia Niemiecka”, będąca tłumaczeniem wersji nadanej przez Instytut Goethego: „Deutscher Lesesaal”. W 2000 nazwę tę, jako nieodpowiadającą rzeczywistej działalności jednostki, zmieniono na: „Biblioteka Niemiecka”, a oficjalna nazwa przyjęła formę: Biblioteka Niemiecka BUŚ/Deutscher Lesesaal des Goethe-Instituts.

² Instytut Goethego powstał w 1951 jako Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności Publicznej z centralą w Monachium. Jego celem jest krzewienie języka niemieckiego i prezentacja dorobku kultury niemieckiej za granicą.

³ I. Augustynowska: *Czytelnie Niemieckie. Deutsche Lesesäle*. „Bibliotekarz” 2002, nr 4, s. 18–21.

Goethego umów dwustronnych. Projekt zakładał, że partnerem umowy zostanie ta biblioteka, zwana „biblioteką goszczącą” (Gastbibliothek), która wyrazi zgodę na przyjęcie w depozyt niemieckojęzycznego zasobu bibliotecznego, będzie go udostępniać szerokim kręgom społecznym i poprowadzi na swoim terenie działalność informacyjną nt. Republiki Federalnej Niemiec⁴. Biblioteka akceptująca te warunki zobowiąże się ponadto do zapewnienia odpowiedniego lokalu i zatrudnienia kompetentnego personelu, a strona niemiecka przekaże zbiory i sprzęt do ich udostępniania oraz będzie troszczyć się o stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych bibliotekarzy odpowiedzialnych za czytelnię.⁵ Zawarte porozumienie będzie ponadto zobowiązywać obydwie strony do zagwarantowania właściwych warunków funkcjonowania czytelni.

Do 2007, czyli w ciągu piętnastu lat trwania Projektu, Instytut Goethego utworzył w 24 państwach 57 Czytelni Niemieckich.⁶ W Polsce powstały cztery: w Szczecinie⁷, Poznaniu⁸, Wrocławiu⁹ i Katowicach.¹⁰ Wszystkie rozpoczynały swoją działalność w 1992–1994.

Katowice jako miejsce tworzenia Czytelni Niemieckiej spełniało wszelkie warunki dobrej lokalizacji oczekiwanej przez Instytut Goethego. Jako stolica wysoko uprzemysłowionego województwa i centrum akademickie Górnego Śląska, stanowiły znakomite środowisko do powstania ośrodka informacji o Niemczech. Instytut zdecydował się podjąć rozmowy z władzami Uniwersytetu Śląskiego, wiedząc, że umieszczenie czytelni w strukturze Biblioteki Uniwersyteckiej będzie najbardziej korzystnym rozwiązaniem. W środowisku osób studiujących i prowadzących działalność naukową istnieje bowiem ogromne zapotrzebowanie na nowości niemieckiego rynku wydawniczego i informację o Niemczech.

Wanda Dziadkiewicz, ówczesna dyrektor Biblioteki Głównej UŚ, w 1993 (VII) powierzyła pilotowanie przygotowań do podpisania umowy dwustronnej i zorganizowania czytelni niemieckiej Elżbiecie Grabarskiej. Dyrekcja, pragnąc aby powstająca czytelnia katowicka w peł-

⁴ A. Grees: *Deutsche Lesesäle in Polen*. „Nordost-Archiv” 1995, H. 1, s. 285–288.

⁵ E. Grabarska: *Integracja bibliotekarzy Czytelni Niemieckich*. <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47/grabarska.php>.

⁶ <http://www.goethe.de/ins/prj/les/deindex.htm>.

⁷ B. Sztark: *Der deutsche Lesesaal an der Bibliothek „Książnica Pomorska” In Szczecin/Stettin*. „Nordost-Archiv” 1995, H. 1, s. 289–291.

⁸ Z. Sikorska: *Czytelnia Niemiecka Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*. „Życie Uniwersyteckie” 1996, nr 4, s. 18.

⁹ I. Augustynowska: *Instytut Goethego również we Wrocławiu*. „Książka i Czytelnik” 1993, nr 1–2, s. 20–26; J. Ziśla: *Czytelnia Instytutu Goethego we Wrocławiu*. „Bibliotekarz” 1998, nr 7–8, s. 34–35.

¹⁰ A. Kwiecień, E. Grabarska: *Biblioteka dla wszystkich*. „Gazeta Uniwersytecka” 2002, nr 2, s. 18–19.

ni wykorzystwała doświadczenia już istniejących w Polsce tego typu placówek, zlecała wyjazdy studyjne do Poznania i Wrocławia, a także wielokrotne pobyty służbowe w Bibliotece Instytutu Goethego w Krakowie. Dzięki osobistemu zaangażowaniu W. Dziadkiewicz w tworzenie czytelnicy, udało się pozyskać niezbędne fundusze na zakup mebli oraz innych sprzętów niezbędnych do jej wyposażenia. Powołano ponadto zespół ds. opracowania zbiorów, który w ramach prac zleconych, miał skatalogować i opracować rzeczowo nadsyłany z Niemiec księgozbiór.

Jesienią 1993 rozpoczęto starania o pozyskanie odpowiedniego lokalu. Najbardziej naturalne i korzystne dla użytkownika byłoby umieszczenie czytelnicy w budynku, w którym znajdowała się Biblioteka Główna. Lokal przewidywany dla Biblioteki Niemieckiej powinien dysponować wszelkimi walorami, umożliwiającymi nowoczesne udostępnianie. Zakładano, iż w jednym pomieszczeniu czytelnicy będzie miał możliwość skorzystania na miejscu z wybranych przez siebie pozycji, obejrzenia filmu na kasecie wideo, posłuchania interesujących go nagrań, wypożyczenia materiałów na zewnątrz. Przede wszystkim jednak lokal miał być na tyle duży, aby pomieścić wszystkie czytelniane zbiory. Zgodnie z sugestiami Instytutu Goethego użytkownik powinien mieć zapewniony nieograniczony dostęp do kompletu zainwentaryzowanych pozycji.

Ostatecznie władze uczelni przydzieliły BN¹¹ pomieszczenie wielkości standardowej sali audytoryjnej w budynku Wydziału Nauk Społecznych przy ulicy Bankowej 11. Wyposażono ją w 30 regałów bibliotecznych, 9 stanowisk do pracy w czytelnicy, szafkę katalogową, a także zorganizowano stanowisko obsługi czytelnika i wydzielono miejsce do oglądania filmów na kasetach wideo oraz kserowania dokumentów.

Umowa między Rektorem Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Dyrektorem Instytutu Goethego w Monachium została podpisana w 1993 (X) i przedłużona w 1998 (XII) na czas nieokreślony¹². Przedłużenie to poprzedzone zostało kilkumiesięcznym negocjowaniem strony niemieckiej przede wszystkim treści zapisu dotyczącego wielkości pomieszczenia, jakie powinna zajmować BN. Doświadczenia pięciu lat działalności jednostki (dyżury, spotkania, prelekcje) pokazały, że pomieszczenie jest zbyt ciasne i mało funkcjonalne.

Kilka lat starań Instytutu Goethego u władz Uniwersytetu, o zwiększenie powierzchni Biblioteki Niemieckiej z zachowaniem świetnej lokalizacji w centrum Katowic nie przynosiło rezultatu. W 2004 (V) Rektor UŚ podjął decyzję o przydzieleniu placówce nowego pomieszcze-

¹¹ Skrót od: Biblioteka Niemiecka.

¹² *Porozumienie w sprawie zorganizowania Czytelnicy Niemieckiej (umowa użyczenia)*. Dokumentacja dostępna w Bibliotece Niemieckiej.

nia obok Biblioteki Uniwersyteckiej, w budynku przy ul. Bankowej 14. Przyznana powierzchnia została poddana kapitalnemu remontowi i w 2004 (IX) Biblioteka Niemiecka mogła przyjąć swoich czytelników w nowym i atrakcyjnym miejscu.

Zgodnie z podpisaną Umową, w 1994 (II) do Biblioteki Głównej dotarł transport z Niemiec z książkami i kasetami. Ponad sto kartonów, zawierających prawie 3700 jednostek inwentarzowych, umieszczono w pomieszczeniach magazynowych BG. Niezwłocznie przystąpiono do ich inwentaryzacji i opracowania tak, aby jeszcze w tym samym roku móc dokonać otwarcia Czytelni. Zbiory, zgodnie z zapisem Umowy pozostawały własnością strony niemieckiej, dlatego założono dla nich oddzielną księgę inwentarzową. Pięciosobowy zespół podjął opracowanie księgozbioru.

Instytut Goethego każdorazowo pozostawiał do decyzji biblioteki goszczącej sposób opracowywania przekazywanych materiałów. W związku z taką swobodą wyboru, BG UŚ chętnie skorzystała z pomocy, zadeklarowanej przez Bibliotekę Instytutu Goethego w Krakowie¹³. Pomoc ta polegała na drukowaniu kart katalogowych, z opisami katalogowymi książek, dostępnych w kolekcjach obu niemieckich bibliotek – krakowskiej i powstającej katowickiej. Tą drogą otrzymano karty do połowy zbiorów. Przekazane karty katalogowe, po niezbędnej korekcie, stały się załącznikiem katalogów alfabetycznego i rzeczowego. Przyjęcie pomocy strony niemieckiej było jednoznaczne z decyzją, że materiały w Bibliotece Niemieckiej będą i w przyszłości opracowywane zgodnie ze standardami, przyjętymi w bibliotekach Instytutów Goethego na świecie. Sposób inwentaryzowania zbiorów, ich katalogowanie oraz klasyfikowanie w uproszczonym systemie dziesiętnym, a także techniczne przysposobienie materiałów do udostępniania miały odtąd przebiegać zgodnie z normą Instytutu Goethego.

Po kilku miesiącach intensywnych prac zespołu, uzgodniono termin otwarcia Czytelni Niemieckiej. Uroczystość odbyła się w pomieszczeniach Czytelni, w 1994 (25 XI)¹⁴. Uczestniczyły w niej władze rektorskie, dziekańskie i administracyjne Uniwersytetu, przedstawiciele władz województwa i miasta Katowice, delegacje Instytutu Goethego w Monachium i Krakowie, konsul z Konsulatu Generalnego RFN we Wrocławiu, a także środowisko bibliotekarskie i lokalne media.

¹³ Zgodnie ze strukturą Instytutu Goethego, Biblioteka Niemiecka w Katowicach podlega merytorycznie Instytutowi Goethego w Krakowie.

¹⁴ Zaproszenie na otwarcie Czytelni Niemieckiej w Katowicach. Materiał dostępny w Bibliotece Niemieckiej BUŚ.

Ważną decyzją Dyrektor Dziadkiewicz było przydzielenie w 1995 (I) do Czytelni Niemieckiej Anny Kwiecień. Pojawienie się drugiego pracownika znacznie usprawniło funkcjonowanie BN.

Zbiory i działalność

Pierwszy transport materiałów w 1994 oraz prenumerata 30 tytułów czasopism stanowiły tzw. podstawowe wyposażenie Czytelni Niemieckiej¹⁵. Transport ten zawierał ponad 3000 książek, w tym ok. 700 woluminów księgozbioru podręcznego, 300 wideokaset z filmami fabularnymi i dokumentalnymi, 250 kaset magnetofonowych z muzyką, literaturą i materiałami do nauki języka niemieckiego. W latach następnych księgozbiór Biblioteki systematycznie się powiększał oraz wzbogacał o nowe media. W 1998 wprowadzono do inwentarza pierwsze płyty kompaktowe i bazy CD-ROM, a 2003 był początkiem otrzymywania filmów na płytach DVD. W 2007 zbiory osiągnęły wielkość prawie 7400 egzemplarzy.

Księgozbiór Biblioteki Niemieckiej, zgodnie z podpisaną Umową ma dostarczać społeczeństwu regionu, a ze względu na lokalizację w bibliotece uniwersyteckiej, przede wszystkim środowisku akademickiemu, niezbędnych i poszukiwanych informacji na temat współczesnej kultury, społeczeństwa, polityki, gospodarki, prawa i historii Niemiec. Jego zakres tematyczny od początku obejmował całą klasyfikację dziesiętną. Klasyfikując księgozbiór wg UKD¹⁶, dokumenty przyporządkowano do następujących działów:

- 0 Dział ogólny
- 1 Filozofia. Psychologia
- 2 Religia. Teologia
- 3 Nauki socjologiczne. Statystyka. Polityka
- 4 Język
- 5 Matematyka. Nauki przyrodnicze
- 6 Nauki stosowane
- 7 Sztuka. Muzyka. Film. Teatr
- 8 Literatura piękna
- 9 Geografia. Biografie. Historia
- J Literatura dziecięca i młodzieżowa

¹⁵ Dokumentacja przesłana przez Instytut Goethego w 1996 (VI). Materiał dostępny w Bibliotece Niemieckiej.

¹⁶ Uproszczona wersja UKD, opracowana w Instytucie Goethego, dostępna w BN.

Najliczniej reprezentowany jest dział: Niemiecka literatura piękna. Zawiera on dzieła literackie autorów niemieckich i niemieckojęzycznych, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości pisarskiej XX i XXI wieku. Wymóg „współczesności”, jaki Instytut Goethego przyjął kreując wizerunek czytelnicy niemieckiej, spowodował brak w 1994, poszukiwanych, głównie przez studentów germanistyki, dzieł klasyków niemieckich, Goethego i Schillera. Od początku do najczęściej wypożyczanych utworów należały pozycje obowiązkowych lektur autorstwa Franza Kafki, Thomasa Manna, Friedricha Dürrenmatta, a także literackich noblistów: Heinricha Bölla, Güntera Grassa i Elfriede Jelinek. Znaczącą pozycję w zbiorach stanowi aktualizowane na bieżąco wydawnictwo luźnokartkowe *Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur* często wykorzystywane jako niezbędne źródło informacji o współczesnych pisarzach niemieckiego obszaru językowego przez studentów i uczniów.

Od 2003 Biblioteka Niemiecka włączona jest do akcji czytelniczej, propagowanej przez Instytut Goethego, *Książki, o których się mówi*¹⁷, która ma ułatwić czytelnikowi orientację w najnowszej niemieckojęzycznej produkcji wydawniczej. Po wskazane pozycje sięga większość osób odwiedzających Bibliotekę. Dużą popularnością cieszą się też tzw. książki mówione, czyli literatura piękna na płytach kompaktowych. Dzięki wyposażeniu Biblioteki w sprzęt odtwarzający (ze słuchawkami) można na miejscu nie tylko posłuchać wielu dzieł literackich, ale też obejrzeć ich ekranizacje na kasetach wideo i płytach DVD. Popularny utwór Maxa Frischa *Homo Faber* jest przykładem tytułu, dostępnego na wszystkich nośnikach gromadzonych w Bibliotece Niemieckiej, a baza CD-ROM oprócz treści książki dodatkowo zawiera informację biograficzną, fragmenty filmu, recenzje.

W dziale: Filozofia. Psychologia ogromne zainteresowanie wśród pracowników naukowych, doktorantów i studentów budzą dzieła współczesnych niemieckich filozofów takich, jak: Jürgen Habermas, Ernst Bloch, czy Karl Jaspers. Wykorzystaniu tych zbiorów sprzyjała dodatkowo poprzednia lokalizacja BN w budynku Wydziału Nauk Społecznych. W 2002 Instytut Goethego sfinansował bardzo cenne wielotomowe wydawnictwo, niedostępne wtedy w innych bibliotekach wyższych śląskich uczelni – *Historisches Wörterbuch der Philosophie*.

Czytelnikom, poszukującym opracowań dotyczących młodzieży niemieckiej, ruchów feministycznych, mniejszości narodowych, czy polityki zagranicznej Niemiec pracownicy BN po-

¹⁷ *Bücher, über die man spricht*. Instytut Goethego wydaje 2 razy w roku broszurę, zawierającą recenzje polecanych nowości niemieckiego rynku wydawniczego z zakresu beletrystyki i literatury specjalistycznej. Wybrane książki, zakupione do zbiorów BN, uzyskują specjalną dodatkową naklejkę, ułatwiającą odszukanie ich na regale.

lecają pozycje zgromadzone w dziale trzecim UKD. Tu również znajduje się duży wybór książek o zwyczajach i obyczajach niemieckich, uzupełnionych nagraniami na kasetach wideo, po które sięgają głównie studenci kolegów językowych.

Dział językowy w Bibliotece od początku budził ogromne zainteresowanie. Słowniki językowe, leksykony (również bazy CD-ROM), pozycje z metodyki nauczania języka niemieckiego, opracowania językoznawcze, materiały dla nauczycieli i do nauki własnej, a także kilka tytułów czasopism, m.in. *Fremdsprache Deutsch*, cieszą się niesłabnącym powodzeniem. Mimo zgłaszanych oczekiwań ze strony potencjalnych użytkowników, nie zdecydowano się na rozbudowanie tego działu w jego części podręcznikowej, obawiając się, że Biblioteka Niemiecka zostanie zdominowana przez czytelników, rozpoczynających dopiero naukę języka niemieckiego.

Wielką atrakcją dla użytkowników (także tych spoza środowiska akademickiego) są działy obejmujące geografię, sztukę i historię. Książki, albumy, atlasy, kasety wideo i płyty DVD (blisko 600 tytułów) dotyczą Niemiec, krajów niemieckojęzycznych i Śląska. Oryginalnym elementem zbiorów są nagrania muzyczne na płytach kompaktowych (ok. 250 sztuk), obejmujące różnorodne gatunki muzyki niemieckiej, od baroku do współczesności i od muzyki poważnej do hip-hopu.

Biblioteka oferuje zbiory często niedostępne w innych niemieckojęzycznych kolekcjach na terenie Śląska. Bogactwo i różnorodność posiadanych materiałów, od początku istnienia Biblioteki przyciąga uwagę użytkowników. Zamówienia na nowości wydawnicze są sporządzane przez pracowników BN, kierujących się zainteresowaniami i propozycjami swoich czytelników¹⁸, oraz własną koncepcją profilu zbiorów. Zawsze uwzględniana jest przy tym sugestia Instytutu Goethego, aby były to pozycje w języku niemieckim i Niemiec dotyczące.

Inną formą edukacji i promocji kultury niemieckiej w środowisku Uniwersytetu i miasta były wystawy tematyczne, organizowane przez pracowników BN na terenie Biblioteki Uniwersyteckiej, z wykorzystaniem materiałów własnych i dostarczonych przez Instytut Goethego:

- Miasta Niemiec – prezentacja 6 wielkich miast niemieckich,
- Brahms, Mendelssohn, Schubert – wielcy twórcy muzyki (organizowana wspólnie z Czytelniami Niemieckimi w Szczecinie i Poznaniu),
- 100-lecie urodzin Bertolda Brechta,
- Expo 2000,
- Mundial 2006 w Niemczech.

¹⁸ Czytelnicy wpisują swoje propozycje do *Książki życzeń* wystawionej w BN.

Wystawy te spowodowały większe zainteresowanie działalnością Biblioteki Niemieckiej – np. zanotowano więcej wypożyczeń utworów B. Brechta, a wielu czytelników po raz pierwszy zwróciło uwagę na zbiory muzyczne w zasobach Biblioteki.

Możliwość wypożyczania na zewnątrz czasopism, kaset wideo, płyt kompaktowych i baz CD-ROM stanowi ogromną zachętę do regularnego korzystania z zasobów Biblioteki.

Ze zbiorów ma prawo skorzystać każdy zainteresowany, niezależnie od wieku, miejsca zamieszkania, wykształcenia – o tym mówi *Regulamin udostępniania zbiorów w Bibliotece Niemieckiej BUŚ*¹⁹. Jednak lokalizacja BN przy Bibliotece Uniwersyteckiej powoduje, że studenci i pracownicy Uniwersytetu Śląskiego stanowią większość czytelników BN. Analiza statystyczna aktywnych użytkowników, przeprowadzona w 2007 wykazała, że tworzą oni prawie 60% wszystkich czytelników. Pozostałe 40%, to studenci i nauczyciele akademicki innych uczelni, nauczyciele języka niemieckiego, osoby pracujące, emeryci i młodzież ucząca się. Wielu uczniów szkół średnich zostaje stałymi czytelnikami dzięki lekcjom bibliotecznym, regularnie odbywającym się w Czytelnii. Biblioteka Niemiecka pełniąc swoją służebną rolę w środowisku stanowi duże wsparcie dla germanistów, studentów germanistyki i licznych na naszym terenie kolegów językowych²⁰.

Przez wiele lat BN korzystała aktywnie z otrzymywanych w prenumeracie baz CD-ROM, zawierających informacje o:

- nowościach niemieckiego rynku wydawniczego (VLB),
- wprowadzonych zmianach w ustawodawstwie niemieckim (*Schönfelder plus*),
- osobach z życia publicznego Niemiec (*Munzinger Archiv*),
- zawartości roczników *Der Spiegel*.

W latach 2005–2006 Biblioteka posiadała dostęp on-line do komercyjnej bazy pełnotekstowej Lexis-Nexis jako jedna z nielicznych czytelni niemieckich w świecie. Baza umożliwiała przeszukiwanie najbardziej poczytnych niemieckojęzycznych czasopism społeczno-polityczno-gospodarczych. Posiadanie dostępu do najnowszych baz elektronicznych – dzięki udostępnieniu czytelnikom dwóch stanowisk komputerowych połączonych z Internetem – było bardzo doceniane przez użytkowników BN, którzy podkreślali wpływ tej szybkiej i bogatej informacji na ich działalność naukową i studia.

¹⁹ Dokument podpisany w 2007 (1 X), dostępny w BN.

²⁰ Użytkownikami BN są studenci kolegów językowych m.in. w Katowicach, Zabrze, Jastrzębiu-Zdroju, Gliwicach, Sosnowcu, Bielsku-Białej.

Zasoby Biblioteki Niemieckiej od 2004 są wprowadzane do systemu PROLIB, a od 2006 do bazy NUKAT. Zaistnienie zbiorów BN w Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym przyniosło już wiele wypożyczeń międzybibliotecznych. Wskazuje to na posiadanie przez BN oryginalnych i rzadko występujących w polskich bibliotekach pozycji, co niewątpliwie podnosi również rangę zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Biblioteka to miejsce spotkania nie tylko z różnorodnymi zbiorami, ale i z drugim człowiekiem. Pracownicy Biblioteki Niemieckiej z myślą o czytelniku gromadzą, opracowują i wyszukują informacje. Przygotowując książki do udostępniania, zaopatrują je w kolorowe naklejki z sygnaturą, by ułatwić orientację w zbiorach. Wolny dostęp do zgromadzonych materiałów i możliwość zrobienia odbitek kserograficznych na miejscu, pozwala czytelnikowi w pełni skoncentrować się na poszukiwaniach literaturowych. Otwarta, życzliwa i profesjonalna obsługa sprawia, że w Bibliotece Niemieckiej powiększa się grono stałych czytelników z różnych środowisk.

Biblioteka Niemiecka stała się w ciągu 14 lat swojego istnienia ważnym i aktywnym uczestnikiem życia naukowego i kulturalnego Uniwersytetu Śląskiego. Jej integrująca rola, promująca kulturę i język niemiecki jest widoczna w wielu środowiskach Katowic i Śląska.

Skrócona informacja o działalności Biblioteki Niemieckiej BUŚ znajduje się na stronie internetowej <http://www.bg.us.edu.pl/>.

Abstract

The article presents German Library created from the initiative of Goethe Institute in the University of Silesia Library. It describes the variety of collected resources and their using by people from the academic and local environment. It shows the crucial role that the library has played in promoting German culture in the Silesian region for 14 years.

Krystyna Grudzień

Welcome to... czyli Witamy w Bibliotece Brytyjskiej Uniwersytetu Śląskiego!

Pod takim tytułem ukazał się w „Gazecie Uniwersyteckiej”¹ skromny artykuł, notka raczej, o naszej bibliotece, która funkcjonowała dopiero trzeci rok. I chociaż zależało nam na zwiększeniu liczby czytelników, to zarazem nie moglibyśmy sprostać ich oczekiwaniom, ponieważ w tego typu bibliotece obowiązywała niepisana zasada, że większość tytułów posiadamy tylko w jednym egzemplarzu.

Biblioteka Brytyjska UŚ podobnie jak pozostałe siedem funkcjonujących w całym kraju powstała dzięki porozumieniom zawartym między British Council, a poszczególnymi uniwersytetami w Polsce. Prowadzenie biblioteki i szeroki do niej dostęp dla ludności kraju, w którym znajduje się placówka British Council jest jednym z kluczowych zadań tej organizacji.

British Council to organizacja powołana do podtrzymywania związków Wielkiej Brytanii z innymi krajami. Powstała w 1934 i dzisiaj ma przedstawicielstwa w 233 miastach 109 krajów całego świata, z którymi współpracuje w dziedzinie kultury i nauki. British Council jest instytucją niezależną i apolityczną, chociaż w dużej mierze finansowaną przez rząd brytyjski.

Już w 1938 British Council rozpoczęła działalność w Warszawie i niemal natychmiast po zakończeniu II wojny światowej została ona wznowiona. Na zasadzie wzajemności otwarto w Londynie Instytut Kultury Polskiej.

Warszawska biblioteka przez wiele lat była jedyną w naszym kraju i cieszyła się dużą popularnością, dlatego w latach 1960–1990 zakładano biblioteki w kolejnych ośrodkach uniwersyteckich.

Propozycja British Council, aby taką placówkę utworzyć w Katowicach spotkała się z dużą przychylnością władz uniwersyteckich i dyrekcji ówczesnej Biblioteki Głównej, ponieważ

¹ M. Buk: *Welcome to...* „Gazeta Uniwersytecka” 1994, nr 18, s. 11.

potraktowano to jako szansę na większy dostęp środowiska uniwersyteckiego do literatury i czasopism w języku angielskim. Wypada przypomnieć, że początek lat 90-tych to ciągle był okres bardzo ograniczonych możliwości zakupu literatury zachodniej.

Podpisanie pierwszej „Umowy o współpracy między British Council a Uniwersytetem Śląskim w Katowicach” odbyło się podczas uroczystej inauguracji roku akademickiego 1991/1992; aktu tego dokonali – JM Rektor profesor Maksymilian Pazdan i ówczesny dyrektor British Council Poland Charles M. Chadwick. Była to i jest umowa odnawialna; w następnych latach kolejni rektorzy w uzgodnieniu z dyrekcją Biblioteki UŚ wyrażali zgodę na przedłużanie jej ważności.

Od początku Biblioteka i Czytelnia Brytyjska UŚ znajdowała się w strukturze organizacyjnej BUŚ, która godziła się na ponoszenie ciężaru prowadzenia i utrzymywania biblioteki specjalistycznej, przeznaczonej przede wszystkim dla swojego środowiska akademickiego, ale dostępnej również dla mieszkańców regionu. Pierwszymi czytelnikami byli oczywiście studenci i pracownicy naszej uczelni, ale stopniowo krąg ten rozszerzał się dzięki uniwersalności zbiorów.

U progu działalności księgozbiór liczył ok. 1500 woluminów i 42 tytuły dzienników i czasopism o różnej tematyce i częstotliwości, ale zmieniający się rynek wydawniczy, coraz większy wybór tłumaczeń na język polski, a także obserwacje jakiego typu literatury najbardziej potrzebują użytkownicy spowodowały, że od kilku już lat księgozbiór utrzymuje się w granicach 9 tys. woluminów, a tradycyjne czasopisma wypierane są przez bazy elektroniczne² oraz Internet. Księgozbiór jest powiększany głównie w zakresie językoznawstwa i metodyki nauczania języka angielskiego, szeroko pojętej klasyki brytyjskiej łącznie z opracowaniami na jej temat oraz „fiction” – czyli współczesnej powieści brytyjskiej. Ogromną popularnością cieszą się tzw. simplified version – czyli książeczki wspomagające naukę języka na różnych poziomach zaawansowania; mieliśmy też i nadal mamy dużo kaset z nagraniami literackimi, czytаныmi przez wybitnych aktorów brytyjskich.

Zbiory kupowane i dostarczane przez British Council systematycznie się powiększały, a katalogi były też ciekawe i oryginalne, bo od początku dostawaliśmy z Londynu mikrofiszę z naszym księgozbiorem uporządkowanym alfabetycznie i rzeczowo, a czytelniki do nich budziły zaciekawienie czytelników.

Wprawdzie pierwszego PC-ta też dostaliśmy wcześniej, ale na program do zautomatyzowanego katalogowania, rejestracji czytelników i wypożyczeń musieliśmy poczekać jeszcze kil-

² Pełny wykaz baz znajduje się na naszej stronie: www.bg.us.edu.pl/bcl.

ka lat. Pełną automatyzację dał nam dopiero program Softlink ALICE, który po uprzednim przetestowaniu na świecie i w Warszawie można było wprowadzić u nas od stycznia 2005.

Komputery, w które British Council regularnie nas wyposażał od połowy lat 90-tych służyły jako edytor tekstów, jako łączność z Internetem, a dla czytelników głównie jako czytniki baz na CD-ROM-ach z informacjami o kursach językowych i możliwościach edukacji w Wielkiej Brytanii.

Należy podkreślić, że już wtedy dzięki bazie pn. BOOKFIND mogliśmy przygotowywać dla studentów szczegółowe zestawienia bibliograficzne na określony temat, a potem pośredniczyliśmy w wypożyczeniach międzybibliotecznych w kraju i w Wielkiej Brytanii. Obecnie nasi czytelnicy mają jeszcze lepszy, bo samodzielny dostęp do prenumerowanych przez British Council elektronicznych baz danych.

Charakter zbiorów i ich dostępność spowodowały zapewne, że przez minione szesnaście lat z biblioteki skorzystało prawie 21 tys. czytelników, którzy wypożyczyli łącznie ok. 302 tys. woluminów, druków zwartych oraz blisko 140 tys. kaset, płyt CD i filmów na DVD.

Dane statystyczne pokazują, że ok. 50% czytelników odnawia swoje członkostwo.

Wypełniając funkcje dydaktyczne przywiązujemy dużą wagę do szkolenia młodych ludzi, z których wyrastają dorośli czytelnicy, w większości studenci UŚ, zwłaszcza filologii angielskiej. Zapoznavanie z biblioteką odbywa się poprzez tzw. lekcję biblioteczną połączoną z projekcją filmu dokumentalnego; przeprowadziliśmy ok. 160 takich lekcji dla ponad 3,5 tys. uczniów szkół ponadpodstawowych całego regionu.

Wystawy – to kolejny sposób promowania kultury brytyjskiej; udostępnialiśmy je zarówno u siebie jak i na zewnątrz, były to zestawy różnego rodzaju pięknych, niejednokrotnie artystycznych plakatów, były też wspaniałe kolekcje książek zwłaszcza w ramach wieloletnich programów literackich British Council takich jak „Faces and Places” lub „Imagine This”. Niektórym, eksponowanym u nas w bibliotece towarzyszyły wykłady, które przybliżały temat zwiedzającym. Współpracowaliśmy też z wieloma instytucjami, które gościły u siebie nasze wystawy plakatowe, np. Centrum Promocji Kultury Zagranicznej Politechniki Śląskiej, Muzeum Miejskie w Sosnowcu (Pałac Schoena).

Największą i mającą prawdziwe znaczenie historyczne i zapisaną w annałach miejskich była wystawa „Orzeł i Lew”, którą zaprezentowano w Górnośląskim Centrum Kultury (XII 1996). Po raz pierwszy wystawa ta została pokazana na Zamku Królewskim w Warszawie (III 1996), a uroczystego jej otwarcia dokonała królowa Elżbieta II podczas jedynej oficjalnej wizyty w naszym kraju. Wystawa ilustrowała 900-letnie związki historyczne, kulturalne, społeczne i partnerskie pomiędzy odległymi geograficznie, a jednak bliskimi sobie krajami: Polską i Wielką Brytanią. Była to wystawa objazdowa, więc eksponowano ją również w Katowicach, a jej otwarcia dokonał znany historyk brytyjski, znawca spraw polskich – profesor Norman Davies. Udało się także zorganizować spotkanie z Profesorem z okazji świeżo wydanej „Europe – a History”. W uroczystym otwarciu wystawy i w spotkaniu z Normanem Daviesem wzięły udział władze uniwersyteckie oraz bardzo liczna grupa studentów naszej uczelni. Akcję promocyjną prowadziliśmy przy wydatnej pomocy agend uniwersyteckich, dzięki czemu informacja o wystawie dotarła do szerokich kręgów społeczności akademickiej, co zaowocowało dużą liczbą zwiedzających.

Wracając do wizyty Jej Królewskiej Mości muszę zaznaczyć, że miałam zaszczyt uczestniczyć w spotkaniu z królową Elżbietą II i zapamiętam m.in. zdumienie i autentyczny podziw Królowej, kiedy przedstawiono Jej statystykę dotyczącą pozytywnych wyników egzaminów językowych w Polsce: Polacy znaleźli się w statystykach powyżej średniej światowej. Wyniki te zawdzięczamy realizacji kolejnego zadania jakie wypełnia British Council: „oferowanie w całej Polsce szerokiego zakresu brytyjskich egzaminów językowych i profesjonalnych, łącznie z uznawanymi na całym świecie egzaminami Cambridge ESOL z języka angielskiego jako języka obcego”³. W naszej bibliotece można się było dowiedzieć wszystkiego na temat „Cambridge Exams”, udostępnialiśmy też testy przygotowujące do nich; wśród posiadaczy certyfikatów językowych jest bardzo wielu pracowników Uniwersytetu Śląskiego.

W pracy stosujemy różne techniki informacyjne, ale kontakt osobisty z czytelnikiem uważamy za najważniejszy, dlatego oprócz wykładów tematycznie związanych z wystawami organizowane były spotkania autorskie. Gościliśmy więc różnych przedstawicieli kultury brytyjskiej, np. świetnego językoznawcę Philipa Prowse, poetę Edwina Morgana, który recytował swoje wiersze, prozaika Niall’a Griffiths’a, który swoją twórczość tak określił: „zarówno krawciarze jak i ludzie z tatuażem na twarzy przychodzą posłuchać moich czytanek” oraz pisarkę o serbskich korzeniach – Vesnę Goldsworthy.

³ Informacja nt. zadań British Council znajduje się na: <http://www.britishcouncil.org/pl/poland-who-we-are.htm>.

Szesnaście lat działalności Biblioteki Brytyjskiej UŚ wydaje się być krótkim okresem, ale przez czytelników jak i przez nas bardzo dobrze wykorzystanym i nasyconym wydarzeniami. Ponawiam więc zaproszenie ...*welcome to our library!*

Abstract

The article contains a short description of the British Council activity, Library existence accompanying circumstances, the collection of the library and its availability, characteristic methods and forms of work, accompanying events: exhibitions, lectures and meetings with authors.

*Marta Kunicka
Magdalena Gapińska*

Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji UŚ – wczoraj, dziś i jutro

W 2008 przypada czterdziesta rocznica powołania do życia Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego. Jubileusz ten skłania do refleksji na temat współczesnego znaczenia biblioteki w systemie uczelni wyższej.

Nasza Biblioteka, jako integralna część Uczelni, współtworzy wizerunek społeczności naukowej, staje się obowiązkowym „przystankiem” wszystkich odbywających się uroczystości, zjazdów, konferencji i innych imprez. Sprzyja to zacieśnianiu więzi środowisk zarówno naukowych jak i zawodowych. Każda uczelnia, a w niej biblioteka, w swoim środowisku boryka się z różnymi problemami, zadaniami i wyzwaniem. W zależności od bardzo wielu czynników (m.in. finansowych, organizacyjnych, strukturalnych, społecznych) są one odmiennie realizowane w różnych uczelniach. W rozwiązywaniu kwestii najbardziej problematycznych, najtrudniejszych najcenniejszymi uwagami były pomysły praktyków, zajmujących się tymi samymi problemami z innych ośrodków naukowych. Zaowocowało to, m.in. ścisłą współpracą pomiędzy bibliotekami wydziałów prawniczych w całym kraju. Taki rodzaj kooperacji pozwala na pełniejsze wykorzystanie potencjału bibliotek przede wszystkim w skali społeczności Wydziału czy Uczelni a następnie w skali krajowej.

Powstanie biblioteki wydziałowej łączy się z utworzeniem Uniwersytetu Śląskiego a w jego ramach Wydziału Prawa (8 VI 1968)¹. Jeszcze w latach istnienia punktu konsultacyjnego (1964–1968) dla studiów zaocznych i Filii Wydziału Prawa i Administracji UJ zaczęto gromadzić księ-

¹ A. Lityński: *Początki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. „Gazeta Uniwersytecka” 2004 nr 6, s. 9; *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1968 r. w sprawie utworzenia Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* (Dz.U. 68.18.11).

gozbiór. Spore zasługi na tym polu położył dr Tadeusz Huczyński. Była ona samodzielną biblioteką wydziałową, działającą w ramach sieci uczelnianej. Pierwszym kierownikiem Biblioteki Wydziału Prawa została Janina Woźnicka (1968); cztery lata później funkcję przejęła Danuta Polczyk (obecnie Gburska), która pełni ją do dzisiaj.

Podstawę zasobu Biblioteki stanowiły liczące po ok. 5 tys. woluminów zbiory Filii UJ i depozyt Biblioteki Śląskiej w Katowicach². Dzięki staraniom pracowników pozyskano biblioteki profesorów prawa, m.in. Romana Longchamps de Berier, Ludwika Ehrlicha, Stefana Rozmaryna, Jerzego Sawickiego, Karola Koranyi'ego, Kazimierza Przybyłowskiego, Mieczysława Sośniaka, Manfreda Lachs'a³. Na apel Ministra Sprawiedliwości w 1968 sądy, prokuratura, biura notarialne z całej Polski nadsyłały książki i czasopisma „historyczne”. Księgozbiór Biblioteki stale był pomnażany i wzbogacany o nowe nabytki. Zakupy konsultowano z pracownikami Wydziału, co zaowocowało dobranym profilem zgromadzonych zbiorów – taki model współpracy sprawdza się do dzisiaj.

Biblioteka kilkakrotnie zmieniała siedzibę, co związane było z problemami lokalowymi Wydziału i szybko rosnącym zasobem bibliotecznym. Ostatnia przeprowadzka miała miejsce w 2003. Biblioteka otrzymała nowoczesne pomieszczenia i odpowiednie wyposażenie. Do dyspozycji czytelników oddano wypożyczalnię oraz dużą czytelną mieszczącą 60 miejsc do pracy indywidualnej z materiałami na nośnikach tradycyjnych i 45 stanowisk komputerowych z pełnym podłączeniem do sieci uniwersyteckiej i Internetu. Wsparcia finansowego w realizacji tego projektu udzieliła Bibliotece Fundacja Wydziału Prawa i Administracji *Facultis Iuridica*, która przeznacza także środki materialne na zabezpieczenie bieżących zakupów materiałów dydaktycznych.

Fot. 1. Czytelnia komputerowa Biblioteki WPiA

² Wyrósł z dobrego drzewa... *Uniwersytet Śląski 1968–1998: fakty, dokumenty, relacje*. Katowice 1998, s. 19; A. Lityński: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Z dziejów prawa*. Cz. 2. Pod red. A. Lityńskiego. Katowice 1999, s. 191–192.

³ M. Staszków: *Wydział Prawa i Administracji*. W: *10 lat Uniwersytetu Śląskiego 1968–1978*. Katowice 1979, s. 161.

Fot. 2. Czytelnia tradycyjna Biblioteki WPiA

Księgozbiór Biblioteki stanowią głównie książki i wydawnictwa ciągle z zakresu prawa i nauk pokrewnych (ponad 150 tys. woluminów). Informacje o zawartości księgozbioru zawierają katalogi: alfabetyczny i rzeczowy. Od 1999, w ramach sieci BUŚ, opracowujemy również katalog komputerowy OPAC.

Obecnie prenumerata obejmuje ok. 300 tytułów czasopism drukowanych (polskich i zagranicznych). Blisko jedna czwarta tego zbioru to czasopisma obcojęzyczne, większość prenumerowana od wielu lat. Poza bogatą ekspozycją współczesnego rynku wydawni-

czego posiadamy w zbiorach pozycje archiwalne, np. „Głos Sądownictwa”, „Zbiory Orzeczeń Sądu Najwyższego”, „Orzecznictwo Sądów Polskich” czy „Proces Cywilny”, „Dzienniki Rządu Krajowego” i „Dzienniki Praw” z XIX wieku.

Zbiór jest pozyskiwany głównie poprzez prenumeratę i bieżące zakupy oraz przekazywane Bibliotece dary⁴ – niektóre niedostępne w sprzedaży.

W kształceniu akademickim, ze względu na potrzeby odbiorców, coraz większego znaczenia nabiera komunikacja elektroniczna⁵. Taka forma komunikacji staje się standardem na rynku usług informacyjnych. Nowe oczekiwania względem bibliotek wymuszają dostosowanie oferowanych usług do potrzeb czytelniczych. Komunikacja elektroniczna sprawdza się lepiej w przekazywaniu informacji bezpośrednich, stosunkowo krótkich, aktualnych (szczegółne znaczenie ma to w dziedzinie prawa), natomiast przekazy dłuższe są charakterystyczne dla źródeł drukowanych, a więc komunikacji piśmienniczej. Dla nauki oraz dla kształcenia obie formy komunikowania są nieodzowne i uzupełniają się, a biblioteki stały się instytucjami hybrydowymi⁶, starając się sprostać wymaganiom użytkowników.

⁴ Otrzymywane dary pochodzą od różnego rodzaju instytucji, fundacji, pracowników naukowych, autorów, osób prywatnych i innych.

⁵ J. Wojciechowski: *Biblioteka w komunikacji naukowej i kształceniu akademickim*. W: *Komputer – Człowiek – Prawo: księga pamiątkowa Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Pod red. W. Lubaszewskiego. Kraków 2007, s. 132.

⁶ J. Wojciechowski: *Biblioteka w komunikacji...*, s. 134.

Poza tradycyjnymi formami Biblioteka WPiA udostępnia zbiory w formie elektronicznej, poprzez serwisy czasopism elektronicznych takich jak, np. EbscoHost czy SpringerLink. W większości są to bazy prezentujące pełnotekstową informację. Część czasopism udostępnia archiwa na CD-ROM, z których można korzystać na stanowiskach komputerowych w czytelni Biblioteki. Niestety bazy pełnotekstowe wciąż prezentują głównie literaturę obcojęzyczną. Obecnie Biblioteka dysponuje dostępem do archiwów internetowych wszystkich prenumerowanych przez nas czasopism Wydawnictwa INFOR⁷. Archiwa te obejmują w większości przypadków cały zasób poszczególnych tytułów, bądź sięgają do początków lat 90-tych. Wydawanie archiwów na CD-ROM „za ubiegły rok” staje się powoli normą na rynku wydawnictw prawniczych, w związku z tym i te płyty służą pomocą czytelnikom. W czytelni Biblioteki znajduje się stale aktualizowany wykaz tychże dokumentów. Wzbogacona oferta czasopiśmiennicza pozwala przypuszczać, iż w najbliższym czasie i na rodzimym rynku wydawniczym czasopisma elektroniczne staną się podstawową formą prezentacji danych.

W dobie powszechnej informatyzacji dostęp do elektronicznych nośników informacji naukowej jest sprawą priorytetową. Dysponujemy szerokim dostępem do różnych systemów informacji prawniczej, baz danych, bibliografii, pełnotekstowych archiwów i in. materiałów potrzebnych w procesie naukowo-dydaktycznym. Aby w pełni wykorzystać zasoby oferowane przez Bibliotekę organizuje ona fachowe szkolenia prowadzone przez przedstawicieli poszczególnych firm opracowujących serwisy informacji prawnej. Na szczególne wyróżnienie zasługują: System Informacji Prawnej LEX, Legalis, Lex Polonica. Bazy te prezentują obowiązujące w RP ustawodawstwo, orzecznictwo i piśmiennictwo oraz wzory pism, formularze, informa-

Fot. 3. Czytelnia – księgozbiór podręczny Biblioteki WPiA

⁷ „Serwis Prawno-Pracowniczy”, „Prawo Przedsiębiorcy”, „Poradnik Gazety Prawnej”, „Prawo Spółek”, „Prawo i Podatki UE”, „Monitor Prawa Pracy i Ubezpieczeń”, „Gazeta Samorządu i Administracji”, „Gazeta Prawna” dostępne po wprowadzeniu specjalnego kodu.

tory, dane teleadresowe, zestawienia wskaźników. Ich atutami są komentarze i monografie zamieszczane w formie pełnotekstowej. Każdy z tych serwisów prezentuje literaturę różnych wydawców, stąd ich oferta się nie dubluje a uzupełnia. Zakup ww. baz spowodował znaczny spadek wykorzystywania drukowanych źródeł zawierających prawodawstwo i orzecznictwo.

Od połowy 2007 posiadamy dostęp do bazy Nowych Zeszytów Samorządowych, która poszerza i wzbogaca zawartość „Nowych Zeszytów Samorządowych – Opinie Prawne”, ale jej nie powieli. Obecnie w bazie znajduje się ponad 900 pozycji a kolejne są stale opracowywane; jest ona dostępna na stronie internetowej: www.nzs-opinieprawne.pl.

W 1992 Biblioteka zakupiła Polską Bibliografię Prawniczą w wersji elektronicznej; cieszy się ona niesłabnącym zainteresowaniem i zalicza do najczęściej wykorzystywanych. W chwili obecnej zasięg chronologiczny Bibliografii z małymi przerwami sięga 1970. Instytut Nauk Prawnych PAN – twórca bazy – cały czas pracuje nad retrokonwersją wcześniejszych roczników⁸. W księgozbiórce podręcznym czytelnik znajduje się również wersja drukowana Bibliografii. Jej wykorzystanie stale się zmniejsza. Podobnie wygląda sytuacja innych papierowych zestawień i bibliografii znajdujących się w czytelni.

Biblioteka WPiA UŚ jest jedną z dwóch bibliotek w kraju prezentujących zasób WESTLAW International. Zapewnia ona łatwy dostęp do najbardziej rzetelnej światowej informacji prawnej. Serwis współpracuje z renomowanymi firmami informacyjnymi takimi jak Sweet & Maxwell, Ellis Publications, Carswell czy West Group, Westlaw International. Dokumenty przygotowywane przez Serwis zawierają obszerne linki hipertekstowe odsyłające do oryginalnych dokumentów, w tym do historii przypadku, obecnych i historycznych wersji legislacji oraz źródeł pomocniczych. Główny zasięg terytorialny gromadzonych informacji to: Unia Europejska, Australia, Kanada, Hongkong, Stany Zjednoczone. Dziedziny prawa, na które położono największy nacisk to: upadłość, prawo handlowe, finanse i bankowość, zagadnienia konkurencji, ubezpieczenia, własność intelektualna, arbitraż międzynarodowy, papiery wartościowe, organizacje międzynarodowe. Baza ta cieszy się ogromną popularnością, szczególnie wśród pracowników naukowych, którzy podkreślają jej przydatność.

Wszystkie zaprezentowane systemy i bazy danych należą do grupy najpopularniejszych i najczęściej użytkowanych źródeł informacji prawnej. Biblioteka udostępnia również inne bazy. Są to m.in. Academic Search Premier, Polskie Ustawy, bazy Biblioteki Narodowej, Euro-Lex, Internetowy System Aktów Prawnych.

⁸ W. Wiewiórowski, G. Wierczyński: *Informatyka prawnicza: technologia informacyjna dla prawników i administracji publicznej*. Kraków 2006, s. 305.

Funkcje organizacyjne biblioteki nakładają na nią obowiązek, nie tylko gromadzenia, opracowania, przechowywania i udostępniania materiałów bibliotecznych, ale również podejmowania działań o charakterze informacyjnym, w związku z czym Biblioteka prowadzi szkolenia użytkowników. W czytelni prezentowane są przygotowane przez bibliotekarzy ciekawe zestawienia źródeł informacji prawnej, mające na celu ułatwienie w sprawnym poruszaniu się w zasobach. Cyklicznie organizowane są również wystawy tematyczne i prezentujące nowości wydawnicze, Na uwagę zasługują ekspozycje literatury zagranicznej, przybliżające czytelnikom ofertę wydawnictw obcojęzycznych.

Przed Biblioteką stoi wiele wyzwań związanych ze zmianami w udostępnianiu. W najbliższych planach znajduje się zmiana formy prezencji zasobu czytelnianego. W nowym budynku czytelnia udostępnia swoje zbiory w sposób tradycyjny, niebawem ma on zostać zmieniony na wolny dostęp. Kolejnym zadaniem jest uruchomienie wypożyczalni elektronicznej oraz opracowanie czasopism na potrzeby katalogu OPAC. Od dłuższego czasu trwa retrokonwersja starego zasobu. Prace związane z dalszym rozwojem naszej Biblioteki wymagają od bibliotekarzy stałego podnoszenia kwalifikacji, śledzenia nowości rynkowych, sprawdzania i wybierania optymalnych rozwiązań. Wielką pomoc w tym zakresie zyskuje się uczestnicząc w różnego rodzaju konferencjach, debatach i dyskusjach. Weryfikacja stanowisk praktyków, poparta merytorycznymi uwagami wypracowanymi na gruncie naukowym, niejednokrotnie daje bardzo ciekawe i konstruktywne rozwiązania. Duże znaczenie dla sprawnego funkcjonowania mają również głosy ze środowiska dydaktycznego, które zabezpieczają przed popadnięciem w rutynę bibliotekarską, gdzie między źródłami tradycyjnymi a nowoczesnymi czytelnik może się zagubić. Podkreślić wypada, iż utrzymanie dotychczasowej współpracy całego środowiska przynieść może tylko pozytywne rozwiązania, przyczyniając się do polepszenia wizerunku biblioteki i środowiska bibliotekarzy.

A b s t r a c t

The article describes the library at the Faculty of Law and Administration at the University of Silesia in Katowice. After short historical outline, the authors draw attention to the library resources and its development plans for several years.

Trzy dekady czyli o jednej z bibliotek rusycystycznych w Polsce

Każdy jubileusz jest okazją do wspomnień, a jednocześnie sposobnością do dokonania oceny Jubilata. W 2006 minęło trzydzieści lat istnienia i działalności Biblioteki Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Samodzielny rozdział jej funkcjonowania został zamknięty 1 I 2007 zgodnie z Zarządzeniem Rektora UŚ z 2006¹.

Rys historyczny

Biblioteka Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach powstała w 1976 jako specjalistyczna biblioteka Instytutu Filologii Rosyjskiej (BIFR). Była jedyną w ówczesnym województwie katowickim biblioteką posiadającą i systematycznie gromadzącą księgozbiór z zakresu rosyjskiej literatury pięknej, literaturoznawstwa, językoznawstwa oraz kulturoznawstwa i folkloru rosyjskiego, a także tłumaczeń literatury rosyjskiej na inne języki, w tym przede wszystkim na język polski. Od 1 VIII 1976 rozpoczęto w niej prace zmierzające do uruchomienia przede wszystkim działu udostępniania. W ciągu dwóch miesięcy przygotowano magazyny, wyselekcjonowano księgozbiór czytelni, opracowano jej katalog. Otwarcie wypożyczalni nastąpiło 7 X 1976. Kierowanie nowo powstałą jednostką powierzono Zofii Durajowej. Jej następczynią była Grażyna Wilk. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu G. Wilk udało się skompletować jeden z najlepszych księgozbiorów rusycystycznych w Polsce. Od 1996 Biblioteką kierowała Beata Michta. Personel Biblioteki tworzyli głównie absolwenci studiów humanistycznych, filologicznych. Ogółem w 1976–2006 pracowało w niej 40 pracowników, od 2000 zatrudnione były w niej trzy osoby na pełnych etatach. Ostatnie dziesięć

¹ Zarządzenie nr 58/2006 z dn. 14 XII 2006 Rektora Uniwersytetu Śląskiego w sprawie przekształcenia struktury organizacyjnej bibliotek specjalistycznych Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego.

ciolecie istnienia Biblioteka wykorzystwała głównie na uporządkowanie księgozbioru, zwłaszcza ogromnego zasobu dotychczas jeszcze nieopracowanych darów (ponad 6 tys.) oraz zagospodarowanie dubletów. Początek XXI wieku to również okres wdrożenia systemu bibliotecznego PROLIB². Od V 2000 BFW rejestrowała swoje zbiory w sposób elektroniczny, a od 2006 wprowadzała swoje zasoby również do centralnego katalogu NUKAT.

W pierwszym roku działalności Biblioteki zarejestrowano 680 czytelników, odnotowano 6530 wypożyczeń³. Czytelnię odwiedziło ponad 7 tys. czytelników, którzy na miejscu skorzystali z ponad 11000 książek i ponad 5000 czasopism.

Księgozbiór BFW liczył wtedy ponad 21 tys. woluminów, z czego ponad tysiąc stanowił zbiór czytelniany od tej pory ustawicznie aktualizowany i uzupełniany. Załącznikiem księgozbioru BIFR były zbiory wyodrębnione i przekazane z Biblioteki Instytutu Filologii Obcych (BIFO) – 20552 woluminy. W ciągu trzydziestu lat BFW zgromadziła księgozbiór liczący 62060⁴ woluminów oceniony jako filologiczny o specjalności filologia rosyjska.

Biblioteka nie posiadała odrębnego lokalu. Razem z Instytutem, jako jego częścią mieściła się w budynku przy ul. Żytniej 12 w Sosnowcu, zajmując powierzchnię 272,14 m², z czego 2/3 stanowiły magazyny i czytelnia. W kolejnych latach BIFR przemienne zyskiwała i traciła powierzchnię.

Ważną rolę w tworzeniu tej placówki odegrali pracownicy Instytutu Filologii Rosyjskiej. Na podkreślenie zasługuje ogromna troska i daleko idąca pomoc ze strony władz Instytutu, z jaką biblioteka spotykała się na co dzień. Przejawiało się to m.in. w realizacji polityki gromadzenia wyznaczonej przez kierunki badań prowadzonych w IFR oraz dydaktykę. Pracownicy IFR współpracowali w gromadzeniu, tworząc dezyderaty, pomagali w opracowaniu zbiorów (klasyfikacja). Od momentu powstania BIFR działała też czteroosobowa Komisja Biblioteczna, której przewodniczącym był prof. dr hab. Stanisław Poręba. W XI 1978 Bibliotekę połączono z Biblioteką Filologii Obcych (BIFO), w ramach wspólnej administracji Biblioteka prowadziła własną działalność (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie z odrębnej wypożyczalni).

² System PROLIB został wprowadzony do Biblioteki Głównej UŚ już w 1998, a następnie jego poszczególne moduły zostały stopniowo wdrażane do pozostałych bibliotek specjalistycznych.

³ Wszystkie dane statystyczne pochodzą z opisowych sprawozdań rocznych przekazywanych Dyrektorowi Biblioteki Głównej UŚ oraz Sprawozdań dla GUS K-04.

⁴ Księgozbiór własny, tj. zarejestrowany w inwentarzu BFW i stanowiący jej majątek. Oprócz niego BFW przechowywała, opracowywała i udostępniała 8600 woluminów z innych inwentarzy (BG, BIFO) oraz 964 nadbitek i 209 kserokopii. Zatem razem w BFW znajdowało się 81506 woluminów (stan na 31 XII 2006).

W X 1979 zgodnie z Zarządzeniem Rektora z dn. 4 X 1979 Biblioteka Instytutu Filologii Rosyjskiej została wyłączona z Biblioteki Filologii Obcych Wydziału Filologicznego i odtąd działała już samodzielnie jako biblioteka instytutowa do końca 2006.

Od roku akademickiego 1998/1999, kiedy rozszerzono kierunki badań i nauczania o pozostałe literatury i języki Słowian Wschodnich, Instytut zmienił nazwę (odtąd Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej (IFW)). Ta zmiana spowodowała również zmianę nazwy Biblioteki (BFW), która rozszerzyła profil gromadzenia, uzupełniając swój zbiór przede wszystkim o piśmiennictwo ukraińskie.

Biblioteka była częścią Instytutu i administracyjnie podlegała jego Dyrektorowi. Była też jedną z wielu bibliotek specjalistycznych należących do systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego. O strukturze i podstawowych zadaniach Biblioteki informował Statut Uniwersytetu Śląskiego – rozdział 6⁵, bardziej szczegółowo regulamin organizacji pracy biblioteki i inne regulaminy wewnętrzne⁶. Biblioteka swoje statutowe zadania realizowała poprzez służbę pracownikom nauki i studentom, tworząc dla tej grupy użytkowników warsztat pracy, wspierała procesy naukowe, badawcze, dydaktyczne i edukacyjne.

W IV 2000 księgozbiór czytelni został połączony z innymi czytelnianymi zbiorami (anglistycznym, romanistycznym, slawistycznym), powstała jedna wspólna Międzyinstytutowa Czytelnia Neofilologiczna. Takie rozwiązanie stało się załącznikiem do późniejszego połączenia wszystkich bibliotek neofilologicznych. Od I 2007 działa już jedna Biblioteka Wydziału Filologicznego UŚ w Sosnowcu⁷.

Zbiory – wielkość, charakterystyka

W ciągu trzydziestu lat BFW zgromadziła ponad 60 tys. woluminów. Tendencje rozwojowe przypadły na lata 80-te XX wieku. Były to lata intensywnego gromadzenia księgozbioru. Średnio rocznie do Biblioteki wpływało ponad 3 tys. książek.

⁵ *Statut Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice, 1992, s. 25–28, aktual.: Uchwalony przez Senat Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w dn. 27 VI 2006.

⁶ A. Majewska, M. Szyda: *Oczekiwania studentów w zmieniających się bibliotekach na przykładzie trzech bibliotek wydziałowych Politechniki Częstochowskiej*. W: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji*. T. 1. Poznań 2005, s. 154.

⁷ Druga Biblioteka Wydziału Filologicznego UŚ mieści się w Katowicach, powstała w wyniku połączenia Biblioteki Polonistycznej, Bibliologicznej i Filologii Klasycznej.

Tabela 1. Zasoby BFW (1976–1999)

Rok	Liczba woluminów	Liczba tytułów czasopism bieżących
1976	21.624	48
1980	44.279	107
1985	61.497	174
1990	79.708	153
1995	58.304	98
1999	58.796	90

Tabela 2. Zasoby BFW (2000–2006)

Rok	Liczba woluminów	Przyrost w ciągu roku	Liczba tytułów czasopism bieżących
2000	59.024	316	59
2001	59.283	313	43
2002	59.833	557	41
2003	60.154	762	38
2004	60.693	563	38
2005	61.559	876	36
2006	62.060	620	35

Największy spadek przyrostu księgozbioru nastąpił w 1992 (tylko 740 woluminów), później tylko przez dwa kolejne lata przyrost wynosił nieco ponad tysiąc woluminów rocznie, a już w 1996–2006 średnie roczne wpływy wahały się w granicach 500–700 woluminów⁸.

Biblioteka prenumerowała średnio ponad 100 tytułów czasopism rocznie. Były to w większości rosyjskie czasopisma naukowe z zakresu językoznawstwa, metodyki nauczania języka rosyjskiego jako obcego oraz literackie, a także prace rosyjskich ośrodków naukowych. Ich liczba zaczęła drastycznie maleć pod koniec lat 90-tych XX stulecia. Listy prenumerowanych czasopism zostały poddane ostrej selekcji, ale skreślone tytuły posiadały swój elektroniczny odpow-

⁸ Por art. A. Osiewalska, K. Dradra, S. Matuszewski: *GUS o bibliotekach naukowych*. <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib03/gus-artyk.html>.

wiednik, zatem czytelnik nie został całkowicie pozbawiony dostępu do tych czasopism. W czytelniku przy stanowiskach komputerowych mógł z nich skorzystać.

W 1976–2006 ubytkowano 2844 woluminy. Najczęstszą przyczyną strat w księgozbiorze były zagubienia i zniszczenia książek przez czytelników. Biblioteka corocznie dokonywała też przeglądu i selekcji księgozbioru, oceniając stopień jego wykorzystania, przydatności, aktualność oraz stan techniczny.

Księgozbiór Biblioteki był gromadzony przede wszystkim w drodze zakupu oraz darów. Zakupy były finansowane ze środków Instytutu (fundusze z badań statutowych prowadzonych w Instytucie związane z tematami prac badawczych, dotacji KBN), badań własnych wyodrębnianych ze środków wydziałowych, funduszu dydaktycznego. Ogromne wsparcie dla księgozbioru w ciągu ostatnich kilku lat BFW otrzymała od dr Katarzyny Jastrzębskiej, która przeznaczyła część swojego grantu na zakup książek z dziedziny translatoryki i konfrontacji języków słowiańskich.

Tabela 3. Kwoty na zakup książek (2000–2006)

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kwota w zł	8.910,55	8.944,38	8.868,98	6.090,05	4.551,33	4.550,84	6.044,86
Liczba woluminów z zakupu	171	152	277	207	133	149	181

Coraz wyższe ceny książek, zwłaszcza rosyjskich wpłynęły na ograniczenie ilości kupowanych egzemplarzy. Taniej można było nabyć książki rosyjskie na Międzynarodowych Targach Książki w Warszawie, kiedy rosyjskie księgarnie i wydawnictwa sprzedawały swoje publikacje po cenach promocyjnych⁹. Instytucjami, w których Biblioteka najczęściej zaopatrywała się w książkę rosyjską były: Dział Importu ORPAN, International Publishing Service (IPS), CHZ ARS Polona, ABE Marketing, Księgarnia Wydawnictw Rosyjskich „Rusałka”, Słowiańska Księgarnia Wysyłkowa SLAVICA (stąd również książki białoruskie i ukraińskie), krakowska księgarnia Nestor. W latach 90-tych dostęp do wydawnictw rosyjskich zaczął być również możliwy dzięki księgarniom internetowym. Ten rodzaj informacji o książce i sprzedaży ułatwił biblio-

⁹ Np. podczas 49. Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie w 2004, kiedy gościem honorowym była Rosja.

tekarzom śledzenie wschodniego rynku wydawniczego. Oferta stawiała się coraz bogatsza, niestety przy coraz skromniejszym budżecie biblioteki.

Od końca lat 90-tych wyraźnie zaznaczył się wzrost liczby darów. Dary, obok zakupów, stanowiły najczęstszą formę wzbogacania i uzupełniania księgozbioru. Biblioteka dzięki hojności swoich darczyńców urozmaiciła i znacznie powiększyła swoje zasoby. Często były to dary od osób prywatnych, instytucji. Na szczególną uwagę i podziękowania zasługują wielokrotnie darczyńcy przez lata związani z Biblioteką i Instytutem: prof. Stanisław Poręba, prof. Piotr Fast, prof. Maja Szymoniuk, dr Joanna Madloch, dr Maria Cyran, dr Halina Czuba, dr Wacław Mucha, Wiktor Bekisz.

Poza osobami prywatnymi dziesiątki i setki pozycji przekazały bezpłatnie instytucje, wśród których znalazły się m.in.: Zespół Szkół Ogólnokształcących w Żorach, Instytut Literatury im. T. Szewcenki Ukraińskiej Akademii Nauk, wydawnictwo „Pravda” (Moskwa), Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy.

Sporo ciekawych pozycji, trudnych do nabycia w księgarniach krajowych BFW otrzymała z Biblioteki Głównej UŚ. W większości były to książki uzyskane w drodze wymiany z zagranicznymi ośrodkami wydającymi publikacje rosyjskojęzyczne oraz *russica*.

Zagraniczna literatura stanowiła w BFW większość. Złożyło się na nią głównie piśmiennictwo w języku rosyjskim, ale również książki wielojęzyczne (zbiory prac różnych autorów, materiały konferencyjne etc.).

W zbiorach Biblioteki znajdowały się również tzw. książki stare, wydane w XIX wieku oraz na początku XX wieku. Były to książki w języku rosyjskim, głównie literatura piękna oraz wydawnictwa słownikowe. Wśród nich znalazło się wiele dzieł zebranych pisarzy rosyjskich, np. M. Leskova (1902–1903), M. Gogoła (1900), M. Sałtykowa-Szczedriny (1905).

Księgozbiór Biblioteki stanowiły głównie tradycyjne książki drukowane i czasopisma. Biblioteka nie posiadała zbiorów specjalnych w postaci nowoczesnych nośników (płyty audio, video, dyski optyczne etc.). Pojedyncze CD-ROMy stanowiły dodatki do podręczników, słowników. Dostęp do baz danych (bibliografie, czasopisma on-line) Biblioteka zapewniała przez stronę WWW Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego¹⁰, skąd czytelnicy mogli skorzystać m.in. ze specjalistycznych bibliograficznych baz danych, np. *Index Translationum*, *Bibliographie Linguistics*, *MLA*, *Arts and Humanistes Citations Index*.

¹⁰ www.bg.us.edu.pl.

Udostępnianie zbiorów i ich użytkownicy

Biblioteka zawsze była wysoko oceniana przez swoich użytkowników. Studenci i pracownicy, nie tylko związani z Instytutem Filologii, doceniali zgromadzony księgozbiór oraz zwracali uwagę na fachowość udzielanych informacji¹¹. Biblioteka IFW była główną biblioteką, w której zaopatrywali się w księgozbiór specjalistyczny studenci rusycystyki, czy szerzej pojętej slawistyki. Poszukując w niej literatury kierunkowej (filologia), odnajdywali w niej również książki z innych dyscyplin. Dzięki obecności w elektronicznym katalogu dostępnym dla każdego, wzrosło również zainteresowanie zasobami BFW wśród czytelników niezwiązanych z UŚ.

Jednym z podstawowych zadań biblioteki jest udostępnianie zbiorów i informacja o nich realizowane w czytelni i wypożyczalni. Największa aktywność czytelników przypadła na 1984–1986 (średnio 60 woluminów na jednego czytelnika rocznie). Od lat 90-tych BFW wypożyczała ponad 8 tys. woluminów w ciągu roku.

Tabela 4. Rejestr czytelników i wypożyczeń (1996–2006)

Rok	Liczba zarejestrowanych czytelników	Liczba wypożyczeń
1996	819	6.714
1997	881	7.148
1998	928	8.239
1999	898	9.301
2000	843	7.841
2001	800	8.866
2002	825	8.856
2003	821	9.492
2004	865	8.417
2005	926	7.713
2006	891	7.822

¹¹ Na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych na początku roku akademickiego 1995/1996 przez Autorkę. Badaniami objęto 173 respondentów, z czego 82% stanowili studenci (w tym 50% studenci filologii rosyjskiej).

Najliczniejszą grupą użytkowników BFW byli studenci filologii rosyjskiej oraz języka rosyjskiego i języków wschodniosłowiańskich. Inną aktywną grupą czytelników byli studenci slawistyki oraz polonistyki. Pracownicy naukowo-dydaktyczni stanowili 10% wszystkich użytkowników. Często też z zasobów BFW korzystali uczestnicy konkursów i olimpiad językowych, maturzyści, którzy poszukiwali tu literatury rosyjskiej w języku oryginalnym.

Tabela 5. Struktura użytkowników zarejestrowanych w BFW (2000–2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pracownicy naukowci	93	86	90	76	71	85	82
Studenci	710	681	698	711	762	804	776
Inni	40	33	37	34	32	37	33
Razem	843	800	825	821	865	926	891

BFW zaspokajała potrzeby swoich użytkowników w sposób zadowalający, chociaż coraz częściej pojawiały się uwagi o niewystarczającej liczbie podręczników i małym dopływie nowości¹². W latach 80-tych podstawowe podręczniki i słowniki były kupowane w kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu egzemplarzach. Od kilku lat było to już niemożliwe ze względów finansowych. Ograniczone środki finansowe pozwalały na zakup nowości głównie w jednym egzemplarzu, który najczęściej trafiał do czytelnika. Dodatkowe egzemplarze pochodziły z darów od studentów, którzy po ukończeniu studiów przekazywali swoje podręczniki Bibliotece.

Działalność dydaktyczno-informacyjna

Oprócz udostępniania zbiorów, Biblioteka realizowała kolejne zadania poprzez udzielanie informacji o posiadanych zbiorach, rodzajach katalogów i sposobie korzystania z nich. Bibliotekarze służyli pomocą w dotarciu do opracowań bibliograficznych oraz w efektywnym wykorzystaniu tych źródeł. Wśród zadań Biblioteki IFW jako biblioteki naukowej był również obowiązek kształcenia czytelniczego studentów. Funkcję tę BFW realizowała w ramach corocznych zajęć z przysposobienia bibliotecznego dla studentów pierwszych lat studiów. Studenci byli zapoznawani z Biblioteką, swoimi prawami i obowiązkami jako czytelników, a dzięki praktycznym zajęciom uczyli się sprawnie korzystać z katalogów tradycyjnych i OPAC. Pracowni-

¹² Na podstawie wyników badań ankietowych przeprowadzonych na początku roku akademickiego 1995/1996 oraz 2005/2006 przez Autorkę.

cy Biblioteki szkolili również studentów przygotowujących swoje prace dyplomowe w zakresie bibliografii, wskazywali odpowiednie źródła bibliograficzne, uczyli ich wykorzystania, służyli pomocą w opracowaniu przypisów i bibliografii załącznikowej.

Biblioteka IFW przez szereg lat współpracowała też z Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ, umożliwiając odbycie praktyk zawodowych dla studentów bibliotekoznawstwa.

Oprócz działalności usługowej i dydaktycznej Biblioteka pełniła też rolę popularyzatora wiedzy o języku, literaturze i kulturze Słowian Wschodnich. Biblioteka informowała o swoich nabytkach nie tylko poprzez OPAC czy tradycyjne katalogi kartkowe. Na tablicy ogłoszeń były prezentowane co miesiąc wykazy nowości, a zainteresowanym czytelnikom wysyłano takie wykazy drogą elektroniczną.

Biblioteka organizowała liczne wystawy tematyczne, okolicznościowe, wykorzystując do tego celu zbiory własne. W czytelni i wypożyczalni były eksponowane nowości, pozycje szczególnie polecane. Organizowano również wystawy publikacji pracowników Instytutu, prezentując w ten sposób dorobek IFW.

W ostatnich latach zorganizowano wystawy dotyczące życia i twórczości pisarzy rosyjskich, tłumaczy, ludzi związanych z kulturą Słowian Wschodnich. W XI 1991 podczas wizyty pisarza Grigorija Kanowicza i serii jego spotkań w Polsce, BFW zaprezentowała jego prace swoim użytkownikom. Podobne wystawy poświęciła m.in.: Stanisławowi Barańczakowi jako tłumaczowi, nobliście i doktorowi *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego – Josifowi Brodskiemu (V 2000), włoskiemu semiotykowi i znawcy kultury masowej Umberto Eco. Odbyły się również wystawy tematyczne, m.in. *Literatura rosyjska 1985/1992*, *Rusycystyka polska 1992*, *Święto kultury prawosławia i słowiańskiego piśmiennictwa* oraz wystawa dotycząca Białorusi. W 2000 przy współudziale Koła Naukowego Rusycystów zorganizowano wystawę *Encyklopedia duszy rosyjskiej*, a w IV 2001 *Niecodzienne spotkania z Ukrainą, Literatura białoruska i ukraińska w zbiorach BFW*.

Biblioteka wypożyczała też swoje zbiory innym instytucjom propagującym wiedzę o literaturze i kulturze rosyjskiej. W III 2006 udostępniła swoje zbiory na wystawę *Świat Fiodora Dostojewskiego* zorganizowaną w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Sosnowcu, poświęconą życiu i twórczości tego rosyjskiego pisarza.

Wśród prac realizowanych przez bibliotekę warto wymienić również działalność informacyjno-bibliograficzną. Od lat pracownicy BFW współtworzyli z Biblioteką Główną UŚ *Bibliografię dorobku pracowników Uniwersytetu Śląskiego*.

Bibliotekę IFW doceniła dwukrotnie Państwowa Komisja Akredytacyjna (2001, 2006), zwracając uwagę na wielkość i charakter księgozbioru, bogaty zbiór czasopism i rozbudowany katalog rzeczowy.

Użytkownicy BFW chwaląc jej księgozbiór, zwracali również uwagę na jej personel, dziękując mu za to, że stwarzał przyjazną atmosferę, zawsze ofiarnie służył pomocą i merytoryczną informacją. Podkreślił to m.in. prof. Stanisław Poręba w publikacji upamiętniającej 25-lecie istnienia Zakładu Historii Literatury Rosyjskiej, pisząc: „Dla nas, współczesnych, a wierzę, że i następnych pokoleń rusycystów, Biblioteka Instytutu pozostanie nadal skarbnicą wiedzy żywej, wciąż się wzbogacającej”¹³.

Biblioteka doczekała się też własnych opracowań. Pozostając w kręgu zainteresowań bibliologicznych, stała się przedmiotem prac semestralnych studentów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ. Analizowano zbiory Biblioteki metodami socjologicznymi i bibliometrycznymi¹⁴. Aby prześledzić stopień wykorzystania obcej literatury przez użytkowników BFW, przeprowadzono analizę zamówień z wypożyczalni w konfrontacji z opiniami pracowników wypożyczalni¹⁵. Powstała też praca omawiająca strategię marketingową na lata 1999–2002¹⁶. O historii i działalności Biblioteki jako jednej z bibliotek sławistycznych w Polsce pisał również Z. Gębołyś¹⁷.

Reasumując analizę trzydziestolecia BFW można stwierdzić, że pierwsze dwudziestolecie to okres intensywnego gromadzenia zbioru, a następne lata to czas pracy nad tym zbiorem, przede wszystkim jego opracowanie, melioracja oraz dążenie do skomputeryzowania biblioteki. Była to wyłożona praca całego personelu, który mimo tendencji zmierzającej do ograniczenia etatów, umiał podołać trudom – uporządkował i opracował księgozbiór, przeprowadził

¹³ S. Poręba: *Próba podsumowania*. W: *Idee i poetyki: ze studiów nad literaturą rosyjską*. Pod red. B. Stempczyńskiej. Katowice, 2002, s. 25.

¹⁴ B. Michta: *Analiza zbiorów bibliotecznych i potrzeb czytelniczych metodami socjologicznymi i bibliometrycznymi: (na podstawie Biblioteki Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej i jej użytkowników)*. Praca magisterska napisana pod kier. M. Marszakowej-Szajkiewicz. Katowice, 1997 [maszynopis].

¹⁵ Badania przeprowadzono na początku 1996 r., analizując rewersy za okres styczeń–marzec (jest to czas zwrotów książek z kończącego się semestru oraz wzmożonych wypożyczeń na nowy semestr i przygotowań do prac egzaminacyjnych, co pozwoliło prześledzić zwroty książek i nowe zamówienia).

¹⁶ N. Kariczowska, P. Pawelec, P. Szranko: *Trzyletni plan marketingowy dla Biblioteki Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej*. Sosnowiec, 1999 [maszynopis].

¹⁷ Z. Gebolis: *Biblioteka Instituta Vostočnoslavjanskij filologii Silezskogo universiteta (Polša) na rubeže XX–XXI vekov*. W: *Biblioteka v kontekste istorii*. Moskva, 2005.

zalecane selekcje. Biblioteka potrafiła zapewnić swoim użytkownikom dostęp do bieżącej literatury rosyjskiej, rozszerzyła informację o swoich zbiorach dzięki katalogom elektronicznym (OPAC, NUKAT).

Specjalistyczny księgozbiór, choć w pewnym stopniu wykraczający poza specjalizację (filologia rosyjska), służył przez trzydzieści lat setkom studentów, pracownikom nauki. Korzystali z niego czytelnicy związani z UŚ, ale nie tylko. Dzięki informacji z katalogów centralnych i możliwości wypożyczeń międzybibliotecznych zasoby BFW trafiały do wszystkich zainteresowanych. Biblioteka, mimo trudnych sytuacji potrafiła utrzymać wysoki poziom usług bibliotecznych, życzliwa i kompetentna obsługa sprawiły, że w środowisku naukowym Biblioteka zyskała opinię instytucji przyjaznej czytelnikowi.

Abstract

The article is an attempt to summarize the 30-year long activity of the Library at the Faculty of Eastern Slavonic Studies at the University of Silesia. The history of the library was brought closer, the description of the book collection and its users was given. The attention was drawn to particular phases of development in individual decades between 1976 and 2006. It was pointed out how the library fulfilled its statutory functions and how it became the point of interest and bibliological research. Quoted statistical materials supplement the text.

Teresa Sowa
Małgorzata Szpek

Z kart historii Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych

Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego utworzono 1 października 1973 roku. W tymże roku powstała Biblioteka WNS, która dziś jest jedną z największych i najzasobniejszych księgarni wydziałowych śląskiej Alma Mater. Z jej usług korzystają przede wszystkim studenci kierunków humanistycznych oraz pracownicy naukowcy, a Biblioteka oferuje dziś nie tylko bogate zbiory książek i czasopism, ale również nowoczesne narzędzia pracy, ułatwiające czytelnikom dostęp do elektronicznych źródeł informacji.

Pierwsze swoje zbiory Biblioteka WNS pozyskała w 1973 roku z Biblioteki Humanistycznej UŚ, z której wydzielono część księgozbioru, następne pochodziły z bibliotek instytutowych i katedralnych: historii, socjologii, psychologii i nauk politycznych. Biblioteka WNS przejęła również księgozbiory różnych instytucji działających przed jej powołaniem, a także zasilana była dubletami Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Śląskiej. Proces tworzenia podstawowego zasobu trwał kilka lat i ostatecznie zakończył się między 1974 a 1977 rokiem, kiedy to wydzielono księgozbiór dla nowo powstałej Biblioteki Wydziału Pedagogiki i Psychologii. W roku akademickim 1978/79 Biblioteka wraz z Wydziałem Nauk Społecznych przeniosła się z pomieszczeń przy ul. Wita Stwosza do nowego gmachu przy ul. Bankowej 11 i w tym budynku działają obecnie wszystkie czytelnie, pracownie i magazyny Biblioteki.

Od początku istnienia Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych jej księgozbiór uzupełniany był przede wszystkim przez bieżące zakupy księgarskie i antykwaryczne. Jednak, często cenniejszymi nabytkami, wzbogacającymi zbiory o często unikatowe pozycje, były dary osób prywatnych (w tym przede wszystkim profesorów Wydziału), a także dary różnych instytucji. W ten sposób od 35 lat kształtuje się charakter i wartość merytoryczna księgozbioru, a Biblioteka może sprostać wymaganiom i potrzebom kolejnych pokoleń czytelników.

Biblioteka WNS specjalizuje się przede wszystkim w gromadzeniu wydawnictw z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Ten humanistyczny profil gromadzenia zbiorów dostosowany jest do programu studiów, a także wiąże się ściśle z prowadzonymi badaniami naukowymi i modyfikowany jest zgodnie ze zmieniającymi się formami kształcenia studentów. W związku z licznymi i ciągłymi zmianami profilu studiów, a zwłaszcza powoływaniem nowych kierunków, zmienia się i uzupełnia gromadzone kolekcje, wprowadzając nowe dziedziny wiedzy. Nadal jednak najbogatsze są zbiory z socjologii, nauk historycznych, a także historii Polski, historii starożytnej i powszechnej.

Obecnie księgozbiór Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych liczy ponad 119 tysięcy książek i skryptów. Czytelnicy mają do dyspozycji także bogate archiwa prasowe gazet regionalnych i czasopism fachowych. Dzięki tym urozmaiconym zasobom Biblioteka służy nie tylko studentom WNS, ale także innych kierunków, a czasami spełnia także zadania biblioteki publicznej i przyjmuje czytelników spoza Uniwersytetu Śląskiego.

Ten tworzony z niemałym trudem przez 35 lat księgozbiór posiada wiele książek o ciekawych proveniencjach, z których warto przedstawić tu choć kilka najcenniejszych. Szczególnie wartościowe zasoby pochodzą ze zbiorów prywatnych, m.in.: księdza Józefa Niedzieli, Wacława Wałka, Mieczysława Kazimierza Neustejna oraz profesorów: Karola Koranyiego i Jerzego Szydłowskiego, a także instytucji, m.in.: Fundacji Kościuszkowskiej oraz zlikwidowanej w 1990 roku Akademii Nauk Społecznych, z której przejęto cenne zbiory filozoficzne, wzbogacające zasób dla nowo otwartego w 1987 roku kierunku filozofia.

Spośród wymienionych kolekcji Biblioteki WNS wyróżniają się przede wszystkim dwa duże i cenne księgozbiory: Mieczysława Kazimierza Neustejna (1908–1974) oraz profesora dr hab. Jerzego Szydłowskiego (1931–1997).

Kolekcja warszawskiego bibliofila M.K. Neustejna została opisana w *Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa*¹, w artykule Jerzego Ratajewskiego i Alfreda Puzio², a także w pracy magisterskiej Janiny Cyroń (pracownika Biblioteki WNS)³. Warto przypomnieć tu kilka ważniejszych faktów związanych z tym unikatowym zbiorem.

Dar M.K. Neustejna został przekazany w latach 1970–1974 Uniwersytetowi Śląskiemu. Według ustaleń, podpisanych umów, a także zapisowi testamentowemu darczyńcy, Uniwersy-

¹ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Wrocław 1976, s. 50.

² *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice 1973, s. 61.

³ *Księgozbiór Mieczysława Kazimierza Neustejna w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Maszynopis pracy magisterskiej Janiny Cyroń napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. J. Ratajewskiego. Sosnowiec 1989.

tet zobowiązał się przejęty księgozbiór opracować w całości, odpowiednio przechowywać oraz udostępniać społeczności akademickiej. W 1973 roku zdecydowano (zgodnie z życzeniem darzący) umieścić całą kolekcję w Bibliotece Wydziału Nauk Społecznych, a proveniencje odnotowano na kartach tytułowych poszczególnych pozycji, wszędzie umieszczając notę: „Z księgozbioru Mieczysława Kazimierza Neustejna w darze Uniwersytetowi Śląskiemu”.

Fot. 1. Księgozbiór Mieczysława Kazimierza Neustejna

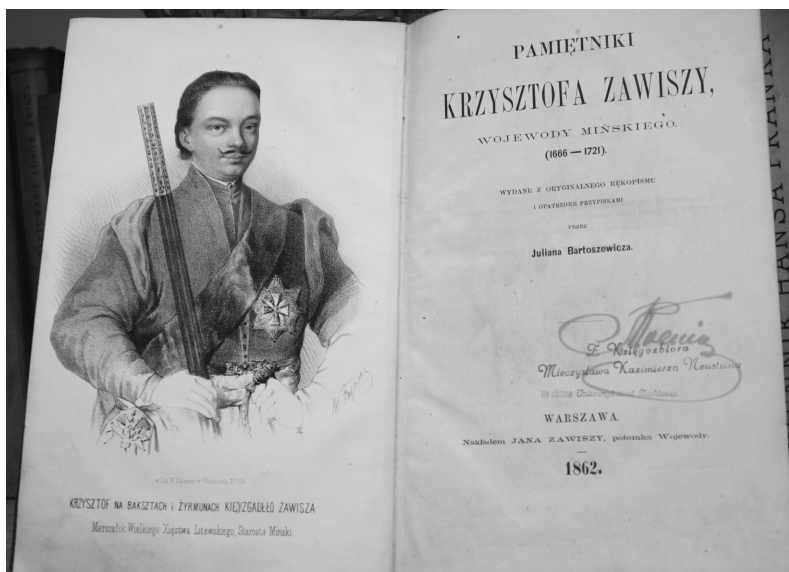
Mieczysław K. Neustein wybrał Śląsk ze względu na rodzinne powiązania, a także z uwagi na potrzeby tego regionu w zakresie polskich księgozbiorów. Do dziś w Bibliotece Wydziału Nauk Społecznych pieczętują go przechowywane i udostępniane książki tego znakomitego bibliofila i niestrudzonego kolekcjonera. Zbiór liczy ponad 2700 woluminów⁴, które wyróżnia charakterystyczna oprawa i opis wykonany ręką samego właściciela.

W tej cennej kolekcji książek najliczniej reprezentowana jest literatura pamiętnikarska, która jest cennym źródłem historycznym. M. K. Neustein szczególnie upodobał

sobie ten gatunek, gdyż jak twierdził „każdy pamiętnik oddaje prawdę historyczną”⁵. Wśród tych zgromadzonych przez warszawskiego bibliofila wydawnictw znajdziemy, m.in.: *Dyariusz podróży Najjaśniejszego Stanisława Augusta, Króla Polskiego na Sejm Grodzieński* wydany w Warszawie w drukarni Piotra Dufora (1784), *O Elekcyi Henryka Walejusza na króla polskiego* druk wytłoczony w drukarni Józefa Zawadzkiego (1818), *Pamiętnik Krzysztofa Zawiszy* Juliana Bartoszewicza (1862) czy też *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego* Kazimierza Sarneckiego. Dużą wartość źródłową posiadają licznie zgromadzone pamiętniki świadków i uczestników ważnych wydarzeń z dziejów Polski XIX i XX wieku (np. *Pamiętnik z pobytu na Syberii* Rufina Piotrowskiego), a także zapiski upamiętniające walki Polaków na frontach drugiej wojny światowej (np. *Saga Brygady Podhalańskiej* Jana Meysztowicza). W kolekcji wiele jest pamiętników z lat wojny i okupacji, a wśród nich przeważają wspomnienia obozowe, np.: *Brzezinki – wspomnienia z obozu Alfreda Fiderkiewicza*, czy *Moja droga do Mathausen* Jakuba Willnera.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

Fot. 2. Julian Bartoszewicz, *Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy*, Warszawa 1862

Poza literaturą pamiętnikarską M. K. Neustein zgromadził w swojej kolekcji wiele prac naukowych dotyczących historii Polski, by wymienić: Wespazjana Hieronima Kochowskiego *Historia panowania Jana Kazimierza*, Tadeusza Korzona *Dzieje wojen i wojskowości*, Władysława Konopczyńskiego *Dzieje Polski nowożytnej*. W zbiorze warszawskiego bibliofila znajdziemy dużo prac wybitnych historyków: Joachima Lelewela, Szymona Askenazego, Marcelego Handelsmana, Kazimierza Chłędowskiego, Zygmunta Wojciechowskiego, Oswalda Balzera i wielu innych.

Dzięki pasji kolekcjonerskiej ofiarodawcy, który zbierane przez wiele lat książki przeznaczył społeczności akademickiej, Biblioteka WNS posiada dziś wartościowe zbiory. Są one od wielu lat doskonałym warsztatem pracy dla historyków, a także stanowią doskonałe świadectwo zainteresowań naukowych tego wybitnego bibliofila.

Kolejną ważną kolekcją, która w istotny sposób wzbogaciła zasoby Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych jest księgozbiór profesora dr hab. Jerzego Szydłowskiego, archeologa i twórcy podwalin muzealnictwa archeologicznego na Górnym Śląsku. Profesor Szydłowski był uznanym historykiem, dziekanem Wydziału Nauk Społecznych i długoletnim dyrektorem Instytutu Historii. W 1998 roku Biblioteka WNS zakupiła jego cenny księgozbiór, który przez wiele lat był warsztatem pracy tego wybitnego naukowca. Zgodnie z życzeniem Rodziny proveniencję

odnotowano w inwentarzu, a wszystkie książki zaopatrzone są na stronie tytułowej ekslibrisem, „*Exlibris Jerzego Szydłowskiego Bytom*”.

Zbiór ten stanowi „samoistny i niczym nie zastąpiony portret intelektualny i emocjonalny właściciela”⁶ Oprócz znaków własnościowych w książkach z tej kolekcji spotykamy czasami inne wpisy, dedykacje i noty marginalne poprzedniego właściciela. Stworzenie tak dobrego i wszechstronnego warsztatu naukowego możliwe było dzięki osobistym kontaktom z Gerardem Labudą, Witoldem Henslem, Kazimierzem Tymienieckim, o czym świadczą choćby liczne wpisy dedykacyjne. W zbiorze najliczniej reprezentowana jest: archeologia, a dalej: kultura ma-

Fot. 3. Czytelnia Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych przy ulicy Wita Stwosza

Zbiory są elementem najważniejszym w każdej bibliotece, który przesądza o zakresie i zasięgu jej działania. Na jakość i wielkość zbiorów duży wpływ wywiera również środowisko czytelnicze. Biblioteki posiadają książki, „o których nikt już nie pamięta, które zagubiły się w czasie, żyją nieustającą nadzieją, iż pewnego dnia trafią do rąk nowego czytelnika”⁷. Bogate kolekcje,

materialna, paleografia, neografia i numizmatyka. Ponadto Profesor Szydłowski zgromadził wiele dzieł specjalistycznych z zakresu: historii, kultury starożytnej i średniowiecznej, a także nieco literatury antycznej, filozoficznej i socjologicznej. W kolekcji znajduje się także sporo czasopism, takich jak: „*Z Otchłani Wieków*”, „*Historyka*”, „*Archeologia Polski*”. Wreszcie warto wspomnieć o sprawozdaniach, kronikach i pamiętnikach zjazdów naukowych, a które są świadectwem wieloletniej aktywności Profesora w polskim środowisku naukowym.

O ile księgozbiór M.K. Neusteina do dziś służy przede wszystkim historykom, o tyle kolekcja prof. J. Szydłowskiego jest niezmierzenie przydatna głównie dla archiwistów i archeologów.

⁶ B. Bieńkowska: *Staropolski świat książek*. Wrocław 1976, s. 215.

⁷ C. Ruiz Zafón: *Cień wiatru*. Tłum. B. Fabjańska-Potapczuk. Wyd. 3. Warszawa 2007, s. 10.

fachowa kadra pracowników nie tworzą jeszcze biblioteki. Trzecim elementem, który zmienia „składnice książek”⁸ w żywą instytucję są czytelnicy.

Fot. 4. Czytelnia Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych przy ulicy Bankowej

W ciągu 35 lat działalności przez czytelnie i wypożyczalnię Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych przewinęła się ogromna liczba użytkowników, a zmiany i powoływanie nowych kierunków studiów oraz znaczny wzrost liczby studentów powodowały stałe i systematyczne narastanie ruchu czytelniczego. Nie bez znaczenia jest też fakt, że Biblioteka przyjęła zasadę, nie wypożyczania jedynego egzemplarza wydawnictw zwartych i skryptów, co pozwala czytelnikom znaleźć tu wiele poszukiwanych i trudno dostępnych pozycji. Regułą tę, obowiązującą również w Bibliotece Śląskiej, wprowadziła mgr Irena Łogusz, wieloletni kierownik Bi-

blioteki Wydziału Nauk Społecznych, a wcześniej kierownik Działu Udostępniania Biblioteki Śląskiej. Warto przytoczyć kilka danych obrazujących rozwój czytelnictwa Biblioteki WNS, a zwłaszcza wzrost liczby użytkowników korzystających ze zbiorów na miejscu. W 1974 roku w czytelni zanotowano 15817 odwiedzin, w 1985 już 17468, w 1994 – 23519, a w 2004 roku korzystało z czytelni 46215 czytelników⁹. Jak widać z powyższych danych tak znaczny rozwój czytelnictwa był możliwy dzięki bogatym i ciekawym księgozbiorom, jakie Biblioteka WNS oferuje swoim użytkownikom.

W XXI wieku księżnica tradycyjna współlistnieje z nowoczesnością, która uwarunkowana jest dynamicznym rozwojem Internetu. Zapewnienie coraz szerszego dostępu do różnych dokumentów i kolekcji stanowi nowe wyzwanie dla biblioteki akademickiej¹⁰. Biblioteka WNS nie tylko zapewnia dostęp do tradycyjnych papierowych źródeł, ale coraz częściej promuje usłu-

⁸ J. Wojciechowski: *Bibliotekarstwo. Kontynuacje i zmiany*. Kraków 1998, s. 61.

⁹ Sprawozdania opisowe Biblioteki WNS w Samodzielnej Sekcji Kontroli i Ewidencji Zbiorów BUŚ.

¹⁰ J. Stępnia: *Koegzystencja bibliotek cyfrowych i tradycyjnych w akademickich systemach biblioteczno-informacyjnych w perspektywie najbliższych 10 lat*. W: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej*. Łódź 2006, s. 84.

gi obejmujące wyszukiwanie i udostępnianie informacji elektronicznej, korzystanie z baz danych i serwisów elektronicznych, czasopism oraz archiwów prasowych.

Dostęp do zasobów informacyjnych w Internecie oraz baz danych, serwisów czasopism i archiwów gazet umożliwiło powstanie przy Bibliotece WNS Wydziałowej Pracowni Stosowanych Nauk Społecznych. Pracownia została utworzona z myślą o studentach i pracownikach naukowych WNS, którzy podczas swojej pracy merytorycznie związanej z nauką i kształceniem muszą korzystać z najnowszych źródeł informacji elektronicznej, dostępnych w ramach komercyjnych baz danych oraz na stronach WWW. Pracownia została sfinansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych i Wydziału Nauk Społecznych. Funkcjonuje od 15 kwietnia 2002 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego. Pracownia posiada 16 stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu oraz baz danych i serwisów czasopism pełnotekstowych, które znajdują się w lokalnej sieci uniwersyteckiej. Pracownicy i studenci mogą bezpłatnie korzystać z komercyjnych baz danych i archiwów prasowych. Wyniki poszukiwań użytkownicy mogą otrzymać w postaci wydruku (koszty pokrywa użytkownik) lub zapisu na dyskietce lub na urządzeniu przenośnym (pamięć USB).

Wzbogacenie oferty Biblioteki WNS o nowoczesne narzędzia pracy naukowej i chęć dotarcia do coraz szerszej grupy użytkowników spowodowało uruchomienie własnych stron WWW: Pracowni <http://www.bg.us.edu.pl/pracowniawns/> (2003) i Biblioteki WNS <http://www.bg.us.edu.pl/wns/> (2001). Na stronach tych, oprócz podstawowych informacji na temat funkcjonowania Biblioteki, umieszczone są odnośniki do baz danych, serwisów czasopism, bibliograficznych baz Bibliotek Narodowej oraz najbardziej przydatne linki do stron WWW, m.in. stron bibliotek polskich i zagranicznych, urzędów i instytucji.

W celu przygotowania użytkowników do korzystania z katalogów elektronicznych i zasobów bibliotecznych Biblioteka WNS prowadzi dla studentów I roku zajęcia z przysposobienia bibliotecznego. Zajęcia odbywają się na początku roku akademickiego i mają obecnie postać wykładu z prezentacją multimedialną. Tematyka szkolenia obejmuje zasady korzystania z zasobów i usług bibliotecznych, katalogów tradycyjnych, jak i katalogów elektronicznych.

Fot. 5. Wydziałowa Pracownia Stosowanych Nauk Społecznych

W Wydziałowej Pracowni organizowane są również szkolenia dla studentów różnych kierunków dotyczące korzystania z serwisów czasopism elektronicznych i zagranicznych baz danych. Pracownicy prowadzą również zajęcia dla indywidualnych użytkowników, które mają na celu przygotowanie do własnych poszukiwań bibliograficznych. Na zajęciach prezentowane są bibliografie papierowe i różne elektroniczne bazy danych i bibliografie dostępne online, m.in. bibliograficzne bazy danych Biblioteki Narodowej. Dzięki tej działalności dydaktycznej źródła elektroniczne coraz częściej są wykorzystywane w pracy naukowej studentów, jak i pracowników naukowych. Biblioteka na bieżąco udziela informacji na temat nowych możliwości elektronicznego wyszukiwania informacji potrzebnych w pracy naukowej.

Dzisiaj Biblioteka WNS funkcjonuje w ramach jednolitego systemu biblioteczno-informacyjnego, jest miejscem kompleksowej obsługi czytelnika, a to dzięki możliwości korzystania z informacji dostępnej zarówno na nośnikach elektronicznych, jak i tradycyjnych.

Na przestrzeni 35 lat Biblioteka WNS zmieniała swoją strukturę, udoskonalała metody pracy i obsługę czytelników. Zmianie ulegała nie tylko organizacja i zasób biblioteczny, ale także lokalizacja i infrastruktura. Od ciasnych pomieszczeń na ul. Wita Stwosza (o powierzchni 335 m²) i czterech maszyn do pisania, poprzez ciemne sutereny przy ul. Bankowej, do dzisiejszej lokalizacji na dwóch poziomach i powierzchni 1316 m² wiodła długa i trudna droga. A jednak Biblioteka WNS zajmuje dzisiaj wygodne pomieszczenia z dobrym zapleczem informatycznym zapewniającym dostęp do różnorodnych źródeł informacji.

Współczesne możliwości technologiczne otworzyły przed Biblioteką WNS nowe perspektywy. Niezależnie jednak od tego jaka część zbiorów będzie w przyszłości przechowywana na nośnikach elektronicznych to dalej podstawowymi funkcjami bibliotek pozostaną: gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów papierowych i elektronicznych.

Abstract

The article presents the short history and directions of development of the library at the Faculty of Social Sciences at the University of Silesia. It points out the most interesting and most crucial collections i.e. M.K. Neustein's collection and professor J. Szydłowski's. The article draws attention to the fact of co-existence of the traditional library and new techniques of sharing information.

Kultura organizacyjna w Bibliotece Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nauki przyrodnicze to jedna z wielu dziedzin nauk ścisłych o największym wzroście informacji. Rozwój Uniwersytetu Śląskiego, powstające w miarę upływu czasu nowe wydziały i specjalności wyznaczają również kierunek rozwoju Biblioteki.

Misją biblioteki naukowej jest tworzenie podstawowego, nowoczesnego zaplecza dla pracy badawczej i zdobywania wiedzy przez społeczność akademicką, zapewnienie dostępu do światowych źródeł informacji w możliwie najnowszych, powszechnie stosowanych technologiach oraz gromadzenie i udostępnianie specjalistycznej literatury źródłowej.

W XXI wieku w nauce, technice, biznesie liczy się szybki dostęp do informacji, możliwy dzięki osiągnięciom naukowym oraz zdobyczom techniki. Współczesna biblioteka, chcąc stać się atrakcyjnym dostawcą wyselekcjonowanej informacji, nie może być obojętna na dokonujący się w tych dziedzinach postęp, dlatego wykorzystanie nowych kanałów dystrybucji informacji, szczególnie tych związanych z rozwojem sieci komputerowych, jest tak ważne w codziennej pracy specjalistycznej biblioteki.

Zmienia się także rola bibliotekarza, który pomaga czytelnikom w odnalezieniu wskazanych pozycji w macierzystej bibliotece, ale także wykorzystując nowe możliwości, pośredniczy w zlokalizowaniu i zdobyciu odpowiednich źródeł w innych bibliotekach czy instytucjach.

Do bibliotek specjalistycznych, obsługujących zasoby nauk przyrodniczych, należy Biblioteka Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Biblioteka WBİOŚ nie doczekała się dotąd żadnych opracowań dotyczących jej działalności, charakterystyki zasobów, metod zarządzania i kierunków rozwoju, autorka niniejszego artykułu podjęła się więc tego zadania.

Biblioteka WBiOŚ wczoraj i dziś

Pierwsze miesiące funkcjonowania Uniwersytetu Śląskiego wykazały, że brak biologicznego kierunku studiów w nowo powołanej uczelni zawęży możliwości jej wielostronnego rozwoju i oddziaływania społecznego. Potrzebne były badania biologiczne w wielkoprzemysłowym regionie Śląska oraz kształcenie biologów na potrzeby tego regionu¹.

Utworzona w 1973 Biblioteka Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska wywodzi się z powstałego w 1969 Instytutu Biologii Uniwersytetu Śląskiego.

Biblioteka Instytutu Biologii UŚ rozpoczęła działalność 1 X 1969. Był to początek gromadzenia księgozbioru². W 1973 podjęto decyzję o przekształceniu Biblioteki Instytutu w Bibliotekę Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska.

Jej głównym zadaniem było gromadzenie książek i czasopism biologicznych drogą zakupów i darów. Z biegiem lat księgozbiór biblioteki wzbogacał się o wiele cennych monografii, encyklopedii, słowników specjalistycznych, wydawnictw ciągłych i seryjnych. W poniższej tabeli przedstawiono statystykę (sprawozdania GUS) dotyczącą liczby gromadzonych zbiorów od początku działalności Biblioteki WBiOŚ.

Tabela 1

Rok/Stan zbiorów na dzień 31 XII	Druki zwarte	Wydawnictwa ciągłe
1969 (Biblioteka Instytutu Biologii)	730	54
1973 (Biblioteka Wydziału BIOŚ)	10 823	1 594
2007 (Biblioteka Wydziału BIOŚ)	24 092	12 536

Biblioteka gromadzi, opracowuje i udostępnia literaturę z zakresu nauk przyrodniczych, tj. biologii ogólnej i eksperymentalnej, biologii w ochronie środowiska, biotechnologii roślin i mikroorganizmów, genetyki, biochemii, mikrobiologii, fizjologii roślin i zwierząt, zoologii, ekologii. W mniejszym zakresie znajdziemy w niej publikacje z dziedziny psychologii, pedagogiki, filozofii, geografii, chemii, fizyki z matematyką, statystyki oraz medycyny.

¹ *Informator o pracownikach, strukturze i badaniach Wydziału. Wydział Biologii i Ochrony Środowiska. Red. I. Szarejko i K. Zajac, Katowice, 2000, s. 4.*

² Tamże, s. 4.

Biblioteka WBiOŚ w ciągu 35 lat zgromadziła księgozbiór liczący obecnie ponad 36000 woluminów³. Rozwojowi Biblioteki towarzyszy systematyczne, w miarę rozwoju poszczególnych dyscyplin naukowych i powstawania nowych kierunków studiów, powiększanie zbiorów, co zapewnia obszerną i wyczerpującą informację pracownikom nauki i studentom Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska. Obecnie biblioteka prenumeruje 83 tytuły czasopism (53 tytuły czasopism polskich i 30 tytułów czasopism zagranicznych)⁴.

Nowoczesny model zarządzania w Bibliotece WBiOŚ wymaga wyznaczenia 5 zasadniczych celów służących efektywnemu wykorzystaniu posiadanych środków i zasobów. Są to:

1. zapewnienie tradycyjnych i nowoczesnych kanałów dostępu do zasobów oraz usług informacyjnych,
2. efektywne, wydajne i ekonomiczne zarządzanie personelem,
3. współpraca ze środowiskiem naukowym,
4. szkolenie studentów,
5. zaspokajanie potrzeb użytkowników.

Pojawienie się nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych w latach 90-tych umożliwiło Bibliotece WBiOŚ wdrożenie działań zapewniających wprowadzenie zautomatyzowanych technik komputerowych (w maju 2003), wśród których należy wyróżnić: podłączenie biblioteki do sieci informacyjno-bibliotecznej UŚ, elektroniczne opracowanie księgozbioru w systemie PROLIB, skomputeryzowanie bazy dorobku naukowego pracowników naukowych Wydziału Biologii w zakresie: publikacji, referatów, sprawozdań z prac badawczych, utworzenie, we współpracy z pracownikami naukowymi Wydziału oraz Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, strony domowej Biblioteki Wydziału Biologii WWW dostępnej pod adresem: <http://www1.bg.us.edu.pl/biologia>. Prace nad utworzeniem strony zbiegły się z potrzebami utworzenia podobnej strony domowej Wydziału, która jeszcze jej nie posiadała i dlatego obie zostały zaprezentowane władzom Wydziału w kwietniu 2003.

W działalności informacyjnej biblioteka WBiOŚ stara się wykorzystywać usługi i zasoby Internetu: pocztę e-mail, strony WWW, wyszukiwać literaturę źródłową on-line oraz inne informacje na podstawie dostępu do baz danych i serwisów czasopism elektronicznych dostępnych w sieci komputerowej Uniwersytetu Śląskiego lub też tworzyć własne dziedzinowe bazy danych na potrzeby środowiska naukowego Wydziału Biologii.

³ Dane statystyczne zebrane na podstawie inwentarzy: zakup, dar, wymiana oraz rejestru ubytków i umieszczone. W: *Sprawozdaniu z działalności Biblioteki Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska za rok 2007*, s. 1.

⁴ Tamże.

Potrzeba świadczenia usług w sposób kompleksowy i profesjonalny skłoniła bibliotekę do poszukiwania i gromadzenia materiałów źródłowych o coraz wyższym poziomie zaawansowania, w tym rezultatów badań naukowych w zakresie nauk przyrodniczych i pokrewnych.

Spowodowało to nowe, jakościowe podejście do roli biblioteki jako jednostki specjalistycznej. Ponadto żywiołowy rozwój technik informatycznych w ciągu kilku lat przyniósł olbrzymie zmiany w sposobie docierania do informacji. Stałą tendencją jest uzupełnianie tradycyjnych źródeł informacji typu książki, czasopisma równorzędnymi nośnikami informacji, takimi jak czasopisma elektroniczne, specjalistyczne bazy danych, serwisy informacyjne, itd.

Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, w Bibliotece WBIOŚ na stronie domowej <http://www1.bg.us.edu.pl/biologia> dokonano dziedzinowego podziału specjalistycznych baz danych, zgodnych z prowadzonymi badaniami statutowymi wydziału, opracowania nowej bazy zawierającej dziedzinowy wykaz czasopism dostępnych w czytelni czasopism biblioteki WBIOŚ.

W organizacji pracy biblioteki oczekuje się rozwiązań zmierzających do zaspokajania potrzeb nie tylko stałych użytkowników, ale także tych potencjalnych, którzy w najbliższej przyszłości będą korzystać z jej usług. W zróżnicowanej pod wieloma względami społeczności czytelników BWBiOŚ podstawową grupę jej użytkowników stanowią pracownicy nauki i studenci.

Grupę pracowników naukowych (498 osób korzystających z zasobów BWBiOŚ)⁵, zróżnicowaną pod względem zaawansowania w rozwoju naukowym oraz pod względem zakresu i struktury prowadzonych zajęć dydaktycznych, dzielimy na następujące podgrupy użytkowników: młodych asystentów nauki, przygotowujących rozprawy doktorskie oraz prowadzących podstawowe rodzaje zajęć ze studentami, pracowników z tytułem doktora, doktora habilito-

⁵ Sprawozdanie z działalności biblioteki za 2007 rok, s. 4.

wanego czy profesora, bardziej zaangażowanych w badania naukowe oraz prowadzenie wykładów, seminariów dyplomowych, magisterskich, doktorskich itp.

Drugą grupę użytkowników – studentów (10210 osób zarejestrowanych w bibliotece)⁶, cechuje istotne zróżnicowanie potrzeb bibliotecznych wynikających nie tylko z rodzaju i etapu studiów (dzienne, zaoczne, licencjackie, uzupełniające magisterskie, podyplomowe, doktorskie), ale również stopnia osobistego zaangażowania i odpowiedzialności.

Spośród 10826 użytkowników korzystających z usług Biblioteki WBiOŚ w 2007, 118 użytkowników to studenci i pracownicy innych Wydziałów UŚ: Nauk o Ziemi, Matematyki, Fizyki i Chemii, Nauk Społecznych, Pedagogiki i Psychologii oraz innych uczelni: Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Opolskiego, Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, Politechniki Śląskiej w Gliwicach, Politechniki Częstochowskiej.

Kolejną grupę użytkowników stanowią uczniowie szkół średnich oraz osoby prywatne, związane zawodowo z sektorem społeczno-gospodarczym naszego regionu, np. Główny Instytut Górnictwa w Katowicach.

Tak zróżnicowany profil użytkowników wymaga właściwego wyselekcjonowania zbiorów i odpowiedniego ich udostępniania.

W poniższej tabeli przedstawiono statystykę (sprawozdania GUS) dotyczącą liczby udostępnionych zbiorów od początku działalności Biblioteki WBiOŚ:

Tabela 2

Rok/Stan zbiorów na dzień 31 XII	Liczba udostępnień książki	Liczba udostępnień czasopisma specjalistyczne	Liczba udostępnień wypożyczalnia
1969 (Biblioteka Instytutu Biologii)	174	brak danych	178
1973 (Biblioteka Wydziału BIOŚ)	2896	2141	5987
2007 (Biblioteka Wydziału BIOŚ)	12 087	67 346	20 421

Ścisła współpraca biblioteki ze środowiskiem naukowym Wydziału przejawia się na wielu płaszczyznach, m.in. poprzez: uczestnictwo w pracach komisji selekcyjnych księgozbioru biblioteki, współtworzenie i selekcjonowanie specjalistycznych baz dostępnych w systemie online, pomocnych studentom w przygotowywaniu się do zajęć i śledzeniu na bieżąco postępów

⁶ Tamże.

badań naukowych w kraju i zagranicą, korespondencję za pośrednictwem poczty elektronicznej dotycząca aktualnych baz specjalistycznych dostępnych ze strony domowej biblioteki (patrz link: aktualności), pokazy baz multimedialnych dostępnych ze stanowisk komputerowych rozmieszczonych w Bibliotece (np. Flora, TOXNET), udostępnianie środowisku naukowemu Wydziału specjalistycznych źródeł informacji za pośrednictwem systemu OneLog, pozwalającego korzystać z zasobów uczelni z dowolnego miejsca w sieci⁷ oraz szkolenie pracowników z zakresu korzystania ze źródeł elektronicznych.

Szkolenie studentów ma przede wszystkim na celu podnoszenie ich umiejętności poruszania się w świecie informacji i korzystania z usług bibliotecznych. Na stałe do harmonogramu prac dydaktycznych Biblioteki WBiOŚ wpisały się szkolenia z zakresu przysposobienia bibliotecznego (dla studentów I roku) oraz informacji naukowej (dla słuchaczy III roku) pod kątem prowadzonych badań własnych i przygotowywanych prac dyplomowych bądź magisterskich. Nie mniejszym zainteresowaniem cieszy się propozycja Biblioteki skierowana do młodych pracowników nauki, doktorantów oraz studentów zainteresowanych poszerzeniem wiedzy w zakresie korzystania ze źródeł elektronicznych rozpowszechnianych w sieci uniwersyteckiej.

Dla utrzymania wysokiego poziomu usług bibliotecznych personel biblioteki aktywnie rozwija swój warsztat zawodowy. W ramach zarządzania zasobami ludzkimi nacisk położono na permanentne dokształcanie się, w tym na szkolenia prowadzone i nadzorowane przez kadrę bibliotekarzy BUŚ w zakresie opracowywania księgozbioru, szkolenia wewnętrzne prowadzone przez kierownika Biblioteki, sprzyjające tworzeniu kreatywnego zespołu realizującego cele strategiczne Wydziału i Biblioteki. Udział w branżowych szkoleniach kreuje aktywne podstawy, podnosi efektywność świadczonych usług. Bibliotekarze WBiOŚ twórczo uczestniczą w spotkaniach i konferencjach Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy Zarządzie Okręgu w Katowicach.

Na usługi biblioteczne zasadniczo wpływają trzy elementy, tj. środowisko, personel i fundusze⁸.

Obecnie Biblioteka WBiOŚ jest zlokalizowana na dwóch kondygnacjach w budynku Wydziału przy ul. Jagiellońskiej 28 i zajmuje łącznie 384 m² jego powierzchni, w tym:

⁷ A. Drabek, A. Kozłara: *System sieciowej kontroli dostępu do źródeł informacyjnych OneLog – z doświadczeń administratora i użytkownika systemu*, s. 2. [tryb dostępu:] <http://www.bg.us.edu.pl/pdf/oneolog.pdf>.

⁸ *Zarządzanie biblioteką: najnowsze kierunki w bibliotekarstwie brytyjskim: wybór tekstów*. Red. I. Kemp i T. Wildhardt, Warszawa, 1998, s. 52.

1. pomieszczenie na pierwszym piętrze o powierzchni 180 m², w ramach którego funkcjonują:
 - Czytelnia Ogólna, Wypożyczalnia, Magazyn Książek oraz Katalogi kartkowe i komputerowe,
2. pomieszczenia na trzecim piętrze mieszczące pozostałe agendy biblioteki, tj.:
 - Czytelnię i Magazyn Czasopism Bieżących.

Od 2006 biblioteka posiada nową powierzchnię magazynową, ok. 130 m², znajdującą się w budynku Wydziału w Chorzowie przy ul. Pułku Piechoty 7.

Rozwój zaawansowanych technologii informacyjnych w Bibliotece WBiOŚ miał miejsce dopiero po 2003. W ramach reorganizacji Wydziału w 2004–2006, dzięki wsparciu potrzeb rozwojowych Biblioteki WBiOŚ przez Władze Wydziału, udało się wyasygnować fundusze na zakup sprzętu komputerowego i uzyskanie dodatkowych pomieszczeń magazynowych. Dzięki współpracy i przychylności innych jednostek, m.in. Komisji ds. Informatyzacji Wydziału, Biblioteka może pochwalić się wzrostem liczby stanowisk komputerowych zarówno na potrzeby użytkowników, jak i personelu.

Od początku utworzenia biblioteki wydziałowej potencjał ludzki stale ewoluował. Obecnie w bibliotece pracuje ogółem na pełnych etatach 6 pracowników, w tym pracownicy z wykształceniem: wyższym bibliotekarskim (1), wyższym bibliotekarskim oraz studiami podyplomowymi (1), wyższym specjalistycznym (1), wyższym humanistycznym oraz studiami podyplomowymi (1) oraz średnim (2).

Biblioteka WBiOŚ administracyjnie podlega Dziekanowi Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska, a merytorycznie – Dyrektorowi Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

W ramach nadzoru administracyjnego Dziekan Wydziału podejmuje decyzje dotyczące: doboru kadr (angaże, liczba etatów), finansowania (biblioteka dysponuje 2 funduszami: dydaktycznym oraz badań własnych Wydziału), organizacją pracy biblioteki.

Z funduszu dydaktycznego dokonuje się zakupu książek, materiałów biurowych i bibliotecznych oraz sprzętu komputerowego, natomiast z funduszu badań własnych Wydziału finansuje się prenumeratę czasopism i baz danych na różnych nośnikach krajowych i zagranicznych.

W ramach nadzoru merytorycznego Dyrektor BUŚ decyduje o zakresie szkoleń i praktyk zawodowych bibliotekarzy, sprawach osobowych (awanse, migracja pracowników) oraz strukturze sieci informacyjno-bibliotecznej UŚ.

Biblioteka WBiOŚ wraz z 15 innymi bibliotekami specjalistycznymi współtworzy jednolity system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Śląskiego, w ramach którego wdraża od roku 2003 system biblioteczny PROLIB, który jest kompleksowym, profesjonalnym oprogra-

mowaniem pozwalającym na pełną automatyzację procesów bibliotecznych związanych z gromadzeniem, opracowaniem, wyszukiwaniem i udostępnianiem dokumentów.

Podsumowanie

W organizacji pracy Biblioteki WBiOŚ nastąpiły daleko idące zmiany, których celem było zaspokojenie potrzeb stałych i nowych użytkowników. Dzięki ciągłemu dostosowywaniu się do potrzeb społeczeństwa informacyjnego (bazy danych, czasopisma elektroniczne) biblioteka odnotowuje stały wzrost liczby czytelników. Dzięki z kolei odpowiedniemu zarządzaniu w dziedzinie zasobów ludzkich biblioteka dysponuje dobrze wykwalifikowanym i kompetentnym personelem, gotowym, zgodnie z wymogami zmieniającej się rzeczywistości, poszerzać swoją wiedzę i podnosić kwalifikacje.

Biblioteka poprzez stałą współpracę z instytucjami regionu, np. Wojewódzkim Inspektorem Ochrony Przyrody, aktualizuje i powiększa swój księgozbiór dziedzinowy.

Z równie pozytywnym skutkiem promuje swój wizerunek wśród bibliotekarzy bibliotek szkół wyższych województwa śląskiego, takich jak: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Zamiejscowy w Chorzowie czy też Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu.

W powiększaniu księgozbioru Biblioteki o nowe nabytki literatury światowej pomaga wielu przedstawicieli wydawnictw zagranicznych, m.in. International Publishing Service, ABE Marketing, Kubicz.

Do form promowania pozytywnego wizerunku Biblioteki WBiOŚ należy współorganizowanie z przedstawicielami firmy International Publishing Service wystaw specjalistycznej książki zagranicznej, które odbywają się dwa razy do roku w murach Wydziału.

Zgodnie z Zarządzeniem Rektora UŚ⁹, Biblioteka WBiOŚ, we współpracy z Biblioteką Uniwersytetu Śląskiego, wprowadza rekordy publikacji pracowników Wydziału do bazy: Bibliografia Dorobku Pracowników UŚ.

Biblioteka WBiOŚ może poszczycić się prawie 50% wskaźnikiem wprowadzenia do systemu PROLIB wydawnictw zwartych. Z ponad 24-tysięcznego zbioru do systemu wprowadzono 11379 opisów bibliograficznych. Mamy nadzieję na uruchomienie wraz z rokiem akademickim 2008/2009 elektronicznej wypożyczalni, co usprawni pracę Biblioteki WBiOŚ.

⁹ Zarządzenie Rektora Uniwersytetu Śląskiego nr 15/2008 w sprawie dokumentowania dorobku pracowników UŚ z dnia 17.03.2008 roku. [tryb dostępu:] <http://www.us.edu.pl/universytet/prawo/2008/zarz200815.html>.

Zaawansowanemu poziomowi wdrażania modułu udostępniania towarzyszą intensywne przygotowania Biblioteki do opracowania wydawnictw ciągłych w systemie PROLIB.

Pięcioletnie obserwacje użytkowników informacji naukowej, wywiady oraz statystyka Biblioteki WBiOŚ pozwalają pozytywnie ocenić stopień ich samodzielności w umiejętności korzystania z usług biblioteczno-informacyjnych. W celu uatrakcyjnienia zajęć z przysposobienia bibliotecznego od nowego roku akademickiego zamierzamy przygotować dla studentów I roku prezentację w programie Power Point dotyczącą działalności Biblioteki oraz warunków korzystania z jej zasobów.

Biblioteka WBiOŚ planuje zintensyfikować prace nad poprawą warunków lokalowych, jednocześnie dążąc do tego, by jej pomieszczenia nie były rozproszone. Skupienie pomieszczeń w jednym miejscu umocni wizerunek biblioteki w środowisku, pomoże w lepszym zarządzaniu jej zasobami.

Biblioteka WBiOŚ zamierza kontynuować współpracę ze stałymi partnerami, bibliotekami dziedzinowymi regionu, takimi jak: Biblioteka Centrum Studiów nad Człowiekiem i Środowiskiem, Biblioteka Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, a także pozyskiwać nowych partnerów do realizacji opisanych i planowanych przedsięwzięć.

Abstract

The article presents various models of the management of the specialist library of the Faculty of Biology and Environment Protection, its short historical outline, structure, the description of the library collection and the plans for the development of information activity attempting to increase the level of service qualities and its users' satisfaction.

Zbiory Biblioteki Teologicznej w służbie społeczności akademickiej

Wieloletnie starania władz Uniwersytetu Śląskiego (UŚ) – systematycznie wspomagane przez Kurię Metropolitalną Archidiecezji Katowickiej – doprowadziły do utworzenia Wydziału Teologicznego na UŚ. Jest on jedenastym wydziałem UŚ. Od samego początku stał się ważnym ośrodkiem nauk humanistycznych w Katowicach i w regionie, rygorystycznie dbającym o wysoki poziom naukowy. Dla UŚ powstanie Wydziału Teologicznego oznaczało jednoznaczne nawiązanie do chrześcijańskich korzeni uniwersytetów europejskich, przy poszanowaniu właściwej im różnorodności światopoglądowej. Warto zacytować słowa ks. Arcybiskupa Damiana Zimonia – człowieka aktywnie wspierającego środowisko akademickie: „Rzecz jasna, nie jest intencją Kościoła «katolicyzacja» uniwersytetu. Instytucja ta musi nadal realizować z całkowitą swobodą i autonomią własne cele, to znaczy prowadzić własne badania naukowe, pogłębiać i przekazywać wiedzę w różnych dziedzinach”¹.

Na przestrzeni istnienia Uniwersytetu zauważa się, że społeczność akademicką żywo nurtują kwestie związane z refleksją teologiczną i jej znaczeniem dla formacji intelektualnej, kulturowej i społecznej człowieka. Stąd obraz teologii jako podparcia naszej myśli w szybko zmieniającym się świecie, stąd teologia jako towarzysza człowieka doświadczającego zmiany. Stawką jest więc nie sama teologia, lecz to, czy i jak przyczyni się ona do zmiany sposobu życia i myślenia człowieka².

¹ D. Zimoń: *Drogą Kościoła jest człowiek. Kościół katolicki wobec problemów społecznych w latach 1985–1995*. Katowice 1995, s. 263.

² T. Sławek: *Świat, uniwersytet, wiara. Laudacja z okazji przyznania Księdzu Arcybiskupowi dr Damianowi Zimoniowi, Metropolicie Katowickiemu godności doktora honoris causa Uniwersytetu Śląskiego*. W.: *Archiepiscopus Damianus Zimoń Doctor Honoris Causa Universitatis Silesiae Catoviciensis*. Oprac. Z. Kadłubek, P. Wilczek. Katowice 2007, s. 24.

Interdyscyplinarność tej nauki i współpraca międzywydziałowa pracowników naukowych i studentów prowadzi do odważnego podejmowania dyskusji teologicznych³.

Trudne byłoby funkcjonowanie jakiejkolwiek jednostki naukowej bez odpowiedniego zaplecza materialnego i lokalowego. Toteż utworzenie od podstaw nowoczesnego kampusu Wydziału Teologicznego wraz z dobrze zaopatrzoną biblioteką, nowoczesną pracownią komputerową i całym zapleczem dydaktycznym, jakże konieczne dla sprawnego działania Wydziału, stało się użyteczne również dla całego środowiska akademickiego. Nietrudno zauważyć, że nowopowstały Wydział Teologiczny wniósł pokaźny wkład – znakomity zasób biblioteczny. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego powiększyła tym sposobem swoją sieć bibliotek specjalistycznych o nową dobrze zaopatrzoną w literaturę placówkę.

W niniejszym opracowaniu zwrócono uwagę wyłącznie na te aspekty, które stanowią o odrębności i specyfice funkcjonowania Biblioteki Teologicznej w systemie biblioteczno-informacyjnym i roli jaką pełni w środowisku akademickim. Na szczególne wyróżnienie zasługuje: bogata tradycja i historyczność odziedziczonego zasobu, interdyscyplinarny charakter gromadzonych publikacji, sposoby i źródła informacji w pozyskiwaniu literatury, działalność informacyjno-promocyjna zbiorów skierowana do różnych kategorii użytkowników.

Powołana w 2001 Zarządzeniem Rektora UŚ Biblioteka Teologiczna⁴, wpisała się w strukturę środowiska akademickiego jako największa w sieci specjalistycznych księżnic UŚ. Bogatą tradycję i znaczącą pozycję zawdzięcza poprzedniczce – Bibliotece Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego (WSSD)⁵. Korzenie Biblioteki sięgają 1927, kiedy to w Krakowie wybudowano gmach Seminarium Duchownego Diecezji Śląskiej. Od początku zasoby jej wzbogacały się dzięki instytucjom oraz osobom prywatnym, które zapisywały własne księgozbiory testamentalnie. W ten sposób znalazł się w bibliotece księgozbiór podręczny ks. biskupa Arkadiusza Lisieckiego, historyka i patrologa⁶ oraz książki przekazywane przez inne znaczące osoby⁷.

³ Rezultatem dyskursu są wspólnie organizowane konferencje, sympozja, wydawane publikacje. O tym jak żywo problemy teologiczne nurtują młodych ludzi świadczy fakt, że z roku na rok przybywa studentów spoza Wydziału wybierających teologię jako drugi kierunek, angażując się w działalność Koła Naukowego Teologów, bądź uczestnicząc w ciekawych wykładach monograficznych, często i chętnie korzystających ze zbiorów bibliotecznych.

⁴ Zarządzenie nr 54/2001 z dnia 28 IX 2001 r. Rektora Uniwersytetu Śląskiego powołania Biblioteki Wydziału Teologicznego.

⁵ T. Czakański: *Historia Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego (1927– 2000)*. „Wiadomości Archidiecezjalne” 2000, nr 11, s. 530.

⁶ J. Myszor: *Historia diecezji katowickiej*. Katowice 1999, s. 122.

⁷ Np. „Na pierwszych kartach pojawiają się zapisy: zakup z bibl. pośm. ks. Fr. Brudnioka, Dar ks. Tuske-

Z zachowanych dokumentów dowiadujemy się, że w 1960 Biblioteka WSSD posiadała już 6 tys. tomów. Aby uchronić tak liczny i bogaty księgozbiór przed niespodziewaną likwidacją w okresie stalinowskim, pojawiło się nawet wyraźne określenie biblioteki seminaryjnej, jako biblioteki domowej. Mimo tych zabiegów w latach sześćdziesiątych zarekwirowano kilkadziesiąt pozycji, które tylko dzięki znakom własnościowym „*Biblioteka Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*” trafiły po niemal pięćdziesięciu latach już do Biblioteki Teologicznej w Katowicach⁸.

Przełomowym dla Biblioteki był rok 1980. Zgodnie z decyzją ks. biskupa Herberta Bednorza Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne przeniesiono z Krakowa do Katowic. W tym samym czasie do Biblioteki WSSD dołączono, powstały w okresie międzywojennym z inicjatywy ks. biskupa Arkadiusza Lisieckiego, zamknięty księgozbiór Biblioteki Kurii Diecezjalnej liczący 19 tys. woluminów⁹. Księgozbiór ten tworzą równolegle ze zbiorem seminaryjnym w Krakowie, na bazie tych samych zakupów, darów i spuścizn pośmiertnych¹⁰. Cały zbiór zachował własną odrębność w postaci wydzielonych pomieszczeń i własnych katalogów. Wszystkie książki oznaczone są pieczętą *Bibliotheca Dioecesis Katowicensis* i udostępniane tylko prezencyjnie.

Połączenie dwóch dużych, znaczących księgozbiorów – seminaryjnego i diecezjalnego – w jedną Bibliotekę Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, przyczyniło się do powstania wartościowego narzędzia pracy dla magistrów teologii, licencjatów, doktorów i profesorów. Przez ponad dwadzieścia lat istnienia w Katowicach Biblioteka służyła obecnym i przyszłym kapłanom archidiecezji katowickiej. W momencie powołania na UŚ Wydziału Teologicznego

ra, Dar ks. dr Czapli, Dar ks. Kopeć'a, Dar ks. Prob. Miketty, Dar pośm. Ks. Sypniewskiego, Zakup z bibl. pośm. Ks. Arcybpa. Zaleskiego”. Por. W. Pawłowicz: *Księgozbiory polskiego duchowieństwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939 r.)*. Katowice 2004 [praca doktorska pod kier. prof. dr hab. Ireny Sochy], s. 56.

⁸ Odzyskane książki ostemplowano pieczęcią „*Skonfiskowana w 1960 r. przez władze PRL, zwrócona Kościółowi w 1997 r.*” Zanim książki ponownie zostały włączone do zbiorów, zorganizowano wystawę, aby to co wydarzyło się przed prawie pięćdziesięciu laty, nie pozostało tylko w murach Wydziału Teologicznego, ale dotarło do świadomości całego środowiska akademickiego i lokalnego. Por. K. Gonet: *Książki skonfiskowane przez władze PRL w bibliotekach kościelnych w roku 1960 wracają do właścicieli*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2004, nr 1–2, s. 205; B. Warząchowska: *Dzieje książek skonfiskowanych w roku 1960 w Bibliotece Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*. „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” T. 26 (2005), s. 222–229; Taż: *Powrót aresztowanych książek*. „Gość Niedzielny” 2004, nr 43. Dodatek Katowicki, s. III.

⁹ W. Pawłowicz: *Księgozbiory polskiego duchowieństwa...*, s. 56–58.

¹⁰ Taż: *Księgozbiory kapłanów śląskich XIX i XX w.* „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” T. 38, z. 2 (2005), s. 421–438.

Biblioteka WSSD została przekształcona w Bibliotekę Teologiczną¹¹ na mocy umowy między UŚ a Kurią Metropolitalną, która zawiera informację o zachowaniu prawa własności Kurii do całego księgozbioru¹². Ponadto Biblioteka Teologiczna, mimo że wchodzi w strukturę bibliotek uniwersyteckich jako jedna z bibliotek specjalistycznych, ze względu na specyfikę zbiorów i sposób finansowania tworzy własny system biblioteczno-informacyjny. Składa się on z podstawowego księgozbioru w zasobie magazynowym, z wydzielonej literatury w Bibliotekach Zakładowych¹³, Czytelni Ogólnej, Wypożyczalni i Katalogów informujących o zbiorach. Przekształcenie to doprowadziło przede wszystkim do zmiany profilu gromadzenia zbiorów.

Podstawą działania Biblioteki Teologicznej są wspomniane już odziedziczone zbiory i związana z nimi właściwa polityka gromadzenia, ich wartość naukowa oraz różnorodność dokumentów. Zakres gromadzonych zbiorów drogą zakupu¹⁴, wymiany¹⁵, darów¹⁶, jest ukierunkowany na nauki teologiczne z uwzględnieniem dziedzin pokrewnych, interdyscyplinar-

¹¹ Problem przekształcenia omówiono w: B. Warząchowska: *Wyrośla z dobrego drzewa*. „Gazeta Uniwersytecka” 2002, nr 3, s. 25; Taż: *Biblioteka Teologiczna zaprasza. Czytaj na Wita Stwosza*. „Gość Niedzielny” 2002 nr 5, s. 26; Taż: *Stara Biblioteka nowego wydziału Uniwersytetu Śląskiego*. „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2002 nr 35. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://bib.oss.wroc.pl/2002/35/warzechowska>.

¹² *Umowa Użyczenia zawarta w dniu 1 września 2001 r. w Katowicach pomiędzy: Archidiecezją Katowicką w Katowicach a Uniwersytetem Śląskim w Katowicach*. Aneks do umowy. Pkt. nr 1: Uzupełnianie zbioru bibliotecznego o książki, czasopisma oraz inne materiały zarówno w postaci drukowanej jak i elektronicznej, potrzebne do celów badań naukowych i dydaktycznych prowadzonych na Wydziale Teologicznym finansowane jest przez Archidiecezję Katowicką.

¹³ W Bibliotekach Zakładowych gromadzona jest literatura naukowa odpowiadająca badaniom w ramach następujących Zakładów: Filozofii Chrześcijańskiej, Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej, Liturgiki i Homiletyki, Misjologii i Teologii Religii, Prawa Kanonicznego, Teologii Biblijnej Starego i Nowego Testamentu, Teologii Dogmatycznej, Teologii Ekumenicznej, Teologii Fundamentalnej, Teologii Moralnej i Duchowości, Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa, Teologii Patrystycznej i Historii Kościoła.

¹⁴ U. Wojtasik: *Zakup oraz wykorzystanie książek zagranicznych w bibliotekach akademickich*. „Przegląd Biblioteczny” 1999, nr 3, s. 157–166; A. Muc: *Zakup książek przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 88 (2007), s. 105–116.

¹⁵ E. Olszowy: *Wymiana krajowa w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 82 (2004), s. 177–186.

¹⁶ B. Warząchowska: *Gromadzenie darów w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego*. „Nowa Biblioteka” 2000, nr 1–2, s. 13–17; Taż: *Dary w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 89 (2008), s. 164–172.

nych i pomocniczych¹⁷. Szczegółowy profil zbiorów kształtują zatem dyscypliny uprawiane na Wydziale Teologicznym i badania prowadzone przez pracowników naukowych¹⁸. Dobór literatury jest na bieżąco konsultowany z pracownikami naukowymi i studentami, uzupełniany systematycznie o pozycje zalecane podczas zajęć dydaktycznych dla studentów stacjonarnych, niestacjonarnych i podyplomowych¹⁹.

Zakup literatury w Bibliotece Teologicznej jest uwarunkowany dwoma różnymi źródłami finansowania: Kurii Metropolitalnej i UŚ. Zobowiązanie finansowe Kurii wobec Wydziału Teologicznego umożliwia bieżący zakup oraz uzupełnianie dostrzeżonych braków w seriach i wydawnictwach wielotomowych. Dzięki przynależności do Federacji Biblioteki Kościelnych FIDES, działającej w ramach Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Teologicznych BETH, udało się zakupić z funduszy kościelnych i uzupełnić materiały źródłowe z serii „Corpus Christianorum”, którą Biblioteka gromadzi w czterech podstawowych podseriach: „Apocryphorum”, „Graeca”, „Latina”, „Mediaevalis”. Ze źródeł tych korzystają również pracownicy naukowcy i studenci innych wydziałów UŚ, szczególnie filolodzy (głównie filolodzy klasycyści), historycy, archiwiści, prawnicy.

Warto podkreślić, że dobrze zaopatrzona biblioteka, zwłaszcza wydziałowa, jest podstawowym narzędziem pracy każdego uczonego. Szybki i łatwy i bezpośredni dostęp do literatury powoduje, że pracownicy naukowcy Wydziału Teologicznego znaczną część funduszy z badań statutowych, własnych i grantów przeznaczają na zakup książek naukowych finansowanych ze środków UŚ. Biblioteka zabiega również o nabywanie jak największej liczby wydawnictw o charakterze informacyjno-naukowym (encyklopedie, słowniki, bibliografie, biografie) i materiały źródłowe. Jednak nabywanie pełnego i możliwie kompletnego piśmiennictwa z interesujących nas dziedzin przerasta możliwości finansowe Biblioteki Teologicznej. Wzmożona produkcja wydawnicza, różnorodność publikacji ukazujących się w Polsce, a zwłaszcza na świecie, zmu-

¹⁷ Gromadzona jest literatura z dziedzin pokrewnych takich jak: filozofia, pedagogika, psychologia, socjologia etyka, historia, historia sztuki, archiwistyka, dziennikarstwo, nauki społeczne, filologiczna literatura religijna.

¹⁸ *Działalność naukowa Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: *Wydział Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000–2005 (stan na 30 września 2005 roku)*. Oprac. L. Szewczyk, Katowice 2005, s. 203.

¹⁹ W gromadzeniu uwzględnia się również materiały dla studiów podyplomowych prowadzonych na Wydziale Teologicznym: Teologii Pastoralnej, Komunikacji Społecznej, Archiwistyki Kościelnej, Rodziny i Mediacji Sądowej, Kwalifikacyjnych Oligofrenopedagogiki dla Nauczycieli Religii, Kwalifikacyjnych Teologiczno-Katechetycznych, Specjalistyczne Teologii, Zarządzania Parafią.

szają Bibliotekę do prowadzenia przemysłanej i racjonalnej polityki gromadzenia zbiorów zarówno drogą koordynacji w obrębie środowiska lokalnego i ogólnopolskiej współpracy i wymiany. Współpraca z typowymi wydawnictwami lokalnymi oraz instytucjami wydającymi sporadycznie, przyjmuje różne formy, od bieżącego zakupu poprzez promocyjne tytuły aż po otrzymywanie gratisowych egzemplarzy²⁰.

Przykładem tego rodzaju działań jest współpraca z Wydawnictwem UŚ, które co roku organizuje kiermasz, oferując własne publikacje. Imprezę tę poprzedza rozesłanie do wszystkich wydziałów UŚ wykazów ofert książek, które można otrzymać za darmo (tytuły wydane przed pięciu laty), nabyć za „złotówkę” oraz z 50% bonifikatą. Dzięki dużej różnorodności tytułowej i korzystnej ofercie cenowej Biblioteka Teologiczna uzupełnia zbiory o brakujące publikacje i pozyskuje najciekawsze tytuły do wymiany bibliotecznej.

Współpraca z Wydawnictwem św. Jacka ma nieco inny charakter, bowiem większość publikacji pracowników Wydziału Teologicznego właśnie w tym Wydawnictwie się ukazują. Dzięki staraniom władz Wydziału i zapobiegliwości pracowników Biblioteki otrzymywane są z tego Wydawnictwa w postaci tzw. gratisów wszystkie ukazujące się na bieżąco tytuły. Niemałe znaczenie dla Biblioteki mają również Kiermasze Wydawców Katolickich organizowane przez Wydawnictwo św. Jacka na Wydziale Teologicznym, pozwalające na zakup nowości literatury teologicznej, uzupełnienie brakujących pozycji oraz zamówienie tych tytułów, które ukazą się w przyszłości²¹.

Biblioteka Teologiczna jest jedyną placówką na terenie Katowic, która dba o kompletność zbiorów współczesnej problematyki teologicznej kościołów chrześcijańskich oraz innych wyznań i religii, dlatego użytkownik ma prawo oczekiwać, że wśród zgromadzonej literatury odnajdzie przykładowo gazetki parafialne, publikacje stowarzyszeń chrześcijańskich i grup religijnych, dokumenty życia Kościoła z różnych diecezji²². Dobrą okazją do pozyskiwania tego rodzaju literatury jest udział pracowników Biblioteki w konferencjach, sympozjach, sesjach czy promocjach książek; towarzyszą im często promocje materiałów konferencyjnych oraz innych wydawnictw tematycznie związanych z programem spotkania.

²⁰ B. Warząchowska: *Formy współpracy Biblioteki Teologicznej w środowisku lokalnym*. „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2005, nr 1–2, s. 24–36.

²¹ Tamże: *Wystawy, kiermasze, targi – książki do nas czy my do książek*. „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2004, nr 1–2, s. 91.

²² E. Dołganiszewska: *Specyfika bibliotek teologicznych*. „Wrocławski Przegląd Teologiczny” R. 3, nr 2 (1995), s. 137.

Biblioteka Teologiczna powiększa znacząco swój księgozbiór także poprzez liczne darowizny, które są formą wpływu najmniej planowaną i oczekiwaną. Publikacje otrzymywane drogą darów, pojedynczo lub zespołowo, są cennym nabytkiem, o ile składają się z dokumentów wartościowych, bądź stanowią celowo dobrane zespoły piśmiennicze. Źródłami, z których dary wpływają do Biblioteki są instytucje (wydawnictwa, hurtownie, likwidowane biblioteki parafialne, placówki naukowo-badawcze, redakcje czasopism, towarzystwa naukowe) i osoby prywatne (np. księża, pracownicy naukowcy, autorzy książek, bibliotekarze, bibliofile, pracownicy uczelni, studenci).

Mówiąc o darach w Bibliotece Teologicznej należy wziąć pod uwagę spuścizny po uczonych, zwłaszcza pośmiertne dary księży przekazywane przez rodziny lub osoby do tego upoważnione. Są to bogate i wielodziedzinowe księgozbiory wymagające wnikliwej selekcji i szczegółowego opracowania. W 2002 r. Biblioteka Teologiczna przejęła księgozbiór ks. dr Martina Gritza²³, dzięki czemu wzbogaciła się o najważniejsze dokumenty postanowień Kościoła w Niemczech, literaturę teologiczną dotyczącą zagadnień pokoju i wojny, publikacje z zakresu politologii, cenne zbiory silesiaców (tu ujawnia się specjalizacja terytorialna w gromadzeniu zbiorów Biblioteki Teologicznej) oraz wiele książek i czasopism związanych z duszpasterstwem wojskowym. W roku 2003 otrzymano książki po zmarłym ks. prof. dr. Paulu Bormannie²⁴, przede wszystkim z zakresu teologii patrystycznej, homiletyki, oraz pedagogiki i katechetyki. W ostatnim czasie Biblioteka Teologiczna otrzymała wiele tego rodzaju cennych darowizn od ludzi zasłużonych dla kultury i nauki Śląska, związanych często z Kościołem m.in. poprzez wspólnoty duszpasterskie²⁵.

Księgozbiór Biblioteki Teologicznej powiększa się regularnie i w znaczący sposób również poprzez dary pracowników Wydziału Teologicznego, którzy przekazują do zbiorów pozycje z własnych kolekcji, często nieosiągalne na rynku księgarskim lub antykwarycznym²⁶.

²³ W. Myszor: *Ks. dr Martin Gritz i jego Biblioteka*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”. T. 36, 2003, z.1, s. 258–259.

²⁴ Tenże: *Ks. Prof. dr Paul Bormann i jego Biblioteka*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”. T. 37, 2004, z.1, s. 174–176.

²⁵ J. Polewka: *Duszpasterstwo Prawników Archidiecezji Katowickiej oraz początki Ogólnopolskiego Duszpasterstwa Prawników w 15-lecie istnienia 1985–2000*. Katowice 2000, s. 20.

²⁶ Ofiarowane Bibliotece książki to materiały z ogólnopolskich sympozjów, konferencji naukowych, szczególnie wartościowe publikacje z zakresu dyscyplin reprezentowanych na Wydziale. Służą one prowadzonym badaniom naukowym i zajęciom dydaktycznym. Drogą darów pozyskano literaturę antyczną, średniowieczną, z zakresu patrologii, źródła Ojców Kościoła – dary ks. prof. Wincentego Myszora. Materiały dotyczące Koś-

Biblioteka odczuwa szczególną opiekę ze strony ks. Arcybiskupa Damiana Zimonia Wielkiego Kanclerza Wydziału Teologicznego. Zainteresowanie biblioteką przejawia się w regularnym dostarczaniu do zbiorów książek – nowości, którymi sam ks. Arcybiskup jest obdarowywany podczas targów książek, kiermaszów i wystaw, konferencji naukowych i sympozjów; charakteryzuje je szeroka wielod dziedzinowość (encyklopedie, słowniki, atlasy, wydawnictwa albumowe, książki z zakresu teologii i dyscyplin pokrewnych).

Zbiory Biblioteki Teologicznej powiększają się również dzięki samodzielnie prowadzonej wymianie książek i czasopism z 62 polskimi i 12 zagranicznymi instytucjami naukowymi²⁷. Są to biblioteki wszystkich wydziałów teologicznych w Polsce, biblioteki instytutów teologicznych, wyższych seminariów duchownych, biblioteki towarzystw naukowych, placówek badawczych naszego regionu oraz redakcje czasopism. Materiałem wymiennym są publikacje wydawane przez pracowników naukowych Wydziału Teologicznego, dublety i druki zbędne, będące wynikiem selekcji otrzymanych darów, nie związanych z profilem badań prowadzonych na Wydziale, wydawnictwa przekazane przez Drukarnię Archidiecezjalną, publikacje z Wydawnictwa św. Jacka, tytuły darowane przez Redakcję „Gościa Niedzielnego” oraz tzw. egzemplarze gratisowe z Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego.

Dbając o kompletność zbiorów w Bibliotece Teologicznej należy na bieżąco śledzić źródła informacji bibliograficznej o piśmiennictwie teologicznym²⁸ i literaturze nauk pokrewnych²⁹. Obecnie doskonałym źródłem informacji o rynku wydawniczym dla bibliotekarzy jest Internet i bieżące przeglądanie stron WWW wszystkich uczelni, a zwłaszcza uczelni katolickich

ciółów Wschodnich, zwłaszcza Ukrainy i Litwy, Kościoła Prawosławnego i Unickiego, w języku polskim i rosyjskim z obszaru pogranicza, zostały przekazane do Biblioteki przez ks. prof. Józefa Krętosza. Wiele cennych publikacji dotyczących historii Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem historii Kościoła na Śląsku, wydawnictwa niemieckojęzyczne, silesiaca otrzymano dzięki hojności ks. prof. Jerzego Myszora.

²⁷ E. Olszowy: *Wymiana krajowa w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 82 (2004), s. 177–186.

²⁸ K. Gąsowska, K. Klauza: *Informacja i dokumentacja w naukach teologicznych*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 56 (1988), s. 157–162; D. Górka: *Przegląd Katolickich Serwisów Internetowych*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1998, nr 2, s. 27–44; R. Dulian: *Strona internetowa Katolickiej Agencji Informacyjnej*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2002, nr 2, s. 97–98; E. Olszowy: *Źródła informacji wydawniczej o piśmiennictwie teologicznym wykorzystywanym przy prowadzeniu wymiany w Bibliotece Teologicznej*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2006, nr 1–2, s. 134–145.

²⁹ A. Wysocki: *Internet jako źródło informacji wydawniczej dla bibliotekarzy*. „Bibliotekarz” 2003 nr 6, s. 19–23; K. Walczuk, M. Walczuk: *Marketing, informacja i formy promocji książki akademickiej i naukowej*. „Bibliotekarz” 2006, nr 5, s. 17.

oraz ich księgarń. Wiele wydawnictw kieruje do bibliotek tzw. e-maile reklamowe, oferując na swoich stronach wiadomości o nowych i zapowiadanych publikacjach. Ponadto zamieszczane na stronach domowych listy dubletów, bądź rozsyłane do innych bibliotek wyselekcjonowane materiały³⁰, stanowią doskonały sposób kompletowania serii, wydawnictw wielotomowych, brakujących numerów czasopism oraz trudno dostępnych na rynku księgarskim tytułów niskonakładowych, lub nieosiągalnych już w bieżącej sprzedaży.

Inną formą pozyskiwania informacji o książkach jest reklama prasowa o periodykach naukowych w postaci załączanych przeglądów bibliograficznych, recenzji, omówień, prezentacji, sprawozdań. Coraz częściej pojawiają się na rynku samoistne wydawnictwa informujące o mających się ukazać bądź już opublikowanych nowościach wydawniczych³¹. Podstawowym źródłem informacji dla bibliotekarza są katalogi biblioteczne i opracowana w nich literatura. Często przeglądany przez bibliotekarzy jest katalog Biblioteki Narodowej oraz pozyskiwane informacje z Ośrodka Przetwarzania Informacji. Na uwagę zasługuje także FIDKAR, jako multiwyszukiwarka dla komputerowych baz bibliograficznych. Pozwala ona na prowadzenie poszukiwań katalogowych i bibliograficznych w wielu komputerowych bazach jednocześnie. Poprzez FIDKAR możemy w tym samym czasie prowadzić wyszukiwanie w katalogach książek oraz bibliografiach zawartości czasopism i bibliografiach tematycznych, a także w katalogach prac magisterskich.

Wymienione formy i sposoby pozyskiwania informacji o literaturze, dbanie o kompletność zbiorów w Bibliotece Teologicznej, to tylko część prac, które zostały tu zaprezentowane, jako najbardziej znaczące na drodze gromadzenia zbiorów. Ważne jest, aby to co zostało zgromadzone przez wiele dziesiątków lat przez poprzednie biblioteki – seminaryjną i diecezjalną oraz ich obecną spadkobierczynię – Bibliotekę Teologiczną było szeroko udostępniane i mogło służyć całej społeczności akademickiej.

³⁰ O. Giwer: *Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów*. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich*. Rzeszów 2005, s. 146–157; B. Warząchowska: *Selekcja i preselekcja zbiorów w bibliotece naukowej na przykładzie Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2006, nr 1–2, s. 104–114.

³¹ Najważniejsze z nich to: „Przegląd Piśmiennictwa Teologicznego. Półrocznik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego”; *Katalog prac naukowych powstałych na uczelniach katolickich w Polsce 1980–1982 oraz za lata 1983–1986*; *Katalog prac dyplomowych wyższych uczelni katolickich w Polsce 1987–1995*. Cz. 1–2; *Habilitacje i doktoraty uzyskane na Wydziałach Nauk Kościelnych w Polsce 1987–2004*.

Temu właśnie celowi służy prowadzona w Bibliotece Teologicznej działalność promocyjna³², informująca o pozyskiwanych nowościach całego środowiska akademickiego. Przykładem tak pojmowanych działań są wystawy książek³³. Dotychczas zorganizowano ponad 30 ekspozycji tematycznych (np. wystawy nowości z Międzynarodowych Targów Książek, Krajowych Targów Wydawców Katolickich³⁴ oraz Kiermaszu Wydawców Katolickich)³⁵. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom użytkowników prezentowana jest często literatura wpisana w wydarzenia Kościoła lokalnego i powszechnego. Kolejne rocznice wyboru Jana Pawła II na stolicę apostołską to okazja do zaprezentowania literatury związanej z życiem i działalnością Karola Wojtyły. Ambicją Biblioteki jest gromadzenie całego dorobku piśmienniczego wielkiego rodaka. Zainteresowanie wystawą było bardzo duże. Powodzeniem cieszyła się również ekspozycja publikacji znanego teologa Josepha Ratzingera, następnie Benedykta XVI. Bogaty i interdyscyplinarny księgozbiór pozwala Bibliotece na organizowanie kolejnych ekspozycji, dzięki którym czytelnicy poznają często unikalne zbiory książnicy.

Bibliotece nieobce są jubileusze, rocznice i uroczystości, związane z życiem Wydziału i UŚ. W ostatnim czasie trzy wydarzenia pozwoliły przybliżyć bogactwo zbiorów Biblioteki Teologicznej. Jednym z nich była 40. inauguracja roku akademickiego w UŚ, i stąd całoroczna wystawa *40-lecie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2007. Wkład Wydziału Teologicznego 2001–2007*, przygotowana przez Bibliotekę Teologiczną. Na ekspozycję składają się książki z następujących serii: „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego”, której redaktorem jest ks. prof. Artur Malina³⁶, „Kościół w Trzecim Tysiącleciu” pod redakcją ks. prof. Andrzeja Żądło³⁷, „Studia Antiquitatis Christianea. Series Nova” redagowa-

³² B. Warząchowska: *Działalność Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” T. 39, z. 2 (2006), s. 438–445.

³³ W holu głównym książnicy, w gablotach, umieszczone są nowości książkowe i czasopiśmiennicze z ostatniego tygodnia. Regularna wymiana tytułów powoduje, że czytelnicy na bieżąco są informowani o tym, co wpłynęło do Biblioteki. Duże zainteresowanie wzbudzają wystawy okolicznościowe bądź tematyczne organizowane w sąsiedztwie katalogów i działu udostępniania – miejsc najczęściej odwiedzanych przez czytelników.

³⁴ A. Muc: *Targi Wydawców Katolickich jako forma promocji książki religijnej*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2004, nr 1–2, s. 93–99.

³⁵ Uzupełnieniem ekspozycji książkowej były katalogi nowości czołowych wydawców z bogatą ofertą tytułową, dzięki którym nasi czytelnicy mogli zapoznać się z najnowszymi publikacjami rynku księgarskiego.

³⁶ Dotychczas ukazało się 40 tomów, kolejne czekają na druk. W serii tej publikują nie tylko pracownicy Wydziału Teologicznego, ale również naukowcy spoza Wydziału.

³⁷ Wydano 5 tomów, w których poruszono problematykę liturgii, ewangelizacji, kościoła lokalnego, eucha-

na przez ks. prof. W. Myszora³⁸, „Biblioteka Teologiczna” pod redakcją ks. prof. J. Myszora³⁹. Ekspozycję wzbogaciły również czasopisma: „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, regu-
larnie ukazujące się jako półrocznik oraz „Studia Pastoralne” – rocznik Wydziału Teologicz-
nego UŚ w Katowicach⁴⁰.

Wydarzeniem, które wybiegało poza ramy uczelni, było nadanie tytułu Doktora Hono-
ris Causa UŚ Metropolicie Katowickiemu Arcybiskupowi Doktorowi Damianowi Zimonio-
wi w dniu 27 XI 2007 połączone z 50-leciem kapłaństwa⁴¹. Dorobek naukowy ks. Arcybisku-
pa rejestruje bibliografia opracowana przez ks. Grzegorza Olszowskiego⁴², która posłużyła za
wybór materiału do wystawy przygotowanej przez Bibliotekę Teologiczną *Ksiądz Arcybiskup
Damian Zimoń – Doktor Honoris Causa Uniwersytetu Śląskiego*. Zaprezentowane różnego ro-
dzaju wypowiedzi: homilie, listy duszpasterskie, wprowadzenia do monografii naukowych, ar-
tykuły zamieszczone w czasopismach naukowych, książki będące dorobkiem ks. Arcybiskupa
– to zaledwie wąski wycinek opublikowanych prac.

Kolejna wystawa przygotowana przez Bibliotekę Teologiczną prezentuje książki ks. Arcy-
biskupa Szczepana Wesołego⁴³. Otrzymana kolekcja odzwierciedla drogę naukową oraz działal-
ność w ramach duszpasterstwa emigracyjnego ks. Arcybiskupa; liczy ona ok. 10 tys. woluminów

rystii. Najnowszy tom zatytułowany *Słowo Boże w Liturgii i życiu Kościoła*, pomoże czytelnikom zrozumieć wie-
le istotnych i ważnych kwestii teologicznych.

³⁸ Dotychczas ukazało się 5 tomów, które zawierają materiał oparty na bogatych źródłach. Są nimi: *Chrześ-
cijanie w Cesarstwie Rzymskim II i III wieku. Wybrane zagadnienia życia społecznego, Syn Boży w „Pasterzu”
Hermasa. Świadectwo chrystologii judeochrześcijańskiej, Ewangelia Judasza, Nowe proroctwo. Historia i doktry-
na montanizmu oraz Modlitwa i miłosierdzie w Enarrationes In Psalmos św. Augustyna*. W przygotowaniu są
następne pozycje m.in. *Gnostycy*.

³⁹ Celem serii jest promowanie prac magisterskich, dyplomowych, licencjackich i doktorskich W jej ra-
mach ukazało się 12 tytułów. Kolejne tomy w miarę ukazywania się będą wzbogacać ekspozycję.

⁴⁰ Na dorobek pracowników składają się również prace publikowane w Wydawnictwie Uniwersytetu Ślą-
skiego oraz w innych wydawnictwach uczelnianych, jednak na wystawę trafiły jedynie te tytuły, które mają cha-
rakter naukowy. Nie uwzględniono pozycji popularnonaukowych i popularnych, wykraczających poza działal-
ność naukową i dydaktyczną Wydziału.

⁴¹ *Archiepiscopus Damianus Zimoń...*, 117 s.

⁴² G. Olszowski: *Bibliografia ks. arcybiskupa dra Damiana Zimonia*. W: *Vobis episcopus vobiscum christianus. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Damianowi Zimoniowi*. Red. W. Myszor, A. Malina. Katowice 2004, s. 329-373.

⁴³ S. Wesoły: *W służbie emigracji. 25 lat posługi pasterskiej Księdza Biskupa Szczepana Wesołego Delegata
Prymasa Polski dla Duszpasterstwa Emigracji. Wybór listów pasterskich, kazań, przemówień, artykułów*. Londyn
1994, 439 s.; R. Dzwonkowski: *Laudacja ks. abp. Szczepana Wesołego, laureata nagrody Lux ex Silesia*. Katowice,

książek i czasopism⁴⁴, na czasową ekspozycję trafił tylko niewielki ich wybór. Wyselekcjonowane, bardzo cenne pozycje z daru abpa S. Wesołego oglądać można w holu Wydziału Teologicznego na wystawie *Książd Arcybiskup Szczepan Wesoły dar dla Biblioteki Teologicznej zbioru kościelnego – wybrane publikacje*.

Jedną z najważniejszych form pracy każdej biblioteki jest działalność informacyjna prowadzona w oparciu o dobrze opracowaną własną stronę domową. Do podstawowych usług informacyjnych Biblioteki Teologicznej należy: wyszukiwanie i udostępnianie źródeł informacji niezbędnych w pracy naukowej i dydaktycznej Wydziału, udzielanie informacji bibliograficznych i rzeczowych w oparciu o gromadzone źródła drukowane, komputerowe bazy danych i Internet, lokalizację poszukiwanej literatury w bibliotekach krajowych i zagranicznych oraz prowadzenie indywidualnych szkoleń użytkowników w zakresie korzystania z komputerowych baz danych⁴⁵.

Głównym źródłem informacji o zasobach Biblioteki są katalogi. Rozpoczęta wiele lat temu retrokonwersja opisów bibliotecznych katalogu kartkowego jest ciągle kontynuowana⁴⁶. Tradycyjne katalogi kartkowe – alfabetyczny i systematyczny – zostały zastąpione katalogiem elektronicznym z dobrze rozbudowaną bazą indeksów⁴⁷. Pozycje nabywane od 2002 są umieszczane

katedra, Międzyuczelniana Inauguracja Roku Akademickiego, 9.10.2007. „Wiadomości Archidiecezjalne” 2007, nr 12, s. 611–616.

⁴⁴ Dużą część stanowi literatura w językach obcych, głównie angielskim, niemieckim, włoskim i francuskim, która reprezentuje tematykę zarówno współczesnej historii Polski jak i przedstawia tematy przez wiele lat zakazane w naszym kraju, a dotyczące na przykład drugiej wojny światowej czy powojennych lat komunizmu w Polsce. W przejętym księgozbiore wyróżniają się i na pewno zasługują na większą uwagę pozycje w języku polskim wydawane poza granicami kraju, często w bardzo niewielkich nakładach, co podkreśla jeszcze bardziej unikalny charakter tych publikacji. Są to na przykład książki wydawane przez Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, Instytut Literacki w Paryżu, pozycje z kolekcji „Znaki Czasu” i wiele innych. Obecna jest w księgozbiore abpa S. Wesołego literatura klasyczna polska jak i obca, historia starożytna jak i współczesna, historia Kościoła, teologia w tym między innymi katolicka nauka społeczna, a szczególnie problematyka rodziny i małżeństwa, a także teologia pastoralna. Nie ma wątpliwości, że i tym razem Biblioteka Teologiczna wzbogaciła swoje zbiory przyjmując tak cenną kolekcję, stąd wszystkie pozycje będą opatrzone odpowiednią pieczęcią upamiętniającą pierwszego właściciela i jego dar dla pracowników i studentów Wydziału Teologicznego w Katowicach, a tym samym dla całego środowiska naukowego.

⁴⁵ A. Muc: *Kościelne biblioteki wirtualne w Polsce. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2007, z. 1, s. 24–27.*

⁴⁶ J. Szulc: *Automatyzacja Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1998, z. 1, s. 83–91.*

⁴⁷ Taż: *Komputeryzacja Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach. „Bibliotekarz” 2000, z. 7/8, s. 33–35.*

wyłącznie w katalogu komputerowym tworzonym w programie MAK. Pracownicy Biblioteki pomagają czytelnikom w samodzielnych poszukiwaniach informacji, dysponując zbiorem podstawowych informatorów bibliograficznych, biograficznych, adresowych (schematyzmy poszczególnych diecezji). Na stanowiskach komputerowych udostępniają bazy danych w trybie on-line oraz zapewniają dostęp do internetowych źródeł informacji naukowej⁴⁸.

Działalność informacyjna Biblioteki Teologicznej jest szczególnie ukierunkowana na użytkowników, wywodzących się ze środowiska naukowego i spoza uczelni; z Biblioteki korzystają przede wszystkim pracownicy naukowci i studenci Wydziału Teologicznego oraz Wydziałów: Filologicznego, Nauk Społecznych, Prawa i Administracji, Pedagogiki i Psychologii. Biblioteka zaistniała jednak nie tylko w środowisku akademickim, ale również w znacznej części społeczności śląskiej. Świadczą o tym liczne maile, telefony i pytania o godziny otwarcia i możliwości korzystania ze zbiorów.

Inną grupę czytelników stanowią pracownicy naukowci i studenci innych uczelni śląskich; Akademii Medycznej, Akademii Muzycznej, Akademii Ekonomicznej, Akademii Wychowania Fizycznego oraz – w ramach umowy środowiskowej – pracownicy naukowci i studenci katowickich uczelni niepaństwowych. Oznacza to, że księgozbiorem religioznawczym i teologicznym interesują się nie tylko osoby, dla których jest to wymóg profesjonalny, ale również ci, których nurtują problemy egzystencjalne lub pragną pogłębić swoją wiarę bądź zdobyć wiedzę teologiczną.

Odwiedzają Bibliotekę także księża i siostry zakonne, szukający materiałów do codziennej pracy duszpasterskiej, katechetycznej i homiletycznej oraz w celu dokształcania się i podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Specyficzną grupą użytkowników jest młodzież szkolna – licealiści i gimnazjaliści. Ich zainteresowania koncentrują się wokół tematów związanych z aktualnym życiem Kościoła w Polsce, Europie i na świecie. Uczniowie poszukują materiałów w celu przygotowania się do olimpiad, konkursów czy pisania referatów. Wśród tej grupy czytelników wyróżnia się młodzież maturalna ucząca się do egzaminu dojrzałości. Nie jest ona przygotowana do korzystania z biblioteki naukowej i należy poświęcić jej sporo czasu i wysiłku.

Ze zbiorów Biblioteki korzysta również społeczność lokalna. Są to czytelnicy najbardziej absorbujący i wymagający. Rozpiętość ich zainteresowań jest olbrzymia. Warto zauważyć, że Biblioteka Teologiczna pełni od niedawna w środowisku bibliotek kościelnych, rolę jednego

⁴⁸ A. Muc: *Biblioteka wirtualna najnowszym osiągnięciem w procesie komputeryzacji bibliotek kościelnych*. „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2006, nr 1–2, s. 25–36.

z wiodących ogólnodostępnych ośrodków myśli teologicznej. Starannie dobierany księgozbiór sprawia, że użyteczność Biblioteki ciągle wzrasta. Obserwujemy intensywny, dynamiczny rozwój nauk teologicznych i wzrost zainteresowania nimi również wśród osób świeckich, dlatego istotna jest rzetelna informacja o tych zbiorach przeznaczona dla szerokiego kręgu czytelników.

Biblioteka Teologiczna działa w ogólnodostępnym systemie informacyjnym zaledwie od kilku lat, ale już postrzegana jest jako licząca się instytucja naukowa Śląska. Świadczy o tym zarówno zasób biblioteczny, jak i jego intensywne wykorzystanie przez pracowników naukowych, studentów oraz inne zainteresowane osoby. Będąc spadkobiercą bogatych tradycji obecna księżnica z pewnością przysłuży się nauce i kulturze Śląska.

Abstract

The Library at the Faculty of Theology functions as the widely available centre of the theological thought in local academic environment. In the article, there are described mainly those aspects that determine the uniqueness and specificity in functioning of the Theological Library in the library-information system. The attention should be drawn to the specificity of the collection and its foundation, rich tradition and history of the collection, interdisciplinary character of the stored publications, manners and sources of information in acquiring the literature, information-promotional activity directed to different types of users. Carefully selected book collection and reliable information about the collection make the usefulness of the Theological Library increase continuously, serving its collection to the Silesian society.

Bibliotekarze wobec przeszłości

Czekając na bibliotekę. Problemy związane z kształtowaniem się Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w minionym czterdziestoleciu

Czytelnikowi, który trafia do Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego przy ul. Bankowej 14, kojarzy się ona częściej z labiryntem niż biblioteką. Wciąż nie ma ona budynku spełniającego wszystkie wymogi i standardy stawiane przed takimi instytucjami, które powinny być postrzegane jako serce każdej uczelni. Są natomiast bogate zbiory, gromadzone pieczołowicie przez te wszystkie lata, są ludzie, doświadczona kadra bibliotekarzy, są pomieszczenia bibliotek sieci (bardziej lub mniej funkcjonalne) tworzącej strukturę organizacyjną.

Postarajmy się prześledzić, jak kształtowała się przez czterdzieści lat struktura BUŚ. Czy bibliotekarze zdali egzamin? Czy środowisko naukowe stanęło na wysokości zadania? Czy wiek XXI coś zmieni w sposobie pojmowania czym obecnie powinna być biblioteka akademicka?

Aby odpowiedzieć na te pytania, musimy prześledzić i przeanalizować historię i działalność biblioteki we wszystkich fazach i aspektach, tzn. powstanie biblioteki, lokalizację, tworzenie sieci, sprawy organizacyjne, tworzenie zespołu bibliotekarzy, stosunek władz Uczelni, statutową działalność biblioteki (usługową, dydaktyczną, naukową) w ubiegłych latach i jej dostosowywanie się do wymogów współczesnego bibliotekarstwa i nadążanie za nowymi technologiami.

Podstawę zbiorów bibliotecznych Uniwersytetu Śląskiego stanowiły w 1968 roku księgozbiory bibliotek uczelni, z których Uniwersytet powstał. Zasób ten liczył ponad 93 tysiące woluminów książek i czasopism. W latach następnych księgozbiór sukcesywnie powiększał się drogą zakupów, wymiany i przejmowania księgozbiorów katedr i zakładów UŚ, a także przez napływające do biblioteki cenne dary, jakimi były zbiory naukowe i bibliofilskie zmarłych na-

ukowców. Działająca w latach 1968–1970 Senacka Komisja Biblioteczna wiele uwagi poświęcała polityce gromadzenia zbiorów bibliotecznych. Członkowie komisji uczestniczyli w zakupach książek, opiniowali projekty budżetu biblioteki oraz ustalali listy tytułów czasopism.

Pod koniec 1970 roku podpisano oficjalną umowę między Biblioteką Uniwersytetu Śląskiego a Biblioteką Śląską, zainicjowaną przez Rektora UŚ prof. Kazimierza Popiołka.

„Umowa o wzajemnej współpracy”¹ zakładała współdziałanie w zakresie wymiany dubletów, odstępowania druków zbędnych oraz scalania niekompletnych ciągów czasopism, ujednolicenie regulaminów i druków bibliotecznych, zbliżenie schematów katalogów rzeczowych, szkolenia bibliotekarzy, wspólne starania o sprzęt itp. Umowa ta miała być prawdopodobnie w zamysle jej sygnatariuszy wstępem do ustanowienia Biblioteki Śląskiej jako Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, co nie było ideą do końca przemyślaną ze względu na inne zadania obu bibliotek. Współpraca ta nie była w pełni realizowana z różnych przyczyn (np. „druki zbędne” były zbędne zarówno dla Biblioteki Śląskiej, jak i dla Uniwersyteckiej).

Pierwszy okres działalności Biblioteki Uniwersyteckiej był to czas intensywnej pracy organizacyjnej. Sieć biblioteczna byłej Wyższej Szkoły Pedagogicznej obejmowała 14 bibliotek – Bibliotekę Główną i 13 bibliotek zakładowych. Ówczesna Biblioteka Główna miała zatwierdzoną w roku 1966 strukturę organizacyjną, ale nie weszła ona w życie („ze względu na szczupłość obsady personalnej i trudności lokalowe”²). Przejęcie bibliotek przez Uniwersytet Śląski wymogło zmiany w strukturze organizacyjnej, m.in. przystąpiono do komasacji małych księgozbiorów katedr i organizowania większych bibliotek. Już pod koniec 1968 roku sieć biblioteczna UŚ obejmowała Bibliotekę Główną i 6 bibliotek zakładowych, jednak przejęta po WSP duża decentralizacja sieci bibliotecznej i samodzielny charakter bibliotek zakładowych utrudniał ich powiązanie organizacyjne z BG. W grudniu 1968 Senacka Komisja Biblioteczna opowiedziała się za utrzymaniem i rozwojem bibliotek zakładowych jako części składowych BG. Ówczesny dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej, dr Jerzy Ratajewski, był orędownikiem centralizacji sieci bibliotecznej UŚ, co podkreślał wielokrotnie w publikacjach i wystąpieniach w trakcie obrad Senatu, twierdząc, że „jedynie jednolita struktura organizacyjna i samodzielność biblioteki uniwersyteckiej umożliwi i przyspieszy dopełnianie się funkcji bibliotecznych i informacyjnych”³.

¹ J. Ratajewski, A. Puzio: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968–1970)*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice, 1973, s. 59.

² Ibidem, s. 57.

³ J. Ratajewski: *O nową organizację bibliotek uniwersyteckich*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice, 1973, s. 66.

Sugerował także, że na lepszą i skuteczniejszą pracę biblioteki na rzecz uczelni wpłynęłoby nadanie jej statusu samodzielnego instytutu.

Znalazło to odzwierciedlenie w *Założeniach rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*, w których czytamy:

„Należy stworzyć w Uniwersytecie Śląskim jednolitą sieć biblioteczno-informacyjną, złożoną z Biblioteki Głównej i jej filii, oraz nadać Bibliotece Uniwersytetu statut samodzielnego Zakładu Naukowo-usługowego w celu:

1. organizowania warsztatu naukowo-dydaktycznego pracowników i studentów Uniwersytetu Śląskiego przez dobór, fachowe opracowanie i szybkie udostępnianie materiałów bibliotecznych;
2. pełnienia funkcji centralnego ośrodka informacji naukowej Uczelni poprzez fachową działalność informacyjno-dokumentacyjną;
3. rozwijanie pracy naukowej z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa, bibliografii, nauki o książce i nauk pogranicznych”⁴.

Dr Ratajewski kładł duży nacisk na rozwój informacji naukowej, powołał Oddział Informacji Naukowej w strukturze Biblioteki Głównej i starał się rozpropagować znaczenie informacji naukowej i rolę biblioteki jako centrum życia naukowego uczelni. Już w 1973 roku planował komputeryzację biblioteki i poszukiwał miejsca na polski komputer Odra.

Podsumowując ten pierwszy okres, pisał:

„[...] w ciągu trzechletniego okresu działalności biblioteka Uniwersytetu Śląskiego nie zrealizowała wszystkich zadań i celów, jakie przed nią postawiono. Wpłynęło na to szereg czynników. Przede wszystkim trudności lokalowe, z jakimi boryka się Biblioteka do dnia dzisiejszego, brak własnego pomieszczenia utrudniał i wprost uniemożliwiał stworzenie właściwego księgozbioru Biblioteki Głównej oraz kierowanie pracą całej sieci bibliotek zakładowych. Z tych samych powodów Biblioteka nie mogła stać się ogólnouczelnianym zakładem naukowo-dydaktycznym i ośrodkiem informacji naukowej dla całej Uczelni.

Kadra biblioteczna była młoda, mało ustabilizowana, w większości bez przygotowania zawodowego.

Nie zawsze też w realizacji koncepcji roli i zadań Biblioteki Głównej i Bibliotek Zakładowych uczelni oceniano właściwe miejsce Biblioteki Głównej. Potrzeby biblioteczne uniwersytetu próbowano zaspokoić rozwijaniem (często w sposób żywiołowy) bibliotek zakładowych,

⁴ *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice, 1973, s. 91.

nie mając ku temu ani środków materialnych, ani jednolitego programu ich współpracy z Biblioteką Główną”⁵.

Następne lata charakteryzował dalszy rozwój Uniwersytetu (powstawanie nowych wydziałów i kierunków studiów), co nie pozostawało bez wpływu na strukturę sieci bibliotecznej. Likwidowano stare biblioteki, zakładano lub reorganizowano nowe. Pod koniec 1973 roku sieć biblioteczna UŚ składała się z Biblioteki Głównej i 9 Bibliotek Zakładowych (wydziałowych, instytutowych, filii). Na przełomie lat 1973/1974 kolegium rektorskie odrzuciło proponowane przez bibliotekę zmiany organizacyjne zmierzające do centralizacji sieci bibliotecznej. W 1974 wprowadzono zasadę decentralizacji sieci bibliotecznej Uniwersytetu Śląskiego. Od tej pory sieć biblioteczną stanowiła Biblioteka Główna i biblioteki zakładowe, które rozpoczęły samodzielną działalność, administracyjnie podlegając bezpośrednio kierownikowi jednostki, przy której działały. Bibliotece Głównej przypadła jedynie rola koordynatora oraz merytoryczny nad nimi nadzór.

Te rozbieżności w rozumieniu roli i zadań biblioteki uniwersyteckiej między ówczesnym dyrektorem dr Ratajewskim a władzami uczelni spowodowały jego odejście z funkcji dyrektora Biblioteki w roku 1975 i poświęcenie się pracy naukowej.

W artykule napisanym z okazji 10-lecia Uniwersytetu Śląskiego kolejny dyrektor BG UŚ dr Henryk Kot stara się usprawiedliwić decyzję ówczesnych władz o decentralizacji, pisząc, że była to decyzja słuszna w ówczesnych warunkach ze względu na znaczne rozproszenie sieci bibliotek, trudności lokalowe, brak sprzętu i wyspecjalizowanego zespołu bibliotekarzy⁶.

Następne lata nie przynosiły znaczących zmian w strukturze organizacyjnej sieci bibliotecznej Uniwersytetu Śląskiego. Dopiero w ostatnich latach (czyli już w wieku XXI) nowa dyrekcja zaczęła powracać do koncepcji centralizacji i zasadniczych zmian w strukturze organizacyjnej sieci, napotykać bardzo duży opór zarówno bibliotekarzy, jak i zainteresowanych wydziałów.

Drugim najbardziej palącym problemem funkcjonowania Biblioteki Uniwersyteckiej była, oprócz kłopotów organizacyjnych, sprawa pomieszczeń biblioteki, a konkretnie nieistniejącego budynku bibliotecznego.

Przez pierwsze lata funkcjonowania Biblioteka Główna Uniwersytetu Śląskiego pozostawała w starych pomieszczeniach biblioteki WSP przy ul. Szkolnej 9. W mieszczącym się na

⁵ J. Ratajewski, A. Puzio: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968–1970)*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice, 1973, s. 62.

⁶ H. Kot: *Biblioteka Główna*. W: *10 lat Uniwersytetu Śląskiego: 1968–1978*. Katowice, 1978, s. 191.

pierwszym piętrze lokalu o powierzchni 195 m² znajdowała się wypożyczalnia, czytelnia, magazyn książek i czasopism, pracownie biblioteczne i gabinet dyrektora.

Już w pierwszym roku działalności zaczęło brakować miejsca na nowe zbiory. W 1971 roku „dzięki życzliwości Kierownika Działu Gospodarczego UŚ Biblioteka Główna otrzymała na okres przejściowy zastępcze pomieszczenia magazynowe w suterrenach budynku Rektoratu”⁷.

Przeniesiono tam ok. 15 tys. woluminów darów i innych zbiorów nie opracowanych, dzięki czemu uzyskano miejsce na nowe nabytki w siedzibie Biblioteki. To oczekiwanie wyłącznie na czyjaś ewentualną „życzliwość”, a nie zwykłe zrozumienie potrzeb i celów, jakim służy biblioteka, będzie powracać przez wszystkie lata walki o nasze miejsce, podobnie jak powtarzające się słowa „okres przejściowy”, „zastępcze” i „suterena”.

W roku 1971 rektor prof. Kazimierz Popiołek podjął decyzję przydziału Bibliotece Głównej nowego pomieszczenia. Przeniesienie Biblioteki do „nowego, zastępczego” pawilonu przy ul. Bankowej 14 zaplanowano na 1972 rok. W *Założeniach rozwoju BUŚ w latach 1972–1975* czytamy:

„W celu radykalnego polepszenia sytuacji lokalowej Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, która będzie potrzebowała nowego budynku bibliotecznego, należy jak najszybciej podjąć w latach 1973–1975 starania o wstawienie do planu 1975–1980 budowy nowej biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na co najmniej 1,5–2 mln woluminów”⁸. Przedstawiony władzom uczelni projekt użytkowy przewidywał budynek o kubaturze 75000 m³ oraz 800–850 miejsc w czytelnich.

Jednak do przeprowadzki z ul. Szkolnej w 1972 „z przyczyn (od biblioteki) niezależnych” nie doszło. Nastąpiło to dopiero w 1973 po częściowej adaptacji pomieszczeń dla celów bibliotecznych budynku przy ul. Bankowej 14. Biblioteka jednak nie otrzymała, jak obiecywano, całego pawilonu do swojej dyspozycji. Plan zorganizowania jednej dużej czytelnicy w pomieszczeniu auli (obecnie aula im. W. Pańki) został odrzucony, ponieważ aulę zatrzymał Wydział Prawa i Administracji. Część parteru zajęła przychodnia lekarska, a później Dział Aparatury. Instytuty Chemii i Matematyki nie wyraziły zgody na wspólną czytelnicy swoich zbiorów. W konsekwencji powstało 5 oddzielnych czytelni w odrębnych pomieszczeniach, co powodowało kłopoty organizacyjne i kolejne próby dostosowywania lokalizacji poszczególnych agend biblioteki do wymogów bibliotekarzy i czytelników. Po 10 latach istnienia biblioteki H. Kot pisał:

⁷ *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i Bibliotek Zakładowych Uniwersytetu Śląskiego za rok 1971*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice, 1973, s. 77.

⁸ *Założenia rozwoju Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1975*. W: *Biuletyn Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1972*. Katowice, 1973, s. 92.

„W zagospodarowaniu przyznanych Bibliotece Głównej pomieszczeń przyjęto zasadę wzajemnych powiązań organizacyjnych Oddziału Gromadzenia i Opracowania oraz Oddziału Udostępniania i Informacji Naukowej. Mimo starań i zastosowania rozwiązań optymalnych nie zdołano w tych warunkach osiągnąć zasady nie krzyżujących się dróg, potrójnej dostępności do magazynów oraz organicznej rozbudowy”⁹.

Kolejne próby poprawy warunków pracy bibliotekarzy i czytelników w ciągu tych 40 lat spowodowały, że np. Oddział Informacji Naukowej przeprowadzał się 6 razy w obrębie budynku, Oddział Czasopism z Czytelnią Czasopism 2 razy (został przeniesiony do budynku Rektoratu i z powrotem na Bankową 14), katalogi 3 razy, wypożyczalnia międzybiblioteczna 3 razy, o innych pomniejszych przemieszczeniach nie wspominając. Mimo dużego wysiłku ze strony BG zamierzonych rezultatów, czyli polepszenia funkcjonalności i zyskania powierzchni, nie osiągnięto.

Najgorzej przedstawiała się sytuacja magazynów bibliotecznych, które umieszczono w podziemiach. Okazało się, że wilgotna piwnica nie jest właściwym miejscem dla książek. Budowany szybko i tanio budynek nie miał niezbędnej izolacji i w magazynach zaczęła zbierać się woda. Nowoczesne, metalowe regały kompaktowe zaczęły rdzewieć i były kłopoty z ich przesuwaniem. Zdarzało się, szczególnie po obfitych deszczach, że magazynierzy musieli wchodzić do magazynu w gumiakach. Zbiory z dolnych półek przenoszono, ale i tak sporo książek ucierpiało z powodu wilgoci. Niezbędnych prac remontowych w magazynach i założenie izolacji biblioteka doczekała się pod koniec lat 80-tych.

W ciągu tych czterdziestu lat biblioteka otrzymywała różne pomieszczenia „zastępcze” na potrzeby magazynowania zbiorów, m.in. w budynku Wydziału Nauk Społecznych oraz w budynku Instytutu Fizyki. Ta ostatnia lokalizacja bardzo dała się we znaki wszystkim pracownikom biblioteki, ponieważ kilkanaście tysięcy woluminów książek trzeba było dosłownie przenieść z pomieszczeń w piwnicy na Bankowej 14 na strych (8 piętro) budynku Instytutu Fizyki przy Uniwersyteckiej. Były to zawsze działania doraźne, niemniej pochłaniające wiele czasu i wysiłku.

Do planów budowy biblioteki z prawdziwego zdarzenia powrócono dopiero kilka lat temu. Ogłoszono konkurs architektoniczny na budynek Biblioteki Uniwersyteckiej i wybrano projekt najbardziej odpowiadający naszym potrzebom, który ma szanse na realizację w niedalekiej przyszłości.

⁹ H. Kot: *Biblioteka Główna. W: 10 lat Uniwersytetu Śląskiego: 1968–1978*. Katowice, 1978, s. 193.

Podobnie nie mają szczęścia do lokalizacji biblioteki sieci bibliotecznej UŚ. W ostatnich latach powstają nowoczesne budynki wydziałów i instytutów Uniwersytetu Śląskiego i należało uwzględnić w nich także miejsce na nowoczesne biblioteki wydziałowe, ale tak się nie stało. W nowoczesnym budynku Wydziału Prawa i Administracji dosłownie w ostatniej chwili wykrojono w istniejącym już projekcie pomieszczenia dla biblioteki, nie dało się więc spełnić wszystkich wymogów niezbędnych dla jej właściwego funkcjonowania. Supernowoczesny budynek neofilologii w Sosnowcu także nie uwzględnił miejsca dla biblioteki, która pozostanie w starych pomieszczeniach.

Podstawą każdej biblioteki, poza zbiorami, jest także zespół ludzi tam zatrudnionych. Od jego umiejętności, postawy, stosunku do zawodu zależy bardzo wiele. W początkowym okresie zespół bibliotekarzy Uniwersytetu Śląskiego liczył niewiele osób. W 1968 z 14 osób zatrudnionych w istniejących wtedy bibliotekach tylko część stanowili bibliotekarze etatowi, pozostałe osoby były samodzielnymi lub pomocniczymi pracownikami naukowymi opiekującymi się księgozbiorami bibliotek zakładowych. Po reorganizacji w 1972 personel bibliotek wzrósł do 51 osób, z czego większość stanowili fachowcy, ale pracownicy młodzi, ze stażem pracy poniżej 3 lat i po studiach na różnych kierunkach. W Bibliotece Głównej nie było wtedy ścisłego podziału na specjalizacje i każdą z zatrudnionych osób angażowano do wszystkich prac bibliotecznych, co sprzyjało zdobywaniu doświadczenia. Przydział do konkretnych agend bibliotecznych nastąpił po przeprowadzce do nowego budynku.

Dyrekcja biblioteki kładła duży nacisk na szkolenia personelu. Pracownicy uzupełniali wykształcenie wyższe, głównie bibliotekarskie, kończyli studia policealne lub różnego typu kursy. W latach 70-tych nastąpił rozwój informacji naukowej i technologii informatycznych, dlatego spora grupa pracowników biblioteki UŚ brała udział w kursach z zakresu informacji naukowej. Normą był udział pracowników biblioteki w organizowanych w kraju fachowych konferencjach, seminariach, warsztatach. W ramach szkolenia zawodowego organizowano także wycieczki do innych bibliotek krajowych (Poznań, Toruń, Lublin, Kraków, Wrocław), w których trakcie zapoznawano się z innymi bibliotekami akademickimi i wymieniano doświadczenia, zwiedzano zabytki, co wpływało na wszechstronny rozwój kadry, a także sprzyjało integracji całego zespołu bibliotekarzy sieci bibliotecznej. Integracji zespołu pracowników sprzyjały także częste zabrania i szkolenia organizowane przez dyrekcję. Z czasem odbywały się one coraz rzadziej, mimo ciągłego wzrostu zatrudnienia. Obecnie zebrania zespołów są rzadkością i wyraźnie odczuwalna dezintegracja pracowników bibliotek nie wpływa korzystnie na wzajemne kontakty i atmosferę w pracy. Jednak nie tylko wzajemne relacje pracowników sieci bibliotecznej mają wpływ na warunki i jakość pracy. Istotna jest także współpraca ze środowiskiem

naukowym, dla którego bibliotekarz powinien być partnerem w procesie naukowym i dydaktycznym, a to nie zawsze i nie wszędzie funkcjonowało. Pojawiały się napięcia i brak zrozumienia (z obu zainteresowanych stron), co nie wpływało dobrze na wzajemne relacje i powodowało marginalizację roli biblioteki.

Wszystkie te uwarunkowania organizacyjne, lokalowe i personalne wpływały na pracę biblioteki i wypełnianie przez nią jej podstawowych funkcji – usługowych, naukowych i dydaktycznych.

Biblioteka UŚ wcześniej zaczęła przyglądać się nowym technologiom w zakresie informatyzacji pracy bibliotecznej. Dyrektor Ratajewski rozważał zakup komputera i wysyłał pracowników na staże i szkolenia do Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej, która od początku lat 70-tych była wiodącym uczelnianym ośrodkiem informacji naukowej w kraju. Zakup komputera nie udał się, ale stworzono pracownię reprograficzną z kserografami i urządzeniami do mikrofilmowania, zakupiono dalekopis, który bardzo ułatwiał i przyspieszał kontakty z innymi bibliotekami, głównie z Biblioteką Narodową, w późniejszych latach podejmowano takie próby tzw. małej mechanizacji. Nawiązywano współpracę z ośrodkami dystrybucji baz danych, m.in. z Politechniką Wrocławską (System Selektywnej Dystrybucji Informacji) i z British Council (system BRIOLIS).

Po okresie stagnacji na przełomie lat 80., początek lat 90. przyniósł pewne ożywienie w problematyce nowych technologii i nowych nośników informacji, przede wszystkim baz danych. BUŚ zaczęła nawiązywać kontakty z ośrodkami w kraju i za granicą, pojawiły się pierwsze komputery, zaczęto organizować prezentacje nowych technologii. Pojawił się Internet i powstała pierwsza strona komputerowa w systemie Gopher, na której umieszczano informacje i nowości biblioteczne, a później strona domowa WWW. Zatrudniono informatyków i rozpoczęto komputeryzację opracowania i gromadzenia zbiorów. Wybrany system PROLIB wdrożyli, oprócz BUŚ, prawie wszystkie biblioteki specjalistyczne i większość naszych zbiorów jest już widoczna w katalogu OPAC. Zdigitalizowano katalogi kartkowe i obecnie nasi czytelnicy mają informację o zbiorach biblioteki dostępną praktycznie z każdego miejsca na świecie.

Gwałtowną zmianę przyniosło wystąpienie do fundacji TEMPUS o dofinansowanie komputeryzacji biblioteki i wprowadzenie od roku 1996 systemu rozpowszechniania baz danych w sieci UŚ. Oferta zasobów i usług biblioteki znacząco wzrosła o elektroniczne bazy danych i czasopisma elektroniczne. W większości starania biblioteki zostały docenione przez środowisko naukowe naszej Uczelni, chociaż dało się także słyszeć głosy, że skoro mamy bibliotekę wirtualną, to fizyczna nie będzie już potrzebna.

Wszystkie działania biblioteka starała się propagować w różny sposób – wydawnictwa informacyjne, ulotki, pisma do dziekanów i dyrektorów instytutów. Nie zawsze były to czynności proste. Mało kto pamięta, że wydawanie zwykłego cyklicznego *Wykazu nabytków* wymagało zgody Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie, a później z każdym egzemplarzem trzeba było się fatygować do miejscowego oddziału tegoż Urzędu w Katowicach po pieczętkę, bez której drukarnia nie mogła wykazu powielić. Podobnie było z innymi wydawnictwami – informatorami o działalności biblioteki czy wydawanymi biuletynami i skryptami.

Obecnie wszystkie nasze wydawnictwa są powielane i rozsyłane użytkownikom bez ograniczeń, wszystkie wiadomości są umieszczane na stronie domowej i rozsyłane listą wysyłkową. Nie znaczy to, że wszyscy nasi potencjalni użytkownicy mają świadomość, czym biblioteka służy i w jaki sposób jej zbiory i usługi można wykorzystywać.

Biblioteka starała się wypełniać swoją funkcję dydaktyczną, tzn. przygotowywać swoich czytelników do efektywnego korzystania ze swoich zbiorów. W roku akademickim 1972/72 rozpoczęto szkolenia w zakresie przysposobienia bibliotecznego dla pierwszych lat studiów, ukazały się nawet dwa wydania skryptu *Przysposobienie biblioteczne*.

Przysposobienie biblioteczne było prowadzone regularnie na podstawie zarządzenia ministerstwa. Po roku 1989 ustawa na podstawie której prowadzono zajęcia została anulowana i szkolenia prowadzono już „zwyczajowo”. Ze względu na brak konkretnej podstawy prawnej w ostatnim okresie nasilają się problemy z organizacją przysposobienia bibliotecznego na poszczególnych wydziałach. Biblioteka przygotowała zupełnie nowy program tych zajęć i projekt stosownego zarządzenia, które oczekują na akceptację władz Uczelni.

Podobnie jest z proponowanymi przez bibliotekę zajęciami z informacji naukowej dla studentów starszych lat. Zajęcia te były prowadzone w latach 70-tych na kilku kierunkach (wtedy program obejmował głównie źródła drukowane), jednak po uzyskaniu przez wydziały samodzielności zostawały wycofywane z programu. Problem powrócił z chwilą wprowadzenia źródeł elektronicznych. Bibliotekarze zdawali sobie sprawę z braku przygotowania użytkowników do korzystania z baz danych i innych źródeł elektronicznych, jednak mimo ponawianych wielokrotnie propozycji zajęć z tego zakresu, odzew był i jest nadal bardzo słaby. A przecież większość światowych bibliotek akademickich docenia „information literacy”, umiejętność niezbędną do poruszania się w coraz dynamiczniej rozwijającym się środowisku informacji naukowej.

Jak widać, problemów do rozwiązania pozostaje wiele. Mimo wielu trudności, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego nie zmarnowała tych czterdziestu lat, starając się spełniać podstawowe powinności i funkcje biblioteki akademickiej. Zgromadziliśmy dobry księgozbiór, w tym cenny

zasób zbiorów specjalnych, bogatą ofertę baz danych i czasopism elektronicznych, mamy coraz lepiej wykształconą kadrę bibliotekarzy, dobrze przygotowaną do wymogów współczesnego bibliotekarstwa. Należy zatem mieć nadzieję, że nowy budynek „unaoczní” użytkownikom bibliotekę, która stanie się istotnym, niezbędnym i strategicznym partnerem Uczelni.

Abstract

The article is an attempt to present the processes connected with the creation of the University of Silesia Library through the 40 years of activity. There were described housing, personnel and organizational problems.

Zachować wspomnienia – lata 1968–1973

Początki Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego ściśle związane są z powołaniem w Katowicach Uniwersytetu Śląskiego. Został on utworzony 8 VI 1968 na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów¹. Po pięćdziesięciu latach starań i zabiegów środowisk naukowych i kulturalnych Śląska powstał dziewiąty uniwersytet w kraju a pierwszy na Śląsku.

Powołana wraz z nim biblioteka uniwersytecka miała spełniać wymagania i oczekiwania kadry naukowej, studentów, całego środowiska. Początki były bardzo skromne. Uniwersytet przejął co prawda biblioteki po Wyższej Szkole Pedagogicznej i Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego wraz z ich księgozbiorami, ale sama Biblioteka Główna dysponowała tylko ok. 14 tys. woluminów książek. Zostały one przeniesione z poszczególnych katedr i bibliotek zakładowych Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii, gdyż w budynku tego wydziału, przy ulicy Szkolnej 9 rozpoczęła działalność nowa agenda.

Zbiory zasiły jeszcze: depozyt Biblioteki Śląskiej (ok. 5 tys. woluminów) oraz Instytutu Pedagogicznego (ok. 12 tys. woluminów). Biblioteka otrzymała sześć pomieszczeń o łącznej powierzchni 195 m². Zorganizowano w nich czytelnię na 24 miejsca, magazyn czasopism, magazyn książek ze stanowiskami pracy bibliotekarzy, uruchomiono wypożyczalnię miejscową i międzybiblioteczną, wydzielono pomieszczenie biurowe i gabinet dyrektora. Były to pomieszczenia zastępcze i zaadaptowane, co jest „zmarą” biblioteki do dziś.

Stanowisko dyrektora objął wówczas mgr filologii polskiej, kustosz dypl. Piotr Stasiak. Pracę zawodową rozpoczął od tworzenia biblioteki Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w roku 1934, którą kierował do roku 1950 (z przerwą na czas wojny). Po utworzeniu Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej objął stanowisko dyrektora biblioteki nowej uczelni, by w 1968 podjąć ostatnie zawodowe wyzwanie – organizację biblioteki uniwersyteckiej.

¹ J. Kantyka: *Geneza Uniwersytetu Śląskiego*. W: *10 lat Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1978. s. 29.

Fot. 1. Budynek Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii²

W chwili powołania BG zatrudnionych było w niej 14 osób. Byli to pracownicy 13 bibliotek zakładowych i dyrektor. Księgozbiór to wspomniane już 14 tys. woluminów. Statystyki za 1968 podają również 60542 woluminów, na którą to liczbę składał się księgozbiór całej sieci bibliotek uniwersyteckich.

Pierwszą kadrę biblioteczną stanowiło 6 absolwentek filologii polskiej WSP i Uniwersytetu Śląskiego z lat 1968–1969. Były to osoby, którym udało się „wybronić” od obowiązujących w tym czasie tzw. nakazów pracy, które m.in. uzupełniały braki kadrowe na Ziemiach Zachodnich. Nieco później kadrę zasilili Michał Tokarski, absolwent Wydziału Techniki.

Bardzo młoda i niedoświadczona kadra nadrabiała braki z wielkim zapałem. Sprawozdanie z działalności biblioteki za 1971 obrazuje, jak szybko rozwijała się BG i sieć bibliotek.

Pod koniec 1971 w BG UŚ pracowało już 37 bibliotekarzy, w tym 26 posiadało wykształcenie wyższe, a księgozbiór osiągnął ok. 40 tys. woluminów.

Niestety trudności lokalowe stawały się powoli nie do zniesienia. Dyrektor P. Stasiak podejmował próby powiększenia powierzchni biblioteki. Uzyskał na okres przejściowy pomieszczenia suterren w budynku Rektoratu (ul. Bankowa 12) z przeznaczeniem na magazyn książek,

² Zdjęcie z: *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach 1950–1968*. Katowice 1978. s. 29.

zaś Instytut Chemii odstąpił przy ul. Szkolnej jedno pomieszczenie na wypożyczalnię. Była to reakcja na wizytę w pomieszczeniach biblioteki ówczesnego rektora prof. dr hab. Kazimierza Popiołka.

Tabela 1. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (1968–1976)³

Rok	Powierzchnia ogólna w m ²	Ogół zatrudnionych	Druki zwarte w woluminach		Prenumerata czasopism (liczba tytułów)			
			Ogółem	W Bibliotece Głównej	Ogółem	Krajowe	Radzieckie	Inne
1968	–	14	60 542	14 500	332	171	82	79
1969	–	24	106 000	22 796	525	259	87	179
1970	–	29	180 930	–	511	199	64	248
1971	1 579	37	194 148	–	612	329	120	263
1972	3 240	51	240 273	–	1 164	546	189	369
1973	3 575	77	276 355	42 038	3 191	1 625	471	492-KDL 603-KK
1974	4 139	90	324 441	50 651	4 229	2 095	603	606-KDL 925-KK
1975	4 303	103	376 622	63 575	3 025	1 171	306	1 548
1976	5 667	109	460 879	85 468	6 330	3 032	864	993-KDL1 441-KK

Nowe nadzieje na poprawę sytuacji przyniósł 1972. Dyrekcję objęli: dr Jerzy Ratajewski z Uniwersytetu Wrocławskiego i mgr Alfred Puzio z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Katowicach. W krótkim czasie doprowadzili oni do przeprowadzki z ul. Szkolnej do jednego z pawilonów, budowanych dla Wydziału Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego. Mimo trudności organizacyjnych i lokalowych (otrzymany fragment budynku był nieprzystosowany do potrzeb biblioteki naukowej) dyrektor J. Ratajewski do dziś wspominany jest przez grono ówczesnych pracowników jako ten, który stworzył realne podstawy działalności biblioteki akademickiej.

³ H. Kot: *Biblioteka Główna. W: 10 lat Uniwersytetu Śląskiego*. Katowice 1978. s. 194.

Fot. 2. Wycieczka bibliotekarzy w Poznaniu (rząd drugi – pierwszy z prawej J. Ratajewski, drugi z lewej A. Puzio). Zdjęcie ze zbiorów prywatnych

Zespół powiększył się do 51 pracowników. Bibliotekarze mobilizowani przez dyrekcję uczestniczyli w samokształceniu (każdy oddział biblioteki dysponował własnymi czasopismami fachowymi i podręcznikami), uczestniczyli w kursach np. w Warszawie w Ośrodku Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN, kursie rocznym zorganizowanym przez Bibliotekę

*Ramowy Plan Pracy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na rok 1973*⁴ przewidywał m.in. przeprowadzkę Biblioteki Głównej, stworzenie jednolitej sieci biblioteczno-informacyjnej Uniwersytetu Śląskiego. W planach ujęto ujednolicenie polityki gromadzenia, centralną ewidencję i opracowanie zbiorów całej sieci bibliotecznej, wewnętrzne szkolenia zawodowe bibliotekarzy, badania naukowe, działalność wydawniczą, zorganizowanie i uruchomienie pracowni reprograficznej. Zgodnie z planami pracownia reprograficzna otrzymała olbrzymią kserokopiarkę, która działała przez długie lata, zatruwając osoby przy niej pracujące; jeszcze w 2005 tarasowała przejście do Oddziału Informacji Naukowej, zniknęła po wymianie posadzki w korytarzu.

Otrzymaliśmy też teleks, mogliśmy więc kontaktować z bibliotekami za granicą. Warto tu wspomnieć zabawny incydent, kiedy w stanie wojennym nałożono na teleks obudowę zamykaną na kłódkę (obowiązywał zakaz wszelkich kontaktów) można ją było podnieść nie uszkadzając kłódki.

⁴ *Ramowy Plan Pracy Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na rok 1973*. W: *Informator Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego za rok 1973*. Red. J. Ratajewski. Katowice 1974. s. 70.

Śląską, przygotowującym do egzaminu na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego i pierwszych szkoleniach w Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej z siedzibą w Warszawie.

Tylko w 1973 zorganizowano wyjazdy studyjne do bibliotek uniwersyteckich w Poznaniu, Lublinie i Toruniu. Były to wyjazdy kształcące, ale też integrujące zespół.

Zaczęliśmy realizować również cele dydaktyczne. Rozpoczęliśmy prowadzenie w całej uczelni zajęć z przysposobienia bibliotecznego dla studentów I roku, nieco później pracownicy Oddziału Informacji Naukowej zorganizowali zajęcia dla III i IV roku z podstaw informacji naukowej.

Fot. 3. Kurs języka niemieckiego, Erfurt ok. 1973. Grupa pracowników naukowych i bibliotekarzy (m.in. obecny prof. dr hab. Adam Lityński, prof. dr hab. Leonard Ogierman). Zdjęcie ze zbiorów prywatnych

Pojawiły się też nadzieje na nowy budynek dla Biblioteki Głównej. Niestety znów plany te nie zostały zrealizowane, a przecież cytując Umberto Eco „gmach będący pomieszczeniem biblioteki winien mieć położenie centralne, łatwo dostępne, również dla niepełnosprawnych i być otwarty w godzinach dogodnych dla wszystkich. Gmach i jego wyposażenie powinny być estetyczne, wygodne i przytulne, a sprawą o zasadniczym znaczeniu jest to, by czytelnicy

mieli bezpośredni dostęp do półek (...) biblioteka na miarę człowieka to znaczy także biblioteka radosna, zapewniająca wypicia kawy ze śmietanką...; a zatem biblioteka, do której chodzi się chętnie...”⁵

Myśl ta, lecz dopiero 25 lat później, przyświecała zapewne architektom, twórcom projektu biblioteki dla Uniwersytetu Śląskiego.

Abstract

That modest chapter seems to remind the first years of creating the University of Silesia Library and its activity. For some objective reasons – fallible memory, 40 year-long lapse of time, and mainly the passing away of the people who created its beginnings – the article is rather a draft of recollections than an assessment or analysis of those years. It aims at preserving from oblivion the first years of the team of librarians whose part has already passed away.

⁵ U. Eco: *O bibliotece*. Tłum. A. Szymanowski. Warszawa 2007, s. 47–48.

Od czytelnika do użytkownika, czyli kilka refleksji w czterdziestą rocznicę powstania biblioteki uniwersyteckiej

Moja wypowiedź będzie mieć charakter refleksji praktyka, refleksji o charakterze ogólnym, o drodze, jaką w ciągu ostatnich czterdziestu lat przebyli bibliotekarze i czytelnicy biblioteki uniwersyteckiej.

Zacznę od anegdotki, którą opowiedział mi znakomity bibliotekarz, wspominając początki swojej pracy. Podając urzędnikowi swój zawód spotkał się z kapitalną reakcją, oddającą wyobrażenia niektórych ludzi o charakterze pracy bibliotekarza. Urzędnik stwierdził, że skoro pracuje w bibliotece, to znaczy podaje książki, a więc jest pracownikiem fizycznym. Rozbawiony tą oceną nie sprostował sugestii, ale zadumał się nad wyobrażeniem zawodu. Takim stereotypom towarzyszył jeszcze i szczególnie wizerunek pracownika, a głównie pracownicy, nieco surowej, niekoniecznie atrakcyjnej, niezbyt modnie ubranej itp.

Należy jednak podkreślić, że te schematyczne opinie oczywiście nie przekreślały zainteresowania biblioteką, która przez wiele lat odgrywała rolę placówki kulturalnej. Czytelnicy przychodzący do biblioteki szukali nie tylko potrzebnych pozycji, ale nierzadko poszukiwali mądrych podpowiedzi, rad, inspiracji i przyjaznego klimatu. Chętnie podejmowali dyskusję na interesujące ich tematy, znajdując wśród bibliotekarzy nierzadko erudytów i pasjonatów, których wiedza była niezwykle pomocna w poszukiwaniu różnych wiadomości. Bibliotekarz nie tylko podawał interesującą pozycję, ale często wdawał się w dyskusję na jej temat, pomagał w docieraniu do bezcennych informacji bibliograficznych.

Współczesna biblioteka jest miejscem komunikacji informacyjnej, informatycznej, internetowej oraz komunikacji kulturalnej, artystycznej i kulturowej. Dla nadawcy i odbiorcy jest to miejsce o szerokim znaczeniu komunikacyjnym. Wielu ludzi zafascynowanych nowymi mediami i ich możliwościami przepowiadało rychły zmierzch „epoki Gutenberga”, były to jednak

pochopne sądy, gdyż dziś obserwujemy powrót zainteresowania książką. Obcowanie z komputerem, Internetem pozwala na szybkie pozyskanie informacji, ale pogłębienie tematu, kształcenie refleksji, samodzielnego myślenia wymaga czytania.

W związku z rozwojem społeczeństwa opartego na wiedzy, społeczeństwa informacyjnego, znacznym zainteresowaniem cieszy się oferta edukacji bibliotecznej, która dla studentów ma szczególne znaczenie.

Bibliotekarz jest przede wszystkim pośrednikiem między zasobami wiedzy i informacji a ich odbiorcami.

Patrząc z perspektywy czterdziestu lat istnienia biblioteki uniwersyteckiej, można powiedzieć, że chociaż bibliotekarz był zawsze pośrednikiem między czytelnikiem a książką, to jego rola znacznie zmieniła się w ostatnich latach.

Korzystanie z mediów to korzystanie z cudzej własności intelektualnej. W posiadaniu bibliotek znajdują się dzieła utrwalone w różnej postaci: od druku począwszy na zapisie elektronicznym kończąc, dlatego współczesny bibliotekarz winien przygotować użytkownika do samodzielnego i świadomego poszukiwania informacji. Zadanie to nabiera szczególnego znaczenia w bibliotece uniwersyteckiej, która stanowi warsztat pracy naukowców i studentów.

Kształcenie permanentne w społeczeństwie informacyjnym będzie częścią kariery każdego bibliotekarza. Media towarzyszą jako niezbędny i konieczny element warsztatu zawodowego bibliotekarzy w ich pracy intelektualnej i procesie komunikowania się z użytkownikami – czytelnikami. Współczesny bibliotekarz musi szybko i skutecznie poruszać się po tradycyjnych źródłach i zasobach bibliotecznych, sprawnie posługiwać się narzędziami elektronicznymi, pogłębiać wiedzę, żeby wypełniać dla użytkownika rolę przewodnika i mentora. W bibliotece naukowej musi być specjalistą od informacji naukowej. Wypieranie tradycyjnych źródeł informacji naukowej na rzecz elektronicznych baz danych wymusiło zdobywanie nowych kwalifikacji przez świadomych swoich zadań bibliotekarzy, chcących sprostać oczekiwaniom środowiska akademickiego.

Komputeryzacja i medializacja tworzy nowe role i zadania dla bibliotekarzy. Muszą oni skuteczniej i szybciej pomagać użytkownikom w dotarciu do różnorodnych informacji. Dla niektórych czytelników nawet poruszanie się po katalogu komputerowym może stwarzać problemy, korzystanie z zasobów Internetu wymaga pomocy merytorycznej. Rola specjalisty bibliotekarza i pracownika informacji naukowej jako mentora, doradcy, staje się dzisiaj niezbędna. Usługi informacyjno-biblioteczne, kierowane do społeczeństwa opartego na wiedzy i głównie z wiedzy żyjącego, będą poszukiwane i niezbędne.

Mamy obecnie do czynienia również z innym modelem odbiorcy, który jest przede wszystkim użytkownikiem informacji, samodzielnie określającym swoje potrzeby, a od bibliotekarza

oczekującym wskazania jak najkrótszej drogi do źródła informacji i szybkiego dostarczenia mu poszukiwanych dokumentów. Tak więc zadaniem podstawowym współczesnego bibliotekarza jest rozpoznawanie potrzeb użytkowników i na tej podstawie przygotowywanie aktywnej pomocy w zdobywaniu wiedzy. Będąc profesjonalistą w zakresie obsługi nowoczesnych systemów biblioteczno-informacyjnych, musi równocześnie być partnerem we współpracy z pracownikami naukowymi uczelni w celu świadomego kreowania zasobu bibliotecznego.

Bibliotekarz i jego umiejętności były i są kluczowe dla biblioteki bez względu na to, jak bardzo zmienił się model jej działalności: od tradycyjnej wypożyczalni książek po nowoczesny ośrodek edukacyjno-informacyjny.

Warto przytoczyć fragment artykułu Jarosława Lipszycy poświęconego globalnej bibliotece cyfrowej korporacji Google:

„Biblioteka, choćby i najbogatsza, jest warta tyleż co wysypisko śmieci, jeśli brakuje w niej dwóch rzeczy: Katalogu i Bibliotekarza. Nawet najinteligentniejsze algorytmy nie zastąpią bibliotekarza, który nie tylko znajdzie odpowiednie dzieła, ale także będzie potrafił zweryfikować ich prawdziwość, nauczy nas tradycji intelektualnej, wyrazi opinię, wreszcie oprócz wiedzy przekaże nam to trudno uchwytnie coś, co stanowi o specyfice (...) kultury.”

Współczesna technika nie może zastąpić bibliotekarza, ale na pewno może poszerzyć ofertę o coraz to nowsze usługi dostosowywane do aktualnych potrzeb czytelników i wymogów stawianych przez szybko zmieniające się standardy zdobywania wiedzy. Wskutek tych tendencji coraz rzadziej używa się terminu „czytelnik”, a coraz częściej „użytkownik”.

Słowa Joanne K. Rowling „Kiedy masz jakieś wątpliwości, idź do biblioteki” trafnie ujmują istotę działalności współczesnej książnicy. Myślę, że szczególnie w środowisku akademickim nie może zabraknąć osób szukających odpowiedzi na dręczące ich pytania. Natomiast ci, którzy, zachłystując się nowoczesną techniką, byliby skłonni do zamykania bibliotek, przypominają nieco słynnego Herostratesa.

A b s t r a c t

The article contains general reflections of the librarian practitioner on the changes occurring in the library due to the development of the information society. It determines the direction of changes in the work of the librarian drawing at the same time attention to the occurrence of the new model of the receiver who is, firstly, the user of information. It points out the possibilities of extending the offer with new services adjusted to the needs of contemporary readers.

*Anna Kwiecień
Bogumiła Warząchowska*

Alfabetyczny spis pracowników bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2007

Wykaz pracowników bibliotek Uniwersytetu Śląskiego za lata 1968–2007 został sporządzony na podstawie zachowanej dokumentacji kierowników oddziałów BUŚ oraz bibliotek specjalistycznych, a także w oparciu o informacje zawarte w składach osobowych wydawanych przez Uniwersytet. Znaczną część informacji uzyskano podczas rozmów z pracownikami aktualnie zatrudnionymi lub będącymi na emeryturze.

Sporządzenie indeksu osobowego pracowników bibliotek UŚ okazało się trudniejsze, niż można było przypuszczać. Składy osobowe Uniwersytetu Śląskiego¹ wydawane były nieregularnie, dokumentacja nie zawsze kompletna, a pamięć ludzka zawodna.

Korzystając z uprzejmości bibliotekarzy i dostępnych źródeł informacji opracowano indeks, który uwzględni nazwiska większości osób pracujących przez ostatnie czterdzieści lat w bibliotekach Uniwersytetu Śląskiego. Niniejszym składamy serdeczne podziękowanie kierownikom bibliotek specjalistycznych oraz kierownikom oddziałów BUŚ za pomoc i współpracę w kompletowaniu materiałów. Słowa uznania kierujemy również pod adresem osób, których uwagi przyczyniły się do aktualnego kształtu spisu pracowników.

Przepraszamy wszystkie osoby pominięte w wykazie i równocześnie apelujemy o zgłaszanie nazwisk osób, które nie znalazły się w indeksie, a pracowały w bibliotekach UŚ. Być może w kolejnej publikacji uda się uzupełnić ewentualne nieścisłości.

¹ Wykorzystano składki osobowe Uniwersytetu Śląskiego za lata: 1973/74, 1975/1976, 1988, 1993, 1995, 1998.

Wykaz skrótów bibliotek

BB	Biblioteka Bibliologiczna
BBC	Biblioteka British Council
BFA	Biblioteka Anglistyczna
BFG	Biblioteka Germanistyczna
BFK	Biblioteka Filologii Klasycznej
BFR	Biblioteka Romanistyczna
BFS	Biblioteka Sławistyczna
BFW	Biblioteka Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej
BIF	Biblioteka Instytutu Fizyki
BIFO	Biblioteka Instytutu Filologii Obcych
BJO	Biblioteka Studium Języków Obcych
BMSNP	Biblioteka Międzynarodowej Szkoły Nauk Politycznych
BN	Biblioteka Niemiecka
BNS	Biblioteka Wydziału Nauk Społecznych
BNZ	Biblioteka Wydziału Nauk o Ziemi
BOD	Biblioteka Ośrodka Dydaktycznego w Rybniku
BPP	Biblioteka Wydziału Pedagogiki i Psychologii
BPR	Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji
BSW	Biblioteka Studium Wojskowego
BSZ	Biblioteka Szkoły Zarządzania
BT	Biblioteka Teologiczna
BUŚ	Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (Główna)
BWB	Biblioteka Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska
BWFK	Biblioteka Wydziału Filologicznego w Katowicach
BWFS	Biblioteka Wydziału Filologicznego w Sosnowcu
BWT	Biblioteka Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach
FUS	Oddział Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie
KJB	Biblioteka Kolegium Języka Biznesu
RTV	Biblioteka Wydziału Radia i Telewizji

Wykaz pracowników

1. Achtelek Magdalena (BOD)
2. Adamczewska Joanna (BWT)
3. Adamczyk Aleksandra E. (BUŚ)
4. Adamiec Piotr (BUŚ)
5. Adamus-Tyla Irena (BFG)
6. Aksamit Barbara (BPR)
7. Aleksandrowicz Ewa (BNS)
8. Andrzejewska Elżbieta (FUS)
9. Augustyn Barbara zob. Kuś Barbara
10. Awdziejewicz Katarzyna (BUŚ)
11. Bacia Alicja (FUS)
12. Bagiński Bogdan (BUŚ)
13. Bajer Elżbieta (BWB)
14. Bajor Agnieszka (BOD)
15. Balcar Zofia (FUS)
16. Bałuk Wiesław Maciej (BPR)
17. Banasik Bogumiła zob. Warząchowska Bogumiła
18. Bandurska-Chelkowska Hanna (BWB)
19. Baniowski Marcin (BFS)
20. Bańska Maria (BFG, BFA)
21. Bara Dominika (BUŚ, BPR)
22. Baran Wilhelmina (BNS)
23. Barczyk Dominika (BUŚ)
24. Barczyk Ewa (BFP)
25. Bartnicka Gabriela (BWT)
26. Basiura Kazimiera (BWT, BNZ, BFA, BFS)
27. Bąba Henryka (BUŚ)
28. Bągańska Iwona zob. Olszewska Iwona
29. Bąk Andrzej (FUS)
30. Bąk Maria (BUŚ)
31. Bednarek Barbara (BWB)
32. Benisz Zofia (BNS)
33. Bercal Ryszard (BUŚ)
34. Bęben Barbara zob. Etryk Barbara
35. Bęben Mariusz (BPR)
36. Bębenek Maciej (BPR)
37. Bębenek Karina (BPR)
38. Bialek Marzena (BNS)
39. Białas Barbara (BFP)
40. Bielecka-Nawrocka Beata (BWB)
41. Bienek Beata (BNS)
42. Bień Ewa (BFW)
43. Biernacka Iwonna (BUŚ, BFP)
44. Bierzgalska Barbara (BWB)
45. Bigaj Robert (BFP)
46. Biłko Elżbieta (FUS)
47. Binus Ilona zob. Żmij Ilona
48. Blacha Krystyna (FUS)
49. Blicharska Iwona (BUŚ)
50. Blicharska Maria (BFW)
51. Błaszczuk Ewa (BNS)
52. Błaszczuk Krystyna (BUŚ)
53. Bławat Elżbieta (BUŚ)
54. Błaż Halina (BFP, BFR)
55. Błażejewska Joanna (BUŚ)
56. Błęszyńska Marta (BUŚ)
57. Bochniak Sabina (BUŚ)
58. Borkowska Zofia zob. Balcar Zofia
59. Boruciński Marek (BFP)
60. Boryszko Iwona (BFW, BFR, BWFS)
61. Brach Joanna (BUŚ)
62. Bratko Joanna (BFP)
63. Brodowiak Ewa (BUŚ, BSZ)
64. Brudny Ewa (FUS)
65. Brzóstek Małgorzata (BFW)
66. Buchta Beata (BUŚ)
67. Buczek Jolanta (BPR)
68. Budziszewska Ewa (BWB)
69. Bujak Teresa (BPR)
70. Buk Małgorzata (BBC)
71. Bukalska Teresa (BUŚ)
72. Byczek Marta zob. Kunicka Marta
73. Caban Michał (BWFS)
74. Car Anna (BFS)
75. Cebula Franciszek (FUS)

76. Cebula Kazimierz (FUS)
77. Cebula Małgorzata (BFP, BFG, BUŚ)
78. Celuch Barbara (BWT)
79. Chłopek Jolanta (BNZ)
80. Cholewa Krystyna (BWB)
81. Cholewińska Jolanta (BFW)
82. Chopiorska Barbara (BUŚ)
83. Chromy Anna (BWB)
84. Chucherko Dorota (BFW, BWFS)
85. Chwietczuk Joanna (BPR)
86. Cichoń Małgorzata (BUŚ)
87. Cichońska Jadwiga (BFA)
88. Cichy Gabriela (BFA, BWFS)
89. Ciemka Elżbieta (BFG)
90. Cieślik Jadwiga zob. Odrobina Jadwiga
91. Cieślińska Helena (BNS)
92. Ciepluch Bożena (BFA, BWFS)
93. Ciesielska Joanna zob. Starzycka Joanna
94. Ciompa Izabela (FUS)
95. Ciompa-Wucka Grażyna (FUS)
96. Cius Renata (BUŚ)
97. Copik Grażyna (BIF)
98. Cudak Iwona (BFS, BWFS)
99. Cyroń Jana (BNS)
100. Czaja Ewa (BJO)
101. Czarnecka Renata (BUŚ)
102. Czarnecki Jacek (BUŚ)
103. Czarnomska Beata (BUŚ)
104. Czech Lidia (BUŚ)
105. Czekaj Dorota (BWB)
106. Czekaj Katarzyna (BFS)
107. Czerw Romana (BFW)
108. Ćmiel Renata (BNZ)
109. Daczewa Irena (BUŚ, BFA, BFS)
110. Danisz Irena zob. Zajac Irena
111. Dawid Izabela (BUŚ)
112. Dąbrowska Danuta (BFP)
113. Dąbrowska Marta (BNS)
114. Dec Renata zob. Mateusiak Renata
115. Dembińska-Pawelec Joanna (BUŚ)
116. Dębicka Teresa (BB, BWFK)
117. Dęboróg-Bylczyński Maciej (BFG, BWFS)
118. Dębowska Anna (BUŚ)
119. Dłużyńska Janina (BUŚ)
120. Dobrowolska Anna (BUŚ)
121. Dobrowolska Bożena (BFG)
122. Drabek Aneta (BUŚ)
123. Dramska Danuta (BUŚ)
124. Duda Ewa (BUŚ)
125. Dudek Małgorzata (BUŚ)
126. Dudzik Izabela (BFG)
127. Duka Piotr (BIF)
128. Dukielska Maria (BIFO)
129. Duraj Zofia (BUŚ, BFP, BFW)
130. Dusza Paweł (BFW, BWFS)
131. Dutkowska Maria (BFA, BFW)
132. Dyduch Krzysztof (BPR)
133. Dyga Ryszard (BPR, BUŚ)
134. Dyrbuś Jadwiga zob. Pacion Jadwiga
135. Dyrda Jerzy (BUŚ)
136. Dyszka Krystyna (BUŚ)
137. Dworoby-Voareiter Joanna (BWB)
138. Dziadkiewicz-Fazan Wanda (BUŚ)
139. Dziekoński Mieczysław (BFW)
140. Dzienniak-Pulina Daniela (BNS)
141. Dziewanowska Barbara (BIF)
142. Dziewanowski Artur (BFW, BPR)
143. Dzięburska Stanisława (BUŚ)
144. Dzikowska Krystyna (BUŚ)
145. Dzikowska Maria (BUŚ)
146. Dziuba Aldona (BWB)
147. Dziuk Anna (BIF)
148. Ebisz Justyna (BUŚ)
149. Etryk Barbara (BPR)
150. Fabian Ewa zob. Rechowicz Ewa
151. Fajkis-Bacia Urszula (BIFO, BFA)
152. Faruga Anna (BIF)
153. Ficek Jolanta (BNS)

154. Figaszewski Tomasz (BPR)
155. Filec Ireneusz (BUŚ)
156. Filec Maria (BUŚ)
157. Filec Tatiana zob. Golec Tatiana
158. Firla Gabriela (FUS)
159. Fitz Katarzyna (BFP, BWFK)
160. Flasze Barbara (BNS)
161. Florkowska Halina (BUŚ)
162. Foltyn Bożena (FUS)
163. Foltyn Eugeniusz (BUŚ)
164. Fontańska Alicja (BFW)
165. Franio Beata (BNS)
166. Frey Jerzy (BFW)
167. Frymus Aleksandra (BFR, BWFS)
168. Furgoł-Wała Izabela (BFG)
169. Furtak Dorota zob. Chucherko Dorota
170. Fyda Wanda zob. Strykowska Wanda
171. Gabor Maria (BUŚ)
172. Gacińska Maria zob. Kycler Maria
173. Gagatka Małgorzata (BPP, BUŚ)
174. Gaj Leszek (BUŚ)
175. Gajewska Mariola (BUŚ)
176. Gajoch Anna (RTV)
177. Gała Aleksandra (BPR, BIF)
178. Ganczarska Joanna (BIF)
179. Gańcza Maria (BPR)
180. Gapińska Magdalena (BPR)
181. Gburska Danuta (BPR)
182. Gembalczyk Marzena (BPR)
183. Gębarowski Mariusz (BIF)
184. Gil Magdalena (BNZ)
185. Glajcar Halina (FUS)
186. Gluza Anna (FUS)
187. Głombik Urszula (BNS)
188. Głowacka Ewa zob. Szczędzina Ewa
189. Głowczyńska Irena zob. Janik Irena
190. Głuch Adriana (BWT)
191. Głuszyńska Sabina (BFR)
192. Gniatkowska Iwona zob. Socha Iwona
193. Golawska Urszula (BUŚ)
194. Golda Maria (BPP)
195. Golec Tatiana (BUŚ)
196. Goriszowski Włodzimierz (BUŚ)
197. Górak Barbara (BNS)
198. Grabarska Elżbieta (BUŚ, BN)
199. Grabiańska-Górnik Aldona (BUŚ)
200. Gregorczyk Ewelina (BFP, BWFK)
201. Grochowicz Jan (BPR)
202. Grodecka Grażyna (BUŚ)
203. Grodzińska-Ciałowicz Bożena (BUŚ)
204. Gromadzka Jolanta (BFP)
205. Groniecki Robert (BPR)
206. Grudzień Krystyna (BBC)
207. Grudzińska-Szapert Anna (BUŚ, RTV)
208. Grudziński Tomasz (BFW)
209. Gruszka Barbara (BNS)
210. Gryniewicz Eliza zob. Lubojańska Eliza
211. Grządziel Henryk (BUŚ)
212. Grzegorzczak Alina (BPR)
213. Gurgul Halina zob. Błaż Halina
214. Gurgul Laura (BFP)
215. Gutowski Stefan (BUŚ, MSNP)
216. Hadrian Barbara zob. Aksamit Barbara
217. Hajdamowicz Halina (FUS)
218. Haller Krystyna (BUŚ)
219. Hanzel Halina zob. Glajcar Halina
220. Hańska Katarzyna (BFW)
221. Hermanowska Zofia (BIF)
222. Hermanowicz Danuta zob. Dramska Danuta
223. Heska Maria (BWB)
224. Hławiczka Jadwiga (FUS)
225. Hołaj Anna (BNZ)
226. Hrabia Jolanta (BWT)
227. Hrynko Agnieszka (BWT)
228. Hubert Jacek (BPR)
229. Huczyński Tadeusz (BPR)
230. Hulist Joanna (FUS)
231. Hyska Beata (BPR)

232. Ilg Jacek (BFS)
233. Indyka Elżbieta (BUŚ)
234. Iwanicka Irena zob. Daczewa Irena
235. Iwańska Urszula (BNZ)
236. Jabłońska Ewa (BFA)
237. Jadach-Zygadło Beata (BUŚ)
238. Jagoda Anna (BNS)
239. Janczak Arkadiusz (BPR)
240. Janik Irena (BNS, BUŚ, BFP, BWFK)
241. Janik Michał (BUŚ, BFP, BWFK)
242. Janik Wojciech (FUS)
243. Jańczak Celina (BWB)
244. Jaromin Marta (BNS, BPR)
245. Jaros Jarosława (BFA, BNS, BIF)
246. Jarosz Teresa (BUŚ, BPP)
247. Jarzębska Ewa (BUŚ)
248. Jaszczuk Anna (BUŚ)
249. Jaworska-Pieszka Ludmiła (FUS)
250. Jelonek Grażyna zob. Stachura Grażyna
251. Jędryczka Elżbieta (BFP, BWFK)
252. Jędrzejczyk Grażyna (BPR)
253. Jóźwiak Ewa (BNS)
254. Juncewicz-Trela Edyta (BFS)
255. Jurczyga Renata (BUŚ)
256. Jurczyk Iwona (BNS)
257. Jurek Andrzej (BT)
258. Kachel Beata (BPP)
259. Kaganiec Małgorzata (BNS)
260. Kajda Bożena (BUŚ)
261. Kajda Renata zob. Czarnecka Renata
262. Kalamat-Klaczak Anna (BUŚ)
263. Kalemba Małgorzata (BPR)
264. Kaleta Ewa (FUS)
265. Kalicka Sylwia (BUŚ)
266. Kalińska Anna (BNS, BIF)
267. Kałkusińska Alicja (BUŚ)
268. Kałkusińska Lidia (BUŚ, BFG)
269. Kamińczak Romualda (BNS)
270. Kania Halina zob. Hajdamowicz Halina
271. Kaniewska-Zdrzałka Wiesława (BWT)
272. Karbowska Ewa (BNZ)
273. Karpow Mikołaj (BPR)
274. Kaszek Halina (BUŚ)
275. Kaszkowiak Beata (BFP)
276. Kaszper Aleksandra (BUŚ)
277. Kawęcka Magdalena (BIF)
278. Kawulok Elżbieta (BBC)
279. Kierznowska Mariola (BNS)
280. Kijak Małgorzata (BOD)
281. Kisielewska Małgorzata (FUS)
282. Kiszczyńska Izabela (BNS)
283. Klabuhn Jolanta (BWB)
284. Klar Barbara (BNS)
285. Klatt Magdalena zob. Walczak Magdalena
286. Klich Anna zob. Śpiechowicz Anna
287. Klimek Alina (BUŚ)
288. Kloda Halina (FUS)
289. Kloska Aleksandra (BWB)
290. Klyk Regina zob. Mainka Regina
291. Kłosek Teresa (BUŚ)
292. Kmiecik Halina zob. Kaszek Halina
293. Knol Agnieszka (BFA)
294. Kochanowicz Elżbieta (BFP, BFR, BWT)
295. Kochmańska Wanda (BFP, BUŚ)
296. Kojs Paweł (BWB)
297. Kolin Urszula (BNS, BUŚ)
298. Kolon Katarzyna (BUŚ)
299. Kołodziej Barbara (BT)
300. Kołodziejczyk Jolanta (BFS, BWFS)
301. Koncewicz Anita (FUS)
302. Konieczna Alina (BFA)
303. Konieczna Monika zob. Laber Monika
304. Konieczny Marek (BPR)
305. Końska Agnieszka (BUŚ)
306. Końska Joanna (BUŚ)
307. Kopińska Agnieszka (BFR, BWFS)
308. Kopocińska Krystyna (BUŚ)
309. Korba Barbara (FUS)

310. Kornaś Edyta (BIF)
311. Kościukiewicz Szymon (BFW)
312. Kot Henryk (BUŚ)
313. Kowalczyk Ewelina (BUŚ)
314. Kowalczyk Maria (BFA)
315. Kowalska Danuta (BWT)
316. Kowalska-Caban Danuta (BJO)
317. Kowalski Piotr (BUŚ)
318. Kowol Ilza (BUŚ)
319. Kowolik Anna (BPR, BUŚ)
320. Koza Barbara (BUŚ)
321. Kozak Andrzej (BUŚ)
322. Kozak Jadwiga (BNZ)
323. Koziara Andrzej (BUŚ)
324. Kozik Barbara (BIF)
325. Koziół Danuta (BWB)
326. Koziół Monika (BWB)
327. Kozłowska Jadwiga (BFW)
328. Kozłowska Mirosława (BNZ)
329. Kozub Bronisława (BFG)
330. Krakowiak Małgorzata (BUŚ)
331. Krasuska Anna (BPR)
332. Kret Barbara (BNZ)
333. Kropidłowska Arleta zob. Majcherek Arleta
334. Krośniak-Kiszka Beata (FUS)
335. Królicka Barbara (BIF)
336. Krysińska Wanda (BUŚ)
337. Krzanowska Maria (BWT)
338. Krzemię Teresa (BUŚ)
339. Krzemińska Iwona (BFW, BWFS)
340. Krzysztofek Ewa (BPR)
341. Krzywdzińska Anita (BPR)
342. Kubanowska-Sierna Aleksandra (BFG)
343. Kubasik Alina (BWT)
344. Kucharczak Mirosława (BNS)
345. Kudelska Elżbieta (FUS)
346. Kuczek-Nawrot Stanisława (BWB)
347. Kuczma Krystyna (BUŚ)
348. Kula Joanna zob. Adamczewska Joanna
349. Kulas Barbara (BUŚ)
350. Kulik Monika (BWFK)
351. Kuncikowski Marcin (BUŚ)
352. Kunicka Marta (BPR)
353. Kurdziel Krystyna (BNS)
354. Kustra Małgorzata (BUŚ)
355. Kuszek Genowefa (BPP)
356. Kuś Barbara (BPR, BUŚ)
357. Kuśmerek Czesław (BUŚ)
358. Kuta Andrzej (BUŚ)
359. Kuźniewska Gabriela (BUŚ)
360. Kwaśny Maria (BIF)
361. Kwiecień Anna (BUŚ, BFG, BN)
362. Kwiecień Krystyna (BUŚ)
363. Kycler Maria (BFS, BUŚ)
364. Laber Monika (BUŚ, BBC)
365. Lachur Krystyna (BWT)
366. Laskowska Barbara (BIF)
367. Lazar-Bujok Ewa (FUS)
368. Lecka-Kuhnel Anna (BUŚ, RTV)
369. Legierska Maryla zob. Majętny Maryla
370. Leszkiewicz Bożena (BFA)
371. Lewandowska Sabina zob. Głuszyńska Sabina
372. Lewicka Alicja (FUS)
373. Lipa Joanna (BIF)
374. Lipka Alina (BUŚ)
375. Lipska-Sikora Romana (BUŚ)
376. Lis Liliana (BUŚ, BWT)
377. Lisiecka Jolanta (BFP, BWFK)
378. Lorenc Dorota (BUŚ)
379. Losa Danuta (BUŚ)
380. Lubojańska Eliza (BT)
381. Łabanowicz Krystyna (BUŚ)
382. Łakomy Agnieszka (BUŚ)
383. Łaszczak Anna (BFP)
384. Łaszczyk Dorota (BFW)
385. Łącka Gabriela (BT)
386. Łogusz Irena (BNS)

387. Łusiak Danuta (BWB)
388. Machura Grażyna (BFP)
389. Maciejczyk Róża (BUŚ)
390. Mainka Regina (BIF)
391. Maj Elżbieta (BUŚ)
392. Majcherek Arleta (BUŚ)
393. Majewska Barbara (FUS)
394. Majętny Maryla (FUS)
395. Makowska Zofia (BUŚ)
396. Maksik Barbara (BWB)
397. Małysiak Barbara (BUŚ, BWB)
398. Mamok Halina (BFP)
399. Mańka Aleksandra (BFR)
400. Marcinkowska Aneta (BPR)
401. Marcy Albina (BUŚ)
402. Marek Beata (BNS)
403. Marenin Joanna (BUŚ)
404. Maruszczak Urszula (BUŚ)
405. Maruszczuk Aleksandra (BUŚ)
406. Mateusiak Renata (BUŚ)
407. Matusz Sławomir (BFW)
408. Matuszczyk Irena (BNS)
409. Mazelon Halina (BSW, BNS, BUŚ)
410. Mazur Ilona (BNS)
411. Mazur Małgorzata (BFG)
412. Michalec Anita (BUŚ)
413. Michalecka Anna (BIFO, BUŚ)
414. Michta Beata (BFW, BWFS)
415. Michalska Halina (BPR)
416. Micińska-Kochanowska Ewa (BFG)
417. Mika Kornelia (BFW)
418. Mikina Bożena (BFP)
419. Mierzwa Adam (BPR)
420. Mięslowicz Liliana (BNS)
421. Minoł Dariusz (BNS)
422. Mioduszewski Piotr (BUŚ)
423. Miroszewska-Zawadowicz Alina (BFW)
424. Mizera Irena (BUŚ)
425. Mizia Halina (FUS)
426. Moczarska Krystyna (BIF, BUŚ)
427. Moczygamba Renata (BUŚ)
428. Molenda Antoni (BUŚ)
429. Moroń Anna (BUŚ)
430. Moś Eugeniusz (BPR, BUŚ)
431. Motak Zdzisława (BUŚ)
432. Mozych Zofia (BUŚ)
433. Mrowiec Alfons (BUŚ)
434. Mrowiec Ewa (BB)
435. Mrozowska Katarzyna zob. Fitz Katarzyna
436. Muc Agata (BT)
437. Mucha-Antosiak Marzena (BFP, BWFK)
438. Mura Leszek (BPR)
439. Musialik Elżbieta (BFW)
440. Musiał Ryszard (BIF)
441. Muszyńska Iwona (BNS, BUŚ)
442. Myrcik Beata (BUŚ, BWB)
443. Myszkowska-Matusiak Maria (BFW, BFG, BWFS)
444. Nannuś Grażyna (BNS)
445. Naruszewicz Cezary (BPR)
446. Nawrat Elżbieta (BFP)
447. Nawrot Helena (BWT)
448. Neuman Alfreda (BUŚ)
449. Nieć Ewa zob. Brudny Ewa
450. Nisztuk Halina (BUŚ)
451. Nocoń Urszula (BWT)
452. Nocuń Aneta (BFS, BWFS)
453. Nowak Aldona (BUŚ)
454. Nowak Beata (BUŚ)
455. Nowak Krzysztof (BPR)
456. Nowak Marek (BNS)
457. Nowak Marzena (BNZ)
458. Nowakowska-Gut Małgorzata (BUŚ)
459. Nowicki Janusz (BUŚ)
460. Nyl Ewa zob. Jarzębska Ewa
461. Oberaj Monika (BOD)
462. Odrobina Jadwiga (BPR)
463. Oczkowska Urszula (BWB)

464. Ogonek Bronisława (BFW)
465. Okoń Maria (BUŚ)
466. Olendzki Jarosław (BUŚ, BPR)
467. Olesińska Liliana zob. Lis Liliana
468. Oliwa Anna (BUŚ)
469. Olszańska Renata (BNS)
470. Olszewska Iwona (BPR)
471. Olszowy Ewa (BT)
472. Olszyczka Hanna (BUŚ)
473. Omelańczuk Anna (BUŚ)
474. Opacka Krystyna (BJO)
475. Opalka Danuta (BUŚ)
476. Orlińska Małgorzata (BIF)
477. Orsul Jolanta (BUŚ)
478. Ossolińska Katarzyna (BUŚ)
479. Ostrowska Danuta (BUŚ)
480. Otawa Marek (BUŚ)
481. Ozygała Tomasz (BPR)
482. Pach Aneta (BFW)
483. Pachowska Iwona (BNS)
484. Pacion Jadwiga (BUŚ)
485. Palka Krystyna (BUŚ)
486. Paluch Anna (BUŚ)
487. Pańta Andrzej (BFP)
488. Paprocka Jadwiga (BFA)
489. Paradowska Anna (BUŚ)
490. Pardela Grzegorz (BFW, BFR)
491. Pasternak Joanna (BUŚ)
492. Pawelec Dariusz (BUŚ)
493. Pawlikowska Anna (BNS, BPR)
494. Październiak Jolanta (BT)
495. Pąpka Katarzyna (BPR, BUŚ)
496. Pęchalska Beata (BUŚ)
497. Piechaczek Marzena (BUŚ, BFG)
498. Piechuła Wojciech (BUŚ)
499. Pielasz Barbara (BUŚ)
500. Pieńczewska Marianna (BWB, BUŚ)
501. Pietraszek Ewa zob. Mrowiec Ewa
502. Pietroszek Stanisław (FUS)
503. Pietruszewska Aleksandra (BOD)
504. Pietrzyk Elżbieta (BFP, BUŚ)
505. Pietrzyk Krystyna (FUS)
506. Pietrzyńska Zofia (BUŚ)
507. Pięta Jadwiga (BFW)
508. Pięta Joanna (BFG, BWFS)
509. Piontek Ilona (BUŚ)
510. Piotrowska Małgorzata (BNS)
511. Piprek Joanna zob. Hulist Joanna
512. Piskorska Elżbieta zob. Grabarska Elżbieta
513. Pisula Brygida (BUŚ)
514. Piszczek Danuta (BNS)
515. Piworowicz Teresa (BIF)
516. Pluciennik Adriana (BNS)
517. Podkówka-Stachura Ewa (BNS)
518. Podleśna Bronisława (BFG)
519. Pogorzałek Kornelia (BIF)
520. Pojda-Brózda Krystyna (BUŚ)
521. Polczyk Danuta zob. Gburska Danuta
522. Popiołek Izabela (BFA, BWFS)
523. Popławska Wanda (BFG, BUŚ)
524. Popowicz Beata (BPR)
525. Porębska Małgorzata (BNS)
526. Porwoł Katarzyna (BUŚ)
527. Potempa Dominika (BPR)
528. Pozor Eleonora (BUŚ, FUS)
529. Puchała-Kliś Janina (BIF)
530. Puczka Beata (BUŚ)
531. Pulikowska Jolanta (BUŚ)
532. Pulina Mateusz (BUŚ)
533. Puławska Lucyna (BUŚ)
534. Puzio Alfred (BUŚ)
535. Pyka Maria (BWB)
536. Pyrek Katarzyna (BUŚ)
537. Pyszny Wiesława (Rydecka) (FUS)
538. Pytlos Barbara (BFP, BB)
539. Rabięcna Janina (BUŚ)
540. Racki Grzegorz (BUŚ)
541. Radecka Jadwiga (BIFO)

542. Radosz Jolanta (BNZ)
543. Radziszewska Anna (BUŚ)
544. Rajwa Dorota (BUŚ)
545. Rajwa Iwona (BUŚ)
546. Rakowiecka Romualda zob. Wieczorek Romualda
547. Raszczyk Małgorzata (BUŚ)
548. Raszka Renata (BUŚ)
549. Ratajewski Jerzy (BUŚ)
550. Razik Grażyna (BUŚ)
551. Rebizant Józefa (BFP)
552. Rech Jadwiga (BFP)
553. Rechowicz Ewa (BUŚ)
554. Remisz Agnieszka (BPR)
555. Rogoż Janusz (BPR, BUŚ)
556. Rojek Joanna (BFP)
557. Rokita Lidia (BFP, BWFK)
558. Rokita Renata (BFA)
559. Rosmus Irena (BUŚ, BWT)
560. Rosół Elżbieta (BUŚ)
561. Rozanka Joanna (BUŚ)
562. Rucińska Henryka (BIFO, BUŚ)
563. Ruczkowska Maria (BWB)
564. Rugar Łukasz (BPR, BFP)
565. Rusak Jadwiga (BPR)
566. Rusecka Bożena (BPR)
567. Rychlicka Maria (FUS)
568. Rzepecka Anna (BUŚ)
569. Sadło Jerzy (BFP)
570. Sadowska Beata (BFP)
571. Sałaniewski Adam (FUS)
572. Sambura Anna (BUŚ)
573. Sarnecka Monika (BUŚ)
574. Sarwa Katarzyna zob. Papka Katarzyna
575. Sekulska Władysława (BIFO, BFA)
576. Seweryn Bartosz (BUŚ)
577. Siemek Józef (BUŚ)
578. Siewior-Kuś Alina (BUŚ)
579. Siewiór Krystyna (BNS)
580. Sikora Danuta (FUS)
581. Sitek Maria (BUŚ)
582. Siuda Henryk (FUS)
583. Siudak Magdalena (BOD)
584. Siudak-Januła Barbara (BNS)
585. Skabek Zdzisława (BFS, BWFS)
586. Skeris Maria (BFP, BUŚ)
587. Skorus Janina (Feldyk) (BNS)
588. Skowron Anna (BIF)
589. Skowron Monika zob. Sarnecka Monika
590. Skowrońska Maria (BWT, BUŚ, BIF)
591. Skrzypek Katarzyna (BPP)
592. Skwarek Irena (BUŚ)
593. Słabosz Barbara (BUŚ, BWT)
594. Sładkowski Jan (BUŚ)
595. Słomian Jadwiga (BFW)
596. Słonka Wanda (BUŚ)
597. Słota Aleksandra (BPP)
598. Słota Anna (BUŚ)
599. Słowiński Ryszard (BNZ)
600. Smolarkiewicz Witold (BNS, BUŚ)
601. Smereka Elżbieta (BNS, BUŚ)
602. Smyła Marzena (BUŚ)
603. Sobolewska Anna (BPR, BWT)
604. Sobolewska Marta (BWT)
605. Socha Iwona (BPR)
606. Sochanik Krystyna (BUŚ)
607. Sojka Witold (BFP)
608. Sołtys Anna (BPR)
609. Sornek Zofia (BUŚ)
610. Sornek Katarzyna (BUŚ)
611. Sowa Teresa (BNS)
612. Sowińska Justyna (BPR)
613. Spalek Grażyna (RTV)
614. Srokosz Anna (BFP)
615. Stachura Grażyna (BPR)
616. Stangrecka Jadwiga (BNS)
617. Stanik Barbara (BPR)
618. Starzycka Joanna (BNS)

619. Stasiak Lidia (BFW)
620. Stasz Halina (BIF)
621. Stec Władysława (BPR)
622. Stefanik Wioleta (BUŚ)
623. Steżala Aleksandra (BOD)
624. Stokłosa Alina (BIF)
625. Stokowska Marzanna (BIF)
626. Strykowska Wanda (BUŚ, BFK, BWFK)
627. Strządała Marzena zob. Smyła Marzena
628. Styblińska Marta (BIFO)
629. Suchara Apolonia (FUS)
630. Sułkowski Adam (BFP)
631. Surzyn Jacek (BNS)
632. Suszka Danuta (FUS)
633. Syrek Danuta (BWB)
634. Sysak Jerzy (BFA)
635. Syska Jacek (BIF)
636. Szaflik Katarzyna (BWB)
637. Szafranek Lidia (BUŚ)
638. Szalińska Dorota (BUŚ)
639. Szczawińska Anna (FUS)
640. Szczędzina Ewa (BFS)
641. Szczotka Alina (BT)
642. Szeruga Anna (BIF)
643. Szkocna-Czarnecka Julia (BUŚ)
644. Szkutnik Aleksandra (BWB)
645. Szpek Małgorzata (BNS)
646. Szpilman-Szyska Ludmiła (BUŚ)
647. Szulc Jolanta (BUŚ)
648. Szulc Mirosława (BUŚ)
649. Szuster Katarzyna (BNS)
650. Szuścik Małgorzata (FUS)
651. Szuta Marian (BPR)
652. Szymiczek Magdalena (BFW)
653. Szymshal Grażyna (BUŚ)
654. Szwarc Urszula (BNS)
655. Ścieżka Wiesław (BFP)
656. Śladkowski Andrzej (BFW)
657. Śliwka Ewa (BUŚ)
658. Ślusarek Marianna (BWB)
659. Śmiech Maria (BUŚ)
660. Śmieszkolova Romana (BUŚ)
661. Śpiechowicz Anna (BUŚ)
662. Świątek Gabriela (BPR)
663. Świeca Renata zob. Ziółek Renata
664. Świder Renata (FUS)
665. Świętoń Małgorzata (BNZ)
666. Talowska Maria (BUŚ)
667. Termin Ewa (BNS)
668. Tetela Grażyna (BNZ)
669. Tobolska Ewa zob. Błaszczuk Ewa
670. Tofil Teresa (BNS)
671. Tokarska Mirosława (BUŚ)
672. Tokarski Michał (BUŚ)
673. Tomaszek Michał (BUŚ)
674. Tomaszewski Mariusz (BUŚ)
675. Torbus-Szczypa Anna (BFP, BNZ)
676. Trembaczowska Adelajda (BFP)
677. Trembicka Iwonna zob. Biernacka Iwonna
678. Trojan Bożena (BWB)
679. Trzaska Beata (BFW, BUŚ, BWB)
680. Trzaska Lucyna (BWB)
681. Tuszyńska Beata zob. Marek Beata
682. Tutajewicz Bogusława (BUŚ)
683. Twardzik Irena zob. Matuszczyk Irena
684. Tyc Barbara (BNZ)
685. Tyniów-Więzik Magdalena (BFG)
686. Unger Krystyna (RTV)
687. Waga Małgorzata (BUŚ)
688. Waga Mariola (BUŚ)
689. Walczak Bożena zob. Foltyn Bożena
690. Walczak Magdalena (BIFO, BUŚ)
691. Waleszko Maria (BUŚ)
692. Wanak Joanna (BWB)
693. Wapienik Barbara (FUS)
694. Warachowska Bożena (BPP)
695. Warchoł Jadwiga (FUS)
696. Warot Joanna (BNZ)

Alfabetyczny spis pracowników bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2007

697. Warząchowska Bogumiła (BUŚ, BFG, BT)
698. Warząchowska Ewa (BT)
699. Waszczuk Bogumiła (BUŚ)
700. Wawrzeczka Joanna (BUŚ)
701. Wawrzeczko Barbara (BUŚ)
702. Wawrzeczko Danuta zob. Suszka Danuta
703. Wępsowska Joanna (BNS, BPR, BPP)
704. Westwańska Stefania (BPR)
705. Wewióra Anna (BNZ)
706. Wicherska Romana zob. Czerw Romana
707. Wiecha Klaudia (BPR)
708. Wieczorek Gabriela (BUŚ)
709. Wieczorek Janina (BUŚ)
710. Wieczorek Romualda (BIF, BUŚ)
711. Wieczorek Wanda (BFP, BUŚ)
712. Wielgus Izabela (BFR, BUŚ)
713. Więcej Karina zob. Bębenek Karina
714. Wigłasz Zofia (FUS)
715. Wilczek Luiza (BWB)
716. Wilk Grażyna (BFP, BFR, BFW, BFP, BWFK)
717. Wilkosz Jolanta (BNS)
718. Windys Anna (BWT)
719. Winiarska-Majewska Anna (BPR, BFG, BFP, BWFK)
720. Wiśniewska Urszula (BIF)
721. Witek Jadwiga (BUŚ)
722. Witosławska Małgorzata (BFA)
723. Włodarczyk Elżbieta (BFP, BNZ)
724. Włodarz Joachim (BUŚ)
725. Wnęk Mariusz (BUŚ)
726. Wnuk Joanna (BPR)
727. Wocka Małgorzata (BFR, BFP, BWFK)
728. Wojtasik Agata zob. Muc Agata
729. Wojtek Katarzyna (BWFK)
730. Wojtuszek Danuta (BIF)
731. Wojtylak Alicja (RTV)
732. Woronko-Opacka Helena (BNS)
733. Wosik Agnieszka (BFG)
734. Woś Bogumiła (BUŚ)
735. Woźniak Gabriela (BFA)
736. Woźniak Halina zob. Florkowska Halina
737. Woźniak Małgorzata (BT, BUŚ)
738. Woźnicka Janina (BPR, BIF)
739. Wrońska Krystyna (BUŚ)
740. Wróbel Barbara (BUŚ)
741. Wróbel Jolanta (BUŚ)
742. Wróblewski Stanisław (BFA)
743. Wrześniowska Iwona (BUŚ)
744. Wydmańska Małgorzata (BPR)
745. Wysocka Elżbieta (BPR)
746. Zabłocka Lucyna (BUŚ)
747. Zagózda Beata (BUŚ)
748. Zajac Irena (BUŚ)
749. Zajączkowska Antonina (BNS)
750. Zajiczek Janina (BNS)
751. Zajkowska Danuta (BPP)
752. Zalek Krystian (BNS)
753. Zaorska Iwona (BUŚ)
754. Zasępa Irena (BPR)
755. Zaskórska Agnieszka (BPR)
756. Zawadzki Piotr (BUŚ)
757. Zemła-Muzyczyszyn Halina (KJB, BWFS)
758. Zembska Ewa (BPP)
759. Zgryzek Beata (BPR)
760. Zielińska Ewa (BWB, BUŚ)
761. Zieliński Tomasz (BUŚ)
762. Zięba Tomasz (BUŚ)
763. Ziółek Renata (BUŚ, BFR, BWFS)
764. Ziółkowski Adam (BFW)
765. Znamiorska-Hanus Zofia (FUS)
766. Żabicka Wiesława (BUŚ)
767. Żanotal-Peaslee Renata (BUŚ)
768. Żmij Ilona (BUŚ)
769. Żórawik Irena (BUŚ)
770. Żubr-Gawrońska Irena (BUŚ)
771. Żurawska Ewa (BUŚ)

Indeks osobowy

Ablamowicz Aleksander 213–214
Adamczyk Aleksandra E. 65, 67, 71, 80, 87, 99
Alter Robert 221
Andrusikiewicz Janusz 245
Arabski Janusz 260, 263, 267
Askenazy Szymon 313
Asnyk Adam 222, 235
Assurbanipal 9
Auerbach Erich 221
Augustynowska Irena 279–280
Austen Jane 261

Baden-Powell Robert 249
Bajerowa Irena 214
Balzer Oswald Marian 313
Banyś Wiesław 201
Barańczak Stanisław 307
Barańska-Malinowska Barbara 50
Bartoszewicz Julian 312–313
Bartoszewski Adam 245, 251
Basiura Kazimiera 271
Baudelaire Charles 221
Baworowski Wiktor 234
Bekisz Wiktor 304
Benedykt XVI, papież 336
Berduszek Marcin 136
Berent Waław 235
Bernard Juliusz 176

Białous, Ryszard, pseud. Kpt „Jerzy” 249
Bielski Marcin 231
Bieniasz Ewa 31, 179, 185
Bieńkowska Barbara 225, 314
Biliński Lucjan 183, 190
Blicharski Michał 213–214
Bloch Ernst 284
Bloom Harold 219, 221, 223
Błażejowski Waław 246–247
Bogusławski Władysław 240
Bohomolec Franciszek 234
Bojar Bożenna 106, 112
Böll Heinrich 284
Borkowska Władysława 41
Bormann Paul 333
Boryczka Bożena 171
Brahms Johannes 285
Brecht Bertold 285–286
Brodski Josif (Brodskij Iosif Anatol’evič) 307
Broniewski Władysław 237, 240
Browning Robert 261
Brożek Andrzej 254
Brożek Krzysztof 254
Brożek Mieczysław 179
Brudniok Franciszek 328
Bruner Ludwik, pseud. zob. Sten Jan
Brzezińska-Stec Halina 37
Brzeziński Józef 248

Brzozowski Stanisław 227, 236
 Buk Małgorzata 288
 Bunsch Karol 252
 Burchard zob. Burchardus Johannes
 Burchardus Johannes, Burchard 233
 Burke Karol 254
 Byron George Gordon 261
 Bzowski Stanisław 239

Cezary Franciszek Józef 233
 Chachlikowska Aldona 37, 177, 182
 Chadaj Edwarda 176
 Chadwick Charles M. 289
 Chamerańska Halina 176
 Chaucer Geoffrey 261
 Cheesman Reginald Philip Ernest 246, 249
 Chelstowska Jolanta 245
 Chłędowski Kazimierz 313
 Chmielewska Alicja 263
 Chodźko Aleksander 261
 Chróściel Jadwiga 244
 Chwistek Leon 239
 Cianciara Ewa 263
 Cichy Gabriela 263, 267
 Ciepluch Bożena 262, 268
 Cupa Marzenna 136
 Cybulski Radosław 37, 69
 Cycon, Cicero Marcus Tullius 234
 Cyran Maria 304
 Cyroń Janina 311
 Czakański Tadeusz 328
 Czapla Bruno 329
 Czarnocka-Cieciura Dorota 134
 Czartoryski Adam Kazimierz 234
 Czech Lidia 27, 74, 79, 182, 225
 Czerniawski Adam 221–222
 Czerska Tatiana 220
 Czuba Halina 304
 Czyłok Tadeusz 254

Czyżewska Maria 37
 Czyżewski Tytus 237, 239

Ćmiel Renata 271

Dabanovic Radomir 169
 Damrosch David 221
 Davies Norman 291
 De Man Paul 222
 Derfert-Wolf Lidia 129
 Derrida Jacques 222
 Dębicka Teresa 49
 Dębowski Stanisław 252
 Dickens Charles 261
 Dobrowolska Anna 60–61, 71
 Dobrzycki Jerzy 238
 Dołganiszewska Elżbieta 332
 Dostojewski Fiodor (Dostoevskij Fëdor Mihaj-
 lovič) 307
 Drabek Aneta 32, 84, 89, 93, 97, 323
 Dradra Krzysztof 302
 Drużbacka Elżbieta 234
 Dufour Piotr 234, 312
 Dulian Renata 334
 Dunin Janusz 176, 190
 Durajowa Zofia 299
 Dürrenmatt Friedrich 284
 Dygasiński Adolf 261
 Dyrda Jerzy 18, 31
 Dziadkiewicz Wanda zob. Dziadkiewicz-Fazan
 Wanda
 Dziadkiewicz-Fazan Wanda 24, 31, 50, 52, 105,
 185, 242–243, 280–281
 Dziak Joanna 206, 209
 Dzierkowski Józef 235
 Dziurkowska Elżbieta 176
 Dzwonkowski Roman 337

Eco Umberto 9–11, 307, 357–358

Indeks osobowy

Ehrlich Ludwik 15, 294
Elżbieta II, królowa Wielkiej Brytanii 291
Emerson Ralph Waldo 261
Ennis Kathy 23

Fabjańska-Potapczuk Beata 314
Fast Piotr 304
Fesenko Ewgenij (Fesenko Evgenij Grigor'evič) 214
Fiderkiewicz Alfred 312
Fietkiewicz Olgierd 245
Florkowska Halina 61, 71
Fontański Henryk 214
Ford Stephen 209
Frisch Max 284
Fukier Teofil Florian 239

Gacińska Maria zob. Kycler Maria
Gaj Leszek 19, 127,
Gałuszka Jadwiga 10
Ganińska Halina 130
Garczyński Stefan 240
Gaszyński Konstanty 235
Gąsowska Krystyna 334
Gburska Danuta 60, 61, 71, 294
Gebolis Z. zob. Gębołyś Zdzisław
German Juliusz 228
Gębołyś Zdzisław 70, 76, 308
Gierosławski Stanisław 227
Gil Magdalena 271
Gillespie Nick 221
Giwer Olga 179, 335
Glass Henryk 245
Głombiowski Karol 195
Głowacka Ewa 31, 64
Goethe Johann Wolfgang von 284
Gogol Mikołaj (Gogol' Nikolaj Vasil'evič) 304
Goldsworthy Vesna 291
Gołąb Włodzimierz 50

Gombrowicz Witold 221
Gomulicki Wiktor 235
Gonet Krzysztof 329
Goriszowski Włodzimierz 29, 242
Gosławski Maurycy 227, 235
Goszczyński Seweryn 235
Goumissi Ewa 193
Górnicki Łukasz 233
Górny Mirosław 177
Górska Dorota 334
Grabarska Elżbieta 280
Grabiańska-Górnik Aldona 149
Grabowska Marta 49
Grala Ewa 190
Grass Günter 284
Gray Paul 221
Grees Angela 280
Griffiths Niall 291
Gritz Martin 333
Grodecka Ewa 246–247
Grodzicki Janusz 246
Gröll Michał 234
Gronowski Tadeusz 237
Grońska Maria 237
Grycz Józef 41
Grydzewski Mieczysław 142
Grzelak Włodzimierz 245
Grzymałowski Olgierd 244–245, 250
Gutenberg Johannes 359
Gwiazdomorski Jan 15, 179, 242
Gwioździk Jolanta 38, 69

Habermas Jürgen 284
Hakim Al-khatib A. 263
Handelsman Marceli 313
Hanicka Kazimiera, zob. Żuławska Kazimiera
Harte Bret 261
Hawthorn Nathaniel 261
Hazelwood Rex 249

Hebda Jerzy Romuald 247
 Heller Michał 254
 Hensel Witold 314
 Heptonstall Geoffrey 221
 Herbert Zbigniew 221
 Heska-Kwaśniewicz Krystyna 40, 175
 Hirt Ferdinand 102
 Hołaj Anna 271
 Huczek Marian 69
 Huczyński Tadeusz 294
 Huszczo Roman 245

Iłakowiczówna Kazimiera 237
 Irzykowski Karol 240
 Iwańska Urszula 271
 Iwasiów Inga 220

Jabłońska Ewa 263
 Jackiewicz Alina 259–260
 Jaczewski Andrzej 245
 Jahoda Robert 237–238
 Jakubczak Ireneusz 260
 Jan II Kazimierz, król Polski 313
 Jan Paweł II, papież 336
 Janowska Grażyna 263
 Jaracz Stefan 228
 Jarczyk Lucjan 214
 Jarecki Jerzy 236
 Jarosz Adam 195
 Jarzembowski Kazimierz 243
 Jarzębski Jerzy 220, 223
 Jasiński Jan 247
 Jasiński Jan 252
 Jaskowska Bożena 31
 Jaspers Karl 284
 Jastrzębska Katarzyna 303
 Jaszczyk Anna 195, 196
 Jazdon Artur 263
 Jazdon Artur 37, 177, 181–182

Jelinek Elfriede 284
 Jędrzejko Paweł 267
 Johnson Samuel 261
 Józwiak Maria 49
 Jurczak Izabela 33

Kaczkowski Zygmunt 234
 Kadłubek Zbigniew 327
 Kafka Franz 284
 Kalaga Wojciech 263, 267
 Kalamat-Klaczak Anna 74
 Kalinka Walerian 235
 Kałkusińska Lidia 76, 131
 Kamińska Joanna 23–24
 Kamiński Aleksander 246
 Kamiński Stanisław 177
 Kamiński Zygmunt 236
 Kanowicz Grigorij (Kanovičius Grigorijus) 307
 Kantyka Jan 132, 353
 Karaś Mieczysław 15, 179
 Karbowska Ewa 271
 Kariczowska Nelli 308
 Kasperczyk Jerzy 16
 Kasprowicz Jan 227–228, 235–236
 Kasznica Stanisław 246
 Kaszper Aleksandra 19, 31–32, 60–61, 71–72, 76, 81–82, 114, 131, 185–186
 Kąkol Kazimierz 245
 Kemp Ivor 23, 323
 Kieruzalski Andrzej 245
 Kiewicz Adam 252
 Kita Małgorzata 213
 Klauza Karol 334
 Klemensiewicz Zenon 15
 Kleszczyński Zdzisław 237
 Kliszewicz Leonidas 243, 247
 Knie Johann Georg 102
 Kochanowski Jan 233
 Kochowski Wespazjan Hieronim 233, 313

Indeks osobowy

Kočinac Ljubiša D. 201
Kocój Henryk 213
Kocójowa Maria 27, 69
Kolendo Hanna 37
Kołłątaj Hugo 234
Kołodziejczyk Stanisław 254
Konarski Stanisław 234
Konias Andrzej 273
Konieczna Danuta 263
Konieczna Monika zob. Laber Monika
Konopczyński Władysław 313
Konopnicka Maria 235
Końska Joanna 80
Kopeć Leon 329
Kopelówna Bolesława 227, 240
Kopoczek Tadeusz 253
Koranyi Karol 294, 311
Korbut Gabriel 232–233
Kordylewski Kazimierz 179
Korzon Tadeusz 313
Kostecki Grzegorz 130
Kot Henryk 132, 195, 346–348, 355
Kowalczyk Maria 263
Kowalski Piotr 142
Kowalski Zbigniew 251
Kowolik Anna 60–61, 71, 74, 76, 131
Kozak Jadwiga 271
Koziara Andrzej 19, 88–89, 92, 163, 165, 167–169, 171, 323
Kožniewski Kazimierz 252
Kpt. „Jerzy”, pseud. zob. Białous Ryszard
Krasicki Ignacy 234
Kraśński Zygmunt 222, 235
Krasowska Małgorzata 220
Krawczyk Małgorzata 196, 205–206, 209
Krętosz Józef 334
Krych Czesław 246
Krynicky Ryszard 9
Krzywicka Irena 240

Kubista Magdalena 74
Kubów Stefan 69
Kukla Wiesław 243, 244, 247, 254
Kulpa Władysław 201
Kuntze Edward 219
Kuprianowicz Ludmiła 243
Kuźmiński Józef 214
Kuźniar Wiktor 240
Kuźniewska Gabriela 149
Kwiatkowski Tadeusz 252
Kwiecień Anna 280, 283
Kycler Maria 34–35, 38, 70, 73, 114, 130, 179, 263

La Fontaine Henri 151
Laber Monika 130–131
Labuda Gerard 314
Lachs Manfred 294
Lanoux Andrea 220
Lasończyk Irena 245
Lauter Paul 220
Lechoń Jan 237
Leclerc de Buffon Georges Louis 234
Leibniz Gottfried Wilhelm 12
Lelewel Joachim 235, 313
Lem Stanisław 221, 227
Lenartowicz Maria 41
Lenartowicz Teofil 222, 235
Leonhard Thomas W. 205
Leopolita 79, 231
Lepkowska Emilia 130
Leskow Mikołaj (Leskov Nikolaj Semënovič) 304
Leśmian Bolesław 235
Lilien Efraim Moses 236
Linde Samuel Bogumił 261
Lipiński Ireneusz 227, 240
Lipszyc Jarosław 361
Lisiecki Arkadiusz 328

Lityński Adam 293–294, 357
 Locke John 261
 Longchamps de Berier Roman 294
 Longfellow Henry Wadsworth 261
 Lubaszewski Wiesław 295
 Lubicz-Pachoński Jan 179
 Lubosz Bolesław 254
 Lutosławski Kazimierz 252

Łabanowicz Krystyna 149
 Łapińska Anna 263
 Łazarz Andrysowicz 233
 Łoch Eugenia 227
 Łódziński Kazimierz 245
 Łogusz Irena 315
 Łoziński Jerzy 11

Madloch Joanna 304
 Magiera Ewa 163, 169
 Majewska Agnieszka 301
 Majewski Stanisław 245
 Majewski Stanisław 251
 Majka Jerzy 245
 Makowska Zofia 60–61, 71
 Makowski Tadeusz 237
 Makuszyński Kornel 240
 Malczewski Antoni 222, 235
 Malina Artur 336–337
 Małkowska Olga 253
 Małkowski Andrzej 245, 253
 Mann Thomas 284
 Manowski Piotr 88–89, 92
 Marcy Albina 60–61, 71
 Marszakowa-Szajkiewicz Irena 308
 Maruszczuk Aleksandra 179
 Matuszewski Szymon 302
 Mazurkiewicz Józef 238
 Mądry Alojzy 73
 Mądry Józef 73

Mendelssohn-Bartholdy Felix Jakob Ludwig 285
 Merleau-Ponty Maurice 10
 Meysztowicz Jan 312
 Mężyński Andrzej 190
 Michalski Marek 130
 Michałowska Barbara Maria 177
 Michta Beata 299, 308
 Michułowicz Janusz 242, 250–254
 Miciński Tadeusz 231
 Mickiewicz Adam 222, 235, 241
 Middleton Margaret 248
 Mierosławski Ludwik 235
 Miketta Karl 329
 Mikuszevska-Kamińska Barbara 130
 Mileska Maria Irena 253
 Mill John Stuart 261
 Milton John 234, 261
 Miłobędzki Paweł 253
 Miłosz Czesław 221
 Miriam, pseud. zob. Przesmycki Zenon
 Miszczuk Marian 243–244, 247, 254–255
 Mochnacki Maurycy 235
 Molenda Antoni 24
 Monteskiusz zob. Montesquieu Charles Louis de
 Secondat
 Montesquieu Charles Louis de Secondat, Mon-
 teskiusz 234
 Morgan Edwin 291
 Mortkowicz Jakub 236–237
 Moskalska Grażyna 177
 Mroczek Renata 130
 Mrongovius zob. Mrongowiusz Krzysztof Cele-
 styn
 Mrongowiusz Krzysztof Celestyn, Mrongovius
 261
 Muc Agata 189, 330, 336, 338–339
 Mucha Wacław 304
 Mujica Barbara 221
 Muszyński Heliodor 251

Indeks osobowy

Myrcik Beata 149
Myszor Jerzy 328, 334, 337
Myszor Wincenty 333, 337

Naruszewicz Adam 234
Nepros Edward 239
Neustein Mieczysław Kazimierz 15, 311–314
Niedziela Józef 311
Niedzielski Zdzisław 253
Niemcewicz Julian Ursyn 234
Niemczyńska Małgorzata I. 9
Nietzsche Friedrich 221
Nitsch Krzysztof 131
Norblin Stefan 237
Norwid Cyprian Kamil 222, 235, 241
Nowaczyński Adolf 235
Nowak Irena 271
Nowak Mariusz 69
Nowak Marzena 271
Nowakowska-Gut Małgorzata 72, 114
Nowakowski Antoni 163, 171
Nowalska-Kapuścik Dorota 102

Obtułowicz Kazimierz, pseud. Posępny Żuraw
179, 242–250
Odyniec Antoni Edward 235
Ogierman Leonard 79, 357
Okularczyk Elżbieta 33
Okuń Edward Franciszek Mateusz 236
Olejniki Alicja 190, 194
Olędzki Jarosław 150
Olszewska Helena 180
Olszowski Grzegorz 337
Olszowy Ewa 330, 334
Opacki Ireneusz 213
Opaliński Łukasz 233
Orkan Władysław 235
Orłowicz Tadeusz 254
Orzechowski Stanisław Okszyk 233

Orzeszkowa Eliza 235
Osiewalska Anna 302
Otlet Paul 151
Otrębski Andrzej 251
Owidiusz, Ovidius Naso Publius 234

Pachorek-Radosz Jolanta 271
Panas Boguchwał 254
Pancewicz Bronisław Marian 244, 247
Pawelec Dariusz 38
Pawelec Przemysław 308
Pawełek Alojzy 251
Pawłowicz Weronika 329
Pazdan Maksymilian 289
Peszkowski Zdzisław 247–248
Petrović Elżbieta 130
Piasecki Eugeniusz 244
Pietruch-Reizes Diana 167
Pinard Auguste 235
Pionk Marian 251, 253
Pioterek Paweł 69
Piotr Kanizjusz 13
Piotrowicz Grażyna 129, 184
Piotrowski Rufin 312
Pirożyński Marian 247
Piróg Wojciech 114
Piskorski Tomasz 247
Piwowarski Stanisław 228
Pizystrat, Peisistratos 9
Plichta Marcin 271, 275–276
Płonka Anna 263
Pojda-Brózda Krystyna 132
Pol Wincenty 235
Polański Kazimierz 260
Polczyk Danuta zob. Gburska Danuta
Polewka Jan 333
Polikrates 9
Pollak Roman 254
Popiołek Izabela 268

Popiołek Kazimierz 13, 119, 344, 347, 355
 Poręba Stanisław 300, 304, 308
 Porębina Gabriela 213–214
 Posępny Żuraw, pseud. zob. Obtułowicz Kazimierz
 Pousseur Henri 10
 Pozor Eleonora 67, 79
 Póltawski Adam 236
 Procajłowicz Antoni Stanisław 236
 Prowse Philip 291
 Prus Bolesław 222, 235
 Przesmycki Zenon, pseud. Miriam 236
 Przybyłowski Kazimierz 294
 Przybysz Janina 69
 Przybyszewski Stanisław 227, 235
 Przysiecki Feliks 237
 Puciata Paweł Mateusz 248
 Pulikowski Arkadiusz 82, 84, 87, 113
 Pulina Marian 278
 Puzio Alfred 14, 27, 105, 118, 120, 175, 176, 311, 344, 346, 355–356
 Pyzik Teresa 261

Racki Grzegorz 84
 Radek, pseud. zob. Sobelsohn Karol
 Radziszewska Anna 19, 31
 Rakowski Konrad 227
 Ratajewski Jerzy 14, 18, 23–24, 27–29, 37, 60, 70, 72, 76, 78, 105, 115, 118, 120, 129, 131, 175–176, 183, 311, 344–346, 350, 355–356
 Ratzinger Joseph 336
 Rechowicz Ewa 73
 Rej Mikołaj 232
 Reymont Władysław 235
 Richter Sylwester 228
 Richterówna Zofia zob. Żuławska Zofia
 Rodziewiczówna Maria 235
 Romanowski Stefan 253
 Romańska Anna 176

Ropelewski Stanisław 261
 Rosół Elżbieta 27, 149
 Rostański Krzysztof 214
 Rostworowski Jan 240
 Rousseau Jean Jacques 234
 Rowling Joanne K. 361
 Rozmaryn Stefan 15, 294
 Rozwadowska Zofia 49
 Ruiz Zafón Carlos 314
 Rydel Lucjan 227, 236, 239–240
 Ryszewski Bohdan 49
 Rządca Piotr 245
 Rzewuski Wacław 234

Sadoch Anna 50
 Sałtykow-Szczedrin Michał (Saltykov Mihail Evgrafovič) 304
 Sambura Anna Bożena 19, 122
 Sarnecki Kazimierz 312
 Sawicki Jerzy 294
 Schatte Christoph 213
 Schiller Friedrich 284
 Schreiber Mieczysław 244
 Schubert Franz 285
 Schulz Bruno 221
 Sedlaczek Stanisław 248
 Shakespeare William, Szekspir 261
 Siebeneicher Mateusz 233
 Siemek Józef Zbigniew 268
 Siemieński Lucjan 234, 235
 Siemieński Maksymilian 245
 Sienkiewicz Henryk 235
 Sikorska Zuzana 280
 Silver Daniel Jeremy 221
 Sitarska Anna 49, 176
 Skoczyński Bogumił 179, 180
 Skubała Elżbieta 159
 Sławek Tadeusz 254, 260, 327
 Słowacki Juliusz 222, 235, 240–241

Indeks osobowy

Smolarkiewicz Witold 16, 117
Sobelsohn Karol, pseud. Radek 228
Socha Irena 27, 329
Sojka Eugenia 260
Sokołowska-Gogut Anna 105
Sopoćko Tadeusz 244–245, 250
Sosnowski Józef 245
Sosnowski Stefan 245
Sośniak Mieczysław 294
Sowa Józef 253
Spaleniak Alicja 130
Stachowska-Musiał Ewa 37
Staff Leopold 235, 237
Starowolski Szymon 234
Starzyńska Feliksa 245
Stasiak Piotr 27, 353–354
Staszic Stanisław 234
Staszków Michał 294
Stefaniak Barbara 32, 180
Steiner George 11
Stempczyńska Barbara 214, 308
Sten Jan, pseud. Bruner Ludwik 227
Stępnia Jolanta 315
Stopińska-Pajak Agnieszka 179
Stroński Ignacy 179
Stykowski Jan 245
Suchodolski Bogdan 15, 122, 131, 137, 179, 242
Surowiak Zygmunt 213–214
Swift Jonathan 261
Sykes Phil 35
Sypniewski, ksiądz 329
Sysak Jerzy 263
Szaflarski Józef 278
Szajnocha Karol 234
Szarejko Iwona 319
Szarfenberg Marek 233
Szarski Henryk 50
Szczech Marek 273
Szczechura Kordula 112

Szefer Andrzej 253
Szekspir zob. Shakespeare William
Szerksznis Żaneta 130
Szewczyk Leszek 331
Szmaglewska Seweryna 245
Szranko Przemysław 308
Sztark Barbara 280
Szuba Ludwik Stanisław 253
Szujski Józef 234
Szulc Jolanta 338
Szulc Mirosława 50, 52
Szuster Marcin 221
Szyda Mariola 301
Szydłowski Jerzy 311, 313–314
Szymanowski Adam 9, 358
Szymczak Krzysztof 261
Szymoniuk Maja 304
Szymonowicz Szymon 241
Szyryński Wiktor 245

Ścibor Eugeniusz 112, 152
Śliwa Michał 226, 228–229
Śpiechowicz Anna 31, 33
Świdorski Bolesław 195
Świętochowski Aleksander 235
Świętoń Małgorzata 271

Tasso Torquato 234
Tennyson Alfred 261
Tetela Grażyna 40, 175, 271
Tetmajer Kazimierz Przerwa 227, 235
Thurman John 249
Tokarski Michał 74, 354
Tokarz Emil 213
Tomaszczyk Jacek 93
Tomaszek Michał 65
Tomaszewski Mariusz 85, 87, 89, 93
Torbus-Szczypa Anna 271
Trentowski Bronisław 235

Trout Paul A. 221
 Turlński Ferdynand 227
 Tusker Wilhelm 328
 Tuwim Julian 237
 Twardowski Samuel 233
 Tworkowska Janina 247
 Tyc Barbara 271
 Tymieniecki Kazimierz 314
 Tyrowicz Marian 179
 Tyszkiewicz Jakub 227, 240

Ujejski Kornel 234–235
 Ungler Florian 233

Vanwijngaerden Frans. 209

Waga Małgorzata 32, 79, 130–131, 186
 Walczuk Katarzyna 334
 Walczuk Marzena 334
 Waldowska Danuta 49
 Walpole Hugh 261
 Wałek Wacław 311
 Warchał Krystyna 259–260
 Warot Joanna 271
 Warząchowska Bogumiła 24, 38, 70, 73, 114,
 130, 179, 329–330, 332, 335–336
 Weigt Paulina 136
 Wesoły Szczepan 337–338
 Westmancoat Helen 264
 Wewióra Anna 271
 Wielopolska Maria Jehanne 237
 Wierczyński Grzegorz 297
 Wierzyński Kazimierz 237
 Wiewiórowski Wojciech Rafał 297
 Więckowska Helena 195
 Wilczek Piotr 221–222, 327
 Wilde Oscar 261
 Wildhardt Teresa 23, 323
 Wilk Grażyna 299

Wilkoń Aleksander 213
 Willner Jakub 312
 Witkiewicz Stanisław Ignacy 229
 Witkiewicz Stanisław 235
 Witosławska Małgorzata 263
 Włodarczyk Elżbieta 271
 Włodarczyk Jacek 191
 Wnukowa Józefa 241
 Wojciechowski Jacek 69, 117, 129, 176, 218,
 295, 315
 Wojciechowski Zygmunt 313
 Wojstowski Witold 247
 Wojtasik Urszula Anna 177, 330
 Wojtczak Jadwiga 50
 Wojtycza Janusz 254
 Wojtyła Karol 336
 Woźniak Halina 60–61, 71, 73, 120
 Woźnicka Janina 60, 71, 294
 Woźnicka Ludwika 245
 Wódz Kazimiera 102
 Wójcik Włodzimierz 213
 Wróbel Barbara 85, 171
 Wróblewski Stanisław 262
 Wujek Jakub 241
 Wyczółkowski Leon 236
 Wyrobek Zygmunt 248, 251, 253
 Wyrwa Katarzyna 263
 Wysocka Maria 261
 Wysocki Adam 334
 Wyspiański Stanisław 235–236, 239
 Wyszyński Stefan 247

Zabłocki Franciszek 234
 Zabłotni Józefa 130
 Zagajewski Adam 221
 Zajac Krystyna 319
 Zajackowska Barbara 31, 76, 169, 185
 Zaleski Bronisław 235
 Zaleski Władysław Michał 329

Indeks osobowy

Zamoyski Jan 233
Zapolska Gabriela 235
Zawadzki Józef 312
Ziała Jolanta 280
Zimoń Damian 327, 334, 337
Zmorzyński Wojciech 230
Zwierzchowski Eugeniusz 120
Zwolakowska Jadwiga 247

Ż
Żądło Andrzej 336
Żelawska Ewa 130
Żeromski Stefan 227, 235–236
Żmigrodzki Zbigniew 69–70, 106, 129, 176, 190

Żołędowska-Król Beata 70
Żórawik Irena 31, 35
Żuławska Hanna 228, 241
Żuławska Józefa 227
Żuławska Kazimiera 229
Żuławska Zofia 179, 225–231, 240, 242
Żuławska-Bukowska Ewa 240
Żuławska-Umeda Agnieszka 230
Żuławski Jacek 228, 240–241
Żuławski Jerzy 227, 235
Żuławski Kazimierz 227
Żuławski Marek 230
Żuławski Rafał 226, 231
Żuławski Zygmunt 179, 225–242

Opracowała *Maria Kycler*

etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est

etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est
etiam quod est in dng est

ISBN 978-83-60743-10-2

Wydawca
WW
GRATIA WYDAWNICZA